

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOVYET SONRASI RUSYA FEDERASYONU'NDA DEMOKRASİ
TECRÜBESİ: REKABETÇİ OTORİTERYANİZM**

Doktora Tezi

ADNAN SEYAZ

İstanbul, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ ve ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SOVYET SONRASI RUSYA FEDERASYONU'NDA DEMOKRASİ
TECRÜBESİ: REKABETÇİ OTORİTERYANİZM**

Doktora Tezi

ADNAN SEYAZ

Danışman: Doç. Dr. Emre ERŞEN

İstanbul, 2018

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Anabilim Dalı
ULUSLARARASI İLİŞKİLER Bilim Dalı DOKTORA öğrencisi Adnan Seyaz'ınm SOVYET
SONRASI RUSYA FEDERASYONU'NDA DEMOKRASİ TECRÜBESİ : REKABETÇİ
OTORİTERYANİZM adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 2.08.2018 tarih ve
2018-22/15 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Doktora Tezi
olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 26 / 09 / 2018

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

	Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1.	Tez Danışmanı Doç. Dr. EMRE ERŞEN	
2.	Jüri Üyesi Doç. Dr. ERHAN DOĞAN	
3.	Jüri Üyesi Prof. Dr. KIVANÇ ULUSOY	
4.	Jüri Üyesi Prof. Dr. NURAY BOZBORA	
5.	Jüri Üyesi Prof. Dr. GÜLDEN AYMAN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Adnan Seyaz
Anabilim Dalı	: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Programı	: Uluslararası İlişkiler
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Emre Erşen
Tez Türü ve Tarihi	: Doktora – Eylül 2018
Anahtar Kelimeler	: Rus Siyasal Rejimi, Rekabetçi Otoriteryanizm, Melez Rejimler, Demokratikleşme

ÖZET

Bu tez, demokratik geçiş döneminde bulunan melez rejimlerden kayda değer bir kısmının hem otoriter hem de demokratik bazı özellikleri barındıran bir yapıya bürünerek yeni bir rejim tipi oluşturduğu iddiasındaki rekabetçi otoriteryanizmi teorik çerçeve olarak benimsemektedir. Bu çerçevede Rusya Federasyonu'nun siyasal tecrübesi ilk devlet başkanı Yeltsin ve 2000 sonrası Putin dönemleri üzerinden incelenmiştir. Her iki dönemde de iktidarın hem rejimin rekabetçi özelliğinin korunması hem de otoriter yapının tesisini sağlamaya çalışması rekabetçi otoriteryan rejimin özelliklerinin tespit edilmesine imkân veren seçimler, medya, parlamento, yargı, protestolar, elitler ve ülkenin siyasal kültürü gibi platformlar incelenerek ortaya konulmuştur. Bu teorik çerçevenin tercih edilmesinde geçiş dönemi ülkelerinin bir kısmı demokratikleşmesini tamamlar veya tam otoriter rejime dönüşü tecrübe ederken Rusya Federasyonu'nun rekabetçi otoriter rejim özelliklerini çeyrek yüzyıl boyunca istikrarlı bir şekilde sürdürmesi etkili olmuştur. Bu çalışmada, Rus siyasal rejiminin rekabetçi unsurlarının yanı sıra otoriter yapısını pekiştiren seçimlerin özgür fakat adil olmaması, medyanın kontrol altına alınması, parlamento ve yargının iktidarın etkisinde kalması, protestoların kontrol edilmesi, siyasal kültürün etkisinin bilinçli bir şekilde iktidar tarafından kullanılması tespit edilmeye çalışılmıştır. 1990larda uluslararası arenada kabul görme ihtiyacı ile Batı dünyasının siyasal özelliklerinin kabul edilmesi, devlet yapısının zayıflığı, 'aile' ve oligarkların rejim üzerinde etkili olması, dikey iktidar yapısının inşa edildiği Putin dönemi ile öncesini iki ayrı bölümde inceleme ihtiyacını doğurmuştur.

Çalışma sonucunda rejimin 1990lardan 2018 başkanlık seçimine kadarki dönemde giderek daha otoriter bir yapıya büründüğü tespit edilmiştir. Yine de tam otoriter rejim adlandırması doğru olmayacağından uluslararası alanda rejim değerlendirmesi yapan kuruluşların verilerine başvurulmuştur. Freedom House'un Nations in Transit, Countries at the Crossroads, Political Rights ve Civil Liberties indeksleri ile Polity IV, Sustainable Governance Indicators (SGI), The EIU, World Governance Indicators ve The Bertelsmann Transformation Index (BTI) verileri kullanılmıştır. Ayrıca basın özgürlüğü alanında Reporters Without Borders, hukukun üstünlüğü alanında Rule of Law Index ve yolsuzluk alanında Transparency International verilerinden de destek alınarak Rus siyasal rejimi Yeltsin ve Putin dönemleri üzerinden daha anlaşılır bir şekilde analiz edilmiş ve somut bilgilerle zenginleştirilmiştir.

GENERAL INFORMATION

Name and Surname	: Adnan Seyaz
Field	: Political Science and International Relations
Programme	: International Relations
Supervisor	: Assoc. Prof. Emre Erşen
Degree and Date	: PhD – September 2018
Key Words	: Russian Political Regime, Competitive Authoritarianism, Hybrid Regimes, Democratization

ABSTRACT

This thesis accepts competitive authoritarianism as a theoretical framework which claims that significant number of hybrid regimes created a new regime type having both democratic and authoritarian peculiarities. Within this framework the political experience of the Russian Federation is analyzed through Yeltsin and Putin periods. President's endeavor to keep the regime both competitive and authoritarian in both periods is revealed through analyzing elections, media, parliament, judiciary, protests, elites and the political culture of the country which are the platforms for the evaluation of a competitive authoritarian regime. The continuation of the stable hybrid regime in Russia for a quarter of a century while some other hybrid regimes democratized or adopted full authoritarian rule became effective in the preference of this theoretical framework. In this context, the authoritarian peculiarities such as conducting free but unfair elections, taking media under control of the government, bringing the parliament and the judiciary under the influence of the government, controlling the protests, government's usage of the political culture of the country in addition to the competitive peculiarities of the Russian political regime is tried to be determined in this study. The adoption of the Western world's political features depending on the need to be accepted in the international arena, the weakness of the Russian state and the influence of the 'family' and the oligarchs in the 1990s necessitated to analyze Yeltsin and Putin periods in different sections.

By conducting this study, it is determined that the Russian political regime has gradually been losing the competitive peculiarities of the regime from 1990s to March 2018 presidential elections and assumed a more authoritarian regime. However, since it is not true to name it as full authoritarian, I researched that how the international institutions studying on the evaluation of the regime types examine the situation. Within this framework, data from Freedom House's Nations in Transit, Countries at the Crossroads, Political Rights and Civil Liberties indexes and Polity IV, Sustainable Governance Indicators (SGI), The Economist Intelligence Unit (EIU), World Governance Indicators and The Bertelsmann Transformation Index (BTI) is used. In addition, data of the Reporters Without Borders working on the press freedom, Rule of Law Index working on evaluation of the countries based on the rule of law and Transparency International producing corruption indexes is used in order to make the evaluation of the Yeltsin and Putin periods more concrete and comprehensible.

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının başlangıcından sonuna kadar bana akademik danışmanlığın yanı sıra moral destek de sunan ve kendisine ulaştığımda zaman ayırıp sabır ve ilgiyle yardımcı olan, samimiyeti ve dinamizmi ile beni daha fazla çalışmaya teşvik eden danışman hocam Doç. Dr. Emre ERŞEN'e teşekkürlerimi sunuyorum. Tez izleme komitemde yer alıp çalışmama yön vererek gerek teorik altyapı gerekse de kaynak ve yöntem açısından destek olan Prof. Dr. Yüksel Taşkın, Doç. Dr. Erhan DOĞAN ve Doç. Dr. Hakan GÜNEŞ'e çok teşekkür ederim. Tezimin son aşamasında görüş ve önerilerini benimle paylaşarak tez savunma jürimde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Nuray BOZBORA, Prof. Dr. Gülden AYMAN ve Prof. Dr. Kıvanç ULUSOY'a da şükranlarımı sunmak isterim.

Uzun, zorlu ve sabır gerektiren bu süreci kendileriyle paylaştığım doktora dönem arkadaşlarım Ersin, Cansu, Hande, Canan ve Roni'ye, Kırklareli Üniversitesi'nde çalışma hayatımı kolaylaştıran, moral veren ve desteklerini esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Sezin İBA GÜRSOY, Dr. Gülayşe ÜLGEN TÜREDİ, diğer çalışma arkadaşlarım, hayatımın son yirmi yılında hep yanımda olan Leyla, Segah, Oktay, Serkan'a ve bana moral olan tüm dostlarıma teşekkür ederim.

Desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen ve aile olmanın yanı sıra her biri bir arkadaş olarak da hep yanımda olup bu uzun ve stresli süreçte bana katlanan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Adnan Seyaz

2018

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
TABLO LİSTESİ.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
GRAFİK LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	x
GİRİŞ.....	1
1. MELEZ REJİMLER: REKABETÇİ OTORİTERYANİZM.....	13
1.1. Melez Rejimlerin Adlandırılması Problemi.....	15
1.2. Rekabetçi Otoriter Rejimlerin Ortaya Çıkışı.....	27
1.3. Rekabetçi Otoriter Sistemlerin Tanımlanması.....	30
1.3.1. Seçimler.....	34
1.3.2. Medya.....	38
1.3.3. Parlamento.....	41
1.3.4. Yargı.....	44
1.3.5. Protestolar.....	47
1.3.6. Elitler.....	51
1.3.7. Konsolidasyon Süreci.....	52
1.3.8. Siyasal Kültür.....	54
1.4. Alternatif Açıklamalar.....	56
1.5. Demokratikleşme Olasılığı.....	59
1.6. Rekabetçi Otoriter Rejimlerde Farklı Tecrübeler.....	64
2. YELTSİN DÖNEMİ RUSYA SİYASETİ VE REKABETÇİ OTORİTERYANİZM.....	68
2.1. Rusya’da Sosyalizm Sonrası Gelişmeler-Beklentiler: Nasıl bir Demokrasi?.....	68
2.2. Gorbaçov’un Siyasi Reformları ile Oluşan Altyapı: Glasnost ve Demokratizatsya.....	71
2.3. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti’nden Rusya Federasyonu’na: Yeltsin’in Yükselişi.....	73
2.3.1. Bağımsızlık Sonrası Siyasi Mücadele.....	79
2.3.1.1. Yarı-Başkanlık Sistemi (Aralık 1991 - Ekim 1993) ve Rejime Etkisi.....	83
2.3.1.2. 1993 Anayasal Krizi.....	87
2.3.1.3. 1993 Seçimleri ve Yeni Anayasa.....	96
2.4. Yeltsin Dönemi Rusya Siyaseti, 1993-1999.....	105
2.4.1. Seçimler.....	106
2.4.1.1. 93, 96 ve 99 Seçimlerinde Seçim Sistemi.....	106
2.4.1.2. 1995 Duma Seçimleri.....	108

2.4.1.3.	1996 Başkanlık Seçimleri ve İktidar Koalisyonunda Mücadele	114
2.4.1.4.	1999 Seçimleri.....	119
2.4.2.	Medya.....	121
2.4.3.	Parlamento.....	128
2.4.4.	Yargı.....	129
2.4.5.	Protestolar.....	132
2.4.6.	Elitler: Bir Sınıf Olarak “Yeni Ruslar”	134
2.4.7.	Siyasal Kültür	140
3.	PUTİN DÖNEMİ RUSYA SİYASETİ VE REKABETÇİ OTORİTERYANİZM ...	145
3.1.	Siyasi Hayatın Yeniden Şekillendirilmesi	145
3.1.1.	Putin’in Siyasal Vizyonu.....	147
3.1.2.	Rekabetçi Otoriteryan Rejimde Liderin Rolü: Rusya’da Süper Başkanlık ..	157
3.2.	Putin Döneminde Rekabetçi Otoriter Rejim	162
3.2.1.	Seçimler	162
3.2.2.	Medya.....	166
3.2.2.1.	Medyanın Kontrol Altına Alınması	168
3.2.2.2.	İnternet Medyası ve Düzenlemeler	174
3.2.2.3.	Medya Politikası ve Düzenlemelerin Yansımaları	177
3.2.3.	Parlamento.....	179
3.2.3.1.	Birleşik Rusya Partisi (BRP).....	183
3.2.3.2.	Diğer Partiler	186
3.2.4.	Yargı.....	188
3.2.5.	Protestolar.....	192
3.2.6.	Elitlerin Dönüşümü	197
3.2.7.	Siyasal Kültür	203
3.2.7.1.	Egemen Demokrasi	206
4.	RUSYA’DA REKABETÇİ OTORİTERYANİZM: RAKAMLAR, EĞİLİMLER, OLGULAR	213
4.1.	Neden Demokratik Ögelere İhtiyaç Duyuluyor?.....	215
4.2.	Siyasal Rejimleri Değerlendiren Kuruluşlar	216
4.3.	Yeltsin Dönemi Rejim Değerlendirmesi.....	219
4.3.1.	Seçim Süreçleri	223
4.3.2.	Basın Özgürlüğü.....	226
4.3.3.	Hukukun Üstünlüğü.....	230
4.3.4.	Yolsuzluk.....	232
4.3.5.	Protestolar.....	235

4.4. Putin Dönemi Rejim Değerlendirmesi.....	236
4.4.1. Seçim Süreçleri	238
4.4.2. Basın Özgürlüğü.....	241
4.4.3. Hukukun Üstünlüğü.....	244
4.4.4. Yolsuzluk.....	247
4.4.5. Protestolar.....	251
4.4.6. Güncel Demokratik Durum.....	253
SONUÇ.....	259
EKLER.....	268
KAYNAKÇA	288

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Melez Rejim Sınıflandırması (2008)	20
Tablo 2: Rejimlerin Sınıflandırılması	22
Tablo 3: Katılımcı Kurumların Muhtemel Sonuçları	37
Tablo 4: Yarı Başkanlık Sisteminin Alt Türleri	85
Tablo 5: 25 Nisan 1993 Referandumu: Sorular ve Sonuçlar.....	91
Tablo 6: 1993 Seçim Sonuçları	100
Tablo 7: Anayasa Referandumu, 12 Aralık 1993	102
Tablo 8: Rusya’da Siyasal Toplumun İki Kutuplu Yapısı	115
Tablo 9: Freedom House Seçim Süreci Değerleri, Sovyet Sonrası Ülkeler, 1999-2009.....	239
Tablo 10: BTI Ülkelerin Demokrasi Statüleri: Rusya’nın Bölgedeki Yeri, 2018	255

ŞEKİL LİSTESİ

	Sayfa No.
Şekil 1: Rejim Çeşitleri Kavramsal Haritası.....	27

GRAFİK LİSTESİ

	Sayfa No.
Grafik 1: SSCB ve Rusya Federasyonu FH Siyasal Haklar Notu, 1991-2000	222
Grafik 2: SSCB ve Rusya Federasyonu FH Bireysel Özgürlükler Notu, 1991-2000	223
Grafik 3: Rusya Medya Yasaları Değerleri 1991-2014 (Solda) ve Freedom House Basın Özgürlüğü Değerleri 1994-2014 (Sağda)	227
Grafik 4: Transparency International Yolsuzluk Sıralaması: Rusya Federasyonu, 1996-2000.....	233
Grafik 5: 1997-2000 Arası Uluslararası Grev Karşılaştırması	236
Grafik 6: Dünya Basın Özgürlüğü Sıralamasında Rusya, 2002-2017	243
Grafik 7: Transparency International Yolsuzluk Sıralaması: Rusya Federasyonu, 2000-2017.....	249
Grafik 8: Rusya'da Siyasi Protestolar, 2007-2014	252
Grafik 9: Rusya Federasyonu Voice and Accountability Değerleri, 1996-2016	257

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
Aparatçik	Komünist Partisi Merkez Komite Aygıtında Çalışanlar
BM	Birleşmiş Milletler
BTI	The Bertelsmann Transformation Index
DD	Democracy&Dictatorship
EIM	Avrupa Medya Enstitüsü
FH	Freedom House (Özgürlük Evi)
FNPR	Rusya Bağımsız Sendikalar Federasyonu
FSB	Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii (Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi)
Goskomstat	Rusya Devlet İstatistik Ajansı
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IFES	International Foundation for Electoral Systems (Uluslararası Seçim Sistemleri Vakfı)
KGB	Devlet Güvenlik Komitesi (Sovyetler Birliği)
Komsomol	Sovyetler Birliği Komünist Partisi Gençlik Yapılanması
LDP	Liberal Demokrat Parti
MVD	İç İşleri Bakanlığı (Ministerstva Vnutrennikh Del)
Oblast	Bölge
ODIHR	Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (AGİT)
Okrug	Çeşitli Düzeylerdeki İdari Bölge için Kullanılan İfade
RF	Rusya Federasyonu
RFKP	Rusya Federasyonu Komünist Partisi
ROR	Rekabetçi Otoriter Rejim
Roskomnadzor	Rusya Federal Bilgi Teknolojileri ve Kitle İletişim Denetleme Kurumu
RSFSC	Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti
SBKP	Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SGI	Sustainable Governance Indicators
SH	Sivil Haklar
SPS	Sağcı Güçler Birliği
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SVR	Federal İstihbarat Servisi (Sluzhba Vneshnoi Razvedky)
Svyazinvest	Rus Telekomünikasyon Kurumu
The EIU	The Economist Intelligence Unit (Ekonomist İstihbarat Birimi)
TI	Transparency International
TÖ	Temel Özgürlükler

Ukaz

USAID

V&A

VTsIOM

WGI

Kararname

Birleşik Devletler Uluslararası Kalkınma Ajansı

Voice and Accountability

Rus Kamuoyu Araştırmaları Merkezi

World Governance Indicators

GİRİŞ

Sovyetler Birliği'nin tarihe karıştığı 1991 yılından günümüze kadar yaklaşık çeyrek yüzyıllık süreçte Rusya Federasyonu üzerine birçok çalışma yürütülmüştür. Bir yandan oluşum sürecinde bulunan bu siyasal rejimi kimi araştırmacılar bir demokrasi olarak tanımlarken kimileri ise demokratik geçiş dönemi ya da Sovyet sonrası pek de değişmeyen tam otoriter bir yapı olarak tanımlamışlardır. Bu tezin amacı, 1991 yılı itibariyle uluslararası toplumun bir üyesi olarak beliren Rusya Federasyonu siyasal rejiminin bir demokrasi ya da geçiş dönemindeki bir yarı otoriter rejim olmadığıdır. Aksine bu rejimin bilinçli bir şekilde iktidar tarafından kurgulanan sınırlı bir rekabet ortamına dayandığı ancak iktidar değişiminin gerçekleşmesini engelleyecek derecede de otoriter bir yapıya evirildiği rekabetçi otoriter bir sisteme sahip olduğu bu çalışmada ortaya konulacaktır. Bu çerçevede, hem Sovyetlerin çöküşünde hem de Rusya Federasyonu'nun ortaya çıkışında önemli bir rol oynayan Boris Yeltsin dönemi ile dikey iktidar yapısını inşa eden Vladimir Putin dönemi iki ayrı bölümde incelenerek kullanılan mekanizmalar açıklığa kavuşturulacaktır.

Komünist rejimlerin Soğuk Savaşın sona ermesiyle tarihe karıştığı ve tek geçerli rejim olarak liberal demokratik sistemin uluslararası alanda hâkim olacağı iddiası 1990 sonrasında yaygın kabul görmüştür. Bu doğrultuda birçok teorisyen, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında uzun yıllar boyunca demokratik geçiş çalışmaları kapsamında değerlendirilen komünizm sonrası rejimlerin zaman içerisinde demokratikleşeceğini öngörmüştür. Dolayısıyla akademik araştırmalar liberal demokrasinin inşa edilme sürecinde yaşanan problemler, doğru veya yanlış yapılanlar ve uygulanması önerilen yol haritaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Demokratik geçişin başarısız olması durumunda ise beklenen gelişme otoriterleşme ya da kapalı rejime geri dönüş olarak tahayyül edilmiştir.

Oysa otuz yıla yaklaşan bu süreçte Doğu Avrupa'da yaşanan başarılı demokratikleşme örneklerinin yanı sıra Rusya Federasyonu'nun 90larda öncelikle Yeltsin'in dile getirdiği demokratikleşme söyleminden uzaklaştığı, komünizme geri dönüş tehlikesi ile eşleştirilen muhalefetin etkisiz hale getirildiği gözlemlenmiştir.

Putin'in iktidarı Yeltsin'den beklenmedik bir şekilde devralması ile ise Rusya Federasyonu daha da otoriterleşmiş ve rekabetçi otoriter rejimi kalıcı hale getirecek adımları hayata geçirmiştir. Gerek sahip olduğu geniş ve stratejik coğrafyası gerekse de bu özelliklerinden kaynaklı kendine yeterli yapısı ile Rusya Federasyonu, Batı dünyasının baskısına karşı koyabilmiş ve özellikle 2000 sonrasında Batı demokrasisine karşı olduğunu dile getirmiştir. Egemen demokrasi kavramı ile ifade edilen rejim ise kurumsal olarak Batı demokrasilerinin birçok kurumunu benimseyen ancak pratikte işleyişlerinin iktidarı koltuğundan edecek herhangi bir girişimine müsaade edilmeyen bir yapıya büründürülmüştür. İşte bu tezde amaçlanan bir yandan düzenli seçimler, medyada çeşitlilik, protestolar ve muhalefetin varlığı gibi Batı demokrasilerinin özelliklerinin benimsenmesine rağmen diğer yandan bu kurumların işleyişine engel olan mekanizmaların tespit edilmesidir. Bu sebeple, her iki dönem de seçimler, medya, parlamento, yargı, protestolar, elitler, siyasal kültür gibi alt başlıklar ile iktidarın siyasete ağırlığını koyarak muhalefeti etkisizleştirdiği mekanizmalar üzerinden analiz edilecektir.

Konu ve Amaç

Bu tezde temel olarak Rusya Federasyonu siyasal rejiminin demokratikleşme beklentileri ve otoriterleşme adımları sonucunda nasıl bir yapıya büründüğü ve ne tür bir rejim olarak adlandırılabilceği araştırılacaktır. Siyasal rejimlerin özgür ve liberal demokratik rejimler ile tam kapalı rejimlerin iki uç noktaya yerleştirilerek sınıflandırıldığı göz önüne alındığında bu iki rejim tipinden farklılaşan rejimlerin nasıl adlandırılacağı bir tartışma ve merak konusu olmuştur. Bir ülkenin siyasal rejimini belirleyen unsurlar arasında ülkenin anayasası, anayasal kurumların işleyişleri, politikacıların anayasa ve kurumları yorumlayışları ve yönlendirmeleri yer almaktadır. Buradan yola çıkarak 1993 Rus anayasasının hazırlanışı ve özellikleri, getirdiği hükümet sistemi, parlamento, seçimler, yargı ve diğer kurumların düzenlenişi göz önüne alınarak siyasal rejimin geçirdiği değişim ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tezin temel iddiası Rus siyasal rejiminin demokratikleşme ihtimalinin zaman içerisinde devlet yapısının güçlendirilmesi ve kendine yeterli bir rejime dönüştürülmesi ile birlikte kasıtlı bir şekilde azaltıldığıdır. 90larda zayıf devlet yapısı ve Batı baskısı

sonucunda liberal demokratik bir gelecek beklentisi oluşturan Rus siyasi liderliği 90lar sonu ve özellikle 2000li yılların başında ekonomik toparlanma ile devlet yapısının güçlendirilmesi sonucunda Batı demokrasisini reddederek kendine özgü bir yol izleyeceğini ilan etmiştir. Egemen demokrasi kavramı ile ifade edilen bu sistem liberal demokratik rejim kurumlarını korumuş ancak tüm kurumları otoriter bir anlayışla işleterek kendine özgü bir yapıya büründürmüştür. Rekabetçi otoriter rejimlerin bu şekilde kalıcı hale gelmesi onların oluşum, işleyiş ve hayatta kalma süreçlerinin de önem kazanmasına yol açmıştır.

Özgür ve liberal demokratik bir rejim veya tam kapalı bir rejimin anayasal metni çok daha açık ve net olacağından özelliklerini ve tipini tespit etmek çok daha kolay olacaktır. Rusya Federasyonu gibi uzun yıllar demokratik geçiş döneminde bulunan rejim olarak tanımlanan, ancak demokratikleşme gerçekleşmediği gibi aksine otoriterleşme yönünde çok önemli düzenlemelerin ve uygulamaların gerçekleştirildiği rejimlerin sınıflandırması çok daha zor olmaktadır. Zira melez rejimler olarak adlandırılan bu rejimler için sadece anayasal metinlerin analizi yeterli olmamaktadır. Dolayısıyla, anayasal metnin yanı sıra zaman içerisinde gerçekleştirilen anayasal değişiklikler, yasal düzenlemeler, iktidarın bu değişiklikleri ve mevcut düzenlemeleri nasıl yorumladıkları, anayasal kurumları halkı özgürleştirici mi yoksa kısıtlayıcı amaçla mı kullandıkları önem kazanmaktadır. Buradan hareketle Rus siyasi rejiminde bu uygulamaların tespiti amaçlanarak seçimler, parlamento, yargı, medya, protestolar, elitler ve siyasi kültür üzerinden analiz yapılacaktır.

Melez rejimler üzerine mevcut literatür tarandığında bu alan üzerine yapılan çalışmaların çok yeni olduğu ve uzun yıllar boyunca tarihsel anlamda demokratikleşme dalgaları içerisinde geçiş dönemi rejimleri altında değerlendirilerek kendi özgün yapılarına göre analiz edilmediği görülmektedir. Bu kapsamda, melez rejimler üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında David Collier ve Steven Levitsky'nin "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research"¹, Thomas Carothers'ın "The End of The Transition Paradigm"², Larry Jay Diamond'ın "Thinking

---

¹ David Collier ve Steven Levitsky, "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research", *World Politics* 49 (Nisan 1997), ss. 430-451.

² Thomas Carothers, "The End of the Transition Paradigm" *Journal of Democracy* 13:1 (2002).

About Hybrid Regimes”³, Andreas Schedler’in “Elections without Democracy: The Menu of Manipulation”⁴ adlı çalışmaları göze çarpmaktadır. Bu çalışmalarda görüldüğü gibi geçiş dönemi tanımlamasının anlamını yitirdiği tartışılrsa da henüz yeni bir tanımlama sunulmamaktadır. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanında çok yeni olan bu çalışma alanında Türkiye’de ise çok sınırlı sayıda çalışmalar yapılmıştır. Ergun Özbudun’un “Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye”⁵ adlı çalışması ve bunun yanı sıra melez rejimler ve örnek ülke üzerinden yürütülen daha dar yapıda makaleler düzeyinde çalışmalar yapılmıştır. Ulusal Tez Merkezi veritabanında melez rejimlere odaklanan ve bu rejimlerin geçici değil de kalıcı olduğuna dair gerek teorik düzeyde gerekse de vaka analizi yapan bir tez bulunmamaktadır.

Melez rejimler üzerine akademik çalışmalar bu rejimlerin en başta demokratikleşme dalgalarından sonuncusunda yer aldıkları ve bir geçiş dönemi yaşadıkları iddiasına paralel olarak gerçekleşmiştir. Bu çerçevede, rejim adlandırmaları da demokrasi kavramı etrafında şekillenmiş ve önüne çeşitli sıfatlar yerleştirilerek tanımlama yapılmıştır. Bu bağlamda karşımıza Morlino’nun tespit ettiği tanımlar çıkmaktadır: seçim demokrasisi (Larry Diamond), kısmi demokrasi (David Epstein), illiberal demokrasi (Fareed Zakaria), arızalı demokrasi (Croissant ve Merkel), yarı demokrasi (Ottaway).⁶

Morlino kendisi eğer belli aktörler vatandaşların sandığa yansıyan gerçek iradesine, protesto haklarına engel oluşturuyorsa bu yönetimi *himayeli (protective) demokrasi* olarak adlandırmıştır. Fareed Zakaria, seçimlerin özgür ve adil olduğu kabul edilse bile seçilenlerin barışçıl bir şekilde bir arada yaşamaya karşı olan faşist, ırkçı ve ayrılıkçı olabileceğini ve bu doğrultuda evrilen rejimlerin anayasallaşacağı ancak liberalizmin gerileyeceğini savunmuştur. Bu şekilde dönüşen rejimlere de illiberal rejimler demiştir. Diamond, Schedler’e referansla seçimlerin anlamlılığı, kapsayıcı ve adil olması, özgürlüklerin kullanılabilirliği üzerinden tanımlama yaparak bu özelliklerin

---

³ Larry Jay Diamond, “Thinking About Hybrid Regimes,” *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2 (Nisan 2002).

⁴ Andreas Schedler, “Elections without Democracy: The Menu of Manipulation,” *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2 (2002), ss. 36-50.

⁵ Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016)

⁶ Leonardo Morlino, Hybrid Regimes or Regimes in Transition?, *FRIDE*, Working Paper 70, Eylül 2008, s. 1.

olduğu rejimleri liberal demokrasi, aksini ise seçim demokrasisi olarak tanımlamıştır. Merkel ve Ottoway'ın demokrasilerin kusurları üzerinden yürüttüğü ve diğerlerine eklenen bu çalışmalar rejimlerin geçiş döneminin geçiciliğini aşacak şekilde ayakta kalması üzerine anlamını yitirmiştir. İşte bu noktada çeyrek yüzyılı aşan sürede ayakta kalan ve kendine özgü mekanizmalar geliştirerek ne bir demokrasiye ne de bir kapalı rejime dönüşmeyen melez rejimlerle ilgili yeni tanımlamalara ihtiyaç duyulmuştur. 195 ülkenin değerlendirmeye alındığı 2012 yılına ait bir araştırmada kısmen özgür kategorisindeki rejimlerin sayısı 38'den 58'e yükselerek dünya nüfusunun çok önemli bir kısmının yaşadığı coğrafyayı kapsamıştır.⁷ Bu nedenle, bu rejimlerin ortaya çıkışı, iktidarın kendisini sağlama alma mekanizmaları, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde ülkelerin kendine özgü rejim özellikleri ile incelenmesi kaçınılmazdır.

Steven Levitsky ve Lucan Way'ın demokrasi üzerinden değil de otoriter rejimler üzerinden geliştirdikleri ve uluslararası kabul görme, iç siyasette halkı tatmin etme ihtiyaçlarından dolayı sınırlı düzeyde rekabete izin veren rekabetçi otoriter rejim tanımlaması bu ihtiyacı gidermektedir. Onlara göre bu rejimler minimum standartlarıyla dahi demokrasi tanımını karşılamamaktadır ve eğer bir tanımlama yapılacaksa bu demokrasi üzerinden değil de otoriter rejim tanımı üzerinden yapılmalıdır. Bu tezde, Rusya Federasyonu'nun rejim yapısına en uygun tanımlamanın rekabetçi otoriter rejim olduğu tespiti yapılacak, siyasal rejimin iki ayrı dönem üzerinden çeşitli platformlarda rejim özelliklerinin izi sürülecek ve analiz gerçekleştirilecektir. Yeltsin'in kendi isteği ile varisini seçerek görevi Putin'e devretmesi iktidarın koltuğunu kaybetmesi sayılamayacağından SSCB'den ayrılmasından günümüze kadar bu rejimde iktidarın koltuğu elinde tutmasını sağlayan mekanizmalar araştırılacaktır.

Levitsky ve Way bu sorunu çözmek için iki değişkeni - Batı ile yakın ilişkiler (ya da bağımlılık) ve iktidardakilerin örgütsel güçleri - incelemiştir. Onlara göre Batı ile yakın ilişkiler Batı'nın cevap verme olasılığını ve baskısını artırmakta ve Doğu Avrupa ülkeleri gibi demokratikleşmeye yol açmaktadır. İktidarda bulunanların örgütsel güçleri de belirleyici olmakta ve hem Batı baskısına hem de ülke içi muhalefeti etkisiz kılmaya

---

⁷ "Freedom in the World 2013: Democratic Breakthroughs in the Balance", *Freedom House*, s. 11. <https://freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Charts%20and%20Graphs%20for%20Web%200.pdf> Erişim: 4 Mayıs 2015.

yaramaktadır. Bu kıstaslar açısından da 90lardaki zayıf devlet yapısı ve ekonomik çöküşteki Rusya'nın demokratik kurumları kabul edişi ile 2000lerde kendine yeterli konuma yükselerek devlet yapısını güçlendiren Rusya'nın yaşadığı dönüşüm rekabetçi otoriteryan bir rejimle eşleşmekte olduğu görünmektedir. Bu bağlamda, Rus siyasetçilerin Batı baskısına karşı koyamadığı 90larda ayakta kalmasını sağlayan 'aile'nin ve oligarkların etkisi ile 2000lerde geliştirilen egemen demokrasi kavramı ve dikey iktidar yapısı derinlemesine analiz edilecektir.

Tezde üzerinde durulacak konulardan bir tanesi de iktidar-muhalefet ilişkilerinin seyri ve ilişkilerin rekabetçi otoriteryan rejim teorisi çerçevesinde ortaya konulması olacaktır. Zira analiz edilecek platformlar olarak sıraladığımız seçimler, medya, parlamento vd. iktidar ve muhalefetin karşı karşıya geldiği alanlardır. Levitsky ve Way'in 2010 yılı çalışmasında üzerinde durduğu kıstaslara yapılan geniş kapsamlı literatür taraması ve okumalar sonucunda protestolar, elitler ve ülke siyasal kültürünün etkisi de birer platform olarak dahil edilecektir. Bu platformlar bir yandan iktidarın halkın rızasını yaratarak meşruiyetini üretmesi bir yandan da muhalefeti etkisizleştirme politikasını uyguladığı alanlardır. Örneğin, bir platform olarak seçimler, seçim sistemi, siyasi partilerin kuruluşu ve seçime katılma kıstasları, aday gösterme süreçlerinin sürekli yeniden düzenlenmesi ve iktidarın en fazla faydayı sağladığı muhalefetin ise varlığı sürdürmekten ileri gidemediği bir anayasal ve yasal düzen kurulması rekabetçi özellikleri ve otoriter sonuçları ile incelenecektir.

Bu çerçevede, Rus siyasal rejiminin hangi temeller üzerinde şekillendiği netleştirilecek, rejimin şekillenmesinde liderlerin rolü açıklığa kavuşturulacak, liderlerin yanı sıra ülke siyasetine yön veren siyaset dışı veya içi kişi ve kurumların etkisi açıklanacak, Yeltsin ve Putin dönemlerindeki örgütsel kapasite ve Batı ile mesafenin etkisi not edilecektir. Otoriterleşmenin hangi şartlarda mümkün kılındığı tespit edilecek ve demokratik kurumların iktidarın meşruiyetini üretmede nasıl kullanıldığı açıklanacaktır. Demokratik kurumların var olmasına rağmen rekabetçi otoriter rejime özgü hangi mekanizmaların devreye sokularak iktidarın istikrar ve devamlılığı ürettiği tespit edilecektir.

Yöntem:

Rekabetçi otoriter rejimler iktidarın herhangi bir şekilde el konularak değil de resmi demokratik kurumlar aracılığıyla elde edildiği rejimlerdir. Demokratik kurumlar, iktidara ulaşmanın tek ve gerçek yolu olarak kabul görmektedir, ancak halen iktidarı elinde bulunduranlar tüm devlet kurumlarını yönlendirme imkânına sahip olduklarından avantajlı konumdadırlar. Dolayısıyla bu rejimlerde rekabet vardır ama gerçekçi ve adil değildir.⁸

Adil olmayan bu rekabet sahasının tespiti, bu rejimin rekabetçi olsa da otoriter olduğunun ispatı için kaçınılmazdır. Dolayısıyla, bu tezde Dahl'ın kapsayıcı demokrasi tanımı ve Linz'in otoriter rejim tanımlaması üzerinden her iki rejim tipinin özelliklerinin tercih edilen kısımlarının Rus siyasal rejiminde tespiti yapılacaktır. Yürütülen bu analitik çalışma sonucunda Levitsky ve Way'in rekabetçi otoriter rejim tanımlaması daha anlaşılır kılınacak ve rejimdeki hem demokratik hem de otoriter özellikler açıklanacaktır. Dahl, poliarsi tanımlamasında evrensel oy ilkesi çerçevesinde özgür, adil ve rekabetçi seçimlerin varlığına ek olarak vesayetçi herhangi bir otoritenin bulunmaması, ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğünün de bulunduğu temel hak ve özgürlüklerin korunması, farklı bilgi kaynaklarının bulunduğu çoğulcu bir siyasal sistem öngörmektedir.⁹ Linz ise otoriter yönetim tanımlamasında sınırlı, fakat sorumlu olmayan bir siyasal plüralizme yer verilen, işlenmiş ve yol gösterici bir ideolojiye değil kendine özgü zihniyetlere sahip olan bir yönetimden bahsetmektedir. Gelişimlerinin bazı aşamaları dışında yaygın ve yoğun bir siyasal mobilizasyon yaratmayan, bir liderin veya bazen küçük bir grubun, biçimsel yönden iyi belirlenmemiş fakat fiiliyatta oldukça tahmin edilebilir sınırlar içinde iktidarı kullandıkları siyasal bir sistemi işaret etmektedir.”¹⁰

Burada esas odak noktası, adil olmayan rekabet sahasının unsurlarını tespit etmek olacaktır. Bu unsurlar, özgür fakat adil olmayan seçimler, kısıtlanan bireysel özgürlükler, medya ve finans kaynaklarına sınırlı oranda erişimin sağlanabilmesi,

---

⁸ Steven Levitsky ve Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War* (Cambridge University Press, 2010), s. 5.

⁹ Larry Jay Diamond, “Thinking About Hybrid Regimes,” ss. 21-22.

¹⁰ Juan J. Linz, “An Authoritarian Regime: the Case of Spain” İçinde: Erik Allard ve Yrjö Littunen, (der.), *Cleavages, Ideologies and Party Systems* (Helsinki: Westermarck Society, 1975), s. 255.

patronaj ilişkisinin her platformda yaygın olması, yargılama ve ceza işlemlerinin seçici bir şekilde uygulanması, iktidara yakın elitlerin kayırılması, protestoların dahi iktidar eliyle yönlendirilmesi şeklinde sıralanabilir. Burada önemli olan rekabetçi otoriter rejimi tam otoriter rejimden ayırmaktır. Çünkü tam otoriter rejimde muhalefetin iktidar koltuğuna oturmasını sağlayacak yasal ve anayasal yollar bulunmamaktadır. Oysa rekabetçi otoriter rejimde muhalefet iktidara karşı mücadele edebilecek sınırlı fakat anlamlı derecede anayasal ve yasal platforma sahiptir.

Bu bağlamda, Sovyetler Birliği dağılmadan gerçekleştirilen 1990 seçimleri dâhil Rusya Federasyonu'nun tüm parlamento ve başkanlık seçimleri, uygulanan seçim sistemi, seçim kampanyaları, seçime katılan adaylar, seçimin düzenlenmesi ve sonuçların parlamentoya yansımaları süreçleri ile ayrıntılı bir şekilde verilecektir. Burada amaçlanan rejimin çoğulculuğu belirli oranda kabullenmesine rağmen otoriter yapının tesisi ve devamlılığı için çabalarının seçim süreçlerine nasıl yansıdığını yakalayabilmektir. Seçim sisteminin iktidarın işine yarayacağı şekilde düzenlenmesi, siyasi partilerin kurulmasının ve seçimlere katılmalarının zorlaştırılması, dar bölge seçimlerinde ve başkanlık seçimlerinde bazı bireysel adayların adaylıklarının engellenme süreçlerine yer verilecektir.

Sovyet modelinin sansürlü yayınlar yapan medyasından bir anda Yeltsin döneminin hem önceki dönem hem de Putin dönemine göre daha özgürlükçü medyasına geçiş yapan Rusya Federasyonu'nda medya üzerine yapılan yasal düzenlemeler, yasalardaki özgürlükçü metnin oligarşik yapı sebebiyle uygulanamaması ya da seçici uygulanabilmesi açıklanacaktır. Medya organlarının Yeltsin döneminde hem iktidar tarafından hem de iktidara karşı yanlı kullanılması, Putin döneminde devletin medya kuruluşları üzerine kurduğu giderek artan hâkimiyet, bu değişikliklerin televizyon ve radyo programlarına yansımaları örnekleriyle ortaya konacaktır.

Parlamentonun alt kanadı olan Duma üyelerinin siyasi partilerin seçim süreçlerindeki performansına göre seçilmesi ve üst kanat olan Federasyon Konseyi'nin kombinasyonunun rejim üzerindeki etkisi belirlenecektir. Özellikle Putin döneminde federasyonu oluşturan birimlerden seçimle işbaşına gelen temsilcilerin yerine atanarak belirlenen birim temsilcilerine geçilmesinin halkın iradesinin yansıdığı Duma'nın

etkinliğini nasıl azalttığı değerlendirilecektir. Rusya'ya özgü başkanlık sisteminin başkana verdiği yetkilerin çokluğu ile birlikte düşünüldüğünde atananlardan oluşan parlamento üst kanadının Duma'yı sınırlamasının muhalefetin iktidarı sorgulayabilme imkânlarını nasıl daralttığı açıklanacaktır.

Yargı alanında gerçekleştirilen yasal düzenlemeler ile otoriterleşmeye engel olma ihtimali bulunan bağımsız bir kurumun iktidar tarafından gerek yargıçların haklarının düzenlenmesi gerekse mahkemelerin kompozisyonunun değiştirilmesi yoluyla mahkemelerin iktidarın etkisi altına alınması açıklanacaktır. Son dönemde Aleksî Navalni örneğinde görüldüğü gibi muhalif bir adayın diğer tüm engelleri aşsa dahi yargı yoluyla iktidara meydan okuması ihtimalinin önünün kesilmesi süreci analiz edilecektir.

Demokrasilerde olmazsa olmaz temel hak ve özgürlüklerden olan protestoların hükümetin hileli oyunları, yasal düzenlemeleri ve bu şekilde de engellenemediyse karşı protestoların örgütlenmesi yoluyla engellenmesi ve etkisiz hale getirilmesi adil rekabeti engelleyen unsurlardan biri olarak sunulacaktır. Siyasi elitlerin bu süreçteki rolü ve iktidar tarafından mevcut elitlerin tasfiye edilerek iktidara sadık yenilerinin inşası ise rekabetçi otoriter rejimin istikrar ve devamlılığının sağlanması açısından hayati öneme sahiptir.

Görüldüğü gibi aslında tüm bu unsurlar rejimlerin iç içe geçmiş bileşenleridir. Dolayısıyla birinin diğerinden ayrılması oldukça zor olacaktır. Bu bağlamda, tüm bu unsurlar analiz edilirken özellikle Rus siyasi rejiminde iktidarı elinde tutan başkan ve başbakanın açıklamaları, gerçekleştirdiği anayasal ve yasal değişiklikler, parlamento konuşmaları, Yeltsin ve Putin'in kendilerinin yazdığı eserler, liderlerin kendileriyle yapılan röportajlar¹¹ özenle incelenerek çıkarımlar yapılacaktır. Rusya Başkanı'nın yıllık basın toplantıları ve başkanlık web sitesinde yayınlanan konuşma metinlerinde rejim üzerine yorumları dikkate alınacaktır.

Yeltsin ve Putin'in yakın çevresinin eserleri ve açıklamaları, daha önceden beraber hareket ederken sonradan muhalif saflara geçen Berezovski, Hodorkovski ve Kasparov gibi oligark veya siyasilerin mücadelelerinin mevcut rejimin tesisi açısından

---

¹¹ Oliver Stone'un 2017 yapımı "The Putin Interviews" başlıklı belgeseli gibi.

sunduğu açıklayıcı bilgiler kullanılacaktır. Çalışılan konunun unsurlarından birisi olan Rus siyasi rejiminin muhalif basın ve yayınların sürdürülmesinin zorluğudur. Bu sorun, sadece uluslararası yayın yapan Sputnik News, Russia Today gibi devletin yayın organları ile sınırlı kalmadan Rusça yayın yapan Nezavisimaya Gazeta, Kommersant, Rossiyskaya Gazeta, Izvestia gibi çevrimiçi gazetelerin haberleri ile giderilmeye çalışılacaktır. Muhalif yayınları ile birçok kez baskın ve saldırıya uğrayan Ekho Mosvy yayınları ve Rusya siyasetine dair tarafsız haber yapabilmek için merkezlerini Riga'ya taşıyarak Rusça ve İngilizce yayın yapan Meduza. io'nun haber, yayın ve röportajları takip edilerek yer verilecektir.

Niteliksel anlamda kullanılan tüm bu verilere ek olarak bir siyasi rejimin değerlendirilmesine katkıda bulunan uluslararası indekslerin verilerine de başvurulacaktır. Freedom House'un Nations in Transit, Countries at the Crossroads, Political Rights ve Civil Liberties indeksleri ile Polity IV, Sustainable Governance Indicators (SGI) verileri kullanılacaktır. Yanı sıra bu indeksler arasında altmış farklı kıstas ile survey yöntemini de kullanarak rejim değerlendirmeleri yapan The Economist Intelligence Unit (The EIU), World Governance Indicators ve The Bertelsmann Transformation Index (BTI) verileri de önemli yer kaplayacaktır. Ayrıca basın özgürlüğü alanında Reporters Without Borders, hukukun üstünlüğü alanında Rule of Law Index ve yolsuzluk alanında Transparency International verilerinden de destek alınarak hem spesifik alanlar aydınlatılacak hem de diğer kapsayıcı indekslerle karşılaştırmalı yorumlar yapılacaktır. Bu çerçevede Yeltsin ve Putin dönemleri Rus siyasi rejimi değerlendirmesi daha anlaşılır ve somut bilgilerle değerlendirilerek yıllar içerisindeki seyir tespit edilmeye çalışılacaktır.

Kuruluşların veri topladığı dönemler çerçevesinde elde edilen verilerle Rusya Federasyonu özelinde her bir alan için grafik ve tablolar oluşturulacaktır. Bireysel ve niteliksel yorumların ötesine geçilerek daha tarafsız ve daha somut kıstaslar üzerinden değerlendirme yapılarak tezin iki ve üçüncü bölümünde ifade edilen unsurların indekslerde hangi oranda karşılık bulup bulmadığı açıklığa kavuşacaktır. Belirtilen indekslerin çalışmalarından faydalanarak komünizm sonrası diğer ülkelerin değerlerine de bakılacak ve Rusya Federasyonu'nun eski SSCB ülkeleri arasındaki konumu da görülmüş olacaktır. Belirtilen indekslerin veri toplamaya henüz başlamaması veya veri

elde edemediği 90ların ilk yılları üzerine yeterli bilgi bulunmadığından bu dönem için somut veri kullanımı çok sınırlı kalmıştır. Bu sınırlılık siyasilerin kendi yorumları veya dönemin tanıklarının eserlerinden edinilen bilgilerle giderilmeye çalışılmıştır.

İçerik:

Belirtilen amaç ve yöntem doğrultusunda bu tezin ilk bölümünde melez rejimleri tanımlamada yeni bir teori olan rekabetçi otoriteryanizm açıklanacaktır. Rekabetçi otoriteryanizmin siyasal rejimler arasındaki konumunun net bir şekilde tespit edilebilmesi için melez rejimler tanımlanacak ve melez rejim kavramı ile demokrasi kavramı üzerinden yapılan tanımlamaların yetersizliğinden bahsedilecektir. Rekabetçi otoriter rejimlerin ortaya çıkışı ve sayılarının artışıdaki neden ile ortaya çıkan tanımlama ihtiyacı ortaya konulacaktır. Tanımlama yaparken Levitsky ve Way'in Batıya yakınlık ve iktidarın örgütsel gücü ve seçimler, medya ile parlamentonun yanı sıra farklı teorisyenlerin dâhil ettiği protestolar, elitler ve siyasal kültür de alt başlık olarak verilecektir. Buna ek olarak liderin siyasal rejim üzerindeki rolü, ekonomik gelişmişlik gibi alternatif açıklamalar için de başlık açılacaktır. Tüm bu özelliklere rağmen bu rejimlerin demokratikleşme olasılığı ve farklı ülkelerin farklı tecrübelerine açıklayıcı lığı artırmak için kısaca değinilecektir.

İkinci bölümde, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Rusya Federasyonu'nun bağımsız bir ülke olarak belirmesinde oynadığı rol ile ilk başkan Yeltsin dönemi ele alınacaktır. 1993 Rus anayasasının oluşum süreci ve Yeltsin'in bu kapsamdaki baskın rolünü vurgulamak için Sovyetler Birliği'nin son yıllarından itibaren süreç açıklanacaktır. Aralık 1991-Ekim 1993 arası dönem bu bağlamda aktarılacak ve 2000 yılına kadar olan dönem de belirtilen platformlar üzerinden analiz gerçekleştirilecektir.

Benzer şekilde üçüncü bölümde, Putin'in iktidara gelir gelmez siyasal hayatı yeniden şekillendirmesine yol açan siyasal vizyonu ve bir rekabetçi otoriteryan rejimde liderin rolünün önemi açıklanacaktır. Süper başkanlık olarak adlandırılan Rusya'daki bu sistemde siyasal liderin nasıl bir kült haline dönüşebildiği ve en önemlisi de halk desteğini nasıl ürettiği değerlendirilecektir. Aynı platformlar üzerinden Putin dönemi değerlendirilirken önceki döneme göre iktidar partisinin ortaya çıkışı, Rus siyasetine etkisi ve lider tarafından kullanılışı açıklanacaktır. Siyasal liderliğin Yeltsin

döneminden farklı olarak Putin döneminde her bir platformu nasıl harekete geçirecek muhalefeti hareket edemez hale getirdiği tespit edilecektir.

Dördüncü bölümde uluslararası alanda siyasal rejim değerlendirmesi yapan kuruluşların verileri kullanılarak Rus siyasal rejiminin seyri tespit edilmeye çalışılacaktır. Rejim değerlendirmesi yapan kuruluşlar, bu kuruluşların odaklandıkları alanlar ve eksiklikleri açıklandıktan sonra Yeltsin ve Putin dönemleri arasındaki farklar indeksler üzerinden tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu şekilde her platform incelenecek ve bu sayede daha somut veriler üzerinden çalışma desteklenecektir. Verilerin toplanabildiği yıllar boyunca rejim tanımlamaları ile indekslerin verilerinin örtüşüp örtüşmediği tespit edilecektir. Sonuç olarak, Rus siyasal rejimi üzerine teorik değerlendirmelerimizin geçerliliğinin farklı indeksler tarafından desteklenip desteklenmediği görülmüş olacaktır.

1. MELEZ REJİMLER: REKABETÇİ OTORİTERYANİZM

“Bütün Demokrasiler Benzerdir, Her Demokratik Olmayan Yönetim ise Kendine Özgü Otoriter Yapıya Sahiptir.”

Tolstoy, Anna Karenina

Otoriter rejimler uzun yıllar boyunca iki ana siyasal rejim tipi olarak kabul gören totaliter rejimler ve liberal demokrasilerin gölgesinde kalmıştır. Bu tür rejimlerin iki ana siyasal rejimden birisine dönüşeceği varsayılmış ve yirminci yüzyılda Juan L. Linz’in sınıflandırmasına kadar ayrı bir rejim türü olarak ele alınmamışlardır. Otoriter rejimlerin kendine özgü bir rejim tipi olarak ele alınmasını siyaset bilimci Linz’e borçluyuz.¹²

Linz’in tanımlamasından sonra otoriter rejimlere günümüze kadar artarak devam eden ilginin sebebi bu rejimlerin iki ana siyasal rejime dönüşmeyip melez rejim olarak adlandırılan ara tiplerinin ortaya çıkmış olmasıdır. Otoriter rejimler ve demokratik rejimler arasında ortaya çıkan bu gri alan, bu rejimlerin adlandırılması konusunda da teorisyenleri çeşitli unsurlar üzerinde düşünmeye zorlamıştır. Carothers’e göre de geçiş sürecindeki ülkelerin çoğu, ne diktatörlüklerdir ne de açık şekilde demokrasiye yönelmektedirler. Bunlar, bir siyasal gri bölgeye girmişlerdir... Gri bölgedeki ülkeleri demokrasinin tipleri olarak tasvir eden analistler, geçiş paradigmasını, tam da siyasal evrimleri bu paradigmayı sorgulatan ülkelere uygulamaya çalışmaktadırlar.¹³

Fukuyama’nın *Tarihin Sonu* makalesi ile liberal dünyanın zaferini ilan ettiği Soğuk Savaş sonrası dönemde Dünya, melez siyasi rejimlerin çoğalmasına tanıklık

¹² Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016), s. 3.

¹³ Thomas Carothers, “The End of The Transition Paradigm”, *Journal of Democracy* Vol. 13, No. 1 (2002), s. 10.

etmiştir. Doğu Avrupa, Afrika, Asya ve Latin Amerika’da değişen şekil ve oranlarda hem otoriter hem de demokratik yönetim özellikleri barındıran siyasi rejimler görülmektedir. *Melez rejimler*¹⁴ olarak adlandırılan bu rejimler birçok akademisyen tarafından *tamamlanmamış* ya da *demokrasiye geçiş sürecindeki yönetimler* olarak değerlendirilmiştir. 2000li yılların hemen başında renkli devrimlerin yaşanması, onu izleyen Arap Baharı ve 2011-2012 arasında Rusya’da yaşanan protestolar demokratik geçiş tartışmalarını ön plana çıkarmıştır. Otoriteryan devamlılık (authoritarian persistence) ve otoriteryan bütünleşme (authoritarian consolidation) çalışmalarını gölgede bırakan bu bakış açısının kusursuzluğu, demokratik geçişin birçok örnekte gerçekleşmemesi sonucunda geçerliliğini yitirmiştir.¹⁵ Bugün, melez rejimlerin artan sayıda ve güçlü bir şekilde varlıklarını sürdürüyor olmaları geçiş sürecinde oldukları iddiasını bir kenara bırakıp kendilerine özgün özellikleri ile incelenmeleri gerektiğini ortaya koymaktadır.

Melez rejim olgusunun önemini kavramak için en basit yöntem ülkeler hakkında makro düzeyde veri toplayıp yayınlayan kurumlara (BM, Dünya Bankası, Freedom House, The EIU, Bertelsmann Transformation Index vb.) göz atmak olacaktır. *Freedom House* 2013 verilerine bakıldığında incelemeye alınan 195 bağımsız ülkenin 58 tanesinin melez rejimler tanımımıza denk gelen *kısmen özgür* kategorisinde olduğu görülmektedir.¹⁶ 1972 yılından 2012 yılına kadar kısmen özgür ülkelerin sayısının 38’den 58’e çıkması ve 2002’den beri özgür olmayan ülke sayısından daha fazla sayıda kısmen özgür ülkenin bulunması melez rejimlerin kendilerine has özellikleri ile değerlendirilmeleri gerektiğine işaret etmektedir. Her kıtada bulunan kısmen özgür rejimlerin sınırları içerisinde Dünya nüfusunun %23’ü yaşamaktadır.¹⁷ Dolayısıyla bu rejimlerin tanımlanması, nasıl ortaya çıktıkları, ne özelliklere sahip oldukları ve nasıl ayakta kaldıkları kadar geleceklerinin ne şekilde olabileceği de merak uyandırmaktadır.

---

¹⁴ Yapısında hem demokratik hem de otoriter unsurları barındırdığından demokratik veya otoriter yönetim olarak adlandırılmayan siyasal rejimler.

¹⁵ Thomas Ambrosia, “Beyond the Transition Paradigm: A research Agenda for Authoritarian Consolidation”, *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 3 (2014), s. 472.

¹⁶ 90 ülke özgür (%46), 47 ülke ise özgür olmayan (%24) kategorisinde bulunmaktadır.

¹⁷ “Freedom in the World 2013: Democratic Breakthroughs in the Balance”, *Freedom House*, s. 11. <https://freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Charts%20and%20Graphs%20for%20Web%200.pdf> Erişim: 4 Mayıs 2015.

Melez rejimlerin ne tam kapalı ne de özgür ve demokratik yönetimler olmamaları bir rejimden diğerine değişen farklı özelliklere sahip olmaları sonucunu doğurmuştur. Bu nedenle de teorisyenler farklı adlandırma ve tanımlamalarla ortaya çıkmıştır.

1.1. Melez Rejimlerin Adlandırılması Problemi

Hükümetlerin yaptığı işlemlerin belli bazıları hemen hemen aynı olduğundan bağımsız devletleri incelerken hepsinin aynı olduğu önyargısına kapılabiliriz. Oysa kendi çağında Aristo, Yunan şehir devletlerinin anayasalarını incelemiş ve çeşitliliklerine dikkat ederek sınıflandırma çabasına girişmiştir.¹⁸ Dolayısıyla hükümet sistemlerinin farklılaşması yeni bir olgu değildir ve adlandırılmaları da sınıflandırılmaları kadar zordur. Çünkü sosyal kuramcı, adlandırma ve sınıflandırma çabası içinde hükümet sistemlerini belli kategorilere hapsetme ihtiyacı içerisinde hareket eder. Böylece, herhangi bir kategorideki sistem aslında diğer kategorideki bir sistemle benzer özellikler de taşıyabilir. Bu sebeple Linz, bir kavramı tanımlamanın en kolay yolunu onun ne olmadığını söylemek şeklinde açıklamaktadır.¹⁹ Demokrasinin ne olduğunu Dahl'a referansla bildiğimizi varsayan Linz, otoriter ve totaliter rejimleri incelediği çalışmasında otoriter rejimi şu şekilde tanımlamıştır:

“Sınırlı, fakat sorumlu olmayan bir siyasal plüralizme yer veren; işlenmiş ve yol gösterici bir ideolojiye değil, kendine özgü zihniyetlere sahip olan; gelişimlerinin bazı aşamaları dışında, yaygın ve yoğun bir siyasal mobilizasyon yaratmayan; bir liderin veya bazen küçük bir grubun, biçimsel yönden iyi belirlenmemiş fakat fiiliyatta oldukça tahmin edilebilir sınırlar içinde iktidarı kullandıkları siyasal sistemler.”²⁰

Ergun Özbudun, Linz'in bu tanımından üç önemli unsura dikkat çekmektedir: sınırlı plüralizm, bir ideolojiden ziyade bir zihniyetin varlığı ve siyasal mobilizasyonun düşük düzeyde oluşu. Bu üç unsur da otoriter rejimlerin, totaliter ve liberal demokrat rejimlerden herhangi bir kutba konmasına imkân vermeyen özelliklerdir. Linz'e göre:

¹⁸ John Baylis ve Steve Smith, Eds., *The Globalization of World Politics*. 2nd ed. (Oxford University Press, 2001), s. 38-41.

¹⁹ Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, çev. Ergun Özbudun (Ankara: Liberte, 2012), s. 15.

²⁰ Juan J. Linz, “An Authoritarian Regime: the Case of Spain” İçinde: Erik Allard ve Yrjö Littunen, (der.), *Cleavages, Ideologies and Party Systems* (Helsinki: Westermarck Society, 1975), s. 255.

Plüralizmin sınırlandırılması, hukuki veya fiili olabilir; uygulamanın etkinliği az veya çok olabilir; bu sınırlama, salt siyasal gruplara inhisar ettirilebileceği gibi, menfaat gruplarını da kapsayabilir; yeter ki, devletçe yaratılmamış veya ona bağımlı olmayan ve siyasal süreci şu ya da bu yönde etkileyen birtakım gruplar mevcut olsun. Bazı rejimler, sınırlı sayıda bağımsız grupların veya kurumların siyasal katılmasını kurumsallaştırmak, hatta bunların ortaya çıkmalarını teşvik etmek noktasına gidebilirler; ancak bunu yaparken, hangi grupların varlığına hangi şartlar altında müsaade edileceği konusundaki nihai kararın yöneticilere ait olduğunda da kuşkuya yer bırakmazlar. Üstelik siyasal iktidar, bu gruplara karşı hayli duyarlı olsa bile, bunlar aracılığıyla vatandaşlara karşı hukuken ve/veya fiilen hesap verme durumunda değildir.²¹

Hukuken veya fiilen hesap vermeye zorlanamayan iktidar herhangi bir ideoloji ile de bağlılık hissetmemektedir. Otoriter rejimlerde ideolojiden²² çok zihniyetler (mentality) mevcuttur. Zihniyetler, değişik durumlara karşı kodlandırılmış tepkiler sağlayan, rasyonel olmaktan çok, duygusal nitelik taşıyan, düşünce ve duygu tarzlarıdır.²³ Zihniyetin ideolojinin yerini almasının bir sonucu olarak siyasal mobilizasyon totaliter rejime göre daha düşük düzeyde tutulmakta hatta kitlelerin siyasetten uzaklaşması (depoliticization) amaçlanmaktadır.²⁴

Otoriter rejimler veya demokrasilerin işleyişlerinin ülkeden ülkeye, kültürden kültüre değişmesi tanımlarının yapılmasını da zorlaştırmaktadır. Kaldı ki *Üçüncü Dalga* demokratikleşmeden bahsedilmesinin üzerinden çeyrek yüzyıl geçmesine rağmen hala üzerinde hemfikir olunan bir demokrasi tanımı dahi bulunmamaktadır. Çünkü araştırmacı, belirlediği kavramlara ve kıstaslara dayanarak herhangi bir siyasal yönetimi demokrasi, yarı demokrasi ya da otoriter rejim olarak tanımlayabilecektir. Örneğin; Brejnev döneminde Sovyet ideologları Sovyetler Birliği'ni bir demokrasi, hatta demokrasinin de en gelişmiş hali, olarak tanımlayabilmişlerdir.²⁵ Bu durumda melez rejimlerin adlandırılması daha da içinden çıkılmaz bir hal alabilmektedir. Bu nedenle

---

²¹ Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, s. 139.

²² Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler* adlı eserinde ideolojiyi şöyle tanımlamaktadır: aydınlar veya sözde aydınlar tarafından yahut onların yardımıyla, çoğu zaman yazılı biçimde olmak üzere, fikri bakımdan az çok işlenmiş ve örgütlenmiş düşünce sistemleridir.

²³ Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, s. 140.

²⁴ Rekabetçi otoriter rejimleri otoriter rejimlerden ayıran unsurlar Özbudun tarafından muhalefet partilerinin parlamentolardaki temsil gücü ve başkanlık seçimlerinde aldıkları oy oranı olarak ifade edilmiştir. Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, s. 43.

²⁵ M. Steven Fish, *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s. 15.

melez rejimlerin adlandırılması problemine öncelikle bu kavramın kendisinin açıklanmasıyla başlanmalıdır.

Rejim kavramı ile vurgulanmak istenen belli bir nüfusu barındıran toprak parçası üzerinde resmi olarak tanınan veya gayri resmi olarak var olan normlar ve kurumların oluşturduğu hükümet sistemidir.²⁶ Öyleyse, norm ve kurumlar o toprak parçası üzerindeki rejimin tipini belirlemektedir. Eğer yeterli düzeyde demokratik özellikler içeriyorsa o rejim demokrasi olarak adlandırılabilir; ancak seçimlerin yapılamadığı, muhalefetin yok edildiği veya fiili olarak tek adayın bulunduğu, medyanın kontrol altında tutulduğu rejimler ise otoriter olarak nitelenecektir. Demokrasi niteliklerini yeterli ölçüde karşılayamayan ancak evrensel oy, düzenli seçimler, muhalif partilerin varlığı gibi özellikler barındıran rejimler ise otoriter olarak da tanımlanamayacağından *melez rejimler* olarak adlandırılmaktadır.²⁷

Demokrasiler ve otoriter rejimlerin oluşturduğu iki kutup arasında bir çizgi olduğunu ve melez rejimlerin de bu iki kutup arasında yer aldığını varsayarak başladığımız bu çalışmada iki kutubun tanımlanması melez rejimlerin tanımlanması açısından çok önemlidir. Bu sebeple demokrasi üzerine farklı tanımlamalardan iki uç noktada bulunan Dahl ve Schumpeter'in görüşlerini inceleyebiliriz. Schumpeter demokrasi tanımı için makamların halkın oyunun rekabetçi seçimlerde yarışarak alındığı bir siyasi sistemi yeterli görmektedir.²⁸ Klasik demokrasi doktrinini açıkladıktan sonra kendi eleştirilerini belirterek demokrasi üzerine alternatif bir teori ileri sürmüş ve klasik olanı ters yüz etmiştir. Ona göre demokrasi serbest pazar mantığı ile çalışmalı ve siyasi partiler tıpkı şirketler gibi müşteriler yani bireylerin oyları için yarışmalıdır. Seçmenler hangi partiyi seçeceklerini kendileri belirleyecekler, beklentilerini karşılamayan partiler sonraki seçimlerde oy kaybedecek ve cezalandırılmış olacaklardır. Schumpeter böylece belirli bir tanıma varmaktadır:

---

²⁶ Iain McLean ve Alistair McMillan, 3. ed., *Oxford Concise Dictionary of Politics* (Oxford University Press, 2009) s. 454.

²⁷ Soğuk Savaş sonrası melez rejimler hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız:

Thomas Carothers, "The End of the Transition Paradigm" *Journal of Democracy* 13:1 (2002);

Andreas Schedler, "Elections Without Democracy: The Menu of Manipulation" *Journal of Democracy* 13:2 (2002): 36-50.

²⁸ Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, 5th ed. (New York: Routledge, 2006), s. 269.

“Demokratik metod, bireylerin, halkın oyunu alabilmek için rekabetçi mücadele yoluyla karar verme gücünü elde edebilmesine imkân veren siyasi kararları almayı sağlayan kurumsal düzenlemelerdir.”²⁹

Dahl ise *poliarşi* olarak tanımladığı siyasi sistemde daha fazla unsurun varlığına dikkat çekmiştir. Dahl’a göre evrensel oy ilkesi çerçevesinde özgür, adil ve rekabetçi seçimlerin varlığına ek olarak vesayetçi herhangi bir otoritenin bulunmaması, ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğünün de bulunduğu temel hak ve özgürlüklerin korunması, farklı bilgi kaynaklarının bulunduğu çoğulcu bir siyasal sistemin benimsenmesi gerekmektedir.³⁰ Bu demokrasi tanımlamalarından Schumpeter’in asgari unsurlar içeren tanımı üzerinde fikir birliğine varıldığını varsaydıığımızda bile cevapsız sorular kalmaktadır. Örneğin; Larry Diamond özgür, adil ve dürüst seçimlerin hangi şartlar altında gerçekleşeceğinin net olmadığını belirtmektedir. Benzer şekilde Rusya, Nijerya ve Endonezya gibi geniş coğrafyaya yayılan ülkelerde partilerin kampanyalarının adil olup olmadığını nasıl belirleneceğinin veya seçilmiş kişilerin gerçekten ülkedeki en güçlü karar vericiler olup olmadığını nasıl bilineceği gibi can sıkıcı soruların varlığını devam ettireceğini söylemektedir.³¹ Demokrasinin belki de en çok bilinen tanımı ise Robert Dahl’ın demokrasinin gerçekleştirilemeyecek bir ideal olmasından hareketle poliarşi olarak adlandırarak betimlediği yönetim sistemidir. Dahl poliarşinin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:

- Hükümet kararlarının anayasal olarak seçilmiş kişilerin elinde bulunması;
- Seçimle işbaşına gelen kişilerin baskı ve zorlamanın olağandışı olduğu düzenli ve adil seçimlerle belirlenmesi;
- Tüm yetişkinlerin oy kullanma hakkının bulunması;
- Tüm yetişkinlerin seçilme hakkının bulunması;
- Siyasal konularda tüm vatandaşların cezalandırılma korkusu olmadan kendilerini ifade etme özgürlüklerinin bulunması;

---

²⁹ Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy*, s. 269.

³⁰ Larry Jay Diamond, “Thinking About Hybrid Regimes,” *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2, Nisan 2002, ss. 21-22.

³¹ Diamond, “Thinking About Hybrid Regimes,” s. 22.

- Farklı bilgi kaynaklarının var olması ve vatandaşların bağımsız siyasi partiler ya da çıkar grupları halinde örgütlenebilmeleri.³²

Demokrasi tanımlamalarının bu kadar farklılaşması melez rejimlerin adlandırılmasına da yansımaktadır. 1990larda üçüncü dalga demokratikleşme yorumları arasında siyasal rejimler demokrasi kavramına getirilen sıfatlarla tanımlanmıştır. *Sıfatlarla demokrasi*³³ başlığıyla anılan bu dönemi, melez rejimlerin otoriter devamlılıkta ısrarı üzerine, 2000li yıllarda otoriteryanizmin başına sıfatların getirilmesi izlemiştir. Zira Vladimir Gelman'a göre otoriter yönetimlerin rejimlerini konsolide etmeleri çok daha zor bir iştir. Otoriter liderler aynı anda iki mücadele vermek zorundadırlar; ilki vatandaşların başkaldırılarına karşı diğeri ise elitlerin başkaldırılarına karşı verilecek mücadeledir.³⁴ Bu da otoriter yönetimlerin adlandırılmasında da sıfatlara başvurulması ihtiyacını doğurmuştur. Kavram karmaşasının önüne geçme ve doğru tanımlama yapma amacıyla atılan bu adım aslında sadece aynı tartışmanın demokrasi üzerinden değil de otoriteryanizm üzerinden devam etmesini sağlamıştır.³⁵

Bu bağlamda karşımıza Morlino'nun tespit ettiği şu farklı tanımlar çıkmaktadır:³⁶ seçim demokrasisi (Larry Diamond), kısmi demokrasi (*partial*-David Epstein), illiberal demokrasi (Fareed Zakaria), arızalı demokrasi (*defective*, Croissant ve Merkel), yarı demokrasi (Ottaway), rekabetçi otoriteryanizm (Levitsky ve Way), seçimli otoriteryanizm (Schedler).³⁷

³² Robert A. Dahl, *Dilemmas of Pluralist Democracy* (New Haven, Yale University Press, 1982), s. 11.

³³ David Collier ve Steven Levitsky, "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research", *World Politics* 49 (Nisan 1997), ss. 430-451.

³⁴ Vladimir Gelman, *Authoritarian Russia: Analyzing Post-Soviet Regime Change* (University of Pittsburgh Press, 2015), s. 7.

³⁵ Leah Gilbert ve Payam Mohseni, "Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes", *Studies in Comparative International Development*, 46, (Eylül 2011), s. 271.

³⁶ Leonardo Morlino, Hybrid Regimes or Regimes in Transition?, *FRIDE*, Working Paper 70, Eylül 2008, s. 1.

³⁷ Melez rejimleri konu edinen her teorisyen değerlendirmeye aldığı farklı unsurlara göre farklı rejim tiplerine ulaşabilmektedir. Bu şekilde farklı adlandırmalar yapılması da doğal olacaktır. Örneğin Özbudun,

(a) Demokratik rejimin temel unsurlarından olan genel oy ilkesinin uygulanmadığı rejimlerin *sınırlı demokrasi*, *erkekler demokrasisi* (male democracy) ya da *oligarşik demokrasi* olarak adlandırıldığını,

(b) Tam ve eşit siyasal yarışma unsurunun eksik olduğu rejimlerin kontrollü, *fili tek partili* ya da *kısıtlayıcı* (restrictive) demokrasi olarak adlandırıldığını,

Morlino 2008 yılında yayınladığı çalışmasında tespit ettiği 47 melez rejimi değerlendirmiş ve yaptığı sınıflandırmada üç farklı özellikte yönetim ile karşılaşmıştır (Bknz: Tablo 1). Ona göre eğer belli aktörler vatandaşların sandığa yansıyan gerçek iradesine, protesto haklarına engel oluşturuyorsa bu yönetime *himayeli (protective) demokrasi* denir ve bu tanımlama da Croissant ve Merkel'in ordu gibi aktörlerin başat rolde olduğu *domain demokrasi* tanımına denk gelmektedir. Domain demokraside ordu, gerilla güçleri veya iş dünyası çevresi gibi toplumun tüm katmanlarına hâkim olan veto güçleri demokratik bir şekilde seçilmiş liderliği saf dışı bırakmaktadır. Gerilla güçlerinin önemli sektörleri idare ettiği dönemler süresince Paraguay, Tayland ve Kolombiya bu rejimlerin örneklerini oluşturmuştur.³⁸

Tablo 1: Melez Rejim Sınıflandırması (2008)

Kategori	Hukuksuz Demokrasi	Himayeli Demokrasi	Sınırlı Demokrasi
Ülkeler	Afganistan, Arnavutluk, Bahreyn, Bangladeş, Bolivya, Burkina Faso, Merkezi Afrika Cumhuriyeti, Kolombiya, Ekvador, Gürcistan, Guatemala, Haiti, Honduras, Kırgızistan, Lübnan, Malavi, Malezya, Karadağ, Mozambik, Nikaragua, Nijerya, Paraguay, Filipinler, Solomon Adaları, Sri Lanka, Tanzanya, Tonga, Uganda	Ermenistan Cibuti Etiyopya Fiji Gabon Ürdün Fas Singapur Venezuela	Burundi Komorlar Gine-Bissau Gambiya Haiti Kuveyt Moritanya Nijer Türkiye Yemen

Kaynak: Leonardo Morlino, Hybrid Regimes or Regimes in Transition?, *FRIDE*, Working Paper 70, Eylül 2008.

Evrensel oy hakkının var olduğu, seçimle doldurulan makamların çok partili adil seçimlerle belirlendiği, ancak; temel hak ve özgürlüklerin garanti altına alınmadığı, muhalif siyasal partilerin etkili olmadığı ve medyanın iktidarın tekelinde bulunduğu rejimleri ise *sınırlı (limited) demokrasi* olarak adlandırmaktadır. Bu tanım da

(c) Bütün vatandaşların temel hak ve hürriyetlerden tam olarak yararlanamadıkları rejimlere *seçimsel (electoral), katı (hard)* ya da *liberal olmayan (illiberal)* demokrasi olarak adlandırıldığını,

(d) Bu ilk üç şartı yerine getiren ancak seçilmiş iktidarların bazı vesayet makamlarının denetimi altında gerçek anlamda muktedir olmadıkları rejimler *koruma altındaki (guarded-protected)* ya da *vesayetçi (tutelary)* demokrasiler olarak adlandırıldığını belirtmektedir.

Kaynak: Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, s. 40.

³⁸ Manfred G. Schmidt, "Political Performance and Types of Democracy: Findings from Comparative Studies," *European Journal of Political Research* 41 (2002), s. 158.

Zakaria'nın *illiberal demokrasi* olarak tanımladığı rejime denk gelmektedir. Son olarak, herhangi bir vesayetçi kurumun bulunmadığı fakat yönetimin yaygın hukuksuzluk süreci içerisinde olağan işlevlerini yerine getiremeyip seçim süreçlerini dahi sürdürülebilir bir şekilde yürütemediği durumlara *hukuksuz demokrasi* kavramını yakıştırmıştır.³⁹ Morlino'nun bu sınıflandırma içerisinde yer vermediği Rusya'ya çalışmasının devamında *otoriter bağlamda belirsiz bir dönem yaşayan ülkeler* arasında yer verdiği görülmektedir.

Fareed Zakaria 1997'de yayınlanan makalesine seçimlerin özgür ve adil olduğunu kabul etsek bile seçilenlerin barışçıl bir şekilde bir arada yaşamaya karşı olan faşist, ırkçı ve ayrılıkçı olabileceğini düşünmemizi isteyerek başlar. Ona göre bu durumda bir ikilem ortaya çıkmaktadır: demokratik bir şekilde iktidara gelen güçler rutin bir şekilde anayasaların belirlediği güçlerinin sınırlarını aşmakta ve vatandaşlarını temel hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakmaktadır. Zakaria'ya göre Peru'dan Filistin'e Sierre Leone'den Slovakya'ya yerleşen bu sistem ile birlikte demokrasi yaygınlaşırken anayasal liberalizm gerilemektedir. Dolayısıyla uluslararası alanda rahatsız edici bir olgu olarak *illiberal demokrasi* yükseliştir.⁴⁰

Marina Ottaway ise melez rejimlerin kasıtlı olarak dayanıklı olacak şekilde tasarlandığını ileri sürmektedir. Kazakistan, Malezya, Peru, Singapur gibi örnekleriyle demokrasinin resmi tuzaklarına yer veren ve biraz da iktidar mücadelesi için alan bırakan bu ülkelerin siyasi liderlik krizleri yaşamaya da eğilimli olduklarını belirtmektedir. Bu özelliklerinden dolayı da geçiş dönemindeki hükümetler veya kusurlu demokrasiler olarak değil de *yarı otoriter* veya *yarı demokrasi* olarak adlandırılacaklarını ifade etmektedir.⁴¹

Diamond ise rejim sınıflandırmasını demokratik ve demokratik olmayan rejimler şeklinde ikiye ayırarak yapmakta ve bizim melez olarak adlandırdığımız rejimleri demokratik olmayan rejimler altında saymaktadır (Bknz: Tablo 2). Bu sınıflandırmaya göre seçim demokrasileri ve liberal demokrasiler demokratik rejimler

---

³⁹ Morlino, ss. 9-11.

⁴⁰ Fareed Zakaria, "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, (Nov.-Dec. 1997), s. 1.

⁴¹ Marina Ottaway, *Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism* (Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2003), ss. 3-6.

olarak adlandırılmakta, seçimli otoriter rejimler ve kapalı rejimler ise demokratik olmayan rejimler olarak adlandırılmaktadır. Seçimlerin yapıldığı rejimleri demokratik ve demokratik olmayan şeklinde ikiye ayırdığı görülen Diamond, bu iki rejim arasındaki farkı Schedler'e referansla seçimlerin anlamlılığı, kapsayıcı ve adil olması, özgürlüklerin kullanılabilirliği ile açıklamaktadır.⁴²

Tablo 2: Rejimlerin Sınıflandırılması

Demokratik Rejimler	Demokratik Olmayan Rejimler	
1-Seçim Demokrasisi	1-Seçimli Otoriter (Pseudo ya da Hibrid) Rejimler	2-Kapalı Rejimler
2-Liberal Demokrasi	a) <i>Rekabetçi Otoriter Rejim (R.O.R.)</i>	---
----	b) <i>Rekabet Olmayan (Hegemonik) Rejimler</i>	---

Kaynak: Larry Jay Diamond, Thinking About Hybrid Regimes, *Journal of Democracy*, Volume 13, Number 2, April 2002.

Seçimlere girebilmenin önündeki hukuki bariyerler ne kadar az ise, seçmenler sandığa gittiklerinde tercihlerini ne kadar fazla kendileri belirliyorsa ve muhalif partiler ne kadar rahat ifade ve toplanma özgürlüklerini kullanabiliyorlarsa rejim o kadar *seçim demokrasisine* yaklaşmaktadır. Aksi halde, örneğin iktidar partisinin medyayı kontrol altına alması, ekonomik kaynakları parti yararına kullanması ve iktidarın getirdiği olanaklarla muhaliflerin sesini kısmaya çalışması rejimi *seçimli otoriter rejim* statüsüne yaklaştırmaktadır. Daha zor olanı ise rekabetçi otoriter rejimler ile seçimli hegemonik rejimleri tanımlamak olacaktır. Şüphesiz burada en önemli faktör muhalefetin varlığı ve muhalif partilerin faaliyetlerini rahatça gerçekleştirerek seçimlerde karşılığını alıp alamamaları olacaktır. Bu durumda *seçimli hegemonik rejimlerde* hâkim partinin parlamentoda neredeyse tüm sandalyeleri aldığı görülmektedir. Nitekim Singapur'da %95'in üzerinde, Mısır'da Arap Baharı öncesinde %80 düzeyinde oy alan iktidar partisi tüm sisteme hâkimdi.⁴³ Kazakistan'da da Sovyet sonrası ilk ve tek lider olan Nursultan Nazarbayev Nisan 2015'teki başkanlık seçimlerinde %98 oy oranı ile seçilerek %95'in

⁴² Diamond, "Thinking About Hybrid Regimes," s. 28.

⁴³ A.g.e., s. 32.

üzerindeki oy oranlarıyla seçilme geleneğini sürdürmüştür.⁴⁴ Ancak seçimlerin rekabet içerisinde geçmesi, her zaman ülkede belirli bir düzeyde özgürlüğün tecrübe edildiği anlamına da gelmemektedir. İşte bu yüzden rekabetçi otoriter rejimleri tespit etmek için birden fazla değişkene ihtiyaç duyacağız.

Andreas Schedler *seçimli otoriteryanizm* olarak adlandırdığı bu rejimlerin sınırlı, kusurlu veya bozuk demokrasiler olarak adlandırılmayacaklarını, bu sebeple yanlış kavramlardan kurtulmak gerektiğini ifade etmektedir. Melez rejimler birer otoriter yönetim örnekleridir. Demokratik bir yönetim sadece herhangi bir şekilde düzenlenen seçimlerle gerçekleşmemekte ve asgari demokratik normları gerektirmektedir. Oysa seçimli otoriteryan rejimlerde böyle bir kaygı bulunmamaktadır.⁴⁵ Demokratik veya otoriter olarak adlandırılmayan ve iki rejim arasındaki gri alanda bulunan yönetimler, açık bir şekilde baskı ve şiddet uygulamazken sembolik bir meşruiyet kaynağı olarak da periyodik seçimler düzenlemektedir. Böylece hem iç hem de dış aktörleri memnun edip iktidarda olmanın getirdiği imkânlarla bir yandan seçimin meşruiyetini kullanırken diğer yandan da demokratik belirsizliğin risklerinden uzak durmaktadırlar. Bu rejimler kendine özgü özellikler barındırdığından kurumsal yapılarının ne kadar sağlam olduğu da iç ve dış siyasette değişen koşullara verdikleri tepkilere göre ortaya çıkacaktır:

“Siyasi aktörlerin belirli kısıtlara nasıl adapte olduğunu anlamamız gerekmektedir, fakat buna ek olarak bu kısıtları nasıl aştıkları ve dönüştürdüklerini de anlamalıyız. Aksi takdirde bu rejimlerin tanımlayıcı esaslarını görmezden geliriz.”⁴⁶

M. Steven Fish ise *demokrasi ve otoriteryanizm* tanımlamalarının kendilerinin sorunlu olduğu iddiasına dayanarak rejimleri açık veya kapalı rejimler olarak değerlendirmeyi tercih etmektedir. Zira demokrasi bir yönetimi, yönetim çeşitleri arasından da devlet üzerinde halk kontrolü olan bir yönetimi ifade etmekteyken; otoriteryanizm sadece bir yönetim tarzıdır. Sert bir yönetimi ifade eder fakat kimin yönettiğine dair bir şey söylemez. Dolayısıyla da kavramsal olarak birbirlerinin

⁴⁴ “Nazarbayev yeniden cumhurbaşkanı”, *Haberrus*, 26 Nisan 2015.

⁴⁵ Andreas Schedler, “Elections without Democracy: The Menu of Manipulation,” *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2 (2002), ss. 36-50.

⁴⁶ Andreas Schedler, *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism* (Oxford University Press, 2013), s. 373.

karşısına yerleştirilecek kavramlar değildir. Ölçülmesi gereken de rejimin açıklığı/kapalılığıdır.⁴⁷ Bu ölçümü yaparken yukarıda bahsedilen diğer teorisyenler gibi sadece seçimlerin düzenli bir şekilde yapılması ile yetinmeyerek siyasi haklar ve temel özgürlüklerin güvence altında olmasına bakmaktadır. Ülkeleri bu kıstaslara göre değerlendirirken *State Capacity Survey* (The State Failure Task Force), *The Economist Intelligence Unit*, Kaufmann, Kraay ve Mastruzzi tarafından icat edilen *Voice and Accountability Scores*, *Freedom in the World and Nations in Transit*, *Human Rights Database* (Freedom House) ve *Reporters Without Borders* gibi kuruluşların ölçme yöntemlerini dikkate almaktadır. Bu anlamda Freedom House 2014 verilerini dikkate alarak oluşturulan tabloda komünizm sonrası ülkelerin özgürlük derecelerinden faydalanarak fikir edinilebilir.⁴⁸ (Bknz: Ek II)

Minimalist demokrasi teorisi ise kaynakların yeniden dağıtımı veya seçmenlerin temsil edilmesi gibi kaygılara dayanmayan ve sadece yönetici elitler arası ilişkiler üzerinde yükselen bir rejimi ifade etmektedir.⁴⁹ Temsilci demokrasiden uzak bu rejimler melez rejimler başlığı altında yer almaları ve tam otoriter rejimlere göre demokratikleşme olasılığını bünyelerinde barındırmaları açısından önemlidir.

Steven Levitsky ve Lucan A. Way rejimdeki muhaliflerin dinamik bir şekilde iktidar için mücadele edip edememelerine bakarak Soğuk Savaş sonrasında yukarıda bahsettiğimiz rejimler ve daha fazlasının (Kamboçya, Nijerya, Rusya, Sırbistan vs.) rekabetçi bir yönetim barındırdıklarına kanaat getirmektedir. Ancak; seçimlerde manipülasyon, medyaya olan erişimin adil olmaması, kamu kaynaklarının suistimal edilmesi, farklı derecelerde şiddete başvurulması gibi sebeplerle bu rejimlerin demokratik olamayacağı ve ancak *rekabetçi otoriteryanizm* olarak adlandırılacaklarını iddia etmektedir.⁵⁰ Onlara göre bu rejimler minimum

---

⁴⁷ M. Steven Fish, *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics*, s. 19.

⁴⁸ FH, değerlendirmelerini *seçim süreci, siyasi çoğulculuk ve katılma, hükümetin işleyişi, ifade ve inanç özgürlüğü, örgütsel haklar, hukukun üstünlüğü, bireysel haklar* başlıkları üzerinden ayrıntılandırarak yapmaktadır. 25 değişkene verilen puanlar ülkelerin 1-7 arasında *derecelendirilmelerinde* kullanılmakta ve tüm bu veriler ülkelerin özgür (1-2,5), yarı özgür (3-5) ve özgür olmayan (5,5-7) olarak *statülerinin* belirlenmesinde kullanılmaktadır. **Not:** SH, siyasi hakları; TÖ, temel özgürlükleri ifade etmektedir.

⁴⁹ Chris Bidner, Patrick Francois and Francesco Trebbi, “A Theory of Minimalist Democracy”, NBER Working Paper No. 20552 (October 2014).

⁵⁰ Steven Levitsky ve Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War* (Cambridge University Press, 2010), s. 3.

standartlarıyla dahi demokrasi tanımını karşılamamaktadır ve eğer bir tanımlama yapılacaksa bu demokrasi üzerinden değil de otoriter rejim tanımını üzerinden yapılmalıdır.

Melez rejimlerin demokrasi olma yolunda hareket ettiklerini varsayan tanımlamalar da yanıltıcıdır. Bu iddianın ampirik bir temeli yoktur. Soğuk Savaş sonrasında melez rejimler farklı yollara yönelmişlerdir. Gana, Meksika ve Slovakya gibi bazıları demokratikleşirken Malezya ve Tanzanya gibi bazıları istikrarlı yönetimlerine devam etmiştir. Belarus ve Rusya gibi bazı rejimler ise giderek daha fazla otoriter olmuşlardır. Gürcistan, Madagaskar gibi rejimler ise dağılmış, fakat yerlerine yeniden otoriter yönetimler gelmiştir.⁵¹ Bu nedenle 2018 yılı itibariyle halen rekabetçi otoriter yönetimlerin varlığını sürdürdüğünü tespit ettikten sonra bunları demokratik geçiş yaşayan ülkeler olarak adlandırmak doğru olmayacaktır. Aksine sorulacak soru neden aralarından bazıları demokratikleşirken bazılarının ise otoriter kaldığı olmalıdır.

Levitsky ve Way bu sorunun cevabına ulaşabilmek için iki değişkeni - Batı ile yakın ilişkiler (ya da bağımlılık) ve iktidardakilerin örgütsel güçleri - incelemiş ve üç argüman üretmişlerdir. Buna göre, Doğu Avrupa ve Amerika Kıtasında olduğu gibi ABD ve AB'ye yakın olan ülkeler 1990 sonrasında rekabetçi otoriter rejimlerden demokrasiye geçişi tecrübe etmişlerdir. Batıya yakınlık; otokratik uygulamaların uluslararası alanda yüksek sesle dillendirilmesi, Batı'nın cevap verme olasılığının yüksek olması, ülke içerisinde muhalif kişi veya kurumların daha fazla olması ve muhatap bulabilmesi, kaynakların ve prestijin muhaliflere yönlendirilebilmesi açısından otoriter yönetimin devam etmesini çok maliyetli hale getirmiştir.⁵²

Tahmin edilebileceği gibi ikinci argüman da Batıya yakınlığın olmadığı ya da az olduğu Afrika ve eski Sovyet ülkelerinde demokratikleşmenin gerçekleşmemesi ve ülkenin geleceğinin daha çok iç faktörler ve iktidarın istekleri doğrultusunda şekillenmesidir. Böylece Malezya gibi iktidarın güçlü şekilde örgütlendiği ülkelerde rekabetçi otoriter yönetim varlığını 2000'li yıllara taşıyabilmiştir. İktidarın güçlü şekilde örgütlü olmadığı ülkelerde ise seçimlerin manipüle edilmesi, muhaliflerin

---

⁵¹ Levitsky ve Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*, s. 4.

⁵² Levitsky ve Way, s. 23.

asimile edilmesi mümkün olmamaktadır. Tsygankov, Yeltsin dönemi Rusya'sının özellikle ilk yıllarını bu şekilde tanımlamaktadır.⁵³ Batı desteğine hem ekonomik hem de siyasal destek ihtiyacının en üst seviyede olduğu dönemlerde hem Batı ülkeleri hem de IMF, Dünya Bankası, OECD, AB ve NATO gibi kurumlarla işbirliği aranacaktır.⁵⁴ Bu ülkelerde Batının baskısının hissedilebileceği tahmin edilse de Rusya gibi ekonomik ve stratejik önemin dış baskıları engelleyebildiği ülkeler bu sayede otoriter yönetimlerini sürdürebilmişlerdir.⁵⁵

Gilbert ve Mohseni'nin melez rejimlerin 90larda demokrasi ve 2000lerde otoriteryanizm kavramlarının alt tipleri üzerinden anlamlandırıldığı tespiti, görüldüğü gibi, kavram karmaşasını çözmemiştir. Bu durum bizi karşılaştırmalı analize yönlendirmektedir. Levitsky ve Way'in rekabetçi otoriteryanizmi ile Schedler'in seçimsel otoriteryanizmi arasındaki farkı tespit edebilmek oldukça zordur. Schedler'in seçimsel otoriteryanizminde seçimler adil ve özgür değildir, ancak rekabetçi olması da beklenmemektedir.⁵⁶ Levitsky ve Way'e göre rekabetçi otoriter rejimde düzenli ve rekabetçi seçimler hakkaniyetle düzenlenmeyen bir rekabet sahasında düzenlenmektedir. Dolayısıyla da rekabet gerçek fakat adil değildir.⁵⁷ Bu şartlarda Schedler Kazakistan, Singapur veya Mübarek dönemi Mısır'ı seçimsel otoriteryanizm olarak kabul ederken Levitsky ve Way ise tamamen otoriter kabul etmektedir. Bu kavramsal farkları gözeterek Gilbert ve Mohseni tarafından hazırlanan Rejim Çeşitleri Kavramsal Haritası (Bknz: Şekil 1) bir yandan melez rejimleri özelliklerine göre detaylı olarak ortaya koymakta bir yandan da otoriteryanizm temel alındığında da kavram karmaşasının devam ettiğini ortaya koymaktadır.

---

⁵³ Andrei P. Tsygankov, "Vladimir Putin's Vision of Russia as a Normal Great Power," *Post-Soviet Affairs*, Vol. 21, No. 2 (2005) s. 133.

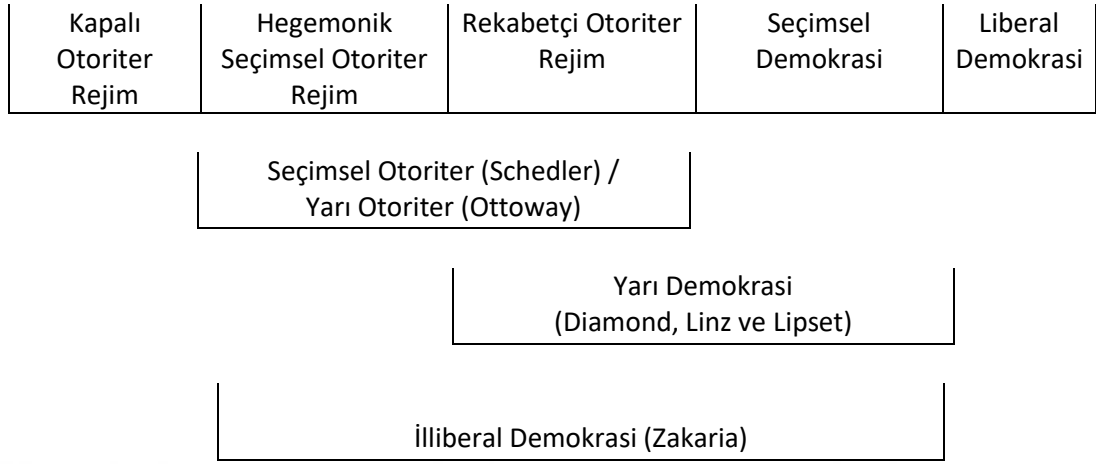
⁵⁴ Andrei Tsygankov, "From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: the Foreign Policy Discourse of Contemporary Russia," *Mershon International Studies Review*, Vol. 41 (Kasım 1997), s. 2.

⁵⁵ Levitsky ve Way, s. 24.

⁵⁶ Andreas Schedler, "The Logic of Electoral Authoritarianism", s. 5.

⁵⁷ Levitsky ve Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*, s. 5.

Şekil 1: Rejim Çeşitleri Kavramsal Haritası

Kaynak: Leah Gilbert and Payam Mohseni, (2011) s. 275.

Şekil 1'deki sınıflandırmadan da anlaşılacağı gibi melez rejimlerin adlandırılmasındaki esas unsur seçimler ve bu seçimlerdeki rekabet derecesidir. Rekabetçi seçimler farklı sosyo-ekonomik çıkarları olan birden fazla güç merkezinin seçimlere katılabildiği ve gerçekten iktidarı koltuğundan edebilme tehlikesi yarattığı seçimler olarak tanımlanmaktadır.⁵⁸ Rekabetsiz seçimlerde ise iktidarı tehdit edebilecek muhalif bir güç merkezi dahi yoktur.

1.2. Rekabetçi Otoriter Rejimlerin Ortaya Çıkışı

Rekabetçi otoriter rejimler, tarihte önceki zamanlarda örnekleri bulunabilecek olsa da, 1990 sonrasında sayıları artarak dikkat çeken bir olgudur. Yarım yüzyıl boyunca iki kutuplu dünyada uluslararası rekabete zemin hazırlayan ideolojik savaşta liberalizmin galibiyetini ilan etmesi meşruiyet açısından rejimlerin demokratik kurumlara olan ihtiyacını artırmıştır.⁵⁹ Demokratik yönetimlerin sayısının giderek arttığı 20. yüzyılın bu gelişmeyle sona ermesi, süper güçlerin himayesinde otoriter yönetimlerini sürdürebilen otokratları bu destekten mahrum bırakmıştır. Bazen iç baskılar bazen de uluslararası baskılar sonucunda ayakta kalmaları zorlaşmış ve kalkınma ihtiyaçları için artık süper güç himayesinden mahrum kalan rejimler

⁵⁸ Steven Levitsky ve Lucan A. Way. "Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism." *Journal of Democracy*, Vol. 13, No 2 (Nisan 2002), s. 55.

⁵⁹ Andrew Janos, *East Central Europe in the Modern World: The Politics of Borderlands From Pre-to Postcommunism* (California: Stanford University Press, 2000), ss. 97-99.

uluslararası alandaki konumlarını bu yeni konjonktüre göre belirleme ihtiyacı hissetmiştir.⁶⁰ Bunun gibi gelişmeler sonucunda Linz'in sınırlı plüralizm ve sınırlı katılma (mobilizasyon) kıstaslarını dikkate alarak ortaya koyduğu yedi otoriter alt tipten⁶¹ bazıları geçerliliğini kaybederken öngörmediği rekabeti belli ölçüde kabul eden seçimsel otoriter rejimler ortaya çıkmıştır.⁶²

Uluslararası baskılar, Doğu Avrupa ve Türkiye örneğinde olduğu gibi Avrupa Birliği'nin cazibesi ve şartlılık mekanizması yoluyla gerçekleşebildiği gibi, devlet-devlet ilişkilerinin bir sonucu ya da ulus aşırı aktörlerin etkisi yoluyla da gerçekleşebilmektedir. 1990'larda ABD, İngiltere ve Fransa'nın gelecekteki ekonomik desteklerini demokratikleşme ve insan hakları alanında atılan adımlara bağlayacaklarını ilan etmeleri, uluslararası örgütlerin verecekleri kredileri seçimlerin yapılması ve insan haklarına saygı gösterilmesine bağlamaları şüphe yok ki otoriter rejimleri demokratikleşmeye teşvik etmek içindir.⁶³ Ayrıca, partilerin uluslararası alanda örgütlenebildiği, seçim gözlemlerinin yaygınlaştığı, televizyon, radyo ve internet gibi imkânlarla bunların çok daha hızlı ve kolay yapılabilir hale geldiği dönemde otoriter yönetimlerin bu haliyle varlığını sürdürmesinin bedeli de artmaktaydı. 1985 yılında dengeler bu yönde değişir ve Gorbacov Sovyet liderliğine otururken sadece birkaç ülke rekabetçi otoriterdir. On yıl sonra ise otuzu aşkın ülkenin yönetimi rekabetçi otoriter olarak adlandırılacaktır. Dolayısıyla bir yandan Soğuk Savaş'ın sona ermesinin demokratikleşmeyi hızlandırdığını söylerken aynı zamanda melez rejimlerin sayısını da artırdığını söylemek yanlış olmayacaktır.⁶⁴

Bu şekilde iç ve dış baskılar sonucunda otoriter yönetimler resmi demokratik kurumları kendi sistemine adapte etmek zorunda kalmıştır. Otoriter yönetim altında

---

⁶⁰ Levitsky ve Way, *The Rise of Competitive Authoritarianism*, s. 60.

⁶¹ Linz'in sınırlı plüralizm ve sınırlı katılma kıstaslarını dikkate alarak belirlediği 7 alt tip şöyledir:

- (1) Bürokratik-askeri otoriter rejimler,
- (2) Organik devletçilik,
- (3) Demokrasi-sonrası toplumlarda mobilize edici otoriter rejimler,
- (4) Bağımsızlık-sonrası mobilize edici otoriter rejimler,
- (5) Irksal ve etnik demokrasiler,
- (6) Eksik ve totalitarizm-öncesi otoriter rejimler,
- (7) Totalitarizm sonrası otoriter rejimler.

⁶² Ergun Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, s. 15.

⁶³ Joan Nelson ve Stephanie Eglinton, *Encouraging Democracy: What Role for Conditioned Aid?* (Washington: Overseas Development Council); İçinde: Steven Levitsky ve Lucan Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War* (Cambridge University Press, 2010), s. 18.

⁶⁴ Ergun Özbudun, 'Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War by Levitsky and Way', *Kitap İncelemesi, Turkish Review*, s. 3.

muhalefetin zayıf kalmış olması adapte edilen sistemin de demokratik bir yönetimden çok geride kalmasına sebep olmuştur. Levitsky ve Way'e göre Sahra altı Afrika'sı rejimlerinin tecrübeleri bu şekildedir. Bu tecrübe rekabetçi otoriter rejimlerin ortaya çıkabildiği üç yoldan sadece biridir.⁶⁵

Rusya, Ermenistan, Sırbistan, Romanya ve Ukrayna gibi komünist rejimin çöküşü sonrasında ortaya çıkan rekabetçi otoriter yönetimler ise diğer bir örnektir. Demokratik geleneğin yerleşmediği, sivil toplumun çok zayıf olduğu bu seçimli rejimlerde otoriter yönetimler yaşamlarını sürdürebilmektedir. Üstelik otoriter rejimleri bir şeyler yapmaya zorlayan yukarıda bahsettiğimiz gelişmelerin tüm otoriter yönetimlere aynı şekilde etki ettiğini düşünmek de gerçekçi olmayacaktır. Örneğin, bir Merkezi Avrupa ülkesi olan Çek Cumhuriyeti ile Ukrayna'nın, hatta Çin'in bu süreçten etkilenmesi hayli farklı olmaktadır. Çek Cumhuriyeti Batı kurumlarına adapte olup AB üyeliği ile de tercihini net bir şekilde ortaya koyarken Ukrayna'da çeyrek yüzyıl sonra bugün karmaşa hâkimdir. Çin ise bir yandan kapitalist sisteme ayak uydururken diğer yandan otoriter yönetimini sürdürmeyi başarmıştır. Dolayısıyla ülkelerin demokratik, melez ya da otoriter rejimlere sahip olmalarında ulus üstü faktörlerin yanı sıra iç baskıların varlığı da olmazsa olmaz unsurlardan biridir.

Demokratik rejimlerin çözülerek rekabetçi otoriter rejime dönüşmesi ise rekabetçi otoriter rejimlerin ortaya çıktığı Peru ve Venezuela'da örnekleri bulunan üçüncü şeklidir. Genellikle uzun süren siyasi veya ekonomik kriz sonucunda demokratik kurumların işlevsiz hale getirilmesi yoluyla ortaya çıkmaktadır.⁶⁶ Örneğin, Enrique Peruzzotti 2004 yılında Hugo Chavez'in Ley RESORTE adlı reform paketi ile yeni bir iletişim düzeni kurma girişimiyle yürütmeye medyanın yayınlarını kontrol etme yetkisi verdiğini belirtmektedir.⁶⁷ Bu reform ile Başkanlık, yayın organlarını veya gazetecileri sindirmek için gerekli araçlara kavuşabilmekte ve CONATEL (Ulusal Telekomikasyon Komisyonu) kamu düzenini bozduğu gerekçesiyle bir yayın organının

---

⁶⁵ Levitsky ve Way, *The Rise of Competitive Authoritarianism*, s. 61.

⁶⁶ A.g.e.

⁶⁷ Enrique Peruzzotti, "Elected Authoritarianism in South America: Argentina, Venezuela and Ecuador", *Center for Hemispheric Policy*, University of Miami, *The Future of Democracy and Market Economies in Latin America Task Force*, 2 Temmuz 2013, s. 4.

lisansını iptal edebilmektedir.⁶⁸ Dahası aynı yıl yapılan değişiklikle Anayasa Mahkemesinin üye sayısı 20'den 32'ye çıkarılmış ve yeni pozisyonlar hükümet tarafından doldurulmuştur. 2009 yılında sonuçlanan bir yargılamada da mahkeme demokratik bir yönetimin olmazsa olmaz ilkelerinden biri olan güçler ayrılığı ilkesini reddetmiştir.⁶⁹ Böylece ülkeyi otoriter yönetime yaklaştıran önemli adımlar atılmıştır.

Rekabetçi otoriter rejimlerin ortaya çıkışını bu üç gelişme açıklamış olsa da bu rejimlerin neden liberal demokratik ya da totaliter bir rejime dönüşmeyeceği konusu açıkta kalmaktadır. Birçok diğer teorisyen gibi Linz de bu rejimlerin değişimlerinin sınırlı olacağını öngörmüştür. Çünkü aslında liberalleşme ve demokratikleşme arasında hayati önem arz eden bir gerilim bulunmaktadır. Liberalleşme ve demokratikleşme politikalarını aynı anda izleyen her yönetim otoriter yönetimde sahip olduğu kontrol mekanizmasını kaybedecek ve doğal olarak kendisi de iktidarı terk etmek zorunda kalacaktır. Bunu engellemek için yeni mekanizmalar geliştirme yolu izleyecek ya da önceden var olan totaliter yönetimden miras kalan mekanizmaları seçici bir şekilde terk edecektir.⁷⁰ Her yönetim farklı mekanizmalar geliştireceğinden veya en azından kendine göre seçici bir şekilde mevcut mekanizmalar terk edileceğinden ortaya çıkan rejimler de birbirinden farklı olacak ve buna göre de adlandırılacaklardır.

1.3. Rekabetçi Otoriter Sistemlerin Tanımlanması

Demokrasi ile totalitarizm arasındaki siyasal rejimleri adlandırmak oldukça zor olduğundan farklı tanımlamalarla karşı karşıya kalıyoruz. Melez rejim türlerini demokrasinin yukarıda saydığımız unsurlarının belli bazılarını barındırarak farklı partilerin yarışına müsaade ettiği için rekabetçi, iktidarda olanların konumlarının imkânlarını da kullanarak muhalefetin iktidar değişikliğine yol açacak boyuta ulaşmalarını engellediğinden otoriter olarak adlandıran Levitsky ve Way'in tanımlamasını temel alacağız. Şüphe yok ki melez rejimler, doğaları gereği ülkenin siyasi kültürü, partilerin liderleri, ülkedeki muhalefet geleneği ve uluslararası

---

⁶⁸ Bu yaptırımlar 2011 Haziran'ında El Rodeo hapisanesinde çıkan isyama yayınlayan Globovision'a uygulanmış ve 2,1 milyon dolarlık para cezası verilmiştir (Human Rights Watch, 2012: 56-58). Finansal olarak bu yükü kaldıramayan Globovision 2013 Mayıs'ında satılmıştır.

⁶⁹ Peruzotti, s. 6.

⁷⁰ Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, s. 229-230.

konjonktüre göre farklı unsurlar barındırmakta ve kendi aralarında da oldukça farklılaşmaktadırlar.

Rekabetçi otoriter rejimler hem demokrasilerin hem de otoriter yönetimlerin bazı karakteristik özelliklerini taşıyan melez rejimlerdir. Dahl, Huntington, Schmitter ve Karl'ın demokrasi tanımlamalarında özgür, adil ve rekabetçi seçimler, genel oy hakkının var olması, bireysel özgürlüklerin (ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü dâhil) koruma altında olması, rejimde herhangi bir vesayetçi kurumun yer almaması şeklinde dört unsur tespit edilebilmektedir. Levitsky ve Way bu dört unsura bir de muhalefet ile iktidarın *eşit şartlar altında yarıştığı bir alanın varlığını* dâhil etmiştir. Onlara göre iktidar ile muhalefet arasındaki mücadelede iktidarda olmanın getirdiği bir avantaj olmasına rağmen muhalefetin etkili bir şekilde muhalefet edebilmesini engellememelidir.⁷¹ Aksi takdirde bu siyasal rejim demokrasi olmaktan uzaklaşacak ve demokrasi ile otoriter rejim arasındaki sürekli çizgide otoriter rejime yaklaşacaktır.

Levitsky ve Way tarafından sonradan eklenen eşit şartlar altında yarışma ilkesi aslında demokrasi tanımlamalarının tamamının doğasında bulunmaktadır. Bu ilke hayati önemdedir, çünkü iktidarda bulunan partinin medyaya ayrıcalıklı erişimi ya da finansal kaynakların kullanım imkânını elinde bulundurması demokrasinin temel unsurları olan özgür ve adil seçimler ilkesini etkileyebilmektedir. Zaten rekabetçi otoriter rejimleri otoriter rejimlerden ayıran tek önemli özellik de muhalefetin iktidara gelebilmek için mücadele edebildiği alanın anayasal olarak tanınmasıdır.⁷² Bu rejimlerde muhalif partiler yasaklanmaz, düzenli olarak yapılan seçimlerde kampanyalarını yürütüp adaylarıyla iktidar için mücadele edebilirler. Onlara göre rekabetçi otoriterizm şöyle tanımlanmaktadır:

“Rekabetçi otoriter rejimler resmi demokratik kurumların var olduğu ve geniş kitleler tarafından iktidara ulaşmanın birincil yolu olarak görüldüğü sivil rejimlerdir. Ancak bu sivil rejimlerde, görev başındakiler devlet makam ve kaynaklarını kötü amaçla kullanarak rakiplerine karşı üstünlük elde ederler. Bu rejimler, muhalif partilerin iktidara ulaşabilmek için demokratik kurumlar aracılığıyla mücadele edebildikleri için rekabetçi;

---

⁷¹ Levitsky ve Way, 2010, s. 6.

⁷² A.g.e., s. 7.

fakat mücadele alanı görev başındakilerin isteğine göre belirlenmeye meyilli olduğundan demokratik değildir. Böylece rekabet gerçek fakat adil değildir.”⁷³

Brownlee'nin 1974'ten 2004'e kadar incelediği 158 rejime ait bilgilerden ortaya çıkardığı sonuç melez rejimlerin kapalı rejimlere göre seçim demokrasilerine dönüşmeye yatkın olduğunu ortaya koymuştur. Bu çalışmada Türkiye askeri darbenin ardından ilk seçimini yaptığı 1983 yılından sonraki dönemde seçim demokrasisi kategorisinde yer alırken Rusya da 1993 yılında anayasanın kabulünden 2003 yılına kadarki dönemde seçim demokrasisi olarak kategorilendirilmiştir. Benzer şekilde 2004 yılı sonrası Ukrayna, 1990-2008 yılları arasında Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Bulgaristan ve Romanya da seçim demokrasisi olarak belirlenmiştir.⁷⁴ Ancak, bu rejimler arasında seçimlerin manipüle edildiği ve böylece iktidardaki partinin tekrar tekrar göreve gelme olanağına kavuştuğu rejimleri de tespit eden Brownlee, bu rejimlere *seçimli otoriterizm* (rekabetçi ya da hegemonik) kavramını uygun görmüştür.

Çalışmasında rejimleri karşılaştırabilmek için yaptığı somutlaştırmada iktidar partisinin %75'ten fazla oy aldığı ve muhalefetin yok edilmek haricinde birçok baskıya maruz kaldığı durumları *hegemonik otoriterizm* olarak adlandırmıştır. İktidar partisinin %75'ten daha az oy aldığı ve diğer partilerin de parlamentoda kendilerine yer bulabildiği rejimlere ise *rekabetçi otoriter rejimler* demiştir. Brownlee'nin çalışmasından çıkan ilginç sonuç ise 1990-2004 yılları arasında incelediği 158 rejimden seçimli demokrasiye geçiş yapan 54 ülkenin yarısının rekabetçi otoriter rejimlerden seçimli demokrasiye dönüştüğünü tespit etmiş olmasıdır.⁷⁵ Ancak manipüle edilen seçimlerde muhalefetin iktidar olmasının çok zor olması ya da mümkün olmaması, seçimli demokrasiye geçişin yaşanması için öncelikle rekabetçi otoriter rejimin bir şekilde çökmesini gerektirmiştir.

Rekabetçi otoriter rejimlerin bünyesinde bulunan özellikler Brownlee'ye göre izleyen rejimin en azından minimum standartlarıyla demokratik bir yönetim olmasına

---

⁷³ A.g.e., s. 5.

⁷⁴ Jason Brownlee, “Portents of Pluralism: How Hybrid Regimes Affect Democratic Transitions,” *American Journal of Political Science*, Vol. 53, No. 3 (Temmuz 2009), s. 523.

⁷⁵ Brownlee, s. 529-530.

katkıda bulunacaktır. Brownlee'nin iyimser yorumunun aksine Levitsky ve Way ise çeyrek yüzyıl ayakta kalan rekabetçi otoriter rejimlerde iktidarın seçimler, medya, parlamento ve yargı yoluyla kendisine alternatif bir muhalefeti etkisiz hale getirdiğini savunmaktadır. Bir başka deyişle kâğıt üzerinde tam saygı gösterilen özgürlüklerin fiiliyatta çiğnendiği ve yasal cezaların uygulanmasının keyfi olduğu bir yönetimden bahsedilmektedir.⁷⁶

Brownlee rekabetçi otoriter rejimlerin hayatta kalmasını ülke siyasetini yönlendiren iktidar partisi ve bu partideki elitlerin uzun dönemli tutarlılıklarının belirlediğini ileri sürmektedir.⁷⁷ Levitsky ve Way, rejimlerin Batı ile yüksek veya alçak düzeyde ilişkilerinin olması ile iç siyasette iktidarın örgütsel gücünün rekabetçi otoriter rejimin ömrü üzerinde belirleyici olduğunu iddia etmektedir.⁷⁸ Schedler ise seçimsel otoriter rejimlerde iktidar ve muhalefetin tam bir belirsizlik halinde rejimin kaderi üzerine mücadele ettiğini düşünmekte ve seçimlere bu açıdan bakmaktadır. Rekabetçi otoriter rejimlerde iktidar, bir yandan görevi başında kalmak ancak diğer yandan da rekabetin devam ettiğini ispatlamak zorundadır. Bu sebeple her rejim gelişmelere farklı tepkiler verebilmekte zaman zaman da birbirlerinin kullandığı mekanizmalara başvurabilmektedir. Rekabetçi ve otoriter olmanın çelişkili doğası gereği siyasi aktörler mevcut düzeni koruma ve değiştirme ihtiyacı doğrultusunda sürekli bir çaba göstermek zorundadır.⁷⁹ Bu çaba kaçınılmaz bir şekilde iktidar ile muhalefet ve iktidar ile halk arası ilişkilere; dolayısıyla da karşı karşıya geldikleri her platforma yansyacaktır.

Bu sebeple, rekabetçi otoriter rejimlerde iktidar ve muhalefetin halka mesajlarını iletebildiği ve hem halk hem de muhalefet ile karşı karşıya geldiği platformların (seçimler, medya, parlamento, yargı, protestolar, elitler arası ilişkiler) analiz edilmesi gereği ortaya çıkmaktadır. Bu platformlar aynı zamanda rekabetçi otoriter rejimlerde iktidar ve muhalefetin mücadele ettiği eşit olmayan oyun sahasının

---

⁷⁶ Ali Resul Usul, "Demokrasi, Otoriterlik, Uluslararası Politika: Entegre Bir Yaklaşım Arayışı," *SAM Papers*, No: 14 (Aralık 2014), s. 24.

⁷⁷ Jason Brownlee, *Authoritarianism in an Age of Democratization* (New York: Cambridge University Press, 2007)

⁷⁸ Levitsky ve Way, 2010, ss. 37-74.

⁷⁹ Nazlı Özekici, "The Domestic or International? Assessing the Factors in Competitive Authoritarian Regimes' Trajectories and Outcomes: A review of Levitsky and Way, Schedler and Brownlee," *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 55, 2017, s. 127.

üç boyutuyla (kaynaklar, medya ve hukuk) da örtüşmektedir.⁸⁰ Her platformda iktidarın izleyebileceği değerlendirilen yollar başarılı olması halinde rekabetçi otoriter rejimin devamlılığını sağlayan faktörleri tespit etmemize imkân sağlayacaktır. Aksi takdirde de muhalefetin tutumu veya olası halk hareketinin iktidar karşısında etkinliği rekabetçi otoriter rejimlerin zayıf yanlarını görünür kılacağından oldukça değerlidir.

1.3.1. Seçimler

Melez rejimlerin demokrasi ve totaliter sistemlerden ayrıştığını tespit edebileceğimiz alanlardan en önemlisi şüphe yok ki seçimlerdir. Melez rejimlerde iktidar seçimlerin düzenlenmesi konusunda bir ikilem yaşamaktadır. Adil bir rekabet ortamında gerçekleşen seçimler, iktidarı koltuğundan etme potansiyeli taşıdığından yine iktidar tarafından istenmemektedir. Oysa diğer yandan seçimler iktidara meşruiyet kaynağı oluşturarak koltuğunda güvenle oturmasını sağlayan araçlardır. Bu sayede kamu kurumlarına yapılacak atamalar gerçekleştirilerek istenilen program uygulanabilir, toplumda oluşan gerilimin emilmesi için seçimler bir kanal olarak kullanılabilir ve hatta kamuoyunun menfaati bu yolla şekillendirilebilir.⁸¹

Aslında iktidarda bulunan partinin belli oranda avantaja sahip olması (hazine yardımı, kayırma yoluyla iş imkânı sağlama, uygun sosyal politikalar, medya ve kaynaklara ayrıcalıklı ulaşım) tüm demokrasilerde vardır. Ancak demokrasilerde iktidar bu imkânlara rağmen muhalefetin yarışma kapasitesini elinden almaz. Manipülasyon siyasi yarışı etkileyecek derecede ve tek taraflı olduğu zaman demokrasi ile bağdaşmamaktadır.⁸² Seçimlerin düzenlenmemesi halinde iktidar, muhalefetin ne şekilde ve hangi yolla, ne sertlikte karşısına çıkabileceğini kestiremeyecektir. Dolayısıyla seçimler, toplumda oluşan gerilimi yumuşatarak muhalefetle kalkışma, isyan, devrim ya da darbe gibi yollarda değil de yasal olarak belirlenen bir rekabet çerçevesinde karşılaşma imkânı vermektedir. Ancak tüm bunlar melez rejimlerde

---

⁸⁰ Ergun Özbudun, 'Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War by Levitsky and Way, Kitap İncelemesi, *Turkish Review*, s. 2.

⁸¹ Nikolay Petrov, Maria Lipman ve Henry E. Hale "Three dilemmas of hybrid regime governance: Russia from Putin to Putin," *Post-Soviet Affairs*, Vol. 30, No. 1, (2014), s. 2.

⁸² Ergun Özbudun, 'Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War by Levitsky and Way', Kitap İncelemesi, *Turkish Review*, 1 Kasım 2014 http://www.turkishreview.org/reviews-briefs/-competitive-authoritarianism-hybrid-regimes-after-the-cold-war-by-steven-levitsky-and-lucan-a-way_541034 Erişim: 11.10.2015

İktidarın özgür ve adil seçimler düzenlemek istediği anlamına da gelmemektedir. Tersine, bu rejimlerde iktidarlar bir yandan sağladığı meşruiyet ve diğer işlevleri yüzünden seçimlerden vazgeçemezken diğer yandan da özgür ve adil bir seçim istememektedir.

Kısacası, Schedler'in ifadesiyle demokrasilerdeki belirsizlik riskine girmeksizin, seçimsel meşruluğun meyvalarını toplamak amaçlanmaktadır.⁸³ Bu sebeple de demokratik rejimlerin aksine seçimsel otoriter rejimlerde mücadele, sadece seçim kuralları içerisinde değil, daha da önemlisi, kurallar üzerindedir; çünkü kurallar hemen her zaman, otoriter iktidar sahiplerine avantaj sağlayacak biçimde düzenlenmiştir.⁸⁴ İktidar, kendisini iktidardan indirme imkânı olan bir seçim istemediğinden resmi veya gayri resmi yollarla seçimlerin özgür bir ortamda adil bir şekilde gerçekleşmesini engellemek isteyecektir. Petrov, Levitsky ve Way'in sınıflandırmasına göre melez rejimlerde iktidarlar seçimleri etkilemek amacıyla şu yollara başvururlar:

- Adayların belli yollarla elenmesi,
- İktidara yakın olan adayların desteklenmesi,
- Muhalif adayların kampanyalarının engellenmesi,
- Özel amaçla düzenlenmiş kural veya barajlarla iktidar yanlısı adayların kayırılması,
- Siyasi alanın rejimin varlığını sorgulamayan partilerle doldurulmasına destek verilmesi,
- Bazı durumlarda da oy sandıkları ve oy sayımı ile hilelere başvurulması.⁸⁵

Hiç şüphe yok ki melez rejimlerde bahsedilen yöntemlerin tamamı uygulansa dahi iktidarda bulunanlar programlarını sınırsız bir şekilde uygulama imkânına sahip olamayacaklardır. Muhalefetin varlığı ve rekabetin adilliği tartışmalı da olsa seçimlerde yer almasının önü açık olan melez rejimlerde halkın algısı önem kazanmaktadır. Seçimlerin hileli olduğu kanısının hâkim olduğu, adayların engellendiği seçimlerin

---

⁸³ Schedler, *The Logic of Electoral Authoritarianism*, s. 12-15.

⁸⁴ Özbudun, *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*, s. 46.

⁸⁵ M. Steven Fish, *Democracy Derailed in Russia The Failure of Open Politics*, ss. 31-53; Levitsky ve Way, 2010, s. 7; Petrov, Lipman ve Hale, "Three dilemmas of hybrid regime governance: Russia from Putin to Putin," s. 4.

halkta yarattığı memnuniyetsizlik kontrol edilemezse muhaliflerin organize olması kolaylaşacak ve protestoların bir isyana dönüşmesi çok daha kolay ve hızlı olacaktır. Dolayısıyla iktidarın elinde bulunan imkânları nasıl kullandığı, nerede ve ne zaman ne yaptığı çok önem kazanmakta ve siyaset bu şekilde yönlendirilmektedir. Bu noktada kamuoyu araştırmaları hem iktidar hem de muhalefet açısından önem kazanmaktadır.⁸⁶ Örneğin, Rusya siyaseti üzerine bazı yorumlar Putin’in kamuoyu araştırmalarının sonuçlarına adeta takıntılı olduğunu belirtmektedir. Bu yolla halk ile iktidar arasında adeta adı konmamış bir sözleşme varmış gibi hareket edilerek kamuoyunun tepki gösterdiği politikalardan uzak durulmaktadır. Bir yandan da sivil toplum örgütlenerek projeler üretip mevcut politikalara karşı koyması engellenmeye çalışılmaktadır. Üstelik ülkede birebir bu araştırma sonuçlarına göre hareket edildiğini belirtmek üzere *reitingokratiya* (ratingocracy) kavramı kullanılmaktadır.⁸⁷

Rekabetçi otoriter rejimlerde seçim sürecinin idaresi iktidarın beklediği sonucu elde edebilmesi veya beklenmeyen sonuçların ortaya çıkabilmesi sonucunu vereceğinden önemlidir. Schedler’in belirttiği gibi otoriter rejimlerde seçimler Senegal ve Meksika’da olduğu gibi demokratikleşme sürecini başlatabilir, Peru ve 2000 yılında Sırbistan’da olduğu gibi otoriter bir yönetimin ani çöküşüne sebep olabilir. Hatta Azerbaycan’da 1993’te olduğu gibi askeri bir müdahale ile sonuçlanabilir. Başka rejimlerde iktidarın muhalefete savaş açtığı bir dönem başlatabilir.⁸⁸ Bu nedenle seçim sürecini kendisinin iktidarda kalmasını garanti edecek şekilde yönlendirmek isteyen otoriter yöneticilerin ellerindeki *manipülasyon mönüsü*, hayli zengin ve çeşitlidir (Vurgu yazara ait).⁸⁹ Schedler’in ifade ettiği bu mönü şu yöntemlerden oluşmaktadır:

- a) Seçimli alanları veya onun yetki alanlarını mahfuz alanlarla sınırlandırmak,
- b) Bazı muhalif güçlerin seçim arenasına çıkmasını yasaklamak,
- c) Temel ve siyasal hakları kısıtlamak,
- d) Para kaynaklarına ve medya araçlarına ulaşımı sınırlandırmak,

---

⁸⁶ Ana Maria Belchior, Edalina Rodrigues Sanches ve Gildo Matias Jose, “Policy Congruence in a Competitive Authoritarian Regime: Learning from the Angolan Case”, *Journal of Asian and African Studies*, (2016), ss. 201-216.

⁸⁷ Petrov, Lipman & Hale, 2014, s. 5.

⁸⁸ Andreas Schedler, “The Logic of Electoral Authoritarianism” http://www.ethiomedial.com/accnt/ea_schedler.pdf Erişim: 29 Mart 2016.

⁸⁹ Özbudun, s. 42.

- e) Genel oy ilkesini hukuken veya fiilen ihlal etmek,
- f) Seçmenleri korkutmak veya satın almak,
- g) Seçim hileleri,
- h) Seçim kurallarını iktidar lehine olacak şekilde ayarlamak,
- i) Seçimlerin galiplerinin iktidara gelmelerine ya da seçilmişlerin anayasal görev sürelerini tamamlamalarına engel olmak.⁹⁰

Seçimler, seçim öncesi kampanyalar ve hatta protestoları da değerlendiren Margarita Zavadskaya, daha geniş bir perspektifle incelediği katılım kurumlarının otoriter yönetimler üzerindeki etkisini ortaya koymuştur. (Bknz: Tablo 4) Buna göre, seçimlerin düzenlendiği otoriter rejimlerde iktidarın seçimine halk tarafından doğrudan katkıda bulunulması iktidarı koltuğunda tutacak en önemli etkidir. Ancak otoriter rejimlerde seçim sonuçları, renkli devrimlerde örneğini gördüğümüz gibi halkta iktidara karşı bezginlik, seçimlerde hile yapıldığı algısı, ekonomik kötü gidiş gibi faktörlerle birleştiğinde seçim sonrası protestolar iktidarı sarsacak ya da koltuğundan edecek sonuçlar da doğurabilir.⁹¹

Tablo 3: Katılımcı Kurumların Muhtemel Sonuçları

	Hegemonyacı	Hegemonya Karşısı
Doğrudan	Seçimler ve referandumlar otoriter bir rejimi ayakta tutar	Sonrasında protesto hareketleri, anlık yıkıcı etkiler, istikrarsızlaştırma
Dolaylı	Otoriter düzenlemeleri işleyişini sağlar: öğrenme ve uyum sağlama	Yavaş yıkım, kümülatif yıkıcı etkiler

Kaynak: Margarita Zavadskaya, Subversive Effects of Elections in Competitive Authoritarian Regimes: Repression and Social Spending.

Otoriter yönetimlerde seçimler doğrudan göze çarpmayan yönü ile bireylerin, sosyal grupların, muhalif parti taraftarlarının mevcut durumu kanıksamalarına yol açar. Böylece eleştirilse de iktidarın koltuğunda oturması bir anlamda benimsenmiştir ve iktidar politikalarına verilen tepkilerin boyutu öğrenme yoluyla belli bir seviyede

⁹⁰ Schedler, "The Menu of Manipulation", s. 36-38.

⁹¹ Margarita Zavadskaya, Subversive Effects of Elections in Competitive Authoritarian Regimes: Repression and Social Spending, Conference Paper, *The XXII World Congress of Political Science*, 8-12 Temmuz 2012, Madrid, s. 6.

sabitlenmiştir.⁹² Ancak bu durum halkta da muhalefette de kolaylıkla karşılık bulabilecek hegemonya karşıtlığının birikerek artmasına da sebebiyet verebilmektedir. Hem seçimler öncesi kamuoyu oluşturulmasında hem de muhalefetin ve daha da önemlisi halkın ikna edilmesinde kullanılan en önemli platformlardan biri de aşağıda üzerinde duracağımız medyadır.

1.3.2. Medya

Rekabetçi otoriter rejimlerde iktidar ve muhalefetin karşı karşıya geldiği platform olarak değerlendirilebilecek bir diğer alan da medyadır. Yazılı ve görsel medya siyasi sistemde birbirleriyle rekabet halindeki partilerin görüşlerini, projelerini, birbirlerine olan eleştirilerini aktarabildikleri en etkili platformdur. Bu yüzden de başlı başına sadece medyanın özgür olup olmaması değil aynı zamanda bu durumun seçimlerin adil olması gibi demokratik bir sistemin hayati önemdeki özelliğini de etkilemektedir. Bu bağlamda, muhalefetin nüfusun çoğunluğuna hitap eden medyaya erişiminin olmadığı bir ortamda seçimlerin adil olmasından da bahsedilemeyecektir.⁹³ Bu doğrultuda rekabetçi otoriter rejimlerde iktidar partisi konumunun imkânlarını kullanarak televizyon kanallarının, gazetelerin ve radyoların çoğunluğunu kontrol etmektedir. Devlet kontrolünden bağımsız televizyon kanalları, gazeteler, radyo kanalları bulunsa da sadece belli elit kesimlere ulaşabilmektedir.

Devlet kontrolü altında olmasa da ana akım medya kanalları çeşitli şekillerde (patronaj, vekil sahiplik vs.) etki altına alınarak da muhalefetin medyaya erişimi engellenebilir. Örneğin Levitsky'e göre Başkan Kuchma idaresindeki Ukrayna'nın (Temmuz 1994-Ocak 2005) durumu buna örnektir. Kuchma özel medya kanallarını gayri resmi bir ağ oluşturarak kontrol altına almış, televizyon kanallarıyla ilgili kurumun başkanı (aynı zamanda popüler televizyon kanalı I+I'nın da sahibi) tarafından düzenlenen talimatlarla da olayların televizyonlarda nasıl işlenmesi gerektiği

---

⁹² Jennifer Gandhi ve Adam Przeworski, "Cooperation, Cooptation and Rebellion under Dictatorships," *Economics and Politics*, Vol. 18, No. 1 (March 2006).

⁹³ Nozima Akhrarkhodjaeva, "The Instrumentalisation of Mass Media in Electoral Authoritarian Regimes", Andreas Umland, Eds., *Soviet and Post-Soviet Politics and Society* (Ibidem Press, 2017).

bildirilmiştir.⁹⁴ Olayların medyada nasıl işlendiği çok önemlidir, çünkü iktidarda olan bir parti gerekli atamaları da kendisi belirleyeceğinden belli bir süre sonra zaten devletin tüm kademelerinde kendi siyasi duruşuna uygun kişileri yerleştirebilmektedir. Dolayısıyla yaşanan herhangi bir olayda gerçeklerin ortaya çıkarılmasından ilgili devlet kurumları sorumlu olacağından muhalif partilerin seslerini duyurup yanlış yapılanları halka iletebildiği tek platform medya olacaktır.⁹⁵ Böylece ana akım medyanın da kontrol altına alındığı durumlarda iktidar, olayları kendi istediği şekilde yönlendirebilecek ve neyin doğru neyin yanlış olduğunu kendisi şekillendirebilecektir.

Petrov'a göre son on yılda Rusya'da bu yönde bir adım atılmış ve medya büyük oranda kontrol altına alınmıştır. Ancak Rus liderliği bunu yaparken tıpkı siyasal partilerin seçim rekabetinde olduğu gibi bir yandan medyada çoğulculuğun devam ettiği izleniminin var olmasına dikkat etmiş diğer yandan rejimin popülerliğini tehlikeye sokacak olanları da kontrol altına almıştır. Örneğin, Rusya'da NTV, Birinci Kanal, Rossiya ve bölgesel versiyonlarının yayınlarının rejim tarafından yakından takip edilip yönlendirilmeleri - 2012 verilerine göre nüfusun %89'unun temel bilgi kaynağı televizyon yayınları olan bir toplumda - oldukça belirleyici olmaktadır.⁹⁶ Ancak buna rağmen bağımsız olan ve araştırmacı gazetecilik faaliyetlerini yürüten dolayısıyla da medyada çoğulculuğun olduğunu gösteren *Kommersant*, *Vedomosti* gibi yazılı medya ve *Ekho Moskvy* gibi radyo istasyonu bulunmaktadır.⁹⁷ Fakat bağımsız medyanın varlığı, kaynaklarıyla daha kaliteli programlar üreterek izleyicinin karşısına çıkan devlet kanalı ya da iktidar yanlısı kanalların daha fazla reklam toplayarak bir döngü oluşturması sonucu anlamsızlaşmaktadır.

Rekabetçi otoriter rejimlerde temel hakların resmi olarak garanti altına alınmasına rağmen sık sık ihlal edilmesi özelliği medyanın etkili kullanılması yoluyla mümkün olmaktadır. Bu rejimlerde temel haklar usulen garanti altına alınmış olduğundan bağımsız medya ve muhalif gruplar kendilerine sistemde bir yer

---

⁹⁴ Vakhtang Kipiani, *Vlada T'my i Temnykiv* (Kiev: Prosvita, 2005) İçinde; Levitsky ve Way, 2010, s. 11.

⁹⁵ Olessia Koltsova, *News Media and Power in Russia* (Routledge, 2006).

⁹⁶ Petrov, Lipman ve Hale, 2014, s. 23.

⁹⁷ Katja Lehtisaari, "Market and Political Factors and the Tussian Media", University of Oxford, Working Paper (Ekim 2015), ss. 5-8.

bulabilmekte ve örgütlenme, protesto haklarını kullanabilmektedirler. Ancak muhalif siyasetçiler, gazeteciler, insan hakları aktivistleri ve hatta yargıçların dahi bu konumları sebebiyle temel hakları sık sık ihlal edilerek tacize, tutuklamaya ve bazen de fiziksel şiddete maruz kalmaktadırlar.⁹⁸

Yakın dönemde internetin hayatımıza girmesiyle sosyal medyanın otoriter rejimler üzerindeki etkisi tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle Arap Baharı ve internet kullanımı o dönemde daha kısıtlı da olsa *Renkli Devrimler*⁹⁹ olarak adlandırılan gelişmelerde sosyal medyanın etkin rolü üzerinde durulmaktadır.¹⁰⁰ Ancak güncel çalışmalar sosyal medyanın hem *özgürleştirici teknoloji* hem de *baskıcı teknoloji* boyutuyla ele alınmasını sağlamıştır. Rod ve Weidmann çalışmalarında hangi otoriter yönetimlerin interneti yaygınlaştırdığını araştırmış ve internet kullanımının rejimin demokratikleşmesi üzerine olan etkisini tespit etmeye çalışmıştır.¹⁰¹ İnterneti baskıcı teknoloji boyutuyla benimseyenler internet hizmeti dışardan empoze edilmeyip rejimlerin kendi tercihi olması ve genelde bir devlet kurumu tarafından sağlanması sebebiyle rejimlerin kontrolünde olduğunu belirtmektedir. Bu sayede Özbekistan'da 2007 başkanlık seçimlerinde olduğu gibi muhalif web sitelerine erişim kısıtlanabilir ya da Hugo Çavez'in yaptığı gibi sosyal medyada *Bolivarcılık* seferberliği başlatıp hükümete olan destek artırılabilir.

Özgürleştirici teknoloji taraftarları ise internet sayesinde sınırsız yabancı kaynaktan haber alınabilmesi, yerel düzeyde dahi olsa mobilizasyonu ve örgütlenmeyi kolaylaştırması, yayın yasağının zorlaşması gibi gerekçelerle iktidarın gücünün zayıflayacağını savunmaktadır.¹⁰² İnternetin kullanıma girmesi göz önünde bulundurularak 1990 yılı ile başlatılan bu çalışmada 2010 yılına kadar olan dönemde otoriter yönetimlerde internet kullanımının daha çok *baskıcı teknoloji* olarak kullanıldığı

---

⁹⁸ "Russia", World Report, 2016: Events of 2015, *Human Rights Watch*, ss. 466-477.

⁹⁹ Sırbistan, Gürcistan, Kırgızistan ve Ukrayna'de 2000-2005 yılları arasında yaşanan ve otoriter rejimleri ortadan kaldıran halk hareketleri, kendilerine protestolarda kullanılan güller (Gürcistan) veya turuncu renk (Ukrayna) sebebiyle renkli devrimler olarak anılmaktadır.

¹⁰⁰ Philip N. Howard vd., "Opening Closed Regimes: What was the Role of Social Media During the Arab Spring? Project on Information Technology & Political Islam," Working Paper 2011.1; Michael McFaul, Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution, *International Security*, Vol. 32, No. 2 (Güz 2007).

¹⁰¹ Espen Geelmuyden Rod ve Nils B Weidmann, Empowering Activists or Autocrats? The Internet in Authoritarian Regimes, *Journal of Peace Research*, 2015, Vol. 52 (3), ss. 338-351.

¹⁰² Rod ve Weidmann, ss. 338-339.

sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle sosyal medya paylaşımlarında birey bazında tespit edilme imkânının olması iktidara kişiye sorumlu tutma ve cezalandırma imkânı vermektedir. İlgili düzenlemeleri yapabilme imkânına sahip olduğu yer ise çoğunluğu ele geçirdiği parlamentodur.

1.3.3. Parlamento

Melez rejimlerde, özellikle de rekabetçi otoriter sistemlerde, demokratik bir yönetimin olmazsa olmazı olan seçimler doğrudan veya dolaylı yollarla manipüle edilmektedir. Şüphesiz özgür ve adil olması gerekirken gerek muhalif figür ve partilerin sindirilmesi gerekse de muhalefetin halka ulaşacağı medya gibi kanalların etkisiz hale getirilmesi yoluyla adil olma özelliğini kaybeden seçimlerle oluşan parlamento da rejimin izlerini taşıyacaktır.¹⁰³ Ancak yine de rekabetçi otoriter rejimlerde parlamentolar muhalif partilerin iktidar ile karşı karşıya geldiği en önemli platformlardan biri olma özelliğini korumaktadır. Zira rejimin *rekabetçi* özelliği partilerin çokluğu ve bu partilerin hem yarışta hem de parlamentoda kendilerine yer bulabilmelerinden gelmektedir.

Rekabetçi otoriter rejimlerde parlamentolar, muhalif partilerce değerlendirilerek demokratikleşme yönünde önemli adımların atılmasına imkân verebilir, iktidar tarafından çoğunluk sağlandığında rejimin meşruiyet ve devamlılığını sağlayan mekanizma olarak kullanılabilir ya da sadece onay makamı görevini sürdürebilir. Lucan Way'e göre, rekabetçi otoriter rejimlerde parlamentolar sadece onay makamı görevini sürdürmezler. Belirli yollarla otokratlara meydan okuyabilirler:¹⁰⁴

- a) Başkanların başbakan, bakan vs. gibi önemli makamlara yaptığı atamaları engelleyebilir,
- b) Yürütmenin görevini kötüye kullanması veya yolsuzlukla ilgili yüz kızartıcı soruşturmalar yürütebilir,
- c) Seçim süreciyle ilgili yeni düzenlemeler yapabilir,

¹⁰³ Marwa Shalaby and Abdullah Aydoğan, "Parliamentary Agenda Priorities and Responsiveness Under Authoritarianism," RU Baker Institute for Public Diplomacy Working Paper, 2016, ss. 2-3.

¹⁰⁴ Lucan Way, "Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave," *World Politics*, 57 (2), 2005, s. 251.

- d) Muhalif medya için kurumsal bir altyapı sağlayabilir,
- e) Dokunulmazlıklar aracılığıyla muhalif liderler hakkında adli kovuşturmaları engelleyebilirler.

Ancak bu yolların izlenebilmesi için parlamentoda muhalif partilerin önemli ağırlıklarının olması gerekmektedir. Bu Rusya’da ancak 1992-93 yıllarında henüz zayıf bir başkan olan Yeltsin’e parlamentonun meydan okumasında ve 1996 yılında Madagaskar’da başkanın görevden alınmasının oylanmasında görülebilmektedir.¹⁰⁵ İktidarın yeteri kadar güçlü olması durumunda da parlamentolar ancak kriz yaratabilecektir.¹⁰⁶ Muhalefetin zayıf olması durumlarında da parlamentolar muhalif seslerin gündemi değiştirmesi, isteklerini dile getirebilecekleri bir arena olarak kullanılması mümkündür.

Melez rejimlerde iktidar, tıpkı muhalif partilerin, bağımsız medyanın varlığı gibi seçmenlerin tercih ettiği muhalif partilerin de yer alacağı parlamentonun gerekliliğinin farkındadır. Dolayısıyla bu rejimdeki parlamento iktidarın stratejik tercihinin bir sonucudur ve iktidarın görev başında kalmasında önemli rol oynamaktadır. İktidar partisinin elde ettiği çoğunlukla meşruiyeti sağladığı bir dayanak olacak ve muhalefetin varlığı da toplumda adeta amortisör görevi görecektir.¹⁰⁷ İktidar hakkındaki olumsuz görüşler parlamentoda yer alan muhalif partilerde anlam bularak sistem içinde kalacaktır. Partiler arası çekişmeler ülkedeki rekabetin varlığına dair algıyı kuvvetlendirecektir.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi iktidarın devamlılığını sağlamak için kullandığı medya üzerinde hâkimiyet kurma, seçimlerin manipüle edilmesi, muhalif figürlerin sindirilmesi, kamu kaynaklarının iktidarın yararına kullanılması gibi yöntemlerin sonucunun görüleceği yer parlamento olacaktır. Örneğin, yaklaşık 15 yıllık Putin iktidarındaki Rusya’da iktidardaki Birleşik Rusya Partisi Aralık 2003 seçimlerinde %

---

¹⁰⁵ Philip M. Allen, “Madagascar: Impeachment as Parliamentary Coup d’Etat” ve Jody C. Baumgartner, “Impeachment, Russian Style (1998-99), İçinde: Jody C. Baumgartner ve Naoko Kada, *Checking Executive Power: Presidential Impeachment in Comparative Perspective* (London: Praeger, 2003).

¹⁰⁶ Ukrayna ve Moldova’da yaşanan gelişmeler ve yine Rusya’da Yeltsin’in parlamentoyu alt ettiği 1993 sonu gelişmeleri gibi.

¹⁰⁷ Thomas Remington, “Patronage and Party of Power: President-Parliament Relations under Vladimir Putin,” *Europe-Asia Studies* Vol. 60, No. 6 (2008), ss. 959-987.

68.5 (306 sandalye), Aralık 2007 seçimlerinde % 64.30 (223 sandalye), Aralık 2011 seçimlerinde % 49.3 (238 sandalye) ve Eylül 2016 seçimlerinde %54.2 (343 sandalye) oy oranlarına ulaşmıştır.¹⁰⁸ (Bknz: Ek VII) Seçimlerde medyanın rolü ve seçim öncesi iktidarın tutumları bu bağlamda etkili olmuştur. AGİT'in Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (ODIHR)'ne göre bu seçimler özgür ve adil seçimler için minimum standartlara uygun şekilde gerçekleşmemiştir. Seçim komisyonları Rus hükümeti tarafından maaşları ödenen memurlardan oluşturulmuş, siyasi partiler haricinde bağımsız uluslararası gözlemciler ya da sivil toplum örgütlerine seçim sürecini denetleme imkânı verilmemiştir.¹⁰⁹

Mezey'in terminolojisiyle otoriter rejimlerde hayatta kalmayı sağlayan parlamentonun rolü ikiye ayrılır: sembolik sistem devamlılığı ve aktif sistem devamlılığı. *Sembolik sistem devamlılığı* ile kastedilen diğer demokratik kurumlar ile birlikte parlamentonun bir dış görünüş yaratmasıdır. Dolayısıyla buradaki görev aslında bir vitrin dekorasyonudur.¹¹⁰ Böylece politikalarını uygulayabilmekte ve muhalefetin de olduğu meclisten geçirebilmekte, hatta belirli konularda muhalif partilerin desteğini de aldığı bir demokrasi görüntüsü vermektedir. Bu sayede hem iç kamuoyunda hem de uluslararası alandaki aktörlere demokrasi oldukları yönünde mesajlar verilebilmektedir.

Aktif sistem devamlılığı ile ifade edilen parlamentonun kooptasyon işlevi ve otoriter yasaların çıkarılmasıdır. Kooptasyon, muhalefetin bastırılması yerine seçimler ve parlamentoda temsil yoluyla sisteme dâhil edilmesidir. Böylece birleşmiş bir muhalefetin rejime karşı bir isyana kalkışmasının önüne geçilmiş olacaktır. Farklı gruplanmaların olduğu parlamentoda her yasama çalışmasında farklı partner tercih edebilme imkanının olması iktidara avantaj sağlamaktadır.¹¹¹ Böylece genelde kararnamelerle yürüyen otoriter rejimin karar alma mekanizması parlamentonun otoriter

---

¹⁰⁸“Duma Voting Behavior: 2011”, *Russia Votes*, The Levada Center Moscow, http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php Erişim: 6 Haziran 2015.

¹⁰⁹ Oktay F. Vatansever, “Analyzing the Duma Elections in Russia,” *Insight Turkey*, Vol. 10/ No. 2 (2008), s. 84.

¹¹⁰ Michael L. Mezey, *Comparative Legislatures*. (Durham, NC: Duke University, 1979), İçinde; Pedram Saeid, *The Role of Parliaments in the Resilience of Non-Democratic Regimes: A Case Study of the Iranian Parliament (Majles)*. Doktora Tezi, The University of Hull, Haziran 2010. s. 36. <https://hydra.hull.ac.uk/assets/hull:3437a/content> Erişim: 08 Nisan 2016.

¹¹¹ Pedram Saeid, *The Role of Parliaments in the Resilience of Non-Democratic Regimes: A Case Study of the Iranian Parliament (Majles)*, ss. 38-43.

yasalar çıkarmada kullanılması ile daha demokratik bir görüntü oluşturacaktır. Bu sayede siyaset kurumunun karar alma mekanizması manipüle edilerek, örneğin seçim kanunu kendi çıkarına göre yeniden düzenlenerek veya basın özgürlüğünün kısıtlanması sağlanarak, otoriter yönetimlerde iktidarın görevde kalması sağlanmış olacaktır. Bu düzenlemelere karşı muhalefetin başvuracağı en güçlü yollardan biri de yargıdır.

1.3.4. Yargı

İktidarın anayasal sınırları zorladığı ve rejimi demokratik yapan unsurları anlamsızlaştırdığı, siyasetin artarak kişiselleştiği melez rejimlerde ilk akla gelecek kurumlardan biri de yargıdır. Bu bağlamda siyasetçilerin yargıya karşı tutumlarının belirlenmesinde, ülkenin melez rejime demokratik bir yönetimden mi yoksa otokratik bir yönetimden mi evirildiği konusu önem kazanmaktadır. Demokratik bir yönetimden otoriter bir yönetime evirilen melez rejimlerde yargı, köklü değişim kurumun doğası gereği zor olması sebebiyle, rejimde iktidarı sınırlayabilen nadir kurumlardan biri olarak belirebilir. Ayrıca melez rejimlerde iktidarın yargının veto etkisine varan kararları karşısında atacağı adımların da sınırlı olduğunu unutmamak gerekir. Çünkü iktidar, kendi geleceğinin de garantisi olan yargı kurumunun tümüyle etkisiz hale getirilmesinden uzak duracaktır.¹¹²

Yargıya yönelik atılacak adımlar arasında parlamento çoğunluğundan da aldığı destekle kompozisyonunun değiştirilmesi, yargılama prosedürlerinin değiştirilmesi ve yargı mensuplarının ödüllendirilmesi veya cezalandırılması olabilecektir.¹¹³ Böylece yargı mensupları verecekleri kararların sonuçlarını önceden tahmin edeceklerinden ona göre karar vermek durumunda kalacak ya da zaten siyasi görüşleri iktidarla örtüşen yargıçların atanması yoluyla istenmeyen kararlar engellenecektir. Ancak yargının varlığı ve bağımsızlığı anayasal olarak var olduğundan iktidar tarafından bir meşruiyet kaynağı olarak kullanılacaktır. Otoriter yönetimler meşruiyetlerini genellikle gelir dağılımının daha adil hale getirilmesi, siyasi istikrar, ekonomik büyüme vb. gibi yollarla

¹¹² Levitsky ve Way, "The Rise of Competitive Authoritarianism," ss. 56-57.

¹¹³ Raul A. Sanchez Urribarri, "Courts between Democracy and Hybrid Authoritarianism: Evidence from the Venezuelan Supreme Court," *Law & Social Inquiry* Vol. 36, Issue 4, 854-884 (Güz 2011), s. 859.

desteklemektedir. Bununla birlikte kamuoyuna hesap verme ilkesinin etrafından dolaşarak yargı kararları yoluyla da politikalarını meşrulaştırmaktadırlar.¹¹⁴

Teorik olarak ise demokratik bir yönetimde yargının bağımsız bir kurum olarak varlığını sürdürebilesi mümkünken, otoriter bir yönetimde muhalefet tarafından ayrı bir rekabet platformu ve hatta veto makamı olarak kullanılabilmesi güçlü ve bağımsız bir kurum olarak var olması mümkün değildir.¹¹⁵ Otoriter yönetimler yargının veto niteliğindeki kararları karşısında iktidarın hesap vermesi ilkesinden değil de atılan adımların amaca uygun olmasından bahsedecektir. Üstelik yargı iktidar ile aynı çizgiye oturduktan sonra rejime iç ve dış meşruiyet sağlamak, rejime sadık elitler arasındaki sorunların çözülmesi, rejime muhalif elitlerin ise sindirilmesi gibi işlevler de üstlenebilmektedir. Örneğin Pereira'nın 2005 yılındaki çalışması Brezilya ve Şili'deki ordu-yargı işbirliğinin ülkedeki baskı ve şiddeti yargının görmezden gelmesine yol açtığını ortaya koymaktadır.¹¹⁶ Mısır'da ise Mübarek rejiminin uluslararası yatırımcılara serbest piyasa ekonomisine zarar verecek düzenlemelere izin verilmeyeceği garantisini göstermek için liberal yargıçların çok hassas olmayan konularda yönetime meydan okumasını kabullendiği görülmektedir.¹¹⁷

Urribarri'nin çalışmasında *vaka* olarak incelediği Venezuela'da ise 1999 anayasasında yapılan reformlarla yargının – özellikle anayasa mahkemesinin – Chavez hükümetinin ve *Chavista*¹¹⁸ hâkimiyetindeki parlamentonun müdahalesine açık hale geldiği görülmektedir. Mahkemenin Chavista'ya sadık yargıçlar tarafından doldurulması sonucu 2004 yılında büyük reform paketi ile ses getiren siyasi davalarda yargının hükümeti rahatsız edecek kararlar alabilmesi engellenmiştir.¹¹⁹ Böylece mahkemenin ülke siyasi hayatındaki yeri önemsizleşmiştir. Oysa diğer yandan son hukuk yolu olarak yüksek mahkemeler önemini korumaktadır. Mahkemelerin tamamen

---

¹¹⁴ Tamir Moustafa, "Law and Courts in Authoritarian Regimes," *The Annual Review of Law and Social Science*, 10, (2014), s. 286.

¹¹⁵ Urribarri, ss. 857-858.

¹¹⁶ Anthony Pereira, *Political (In)Justice, Authoritarianism and the Rule of Law in Brazil, Chile and Argentina* (Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 2005).

¹¹⁷ Tamir Moustafa, "Law versus the State: The Judicialization of Politics in Egypt," *Law & Social Inquiry*, 2003; İçinde: Urribarri, 2011, s. 857.

¹¹⁸ Venezuela eski başkanı Hugo Chavez ile eşleşen fikirler, hükümet tarzı ve politikalara dayalı sol siyasi ideolojiyi benimseyen akıma verilen isimdir. (Chavismo ve Chavism de kullanılır)

¹¹⁹ Urribarri, s. 78.

yok edilmeyip kontrol altına alınması melez rejimlerin belirleyici özelliklerinden biridir ve Venezuela'daki rejimin durumunu ifade etmektedir.

Trochev ise yargısal ve anayasal denetimin özellikle komünizm sonrası ülkelerde liderlerin vatandaşlarına demokratik bir yönetim tarzı sunma niyetlerini göstermeleri açısından çok önemli olduğunu vurgulamaktadır. Böylece anayasa mahkemeleri demokratik değerleri koruyacak, bireysel hakları savunacak ve totaliter geçmişe dönüşün önünde engel olarak duracaktır.¹²⁰ Rusya'nın 89 bölgesinde yargının durumunu da inceleyen Trochev 56 bölgede anayasal kurum olarak, 20 bölgede yasal birer kurum olarak mahkemelerin bulunduğunu belirtmektedir. Bazı bölgelerde ise anayasa mahkemelerinin hiç olmadığını tespit etmiştir. Ona göre bölgelerin çoğundaki hâkim siyasi aktörler kararlarını ve politikaları inceleyecek bir yargı mekanizması istemiyorlardı. Rusya Federasyonu'nun ilk yıllarında federal hükümet bu mahkemelerin ayrılıkçı talepleri yasallaştıracağı/meşrulaştıracağı kaygısıyla hareket ediyordu. Sonrasında ise bölgesel aktörler bu mahkemelerin kooptasyon (kendi saflarına kazanma) yolu ile federal hükümet çizgisine çekileceği kaygısıyla fon ayırmıyordu.¹²¹ Böylece demokratikleşme teorilerinin iddiasının aksine aktif siyasi katılımın ve çoğulculuğun olduğu Nijniy Novgorod ve Volgograd'da anayasa mahkemesi kurulmuyor, Sverdlovsk'ta çok zayıf kalıyor ve St. Petersburg'da ise güçsüz kalıyordu. Anayasa mahkemelerinin benimsendiği bölgelerde ise tıpkı federal hükümetteki gibi, elitler mümkün olduğu kadar çok özerklik elde edip yerel kaynakları mümkün olduğu kadar fazla kullanıp uygun yollarla (kendi istekleri doğrultusunda) iktidarda kalma amacı güdüyorlardı.¹²² Üstelik bu adım sadece komünizm sonrası ülkelerin liderleri tarafından değil iktidarını güçlendirerek sürekliliğini sağlamak isteyen neredeyse her lider (1958'de Fransa'da Charles De Gaulle, 1995'te Kazakistan'da Nursultan Nazarbaev, 1979'da Mısır'da Enver Sedat) tarafından kullanılmaktadır.¹²³

---

¹²⁰ Alexei Trochev, "Less Democracy, More Courts: A Puzzle of Judicial Review in Russia," *Law & Society Review*, Vol. 38, No. 3 (Eylül 2004), s. 514.

¹²¹ A.g.e., s. 540.

¹²² Mary McAuley, *Russia's Politics of Uncertainty* (Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1997), s. 108.

¹²³ Trochev, s. 541.

1.3.5. Protestolar

Sosyal bilimcilerin *kavgacı siyaset*¹²⁴ olarak adlandırdıkları, kabaca grevler, açlık grevleri, yürüyüşler, işgaller ve oturma eylemleri ile eşleştirilebilecek olan protesto biçimleri rejimin türüne göre değişiklik göstermektedir. Demokratik rejimlerde birer hak olabilen bu eylemler günümüz dünyasında otoriter veya melez rejimlerde farklı uygulamalara tabi olmaktadır. Demokratik olmayan rejimlerde iktidarın protestoları demokratik ilkelerle bağdaşmayan şekillerde kontrol etme, manipüle etme ve demokratik olmayan yöntemlerle bastırma yollarına başvurduğu görülmektedir. Genellikle kapalı otoriter rejimlerde halkın memnuniyetsizliğini ifade etmesi yasadışı ilan edilirken liberal demokrasilerde ise günlük siyasi hayatın bir parçası olarak kabul edilmektedir. Melez rejimlerde ise bu iki uygulamanın da dışında ne tamamen yasaklandığı ne de liberal rejimlerde olduğu gibi günlük hayatın bir parçası olduğu durumlar tespit edilmektedir.¹²⁵

Bu durumda melez rejimleri ayırt edebilmek için kapalı otoriter rejimlere göre daha fazla protestoların olması gerekliliği göze çarpmaktadır. En azından yasal olarak protestoların siyasi hayatta varlığının kabul edildiği görülmektedir. Eisinger ve Tarrow'a göre üzerinde durulması gereken nokta ise melez rejimlerde hem protestoların yasal olması hem de demokratik olmayan bir rejimin bulunmasıdır. Öyle ki bu durumda demokratik bir rejime göre daha fazla protestonun varlığı göze çarpmalıdır. Zira demokratik bir rejime göre melez rejimde halkın iktidardan şikâyetçi olacağı çok daha fazla konu olmalıdır. Bu durumda Goldstone'un iddia ettiği gibi kapalı otoriter bir rejimden demokratik bir rejime geçiş yaşayan ülkede protestolar doğrusal bir şekilde artacak mıdır? Yoksa eğri bir yol izleyerek önce artacak sonra azalacak mıdır? Robertson'a göre protesto ve rejim ilişkisi iki şekilde de gerçekleşmemektedir. Ona göre protesto ve rejim arasında böylesine basit bir ilişki yoktur. Her melez rejimde o

---

¹²⁴ Kavgacı siyaset (contentious politics), hükümet politikasını değiştirmeyi veya bir siyasi rahatsızlığı gündeme getirmeyi amaçlayan, karışıklığa sebebiyet vererek dikkatleri üzerine çekecek gösteri, protesto, grev, sivil itaatsizlik ve isyan gibi tekniklerin kullanıldığı siyaset anlayışıdır. Charles Tilly, hükümetlerin bazen hedef olduğu, bazen de iddiaları bizzat ileri süren taraf olduğu, ya da üçüncü bir taraf olarak içinde yer aldığı başkalarının çıkarları üzerinde aktörlerin değişiklik yapmak istekleri olarak tanımlamaktadır. Kaynak: Charles Tilly, *Contentious Performances* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), s. 5.

¹²⁵ Graeme B. Robertson, *The Politics of Protest in Hybrid Regimes: Managing Dissent in Post-Communist Russia* (New York: Cambridge University Press, 2011), s. 18.

rejime özgü karakteristik özelliklere göre (örgütsel ekoloji, devlet mobilizasyon stratejileri ve elitler arasındaki rekabetin doğası) protestoların varlığı ve boyutu da değişiklik göstermektedir.¹²⁶

Toplumsal hareketlerin vücut bulduğu örgütlerin yasal olarak mı yoksa *de facto* olarak mı var oldukları konusu, devlete bağlı veya devlet-destekli ve bağımsız örgütlerin sayısı bu anlamda önem kazanacaktır. Melez rejimlerde göze çarpan özellikler ise devlet tarafından desteklenen örgütlerin kayırılması, tehlike olarak görülen örgütlerin ise bürokratik yollar ve denetimler yoluyla faaliyetlerinin kısıtlanması ve zorlaştırılması olacaktır.¹²⁷ Şüphesiz bağımsız örgütlenmeler hem devlet baskısı hem de finansal zorluklarla boğuşmak zorunda kalacak, yabancı finansal kaynaklar bulan örgütlenmeler de esas amaçlarından sapma veya bununla suçlanmayı tecrübe edeceklerdir.

Bununla paralel olarak melez rejimlerde devletlerin sadece baskı altına alma değil aynı zamanda mobilize etme yoluna da başvurdukları unutulmamalıdır. Kapalı rejimlerin kitle mobilizasyonuna başvurması onları otoriter rejimlerden ayıran önemli bir ayrıntıyken bu rejimlerin aynı zamanda halkı demobilize etme yoluna da başvurabilecekleri bir gerçektir.¹²⁸ Melez rejimlerde ise rekabetçi bir platformun varlığı düşünüldüğünde iktidarın baskıcı uygulamalarının yanı sıra kendi taraftarlarını mobilize etme yoluna başvurdukları görülmektedir. Rekabetçi otoriter rejimlerde otoriter yönetimin iktidarda kalmasını sağlayacak olan en önemli etkenin seçim kazanmak olduğu düşünüldüğünde kendi taraftarlarını yaratma ve halkı mobilize etme yolu önem kazanmaktadır. Ayrıca bu rejimlerdeki muhalif protestolara benzer şekilde karşılık verilmesi, iktidarın gücünü sergilemesi ve muhaliflerin de zayıflatılması anlamında tercih edileceğinden otoriter yönetimin mobilize etme gücü seçim kampanyaları ve oy verme haricinde de önemli bir rol üstlenmektedir.

Rekabetçi otoriter rejimlerde protestoların varlığı, etkisi ve sıklığını etkileyen bir diğer faktör elitler arasındaki rekabettir. Demokratik hakların ve özgürlüklerin

---

¹²⁶ Robertson, 2011, s. 22-24.

¹²⁷ Dmitriy Gershenson ve Herschel I. Grossman, "Coooption and Repression in the Soviet Union", *Economics and Politics* Vol. 13, No. 1 (Mart 2001), ss. 31 –47.

¹²⁸ Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, çev. Ergun Özbudun (Ankara: Liberte, 2012).

yerleşmediği bu rejimlerde ülkedeki siyasi rekabetin belirli siyasi partiler etrafında örgütlenmesinden çok siyasi elitlerin etrafında kümelenildiği görülmektedir.¹²⁹ Özellikle komünizm sonrası ülkelerde elitler, siyasi liderin yanında yer almaları veya muhalif bir tavır benimsemeleri şeklinde rol almaktadırlar.

Inglehart ve Welzel'in 'özgürlükçü demokrasi teorisi' (emancipatory theory of democracy) üzerine çalışmasını otoriter rekabetçi rejimler üzerinde test eden Margarita Zavads kaya ve Christian Welzel'in ulaştığı bulgular çalışmamız açısından yol göstericidir. Onların iddiasına göre bir toplumda *özgürlükçü değerler*¹³⁰ yerleştikçe otoriter rejime karşı hoşnutsuzluk artacağından rejime zarar verecek eylemler de yaygınlaşacaktır. Bunun sonucunda otoriter rejimde iktidar seçim yoluyla iktidarını kaybedebilir veya galip geldiği hileli seçim sonrasında kitlesel protestolar ile devrilebilir.¹³¹ Ancak seçimli otoriter rejimlerde iktidar, sahip olduğu imkânları muhalefeti sindirmek ve seçimlerdeki kendi galibiyetini pekiştirmek için kullanacağından yukarıda bahsettiğimiz hareketlerin gerçekleşmesi için özgürlükçü değerlerin toplumda yerleşmesi gerekmektedir. Bu değerlerin kabul görüp siyasal hayatta yer bulması Welzel'in ifadesiyle *kağrı hızıyla* yürüdüğünden tespit etmek oldukça zordur.

1990-2011 yılları arasında 33 seçimli otoriter rejimde 152 rekabetçi seçimi analiz eden Zavads kaya ve Welzel, kitlesel başkaldırının şiddete başvurmadağı vakalarda otoriter rejimin yıkılmasında daha fazla etkili olduğu sonucuna varmıştır.¹³² *Renkli Devrimler* ve *Arap Baharı* örneklerinde görüldüğü gibi seçimlerin iktidarın istediği şekilde sonuçlanmadığı vakalar da görülebilmektedir. Ancak bunun için iki farklı olgunun - artan özgürlükçü değerler ile seçimli otoriter rejimler – aynı zamanda

---

¹²⁹ Robertson, 2011, s. 34.

¹³⁰ Çalışmada özgürlükçü değerler; seçme özgürlüğü, fırsat eşitliği ve eşit sese sahip olma şeklinde ifade edilmiştir.

¹³¹ Margarita Zavads kaya ve Christian Welzel, "Subverting Autocracy: Emancipative Mass Values in Competitive Authoritarian Regimes," *Democratization* (2014), s. 1.

¹³² Bahsedilen çalışmada seçimler, hem parlamento hem de yürütmenin seçildiği seçimleri içermektedir. En az iki partinin var olduğu ve yasal olarak faaliyet gösterdikleri seçimler değerlendirmeye alınmıştır. Bağımsızlık sonrası ilk seçimler, darbe sonrası ilk seçimler, geçici iktidar döneminde düzenlenen seçimler ve iktidarın kimliği net bir şekilde belirlenemeyen seçimler analize dâhil edilmemiştir.

aynı ülkede hayat bulması gerekmektedir. Seçim sonuçları ve protestoların varlığı düşünüldüğünde 4 ayaklı bir sonuç mümkün görünmektedir.¹³³

- a) Sonrasında protesto olmayan mevcut iktidarın galibiyeti,
- b) Protestoların yaşandığı mevcut iktidarın galibiyeti,
- c) Protestosuz mevcut iktidarın yenilgisi ve
- d) Protestolarla sonuçlanan mevcut iktidarın yenilgisi.

Tahmin edileceği gibi rekabetçi otoriter rejimlerde mevcut iktidarın seçim yenilgisi nadir bir olgudur; ancak buna rağmen rakamlar bu olgunun değerlendirmeye alınması için yeterli olduğunu göstermektedir. Öyle ki, analize dâhil edilen parlamento seçimlerinden oluşturulan ilk örnekte 76 seçimden 7 tanesinde, yürütme seçimlerinde ise 43 seçimden 3 tanesinde mevcut iktidar yenilgiye uğramıştır. İlk örnekteki 76 parlamento seçiminden 36 tanesinden sonra protestolar görülürken 43 yürütme seçiminin 16'sından sonra protestolar yaşanmıştır.¹³⁴

Yukarıda rekabetçi otoriter rejimlerde seçimlerin bir yandan mevcut iktidara meşruiyet sağlarken diğer yandan da muhalefet için mevcut iktidara karşı mücadele edebileceği en önemli platformu ifade ettiğine değinmiştik. Buna paralel olarak Zavadskaya ve Welzel'in özgürlükçü değerlerin toplumun siyasal hayatında yer bulmasıyla otoriter yönetime karşı hoşnutsuzluğun artacağı ve rekabetçi otoriter rejimin daha fazla erozyona uğrayıp yıkılacağı sonucuna vardıkları görülmektedir.¹³⁵ Bu rejimlerin siyasal kültüründe özgürlükçü değerlerin kullanılması yaygın olmadığından buna cesaret edecek kişiler rejimin elitleri arasından çıkacaktır.

---

¹³³ Zavadskaya ve Welzel, s. 5.

¹³⁴ Zavadskaya ve Welzel, ss. 5-6.

¹³⁵ Ancak bu değerlendirme yapılırken diğer tüm şartların eşit kabul edildiği unutulmamalıdır. Örneğin, Zavadskaya ve Welzel de özgürlükçü değerlerden bahsederken otokratik yönetimlere karşı protestoların daha çok bu değerlerin varlığıyla değil zor ekonomik şartlardan kaynaklandığını not etmektedirler.

1.3.6. Elitler

Rejim geçişlerinin yaşandığı çalkantılı dönemlerde ülkedeki siyasi hayatı şekillendirenler rejimin elitleridir.¹³⁶ Bu sebeple bu ülkelerde elitler arası işbirliği veya çatışmanın olması demokratikleşme beklentilerinin başarıya ulaşip ulaşmaması açısından önem arz etmektedir.

Elitler, Burton ve Higley'e göre, buldukları güçlü pozisyonları sayesinde bireysel olarak ülkedeki siyasal hayatı düzenli bir şekilde etkileyebilen figürlerdir. Bu figürler sadece siyaset sahnesinde değil birçok sektörde (siyaset, idare, ordu, sendika, medya, din vs.) yer alabilir. Bu sektörlerde yer alan ve siyasal hayatı etkileme kapasitesine sahip elitleri harekete geçirebilen kişi de bu durumda *ulusal elit* olarak adlandırılabilir.¹³⁷ Elitler arası ilişkiler her ne kadar ülkenin sosyal, ekonomik ve kültürel şartları çerçevesinde şekillenecek olsa da elitlerin çatışması ya da işbirliğini elitlerin tercihleri ile yorumlamak daha doğru olacaktır.

Geçiş dönemlerini analiz eden demokratikleşme teorisyenleri başarılı bir demokratik geçiş için yönetici elitlerin ılımlı kanadıyla muhalif elitlerin arasında işbirliği olmasını gerekli görmektedir.¹³⁸ Gelman'a göre de belli siyasi rejimler belirli elit formasyonlarıyla eşleşmektedir. Buna göre, farklı elitler arasında işbirliğinin olmadığı ve ancak minimal değerler üzerinde uzlaşma sağlayabilen formasyon, aralarındaki mücadeleyi sıfır toplamlı oyun olarak gören dağılık elit yapısı, demokratik veya otoriter de olsa istikrarsız siyasi sistemlerde görülmektedir. İstikrarlı ve temsile dayalı rejimlerde farklı elit grupları arasında işbirliği ve belli değerler üzerinde uzlaşma sağlanabildiği görülmektedir. Bu rejimlerde elitler arası mücadele pozitif toplamlı oyun olarak görülmektedir. Son olarak, ideolojik temelde bir arada bulunan elitlerin işbirliği amacıyla bir araya gelebildiği, belirli bir hâkim elit grubu sayesinde uzlaşma sağlayabilen elitler, istikrarlı fakat temsilci olmayan rejimlerde görülmektedir. Bu

---

¹³⁶ Philippe J. Schmitter, "Democratization and Political Elites", *European University Institute* <https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/DEMOCRATIZATION-AND-POLITICAL-ELITES.REV.pdf> Erişim: 11.11.2017

¹³⁷ Michael G. Burton ve John Higley, "Elite Settlements," *American Sociological Review*, Vol. 52, No. 3 (Haziran 1987), s. 296.

¹³⁸ Guillermo O'Donnell ve Philippe Schmitter, *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986)

rejimlerde demokratik kurumlar olsa bile zaten halk desteği almak için elitler arası rekabet bulunmamaktadır.¹³⁹

Gelman'ın aktardığı üç tür elit yapısı düşünüldüğünde elitler arasında işbirliğinin bulunduğu yapı demokratik bir yönetimin garantisi olmasa da bir önkoşul olduğu konusunda fikir birliği vardır.¹⁴⁰ O halde bu görüşe göre, istikrarlı ancak temsilci olmayan bir rejimden veya istikrarsız ve ancak sınırlı dönemlerde temsilci olabilen rejimden demokratik ve temsilci demokrasiye sürekli hale getirebilen bir yönetime geçiş elitler arası işbirliği olmadan mümkün değildir. İdeolojik olarak örgütlenmiş elitlerin, işbirliği amacıyla bir araya gelen elitlere dönüşümü ise Burton ve Higley'e göre, ülkenin uluslararası bir savaşta yenilgiye uğraması haricinde gerçekleşmemiştir.¹⁴¹

Geçiş dönemi çalışmalarında en bilinen isimlerden biri olan Dankwart Rustow'a göre de sosyal ve ekonomik önkoşullardan daha çok yeni düzenin kuralları üzerine ulusal birlik ve bunu sağlayacak şekilde elitler arası bir uzlaşmanın sağlanması çok önemlidir.¹⁴² Rustow'un demokratik bir düzene geçiş ve istikrar sağlamak için gereklilik olarak sıraladığı bu unsurlar rekabetçi otoriter rejimlerde suni olarak yaratılmış ve rejimlerin devamlılığını sağlamıştır. Bu bağlamda, rekabetçi otoriter rejimlerin yaygınlaşmasının sebeplerinden biri, meşruiyet arayışının yanı sıra, otoriter yönetime ülkedeki elitleri kontrol etme fırsatı vermesidir.¹⁴³ Bunun sonucunda rekabetçi otoriter rejimler genel olarak istikrarlı fakat gerçek anlamda temsilci olmayan yönetimler olmakta ve belirli bir hâkim elit grubu sayesinde uzlaşma sağlayabilen bir yapıyı barındırmaktadırlar.

1.3.7. Konsolidasyon Süreci

Konsolidasyon (bütünleşme-sağlamlaştırma) kavramı siyaset bilimi alanında daha çok demokratik konsolidasyon süreçleri bağlamında evrensel oy, adil seçimler, hukukun üstünlüğü vs. gibi bağımsız değişkenler tarafından belirlenen bağımlı bir

---

¹³⁹ Vladimir Gelman, "Russia's Elites in Search of Consensus: What Kind of Consolidation?" *Demokratizatsiya*, 2002, 10: 3, s. 344.

¹⁴⁰ Burton ve Higley, 1987, s. 297.

¹⁴¹ İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya, İtalya ve Avusturya elit yapısı değişimini tecrübe eden ülkeler olarak örnek verilmiştir. Burton ve Higley, 1987, s. 297.

¹⁴² Dankwart A. Rustow, "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model", *Comparative Politics*, Vol. 2, No. 3 (April 1970), ss. 337-363.

¹⁴³ Vladimir Gelman, *Authoritarian Russia: Analyzing Post-Soviet Regime Change*, s. 6.

değişken olarak ele alınmaktadır.¹⁴⁴ Ancak, bir rejimin demokratik olup olmadığını tespit etmek için belirlenen kıstasların neler olduğu ve geçerlilikleri tartışmalıdır. Her ne kadar ekonomik krizlere veya darbe girişimlerine karşı koyabilen rejimlerin kendilerini ispat ettikleri iddia edilse de sonuçta o rejimin ne zaman yıkılacağı ancak yıkıldıktan sonra anlaşılacaktır.¹⁴⁵ Dolayısıyla konsolidasyon sürecinin belirli bir eşiğin aşılması değil de bir süreç olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

Demokratik konsolidasyon rejimin doğası gereği iktidarın demokratik yollardan yani anayasa ile belirlenmiş kurallar çerçevesinde el değiştirebilmesini öngörmektedir. Bu anlamda özgür ve adil seçimler, evrensel oy ilkesi, kuvvetler ayrılığı ve tarafsız ve bağımsız yargı gibi bileşenleri ile demokratik konsolidasyonun tespiti hiç de kolay değildir. Oysa, otoriteryan konsolidasyon sürecinde yine anayasal kurumlar ve yasalar yoluyla iktidarın el değiştirmesinin önüne geçilmesi amaçlandığından konsolidasyon kavramının demokratikleşmeye değil de otoriter yönetime daha uygulanabilir olduğu söylenebilir.¹⁴⁶ Levitsky ve Way'ın rekabetçi otoriter rejim tanımında yer alan uluslararası boyutta Batı ile yüksek/alçak oranda bağ ve iç siyasette örgütsel güce ek olarak Thomas Ambrosio davranışsal (attitudinal) ve ekonomik boyutu da eklemiştir. Ona göre otoriter yönetimde konsolidasyon sürecinin dört boyutu vardır:¹⁴⁷

- a) *Kurumsal Boyut*: Otoriter yönetimlerde gücün tek elde toplanması diğer kurumları etkisiz hale getirirse de otoriteryan konsolidasyonun sağlanması için elit koalisyonu içerisinde güç paylaşımı yapılmak zorundadır. Ancak bu sayede otoriter yönetim, yönetici elit koalisyonu alt edilmeden varlığını sürdürebilir ve liderin ölümü veya iktidardan uzaklaş(tırıl)ması durumunda da iktidarda kalabilir.¹⁴⁸

---

¹⁴⁴ Giuseppe Di Palma, *To Craft Democracies: An Essay in Democratic Transition* (Berkeley University of California Press, 1990), s. 141.

¹⁴⁵ Andreas Schedler, "Taking Uncertainty Seriously: The Blurred Boundaries of Democratic Transition and Consolidation," *Democratization* Vol. 8, No. 4 (Kış, 2001), ss. 1-22.

¹⁴⁶ Thomas Ambrosia, "Beyond the Transition Paradigm: A research Agenda for Authoritarian Consolidation", s. 483.

¹⁴⁷ Thomas Ambrosia, ss. 484-488.

¹⁴⁸ Natasha Ezrow ve Erica Frantz'ın çalışmasına göre 1946-2009 yılları arasında 340 otoriter yönetim liderlik değişiminden 160'ında rejim çökmüştür. Natasha Ezrow ve Erica Frantz, "State Institutions

- b) *Davranışsal Boyut*: Siyasi rejimin devamlılığının davranışsal açıklamalar aracılığıyla siyasi kültüre dayandırılması ve siyasi kültürün de durağan ve muntazam kabul edilmesi problemlilikle birlikte otoriter rejimin meşruiyetinin kabul edilmesinde birey ve grup davranışları önemlidir.
- c) *Ekonomik Boyut*: Otoriter rejimlerde, demokratik yönetimlerin aksine, bağımsız ve güçlü kurumsal yapının varlığı ile değil de otoriter lider ve mevcut elit koalisyonu ile halkın refahını ve istikrarını eşleştirmesi rejimin devamlılığında kilit konumdadır.
- d) *Dışsal Boyut*: Levitsky ve Way'ın *linkage* ve *leverage* kavramlarıyla açıkladığı *Batı'ya yakınlık* ve *Batı'nın yaptırım gücünde* olduğu gibi dış faktörler de otoriter rejimin devamlılığında (konsolidasyonunda) etkilidir.¹⁴⁹ AB entegrasyon sürecinin Doğu Avrupa'da yarattığı demokratikleşme dalgasının Kafkaslarda ve Rusya'da yaşanmaması, Ukrayna'nın AB ve Rusya'ya yakınlık arasında gidip gelmesi dış faktörlerin etkisini ortaya koymaktadır.

Belirttiğimiz gibi siyasi rejimin devamlılığının davranışsal açıklamalar aracılığıyla siyasi kültüre dayandırılması ve siyasi kültürün de durağan ve muntazam kabul edilmesi birçok unsurun geri planda bırakılmasına sebebiyet verdiğinden yanlış da olsa siyasal kültürün otoriter rejimlerin konsolidasyonu açısından önemi yadsınamaz bir gerçektir.

1.3.8. Siyasal Kültür

Modern siyaset bilimi araştırmalarında siyasal kültürün yer alması Gabriel Almond ve Sidney Verba'nın çalışmaları ile gerçekleşmiştir. Almond 1956 yılında siyasal kültürün *siyasal eylemi belirleyen belirli yönelim kalıpları* olarak kabul edilmesini önermiş, hem genel olarak kültürel değerlere hem de dış dünyaya adaptasyon şeklini belirleyen siyasal kültürün belirli bir özerklik kazanmasına katkıda

---

and the Survival of Dictatorships”, *Journal of International Affairs* Vol. 65, No. 1 (Güz-Kış 2011), s. 6.

¹⁴⁹ Lucan Way ve Steven Levitsky, “Linkage, Leverage and the Post Communist Divide”, *East European Politics and Societies*, Vol. 21, No. 1 (Kış, 2007), ss. 48-66.

bulunmuştur.¹⁵⁰ Verba ile birlikte 1963 yılında *The Civic Culture*¹⁵¹ adlı ilk ampirik çalışmalarını yayımlamışlar ve böylece analiz birimi ülkeler olan siyasal kültür çalışmaları karşılaştırmalı siyaset alanının bir parçası haline gelmiştir.¹⁵²

Siyasal kültür, çoğu araştırmacı tarafından insanların değerleri, tarihi yorumlamaları ve tanılama yaparken odak noktası olarak neyi belirlediklerine göre değişiklik gösteren siyasetin öznel anlaşılması olarak tanımlanmaktadır.¹⁵³ Siyasal kültürün ülkedeki mevcut rejim üzerine etkisi ise teorisyenler arasında bir tartışma konusudur. Bir görüşe göre, siyasal kültür nispeten sabit, etnik ve mekânsal olarak ülkenin siyasal kurumlarını belirleyen bir değişkendir. Örneğin Kotkin'e göre modernleşme tecrübesi Batıyı örnek alma üzerine kurulu toplumlar bir döngüsel model içerisinde hareket ederler ve Batı demokrasileri gibi olmaları mümkün değildir. Bu döngüsel model içerisinde bir dönem modernleşme evresini kaçınılmaz bir şekilde otoriter yönetim ve baskı evresi izleyecektir.¹⁵⁴ Bu doğrultuda Rusya'da modernleşme girişimleri ve ülkenin otoriter geçmişi ile Çarlık Rusyası, Bolşevik yönetimi ve güncel otoriterleşme eğilimi arasında kuvvetli bir bağ vardır.¹⁵⁵ Bu bağ bugün de devam etmekte ve SSCB dağılmış olsa da Rusya'da devletçi ve otoriter siyasal yapı devam edecektir.¹⁵⁶ Diğer bir görüş ise siyasal kültürün nispeten şekil verilebilir ve değişebilir bir yapıya sahip olduğunu ileri sürmektedir. Öngörme imkânı sunsa da siyasal kültür özellikle eğitimde seküler değişiklikler ve çalışma deneyimleri sayesinde değişiklik

---

¹⁵⁰ Gabriel A. Almond, "Comparative Political Systems", *Journal of Politics*, Vol. 18, No. 3 (Ağustos 1956), s. 396.

¹⁵¹ Almond ve Verba'nın bu çalışmasının amacı demokrasi teorilerine ampirik çalışmalarla katkıda bulunarak kökleşmiş ve istikrarlı bir demokratik siyasal sistem için gerekli kültürel yönelimlerin neler olduğunu tespit etmektir. Ancak soyut bir kavram olan siyasal kültür kapsamında kültürel yönelimlerin tespiti için anket yönteminin kullanılabilirliğini ve bu yolla ancak kamuoyu düşüncesinin öğrenilebileceği unutulmamalıdır. Zira kamuoyu düşüncesi siyasi liderlere de bağlı olarak değişebilirken siyasal kültür çok daha geniş bir olgudur.

¹⁵² Stephen Welch, "Political Culture: Approaches and Prospects", Philip H. J. Davies, Kristian C. Gustafson, Eds., *Intelligence Elsewhere* (Georgetown University Press, 2013), ss. 14-15.

¹⁵³ Archie Brown, "Conclusions", İçinde Stephen Whitefield, Eds., *Political Culture and Post-Communism* (New York, 2005), s. 182.

¹⁵⁴ Yevgenia Albats, "The Direction of Russian Politics and the Putin Factor," Atlantic Council Issue Brief, March 2018, s. 1

¹⁵⁵ Bu görüş ve ayrıntıları hakkında bilgi almak için bakınız: Zbigniew K. Brzezinski, *Ideology and Power in Soviet Politics* (New York: Praeger, 1962).

¹⁵⁶ William Zimmerman, "Synoptic Thinking and Political Culture in Post-Soviet Russia," *Slavic Review*, Vol. 54, No. 3 (Sonbahar 1995), s. 630.

göstermektedir.¹⁵⁷ Dolayısıyla bu görüş önceki örnekten hareketle, ülkede siyasal kurumlara şekil veren kültürün de değişime uğradığının akıllardan çıkarılmaması gerektiğini ileri sürmektedir.

Bununla birlikte, tanımlanması oldukça zor olan siyasal kültür Fleron gibi araştırmacılar tarafından hem herşeyi açıklayan hem de hiçbir şeyi açıklamayan kavram olarak da ifade edilmektedir.¹⁵⁸ Fleron'un belirtmek istediği karmaşa ülke siyasal kültürünün devamlılık ve değişim (continuity and change) üzerinden analiz edilmesi gerekliliğinden kaynaklanmaktadır. Zira siyasal kültür ne sabit ne de kolayca şekil verilebilen bir değerdir. Siyasal kültür yavaşça değişebilmektedir. Bu sebeple bir ülkenin siyasal kültürünün otoriteryan yönetime eğilimli olduğunu söyleyerek demokratikleşme ihtimalini yok saymak kadar demokratik bir kültürü olan ülkede asla otoriterleşmenin gerçekleşmeyeceğini ifade etmek de yanlış olacaktır. Sakwa'ya göre de siyasal kültürü bağımsız bir değişken olarak dikkate alan argümanlar totolojik olmanın ötesine geçememektedir. Bu argümanlar geçmişten miras kalan değerleri ve bunların siyasete etkisini açıklayabilmekte fakat değişim ve adaptasyon süreçlerini açıklamakta başarısız olmaktadır.¹⁵⁹ Bu sebeple, bir ülkede yaşanan devamlılık veya değişimi tespit edecek analizler üzerinde durulurken yaşanan demokratikleşme ya da otoriterleşme üzerinde siyasal kültürde devamlılık ve değişiminin ne derece etkin olduğu tespit edilmeye çalışılmalıdır.

1.4. Alternatif Açıklamalar

Rekabetçi otoriter rejimlerin demokrasi ile totaliter rejim arasında hangi konumda olduğunu tartışırken değindiğimiz gibi melez rejimleri incelerken esas sorulması gereken sorunun 'Bu rejimler neden totaliter/tam otoriter ya da demokratik bir yönetim olamamıştır?' sorusu olması gerektiğini not etmiştik. Bu konuda ülkelerin siyasi geleneklerinin, Batı'ya yakınlığının, elitlerin süreçteki rolünün etkili olduğunu ifade ettik. Buna rağmen melez rejimlerin tam otoriter ya da demokratik bir yönetim olamamalarına dair farklı açıklamalar da bulunmaktadır.

---

¹⁵⁷ Ronald Inglehart, *Culture Shift* (Princeton: Princeton University Press, 1990).

¹⁵⁸ Frederic J. Fleron Jr., "Post-Soviet Political Culture in Russia: An Assessment of Recent Empirical Investigations," *Europe-Asia Studies*, Vol. 48, No. 2 (1996), s. 226.

¹⁵⁹ Sakwa, *Russian Politics and Society*, s. 354-356.

Siyasal rejimler göz önüne alınarak düşünüldüğünde melez rejimlerin olağandışı belirsizlikler taşıyan hatta bu yüzden de sadece birer geçiş dönemi rejimleri olarak da adlandırıldığı görülmektedir.¹⁶⁰ Ancak bu geçiş döneminin on yıllar sürmesi onu anlamsızlaştırmakta ve bu geçişin neden gerçekleşmediğine dair açıklamalar da ekonomik gelişmişlik seviyesi, ülkedeki kurumsal yapılanma ve liderlerin rolü gibi unsurlarla ortaya konmaktadır.¹⁶¹

Gerçekten de sadece komünizm sonrası rejimlere bakıldığında belirsizlik yılları denilebilecek 90lı yıllarda eski Sovyet ülkelerinde siyasetin şekillenmesinde *liderlerin rolü* tartışmasız şekilde etkileyici olmuştur. Örneğin Kazakistan'da Nazarbaev ülkenin ilk ve tek lideri olarak iktidarını sürdürürken seçimlerden de %95'in üzerinde oy oranı ile çıkmaktadır.¹⁶² Benzer şekilde Venezuela'da yukarıda bahsettiğimiz sürecin Hugo Chavez'in liderliği ya da Rusya'da 90ların sonuyla başlayan Putin liderliği olmadan ülkedeki melez rejimin ortaya çıkışı, yerleşmesi ve sürekliliğinin açıklanması mümkün görünmemektedir. Ancak ülkelerin iç siyasal gelişmeleri ve uluslararası konjonktür de göz önüne alındığında liderlik unsurunun diğerlerine göre daha arka planda kaldığı görülmektedir. Aksi takdirde, Levitsky ve Way'in ifade ettiği gibi Belarus'ta Aleksandr Lukaşenka, Arnavutluk'ta Sali Berişa, Ermenistan'da Levon Ter-Petrosyan, Gürcistan'da Mikhail Saakaşvili ve Zviad Gamsakhurdia gibi dikkat çeken demokratik muhalefet liderlerinin göreve geldikten sonra antidemokratik usullerle yönetimi sürdürmesi başka türlü açıklanamayacaktır.¹⁶³

Rekabetçi otoriter rejimlerin kendine has özellikleri ile varlığını sürdürmelerine dair bir diğer açıklama da *ekonomik gelişmişliğe* dayandırılmaktadır. Aslında modernleşme teorisiyle paralel bir mantıkla ileri sürülen bu açıklamaya göre ekonomik olarak gelişmiş-endüstrileşmiş ülkeler demokratik yönetimlere sahiptirler. Sanayileşemeyen az gelişmiş ülkeler ise yarı otoriter veya tam otoriter yönetimlerle

---

¹⁶⁰ Jason Brownlee, "Portents of Pluralism: How Hybrid Regimes Affect Democratic Transitions," *American Journal of Political Science*, Vol. 53, No. 3 (Temmuz 2009), ss. 515-532.

¹⁶¹ Levitsky ve Way, 2010, s. 74.

¹⁶² Anatoly Karlin, "Kazakhstan Shows Real Democracy Not a Requirement for Economic Success", *Russia Insider*, <http://russia-insider.com/en/nazarbayev-greatest-president-region/6294> Erişim: 1 Haziran 2015.

¹⁶³ Levitsky ve Way, 2010, s. 82.

yönetilmektedirler.¹⁶⁴ Buna paralel olarak Lipset ve Cutright da demokrasi ile ekonomik gelişmişlik arasında lineer bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Lipset'e göre endüstrileşme, şehirleşme, refah ve eğitim birbirleriyle iç içe geçmiştir ve bu toplumsal gelişmeler demokrasi ile doğru orantılıdır.¹⁶⁵ Cutright da 77 ülkeyi incelediği analizinde Lipset ile aynı sonuca ulaşmıştır.¹⁶⁶ Ancak Jackman; Lipset ve Cutright'ın çalışmalarını inceledikten sonra onların bağımlı değişkenlerine evrensel oy, basın ve ifade özgürlüğü, eşitlik, seçimlerde rekabet gibi unsurları da katan Neubauer'in analizinin daha doğru olduğunu ifade etmektedir. Neubauer'e göre,

“Basit düzeyde sosyoekonomik gelişme ülkeleri demokrasi olarak adlandırılabilir siyasi etkileşim düzeyine getirmek için yeterli olmaktadır. Bu eşik geçildikten sonra, ülkelerin demokratik performanslarını ne düzeyde artıracakları artık devam eden sosyoekonomik gelişmenin bir işlevi değildir.”¹⁶⁷

Przeworski ise gelişmiş ülkelerle demokratik yönetimlerin eşleşmesini ekonomik gelişme sonucunda ortaya çıkmalarına değil, bir kez demokrasi tesis edildikten sonra hayatta kalabilme olasılıklarının çok daha yüksek olmasına bağlamaktadır.¹⁶⁸ Dolayısıyla ona göre az gelişmiş ülkelerde de demokratikleşme yaşanabilir ve rejimler otoriter veya rekabetçi otoriter yönetimden demokrasiye geçebilirler. Zaten Levitsky ve Way de rekabetçi otoriter rejimlerin sayıca arttığı dönem olan 90lı yıllarda Benin, Gana, Guyana, Mali ve Nikaragua gibi ülkelerin düşük gelir seviyeleriyle demokrasiye geçişi gerçekleştirdiklerinden bahsetmektedir.¹⁶⁹ Bu yüzden otoriter/rekabetçi otoriter rejimler analiz edilirken yukarıda değindiğimiz sadece sosyoekonomik faktörler değil birçok faktör göz önünde bulundurulmalıdır.

---

¹⁶⁴ Samuel P. Huntington, *Üçüncü Dalga: Geç Yirminci Yüzyılda Demokratikleşme* (Kilit, 2007), ss. 73-86.

¹⁶⁵ Seymour Martin Lipset, “Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy,” *American Political Science Review*, 53, (Mart 1959), ss. 69-105.

¹⁶⁶ Philips Cutright, “National Political Development: Measurement and Analysis”, *American Sociological Review*, 28 (Nisan 1963), ss. 253-264.

¹⁶⁷ Deane E. Neubauer, “Some Conditions of Democracy”, s. 1007. İçinde; Robert W. Jackman, “On the Relation of Economic Development to Democratic Performance,” *American Journal of Political Science*, Vol. 17, No. 3 (Ağustos 1973), s. 613.

¹⁶⁸ Adam Przeworski, “Democracy and Economic Development.”, İçinde; Edward D. Mansfield ve Richard Sisson (eds.), *The Evolution of Political Knowledge* (Columbus: Ohio State University Press, 2004); Samuel P. Huntington, *Üçüncü Dalga: Geç Yirminci Yüzyılda Demokratikleşme* (Kilit, 2007), ss. 73-86.

¹⁶⁹ Levitsky ve Way, 2010, s. 75.

Rekabetçi otoriter rejimlerin sürekliliğini açıklamak için başvurulan bir diğer yöntem de *yönetimin kurumsal yapılanması*dır. Önemli bilim insanları parlamenter, yarı başkanlık ve başkanlık rejimlerinden parlamenter rejimin açık siyasetle/demokrasıyla eşleştiğini, yarı başkanlığın daha otoriter bir yönetim ve başkanlığın da bunun daha kötüsü bir yönetimle eşleştiğini ileri sürmektedir.¹⁷⁰ Ancak Steven Fish, komünizm sonrası ülkeleri incelediğinde 9 parlamenter rejim, 9 yarı başkanlık rejimi ve 8 de başkanlık rejiminin bulunduğunu tespit etmiştir.¹⁷¹ Bunlar arasında ileri sürülen iddia ile bir tutarlılık tespit edememiştir. Örneğin Rusya'nın da dâhil olduğu yarı başkanlık rejimi bulunan 4 büyük ülke arasında *açık siyaset* açısından bulunan fark kayda değerdir.¹⁷² Ancak yine de Fish'e göre başkanlık sistemine sahip 9 ülkeden hiçbirinde kayda değer demokratik yönetim tecrübe edilmiyorken 9 parlamenter rejimden 8'i (sadece Makedonya hariç) demokrasi ile yönetilmektedir. Üstelik Rusya¹⁷³ gibi ülkelerde başkana verilen yetkilerle (örneğin başkanlık kararnameleriyle) başkanın ülkedeki siyasi sürece hâkim olduğu ve sistemin diktatörlüğe doğru kaydığı yorumlarına yol açan kaygan bir zemin oluşmaktadır.

Levitsky ve Way'e göre ise ülkenin kurumsal dizaynı ile rekabetçi otoriteryanizm arasında açık bir ilişki bulunmamaktadır ve bu görüşün sadece sınırlı bir açıklayıcı katkısı bulunmaktadır. Zira onlara göre 1990 ile 2008 arasında 29 başkanlık rejiminden 13'ü demokratikleşmiştir ki bu da yukarıdaki iddianın geçerliliğini sarsmaktadır.¹⁷⁴

1.5. Demokratikleşme Olasılığı

Bu tezin iddiası en basit ifadeyle rekabetçi otoriter rejimlerin birer geçiş dönemi olgusu olarak yorumlanamayacağı ve Rusya Federasyonu'nun özellikle Putin

¹⁷⁰ Juan J. Linz, "The Perils of Presidentialism." *Journal of Democracy* 1, No. 1 (1990): 51–69.

¹⁷¹ **Parlamenter rejimler:** Arnavutluk, Estonya, Letonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, Slovakya (1999'a kadar), Bulgaristan, Makedonya, Slovenya.

Yarı Başkanlık Rejimleri: Hırvatistan, Kazakistan, Litvanya, Moldova, Moğolistan, Polonya, Romanya, *Rusya*, Ukrayna.

Başkanlık Rejimleri: Belarus, Türkmenistan, Özbekistan, Azerbaycan, Tacikistan, Kırgızistan, Gürcistan, Ermenistan.

M. Steven Fish, *Democracy Derailed in Russia The Failure of Open Politics*, Cambridge Studies in Comparative Politics (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s. 197.

¹⁷² Fish, *Democracy Derailed in Russia The Failure of Open Politics*, s. 198.

¹⁷³ Fish, Rusya'da Putin ile değişen sistemi *süper başkanlık* olarak adlandırıyor.

¹⁷⁴ Levitsky ve Way, 2010, s. 78.

iktidarında rekabetçi otoriter rejimi konsolide ettiğidir. Buna rağmen, literatürde otoriter veya rekabetçi otoriter rejimlerin demokratikleşmelerinin de incelenmesiyle birlikte bu rejimlerin ne zaman ve hangi şartlar altında demokratikleşebileceği sorusuna değinmek gerekir.

Rekabetçi otoriter rejimlerin tek tip olmaması gibi demokratikleşme de tek bir yolla ve evrensel olarak geçerli şartların yerine getirilmesiyle gerçekleşen bir süreç değildir. Tilly, siyasal bir süreç olarak demokratikleşmeyi rejimlerin daha geniş bir vatandaşlık tanımına, eşit vatandaşlığa, vatandaşlar arası müzakereye ve vatandaşların keyfi devlet eylemlerinden korunmasına yönelik adımlar atılması olarak tanımlamaktadır. Bu süreç bir milenyum ya da birkaç ay içerisinde değil, birkaç yıl ya da on yıllar içerisinde dönemin hâkim uluslararası sosyal ilişkiler ağına da bağlı olarak birden fazla yolla ulaşılabilecek şekilde gerçekleşir. Üstelik hangi dönemde olursa olsun mevcut siyasi rejimin süreci engellemek için güçlü gerekçeleri olacağından demokratikleşme çok nadir gerçekleşmektedir.¹⁷⁵ İşte bu çalışmadaki esas amacımız Tilly'nin belirttiği demokratikleşmenin çok nadir gerçekleşmesine sebep olan bu engelleri ve rekabetçi otoriter rejimlerin hangi dürtü ve mekanizmalarla demokratikleşmeyi engellediklerini ortaya koymaktır.

Bir rejimin, geniş vatandaşlık tanımı, düşünce özgürlüğü, vatandaşlar arası müzakere ve hükümetlerin keyfi eylemlerine karşı korunma ilkelerine sahip olduğu sürece demokratik olduğu kabul edildiğinde demokratikleşme sürecinin temel dayanakları da belirlenmiş olmaktadır. Rejimler, hükümet ve yetki alanındaki halk ile arasında bulunan ilişkinin tarzına göre şekillenmektedir. Bu düşünüldüğünde demokratikleşme sürecinde hükümet üyelerinin, ülke kurumlarına ve kaynaklarına erişimi bulunan diğer siyasi aktörlerin (siyasi partiler, hareketler, STK'lar vs.), ülke kurum ve kaynaklarına rutin erişimi sağlayamayan siyasi aktörlerin (challengers), siyasi amaçlarla örgütlü olmayan birey ve grupların yer aldığı görülecektir.¹⁷⁶ Hatta diğer hükümetler ve uluslararası örgütler de bu sürece dâhil olmaktadır. Dolayısıyla demokratik bir yönetimin tesis edilmesi bu aktörlerin çıkarlarını elde etmek için

---

¹⁷⁵ Charles Tilly, "Process and Mechanisms of Democratization," *Sociological Theory*, Vol. 18, No. 1 (Mart 2000), ss. 1-2.

¹⁷⁶ Charles Tilly, A.g.e., s. 4.

giriştikleri mücadelenin sonucunda gerçekleşebilecektir. Bu yüzden, Tilly'e göre odaklanılması gereken nokta, demokratik bir yönetim için gerekli şartlar ve seçim sonuçları değil demokrasiyi teşvik eden bir dizi mekanizmadır. Aktörler arası mücadele esnasında ayrı fakat birbirine de bağımlı üç değişken olan *politika*, *eşitsizlik* ve *güven ağlarında* gerçekleştirilebilecek aşağıdaki değişiklikler sonucunda demokratikleşme gerçekleşebilir:¹⁷⁷

- a) Yönetici sınıf ve iktidardan uzak olan siyasi aktörler arasında koalisyon oluşturulması,
- b) İktidardan dışlanan aktörlerin hükümetin devamlılığını tehdit etmesi sonucunda, hükümet baskısının başarısız olduğu ve varılan anlaşmanın mobilize olan aktörlere haklar verdiği *mobilizasyon-baskı-müzakere döngüsü*,
- c) Hükümet dışı ağlara ait kaynaklara el konulması sonucu *direnme-pazarlık döngüsü* sonucu varılan anlaşma ile kaynakların belirli kısmının teslimiyle tekrar el koyma olmayacağına dair sıkı garantilerin alınması,
- d) Önceden var olan özerk siyasi araçların merkez tarafından kooptasyonu ya da tasfiyesi,
- e) Önceden var olan özerk askeri güçlerin bürokratik çevrenmesi,
- f) Hükümet dışı klientalist (kayırmacı) ağların tasfiyesi ve tek biçimli hükümet yapısının benimsenmesi.

Rekabetçi otoriter rejimlerde bu değişikliklerin yaşanması hayli zordur. Ancak yine de iktidar ve muhalefetin karşılaştığı yukarıda analiz ettiğimiz platformlar belli şartlar altında otoriter yönetimin istikrarını sağlarken bazen de iktidarın yerini muhalefete bırakmasına yol açmaktadır. Daniela Donno'ya göre muhalefetin iktidarı ele geçirmesindeki en önemli etkenler muhalefetin iktidara karşı seçim koalisyonuna gitmesi veya *uluslararası şartlılık mekanizmasıdır*.¹⁷⁸ Hegemonik otoriter ve rekabetçi

---

¹⁷⁷ A.g.e., s. 9.

¹⁷⁸ Kavram burada herhangi bir ülke veya uluslararası kurum ile sınırlandırılmadan *seçim gözlemleri, dış yardımlar, diplomatik baskı, özgür ve adil seçimler için uygulanan baskı* gibi ödül ve ceza yöntemleri anlamında kullanılmıştır.

otoriter rejimler karşılaştırıldığında rekabetçi otoriter rejimlerin demokratikleşmeye daha yatkın olduğu iddiasından hareketle iki rejimi araştıran Donno, bu rejimleri ayıran en önemli özellik olan seçimlerin etkisi ve uluslararası şartlılık mekanizmasının etkilerine ulaşmıştır.¹⁷⁹

Rekabetçi otoriter rejimlerde otoriter rejimlere göre iktidarın görece olarak daha zayıf olması, seçimlerde siyasi muhalefetin örgütlenmesinin kısıtlamalara rağmen daha mümkün olması hem seçimlerde başarı şansını hem de uluslararası şartlılık mekanizmasının daha etkili olmasına imkân vermektedir. Üstelik bu rejimlerde en çok rastlanan devlet kurumlarının iktidarın işine yarayacak şekilde hareket edip seçime hile karıştırılması ve muhalefetin acımasız şekilde etki altına alınması muhalefetin parçalı ve etkisiz olduğu seçimlerde daha fazla olacaktır. Muhalefetin seçim öncesi koalisyon yaptığı ve iktidarı ele alma şansının olduğunu hissettirdiği durumlarda tarafsız olması gereken kurumlar (polis, ordu, bürokrasi vs.) kendi geleceklerini tehlikeye atmamak adına iktidar yanlısı tutumlar benimsemekte zorlanacaklardır.¹⁸⁰ Benzer şekilde otoriter rejimler muhalefetin sindirilmiş olması, kendine yeterlilik, demokrasiye geçiş beklentisinin yaratılmaması gibi sebeplerle uluslararası baskı, ceza veya ödül mekanizmasından etkilenmeyeceklerdir. Rekabetçi otoriter rejimler ise bu anlamda etkiye açıktır.

Bu durumun en güzel örneklerinden biri 90'lı yıllarda Sırbistan siyasetidir. Bu dönemde Sırbistan tipik bir rekabetçi otoriter rejimken seçimler adil değildir, özgürlükler kısıtlanmıştır. Ancak yine de Slobodan Miloseviç seçimlerde hâkimiyet sağlayacak çoğunluğa ulaşamamıştır. Muhalefetin parçalı olduğu ve koalisyon kuramadığı bu yıllarda Miloseviç'in oyları %29 - %53 arasındadır. Fakat muhalefet başkanlık için Vojislav Kostunica isminde anlaşıp *Sırbistan Demokratik Muhalefeti* adı altında farklılıklarını bir kenara bırakıp birleştiğinde Miloseviç elindeki tüm imkânları kullansa dahi Kostunica'nın gerisinde kalmıştır.¹⁸¹

---

¹⁷⁹ Daniela Donno, "Elections and Democratization in Authoritarian Regimes," *American Journal of Political Science*, Vol. 57, No. 3 (Temmuz 2013), s. 703.

¹⁸⁰ Marc M. Howard ve Philip Roessler, "Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes," *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No. 2 (Nisan 2006), ss. 370-371.

¹⁸¹ Donno, s. 706.

Linberg'e göre de bu örnekte olduğu gibi seçimler hem iktidar hem de muhalefet için anahtar rolü oynayabilirler. Eğer seçimler için belirlenen ve uygulanan politikalar muhalefeti birleştiriyor ve mobilize ediyorsa, baskı yöntemlerini maliyetli hale getiriyor ve ters etki doğuruyorsa, iktidara yakın bazı isimlerin muhalefet saflarına geçmesine sebep olup yarışmacı siyasetin devam edeceği mesajını veriyorsa o zaman bu rejimin demokratikleşme ihtimalini güçlendiriyordur. Buna karşılık seçimler, baskı yöntemlerini ucuzlaştırıp muhalefetin bölünmesine sebep oluyor ve muhalefete gösterilen hoşgörüyü aşırı maliyetli hale getiriyorsa bu rejimin otokratikleşme ihtimalini artırıyordu.¹⁸²

Donno'nun çalışması bu bağlamda da değerlendirilebilir. Çalışma ile amaçlanan 1990-2007 yılları arasında otoriter ve rekabetçi otoriter rejimlerdeki tüm parlamento ve başkanlık seçimlerinin yukarıdaki unsurlar çerçevesinde demokratik bir yönetime geçişi sağlayıp sağlamadığının test edilmesidir.¹⁸³ Elde edilen bulgulara göre hem rekabetçi otoriter hem de hegemonik otoriter rejimlerde seçimlerin %15'inde muhalefet koalisyonu sağlanmış, uluslararası şartlılık ise hegemonik otoriter rejimlerde seçimlerin %8'inde rekabetçi otoriter rejimlerde ise seçimlerin %13'ünde tespit edilmiştir.¹⁸⁴

Bu sonuç, rekabetçi otoriter rejimlerin demokratikleşmeye daha yatkın olduklarını iddia eden ve iddiasını *linkage, leverage ve organizational power* (Batıya

¹⁸² Steffan I. Lindberg, "Democratization by Elections? A Mixed Record," *Journal of Democracy*, Cilt 20, No. 3 (Temmuz 2009), s. 87-88.

¹⁸³ Bu çalışmada 177 seçim incelenmiş ve otoriter-rekabetçi otoriter yönetim ayrımı için iktidarın oy oranının %75'in altı veya üstünde olması kullanılmıştır. Bir ülkenin çalışmaya dâhil edilmesi için 4 kistas kullanılmıştır:

- (1) çok partili rekabetçi siyasi sistem,
- (2) evrensel oy ilkesi,
- (3) Oy gizliliği, sandık güvenliği ve kitlesel hilenin olmadığı düzenli seçimler ve
- (4) Siyasi kampanyalar ve siyasi partilere halkın erişim imkânının olması.

Bağımlı değişken *seçim demokrasisine geçiş*, bağımsız değişkenler ise *muhalefet koalisyonu ve seçim öncesi şartlılık* olarak belirlenmiştir. Muhalefet koalisyonu tespit edilirken muhalif partilerin tek çatı altında kampanyalarını koordine ettikleri ve aynı adaylar için çalıştıkları bir durumun varlığı aranmıştır. Seçim öncesi şartlılık için ise ekonomik (yaptırım, yardım, ticaret anlaşmaları) veya siyasi (diplomatik ilişkilerin kesilmesi, uluslararası örgütlerde üyelik verilmesi veya askıya alınması) ödül-cezalar dikkate alınmıştır. Seçim öncesi 4 aylık dönemde ABD, AB, AGİT, AK, Amerikan Devletleri Örgütü (OAS), Karayip Ortak Pazarı (CARICOM), Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (SADC), Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) ve Afrika Birliği'nin şartlılık uygulayıp uygulamadığına bakılmıştır.

¹⁸⁴ Donno, ss. 708-709. "Seçimler Yoluyla Demokratikleşmenin Etkenleri" Tablosu için bakınız: Donno, s. 710.

yakınlık-bağıllık, dış ve iç baskı ve örgütsel güç) ile açıklayan Levitsky ve Way'in iddiasını destekler niteliktedir. Yine mevcut seçimlere dayanan bulgulara göre hegemonik otoriter rejimlerde şartlılık ve koalisyon sonucu demokratikleşme olasılığı 0'dır ve ne şartlılık ne de koalisyonun olmadığı halde demokratikleşme olasılığı yüzde 21 olarak tespit edilmiştir. Rekabetçi otoriter rejimlerde ise ne koalisyon ne de şartlılığın olmadığı durumlarda yüzde 26, koalisyon sonucu yüzde 59, şartlılık sonucu yüzde 39 ve hem koalisyon hem de şartlılık sonucu demokratikleşme olasılığı ise yüzde 69'dur.¹⁸⁵

Görüldüğü gibi hegemonik otoriter rejimlerde koalisyon ve/veya şartlılık ters tepeceğinden daha sıkı önlemler sonucu demokratikleşme gerçekleşmemiştir. Oysa rekabetçi otoriter rejimlerde iktidar hegemonik otoriter rejimlerdeki kadar güçlü olmadığından ve rekabetçi bir ortamda muhalefetin örgütlenmesine imkân verilmesi sonucu hem koalisyon hem de şartlılık mekanizması daha etkili olmaktadır. Tam otoriter rejimler benzer yapılara sahipken rekabetçi otoriter rejimler gerek devlet yapısı gerekse de farklı siyasi geçmişleri sebebiyle farklılaşmakta ve bu durum tecrübelerine de yansımaktadır.

1.6. Rekabetçi Otoriter Rejimlerde Farklı Tecrübeler

1990 sonrası Batı öncülüğünde gerçekleşmesi beklenen yeni demokratikleşme dalgası rekabetçi otoriter rejimleri¹⁸⁶ bir geçiş dönemi olgusu olarak değerlendirmiştir. Ancak henüz demokratikleşmeyen ve otoriter bir rejime de dönüşmeyen bu rejimler Batıya yakınlıklarının ve iktidarın örgütsel gücünün boyutu gibi faktörler doğrultusunda hareket etmiştir.

---

¹⁸⁵ Donno, s. 711.

¹⁸⁶ Levitsky ve Way'in tarafından SSCB'nin dağılması sonrasında 1990-1995 arası dönemde tüm dünyada rekabetçi otoriter rejimlerin sayısı 35 olarak belirlenmiştir. Bu dönem itibarıyla yabancı işgali altındaki rejimler, en önemli makam için seçimlerin yapılmadığı İran gibi rejimler, iktidarın gayri resmi de olsa askeri otorite tarafından kontrol edildiği (Tayland, Pakistan) rejimler dışarıda bırakılmıştır. Ayrıca, Kolombiya gibi rekabet şartlarının nispeten adil olduğu ancak bireysel özgürlükler ve insan hakları ihlallerinin ana akım siyasi hareketlere değil de belirli bir gruba yönlendirildiği illiberal rejimler dışarıda bırakılmıştır.

Batı ile hem coğrafi hem de kültürel ve siyasi bağları kuvvetli olan ülkeler örgütsel güçleri kuvvetli dahi olsa demokratikleşmede önemli yol kat ederek demokratik ülkelere dâhil olmuştur. Batı ile yakınlık rekabetçi otoriter rejimleri:

- a) Otokratik yönetimlerin baskıcı politikalarının uluslararası alanda ön plana çıkarılması,
- b) Batının bu politikalara karşılık verme ihtimalinin çok yüksek olması,
- c) Uluslararası izolasyon ihtimalinden kaçınacak muhalif kesimlerin Batı desteği görmesi,
- d) Prestij kaybı sonucu otoriter yönetimleri devam ettirmenin maliyetinin artması sebebiyle demokratikleşmeye zorlamıştır.¹⁸⁷

Avrupa demokrasilerine yakın Doğu Avrupa ülkeleri ve ABD yakınındaki rekabetçi otoriter rejimlerin kaderlerinde bu unsur belirleyici olmuştur. USAID de bir milyar dolardan fazla fon ile Doğu Avrupa'da demokratikleşme adına faaliyet yürütmüştür.¹⁸⁸ Sonuçta 12 rejimden 10'u¹⁸⁹ demokratikleşmelerini büyük oranda tamamlamıştır. Öyle ki, örgütsel gücün yüksek olduğu Nikaraguay ya da ekonomik kalkınmasını tamamlamamış Makedonya, etnik savaşın yaşandığı Hırvatistan ve Sırbistan gibi ülkeler dahi demokrasiye yönelmiştir.

Sovyet sonrası ülkelerden ise altısı rekabetçi otoriter rejim olarak tespit edilmiştir. Ukrayna, Gürcistan ve Moldova'da rejimler istikrar sağlayamayıp yıkılıp tekrar kurulmuştur. Rusya, Ermenistan ve 1994 sonrası Belarus ise istikrarlı bir yönetim oluşturmuşlardır.¹⁹⁰ Eski Sovyet ülkelerinin tecrübeleri, Soğuk Savaş süresince ve sonrasında dünyanın küreselleştiği iddiasını yanlış çıkarmaktadır.¹⁹¹ Eski Sovyet coğrafyasında Soğuk Savaş döneminde dışa kapalı siyasi kültürlerinin bir sonucu olarak Batı ile yakınlığın yok denecek kadar az olduğu rejimlerde küreselleşme yaşanmamış ve

---

¹⁸⁷ Levitsky ve Way, 2010, s. 23.

¹⁸⁸ Thomas Carothers, *In The Name of Democracy: US Policy Toward Latin America in the Reagan Years* (Berkeley: University of California Press, 1991), s. 51.

¹⁸⁹ Doğu Avrupa'da Arnavutluk, Hırvatistan, Makedonya, Romanya, Sırbistan ve Slovakya; Latin Amerika'da Dominik Cumhuriyeti, Haiti, Guyana, Nikaraguay, Peru, Meksika R.O.R. olarak değerlendirilmiştir.

¹⁹⁰ Levitsky ve Way, 2010, s. 183.

¹⁹¹ Olav Njolstad, *The Last Decade of The Cold War: From Conflict Escalation to Conflict Transformation* (New York: Routledge, 2004), s. 91.

demokratikleşme de gerçekleşmemiştir. Kendine yeterlilik, siyasi iktidarın örgütsel gücü açısından zayıf ülkelerin Batının etkisine daha açık olduğu gerçeğinden hareketle Ukrayna'nın ve Gürcistan'ın 2018 itibariyle yaşadığı iktidar değişiklikleri açıklanabilmektedir. Rusya Federasyonu ise nükleer bir güç olmasının verdiği özgüvenle 90lardaki ekonomik ve siyasi zayıflığa rağmen tam olarak Batı etkisine girmemiştir. 2000 sonrasında ekonomik ve siyasi toparlanma ile birlikte ise Batı demokrasisinin karşısına *egemen demokrasi* kavramını koyarak otoriter politikalara yönelmiş ancak rekabetçi otoriter yapısını korumuştur.

Sovyet çöküşü ile birlikte bölge, hem uluslararası kuruluşlar hem de hükümetler dışı aktörlerin yoğun ilgisine maruz kalmıştır. Venedik Komisyonu, Avrupa Konseyi, AGİT ve Avrupa Medya Enstitüsü gibi kuruluşlar bölge ülkelerini değerlendirme, teknik destek sağlama ve denetleme yoluyla etkilemiştir. Buna rağmen, Sovyet sonrası ülkelerin Doğu Avrupa ülkelerine göre Batı etkisi açısından çok daha geride oldukları açık bir gerçektir.¹⁹² Özellikle Gürcistan'da ve Ukrayna'da yaşanan renkli devrimlerde Batı desteğinin açık bir şekilde sunulması¹⁹³ ancak Doğu Avrupa ülkeleri gibi ekseni değiştirecek yoğunlukta Batı etkisinin sunul(a)maması buna örnektir. Buna bir de Rusya Federasyonu'nun özellikle 2000 sonrası hem ekonomik hem de siyasi olarak toparlanması eklenmiş ve Batı etkisi daha da sınırlanmıştır. Bu durum Rusya'nın 2008 yılında Gürcistan müdahalesi ve 2014 yılında Kırım'ı ilhakı ile en üst seviyeye çıkmış ve bu ülkelerin Avrupa'yla bütünleşmeleri kalıcı bir şekilde engellenmiştir.

Ekonomik açıdan gelişmiş ve demokratikleşmiş dünyadan coğrafi olarak uzakta kalan Afrika ülkeleri Batıya yakınlık bakımından Sovyet sonrası ülkelere de daha az bağı sahiptir. Buna rağmen bölgede mevcut yoksulluk, ekonomik ve siyasi hayata yansımış ve uluslararası yardımların özellikle 90lı yıllarda insan haklarına saygı ve rejimin demokratik performansına endekslenmesi bölge ülkelerini etkilemiştir.¹⁹⁴ 1989

---

¹⁹² Levitsky ve Way, s. 185.

¹⁹³ Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları* (Ankara: Usak Yayınları, 2011), s. 224.

¹⁹⁴ Danielle Resnick, "Foreign Aid and Democracy in Africa", *United Nations University*, 11.03.2011 <https://unu.edu/publications/articles/foreign-aid-and-democracy-in-africa.html> Erişim: 13.03.2018.

yılında 29 olan tek parti rejimleri 1994 yılında sıfıra inmiştir.¹⁹⁵ Ancak, Afrika'ya uluslararası alanda ilginin az olması, özgür ve adil gerçekleşmeyen seçimlere ve insan hakları ihlallerine tepki veya müdahalenin çok düşük olasılıkta kalması otoriter yönetimlerin sürdürülmesinin maliyetini düşürmüştür.¹⁹⁶ Örgütsel gücü yüksek olan Mozambik, Tanzanya ve Zimbabve gibi ülkeler ve ekonomik açıdan güçlü olan Botsvana, Gabon ve Kamerun'da iktidarlar istikrarı sağlayabilmişlerdir. Batı ile daha fazla yakınlığı olan ancak örgütsel gücü zayıf olan Kenya, Senegal, Benin, Madagaskar, Malavi, Mali ve Zambiya gibi ülkeler ise istikrarsız bir rekabetçi otoriter rejim tecrübe etmişlerdir.¹⁹⁷

Asya'nın rekabetçi otoriter rejimlerinden Tayvan, uluslararası arenadaki varlığını sürdürmek için Batıya duyduğu ihtiyacın da etkisiyle yüksek olan örgütsel gücünü otoriter yapının devamında kullanmamıştır. Çin ile olan rekabeti ve Batı'ya olan ihtiyacının da etkisiyle otoriter devlet yapısından uzaklaşma ihtiyacı hissetmiş ve demokratikleşmiştir.¹⁹⁸ Kamboçya ve Malezya ise Tayvan'a göre daha az Batıya bağımlılık hissetmesi ve otoriter politikalara karşı Batı tarafından uygulanacak baskı ihtimalinin azlığı sayesinde henüz 90ların başında komünistlerin iktidardan uzaklaştırılmasına rağmen otoriter yapıyı pekiştirmiştir. Bu sayede 2018 yılı itibariyle uzun süre iktidarda kalmanın planları yapılmaktadır.¹⁹⁹

Levitsky ve Way'in 1990-1995 döneminde rekabetçi otoriter rejime dönüştüğünü tespit ettiği 35 rejim, görüldüğü gibi, iktidarın örgütsel gücü, Batıya yakınlığı ve kendine yeterliliği gibi faktörlerin devreye girmesiyle farklılaşmıştır. Hırvatistan, Slovakya vd. gibi örneklerde demokratikleşme ve Batı dünyasıyla bütünleşme, Ukrayna ve Gürcistan gibi ülkelerde istikrarsızlık, Rusya'da belirli seviyede rekabeti bünyesinde barındıran istikrarlı bir otoriter rejim hâkim olmuştur.

---

¹⁹⁵ Michael Bratton and Nicolas van de Walle, *Democratic Experiments in Africa: Regime Transitions in Comparative Perspective* (New York: Cambridge University Press, 1997), s. 8.

¹⁹⁶ Stephen Brown, "Foreign Aid and Democracy Promotion: Lessons from Africa," *The European Journal of Development Research*, ss. 179-198.

¹⁹⁷ Levitsky ve Way, s. 237.

¹⁹⁸ Hung-Mao Tien ve Chyuan-Jeng Shiau, "Taiwan's Democratization: A Summary," *World Affairs*, Vol. 155, No. 2, Democracy in Taiwan: Part One (Sonbahar 1992), ss. 58- 61.

¹⁹⁹ Tanutam Thawan, "The Big Three: 2018 Elections for Thailand, Malaysia and Cambodia", *Phuketgazette*, 18.01.2018 <https://www.phuketgazette.net/news/big-three-2018-elections-thailand-malaysia-cambodia> Erişim: 15.03.2018.

2. YELTSİN DÖNEMİ RUSYA SİYASETİ VE REKABETÇİ OTORİTERYANİZM

2.1. Rusya’da Sosyalizm Sonrası Gelişmeler-Beklentiler: Nasıl bir Demokrasi?

Liberalizmin zaferi ve sosyalizmin çöküşü olarak adlandırılan Soğuk Savaş’ın sonu, eski Sovyet ülkelerinde otoriter-totaliter yönetimlerin sonu anlamına gelse de demokratik yönetimlerin yerleşeceği anlamına gelmemektedir. Rusya veya diğer sosyalizm sonrası ülkelerde rejimin çöküşü olmazsa olmaz bir şart olsa da demokratik bir yönetime sahip olmaları için tüm şartlar henüz yerine gelmemiştir. Üstelik ne Batı demokrasileri kusursuzdur ne de komünizm sonrası ülkeler bu sistemi adapte edebilecek yapıya sahiptir.²⁰⁰ En önemlisi de eğer Rusya bir gün demokratik bir yönetime sahip olarsa bunun için hayli zor ve muhtemelen uzun bir mücadelenin gerekliliğidir.

Bu mücadelenin ülkede demokrasinin yerleşmesine mi yoksa otoriterleşmeye mi yol açacağı ise teorik bölümde bahsettiğimiz gibi elitler arası ilişkilere, elitlerin ideolojilerine, uluslararası güçlerin etkisine ve tabii ki kurumsal ve toplumsal yapı gibi birçok faktöre göre değişiklik göstermektedir.

Rusya Federasyonu’nda 1989 yılında Polonya’daki *yuvarlak masa müzakereleri*²⁰¹ ve *anlaşması*²⁰² gibi bir süreç yaşanmamıştır. Zaten Rusya’da elitler arası ideolojik çatışma ya da Kafkaslardaki Çeçen mücadelesi haricinde etnik çatışmalar, ayrılık talepleri de olmamıştır. RSFSC’den Rusya Federasyonu’na geçişte Yeltsin’in devlet kurumlarını adeta dondurup ülkeyi kararnamelerle yönettiği, siyasi bürokratik elitlerin de zaman zaman farklı saflarda yer alsalar bile ülke siyasetindeki

---

²⁰⁰ “Zapad-Rossiya: Upravlyayemaya Katastrofa”, Michael Kirkwood’un Aleksandr Zinoviev ile röportajı, *Russia Insider (Ruskaya Versiya)* 23.09.2015 <http://russia-insider.com/ru/politika/zapad-rossiya-upravlyayemaya-katastrofa/ri9902> Erişim: 27.09.2016

²⁰¹ Polonya’da komünist iktidar ile dayanışma muhalefetinin temsilcileri arasında iktidarın barışçıl yollarla devrini gerçekleştiren müzakereler.

²⁰² Brian Porter, “The 1989 Polish Round Table Revisited: Making History,” *The Journal of International Institute*, Vol. 6, Issue 3 (Yaz 1999).

etkinliklerine devam ettikleri görülmektedir. 1993 yılında muhalefetin sesi haline gelen parlamento binasının bombalanması sonrası parlamento ile siyasi elitlerin ideolojileri arasındaki fark iyice kapanmıştır. Sovyet döneminin tek parti ve tek ideolojisi etrafında kümelenmiş olması ve bu dönemin geride bırakılması sebebiyle her türlü ideolojiye uzak durma eğilimi görülmektedir. Bu durum hem siyasi elitlerin yeni hareketler yaratabilmesi önünde engel oluşturmuş hem de halk çoğunluğunun iktidar partisinin tüm kesimleri kapsayan politikalarına ideolojisizlik sebebiyle daha kolay kapılmalarına yol açmıştır.²⁰³ Yine de daha yakın dönem Rus siyasetinde emeklilerin sosyal haklarını azaltan değişiklikleri protestoları (2005) ve parlamento seçimleri sonrası hile yapıldığı iddiaları ile başlayan kitlesel protestolar (2011-2012) bu tarz hareketlerin Rusya siyasetinde etkili olabileceğini göstermiştir.

SSCB dağılmış ve Moskova idaresindeki sosyalist cumhuriyetler ayrılmış olsa da Rusya Federasyonu 17 milyon km² yüzölçümü, nüfusu, yer altı kaynakları, askeri gücü ve problemleri de olsa ekonomisi ile dış baskılara boyun eğmeyecek durumdadır. Dolayısıyla finansal yardım aldığı ilk yıllarında dahi siyasal olarak kendi ayakları üzerinde durabilmiştir. Bu sayede Doğu Avrupa ülkelerinde yaşanan siyasi değişimdeki uluslararası etki Rusya’da bu oranda görülmemiştir.²⁰⁴

Alman sosyolog Claus Offe 1991 sonunda yayınladığı makalesinde Rusya’nın diğer Sovyet sonrası ülkeler gibi dünya tarihinde bir ilk olan *komünizm sonrası karmaşık dönüşüm* süreci içerisinde olduğunu iddia etmiştir. Offe’ye göre bu süreç aynı anda gerçekleşmesi gereken üç dönüşümü içeriyordu:²⁰⁵

- a) Sovyetlerden miras kalan emperyal devlet modeli yerine modern ulus-devlete geçiş,
- b) Planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçiş ve
- c) Tek parti yönetiminden çok partili rekabetçi demokrasiye geçiş.

---

²⁰³ Ekaterina Furman, “Non-governmental Actors: Public Diplomacy and Russian Policy in the Post-Soviet States”; Anastassia Obydenkova ve Alexander Libman, Eds., *Autocratic and Democratic External Influences in Post-Soviet Eurasia*, 1st Ed. (London: Routledge, 2015), s. 168.

²⁰⁴ Dmitry Suslov, “The Russian Perception of the Post-Cold War and Relations with the West”, *Harriman Institute*, 09.11.2016 https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/university-consortium/files/suslov_harriman_lecture_on_post-cold_war_era.pdf Erişim: 15.09.2016.

²⁰⁵ Vladimir Gelman, *Authoritarian Russia: Analyzing Post-Soviet Regime Change*, s. 44.

Batı demokrasilerinin bu süreçleri farklı zamanlarda ve yüzyıllar içerisinde tecrübe ettiği düşünüldüğünde Rusya'nın tecrübesi bu süreçlerin hem kısa zamanda hem de aynı anda gerçekleşmesi gerektiğinden dünya tarihinde bir ilkti. Üstelik Offe, bu üç dönüşümün bir veya daha fazlasının daha sonraya bırakılmasının süreci tamamıyla sekteye uğratacağı ve demokratikleşmenin gerçekleşmeyeceği inancındadır. Çeyrek asır sonra bugün ise Rusya'nın modern ulus-devleti güçlü ve yayılmacı hale getirdiğini (Kırım örneğinde olduğu gibi), serbest piyasa ekonomisine geçişi güçlü devletle paralel olarak devlet kontrolünden vazgeçemediği sektörler sebebiyle tamamlamadığını ve rekabetçi demokrasi yerine rekabetçi otoriter bir yönetimi yeğlediğini görüyoruz.

SSCB sonrası yeni doğan Rusya Federasyonu bir demokrasi değildir. Yeltsin'in anayasaya aykırı olarak parlamentoyu feshetmesi ve tartışmalı 1993 seçimleri Batı dünyasının demokrasi anlayışı ile bakıldığında Rusya'daki sistemin *ölü doğmuş demokrasi* olarak tanımlanmasına yol açmaktadır.²⁰⁶ Oysa 1990'a geri dönüldüğünde Yeltsin'in yeni ortaya çıkan girişimciler ve medya patronları ile yakın ilişkilerinin sonucunda medyada ağırlığı olsa da gayet rekabetçi bir ortam göze çarpmaktadır. Vladimir Gusinsky'nin NTV televizyonu muhalefetin sesi haline gelmiş ve Yeltsin eleştirilerinin merkezi olmuştur. Ancak Way, bu göreceli özgür dönemin zamanın şartlarından kaynaklandığını ve Rusya'da ortaya çıkacak bir demokratik yönetim hayalinin gerçekçi olmadığını ifade etmektedir. Ona göre bu daha çoğulcu dönem, merkezi Sovyet hükümetinin yeni çökmüş olması ve Rusya Federasyonu başkenti Moskova'da oluşan iktidarın henüz her şeyi kontrol altına alabilecek güce ulaşamamasının bir sonucudur.²⁰⁷ Way'i doğrulayan Kostikov ise Yeltsin'in danışmanının, başkanın aşırı davranışların ve faşist yayınların durdurulmasına dair bakanlıklara verdiği emirlerin bile uygulanamamasından yakındığını aktarmaktadır.²⁰⁸ Sovyet yönetiminden Rusya Federasyonu'na geçişin sancıları olan bu gelişmeler Yeltsin ve muhaliflerinin mücadelesine dönüşecektir. Ülkede yeni kurulacak sistemin yapısı da bu mücadelenin sonucuna göre belirlenecektir.

---

²⁰⁶ Greame Gill ve Roger D. Markwick, *Russia's Stillborn Democracy?: From Gorbachev to Yeltsin* (Oxford University Press, 2000).

²⁰⁷ Lucan Way, "Authoritarian State-Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave," *World Politics* (2005), 57, No. 2: 231–61.

²⁰⁸ Viacheslav Kostikov, *Roman's Prezidentom* (1997), ss. 115-116; İçinde Levitsky ve Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*, s. 191.

2.2. Gorbaçov'un Siyasi Reformları ile Oluşan Altyapı: Glasnost ve Demokratizatsya

Sovyet yönetiminde devlet idaresi Komünist Parti (KP) tekelinde bulunmaktadır. KP ile devlet bütünleşmesi sonucunda parlamentonun bile parti kontrolünde olduğu sistemde bakanlar kurulu gibi organlar bulunsa da karar vericiler parti liderliğidir.²⁰⁹ Parti liderliğinin sistemi kontrol altında tutabilmesinin garantisi üretim araçları ve ilişkilerine hâkim olmaları, kısacası, devlet mülkiyetidir. Gorbaçov'un *perestroyka* (yeniden yapılanma) politikası bu hâkimiyeti sarsacağından en önemli tehlike bürokrasinin karşı koyması olacaktır. Gorbaçov'un bir diğer girişimi olan *glasnost* (açıklık) politikası da işte bu direncin kırılmasını mümkün kılacak reformları ifade etmektedir.²¹⁰

Gorbaçov'un iktidara geldiği yıllarda azalan büyüme oranları, siyasi hayatta gerçekleşen hiçbir şeyin açıkça bilinmemesi ve KP elitleri tarafından kapalı kapılar ardında idare edilmeleri her ne olursa olsun probleme dönüşecek olan bu sistem için birşeyler yapılmasını gerektirmektedir. Gorbaçov, aslında, bu sistemin çok güçlü olduğunu ve yeteri kadar kullanılmadığını düşünerek sadece bir ince ayar gerektirdiğini düşünmektedir.²¹¹ Ancak, rakiplerinden bir adım önde olma ihtiyacıyla atılan her adım krizi daha da derinleştirmiştir. Örneğin, *glasnost* politikasının uygulanmaya başlamasıyla beraber *Moscow News*, *Ogonek* ve *Kommunist* gibi önemli yayın organlarının başına reform yanlısı ediörler getirilmiştir. Dönemin ekonomik, toplumsal ve siyasi durumuna ilişkin yayınlar yapılmaya başlanmış ve eleştirel filmler gösterilmiştir. Yeni döneme uyum sağlanması amacıyla da ifade özgürlüğünü sınırlandıran yasalara yeni düzenlemeler getirilmiştir.²¹²

Reform girişimi Sovyet sisteminde köklü değişiklik öngörse de bu adımlarla liberal demokrasinin hedeflendiği düşünülmemelidir. Zira Haziran-Temmuz 1988

²⁰⁹ Alexei Avtonomov, "The President and Parliament in Contemporary Russia", Mike Bowker ve Cameron Ross (der.), *Russia after the Cold War* (London: Routledge, 2014), ss. 52-54.

²¹⁰ John M. Battle, "Uskorenie, Glasnost and Perestroika: the Pattern of Reform under Gorbachev", *Soviet Studies*, Temmuz 1988, Vol. 40, No. 3, s. 370.

²¹¹ Mikhail Gorbachev, *Perestroika: New Thinking for Our Country and the World* (London: Collins, 1987), s. 10.

²¹² Michael McFaul, "Lessons from Russia's Protracted Transition from Communist Rule," *Political Science Quarterly*, Bahar 1999, Cilt. 114, No. 1, s. 113.

tarihinde 19. Parti Konferansı ile uygulanmaya başlanan *demokratizatsya* (demokratikleşme) reform programı çok partili bir hayat değil yine tek partili (Komunist Parti) bir sistem öngörmektedir. Ancak, bu sefer KP'den beklenen öncülük etmek (leading) değil rehberlik (guide) etmektir.²¹³ Böylece hukuk devleti temelinde sosyalist ideoloji ve kuvvetler ayrılığı ilkesini, ayrıca Kongre ve Yüksek Sovyet olmak üzere iki meclisli yapıyı benimseyen bir sistem amaçlanmıştır.

Halk Temsilcileri Kongresi, üyelerinin üçte ikisi rekabetçi seçimler yoluyla üçte biri ise toplumsal örgütlere ayrılan kotalar ile belirlenen 2250 vekilden oluşacaktır.²¹⁴ Yüksek Sovyet ise 2250 vekilin kendi arasından seçtiği 542 vekilden oluşacaktır. SSCB tarihindeki ilk rekabetçi seçimler olan 26 Mart 1989 seçimleri sayesinde birçok muhalif isim kendisine parlamentoda yer bulabilmiştir. Komunist Parti içerisindeki sadece liberal kanat mensupları değil Boris Yeltsin gibi radikal sistem muhalifleri de bu şekilde kendilerine sandalye bulabilmiştir.²¹⁵

Gorbaçov tarafından sosyalist reform amacıyla atılan bu adımların herbiri iki yıl içerisinde bağımsızlıklarını ilan edecek olan cumhuriyetlerin ve Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti (RSFSC)'nin yerine kurulacak Rusya Federasyonu'nun zeminini hazırlamıştır. Aralık 1989'da kurulan ve kararları sadece tavsiye niteliği taşıyan Anayasal Denetim Komisyonu 1991 yılında kurulacak olan RSFSC Anayasa Mahkemesi'nin temelini oluşturmuştur.²¹⁶ Sınırlı yetkisine rağmen yargının elinin güçlendirilmesi ve bu sayede kuvvetler ayrılığına doğru atılan olumlu bir adım olarak değerlendirilmelidir. Şubat 1990'da KP'ye tek parti olarak ülke yönetimi hakkını veren anayasanın 6. maddesi iptal edilerek çok partili hayatın önü açılmış ve yine bir

---

²¹³ Neil Robinson, "Gorbachev and the Place of the Party in Soviet Reform, 1985-1991," *Soviet Studies*, Cilt. 44, No. 3, ss. 423-444.

²¹⁴ Bu toplumsal örgütler Komsomol, Müzik Topluluğu Birliği, Alkolle Mücadele Birliği, Ticaret Odaları vd.'dir. Kaynak: Russell Bova, "Political Dynamics of the Post-Communist Transition: A Comparative Perspective", *World Politics*, Ekim 1991, Cilt. 44, No. 1, s. 127.

²¹⁵ Alexei Avtonomov, "The President and Parliament in Contemporary Russia, s. 52-53.

²¹⁶ Herbert Hausmaninger, "From the Soviet Committee of Constitutional Supervision to the Russian Constitutional Court", *Cornell International Law Journal*, https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/university-consortium/files/suslov_harriman_lecture_on_post-cold_war_era.pdf. 25, Issue 2 (Spring 1992), ss. 305-337.

değişiklikle başkanlık sistemi ilan edilmiş ve 15 Mart 1990'da Gorbaçov, Halk Temsilcileri Kongresi tarafından ilk başkan seçilmiştir.²¹⁷

Demokratizatsya reformlarının amacına ulaşması için kaçınılmaz olan devlet ve KP'nin birbirinden ayrılması gerekliliği SSCB üst düzey yönetiminde adım adım gerçekleştirilirken cumhuriyetlerde bu sürecin ancak yerel liderlerin güçlendirilmesi yoluyla başarılabilirdiği düşünülmüştür. KP tekeli kırıldığından 1990 yılında cumhuriyetlerde gerçekleştirilen seçimlerin KP'deki muhafazakâr yöneticileri zayıflatması ve bu şekilde cumhuriyetlerin daha özerk hale gelerek reformu destekleyeceği umulmuştur. Ancak, 1990 seçimleri ile KP muhafazakârları zayıflarken yerel cumhuriyetlerde KP'ye karşı gelişen radikal muhalefet milliyetçi eğilimle başkent Moskova'ya karşı koymaya başlamıştır. Henüz diğer partilerin örgütlenemediği ve KP altında gerçekleşen seçimlerde Sakwa'ya göre *geleneksel komünistler, reformcu komünistler, milliyetçiler ve demokratlar* yarışmıştır.²¹⁸ Baltık ülkeleri, Gürcistan, Ermenistan ve Moldova'da SSCB'den ayrılma taraftarları (milliyetçi ve demokratlar) parlamentoda çoğunluğu sağlamıştır.²¹⁹ Benzer bir gelişme RSFSC'de de yaşanacak ve radikal demokrat grup sosyalist reformu yeterli görmeyerek SSCB'deki ayrılıkçıları destekleyerek RSFSC'nin de mevcut sınırlarıyla Ruslar için ana vatan olduğunu savunacaklardır.²²⁰

2.3. Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nden Rusya Federasyonu'na: Yeltsin'in Yükselişi

Gorbaçov'un *glasnost ve perestroika* politikalarının çok ileri gittiğini düşünen Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin sol kanadında yer alanlar, dönemin demokrasi mücadelesinde demokratlar için karşılarında savaşılması gereken gruptur. Savaşacak olanların başında ise 1993 karışıklıklarında çok farklı bir konumda göreceğimiz,

---

²¹⁷ Sakwa, *Russian Politics and Society*, s. 13.

²¹⁸ Sakwa, *a.g.e.*, ss. 141-142.

²¹⁹ George W. Breslauer, "The Stirrings of Democratization: an Introduction", Ed A. Hewett ve Victor H. Winston (der.), *Milestones in Glasnost and Perestroika: Politics and People* (Washington, The Brookings Institute, 1991), s. 242.

²²⁰ Vera Tolz, "Conflicting 'Homeland Myths' and Nation-State Building in Postcommunist Russia," *Slavic Review*, Cilt. 57, No. 2, (Yaz 1998), s. 271-284.

Gorbaçov'u desteklemek için tank üzerine çıkan Boris Yeltsin vardır.²²¹ Yeltsin'in muhalif kanadın lideri olarak belirmesi ise Sovyet sonrası Rusya'nın kaderinin tayini açısından oldukça belirleyicidir. Gorbaçov'un *açıklık* politikası ile siyasi alanda demokratikleşmenin belli bir derecede önünü açması ve *ekonomik yeniden yapılanma* ile kapitalizm yanlısı koalisyonun gelişmesi kapalı komünist sistemi savunanlar karşısında önemli avantajlar sağlamıştır. Bu avantajlar arasında hiç şüphe yok ki mücadele alanının açılması ve demokratikleşme sonucunda meşruiyeti seçimle elde etme imkânı en önemli yeri tutmaktadır.

RSFSC'den Rusya Federasyonu'na geçişin aynı anda komünist düzenden kapitalist düzene geçişi ifade ettiği düşünüldüğünde Kotz ve Weir'in tespit ettiği dört nokta belirleyici özellikleriyle ayırt edilmektedir.²²²

- a) RSFSC'de Yeltsin'in iktidara yükselişi,
- b) Madencilerin grevi,
- c) Milliyetçilik akımı,
- d) Başarısız Darbe Girişimi (Ağustos 1991).

Yeltsin'in iktidara yükselişi, Sverdlovsk bölgesel yönetimindeki on yıllık KP birincil sekreterliği görevinden sonra 1985'te Moskova'ya gelmesi ve KP'de basamakları tırmanmasının sonucunda mümkün olmuştur. Bu dönem Gorbaçov'un SSCB'yi demokratik sosyalizme ulaşmak amacıyla farklı bir yola soktuğu yıllara denk gelmektedir. *Açıklık* ve *yeniden yapılanma* sürecinin yetersiz ve düşük hızda yürüdüğünü düşünen Yeltsin'in yaptığı sert açıklamalar bu yükselişine ket vurmuş, hatta partiden uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. Ancak KP'nin hiç istememesine rağmen gerçekleşen demokratik adımlar, Yeltsin'in muhalif kanadın liderliğine yükselişine, Halkın Vekilleri Yüksek Sovyet'ine ve sonraki yıl da Rusya Cumhuriyeti Parlamentosu'na seçilmesine imkân tanımıştır.²²³ Yeltsin'in bu başarısının arkasında halkın beğenisini kazanmış olması ve bunu yaparken attığı adımlar yatmaktadır. Bu

---

²²¹ "How will Boris Yeltsin Be Remembered?", Rebecca Roberts'in 'Talk of the Nation' Radyo Programında Prof. Michael McFaul ile röportajı, *NPR*, 23.04.2007 <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=9779564> Erişim: 16.11.2015

²²² David M. Kotz ve Fred Weir, *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu: Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya* (İstanbul: Kalkedon, 2012), s. 202.

²²³ Kotz ve Weir, s. 203.

dönemde KP elitlerinin ayrıcalıklı durumlarını eleştiren, uzun kuyruklardan şikâyet eden, demokratikleşme isteyen Yeltsin'in popülaritesi her geçen gün artmıştır.

Muhalefet içerisinde seçim ittifakları çerçevesinde ortaya çıkan *Demokratik Rusya*²²⁴ Yeltsin'in SSCB içerisinde Rusya'yı ön plana alarak gerçekleştirmeyi düşündüğü hedefler için bir platform oluşturmuştur. Zira Rusya Parlamentosu'nun başkanlığına seçildiği Mayıs 1990'da Demokratik Rusya'nın da desteğini almıştır.²²⁵ Yeltsin, Haziran 1990'da Rusya Federasyonu'nu egemen bir devlet olarak ilan etmiş ve böylece Gorbaçov'un otoritesini açık bir şekilde tehdit etmiştir. Kendisi âdem-i merkeziyetçilik yönünde adımlar atan Gorbaçov ise, SSCB'nin dağılabileceği korkusuyla hükümetine muhafazakâr isimleri dâhil etmiştir.²²⁶ Baltık Cumhuriyetleri'nde ayrılıkçı hareketlerin bastırılması için de Sovyet askerlerini bölgeye göndermiştir.²²⁷ Yeltsin ise bu karmaşada ayrılıkçı cumhuriyetçilerin bağımsızlıklarını desteklediğini açıklayarak Gorbaçov'u diktatörlükle suçlamış ve istifaya çağırmıştır.²²⁸ Ancak, 17 Mart 1991'de bu şartlar altında düzenlenen referandum sonucunda Sovyet halkının %76.2'si ve RSFSC Halkının da %71.3'ü SSCB'nin devam etmesi yönünde oy kullanmıştır.²²⁹ Yeltsin'in girişimlerinden sonuç alması bu oranlardan sonra birlikte birkaç ay daha gecikecektir.

Gorbaçov, bir kaç ay sonra SBKP'den de istifa ettiğinde artık kaçınılmaz olarak SSCB liderliği ile Rusya Cumhuriyeti arasında ayrışma baş göstermiştir. Yeltsin'in Gorbaçov'u istifaya çağırmaya kadar varan çağrılar karşısında Rusya Cumhuriyeti parlamentosundaki Yeltsin muhalifleri kendisini görevden almak için parlamentoyu toplantıya çağırdıysalar da toplantı Yeltsin yanlılarının çoğunlukta olması üzerine oylama onun lehine sonuçlanmıştır. Yeni ihdas edilen Rusya Cumhuriyeti

²²⁴ **Demokratik Rusya**, SBKP karşısında demokratik hareketi örgütleyen ilk siyasi organizasyon olarak kabul edilmektedir. Yasallaştıktan sonra ilk kongresini 1990 Sonbaharında yapmış ve bu adı almıştır. SBKP'nin güç tekeline karşı olması sebebiyle merkez sol ve merkez sağdan birçok kısmı bünyesinde barındırabilmiş, bu sayede de daha sonra bünyesinden birçok parti çıkabilmiştir.

²²⁵ Lev Ponomarev, "The Democratic Russia Movement: Myths and Reality," *Demokratizatsya*, Vol. 1, No: 4 (Sonbahar 1992), s. 15.

²²⁶ Hükümete katılan muhafazakâr isimler arasında İçişleri Bakanı Boris Pugo, Başkan Yardımcısı Gennady Yeganev, Başbakan Valentin Pavlov vardır. Bu atamalarla bir darbe tehdidinin arttığını düşünen ve 1985 yılından beri Dışişleri Bakanı olan Eduard Şevardnadze istifa etmiştir.

²²⁷ Sakwa, *Russian Politics and Society*, s. 22.

²²⁸ Michael E. Urban, "Boris Eltsin, Democratic Russia and the Campaign for the Russian Presidency", *Soviet Studies*, 1992, Cilt. 44, No. 2, s. 190.

²²⁹ Sakwa, *Russian Politics and Society*, ss. 22-23.

Cumhurbaşkanlığı ile rüzgârı arkasına alan Yeltsin, hedeflerine ulaşacağı makama %57'yi geçen bir oy oranıyla oturmuştur.²³⁰ Ancak yine de bu makam SSCB'nin 15 cumhuriyetinden birinin liderliğini ifade etmektedir.²³¹ Rusya, bağımsız bir devlet olmadığından ülkede istenilen değişikliklerin gerçekleştirilmesi için yeterli değildir.

Geçiş döneminde Gorbaçov'u zayıflatan ve Yeltsin'in ön plana çıkmasını sağlayan bir başka unsur da madencilerin grevidir. Ancak burada önemli olan Komünist Parti iktidarı altında gerçekleşen bir grevin zayıflatma gücü değildir. Konuyu daha da önemli hale getiren işçi sınıfına daha yakın olması beklenen ancak KP altında hareket etmesi sebebiyle kendisini iktidardan ayıramayan sendikanın yerine Boris Yeltsin'in madencilerin isteklerini dile getiren ve onların liderliğini yapan kişi olarak sivrilmesidir.²³² Grev kararında etkili olan kötü barınma koşulları, fiyatları kendilerinin belirlemelerini sağlayacak özerklik taleplerinin karşılanmaması ve temel tüketim maddelerinin bulunmaması gibi sorunları çözeceği sinyali veren Yeltsin, sendikanın hükümet yanlısı tutumu nedeniyle madencilerin desteğini arkasında bulmuştur.²³³

Aynı dönemde SSCB'yi oluşturan on beş cumhuriyetin, Birliği dağıtacak seviyede milliyetçilik akımının etkisi altında olduğunu söylemek ise yanlış olacaktır. Zira Ukrayna yüzyıllarca Rusya hâkimiyetinde kalmış, Azerbaycan ve Beyaz Rusya daha önce hiç bağımsız olmamıştır.²³⁴ Orta Asya Cumhuriyetleri ise kendilerini daha çok Müslüman olarak tanımlamaktadırlar. Üstelik SSCB yönetiminde uygulanan politikaların bir sonucu olarak bu cumhuriyetlerin önemli şehirlerinde yaşayanların çoğunluğu da Rus'tur.²³⁵

---

²³⁰ "Presidential Elections in Russia", *Sputniknews* http://sputniknews.com/voiceofrussia/elections_history/ Erişim: 27 Kasım 2015.

²³¹ 12 Haziran 1991 tarihinde gerçekleşen RSFSR Başkanlık Seçimleri diğer cumhuriyetlere de örnek teşkil etmiştir. RSFSR'yi takip eden uygulamalarla Ukrayna'da Kravçuk, Kazakistan'da Nazarbayev, Özbekistan'da ise Ketimov başkanlık koltuğuna oturmuştur.

²³² Kotz ve Weir, s. 216.

²³³ Stephen Crowley, "The Kuzbass: Liberals, Populists, and Labor", Timothy J. Colton ve Jerry F. Hough, *Growing Pains: Russian Democracy and the Election of 1993* (Washington: Brookings Institution Press, 1998), s. 536.

²³⁴ Kotz ve Weir, s. 219.

²³⁵ Belarus'un başkenti Minsk'te 1897'de Belarusça konuşanlar sadece %9'dur. Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta ise nüfusun %40'ı Yahudi, %30'u ise Polonyalıdır. Kaynak: Ronald Grigor Sunny, *The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution and the Collapse of the SU*, Stanford; İçinde: Kotz ve Weir, s. 220.

Dolayısıyla cumhuriyetleri Birlik'ten koparan etkenler arasında milliyetçiliğin hiç olmadığını iddia etmek mümkün olmasa da Sovyet anayasasının cumhuriyetlere ayrılma hakkı tanıyan yapısının, Gorbaçov reformlarının buna karşı güç kullanmaya engel olmasının ve KP merkezinin ülkede güç ve ekonomide tekelleşimde direnmesinin payının daha fazla olduğunu söylemek doğru olacaktır. Üstelik bu noktada unutulmaması gereken önemli bir nokta da, yukarıda değindiğimiz gibi, Yeltsin liderliğinde Rusya Cumhuriyeti'nin de bağımsızlık yolunda yürümesidir. Haziran 1990'da Rusya'nın bağımsızlık ilanı hiç şüphe yok ki milliyetçi duygularla körüklenmiş bir hareket değildir. Öyle ki, Rusya zaten çok uluslu bir yapıda hâkim konumdadır ve bu girişimi direk olarak Sovyet liderliğini ve sosyo-ekonomik yapısını hedef almaktadır. 1991 yılının Ağustos'unda, yani SSCB'yi koruma üzerine yapılan referandumdan²³⁶ sadece 4 ay sonra, Gorbaçov'a yapılan darbe girişimi²³⁷ de Yeltsin'in bir demokrat olarak göz doldurmasına imkân vermiştir.

Bu çalkantılı dönemde Baltık ülkeleri ve Gürcistan bağımsızlıklarını ilan etmişken Birliği ayakta tutmak isteyen Gorbaçov yeni bir birlik anlaşması planlamıştır. 20 Ağustos'ta Rusya Federasyonu, Kazakistan ve Özbekistan tarafından imzalanacak olan bu anlaşma SBKP sol kanadınca Birliğin dağılması olarak yorumlanmaktadır. KGB Başkanı Vladimir Kryuçov'un öncülüğünde Savunma Bakanı Dimitri Yazov ve İçişleri Bakanı Boris Pugo, Başbakan Valentin Pavlov ve Başkan Yardımcısı Gennadi Yanayev gibi önemli üst düzey isimler yeni Birlik Anlaşması'nın imzalanmasından önce eski düzene dönmek üzere Gorbaçov'u zorlamaya, hatta devirmeye çalışacaklardır.²³⁸ Ancak RSFSC Cumhurbaşkanı Yeltsin'in kararlı duruşu, parlamento

---

²³⁶ Moldova, Ermenistan, Gürcistan ve Baltık Cumhuriyetleri'nin katılmadığı referandumdan %76.4 oranında SSCB'nin korunması lehinde oy çıktı. SSCB tarihindeki ilk ve tek referandum hakkında farklı görüşler için: Vitaly Petrov, The First and Only Referandum in Soviet History, *Rossiyskaya Gazeta*, 17 Mach 2011 http://in.rbth.com/articles/2011/03/17/the_first_and_only_national_referendum_in_soviet_history_12_297 Erişim: 18 Ekim 2015.

²³⁷ Gorbaçov'un her ne olursa olsun Birliği bir arada tutma niyetiyle 20 Ağustos 1991'de Yeltsin ve diğer 9 cumhuriyet lideri ile imzalamaya karar verildiği anlaşma SSCB'yi bir konfederasyona dönüştürecektir. Bunu engellemek için darbe girişimini gerçekleştirenler arasında Gorbaçov'un yanında üst düzey yönetimde yer alan isimler vardı: Cumhurbaşkanı Yardımcısı Yanaev, Başbakan Pavlov, KGB Başkanı Vladimir Kruchkov, Savunma Bakanı Dmitry Yazov, Genelkurmay Başkanı Valery Boldin, Sovyet Kara Kuvvetleri Komutanı General Valentin Varenikov.

²³⁸ Yevgeniya Albats, *The State Within A State: The KGB and Its Hold on Russia-Past, Present and Future*, Çev. Catherine A. Fitzpatrick (Farrar Straus & Giroux, 1994), ss. 276-293.

önüne yürüyüp darbe girişimini yasadışı ilan etmesi ve parlamento etrafındaki tank birliğinin taraf değiştirmesi ile girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır.²³⁹

Tahmin edileceği gibi bu başarısız girişim öncelikle girişimcilerin tasfiyesine yol açmış sonrasında da SBKP'nin kapanması ile sonuçlanan süreç başlamıştır. Gorbaçov'un başlattığı önlemler dizisi de aynı günlerde Moldova, Ukrayna ve Azerbaycan'ın bağımsızlık ilanları ile anlamsız kalacaktır. 8 Aralık 1991'de Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya Cumhurbaşkanları Yeltsin, Kravçuk ve Şuşkeviç Bağımsız Devletler Topluluğu'nu kuran Belavezha Anlaşması'nı imzalamışlardır.²⁴⁰ Gorbaçov'un 25 Aralık 1991'te istifa açıklaması ile de SSCB tarihe karışmıştır.

2000 yılında iktidarı Vladimir Putin'e devredene kadar Rusya Federasyonu'nu yönetecek olan Yeltsin'in gücü eline geçirmesi açısından bu darbe girişimi oldukça önemlidir. Ülkenin dağılmasına neden olan politikalarıyla itibar kaybeden Gorbaçov'un karşısında, Gorbaçov'a SBKP'nin sol kanadı tarafından düzenlenen darbe girişiminin engellenmesinde önemli bir rol oynayan Yeltsin demokrasi savunucusu olarak göz doldürmüştür. Üstelik bir hükümeti kontrol etmek için seçilmemiş olan Rusya Federasyonu Parlamentosu ile baş başa kaldığından kuvvetler ayrılığından bahsedilemeyecek bir anayasal düzenin varlığı Yeltsin'e rahat hareket imkânı sağlamıştır.²⁴¹ SSCB'nin dağılmasından hemen önce bir kriz ortamında olduklarının farkında olan toplumun farklı kesimleri reform ihtiyacının belirttiği o dönemde güçlü bir başkanlık sisteminin gerekliliğine ikna olmuşlardır. Öyle ki Mayıs-Haziran 1990'da RSFSC Komünist Partisi gerekli düzenlemeleri de yaparak güçlü bir başkanlığa imkân sağlamıştır.²⁴² 22 Mayıs 1991'de de Kongre tarafından kabul edilen değişikliklerle Başkan'ın nasıl seçileceği konusu düzenlenmiştir. Buna göre 5 yıllık dönemler için en fazla iki kez seçilebilecek olan Başkan bağlayıcı kararlar alabilecek, mevcut yasalar ve

---

²³⁹ “‘The Father of Oligarchy’ Today in 1991, Boris Yeltsin Became Russian President”, Sputnik News, 10.07.2017 <https://sputniknews.com/russia/201707101055406552-yeltsin-president-legacy-putin/> Erişim: 15.11.2017.

²⁴⁰ Anlaşma hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: “Podpisano Belovejskoye Soglaşeniyе” 8 Aralık 1991 <https://www.prlib.ru/history/619792> Erişim: 19.11.2016

²⁴¹ William Zimmerman, *Ruling Russia: Authoritarianism from the Revolution to Putin* (Princeton: Princeton University Press, 2014), s.197.

²⁴² Richard Sakwa, *Russian Politics and Society* (Londra: Routledge, 2008), s. 41.

anayasa ile çelişen yürütme kararlarını askıya alabilecektir. Başkanın görevden alınması ise ancak üçte ikilik bir oylamayla mümkün olabilecektir.²⁴³

Bu koşullar altında gidilen ilk başkanlık seçimi 12 Haziran 1991'de yapılmış ve Yeltsin'in ezici üstünlüğüyle sonuçlanmıştır. İlk turda %57 oy alarak başkan seçilen Yeltsin, böylece Sovyet sonrası ülkelerde demokratikleşme beklentilerinin aksine sistemsel olarak güçlü bir başkanlık sistemini ve halk desteğini elinde bulmuştur. Dolayısıyla böyle bir sistemde demokratikleşme umutları sistemsel kontrol-denge mekanizmasından ziyade güçlü karar alıcıların verdiği kararlara bağlı kalacaktır. Ağustos darbe girişiminde komünist parti karşısında güçlü duruşunun arkasında yatan şüphesiz bu taze halk desteği ve kurumsal gücüdür. Sakwa'nın belirttiği gibi muhalefette iken gücü elinde bulunduran, elitlerden sosyal adalet, ekonomik reform isteyen, Rus devleti ruhunu yüceltmekten, demokratik reformdan bahseden Yeltsin; başkanlık koltuğuna oturduktan sonra tavrını sertleştirerek sokak gösterilerine değil yönetim sisteminin kendisine sağladığı imkânlarla güvenir olmuştur.²⁴⁴

2.3.1. Bağımsızlık Sonrası Siyasi Mücadele

Rusya Federasyonu'nda Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra yaşanan siyasal gelişmeler ülkede iktidar-muhalefet ilişkilerini ve Rus siyasetinin demokratikleşme-otoriterleşme gerilimini anlamak açısından kayda değerdir. Adam Przeworski'ye göre demokrasi, kurallar gerektirdiğinde iktidarın seçim kaybetmesi ile koltuğu terk ettiği rejimlerdir.²⁴⁵ Rusya Federasyonu'nda ise Yeltsin iktidarının kuralları değiştirerek, seçimleri -1995 Duma seçimleri daha adil ve özgür olsa da - manipüle ederek iktidarda kaldığı ve gerektiğinde de iktidarı kendi geleceğini de garanti altına alacak şekilde devrettiği gözlemlenmektedir.

Demokratik bir yönetime, serbest piyasa ekonomisine ve güçlü ulus-devlete geçiş dönemini aynı anda tecrübe etmek durumunda kalan Rusya Federasyonu'nda siyasi liderliğin tercihi çok geçmeden belli olmuştur. Demokratikleşme ilk yıllarda Batıya yakınlık gerekliliğinin bir sonucu olarak söylemde benimsenmiş ve Batı ülkeleri

---

²⁴³ A.g.e., s. 42.

²⁴⁴ A.g.e., s. 43.

²⁴⁵ Adam Przeworski, Michael E. Alvarez, Jose Antonio Cheibub ve Fernando Limongi, *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990* (Cambridge University Press, 2000), s. 54.

ve kurumları ile işbirliğine gidilmiştir.²⁴⁶ Daha sonra ertelenmiş ve sonrasında vazgeçilmiştir.²⁴⁷ Serbest piyasa ekonomisine geçiş ise önemli reformlarla devam ettirilmiş, ancak 1998 krizi bu boyutta bir dönüm noktası olmuştur. Güçlü devlet inşa süreci ise Yeltsin döneminde görece olarak başarılmış, süreç zora girdiğinde bölgesel liderler ve siyasi elitler ile status quo'nun devam etmesi için işbirliğine gidilmiştir.

Rusya siyasetinin izleyeceği yol ile ilgili ipuçları veren gelişme ise henüz 1991'de gerçekleşmiştir. Halkın Vekilleri Konseyi, anayasa komisyonunun yeni anayasa taslağını tartışmayı reddetmiş ve bunun yerine Yeltsin tarafından önerilen ve sınırlı bir süre geçerli olacak kurumsal değişiklikleri kabul etmiştir.²⁴⁸ Buna göre; etnik cumhuriyetler hariç yerel idarecilerin seçimi kaldırılmıştır. Yeltsin hem başkanlık hem de başbakanlık makamında aynı anda oturacaktır. Böylece, parlamento onayına da gerek kalmadan hükümet üyelerini ve birçok bölgedeki üst düzey yöneticileri de atayabilecek veya görevden alabilecektir.²⁴⁹ Böylece bir anlamda başkanlık haricinde Rusya devletinin siyasi kurumları işlemez hale gelmiş, başkan tam yetkiyi eline almış, başbakan yardımcısı makamında bulunan Yegor Gaydar aracılığıyla Yeltsin hükümeti idare edilmeye başlanmıştır.

Yeltsin ve ekibinin ülkenin yönetimini tam anlamıyla ele aldıktan sonra attığı adımlardan ilki *şok terapi*²⁵⁰ uygulamaları olmuştur. İlk zamanlarda neredeyse hiçbir muhalefetle karşılaşmayan şok terapi uygulamalarını içeren Yeltsin politikaları, 1991 yılı sonunda *Halkın Vekilleri Rusya Konseyi*'nden onay almıştır. Güler'e göre şok terapi stratejisi çerçevesinde hızlı bir liberalizasyon sürecine girilmiş ve yurtiçi fiyatlar büyük ölçüde serbest bırakılırken, eş-zamanlı olarak dış ticaret üzerindeki kısıtlamalar da kaldırılmış ve yine hızlı bir şekilde özelleştirme süreci başlatılmıştır. Bu kapsamlı reform programının ilk yansıması, söz konusu stratejiyi uygulamaya koyan tüm ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da "geçiş resesyonu" olmuştur. Yurtiçi üretimde

---

²⁴⁶ Andrei P. Tsygankov, "From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: the Foreign Policy Discourse of Contemporary Russia," s. 2.

²⁴⁷ Steven L. Solnick, "Russia's 'Transition': Is Democracy Delayed Democracy Denied?," *Social Research*, Vol. 66, No. 3 (Sonbahar 1999), ss. 789-824.

²⁴⁸ Vladimir Gelman, *Authoritarian Russia: Analyzing Post-Soviet Regime Change*, s. 47.

²⁴⁹ A.g.e., ss. 47-48.

²⁵⁰ Komünizm sonrası ülkelerde planlı bir ekonomiden serbest piyasa ekonomisine hızlı geçişi ifade eden ekonomik reformlar olarak tanımlanabilecek şok terapi uygulaması ilk olarak Polonya'da uygulanmıştır. Yeltsin tarafından da Rusya'da benimsenen politikalar ABD'li ekonomist Milton Friedman'ın fikirlerini benimseyen "Chicago Boys" olarak da adlandırılan ekonomistlerden oluşan bir kadro tarafından yürütülmüştür.

meydana gelen büyük düşüşlerle kendini gösteren bu süreç 9 yıl sürmüş ve 1999'a kadar ülkede GSYİH'deki değişim oranları sürekli bir şekilde negatif değerler almıştır.²⁵¹

Muhalefeti harekete geçirecek uygulama ise 2 Ocak 1992'de fiyatların serbest bırakılması sonrası yaşanan ekonomik çöküş olmuştur. Bundan sadece birkaç ay sonra şok terapinin uzun dönemde şirketlerine zarar vereceğini düşünen işinsanları rahatsızlıklarını dile getirmeye başlamışlardır.²⁵² Fiyatlardaki ani yükseliş ve satın alım gücünün ani düşüşü şok terapinin ilk aylarındaki tozpembe tabloyu ortadan kaldırmıştır. 1 yıl içerisinde birikimler erimiş, ortalama bir Rus 1992 yılında bir önceki yıla göre artık %40 daha az tüketim yapabilir hale gelmiştir.²⁵³ Bu gelişmelerin doğurduğu rahatsızlığın siyasi alana yansması ise *Sivil Birlik*'in kurulması olmuştur. Arkady Volsky'nin liderliğini yaptığı birlik yine Volsky'nin lideri olduğu *Rusya Birliği*, Nikolay Trakvin'in *Rusya Demokratik Partisi* ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı Ruts koy'un *Özgür Rusya Ulusal Partisi*'nin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır.²⁵⁴ Bu birliğin Yeltsin'e eleştirileri ise kapitalizme geçişe değil geçiş sürecinin bu derece sert politikalarla gerçekleştirilmesine olmuştur.

Rusya'da dönüşümün bir başka boyutu da elitler tarafından gerçekleştirilen rejim değişiminin kitleler ile elitler arasında farklı yansımalarının olmasıdır. Elitlerin, kendi gerçekleştirdikleri bu dönüşüm ile ortaya çıkan kurumlardan, hem kariyerleri hem de çıkarlarıyla uyuşmasının sonucunda daha fazla memnun olması beklenmektedir. Kitlelerin beklentileri ise elitlerden farklı olarak kurumlardan elde edilecek çıktılarla ilgilidir. Bu sebeple Mishler ve Rose'un 1994 yılında yayınladığı bir çalışmada halkın Duma'ya olan güvensizliğinin %72 oranında tespit edilmesine şaşırılmamak gerekir. Elitler için ise bu oran aynı yıl %58 iken 2 yıl sonra %35'e düştüğü görülmektedir.²⁵⁵ Şok terapi uygulamalarının halka yansıdığı bu dönemde, sonraki yıllarda hükümette önemli görevler alacak kişileri bünyesinde bulunduran Sivil Birlik'in etrafında siyasi muhalefetin şekillenmesi de tesadüf değildir. Komünist Partinin kapatılması sonrasında

---

²⁵¹ Esra Güler, "Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş Sürecinde Rusya: Nasıl Bir Kapitalizm?," *Business and Economics Research Journal*, Vol. 3, No. 3 (2012), s. 116.

²⁵² Christopher Huygen, "One Step Forward, Two Steps Back: Boris Yeltsin and the Failure of Shock Therapy", *University of Alberta Constellations*, 3 (1), ss. 64-68.

²⁵³ Naomi Klein, *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism* (Picador, 2008), ss. 224-225.

²⁵⁴ Kotz ve Weir, s. 302.

²⁵⁵ Anton Steen, *Political Elites and The New Russia* (London: Routledge Curzon, 2003), ss. 42-43.

kapitalizme hızlı bir geçişin yapıldığı dönemde *merkezci muhalefet* olarak adlandırılan bu kanat aslında *Batıcılar* ve *İlimli Reformcular* olarak ikiye ayrılmaktadır.²⁵⁶ Tahmin edilebileceği gibi bu iki kesim, aslında Batı kurumlarının olduğu gibi Rusya'da benimsenmesini savunan kesimin karşısında serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesinin yanı sıra Rus tarihinin karakteristik özelliklerinin korunması ve daha temkinli adımlarla geçişin sağlanması konularında ayrılmaktadır.²⁵⁷ Yeltsin ve Gaydar'ın muhalefete karşı tavırları ise ülkede gelişecek siyasi hayat açısından hayli önem arz etmektedir. Aralık 1992'de Yeltsin'in olağanüstü yetkileri sona erip bir başbakan ataması gerektiğinde önerilen isim yine Gaydar olmuş, ancak Halkın Vekilleri Konseyi'nde reddedilmiştir.

Yeltsin, komünist geçmişin her alanda ötekileştirildiği dönemde muhalefeti de komünizme geri dönmek istediklerini öne sürerek baskı altına alma yolunu tercih etmiştir.²⁵⁸ Ancak, Halkın Vekilleri Konseyi'nde çoğunluğu elinde bulunduran merkezilerin yükselen eleştirileri karşısında, Sovyet Gaz Bakanlığı'nı Gazprom'a dönüştüren ve ilk yönetim kurulu başkanı olan Viktor Çernomırdin, Gaydar'ın yerine yeterli çoğunluğu alarak başbakanlığa getirilmiştir.²⁵⁹ Konsey'de büyük çoğunluk ile kabul edilen bu atama merkezilerin başarısı olarak yorumlanmış ve Çernomırdin 1998 yılına kadar Başbakanlık görevinde kalmıştır. Ancak merkezci muhalefetin iktidarla karşı karşıya gelmesi bununla kalmayacak ve belki de 1917'den beri sokak

²⁵⁶ Kotz ve Weir, s. 304.

²⁵⁷ 1991-Aralık 1993 dönemi RF siyasi hayatında yer alan siyasi gruplar hakkında daha ayrıntılı bir çalışma Atlantikçiler, Otoriterler ve Merkezçiler olmak üzere üç gruptan bahsetmektedir: **Merkezçiler** (İlimli Avrasyacılar, Pragmatik Milliyetçiler, Devletçiler, Savunmacı Realistler vb.), RF'de ne tam demokrat ne de tam otoriter bir yönetim istemektedirler. Liberal demokrasi taraftarıdır, ancak serbest piyasa ekonomisine yavaş bir geçiş istemektedirler. **Atlantikçiler** (Liberaller, Demokratlar, Batıcılar, Uluslararası Kurumsalcılar vb.), RF'de demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa ekonomisi temelli bir rejim görmek istemekte ve Rusya'yı Batı tarih ve kültürünün bir parçası olarak görmektedir. Etnik temeli değil (russkaya) vatandaşlık temeli (rassiskaya) üzerine kurulacak bir RF'de diplomasi kuralları çerçevesinde uluslararası örgütleri de önemseyen ve sınırlar dışındaki Ruslara da barışçıl yollarla ilgilenen bir yönetim görmek istemektedirler. **Otoriterler** (Aşırılıkçı Avrasyacılar, Fundamentalist Milliyetçiler, Radikal Muhafazakârlar), devletçi bir ekonomi anlayışına sahip otoriter bir siyasi sistem çerçevesinde Batı karşıtlığı üzerine kurulu Büyük Güç Rusya'yı hedeflemektedir. Kaynak: Grigori V. Golosov, "Who Survives? Party Origins, Organizational Development, and Electoral Performance in Post-Communist Russia," *Political Studies*, Vol. 46, No. 3 (Eylül 1998), ss. 511-543; Merve İrem Yapıcı, *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etmenler* (Ankara: USAK Yayınları, 2010), ss. 146-169.

²⁵⁸ Paul Gould, "Communists accuse pro-Yeltsin party of 'hysteria'", *UPI*, 03.12.1993 <https://www.upi.com/Archives/1993/12/03/Communists-accuse-pro-Yeltsin-party-of-hysteria/9371754894800/> Erişim: 07.04.2015

²⁵⁹ Pavel Fedenko, Profile: Viktor Çernomırdin, former Russian PM, BBC Website, 3 Kasım 2010, <http://www.bbc.com/news/world-europe-11688392> Erişim: 12 Aralık 2015.

çatışmalarının en fazla ölümlle sonuçlanacağı olaylar anayasa krizi ile yaşanacaktır. Bu kriz aslında Yeltsin'in muhalefet ve parlamento ile müzakere mi yoksa çatışma yolunu mu tercih edeceği sorusunun cevabıdır. Yeltsin çatışmayı tercih etmiş ve kendi politikalarının oylanacağı bir referandum talep etmiştir.

2.3.1.1. Yarı-Başkanlık Sistemi (Aralık 1991 - Ekim 1993) ve Rejime Etkisi

Halk tarafından seçilen bir devlet başkanı ve parlamentoya karşı sorumlu olan bir başbakanı ifade eden yarı başkanlık sistemi sadece Rusya Federasyonu değil komünizm sonrası geçiş dönemi yaşayan ülkelerin önemli bir kısmının tercihi olmuştur. Aslında bu sistem, Giovanni Sartori ve Gianfranco Pasquino gibi akademisyenler tarafından özellikle geçiş döneminde olan sorunlu demokrasiler için kurumsal olarak daha esnek olmaları açısından önerilmiştir.²⁶⁰ Esnek kurumsal yapı, amacı demokratik bir yönetim kurmak olan iktidar sahiplerinin bu yönde ilerlemelerine kolaylık sağlaması açısından düşünülmüştür.

Rusya Federasyonu yürütmesini analiz ederken 1993'e kadar olan dönem ve 1993 anayasası sonrası dönemi ayırt etmek gerekmektedir. Yeltsin, RF'nin egemen bir devlet olarak kabulü ve SSCB'nin dağılması sonrası Gorbaçov ile temel ayrışma nedeni olan ekonomik reforma önem vermiş ve siyasi reformları arka plana atmıştır.²⁶¹ Bu sayede Halkın Vekilleri Rusya Konseyi ve Yüksek Sovyet gibi kurumların devamını destekleyerek ekonomik reformlar için onların desteğini de arkasına almıştır.²⁶² 1991 yılı sonundaki seçimleri komünistlerin ön planda tamamlayabileceği endişesiyle iptal etmiş ve bu arada geçecek zamanda işbirliği yapacağı kurumlarla KP'nin ülkedeki hâkim konumunu da zayıflatmayı amaçlamıştır. 1990 yılı anayasa değişiklikleriyle ülkede *yarı başkanlık sistemi* oluşturulmuştur. Buna göre Başkan'ın karşısında parlamentoya karşı sorumlu bir başbakan bulunmaktadır. Parlamento, Başkan'ı denetleyecek ve gerekli gördüğünde karşı koyabilecek yetkilere sahiptir. Başkan

---

²⁶⁰ Giovanni Sartori, *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes* (New York: New York University Press, 1994), s. 137;
Gianfranco Pasquino, "Semi-Presidentialism: A Political Model at Work," *European Journal of Political Research* 31 (Ocak 1997).

²⁶¹ Michael McFaul ve Sergei Markov, *The Troubled Birth of Russian Democracy: Parties, Personalities and Programs* (Stanford, Hoover Institution Press, 1993), s. 146.

²⁶² Michael McFaul, "Evaluating Yeltsin and His Revolution", Kuchins (der.) s. 29-30.

tarafından fesh edilememekte, bütçeyi onaylamakta, yasa çıkarmakta ve Başkan'ın kararlamelerini iptal edebilmektedir.²⁶³ Sovyet karşıtlığı, ekonomik reformlara öncelik verilmesi ve RF'nin dağılması korkusu sebebiyle işbirliği içinde çalışan bu kurumsal yapı içerisinde Yeltsin, Kasım 1991'de parlamentodan bir yıllığına ülkeyi kararnamelerle yürütme yetkisini alabilmiştir. Ancak, uygulanan şok terapi programı sonucunda parlamento ile arası açılan Yeltsin, kararname yetkisi sona erdiğinde kendisini çatışma içinde bulmuş ve parlamentonun Başkan tarafından fesh edilmesi ile sonuçlanan süreç başlamıştır.

Gorbaçov döneminin görelî özgür ortamında serbest piyasa ve demokrasi tutkunu siyasi figür olarak beliren Yeltsin izleyen yıllarda hayata geçirdiği uygulamalarıyla *seçilmiş bir monark*²⁶⁴ olarak adlandırılacaktır. Yeltsin dönemine yönelik bu nitelendirme anayasal yapı ile de doğrudan ilişkilidir. Kökeni, henüz Sovyet lider Gorbaçov bile kongre tarafından atanmış olmasına rağmen Rusya'da başkanlık makamının yaratılmasına ve halk tarafından seçilmesine dayanan bu sistem, 1993 anayasası ile iyice pekiştirilmiştir. Buna göre; parlamento içerisinde çıkan ve ona karşı sorumlu olan başbakan ile halk tarafından seçilen başkan arasında yürütme erki paylaşılmaktadır. Başkanın parlamentodan bağımsız olarak var olması ve başbakanı parlamentoya önermesi sebebiyle yürütmede önemli bir ağırlığı vardır. Ancak Başkan'ın partisi parlamentoda çoğunluk elde edemediği zaman Başbakan ve Başkan arasında gerilim muhtemeldir. (Bknz: Tablo 4) 1990-1993 döneminde yaşanan gerilimlerin sonucunda Yeltsin, parlamentonun gücünü kırarak düzenlemeleri 93 Anayasasına dâhil etmiştir.²⁶⁵

- a) Duma'yı fesh etme yetkisi,
- b) Sadece başbakan değil bakanları da atama tekeli,
- c) Neredeyse sınırsız kararname çıkarma yetkisi ve
- d) Başkanın parlamento ve bürokrasi tarafından denetlenmesi.

---

²⁶³ Eugene Huskey, "Democracy and Institutional Design in Russia," *Demokratizatsiya*, Sonbahar 1996, Cilt. 4, No. 4, s. 455.

²⁶⁴ Thomas N. Nichols, *The Russian Presidency: Society and Politics in the Second Russian Republic* (New York: Palgrave, 2001), s. 183.

²⁶⁵ Timothy J. Colton ve Cindy Skach, "A Fresh Look at Semipresidentialism: The Russian Predicament," *Journal of Democracy*, Cilt 16, No. 3 (Temmuz 2005), s. 120.

Yeltsin'in aşırı derecede kişisel ilişkilere önem veren kişiliği SSCB'nin son aylarında bu yetkilerle buluştuğunda özlemlerle beklendiği ifade edilen demokratik yönetimden uzaklaşılması kaçınılmaz olmuştur. Öyle ki, yabancı liderlerle buluştuğunda etkilenip politika değiştirdiği bilinmektedir.²⁶⁶ Bu kişisel yapısı ve Rus politikacılar arasında müzakere kültürünün olmayışına bağlı olarak en yakınlarına bile güvenmediği ve bu yüzden yakın çevresinde yüksek makamlarda bulunan kişilerin sık sık değiştiği görülmektedir.²⁶⁷ Bu sebeple farklı kurumlar başkanın gözüne girmek için yarış içerisine girerek Jensen'in *emperyal mahkeme kültürü*²⁶⁸ kavramıyla açıkladığı yönetim zaafı ortaya çıkarmıştır

Tablo 4: Yarı Başkanlık Sisteminin Alt Türleri

Konsolide Çoğunluk Hükümeti	Bölünmüş Çoğunluk Hükümeti	Bölünmüş Azınlık Hükümeti
Başkan ve Başbakan Parlamentoda aynı çoğunluğa sahiptir	Başkan çoğunluğa sahip değilken Başbakan sahiptir	Ne Başkan ne de Başbakan çoğunluğa sahiptir

Kaynak: Timothy J. Colton ve Cindy Skach, A Fresh Look at Semipresidentialism: The Russian Predicament, Journal of Democracy, Cilt 16, No. 3 (Temmuz 2005), s. 116.

Sovyet sonrası Rusya Siyasetinin önemli bir dönemine (Aralık 1991 - Ekim 1993) hâkim olan Yarı Başkanlık Modeli bölünmüş azınlık hükümetidir. En problemliler olan bu sistemde Başkan parlamento ile karşı karşıyadır ve aynı zamanda parlamento da kendi içinde bölünmüştür. Başkanın parlamentodan güvenoyu alabilecek birini önermesi gerektiğinden yine kendisiyle uyumlu çalışmayacak birini sunmak durumunda kalacaktır ki, bu da başkan ve başbakanın karşı karşıya gelmesine yol açacaktır. Bu sistem değişen parlamento koalisyonlarının belireceği ve sık sık hükümet değişmesinden dolayı demokratik çöküşe yol açmaya müsait, istikrarsız bir sistemdir.²⁶⁹ Başkanın, halk tarafından seçilmiş olmasından kaynaklanan meşruiyet ve özgüvenle parlamentonun demokratik sistemin belkemiği olmasını bir kenara bırakıp

²⁶⁶ Boris Yeltsin, *Midnight Diaries* (London, Phoenix, 2001).

²⁶⁷ Javier Morales, "The Yeltsin Presidency in Retrospect: Myths, Realities and Lessons to be Learned", UNISCI Discussion Papers, No. 14 (Mayıs 2007), s. 164.

²⁶⁸ Donald N. Jensen, "How Russia is Ruled – 1998", Conflict Studies Research Centre Russia Series (Ocak 1999), p. 4 <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc> Erişim: 02.01.2017

²⁶⁹ Colton ve Skach, ss. 116-117.

kararnamelerle ÷lke siyasetine yön vermesi durumunda sistemin anayasal diktatörlüğe evirilmesi oldukça kolay olacaktır.²⁷⁰ Bu sistemdeki tıkanıklık ÷lkesinin siyasi yönünü AB üyeliği olarak belirleyen ve parlamenter rejime inanan Leh lider Aleksander Kwasniewski'nin kendi yetkilerini azaltan ve anayasa mahkemesinin yetkilerini artıran anayasa düzenlemelerinin neden 1997'den daha önce yapılmadığı sorusuna verdiği cevapta saklıdır. Kwasniewski, 'Böyle bir anayasa değişikliği ancak parlamento ve başkanın aynı siyasi hareketten olmasıyla mümkün olabilir!' demiştir.²⁷¹

Rusya'da ise hiçbir zaman konsolide bir yarı başkanlık sistemine imkan verecek parlamento çoğunluğuna sahip olmayan Yeltsin, şok terapi programı çerçevesinde özelleştirme politikaları ile parlamentodan tepki gören ve güvensizlik oyuyla hükümetten düşürülecek olan Yegor Gaydar'ı koltuğunda tutamamıştır.²⁷² 90ların sonunda sol eğilimli bir hareket ile parlamentoda çoğunluk yakalayacak olan Yevgenii Primakov'un ise uyumlu çalışmayacaklarını ve kendisini koruyacak sadık bir varis olmayacağını düşünerek kendisi önünü kesmiştir.²⁷³ Görüldüğü gibi Yeltsin dönemi yönetim biçimi istikrardan uzak olsa da 93 Anayasasının 90. maddesi ile verilen kararname ve yönerge çıkarma yetkisi sebebiyle Rus Devlet Başkanı'nın Weimar Almanya'sı ve V. Fransız Cumhuriyeti'nden de güçlü olduğu belirtilmektedir.²⁷⁴ Başkan-hükümet-parlamento üçgenindeki ayrışmanın bir sonucu olarak yürütmenin başkanlık kararnameleri ve yönergeleri ile eşleşmesi bu sonucu doğurmuştur. 2000li yıllarda Putin'in partili olmasa da parlamentoda çoğunluk sağlayacak bir partiyle birlikte çalışması ve politikalarını eşleştirmesi daha sonra da Medvedev'le oluşturacağı tandem tam uyum sağlayacaktır. İstikrarlı görünen bu sistemde, uzun yıllar muhalif seslerin iktidara gelmesi bir yana muhalefetin iktidarı demokratik bir toplumda bulunması gereken mekanizmalarla eleştirmesi de mümkün olmayacaktır.

---

²⁷⁰ A.g.e., s. 117.

²⁷¹ A.g.e., s. 124.

²⁷² "Rooting for Russian Reform", New York Times, 21 Kasım 1992.

²⁷³ "Russia: Yeltsin Says Primakov Dismissed For Economic Reasons", RFERL, 9 Mayıs 1999 <http://www.rferl.org/a/1091293.html> Erişim: 4 Ocak 2017

²⁷⁴ Shugart ve Carey'in başkanlık sistemlerini ölçtüğü endekse göre Fransa sistemi 13, Weimar Almanyası 17, 1993 Anayasası ile Rusya sistemi başkanı 26 puan olarak belirlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için: Mathew Soberg Shugart ve John M. Carey, *Presidents and Assemblies: Constitutional Designs and Electoral Dynamics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 150–155.

Yeltsin'in ilk yıllarında Rus siyasi sisteminin yarı başkanlık sistemi olarak tanımlanmasına rağmen Putin döneminin süper başkanlık şeklinde kavramsallaştırılması, her ne kadar temeli anayasa metni olsa da başkan-oligark-parlamento ilişkilerine dayanmaktadır. Yeltsin'in aksine Duma'da önemli oranda çoğunluk sağlayan Putin, Sakwa'nın tanımlamasıyla oligarklarla yeni bir *sosyal sözleşme*²⁷⁵ yaratmayı başarmıştır. Bölgeler üzerinde Kremlin'in hâkimiyetini artıracak yeni düzenlemelerle süper başkanlık sisteminin temel dayanakları oluşturulmuştur. Bu süreç, anayasa metninin önemli yetkileri başkana vermesine rağmen başkanın sistemde başat aktör olduğu siyasi sistemi yaratmanın hiç de kolay olmadığını ortaya koymaktadır.²⁷⁶ Nitekim, başkanlık makamının ihdası sonrası ilk seçilen başkan olan Yeltsin, parlamentoyla çatışmasının yol açtığı 1993 anayasal krizi ile istediği siyasal sistemi hayata geçirecektir.

2.3.1.2. 1993 Anayasal Krizi

Rusya Federasyonu Halkın Vekilleri Konseyi Mart 1990'da henüz Sovyetler Birliği dağılmadan yapılan seçimle belirlenen ve ülkenin idari yapılanması gereği farklı bölgelerden gelen binin üzerinde üyeden oluşmuştur. Anayasaya göre kararlar çoğunluk oylarıyla alınabilmekte ve Temmuz 1991'e kadar da Rusya Federasyonu Başkanı'nın veto etme yetkisi bulunmamaktadır. Başbakan'ın onaylanmasından Başkan'ın görevden alınmasına, anayasa değişikliklerinden referandum düzenlenmesine kadar önemli yetkiler konseyde bulunmaktadır.²⁷⁷ Dolayısıyla, ülkedeki en yüksek otorite komünist dönemin kalıntısı olan konseydedir. Yılda bir kere toplanması öngörülen konsey olağanüstü durumlarda toplantıya çağrılabilir. Mart 1990 seçimleri sonrasında 1993 anayasal krizi esnasındaki toplantısıyla birlikte konsey on kez toplanmıştır. Yıllık toplantılarının haricinde meclis görevini yerine getirecek olan *Yüksek Sovyet*, Konsey tarafından yine bölgeleri temsil edecek şekilde seçilmektedir. Konsey tarafından seçilen Yüksek Sovyet'in Başkanı 10 Temmuz 1991'de Rusya Federasyonu Başkanlık Makamı ihdas edilene kadar ülkenin lideri olarak görev yapmıştır.

²⁷⁵ Richard Sakwa, *Putin Redux, Power and Contradiction in Contemporary Russia* (New York: Routledge, 2014)

²⁷⁶ André Krouwel, "Measuring presidentialism and parliamentarism: An Application to Central and Eastern European Countries," *Acta Politica*, Vol. 38, Issue 4 (Aralık 2003), ss. 333-364.

²⁷⁷ Stephen White, "The Elections to the USSR Congress of People's Deputies March 1989," *Electoral Studies*, Vol. 9, No. 1 (1990), ss. 59-66.

1991 yılının başında referandum ile RF Başkanlık Makamı ihdas edildikten sonra Temmuz ayında gerçekleşen ilk seçimleri Yeltsin %57,3 gibi bir destekle kazanmıştır.²⁷⁸ Ancak komünist dönemden kalma meclis yapısı ve yürütme ile olan ilişkileri anayasa krizinin ortaya çıkmasında rol oynayacaktır. Artık halkın desteğiyle seçilen bir Başkan RF Başkanlık Makamında oturmaktadır ve uygulanacak politikalarda Yüksek Sovyet ve Konsey ile uyuşmazlık yaşandığında da geri adım atmaya niyetli değildir. Bu bağlamda yaşanan ilk kriz parlamentonun ekonomik programı uygulayan Yegor Gaydar'ın başbakan olarak atanma kararını onaylamamakta ısrarcı olmasıdır.²⁷⁹ Şok terapi uygulamalarıyla market liberalizasyonunu yürüten ve bu nedenle popülerliğini yitiren Gaydar'ın başbakanlığı parlamento tarafından reddedilmiştir.²⁸⁰

Yeltsin tarafından hükümetin ekonomik reformlarını engellemekle suçlanan parlamento kararında direnince parlamento sözcüsü Ruslan Hasbulatov ile Yeltsin geçici bir mutabakata varmışlardır. Buna göre Nisan 1993'te yeni anayasanın taslak metni hakkında bir referandum yapılmasında anlaşılmıştır. Ancak, arada geçecek sürede parlamento Yeltsin'in diğer yetkilerini elinden almayacağı teminatını vermiştir.²⁸¹ Buna rağmen RF gündemindeki sorunların yoğunluğu ve ülkenin idari yapılanmasının yarattığı problemler Başkan ve parlamentoyu tekrar karşı karşıya getirecektir.²⁸² Görevinin ilk döneminde cumhuriyetlere geniş özerklik sunması, sonrasında Mart 1992'de federe birimlerle Federal Anlaşma'nın²⁸³ imzalanması

---

²⁷⁸ Yeltsin'i takip eden adaylar arasında en fazla oyu alan aday RF KP'den %16.8 oy oranı ile Nikolay Ryzhkov oldu. Kaynak: Sputnik News, http://sputniknews.com/voiceofrussia/elections_history/ Erişim: 14 Aralık 2015.

²⁷⁹ Thomas F. Remington, *The Russian Parliament: Institutional Evolution in a Transitional Regime, 1989-1999* (New Haven: Yale University Press, 2001), s. 102-108.

²⁸⁰ Bu dönemde parlamento merkezci ve otoriterlerin hâkim olduğunu, Başkanlık idaresinde ise Atlantikçilerin hâkim olduğunu unutmamak gerekir. Başkan ve parlamento arasındaki bu siyasi farklılık anayasa krizinin temelini oluşturacaktır.

²⁸¹ Anders Aslund, *Russia's Capitalist Revolution: Why Market Reform Succeeded and Democracy Failed* (Washington: Peterson Institute for International Economics, 2007), s. 120.

²⁸² Yeltsin, henüz Ağustos 1990'da parlamento karşısında cumhuriyetlerin desteğini almayı amaçlayarak Kazan'a yaptığı bir ziyarette "Yutabildiğiniz kadar özerklik alın" diyerek tartışmaların fitilini ateşlemiştir. Bu nedenle RSFSR'nin bölünme tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı gerekçesiyle parlamento tarafından eleştirilmiştir. Bu dönemde merkez-çevre ilişkisinin anayasada düzenlenmesi yine Başkan ve parlamento ilişkilerini geren en önemli konu olacaktır.

²⁸³ Federal Anlaşma, RF'nin yeniden yapılanması esnasında ayrılıkçı açıklamalara bir cevap ve çözüm niteliğinde hazırlanan Tataristan ve Çeçenya haricindeki diğer birimlerle imzalanan anlaşmadır. Bu anlaşma ile Federal birimler olan cumhuriyetler ve bölgeler arasında bir ayırım yaratılmıştır. 21 adet bulunan cumhuriyetler, kendi topraklarını kontrol edecek, doğal kaynaklarını kullanabilecek, parlamento ve başkanlarını seçebilecek, anlaşma imzalayabilecek, self-determinasyon hakkına sahip 'egemen devletler' olarak kabul edileceklerdir. Bölgeler ise kendi anayasalarını oluşturamayacak,

Yeltsin'in cumhuriyetleri kendi yanına çekme çabası olarak yorumlanmıştır.²⁸⁴ Bunun karşısında parlamento da bu anlaşma ile kendilerine haksızlık yapıldığını düşünen bölgelerin desteğini almaya çalışacaktır.

Yeltsin ve parlamento arasındaki mücadelenin yatışması ancak birkaç ay sürmüştür. 1992 sonunda Yeltsin'in görevden alınması hakkındaki tartışmalar yine gündeme oturmuştur. Parlamentoda çoğunluğu oluşturan komünist blok, milliyetçi blok ve ılımlı sanayicilerin oluşturduğu Sivil Birlik ülke siyasal hayatında Yeltsin karşıtı cephe olarak hareket etmeye başlamışlardır.²⁸⁵ Yeni anayasa referandumu 1993 baharına ertelense de bu kez anayasanın hazırlanma süreci yeni mücadele alanı olarak belirlemiştir. 1978 Anayasasına göre anayasa hazırlama görevi parlamentonun oluşturacağı komisyondadır.²⁸⁶ Oysa Yeltsin, kendi yardımcısı Sergey Şakray'ı anayasa hazırlama görevine getirmiş ve sonrasında da parlamentonunkine alternatif bir anayasa konvansiyonu kurulmuştur. Böylece hem parlamento hem de Başkanlık'ın yönlendirmesi ile iki anayasa taslağı ortaya çıkacaktır.²⁸⁷ Yeltsin, Federal Anlaşma'nın şartlarına benzer düzenlemeleri yeni taslağa da yerleştirmiştir. Daha sonra uygulanacak olan Federasyon Konseyi'nin oluşturulması ve federe birimlerin temsilcilerinin bu konseye üye yapılmasının altında bu dönemde Yeltsin'in cumhuriyetlerin desteğini arkasına almak istemesi yatmaktadır.

20 Mart 1993'te televizyonlarda yayına ara verilerek Yeltsin'in kısa ve net konuşması yer almıştır. Yeltsin, referanduma kadar Rusya'yı 'özel idari yönetim' altında idare etmesine imkân verecek kararnameyi imzaladığını duyurmuştur. Bu kararnameye göre Yüksek Sovyet ve Halkın Vekilleri Konseyi, Başkan'ın

---

valileri ise Moskova'dan atanacaktır. Böylece asimetrik modelde federal yapı oluşturulmuştur. Kaynak: Anuradha M. Chenoy, *The Making of New Russia* (New Delhi: Har-Anand Publications, 2001), ss. 71-73.

²⁸⁴ Paul C. Trogen ve Lon S. Felker, "Regionalization in Russia", Ali Farazmand (der.), *Handbook of Comparative and Development Public Administration*, 2. Baskı (New York, Marcel Dekker, 2001), s. 327.

²⁸⁵ Remington, *The Russian Parliament: Institutional Evolution in a Transitional Regime*, ss. 105-106.

²⁸⁶ Daniel S. Treisman, *After the Deluge: Regional Crises and Political Consolidation in Russia* (Ann Arbor, University of Michigan Press, 1999), s. 34.

²⁸⁷ İki taslağın ayrıntılı bir incelemesi için bkz: Rita Moore, "The Path to the New Russian Constitution: A Comparison of Executive-Legislative Relations in the Major Drafts," *Demokratizatsya*, Vol. 3, No. 1 (Kış 1995), ss. 44-60.

kararnamelerine aykırı yasama yapamayacak ve Başkan'ın kararnamelerini iptal edemeyecektir.²⁸⁸

Açık bir şekilde anayasa ihlali olan bu karar yasama ve yürütme arasındaki ilişkiyi yürütmenin tek başına verdiği bir kararla değiştirme girişimidir. Açıklamanın televizyonda yer almasından hemen sonra Beyaz Saray'da²⁸⁹ toplanan Yüksek Sovyet'in Başkan Vekili Yuri Voronin, Rusya Federasyonu Başkan Yardımcısı Aleksandr Rutskoy, Anayasa Mahkemesi Başkanı Valeri Zorkin ve Yeltsin'in güvendiği isimlerden Başsavcı Valentin Stepankov kararnameyi eleştiren ve kınayan açıklamalar yapmışlardır.²⁹⁰ Darbe niteliğindeki kararnameye sadece Başbakan Çernomırdin'in destek çıktığı görülmüştür. Halkın Vekilleri Konseyi'nin acil toplantıya çağrılmasına, Anayasa Mahkemesi'nin 22 Mart'ta Yeltsin'in bu girişimini anayasaya aykırı bulan açıklama yapmasına sebep olan kararname aslında resmi olarak devlet kurumlarına ulaşmamıştır. 24 Mart'ta resmi olarak ulaşan belgede Yeltsin'in geri adım attığı ve tepki çeken açıklamalara sebep olan kısımların kararnameden çıkarıldığı görülmüştür.²⁹¹

Yüksek Sovyet'in çağrısı sonrası Kremlin'de toplanan Halkın Vekilleri Konseyi'nin sert eleştirilerine Yeltsin birkaç kez kürsüye gelerek cevap vermek ve kararını meşrulaştırmaya çalışmak zorunda kalmıştır. Bunlar yaşanırken Kremlin Meydanı ve Tverskaya Caddesi'nde yüzbinlerce Yeltsin destekçisi toplanmıştır. Yeltsin'in, Konsey'in kendisini görevden alması halinde Konsey kararına değil halkın kararına uyacağını kalabalığa haykırması ise gerilimin nereye varacağı konusunda endişeleri artırmıştır. Ertesi gün yapılan oylamada muhalifler Başkan'ın görevden alınması teklifinin onayı için gerekli 780 (Konsey üye tam sayısının 3/4'ü) oya çok yakın bir rakama (614) ulaşsa da Yeltsin bunu kendisinin zaferi olarak yorumlamıştır.²⁹² Konsey yeni bir hamle ile halka Yeltsin politikalarının sorulduğu bir referandum düzenleme kararı almıştır.

Bu şartlar altında 1993 Nisan'ında düzenlenen referandum, Yeltsin'in popülaritesini ve Yeltsin karşıtlarının halk nezdinde ne kadar hazırlıksız ve örgütsüz

---

²⁸⁸ Roy Medvedev, *Post-Soviet Russia: A Journey Through The Yeltsin Era*, Çev. George Shriver (New York: Columbia University Press, 2000), s. 96.

²⁸⁹ Yüksek Sovyet'e ev sahipliği yapan bina için kullanılan ifade.

²⁹⁰ Ian Jeffries, *Economies in Transition* (London: Routledge, 1996), s. 106.

²⁹¹ Roy Medvedev, s. 99.

²⁹² Remington, *The Russian Parliament: Institutional Evolution in a Transitional Regime*, s. 109.

olduğunu ortaya koymuştur. Konsey referandumda kullanılan oyların %50'sinin yeterli olacağı kararını almıştır. Ancak Yeltsin taraftarlarının konuyu anayasa mahkemesine taşıması üzerine durum değişmiş, anayasa mahkemesi ilk iki sorunun hukuki sonuçlarının olmadığına ve anayasa değişikliği gerektirmediğine, dolayısıyla da oy kullananların %50'sinin oyu alındığında yeterli olacağına karar vermiştir. Ancak son iki soru hukuki sonuçlar doğurması ve anayasa değişikliği gerektirmesi sebebiyle katılanların değil tüm seçmenlerin %50'sinden daha fazla oy çıkarsa geçerli olacağına karar verilmiştir. % 65.4'lük bir katılım oranıyla gerçekleşen referandumda halka dört soru sorulmuş ve soruların tamamında Yeltsin istediği sonuçlara ulaşmıştır. (Bknz: Tablo 5: 25 Nisan 1993 Referandumu) İlk iki ve son soru için *evet*, üçüncü soru için de *hayır* propagandası yapan Yeltsin ve taraftarları referandumdan zaferle çıkmıştır.

Tablo 5: 25 Nisan 1993 Referandumu: Sorular ve Sonuçlar

Sorular	Evet	Hayır	Geçersiz
Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin'e güveniyor musunuz?	%58.7	%39.2	%2.1
1992'den beri Rusya Federasyonu Hükümeti ve RF Başkanı tarafından yürütülen sosyo-ekonomik politikaları onaylıyor musunuz?	%53	%44.6	%2.4
Rusya Federasyonu Başkanlığı için erken seçim yapılmasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?	%49.5	%47.1	%3.4
Rusya Federasyonu Halkın Vekilleri Konseyi için erken seçim yapılmasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?	%67.2	%30.1	%2.7

Kaynak: Richard Sakwa, *Russian Politics and Society* (Londra: Routledge, 2008), s. 51.

Böylece Yeltsin, Rusya Federasyonu'nun SSCB henüz tam olarak dağılmadan önce yapılan seçimlerle idare edilmesini isteyecek ve bir erken seçim ihtimalini de bertaraf etmiş olacaktır.²⁹³ Stalin dönemi tarihçisi, Gorbaçov ve Yeltsin'e de danışmanlık yapan Roy Medvedev'in bu kriz dönemi ile ilgili sözleri ülkedeki siyasi mücadelenin doğasına dair önemli tespitler içermektedir:

²⁹³ Remington, *The Russian Parliament: Institutional Evolution in a Transitional Regime*, s. 110.

“Son aylardaki olaylar acı bir gerçeği ortaya çıkardı ki derin bir bölünme Rus toplumunu tehlikeye atıyor. Yeltsin taraftarları ve karşıtları hemen hemen aynı sayıdaki insanı cezbediyor ve bu grupların sözcüleri aynı şekilde birbirlerinin argümanlarına sağrlar...

...Üretimin yarı yarıya düştüğü, hayat standartlarının, sağlık ve eğitim sisteminin, kültürün eskisinden birkaç kez daha geride olduğu başka nerede bir hükümet iktidarda kalabilir?... Gözlerimizin önünde yeni bir Rusya doğdu, ancak bu ülke çok garip bir ülke. Net bir şekilde tespit edilmiş sınırları yok, ama ordusu var. Ancak bu ordu her zaman komutanlarının emirlerini yerine getirmiyor. Bu ülkenin açık bir dış politikası veya askeri doktrini yok, ama binlerce nükleer başlığı var-kime karşı kim biliyor?”²⁹⁴

Rus siyasetindeki bu kutuplaşma sene sonuna doğru daha da sertleşmiştir. Öncelikle Yeltsin, muhaliflerine sempatilerini açıkça dile getiren Başkan Yardımcısı Rutskey ve Savunma Bakanı Viktor Barannikov’a karşı harekete geçmiş ve Barannikov’u görevden almıştır. Yerine Nikolay Goluşko’yu atamış, böylece parlamentoyu feshetme planlarında kullanmak istediği güç kullanabilecek bakanlıkları (İçişleri, Savunma ve Devlet Güvenliği Bakanlıkları) kendine yakın hale getirmiştir. Böylelikle Eylül ortasında açıklanacak olan Rusya’da anayasal düzenlemeler için kendisini sağlama alan Yeltsin harekete geçmiştir. Aynı anda hem yazılı olarak 1400 no’lu karar hem de video halinde kendi konuşması tüm Rusya’ya dağıtılmıştır.²⁹⁵ Buna göre atılacak adımlar ve yapılacak anayasal değişiklikler şu şekilde olacaktır:²⁹⁶

- a) Rusya Halkın Vekilleri Konseyi ve Yüksek Sovyet’in varlığı sona erecek, yerine yeni iki kamaralı RF Federal Meclisi kurulacak.
- b) 12 Aralık 1993 tarihine kadar anayasa komisyonu tarafından taslak bir anayasa oluşturulacak.
- c) Yeni bir seçim yapılana ve yeni bir anayasa kabul edilene kadar, geçici olarak, ülke Başkan’ın kararnameleri ve onun tarafından atanacak RF hükümetinin kararları ile yönetilecek.
- d) Duma’ya seçilecek olan temsilcilerle ilgili bölüm hemen yürürlüğe girecek, Duma seçimleri 11-12 Aralık 1993’te gerçekleştirilecek ve Federal Meclis Başkanlık seçimleri konusunu ele alacak.

²⁹⁴ Roy Medvedev, s. 102-103.

²⁹⁵ “Twenty Years After: Key Players in Russia’s October 1993 Crisis”, *RFE/RL*, 3 Ekim 2013.

²⁹⁶ Roy Medvedev, ss. 105-106.

- e) Federal Meclisin alt kanadı olan *Duma* seçimlerini yönetmek üzere Merkezi Seçim Komisyonu kurulacak. Meclisin üst kanadı ise ülkenin coğrafi birimlerini temsil edecek.
- f) Rusya Halkın Vekilleri Konseyi bir daha toplanmayacak ve yetkileri sona erecek.
- g) Federal Meclis çalışmaya başlamadan RF Anayasa Mahkemesi toplanmayacak.

RF Başkanı'nın kararnamesiyle anayasada belirtilen yasama-yürütme ilişkilerini tamamen değiştirecek olan bu maddelere karşı Yüksek Sovyet harekete geçmiş ve 23 Eylül 1993'te Beyaz Saray'da toplanmıştır. Anayasanın, parlamentoyu feshetmeye kalkışan Başkan'ın görevden alınacağını belirten maddesi gereğince, başkanın görevinin 21 Eylül'de sona erdiği ve Başkan Yardımcısı Aleksandr Ruts koy'un Başkanlığa vekâlet etmesi kararlaştırılmıştır. Valery Zorkin'in başkanlığında toplanan anayasa mahkemesi 1400 no'lu Başkanlık kararnamesinin anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir.²⁹⁷ Böylece hem Yeltsin hem de parlamento hukuki anlamda karşılıklı olarak son kozlarını kullanmışlardır.

Bu noktadan sonra artık tarafların güç gösterisi ülkedeki siyasi kutuplaşmanın sonucunu belirleyecektir. Parlamento sözcüsü Hasbulatov ve Başkan Yeltsin arasındaki mücadele karşılıklı açıklamalarla sertleşmiştir. Beyaz Saray'ın dışında toplanan kalabalıkların etrafına polis, OMON kuvvetleri²⁹⁸ ve İçişleri Bakanlığı'na (MVD)²⁹⁹ bağlı özel kuvvetler yerleştirilmiştir. Toplantı sırasında 632 vekilin bulunduğu Beyaz Saray'da önemli kararlar alınmakta, ancak dışarıda hükümetin kontrolü Yeltsin'in elinde bulunmaktadır. Yüksek Sovyet'te alınan kararlar ile Savunma, İçişleri ve Devlet Güvenlik Bakanları'nın değiştirildiğinin bildirilmesi üzerine yeni bakanlar emir vermekte, ancak bina dışında kuşatma uygulayan birlikler emirleri dinlememektedir. Başkan tarafından parlamento feshedilmiştir ama sivil toplum örgütlerinden grev kararı

²⁹⁷ "Twenty Years After: Key Players in Russia's October 1993 Crisis", *RFE/RL*, 3 Ekim 2013, s. 4.

²⁹⁸ OMON [Отряд мобильный особого назначения (*Otryad Mobilny Osobogo Naznacheniya*)], polis gücü içerisinde özel amaçlı kuvvetlerdir, polis gücü gibi İçişleri Bakanlığı'na bağlıdır.

²⁹⁹ MVD özel kuvvetleri, polis gücünün yanı sıra jandarma gibi faaliyet gösteren birliklerdir. MVD, Rusça İçişleri Bakanlığı'nın [Внутренние войска Министерства внутренних дел (*Vnutrenniye Voiska Ministerstva Vnutrennikh Del*)] kısaltmasıdır.

gibi hiçbir etkileyici çağrı gelmemiştir. Mayıs ayında Yeltsin'in sonrasında geri adım attığı televizyon bildirisinde kitleler daha fazla harekete geçmiş, meydanları yüzbinler doldurmuştur. Oysa 4 ay sonra parlamentonun feshedildiği, Beyaz Saray'ın elektrik, telefon ve suyunun kesildiği ağır şartlar altında aynı kalabalıklar ortalarda görünmemiştir.

Televizyon kanalları Yeltsin'in tarafını tutmuş, muhalifleri destekleyen *Rossiyskaya Gazeta* kapatılmıştır.³⁰⁰ Parlamentoyu terk eden vekillere Yeltsin tarafından açıkça bir milyon ruble ve Moskova'da oturma izni vaat edilmiştir.³⁰¹ Bu şartlar altında parlamento sözcüsü Hasbulatov ve Başkan Yardımcısı Rutskoy bir basın toplantısı yaparak tüm Rusya'ya seslenmişlerdir. Parlamentoyu aktif bir şekilde desteklemelerini, demiryollarını kapatmalarını, boru hatlarının çalışmasını engellemelerini kısacası ülkede hayatın durdurulmasını istemişlerdir.³⁰² Bu istekler halkta karşılık bulmasa da parlamento binasının önündeki barikatlar delinmiştir. Rutskoy ve Hasbulatov'un belediye başkanlığını ve Ostankino TV kulesini ele geçirmelerini istemesi üzerine binayı çevreleyen kuvvetler harekete geçmiştir. Yeltsin, TV kulesine doğru harekete geçilmesi üzerine olağanüstü hal ilan etmiş ve isyana karşı silah kullanılacağını bildirmiştir. Asker, Alfa Tugayı³⁰³, polis ve özel kuvvetlerden oluşan birliklerin müdahaleye başladığı ve ölüm ve yaralanmalı olayların yaşandığı müdahaleler sonrasında Yüksek Sovyet Binası bombalanmış, binada bulunan vekillerin liderleri Ruskoy ve Hasbulatov bina içerisine giren Alfa Tugayı tarafından teslim alınmışlardır. Yüksek Sovyet Binası bombalanana kadar direnseler de muhalefet liderleri tarafından askeri müdahaleye karşı koyarak savaştıkları ve bir kahraman olarak kitleleri harekete geçirecek bir girişim gerçekleştirilememiştir. Ölümlerin isimlerinin ilan

---

³⁰⁰ Daphne Skillen, *Freedom of Speech in Russia: Politics and Media from Gorbachev to Putin* (Abingdon: Routledge, 2017), ss. 187-211.

³⁰¹ Roy Medvedev, s. 112.

³⁰² Serge Schmemmann, "Riot in Moscow Amid New Calla for Compromise", *New York Times*, 03.10.1993

³⁰³ 1991-1993 arasında Rusya Federasyonu Federal Muhafız Hizmetleri'ne (Федеральная служба охраны, ФСО (Federalnaya Sluzhba Okhrany)) bağlı anti-terör görev gücü (Spetsgruppa A)

edilmediği bu mücadelede hükümetin tahminlerine göre 187 kişi ölmüş 437 kişi yaralanmıştır. Rus Komünistlerine göre ise ölü sayısı 2000 civarındadır.³⁰⁴

Tüm bu gelişmeler yaşanırken Yeltsin yine bir Başkanlık kararnamesiyle seçimlerin 12 Aralık 1993'te gerçekleşeceğini ve aynı anda taslağı hazırlanan anayasa için de oy verileceğini ilan etmiştir.³⁰⁵ Ancak, Aralık'ın 12'sinde referandum yapılacak olmasına rağmen 10 Kasım'a kadar taslak anayasa açıklanmamıştır. Bu durumda yapılacak olan seçimde ne tür bir parlamentoya hangi kurallar çerçevesinde vekil seçileceği konusu çözülmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Üstelik seçim yapılsa dahi yeni anayasa taslağı onay almazsa ne olacağı sorusu cevapsız kalmıştır. Galip olanın sorgulanmadığı bir ortamda bu cevapsız sorular o kadar da rahatsız edici etki yaratmamıştır.³⁰⁶

1993 anayasal krizinde Aziz Daniel Manastırı'nda yapılan müzakerelerde Yeltsin'in temsilcilerinin başkanı olarak bizzat bulunan ve önemli bir rol üstlenen Sergey Filatov Eylül 2013'teki röportajında krizden öğrenilecek çok şey olduğunu ancak Rusya'yı idare edenlerin bundan ders almadığını ifade etmiştir:

“Muhalefetle mücadelede en önemli şey başkan ve parlamento arasında tüm iletişim kanallarının kopmuş olmasıydı. Taraflar arasında güven tamamen kaybedilmişti. Daha da önemlisi ekonomik reformları yürütme çabalarına aşırı müdahale vardı.

...

Bu dönemde hayatta kaldık, bu olaylardan bir şeyler öğrenmeliyiz, ancak ne yazık ki hiçbir şey öğrenmedik. Geçen 20 yılda, aynı metotlarla hareket ettik- anlaşmaya varmadan, kamuoyunu anlamadan, dikkatsiz ve tüm kararları anayasal gücünü kullanan iktidarın toplumu koruması için alarak. Ama bu hep iyi sonuç vermiyor. Eğer demokratik bir toplum olacaksak, ülkeyi idare etme metotlarımızı ve güç odakları ile iletişim şeklimizi değiştirmemiz gerekiyor.”³⁰⁷

³⁰⁴ Bill Bowring, *Law, Rights and Ideology in Russia: Landmarks in the Destiny of a Great Power* (Routledge, 2013), s. 102.

³⁰⁵ Levent Gönenç, *Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries* (The Hague: Kluwer Law International, 2002), s. 162.

³⁰⁶ Rov Medvedev, ss. 129-131.

³⁰⁷ “Twenty Years After: Key Players in Russia's October 1993 Crisis”, RFE/RL, 3 Ekim 2013, s. 3. Rusça Röportajın tamamına ulaşmak için bakınız: <http://www.svoboda.org/media/video/25122513.html> Radio Svoboda, Erişim: 11 Aralık 2015.

Filatov'un beklentisi 1993 seçimleri ve kabul edilen yeni anayasa ile gerçekleşmemiştir. Aksine, Yeltsin'in iktidarı yerleşmiş ve onyılın sonunda çok daha sağlam temellere ulaştığı şekliyle devredilmiştir.

2.3.1.3. 1993 Seçimleri ve Yeni Anayasa

Demokratik geçiş ve ekonomik reformların aynı anda gerçekleşmediği toplumlarda halkın beklentileri karşılanamayacağından ilk seçimlere göre iktidara gelen ve politikalarını uygulayan partinin sonraki seçimde oylarını yitirmesi beklenmektedir.³⁰⁸ Bu etki-tepki döngüsünün Rusya'da bu şekilde işlemediği gözlemlenmektedir. Sovyet Rusya'sında Gorbaçov ile başlayan ekonomik ve siyasi dönüşümün ağır işlediğini savunan kesimin Mart 1990 seçimlerinde zaferleri çok sınırlıdır. Üstelik bazı eski Sovyet ülkelerinde (Örn. Çek Cumhuriyeti, Polonya) olduğu gibi halk kitlelerini harekete geçirerek meclisin önemli bir bölümüne de sahip olamamışlardır. Yeltsin çok az bir farkla işbaşına getirilebilmiştir. Ekonomik reformların halk üzerindeki olumsuz etkisi hissedilmeye başlandığında ve Halkın Vekilleri Konseyi'nde Yeltsin ağır eleştirilere maruz kaldığında ise cevap Yegor Gaydar'ın görevden alınması olmuştur. Zaten Yeltsin, güçlü bir şekilde oturduğu başkanlık koltuğundayken yeniden yapılacak seçimlerle oluşacak bağımsız bir parlamentoya ihtiyaç duymamıştır. 1993 Ekim'i sonrasında alınan seçim kararı da feshedilen parlamentonun yerine yenisini kurmak amacıyla verilmek zorunda kalınan bir karardır.³⁰⁹

4 Ekim'de muhalefet liderlerinin parlamento binasından teslim alınmalarının ardından seçimlerin yapılacağı 12 Aralık'a kadar sadece iki aylık süre geçecektir. Şüphe yok ki bu acelenin sebebi olayların etkisi dağılmadan seçimlerde muhalefete karşı kullanmak ve seçim kampanyalarında muhalefeti hazırlıksız yakalamaktır. Buna rağmen Rusya'da siyasi muhalefet, önemli bir kısmı yakın zamanda siyasi hayattan silinecek olsa da, birçok kanadı temsil eden partilerle dolmuştur.

³⁰⁸ Ben Hunt, "Conclusion", James Frank Hollifield ve Calvin C. Jillson, Eds., *Pathways to Democracy: The Political Economy of Democratic Transitions* (London: Routledge, 2013), s. 282-284.

³⁰⁹ Michael McFaul, *Understanding Russia's 1993 Parliamentary Elections* (Stanford University, 1994), s. 5.

Yeni seçim kanununa göre bir kereye mahsus iki yıllığına, sonrasında ise dört yıllığına seçilecek olan vekillerin yarısı (225) çoğunluk sistemine göre, diğer yarısı ise nispi temsil sistemine göre seçilecektir.³¹⁰ Yeltsin'i destekleyen ve medyada demokratlar olarak bahsedilen kanatta Eski Başbakan Yegor Gaydar'ın *Rusya'nın Tercih Partisi* ile Sergey Şakray'ın *Rusya'nın Birliği ve Ahengi Partisi* yer almaktadır. *Merkezciler* olarak adlandırdığımız kanatta *Sivil İttifak*, *Demokratik Reformlar İçin Rus Hareketi* ve *Rusya Kadınları* yer almaktadır. Sol kanatta ise Gennadi Züganov'un *Rusya Federasyonu Komünist Partisi*, *Tarım Partisi* ve *Çalışan İnsanların Sosyalist Partisi* bulunmaktadır. Vladimir Jirinovski'nin *Rusya Liberal Demokratik Partisi* ise liberal demokratik sıfatından ayrışan ve rahatça milliyetçi olarak adlandırılabilir yapıda bir partidir. Ekim olaylarındaki muhalefet liderlerinin partileri ise Aralık 1993 seçimlerinde yasaklı durumdadırlar.³¹¹

Yeltsin, potansiyel muhalefet partileri liderlerinin seçimlere girmesini yasaklayarak zaten seçimden önce en önemli muhalefet odaklarını saf dışı bırakmış ve işini kolaylaştırmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki seçim kampanyaları döneminde Yeltsin siyasi mücadeleye girmeyerek sadece anayasaya dair açıklamalarla yetinmiştir. Sakwa'ya göre Yeltsin'i destekleyen partilerin seçimde beklenen başarıyı gösterememesinin altında Yeltsin'in kendisini Rus kültürü ve birliğini temsil ettiğini düşündüğü partiler üstü tavrı yatmaktadır.³¹² Seçim kampanyaları sırasında kullanılan yöntem ve araçları da bu anlamda değerlendirmek gerekmektedir. Örneğin Rusya'da halkın neredeyse %85'inin bilgi kaynağının televizyon olduğu bir toplumda görsel ve yazılı medyanın kullanılması seçmenleri yönlendirmiştir. Her partiye devlet televizyonunda birer saat propaganda yayını ayrılrsa da normal haberler ve yayınların, reklamların eşit ve tarafsız olacağına garanti yoktur. 10 Aralık'a kadar en fazla izlenen iki kanal olan *Ostankino* ve *Rusya*'da 224 dakika ile Rusya'nın Tercih en fazla reklam yayımlayan partidir. PRES 159 ve LDP ise 146 dakika reklam yayını ile takip

---

³¹⁰ "The EU-Russia Centre Review: The Electoral System of the Russian Federation," *Eurussia Centre*, Issue Seventeen (April 2011), ss. 11-12.

³¹¹ Yasaklı olan partiler şunlardır: Ulusal Kurtuluş Cephesi (Konstantinov), Özgür Rusya Partisi (Rutskoy), Rusya Komünist İşçi Partisi (Anpilov).

³¹² Richard Sakwa, "The Russian Elections of December 1993," *Europe-Asia Studies*, Vol. 47, No. 2 (Mart 1995), s. 209.

etmiştir.³¹³ Yazılı basında da daha önce belirttiğimiz gibi yasaklanan gazeteler yayına çok geçmeden geri dönse de yayın politikaları mecburiyetten değişime uğramıştır.

Parlamento binasının bombalandığı fakat muhalefet liderlerinin çağrılarının halkta pek de karşılık bulamadığı Ekim olaylarından sadece iki ay sonra düzenlenen seçimlerde Yeltsin destekçisi Gaydar'ın Rusya'nın Tercih partiinin galip geleceği yargısı hâkimdir. Ancak seçim sonuçları çok farklı bir tablo ortaya çıkarmıştır. Rusya'nın Tercih toplamda %15.6 oy alarak 450 sandalyeli Duma'da ancak 70 sandalye alabilmiştir. Parlamantonun yarısını oluşturacak olan ve adaylardan ziyade partilere oy verilen nispi temsil sisteminin kullanıldığı bölümde %21.4 oy alan Jirinovski'nin LDP'si Gaydar'ı geride bırakmıştır.³¹⁴ (Bknz: Tablo 6: 1993 Seçim Sonuçları)

Seçimlerle birlikte oy verilen Rusya'nın yeni anayasası da 25 Aralık 1993'te yürürlüğe girmiştir. 1993 anayasası Stalin dönemi haricinde en uzun süre kullanılan anayasa olması bakımından Rusya anayasacılık tarihinde önemli bir yere sahiptir.³¹⁵ Anayasaya sahip olmanın temel mantığı olan iktidarın sınırlandırılması konusunda getireceği düzenlemeler özellikle merak edilmiştir.

Max Weber'in 1906 Rus Anayasası için kullandığı *düzmece anayasa (sham constitutionalism-scheinkonstitutionalismus)* kavramı iktidarın yetkilerini azaltıp sınırlandırmayan, devlet kurumları arasında gerekli iş bölümünü düzenlemeyen iktidara hesap verme mecburiyeti getirmeyen bir belgeyi ifade etmektedir.³¹⁶ Sovyet döneminde daha sonra kabul edilen anayasalar da farklı değildir. Bu durumda 1993 anayasasının karakteri ülkenin uluslararası alanda kendisini oturtacağı yörüngeyi belirlemesi açısından önem kazanmaktadır.

---

³¹³ Izvestiya, 10 December 1993, içinde Richard Sakwa, *The Russian Elections of December 1993*, s. 210.

³¹⁴ Milliyetçi politikaları benimseyen, pek çok kesim tarafından faşist olarak nitelenen Jirinovski, LDP'yi Komünist Parti'nin tekeli kaldırıldığı ay Aralık 1989'da kurmuştur. 1991'de Yeltsin'in seçildiği başkanlık seçimlerinde 6 milyon kadar oy alan Jirinovski KP'ye en güçlü muhalefet olarak belirmiştir. LDP'nin politikaları ve faşist eğilimi hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Stephen D. Shenfield, *Russian Fascism: Traditions, Tendencies, Movements* (Londra: Routledge, 2001)

³¹⁵ Sovyet döneminde 1918'de kabul edilen anayasa sonrasında 1924, 1936, 1977 ve 1978'de yenilenmiştir.

³¹⁶ Max Weber, 'Bourgeois Democracy in Russia', in *The Russian Revolutions* (Oxford: Polity Press, 1995), içinde Richard Sakwa, *Russian Politics and Society*, s. 53.

Sovyet dönemi anayasalarının aksine SSCB'nin dağılması ile artık görev demokratik bir Rus Anayasası hazırlamaktır. Rusya Federasyonu'nun kendi idaresini ele aldıktan sonra RSFSC anayasasını değişikliklerle adapte etmesinin hemen ardından anayasa değişikliklerinin yürütülmesi için komisyon kurulmuştur.³¹⁷ Yeltsin ekibinin hazırladığı anayasa taslağına karşı komünist bloğun kendi alternatif anayasa taslağını hazırladığı dönemde ve 1991 darbe girişimi sonrasında RF'deki iç siyasi çalkalanmalar sırasında bir sonuca varılamamıştır. Konsey'e gelen taslaklar merkez karşısında bölgelerin yetkilerinin yetersiz olması ve birçok belirsizlik içerdiği gerekçesiyle reddedilmektedir. Mevcut anayasal düzenlemelere göre bu şekilde referanduma da götürülemeyecektir. Anayasa görüşmelerinde tartışmalar devlet yapısının federal veya üniter olması, yönetim sisteminde parlamenter veya başkanlık sisteminin benimsenmesi, birey veya grup haklarının benimsenmesi, bölgelere ve cumhuriyetlere verilecek yetkiler ve sınırlı fakat etkili bir yönetim arasındaki dengenin sağlanabilmesi üzerinde yoğunlaşmıştır.³¹⁸ Anayasanın Halkın Vekilleri Konseyi'nde kabul edilememesi inisiyatifi artık RF Başkanı olan Yeltsin'in eline geçirmiştir. Daha önceki taslaklarda benimsenen parlamenter sistem ve Sovyet anayasalarına göre demokratik karakter Yeltsin'in inisiyatifi ele almasından sonra ortadan kalkacaktır. Zira Yeltsin ve parlamentonun farklılaşan anayasa taslakları arasında bir uzlaşma bulunamaması SSCB'den Rusya Federasyonu'na fiili geçişi gerçekleştirecek olan ülkenin hukuki altyapısını nasıl oluşturacağı konusunu bu dönem için muğlak bırakmıştır.

Bu anlaşmazlıklar içerisinde gidilen ve Yeltsin politikalarının oylandığı Nisan 1993 referandumu öncesinde Yeltsin anayasaya dair kendi fikirlerini açıklamıştır. Buna göre değiştirilmesi çok zor olan anayasada Yüksek Sovyet ve Halkın Vekilleri Konseyi kaldırılacak ve yerine iki kamaralı (alt kamara Devlet Duması, üst kamara Federasyon Konseyi)³¹⁹ bir parlamento oluşturulacaktır. Başkan tarafından atanan Başbakan parlamento tarafından onaylanacak, Başkan parlamentoyu feshedip seçimlere

---

³¹⁷ Tamara O. Kuznetsova, Elena A. Kremyanskaya ve Inna A. Rakitskaya, *Russian Constitutional Law* (Cambridge Scholars Publishing, 2014), s. 11.

³¹⁸ Rita Moore, "The Path to the New Russian Constitution: A Comparison of Executive-Legislative Relations in the Major Drafts," *Demokratizatsya*, Vol. 3, No. 1 (Winter 1995), ss. 45-52.

³¹⁹ Devlet Duması nispi temsil sistemiyle seçilen milletvekillerinden oluşurken Konsey ise cumhuriyet başkanları ve bölge temsilcilerinden oluşacaktı.

gidebilecektir. Başkan'ın görevden alınması ise sadece Federasyon Konseyi'nin verebileceği bir karar olacaktır.³²⁰

Tablo 6: 1993 Seçim Sonuçları

		Oy Oranları (%)		Sandalye Sayıları		
		Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Toplam
Geçerli Oylar		50.6	50.6	-	-	-
Geçersiz Oylar		3.7	4.0	-	-	-
	Toplam oy (Seçmenin yüzdesi)	54.3	54.6	-	-	-
1	Liberal Demokratik Parti	21.4	2.7	59	5	14.3
2	Rusya'nın Tercihi	14.5	6.3	40	30	15.6
3	Komünist Parti	11.6	3.2	32	16	10.7
4	Rusya'nın Kadınları	7.6	0.5	21	2	5.1
5	Rusya Tarım Partisi	7.4	5.0	21	12	7.3
6	Yabloko	7.3	3.2	20	3	5.1
7	Rusya'nın Birliği ve Ahengi	6.3	2.5	18	1	4.2
8	Rusya Demokratik P	5.1	1.9	14	1	3.3
9	Demokratik Reform Hareketi	3.8	1.9	0	4	0.9
10	Sivil Birlik	1.8	2.7	0	1	0.2
11	Rusya'nın Geleceği	1.2	0.7	0	1	0.2
12	Sedir (Cedar)	0.7	0.5	0	0	0
13	Onur ve Merhamet	0.7	0.8	0	2	0.4
35	Bağımsızlar	-	45.2	-	146	32.5
36	Tüm Partilere Karşı	3.9	14.8	-	-	-
	Diğerleri	0.0	0.7	0	0	0
	Geçersiz Oylar	6.8	7.4	-	-	-
	Toplam	100	100	225	224	100

Kaynak: Russia Votes, http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php Erişim: 2 Aralık 2015

İleride de görüleceği gibi Yeltsin'in bu taslak metni büyük oranda 1993 Aralık ayında kabul edilen anayasanın özünü oluşturmuştur.³²¹ Yeltsin, 1991 darbe girişimi ile başlayan süreci ve 1993 anayasasının referanduma sunulacak olmasını Sovyet dönemi anayasaları ya da Çarlık dönemi *düzmece anayasalarına* değil de 1917 yılında

³²⁰ Richard Sakwa, *Russian Politics and Society*, s. 57.

³²¹ Russian Federation's Constitution of 1993 with Amendments through 2008, Constitute Project, 06.07.2017 https://www.constituteproject.org/constitution/Russia_2008.pdf Erişim: 13.11.2017

demokratik bir düzen ortaya çıkarmanın amaçlandığı dönem ile eşleştirmiştir. Böylece Rus demokrasi mücadelesinde Sovyet Dönemi kesinti olarak görülmüş olacaktır.

Ancak parlamentoyu feshetmesi, muhalefet liderlerinin tutuklanması ve partilerinin de seçime girmesinin yasaklanması, anayasa taslağının kendi ekibi tarafından referandum tarihine sadece bir ay kadar bir süre kaldıktan sonra açıklanması bundan sonraki Rus demokrasi mücadelesi açısından hiç de umut vermeyecektir. 1991-1993 arasındaki dönemi anayasanın güç mücadelesinde araç olarak kullanılmasına atıfla *sahte demokrasi* (phoney democracy) olarak adlandıran Sakwa'nın 1993 anayasasının getirdiği kurumsal düzeni 'en azından' kurumlar ve mücadele kurallarının belirlenmesi açısından olumlu bulması Rus demokrasisinin geleceği açısından ne kadar karamsar olduğunu göstermektedir.³²²

Öyle ki 1993 anayasa referandumuna gidilen süreç parlamentonun ve anayasanın askıya alındığı dolayısıyla da meşruiyetini yitiren bir zeminde işlemiştir. Seçimler ve referandumu düzenleyecek olan kanunun yine Yeltsin tarafından başkanlık kararnamesi ile değiştirildiğinden oldukça şaibeli bir referandum gerçekleşmesi kaçınılmaz olmuştur. Zaten 10 Kasım'da açıklanan anayasa taslağı ülkede yeni kurulacak anayasal düzeni belirlemesinin yanında öncelikle mevcut başkanın 1996 yılına kadar görevine devam edeceğini belirterek Yeltsin'in konumunu netleştirip erken başkanlık seçimleri tartışmalarını ortadan kaldıracaktır.³²³ 12 Aralık 1993'te oylanan ve Rusya Federasyonu'nun ilk demokratik anayasası işte bu şartlar altında halkın oyuna sunulmuştur.

Şartların bu kadar ağır olması beklendiği gibi katılım oranına da yansımıştır. Rusya'da 1993 yılı seçmenlerinin sadece %54.4'ü referandumda oy kullanmıştır.³²⁴ Anayasanın kabulü için gerekli olan en az %50'nin geçilmesi şartı gerçekleşmiş ve %58.43 ile anayasa kabul edilmiştir. (Tablo 7: Anayasa Referandumu, 1993) Sovyet dönemi ile karşılaştırıldığında şüphesiz çok daha liberal bir anayasa olarak

---

³²² Richard Sakwa, *Russian Politics and Society*, s. 63.

³²³ 1993 Rus Anayasası, Bölüm II: Son ve Geçici Hükümler

³²⁴ Princeton University Constitution Writing and Conflict Resolution, "Russia 1993", Country Reports <https://www.princeton.edu/~pcwcr/reports/russia1993.html> Erişim: 28 Ocak 2015.

tanımlanabilecek bir metne sahip olan *1993 Rus anayasası*³²⁵ hukuken bir yarı başkanlık olan ancak 90ların ikinci yarısında olduğu gibi oligarkların desteği alındığında güçlü bir başkanlık sistemine dönüşen yapıyı getirmiştir. Bir başkan için, aslında Yeltsin için, yazılan anayasa ülkenin dış politika ve iç politikasını oluşturma yetkisini başkana vermesinden dolayı monarşik özellikler barındırdığı için eleştirilmektedir.³²⁶

Tablo 7: Anayasa Referandumunu, 12 Aralık 1993

Anayasa Referandumunu, 12 Aralık 1993				
	Evet	Hayır	Toplam Geçerli Oy	Katılım/Toplam seçmen
Yüzde	% 58,43	% 41,57	% 100	% 54,4
Oy sayısı	32,937,630	23,431,333	56,368,963	57,726,872 / 106,170,835

Kaynak: Alex Kireev, 'Russia Constitutional Referendum, 1993', Electoral Geography.

Rusya Bilimler Akademisi'nden Ninel S. Krylova gibi, anayasanın Sovyet dönemi anayasasından farklarını ortaya koyarak olumlu yönlerinin altını çizen görüşlere de değinmek gerekir. Krylova'ya göre yeni anayasa Rusya'nın totaliter diktatörlükten demokrasiye geçişini sembolize eden bir köprüdür. Uzun bir izolasyon döneminden sonra çok uluslu Rus toplumunun dünya topluluğunun bir parçası olduğunu belirten önsöz ile başlayan anayasa, Rusya Federasyonu'nun insan hak ve özgürlüklerini tanıyan demokratik bir hukuk devleti olduğunu ifade etmektedir.³²⁷ Anayasada yer alan bu ifadeler Rusya Federasyonu açısından demokratik başka bir ülkeden çok daha fazla anlam taşımaktadır. Hareket özgürlüğünün olmadığı, devletin vatandaşı zorla çalıştırabildiği, vatandaşlıktan çıkarabildiği, devletin şiddet kullanma konusunda

³²⁵ 1993 Rus anayasası 137 maddeden ibarettir. İki bölümden oluşan anayasanın ilk bölümü Anayasal Sistemin Temel Prensipleri (1-16), İnsan ve Yurttaşların Hak ve Özgürlükleri (19-64), Federal Yapı (65-79), Rusya Federasyonu Başkanı (80-93), Federal Meclis (94-109), Rusya Federasyonu Hükümeti (110-117), Yargı (118-129), Yerel Özerklik (130-133), Anayasa Değişiklikleri ve Değerlendirme (134-137) alt başlıklarından oluşmaktadır. İkinci bölüm ise Sonuç ve Geçici Hükümleri içermektedir.

³²⁶ Lilia Shevtsova, "The Problem of Executive Power in Russia," *Journal of Democracy* Vol. 11, No. 1 (2000), ss. 32-39.

³²⁷ 1993 Rus Anayasası, Önsöz, <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm> Erişim: 27 Kasım 2015.

sınırlandırılmadığı bir geçmişten bu noktaya gelmek gerçekten de hayli önemli bir adımdır.³²⁸

Yeni anayasada Rus vatandaşlarının vatandaşlıktan çıkarılamayacağı, herkesin RF sınırları dışına çıkıp tekrar geri gelebileceği, her vatandaşın yaşam hakkı olduğu, kimsenin mahkeme kararı olmadan gözaltına alınamayacağı (habeas corpus: hâkim önüne çıkarma emri), yeni bir karar olmadan 48 saatten fazla gözaltında tutulamayacağı ifade edilmiştir.³²⁹ Benzer şekilde suçluluğu ispatlanana kadar herkesin suçsuz sayılacağı ilkesinin benimsendiği anayasada Sovyet dönemine göre daha demokratik bir anayasa ile kazanılan ve 1993 anayasasının olumlu yanları olarak gösterilebilecek noktalar şöyle sıralanabilir:

- a) Herkes gözaltı anından itibaren savunma avukatıyla görüşme hakkına sahiptir (mad. 48),
- b) Kimse işkenceye tabii tutulamaz (mad. 21),
- c) Kimsenin izni olmadan soruşturma ile ilgili özel hayata dair bilgi toplanamaz (mad. 24),
- d) Rus otoriteleri çevre konusunda halkı bilgilendirmekle yükümlüdür (Çernobil Faciası'na atıfla- mad. 42),
- e) İnsan hak ve özgürlükleri ile ilgili konularda iç hukuk yolları tüketildikten sonra herkes uluslararası mercilere başvurabilecektir (mad. 46),
- f) Özel mülkiyet ve serbest ekonomik faaliyetler tanınmaktadır (mad. 8),
- g) Ülkede ideolojik çoğulculuk benimsenmekte ve hiçbir ideolojinin devlet ideolojisi şeklinde zorunlu ideoloji olarak benimsenemeyeceği belirtilmektedir (mad. 13),
- h) Yasama, yürütme ve yargı arasında güçler ayrılığı ilkesinin benimsenmektedir,

---

³²⁸ Sergey Shakhryay, "Basic Law as an Instrument for Legal and Socio-political Transformations (Towards the 20th Anniversary of the Constitution of the Russian Federation)," *Russian Law Journal*, Vol. 1, Issue 2 (2014), s. 34.

³²⁹ Ninel S. Krylova, "The New Constitution of Russia: Main Principles and Futures," *Acron Law Review*, Vol. 27, No. 3,4 (Kış/Bahar 1994), s. 398.

i) Hükümetin güvenoyu alamaması durumunda düşeceği belirtilmektedir.³³⁰

Totaliter bir yönetimden sonra taslağın hazırlanma koşulları ve kabul edilmesi oldukça sorunlu olsa da yukarıda değindiğimiz özellikleri ile Rus Anayasası demokratik yönetimlerdeki anayasalara benzer hükümler içermektedir. Ancak bu hükümlerin kâğıt üzerinde kalıp kalmamasını belirleyecek olan ise iktidarın nasıl kullanılacağı, sınırlandırılma meselesi ve bu anlamda yasama-yürütme-yargı ilişkileridir.

1993 Rus Anayasası hükümet sistemi olarak bir parlamenter sistem değil ancak başkanlık sisteminden de bazı farkları olan bir sistem oluşturmuştur. Yukarıda da değindiğimiz gibi dönemin siyasi şartları altında hazırlanan anayasaya göre Başkan devletin başıdır ancak, başkanlık sisteminden farklı olarak hükümetin başı değildir. Başbakan, Başkan tarafından atanmaktadır ve hükümet yine başkanlık sisteminden farklı olarak parlamentonun alt kanadına karşı sorumludur, güvenoyuna ihtiyaç duymaktadır.³³¹ Başkan'ın kuvvetler ayrılığı alanı ile ilgili görevleri şöyle sıralanabilir:

- a) Başbakanın atanması,
- b) Hükümet üyelerinin atanması,
- c) Hükümeti görevden alması,
- d) Parlamentonun alt kanadının (DUMA) fesh edilmesi (Parlamentonun, Başkan'ın önerdiği Başbakanlık'a aday ismi üç kez reddetmesi veya hükümetin iki kez güvenoyu alamaması durumunda).³³²

Görüldüğü gibi parlamenter sistemle başkanlık sisteminin karışımı olan Rus hükümet sisteminde parlamentonun sınırlı karşı koyma yetkisi dışında Başkan kendi politikalarını uygulayabilmektedir. Başkanın yetkileri artırılmış, parlamentonun kontrol ve denge mekanizmaları kısıtlanmıştır. Parlamento hükümet kurma yetkisine sahip değildir ve Başkan hükümetin onaylanmaması durumunda parlamentoyu feshedebilmektedir. Başkan'ın görevden alınması ise sadece vatana ihanet ve ağır suçlar sonucu DUMA'nın girişimi ve bundan sonra Federal Konsey'in onayıyla

---

³³⁰ A.g.e., ss. 398-404.

³³¹ "Russian Federation's Constitution of 1993 with Amendments through 2008", Constitute Project, s. 32.

³³² 1993 Rus Anayasası, mad. 117.

olabilmektedir. Anayasada insan hakları ve özgürlükler adı altında birçok hak yer alsa da bu hakların kullanımı için gerekli mekanizmaları ve nasıl işleyeceklerini belirtmediği için bu düzenlemeler anlamını yitirmektedir. Aslında, Przeworski'ye göre, sadece anayasanın hukuki garantörü olan Başkan isterse bu hak ve özgürlüklerin uygulanmaya konması mümkündür.³³³ Yeltsin kendisi bu sistemi şöyle açıklamaktadır: “Açık söylemek gerekirse, biri bu ülkede patron olacaktı, işte yapılan da budur.”³³⁴

Yeltsin'in kendisini herhangi bir partiyle eşleştirmemesinin altında da bu gibi nedenler yatmaktadır. Zira parlamento seçimlerinin anayasanın kabulü yanındaki önemi çok daha azdır. Parlamentodaki sandalye dağılımı Başkanın siyasi gücünü o kadar da etkileyecek bir mekanizma ortaya çıkarmamaktadır. Krylova'nın anayasanın kabulünden hemen sonraki analizini merkeze alıp demokratik bir anayasayı hayal ederek olumlu yönlerini ortaya koyduğumuz 1993 anayasasının demokratik bir Rusya yaratmak açısından başarılı olup olamayacağını Rus siyasetinin sonraki dönem tecrübesi belirleyecektir.

2.4. Yeltsin Dönemi Rusya Siyaseti, 1993-1999

Yeltsin liderliğinde hızlanan SSCB dağılma süreci tamamlandığında hem dünyada hem de Rusya'da ülkenin demokratikleşme yönünde bir çizgi takip edeceği beklentisi hâkimdir. Ancak çok geçmeden şok terapi uygulamalarının bu denli acımasızca uygulanması, güçlü Başkanın ülke siyasetine hakim olma çabası ve mücadelenin Başkan Yeltsin'in zaferiyle sonuçlanması bu umutları suya düşürmüştür. Muhalif partiler Duma'da hâkim konuma gelseler de ekonomi politikaları ve ülke siyasetinin özel sektör yaratmada seçici davranmasının sonucunda *Yeni Ruslar* olarak tanımlanan sınıfın iktidar etrafında örgütlendiği görülmektedir.³³⁵ Anayasal düzenlemelerin parlamentoyu arka planda bırakmasının da bir sonucu olarak Başkan Yeltsin'in ülke siyasetine ağırlığını koyduğunu ve demokratikleşme umutlarının da boşa çıktığı görülmektedir.³³⁶ Ancak yine de Yeltsin çevresinde kümelenen iktidar

³³³ Vladimir Gelman, 2015, s. 55.

³³⁴ Boris Yeltsin, *Struggle for Russia* (New York: Times Books, 1994), s. 6.

³³⁵ Harley Balzer, “Routinization of the New Russians?,” *Russian Review*, Vol. 62, No. 1 (Ocak 2003).

³³⁶ Andrei Kolesnikov, Grehopadenye 96-go, Gazeta.ru, 14.06.2016
<https://www.gazeta.ru/comments/column/kolesnikov/8305793.shtml> Erişim: 17.10.2016

koalisyonunun konumlarını yükseltme ve en azından kaybetmeme niyetindeki elitlerden (ve oligarklardan) oluşması Başkanın hareket alanını daraltmış, hatta iş birliğine zorlamıştır. Yeltsin'in iktidar kaynakları, sağlığının kötüleştiği ve siyasi-ekonomik politika tercihleri sonucunda popülaritesinin düştüğü dönemlerde iktidarın devri tartışmalarında daha net ortaya çıkmaktadır.

2.4.1. Seçimler

2.4.1.1. 93, 96 ve 99 Seçimlerinde Seçim Sistemi

Seçim sistemleri genel olarak yine ülkenin siyasi elitleri tarafından belirlendiğinden belli bir siyasi kültürü ve beklentileri ifade etmektedir. Çoğunluk sisteminin benimsendiği ülkelerde siyasi istikrar ön planda tutulurken orantılı sistemde halkın tercihlerinin mümkün olduğu kadar çok parlamentoya yansımaları hedeflenmektedir. Rusya Federasyonu'nda bu iki amaç aynı anda başarılmaya çalışılmış, ancak hükümetin parlamentoya değil de başkana karşı sorumlu olmasının da etkisiyle yaşanan krizler sonucunda 2000'li yıllarda köklü değişikliklere gidildiği görülecektir.

Rusya Federasyonu parlamentosu Duma ve Federasyon Konseyi olmak üzere iki kanattan oluşmaktadır. Federasyon Konseyi ülkenin 83 farklı biriminden (oblast, kray, cumhuriyet, özerk okrug ve federal şehir olan Moskova ile St. Petersburg) 2 temsilcinin doğrudan seçilmesi ile oluşmaktadır.³³⁷ Parlamentonun alt kanadı olan Duma, 450 sandalyeden oluşmaktadır. Partiler 1993 seçimine katılabilmeleri için en fazla 15 bini bir birimden olmak üzere 89 bölge ve cumhuriyette 100 bin imzaya³³⁸ sahip olmalıydılar.³³⁹ Sandalyelerin yarısının orantılı seçim sistemi yarısının ise dar-bölge usulü ile belirlenmesi bazı farklar içerse de Bundestag'ın (Alman parlamentosu) yapısına benzemektedir.

Ancak, Almanya'da bölgesel parti listelerine oy verilirken Rusya'da partilerin ulusal listeler hazırlamaları, Rusya'da dar bölge usulü ile belirlenen 225 sandalye için

³³⁷ Putin döneminde yapılan değişikliklerle merkezden atama sistemine geçilecektir.

³³⁸ Bu şart özellikle geniş coğrafyaya sahip ülkede parçalı ve bölge odaklı siyaset yapan partilerden ziyade daha ulusal çaplı siyaset yapan partilerin oluşmasını sağlamayı amaçlamıştır.

³³⁹ Beat Kernen, "The Russian Parliamentary Elections of 1993: A Quasi-Historical Interpretation in Light of the 1995 Elections," *East European Quarterly*, Vol. 30, No. 2 (Summer 1996).

verilen oyların orantılı sistemdeki oy yüzdesini hiç etkilememesi iki seçim sisteminin ayrılan yönleridir. Ayrıca Rusya’da Duma seçimlerinin başkanlık seçimlerinden önce düzenlenmesi ister istemez bu seçimleri cumhurbaşkanlığı seçimlerinin provası haline getirmektedir.³⁴⁰ Dolayısıyla Rusya’daki düzenlemelerin Almanya’ya göre daha merkezî bir sistem yarattığı görülmektedir. Bu bilgiler ışığında 450 sandalyenin, iki farklı sistem kullanılarak belirlenmesi ve orantılı sistemin kullanıldığı bölümde %5’lik bir barajın uygulanması küçük ve yerel partilerin şansını azalttığı tespit edilebilir.

Rusya Federasyonu’nun komünist geçmişi sebebiyle çok partili hayattan uzak geçirdiği uzun süreç ve tek partinin baskıcı politikaları, siyasi parti algısını olumsuz etkilemiştir. Bu sebeple partiler kişiler üzerinden şekillenmiş ve geniş coğrafya sebebiyle de etkilerinin ulusal boyuta ulaşması daha zor olmuştur. Bu faktörlerin de etkisiyle seçim yapma tecrübesini yeni yeni kazanan Rusya’da seçim kanunu hem Yeltsin hem de Putin döneminde neredeyse her seçim öncesinde değişikliklere uğramıştır.³⁴¹

Rusya Federasyonu’nda seçimler 1993 yılında kurulan Merkezi Seçim Komisyonu tarafından düzenlenmektedir. 15 üyeden oluşan komisyon Başkan, Duma ve Federasyon Konseyi tarafından seçilen beşer üyeden meydana gelmektedir. Kurulduğunda komisyonun başında 1993 ve 1995 seçimlerini idare eden Nikolay Ryabov bulunmaktadır ve özellikle 1993 seçimlerindeki hile iddialarıyla gündeme gelmiştir.³⁴² 1996’da yerine gelen Aleksandr İvançenko daha tarafsız bir isim olarak kabul görmüş ve 1999’a kadar görevinin başında kalmıştır.

Anayasada bir bölüm olarak yer alan seçme ve seçilme hakkı, 1994 yılında ‘Rusya Federasyonu Vatandaşlarının Seçim Haklarının Temel Garantileri’ hakkında kanun ile düzenlenmiştir. Anayasasının 97. Maddesine göre 21 yaşını doldurmuş ve seçimlere katılma şartlarını yerine getiren kişiler Duma’ya seçilebilmektedirler. Siyasi partilerin en az iki yüz bin imza ile seçimlerden altı ay önce adalet bakanlığına tescil

---

³⁴⁰ Misha Myagkov ve Peter C. Ordeshook, “Changing Russia’s Electoral System: Assessing Alternative Forms of Representation and Elections,” *Demokratizatsya*, Vol. 7, No. 1 (Winter 1999), s. 73.

³⁴¹ Julia Krivososova, “The Dizzying Whimsy of Russia’s Election Laws”, Intersection, <http://intersectionproject.eu/article/politics/dizzying-whimsy-russias-election-laws> Erişim: 26.09.2017

³⁴² Sakwa, 2008, s. 162.

ettirilmesi zorunluluğu getirilmiş ve çok sayıda küçük partinin seçimlere katılması bu düzenlemeyle zorlaştırılmıştır. %5 seçim barajının uygulanması ile de ilk seçimlerde 43 partinin katıldığı seçimlerde sadece 4 parti barajı aşabilmiştir. Ancak bu durum temsilde adalet ilkesini sekteye uğratmıştır. AB-Rusya Merkezi raporuna göre seçmenlerin %45'inin tercihleri olan siyasi partilere oy veremedikleri ifade edilmektedir. Bunun sonucunda en fazla oy alan Komünist Parti aşırı oranda fazla temsil edilmiştir.³⁴³ Tam da bu nedenle hem Yeltsin hem de başbakan Çernomyrdin tarafından zaman zaman Duma üyelerinin tamamının dar-bölge usulü ile iki turda seçilmesi gündeme getirilmiştir.³⁴⁴ 1997 yılında bu düzenlemeyi yapmak üzere parlamentoya getirilen yasa tasarısı çoğunluğun reddetmesi üzerine gündemden çıkmıştır.

1999 seçimlerinde öncekinin aksine, seçimden 1 yıl önce tescil edilmesi gereken partiler 200 bin imza toplama zorunluğunun esnetilmesi ile 2 milyon ruble ödeyerek bu şarttan muaf sayılabiliştir. Depozito olarak kabul edilen bu miktar parti oylarının %3'ü aşması halinde geri ödenmektedir. Temsilde adaletin artırılması için yapılan yeni bir düzenlemeyle eğer %5 barajını aşan partilerin tamamı toplam oyların %50'sini alamamışsa, %3 oy oranını aşan partiler de oy oranları kadar sandalye sahibi olabileceklerdir. Eğer buna rağmen parlamentoya giren partiler toplamda %50 oy alamamışsa seçimlerin yenilenmesi gerekecektir.³⁴⁵ Dar bölge usulünün uygulandığı seçimlerde de aynı amaçla yapılan bir düzenlemeyle *herkese karşı* olan oylar tüm adaylara verilen oy oranını aşıyorsa seçimlerin yenilenmesi gerekecektir. 8 bölgede bu şekilde oyların yenilenmesi gerekmiştir.³⁴⁶

2.4.1.2. 1995 Duma Seçimleri

1993 seçimleri ve anayasa referandumu öncesi kriz yaşanması ülkede taşların yerine oturmadığını göstermiştir. Başkan ve parlamento arası krizin Yeltsin'in galip gelmesi ve yeni anayasanın kabul edilmesi ile sonuçlanması ise meşruiyet tartışmalarına rağmen siyaseti belirli bir raya oturtmuştur. Ancak, buna rağmen 1991'de beş yıllığına

---

³⁴³ "The EU-Russia Centre Review: The Electoral System of the Russian Federation", s. 7-8.

³⁴⁴ Sakwa, 2008, s. 163.

³⁴⁵ "Results of the Previous Elections to the Russian State Duma", The Levada Center Moscow, Russia Votes.

³⁴⁶ A.g.e.

başkan seçilen Yeltsin'in yemin ettiği anayasanın yerine yenisinin geldiği ve 1993'te parlamento binasının bombalandığı unutulmamalıdır.

Bu şartlar altında Rus siyasetinin meşruiyet tartışmaları yaşaması ve iktidarın kendisine yeni meşruiyet kaynağı yaratma ihtiyacı hissetmesi kaçınılmazdır. 93 Seçimleri ile hâlihazırda iki yıllığına kurulmuş olan parlamentonun 1995 seçimleri ile yenilenmesi ve arkasından gelecek olan başkanlık seçimi bu boşluğu dolduracaktır. Ayrıca güçlü başkan ve etkisiz parlamentodan oluşan sistem tam da böyle işlememiştir.³⁴⁷ Ülkedeki tek patron olan Yeltsin, meşruiyetini halk tarafından seçilmesinden alsa da yetkilerini kullanmada elini güçlendirecek diğer faktörü halkta ve parlamentodaki desteği ile elitlerin tutumlarında bulacaktır. Ülkedeki ekonomik kötü gidişe rağmen koltuğunda oturabilmesi için elitler ve parlamento ile işbirliği yapmak durumunda kalmıştır.³⁴⁸ Tam yetkiye sahip olsa da henüz yeni seçim yapma alışkanlığını tecrübe eden ülkede 1995 seçimlerini iptal etmeyi düşünmüş, ancak göze alamamıştır.

Hukuku uygulaması gereken devlet kurumları çözülmeye başlamış, kamu düzenini sağlama görevi polis ve mahkemelerden çok çeteler tarafından üstlenir olmuştur. Sarhoşken görüntülenmesi ile birleştirildiğinde kamuoyunda etkisiz siyasi kişiliği ile bilinen olan Yeltsin'in tek mücadelesi kendisini başkanlık koltuğunda tutan iktidar koalisyonunu bu konumda kalması için memnun etmesi olmuştur.³⁴⁹ Buna rağmen, Duma sandalyelerinin yarısına sahip olan muhalif partiler arasında da herhangi bir organize muhalefet oluşmamıştır. Sadece 1995 seçimlerine kadar değil iktidarı devredene kadar ülke siyasetine damga vuracak yeni bir siyasi karakter ortaya çıkmamıştır.

Bu seçimler, ülkede iktidarda herhangi bir değişiklik olmasa da Rus siyasetinde yer alan aktörleri mücadele içerisinde görmek açısından oldukça önemlidir. 17 Aralık 1995'te düzenlenen Duma seçimlerinde 450 sandalyeyi elde etmek için yarışılmıştır. Bir

---

³⁴⁷ "The Russian Duma Elections, December 17, 1995", *Commission on Security and Cooperation in Europe*, Haziran 1995, s. 4.

³⁴⁸ Stephen White, "Political Parties", Bowker ve Ross (der.), *Russia After the Cold War* (Routledge, 2000), s. 75.

³⁴⁹ Gelman, 2015, s. 57.

önceki seçime göre seçim kanununda birkaç ufak değişiklik yapılmıştır. Bunların en önemlisi partilerin seçimden 6 ay öncesine kadar adalet bakanlığınca tescil edilmiş olmaları ve kurulabilmeleri için gerekli imzanın 100 binden 200 bine çıkarılmış olmasıdır. %5'lik seçim barajının bulunduğu 1995 seçimlerine 43 parti katılmış ancak bunlardan sadece dördü seçim barajını aşarak parlamentoda kendilerine yer bulabilmiştir.³⁵⁰

Duma'nın 1993 seçimleri ile pratikte *kırmızı-kahverengi koalisyonu* olarak da adlandırılan komünist ve milliyetçilerin çoğunluğundan oluşması, Yeltsin politikalarının uygulanmasını zora sokmuştur. Kitleleri yoksullaştıran ancak bürokratik elitleri zenginleştiren ekonomik reformların yoğun eleştirilerle karşılandığı, yolsuzluğun ve suç oranlarının arttığı dönemde fakirleşen halkın eşyalarını sattığı görülmüştür. Bu şartlar altında yapılan eleştiriler ekonomik politikaların birinci sırada tartışıldığı 1995 seçimleri öncesinde Yeltsin'i zor durumda bırakmıştır.³⁵¹ Bu durumu göz önünde bulunduran analistler komünizmi sadece birkaç yıl önce terk eden ve iki yıl önce parlamento binasının Yeltsin'in emri ile bombalandığı ülkede seçimlerin iptal edilmesinin şaşkıncı olmayacağı yorumları yapmışlardır.³⁵² Ancak Yeltsin, zaten yeni bir anayasa ve parlamento oluşmasına rağmen halen yeni bir seçime gitmeden koltuğunda oturduğundan buna cesaret edememiştir. Yeltsin'in başbakanı olarak görev yapan Çernomırdin (Evimiz Rusya) ve parlamento sözcüsü Ivan Rykbin'in (Rykbin Bloğu) Yeltsin tarafından parti kurup seçime teşvik edilmesi ile 1995 ortasında Aralık seçimleri kampanyası başlamıştır.

Seçim kampanyaları süresince ekonomik sıkıntılar yüzünden komünist dönem özleminin yanlış olduğu üzerinde duran Yeltsin, komünist ve milliyetçi partilere bu sebeple itibar edilmemesi gerektiğini ifade etmek dışında aktif olarak seçim kampanyalarında yer almamıştır. Kendisini reformların öncüsü olarak sunmuş ve

---

³⁵⁰ Misha Myagkov ve Peter C. Ordeshook, "Changing Russia's Electoral System: Assessing Alternative Forms of Representation and elections," *Demokratizatsya*, Vol. 7, No. 1 (Kış 1999), s. 73-74.

³⁵¹ Eric Shiraev, *Russian Government and Politics* (New York: Palgrave, 2010), ss. 177-178.

³⁵² Levitsky ve Way, 2010, s. 194.

komünist-milliyetçi kanatlarla mücadeleyi Evimiz Rusya ve Rykbin Bloğu'na bırakmıştır.³⁵³

Dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak Batı ile işbirliği çerçevesinde ilişkilerini yürüten Yeltsin ve dışişleri bakanı Kozirev, dış politika alanında, özellikle milliyetçi ve komünist kanat tarafından eski SSCB ülkelerindeki milyonlarca Rus'un kaderine terk edilmesiyle eleştirilmiştir. Bu eleştirilere cevap verme ihtiyacı hisseden Yeltsin azalan popülaritesini de dikkate alarak dış ilişkilerdeki tutumunu sertleştirmiştir. Bosna'da yaşanan etnik savaş, NATO genişlemesi gibi konularda sesini yükseltmiş, Batı ile kavgalı ülkelere silah satışı ve İran ile iyi ilişkiler yürütülmesi yoluyla kendisini ABD ve Avrupa karşısında konumlandırmaya çalışmıştır.³⁵⁴

Muhalefetin ısrarlı duruşu üzerine Başkan Yeltsin'in politikalarının uygulayıcısı Yegor Gaydar'ın yerine Çernomırdin başbakan olarak atanmıştır. 1995 seçimlerinde bu çizgide kendisini gösteren Çernomırdin liderliğindeki Evimiz Rusya (Naş Dom Rassiya)³⁵⁵ bloğu olmuştur. Ekonomik ve siyasi açıdan önemli konumda bulunan birçok ismin katıldığı blok kendisini iktidar partisi olarak sunarak istikrar vaat etmiş ve seçimde yüzde 10,1 oy oranıyla grup kurmaya yetecek kadar oy alsa da beklenenin çok altında kalmıştır.³⁵⁶ Seçim öncesinde Yeltsin ve Çernomırdin'in seçimlerde elini güçlendireceğini düşündüğü siyasi, ekonomik ve sosyal atılımlar beklenen düzeyde gerçekleşmemiştir. Üretimdeki azalma durdurulamamış, ülkedeki finansal durum düzeltilememiştir.³⁵⁷ Bunun yanı sıra 1994-95 yıllarında Çeçenistan'da girişilen ve halk tarafından pek desteklenmeyen savaş sadece muhalefet değil Yeltsin'in kendi çevresinden dahi eleştiriler gelmesine sebebiyet vermiştir. Yeltsin'in sağlık durumunun da kötüleşmesine rağmen planlandığı gibi gerçekleştirilen seçimlerde

³⁵³ Michael McFaul, "Russian Electoral Trends", Zoltan Barany ve Robert G. Moser, *Russian Politics: Challenges of Democratization* (Cambridge University Press, 2001), s. 51.

³⁵⁴ "The Russian Duma Elections, December 17, 1995", *Commission on Security and Cooperation in Europe*, Haziran 1995, s. 3.

³⁵⁵ Evimiz Rusya 1995 seçimlerinde hükümet partisi sıfatını taşıyan partidir. Eleştirilere cevap olarak serbest piyasa ekonomisini sosyal korumacı bir anlayışla savunacağını belirtmiştir. Çeçen savaşını desteklediğini açıklasa da kendisi de bir oligark olan Çernomırdin sayesinde iş çevrelerinin de desteğini alan liberal bir parti olmaktan kurtulamamış, hatta *oligarkların partisi* olarak da anılmıştır. Diğer liberal partilerden tek farkı Çeçen savaşına verdiği destektir. **Kaynak:** Stephen White, "Political Parties", Bowker ve Ross (der.), **a.g.e.**, s. 75.

³⁵⁶ "Results of Previous Elections to the Russian State Duma", http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php Erişim: 21 Mayıs 2016.

³⁵⁷ Roy Medvedev, 2010, s. 204.

üçüncü olan parti dar bölge usulü ile belirlenen sandalyelerden aldıkları ile toplamda 55 sandalye elde ederek Duma'da en fazla sandalyeye sahip ikinci parti olmuştur.

Gennadi Züganov'un Komünist Partisi enerji, iletişim ve taşıma gibi önemli sektörlerin devlet kontrolünde kaldığı karma bir ekonomik sistem önermiştir. Reform eleştirileri ile sosyal politikalarını sunduğu kampanyasıyla toplamda 157 sandalye elde ederek hem orantılı seçim sisteminde hem de dar bölge sisteminden elde ettiği sandalyelerle birinci sırada yer almıştır.³⁵⁸ Dar bölge usulü ile belirlenen sandalyelerle Duma'da yer bulan kendilerine yakın çizgideki partilerle 450 sandalyenin neredeyse yarısına ulaşabilmektedirler.

Jirinovski'nin liderliği haricinde pek de önemli bir çıkış yapamayan milliyetçi popülist bir çizgi takip eden Liberal Demokrat Parti 51 sandalye elde ederek Komünist Parti ve Evimiz Rusya'dan sonra üçüncü sırada yer almıştır. Güçlü devlet hayalini öne süren ve Çeçenistan Savaşı'nda tamamıyla Çeçen direnişini bitirecek toplu bir savaş yürütülmesini savunan Jirinovski %11,2 oy alarak 51 sandalyenin 50'sini orantılı sistemle belirlenen sandalyelerden almıştır. Dar bölge usulü ile sadece 1 sandalye kazanmıştır. Grigori Yavlinski liderliğindeki Yabloko serbest piyasa ekonomisi ve özel mülkiyetin güçlendirilmesini savunmuş, Çeçen Savaşı'nı en sert dille eleştirmiştir. Bu politikalarıyla 45 sandalye ile dördüncü parti konumundadır.³⁵⁹

Yegor Gaydar'ın Rusya'nın Demokratik Tercih partisi Batı'nın yanında konumlandırılan politikalarıyla serbest piyasayı savunmuştur. NATO genişlemesinden rahatsız olmadığını belirten nadir seslerden olan Gaydar, barajı geçemediğinden sadece 9 sandalye elde edebilmiştir. General Aleksandr Lebed'in Rusya Federasyonu dışındaki Rusların haklarını savunan Rus Halklarının Kongresi 5, Girişimci Boris Fyodorov'un İleri Rusya'sı, Ivan Rykbin Bloğu ve Rusya'nın Kadınları partisi de 3'er sandalye elde edebilmişlerdir.³⁶⁰

---

³⁵⁸ Luke March, *The Communist Party in Post-Soviet Russia* (Machester University Press, 2002), ss. 173-181.

³⁵⁹ "Results of Previous Elections to the Russian State Duma", Russiavotes.

³⁶⁰ A.g.e.

450 sandalyeli Duma'da iktidar partisi konumundaki Evimiz Rusya'nın sandalyelerinin 55'te kalırken LDP ve RFKP'nin sandalyelerinin iki yüzü aşması Yeltsin'in bir yıl sonraki başkanlık seçimlerindeki adaylığı açısından olumsuz bir gelişmedir. 1995 seçimleri yukarıda değindiğimiz haliyle Başkan Yeltsin'in politikalarının değerlendirildiği bir referandumdan öteye gidememiştir. Rus siyaseti açısından kazandırdığı ise bir yıl sonra gerçekleştirilecek olan başkanlık seçimlerinde aday olacak isimlerin bu seçimlerde duruşları, kampanyaları ve halktan aldıkları destekle netleşmiş olmasıdır.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) bu şartlar altında gerçekleşen seçimlerin *özgür ve adil* olduğunu belirtmiştir. Genel olarak sorunsuz geçen seçimlerde Smolensk'te AGİT gözlemci delegasyonundan Moldovalı bir üyenin akreditasyonu yapılmamış, yetkili kişi AGİT'in delegasyonunun kendisinin patronunun olmadığını söylemiştir. Seçim günü Çernomırdin'in arkasında parti logosuyla iki kere televizyonda görünmesi de seçimleri etkilemeye yönelik girişim olarak yorumlanmıştır.³⁶¹ Bu eksikliklere rağmen çok sayıda partinin katıldığı Rusya Federasyonu'nun henüz ikinci seçimi olmasına rağmen muhalefet partilerinin özgürce iktidarı eleştirebildiği ve medyayı görece de olsa özgürce kullanabildiği seçimler Rusya demokratikleşmesi için olumlu bir adım olarak nitelenmiştir.³⁶² Seçimlere katılım oranının beklenenin de üstünde (% 63) gerçekleşmesi Rus halkının seçim sonuçlarıyla ilgili olumlu bir beklenti içerisinde olduğunu göstermiştir.

Seçim öncesi yoklamaların ve seçim sonuçlarının verdiği mesajı alan Yeltsin iktidarda kalmanın daha ucuz yolu olan işbirliğini tercih edecektir. Siyasi elitlerin sadakatini zaman zaman gücü paylaşarak bazen de kartel tarzı yapılar oluşturup ülke zenginliklerini kullanma ayrıcalığını sadece belli kesimlere sunma yoluyla elde edecektir.³⁶³ Yeltsin ile işbirliği yapmaya hazır olan etnik cumhuriyetler (Çeçenistan hariç) ise vergilerin azaltılması ya da bazı önemli varlıkların kontrolünün bölgelere bırakılmasını sağlayan anlaşmalar yoluyla Başkan ile anlaşmıştır. Başkanlık seçimleri öncesinde de kaynaklarını Züganov'un kazanması beklentisine göre harcayan bölgesel

³⁶¹ "The Russian Duma Elections, December 17, 1995", *Commission on Security and Cooperation in Europe*, Haziran 1995, s. 9.

³⁶² Sarah Oates, *Television, Democracy and Elections in Russia* (Londra: Routledge, 2006) s. 91-93.

³⁶³ Tania Rakhmanova, 2016, ss. 29-37.

liderler ise ilk tur sonunda taraf değiştirmediyse de tarafsız kalmıştır.³⁶⁴ Bazı iş insanları ise *loans-for-shares* yolu ile petrol ve önemli metaller gibi yer altı kaynaklarının işletmesini alarak elde ettikleri gelirleri Kremlin’le paylaşmışlardır. Ülkede hâkim olan hoşnutsuzluğa rağmen 1996 başkanlık seçimleri öncesinde halkın rızasını alma amacıyla kullanılacak olan bu gelirler, 1995 seçim sonuçlarına bakıldığında başkanlık seçimlerinin kazananının KP lideri Züganov olacağı tahminlerini de etkilemiştir.³⁶⁵

2.4.1.3. 1996 Başkanlık Seçimleri ve İktidar Koalisyonunda Mücadele

Duma seçim sonuçları sadece Rusya Federasyonu’nda değil dünya çapında bir beklenti yaratmıştır. Bu beklentiye göre 1996 cumhurbaşkanlığı seçimlerini KP lideri Züganov kazanacak ve Rusya siyasetinin yönü değişecektir. Öyle ki Züganov Şubat 1996’da Davos Dünya Ekonomik Forumu’na katıldığında Batılı liderler tarafından geleceğin cumhurbaşkanı olarak karşılanmış ve buluşmak için sıraya girmişlerdir.³⁶⁶ Sistemin cumhurbaşkanı odaklı kurulması sonucunda komünistler, cumhurbaşkanlığı makamını ele geçirdiklerinde ülke siyasetine de yön verebilecekleri beklentisiyle cumhurbaşkanlığı seçimlerine kilitlenmiştir.

Yeltsin ve Züganov’un iki rakip olarak ön plana çıktığı seçimlerde adayların temsil ettiği duruşlar farklı siyasi ve ekonomik sistemleri temsil etmektedir. (Tablo 8: Rusya’da Siyasal Toplumun İki Kutuplu Yapısı) Bu durumda halk oy verirken kısa dönemli kaygılara göre değil de daha uzun vadeli sistemsel tercihlere göre hareket edecektir. Özellikle oligarklar yeni elde ettikleri servetlerini kaybetme korkusuyla mevcut sistemi değiştirecek olan Züganov yerine zaten iktidarda bulunan ve zenginliklerinin de kaynağı olan Yeltsin’i destekleyeceklerdir. Henüz resmi olarak bir parti üyesi olmayan Yeltsin kendisini partiler üstü görmüş ve otoriter söylemler benimsemiştir. Ancak, Mart 1996’da oligarklar ile yaptığı görüşmede bu şekilde seçilemeyeceği ve reformcu bir kampanya yürütmesi gerektiğine ikna edilmiştir.³⁶⁷ Bu

³⁶⁴ Ekaterina Deeva, “Russkaya ruletka—96. Kak delali prezidenta,” Korzhakov, Sergey Lissovsky ve Sergey Zverev ile röportaj, *Moskovskiy Komsomolets*, 6 Temmuz 2001.

³⁶⁵ Richard Rose, Neil Munro ve William Mishler, “Resigned Acceptance of an Incomplete Democracy: Russia’s Political Equilibrium,” *Post-Soviet Affairs*, 20/3 (Temmuz-Eylül 2004), ss. 195-218.

³⁶⁶ Kotz ve Meir, 2012, s. 399.

³⁶⁷ Michael McFaul, *Russia’s 1996 Presidential Election: The End of Polarized Politics* (Stanford: Hoover Institution Press, 1997), s. 17.

sayede seçimlerin yapılacağı 1996 yılı başında halk desteği sadece %5 olan Yeltsin'in bu desteği hızlı bir şekilde artırdığı görülecektir.³⁶⁸

Davos'ta Batılı liderler tarafından Züganov'un geleceğin Başkanı olarak karşılanması Boris Berezovski ve diğer oligarkları endişeye düşürmüştür. KP'nin tekrar iktidara gelmesi zenginliklerini komünizmin çöküşü sayesinde elde eden oligarklar için herşeyin sonu demek olacağından Züganov karşıtı cephe oluşturmaları gerekliliğinin farkındadırlar. Berezovski henüz Davos'tayken Rusya'da birçok önemli işletmenin sahibi olan Vladimir Gusinski ile anlaşarak Züganov karşıtı bir cephe oluşturmuştur.³⁶⁹ Bu cepheye Menatep Bank'ın sahibi Mihail Hodorkovski ve İnkombank'ın sahibi Vladimir Vinogradov da katılmıştır.

Tablo 8: Rusya'da Siyasal Toplumun İki Kutuplu Yapısı

Züganov	Yeltsin
Status quo karşıtı	Status quo taraftarı
Muhalif	İktidar yanlısı
Reform karşıtı	Reform yanlısı
Sol*	Sağ*
Komünist	Antikomünist
Muhafazakâr	Liberal
Milliyetçi	Demokrat

*McFaul, Komünizm sonrası Rusya'da sol-sağ ayrımının muğlaklaştığını, kavramların tanımlanmasına göre yer değiştirebileceğini belirtmiştir.
Kaynak: Michael McFaul, *Russia's 1996 Presidential Election: The End of Polarized Politics* (Stanford: Hoover Institution Press,1997), s. 5.

Davos Paktı adını alan bu cepheye daha sonra önemli sermayedarlardan Aleksandr Smolensky, Mikhail Fridman ve Pyort Aven de katılmış, kampanyanın başına da Başkanlık yönetimi lideri Anatoli Çubais getirilerek 3 milyon dolar tahsis edilmiştir.³⁷⁰ Bu miktar, seçim yasasına göre bir adayın harcayabileceği en fazla tutardır. Seçim kanununun 37. maddesi görevdeki cumhurbaşkanının ikinci defa seçilmek için yarışırken cumhurbaşkanlığı makamını seçim yarışında kullanmasını

³⁶⁸ John Llyod, "The First Second Election: Russia at the Polls", *The Political Quarterly*, Ocak/Mart 1997, Cilt. 68, No. 1, s. 9.

³⁶⁹ Rakhmanova, 2016, ss. 28-30.

³⁷⁰ Kotz ve Meir, 2012, s. 399.

yasaklamaktadır. Ancak Yeltsin'in ülkenin birçok bölgesine ziyaretler yapıp yerel projeler için önemli miktarda devlet yatırımı sözü verdiği görülmüştür.³⁷¹

Komünist Partinin imkânları bu miktarı aşabilecek kapasitede değildir, ancak Yeltsin kampanyalarında Shevtsova ve Klebnikov'un verdiği rakamlara göre 700 milyon dolar ile 2 milyar dolar arasında bir kaynak harcanmıştır.³⁷² Önemli bir kısmı medya alanında harcanan kaynaklarla yürütülen bu çalışmalar sonucunda 8 ay önce seçim öncesi kamuoyu yoklamalarında sadece %5 olan oy oranı beklenmedik şekilde artmış ve Yeltsin cumhurbaşkanlığı seçimlerinden zaferle çıkmıştır. 3 Temmuz 1996 tarihinde gerçekleşen ikinci turda %54.4 oya ulaşan Yeltsin, %40.7 oy alan Züganov'u geride bırakmıştır.³⁷³ Çoğunun Duma seçimlerinde halkın karşısına parti lideri olarak çıktığı diğer adaylardan ise en fazla oy alan Aleksandr Lebed %14.7'te kalmış ve ikinci turda Yeltsin'i desteklemiştir.³⁷⁴ (Bknz: Ek I: Rusya Federasyonu Başkanlık Seçim Sonuçları) Bu kadar kısa sürede Yeltsin'in desteğinin bu kadar önemli oranda değişebilmesi ancak oligarkların işbirliği ve desteği, kampanyalarda kullanılan olağanüstü miktardaki para, kitle iletişim araçlarının kontrolünü ellerinde bulundurmaları ve oy sayımının yönlendirilmesi ile açıklanabilmektedir.³⁷⁵

Aktarılan kaynaklara ve oligarkların desteğine rağmen Yeltsin'i iptal etmek istediği seçimlere popülaritesi %5 iken katılmaya ikna etmek kolay olmamıştır. Davos Paketi ile biraraya gelen ekip etrafı generallerle çevrili Yeltsin'i ancak kızı Tatyana aracılığıyla ikna etmiş ve Aralık 1995'te Kampanya Genelkurmayı kurulmuştur.³⁷⁶ Siyasi pazarlama uzmanı Aleksey Sitnikov³⁷⁷ bu işle görevlendirilmiştir. Amerika'dan

³⁷¹ The EU-Russia Centre Review: The Electoral System of the Russian Federation", *Eurussia Centre*, Issue 17, (Nisan 2011), s. 14.

³⁷² Paul Klebnikov, *Godfather of the Kremlin: Boris Berezovsky and the Looting of Russia* (NY: Harcourt), s. 220; Lillia Fedorovna Shevtsova, *Yeltsin's Russia: Myths and Reality* (Washington: CEIP), s. 191.

³⁷³ 16 Haziran 1996'da gerçekleşen ilk turda Yeltsin %35 Züganov %32, Lebed %14,5 oranında oy almıştır. İkinci turda seçilmeyeceğini anlayan Lebed, Yeltsin'in kendisini Güvenlik Konseyi Sekreterliği görevine getirmesi üzerine yarıştan Yeltsin lehine çekilmiştir.

Kaynak: Boris Yeltsin, *Geceyarısı Günlükleri*, çev. Ahmet Fethi (İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001), s. 73-74.

³⁷⁴ "Results of Presidential Elections 1996-2004", *Russiavotes* http://www.russiavotes.org/president/presidency_96-04.php Erişim: 27 Mayıs 2016.

³⁷⁵ Kotz ve Meir, 2012, s. 401.

³⁷⁶ Boris Yeltsin, *Geceyarısı Günlükleri*, çev. Ahmet Fethi (Türkiye İş Bankası Yayınları, 2001).

³⁷⁷ 36 yaşındaki Sitnikov ImageContact Consulting adlı bir şirketi vardır. Seçim kampanyası orgaizasyon ve manipülasyonunda uzmandır. Daha sonraki yıllarda Gürcistan'da Saakaşvili ve Ukrayna'da

getirtilen *spin doctor*'lardan³⁷⁸ da yardım alınmış geriye Rusya'da dendiği gibi siyasi teknolojiler konusunda uzmanlaşmış Rus meslektaşlarının kendi özgün tekniklerini icat etmesi kalmıştır. Bunun için de Sitnikov ekibi psiko-semantic (psikolojik-anlambilimsel) sorgulamayla ilgili benzersiz yöntemler geliştirmiştir. İnsanlara kime oy vermeyi düşünüyorsunuz şeklinde değil de derinlemesine anket yöntemiyle kamuoyunun en çok önem verdiği şeyler belirlenmeye çalışılmıştır. Buna göre tespitleri şu şekildedir:³⁷⁹

- a) İnsanlar için önemli ölçüt sosyalist sistemin toplumsal kazanımlarını muhafaza etmektir,
- b) Farklı kanaatlere hoşgörü beklenmektedir,
- c) Ruslar, 51 cumhuriyetli SSCB'ye özlem duymaktadırlar,
- d) Ekonomik durum dördüncü sırada yer almaktadır,
- e) İnsanlar hiç de dinle ilgilenmemektedir.

Yeltsin bu doğrultuda bir seçim kampanyası yürütmüş, mücadeleciler bir lider görüntüsü verdiği, bazen çocukları sevdiği bazen de Çeçenya'da savaşı sonlandırdığı anlaşmayı imzalarken görünmüştür. Kampanyasına akan muazzam mali kaynakların ve medyanın da desteğiyle Başkanlık koltuğuna oturmuştur. Bu sürecin *adil ve özgür* olup olmadığı tartışmalarına ise Allison ve Lantz "tek kelimeyle cevap vermek gerekirse 'hayır'" demişlerdir. Onlara göre, bu seçimler 1991'den bile geriye gitmiş ve ulusal tv ağı sayesinde Züganov haricindeki tüm adaylar marjinalize edilmiştir. Avrupa Medya Enstitüsü (EIM), bu iki adaydan Yeltsin'in %53, Züganov'un ise %14 oranında TV kampanyalarında yer aldığını belirtmiştir.³⁸⁰ Yeltsin ve Moskova Belediye Başkanı Yuri Lujkov Sovyet zamanını hatırlatan açıklamalarla hem yayın organlarının sahiplerini hem de editörlere lisanslarının inceleme altında olduğunu hatırlatmıştır. Film Yönetmeni Stanislav Govorukhin, oy kullandığı son saatlerde kendi bölgesinde katılım

---

Timoşenko'nun seçilmesi için de sözleşme karşılığı çalışacaktır. **Kaynak:** Tania Rakhmanova, *Rus İktidarının Kalbinde: Putin İmparatorluğunu Sorgulama*, çev. M.ReşatUzmen (BilgeKültürSanat, 2016), ss. 21-22.

³⁷⁸ Meslekleri, özellikle politikada fikirleri ve olayları olduğundan daha iyi göstermek olan kişilerdir. Cambridge Dictionary, <http://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6z%C3%BCk/ingilizce/spin-doctor> Erişim: 8 Ekim 2017.

³⁷⁹ Tania Rakhmanova, 2016, ss. 23-24.

³⁸⁰ "Monitoring the Media Coverage of the 1996 Russian Presidential Elections", Düsseldorf: The European Institute for the Media, 1996.

oranı %49 iken sandıkların kapanmasının hemen arkasından bu oranın %70 olarak açıklandığını belirterek oy sayımında da hileler yapıldığını ileri sürmüştür.³⁸¹

Yeltsin'in tekrar başkanlık koltuğuna oturması hem kendisini hem de iktidar etrafında oluşan koalisyonu rahatlatmıştır. Öyle ki birçok oligark ve parti lideri önemli görevlere getirilmişlerdir. Oligarklar arasından Vladimir Potanin ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı, Boris Berezovski Ulusal Güvenlik Konseyi başkan yardımcısı, kampanya süresince oligarkların müttefiki Anatoli Çubais ise Yeltsin'in genelkurmay başkanı, ikinci turda adaylıktan çekilip Yeltsin'i destekleyen General Aleksandr Lebed de bu tavrının mükâfatı olarak Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı yapılmıştır.³⁸² Halkın beklentisi doğrultusunda Çeçen Savaşı hemen sonlandırılmıştır.³⁸³ Ancak hiç şüphe yoktur ki, 1996 Başkanlık Seçimlerinin en önemli sonucu, Yeltsin'in 1993 parlamento bombalaması olayında ordunun desteğini arkasında almasından sonra ilk defa bu çevreden uzaklaşmış ve finans-sanayi ağının etkisine girmesidir.³⁸⁴

İlerleyen aylarda Yeltsin'e yakın liberal Boris Nemtsov da başbakan yardımcılığı görevine getirilecektir. Ancak, bu yakınlıkların sadece bir iktidar koalisyonu olduğu unutulmamalıdır. Zira bu isimler arasında hala özelleştirilmemiş devlet varlıklarının elde edilmesi ile ilgili mücadele başladığında bu koalisyonun ne kadar zayıf olduğu ve tamamen elde edilen çıkarlara dayalı olduğu ortaya çıkacaktır. Yeltsin sonrası halefin kim olacağı meselesi de eklendiğinde *bankerler savaşı* olarak adlandırılabilen mücadele başlayacaktır.

---

³⁸¹ Graham T. Allison and Matthew Lantz, "Assessing Russia's Democratic Presidential Election" <https://www.belfercenter.org/publication/assessing-russias-democratic-presidential-election> Erişim: 12.11.2017.

³⁸² Kotz ve Meir, 2012, s. 406.

³⁸³ Çeçenya Savaşı'nın halkta yarattığı tepkinin farkında olan Yeltsin, Aslan Maşadov liderliğindeki Çeçen Birliklerin Rus ordusunu zor durumda bırakmasının sonucunda anlaşma yoluna gitmiştir. Güvenlik Konseyi Sekreteri Lebed ile Maşadov arasında imzalanan ve Hasavyurt Barışı olarak bilinen anlaşma ile beş sene içerisinde Çeçenya'nın statüsü hakkında karara varılacaktır. Bu doğrultuda 12 Mayıs 1997'de RF ile İçkerya Çeçen Cumhuriyeti arasında Barış ve İlişki Prensipleri Anlaşması imzalanmış, taraflar arası düşmanlığın sona erdiği belirtilmiştir.

³⁸⁴ Celeste A. Wallander, "The Economization, Rationalization, and Normalization of Russian Foreign Policy", *Ponars Policy Memo 1*, (Ağustos 1997), s. 2.

2.4.1.4. 1999 Seçimleri

Rusya siyasetinin kronik problemi haline gelen Duma seçimlerinin başkanlık seçimleri öncesinde gerçekleşmesi 1999 seçimlerinde de siyasal hayatı olumsuz etkilemiştir. Partiler yine liderler üzerinden sonraki yıl yapılacak olan başkanlık seçimlerinin provasını yaparak Duma seçimleri öncesinde faaliyetlerini yürütmüşlerdir.

Yeltsin, 1996 başkanlık seçimi sonrasında önceki döneme göre daha gözlerden uzak durmuş, zaman zaman belirli bir süre ortalarda görünmemiştir. Sık sık yaşadığı sağlık problemleri ve 1999 yılı sonunda geçirdiği kalp ameliyatı da bu süreci etkilemiştir. Kamuoyu önünde yaptığı açıklamalarda İsveç ve Finlandiya'yı karışırması, Almanya ve Japonya'yı nükleer güçler olarak göstermesi gibi küçük düşürücü yanlışlar yapmıştır.³⁸⁵ 1998 yılı Mart ayında Çernomırdin'in başbakanlıktan alınması ve Kriyenko'nun Duma'ya önerilmesi, Duma'da Kriyenko'nun Başkan'ın kuklası olduğu yorumlarına yol açmıştır. Başbakanı iki defa reddeden Duma, Başkana fesih yetkisi vermemek için üçüncüye mecburen kabul etmek durumunda kalmıştır.³⁸⁶ Duma-Başkan ilişkilerinin bu şekilde gergin devam ettiği dönemde 1998 ekonomik krizinin yarattığı olumsuz hava içerisinde Duma, Yeltsin'in kendisine yöneltilen beş suçtan yargılanması için komisyon kurulmasını onaylamıştır.³⁸⁷ Bu girişimi sonuçsuz kalsa da ekonomik kriz sonucunda görevden alınan Kriyenko'nun yerine Çernomırdin'in atanmasına engel olmakta başarılı olmuştur. İki kez reddettiği Çernomırdin'in yerine bu kez Yeltsin geri adım atarak Primakov'u önermiştir. Bu sayede göreve gelen Primakov döneminde (Eylül 1998-Mayıs 1999) oligarklarla mücadele görece başarılı olmuştur.³⁸⁸ Ancak, bu mücadele oligarkları Primakov'a karşı birleştirecek ve Yeltsin'in varisi olabilmesinin önünde engel haline dönüşecektir.

---

³⁸⁵ Kotz ve Meir, 2012, s. 406.

³⁸⁶ Alexei Avtomov, "The President and Parliament in Contemporary Russia", a.g.e., s. 65.

³⁸⁷ Bu beş suç şunlardır: Aralık 1991 tarihli SSCB'yi dağıtan anlaşmayı imzalamak, Ekim 1993'te parlamentoyu yetkisi olmadan fesh etmek, 1994 Çeçen Savaşını yetkisi olmadan başlatmak, Rus ordusunu ve Rusya'nın savunma kapasitesini yok etmek, 1992 yılından itibaren uyguladığı ekonomi programları ile Rus halkına karşı soykırım suçu işlemek. Bu girişim, parlamento oylamasında yeterli oy alamayarak sonuçsuz kalmıştır. Kaynak: Thomas F. Remington, "Parliamentary Politics in Russia", White, Gitelman ve Sakwa (der.), a.g.e., s. 49.

³⁸⁸ Peter Rutland, "Putin and the Oligarchs", Herspring (der.), *Putin's Russia. Past Imperfect, Future Uncertain* (Rowman & Littlefield, Lanham MD, 2003), s. 137.

1993 yılı seçimlerinde Gaydar'ın *Rusya'nın Tercihi Partisi*, 1995 seçimlerinde de Çernomırdin'in *Evimiz Rusya Partisi* iktidar partisi olarak seçimlere girmiştir. Duma'da ana muhalefetin ise daha çok komünistler ve milliyetçilerin etrafında oluştuğu gözlemlenmiştir. 1999 seçimleri öncesinde ise Başbakan Primakov etrafında şekillenen, ulusal güvenlik yapılanması, bölgesel liderler ve endüstriyel-finansal gruplar tarafından da desteklenen hareket Primakov'un Mayıs 1999'da görevden alınması ile engellenmiştir. Böylece Başkan Yeltsin'in iktidarı haricinde varlık gösterip söylemleri ile ön plana çıkan isimlerin sahneden çekilmesi işlemi geleneğinin bozulması engellenmiştir. İktidar partisi olarak ise başında uzun süre Acil Durumlar Bakanlığı yapan Sergey Şoygu bulunan *Birlik (Edinstvo)* kurulmuştur.³⁸⁹ Birlik'in Yeltsin sonrası veraset savaşlarını engellemek için kurulduğu aşikârdır.

Bu şartlar altında gidilen seçimlerde Komünist Parti %24,3 oy oranı ile %23,3 oy alan Birlik'i geçmiş ve toplamda 113 sandalye çıkarmıştır. Birlik ise dar bölge usulü ile de elde ettiği sandalyelerle 73 kişiyi Duma'ya göndermiştir. Anavatan partisi (Fatherland-Oteçestvo) ise Bütün Rusya ile birlikte girdiği seçimlerde ancak %13,3 oy alabilmiş ve toplamda 68 sandalye kazanmıştır. Sağcı Güçler Birliği (SPS), LDP ve Yabloko ise barajı geçen diğer partiler olmuştur.³⁹⁰ Bu sayede Rus halkının daha önceki seçimlere göre barajı geçebilecek partilere yöneldiği görülmektedir. Barajı geçen partilerin toplam oy oranı bu seçimlerde %80'i aşmış ve parlamentonun temsil gücü oldukça yükselmiştir.

Görüldüğü gibi Yeltsin dönemi Rusya'sına hâkim olan siyasi rejim ne bir demokrasidir ne de tam bir otoriter rejim görüntüsü vermektedir. Rusya'daki siyasi rejim, komünist geri dönüşüne karşı Batı ile işbirliği yaparak kendisine demokratikleşme ve liberalleşmeyi hedef almıştır. Ancak, Rusya'da yaşanan şok terapi tecrübesi, ekonomik çöküş, ortaya çıkan siyasi grupların partileşememe problemi ve komünist geri dönüş tehlikesinin daha fazla demokratikleşme kaygısını arka plana itmesi sonucunda bu hedefe ulaşamamıştır. Başkan, bu gelişmeler sonucunda yeni

---

³⁸⁹ Sakwa, 2008, s. 176.

³⁹⁰ "Results of the Previous Elections to the Russian State Duma", Russia Votes, The Levada Center Moscow http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php Erişim: 7 Mayıs 2016.

elitler ve oligarklar ile işbirliği yapmak zorunda kalmış, onların medya, parlamento, yargı üzerindeki etkilerini kullanarak koltuğunu sağlama alma yoluna gitmiştir.

Sonuçta, kâğıt üzerinde kalan Rusya'da demokrasi olgusu, şeklen yerine getirilen ancak uygulanmayan demokratik özellikler ile sınırlı kalmıştır. Hem parlamento hem de başkanlık seçimlerinde rekabet ortamı gerçekleşmiş ancak, özellikle başkanlık seçiminde yoğun müdahale sonucunda rekabet anlamını yitirmiştir. Rekabetçi ancak otoriter bu rejimde iktidara yakın olan ve iktidarı elinde bulunduranlar, kendi iktidarlarını devam ettirmek amacıyla medya, parlamento, yargı, protestolar vs. gibi tüm imkânları seferber etmişlerdir.

2.4.2. Medya

Siebert, Peterson ve Schramm 1963 yılına ait medyanın rolü üzerine bir klasik olan çalışmalarında dört farklı medya üzerinde durmuştur. Bunlar; özgürlükçü, sosyal sorumluluk sahibi, otoriter ve Sovyet tarzı medyadır.³⁹¹ Bir ülkede bu medya modellerinden hangisinin bulunacağı yine o ülkenin tarihi, geleneksel ve kültürel özelliklerine göre belirlenecektir. Sovyet dönemi medyası tarihi bir dönemi içerdiğinden güncel tartışmalarda referanslar haricinde pek yer almamaktadır. Özgürlükçü ve sosyal sorumluluk sahibi medya Batı Dünyası üzerinden tartışılırken otoriter medya türü de hükümet kontrolü içerdiğinden eleştirilmektedir.

Özgürlükçü medya, tüm fikirlerin serbest bir şekilde dile getirilebileceği, medya kuruluşlarının halkın farklı kesimlerinin dili olup ticari amaçlarla da olsa onları temsil edeceği medya türüdür. Her tür haber en kısa zamanda izleyici-dinleyiciye ulaştırılmalıdır. Ancak, bu medya türünün dezavantajı da medya kuruluşunun politik gücünü sınırlandırmasıdır. Çünkü bu tür medya örneğinde kuruluş, halkı kendi istediği şekilde sunduğu haberlerle yönlendirme gücünden feragat etmiş olacaktır. *Sosyal sorumluluk sahibi medya*, halkta toplumsal infiale yol açacak şekilde yayın yapmamaya özen gösteren ve toplumsal duyarlılık oluşturmaya yönelik bilgilendirmeler yapan medyadır. Ancak, hangi gelişmelerin toplumsal infiale yol açacağı konusu muğlak

---

³⁹¹ F.S. Siebert, T. Peterson ve W. Schramm, *Four Theories of the Press* (Urbana: University of Illinois Press, 1963).

kalmakta ve medya kuruluşlarının kendi belirleyecekleri tutumlar farklılık gösterecektir.³⁹²

Henüz çeyrek yüzyıl geride kalan ve Rusya Federasyonu'nda hem vatandaşlar hem de yöneticiler için iletişim kültürünü oluşturan *Sovyet modeli* ise tam bir kapalı toplum örneğidir. Bu kapalı sistemin medya ayağı şüphe yok ki vatandaşlara doğru haberi en kısa zamanında iletmekten yoksundur. Yurt dışından bilgi akışının yasak olduğu bu sistemde toplum, birkaç kez sansürden geçerek filtrelenen haberleri öğrenebilmektedir. Yabancı kanalların ve radyo istasyonlarının yayını yasaktır, Sovyet kanalında ise sadece izin verilen programlar yayınlanabilmektedir.³⁹³ Anlaşıldığı gibi aslında bu model dünyadan kopuk bir sistem değildir. Haber akışı sadece elit bir kesime yapılmaktadır. Sadece bilmesi gereken elit kesime servis edilen bu bilgi resmi haber ajansı TASS tarafından sunulmaktadır. Hedeflenen sınıfsız bir toplum idealinin tam tersine elit (birinci sınıf) ve ikinci sınıf vatandaş ayrımının yapıldığı bu sistemde gazeteciler de özellikle seçilip eğitilerek hali hazırda işleyen bu çarkın bir dişlisi haline getirilmektedir.³⁹⁴

Rusya Federasyonu'nda medyanın bu kapsamda analizi, de jure ve de facto olmak üzere iki şekilde yapılmalıdır. Çünkü 1993 anayasası hem bilgi edinme hakkını tanımakta hem de her türlü sansürün kabul edilemeyeceğini ifade etmektedir (29. Madde). Ayrıca, 1995 tarihli Bilgi, Bilgi Üretme ve Bilginin Korunması Hakkında Federal Yasa güvenlik gerekçeleri haricinde her türlü bilgiye vatandaşlarca erişilebilmesini garanti etmektedir.³⁹⁵ Kitleleşme İletişim Araçları Yasası da Rus vatandaşlarının her türlü bilginin yanı sıra devlet organları ve işleyişi hakkındaki tüm bilginin de kitle iletişim araçları sayesinde ulaşabilmesini garanti altına almaktadır.³⁹⁶ Oysa Rus otoriteleri bilgiyi hala kendi mülkleri olarak görmeye devam etmekte ve

---

³⁹² Sarah Oates, "The Neo-Soviet Model of the Media" *Europe-Asia Studies*, Cilt 59, No. 8 (Aralık 2007), ss. 1280-1282.

³⁹³ Hedwig De Smaele, *Mass Media and The Information Climate in Russia*, *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 8 (Aralık 2007), s. 1300.

³⁹⁴ P. Novosel, "The Iron Law of Communication"; İçinde: D. J. Paletz, K. Jakubowicz ve P. Novosel, *Glasnost and After. Media and Change in Central and Eastern Europe* (Cresskill, NJ, Hampton Press, 1995).

³⁹⁵ "Federal Law on Information, Informatization, and the Protection of Information" https://fas.org/irp/world/russia/docs/law_info.htm Erişim: 26 Şubat 2017.

³⁹⁶ "Law of the Russian Federation on Mass Media" http://www.policy.hu/myagmar/Russian_Mass_Media_Law_I.PDF Erişim: 26 Şubat 2017.

vatandaşın erişimini kısıtlamaya çalışmaktadır. Duma'nın çıkardığı kanunun yol göstermesi ile Başkanlıktan başlayarak her kurum kendi gizlilik ilksi çerçevesinde kararname ve yönetmelik yayımlayarak gizlilik ilkesinin çerçevesini belirlemektedir. Böylece, örneğin askeri-endüstriyel kompleks hakkında herhangi bir bilgi milli güvenlik açısından gizli sayılabilmektedir. Dolayısıyla teorik ve hukuki açıdan idarenin şeffaflığı, siyasi elitlerin bilginin tek sahibi olduğuna yönelik inatçı iddiaları ile çelişmektedir.³⁹⁷ Ermolin'e göre Rusya'da bilgi edinme, 'hak' anlayışı çerçevesinde değil de 'kişisel bağ'lar çerçevesinde mümkün olabilmektedir.³⁹⁸ Arapova'ya göre ise Rusya'da devlet kurumlarına iletilen yazılı soruların %70'i cevapsız bırakılmakta, %36'sı cevap verilerek reddedilmektedir.³⁹⁹

Rusya hem devletin sahibi olduğu hem de ticari amaçlı medya kuruluşlarının bulunduğu ve televizyon ağırlıklı bir medya kültürüne sahiptir. Ancak, bu kuruluşlar arasında devletin hâkimiyetinin belirgin olduğunu söylemek gerekir. Hem telekomünikasyon altyapısının zayıflığı hem de gelir seviyesine bağlı olarak diğer medya kanallarının kullanımının düşük kalması sebebiyle internet, dergi abonelikleri gibi farklı kanallar karşısında televizyonun hâkimiyetinin devam ettiği Rusya'da Yedinaya Rossiya (Birinci Kanal), %51'inin sahibi olan devlet tarafından işletilmektedir. RTR (Rus Radyo ve Televizyon)'nin sahibi ise tamamen devlettir ve bu sayede istenilen kişi alınıp bir başkası ise işten çıkarılabilmektedir.⁴⁰⁰ 1991'den beri bu şekilde yayın hayatına devam eden bu iki kanalda artık herkes bu kültüre alıştığı için yeni bir problem ile karşılaşmamaktadır.

Sovyet döneminin bu kadar yakın bir tarihte tecrübe edilmiş olmasından kaynaklı siyasi kültür, Rusların çoğunun medyanın tarafsızlığını reddetmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla vatandaşlar, medyada yer alan haberler tarafsız bir kurumdan değil tam tersi finansal ve siyasal patronların istediği şekilde süzgeçten geçerek kendilerine sunulduğunu bilmektedir. *Vremya* (Yedinaya Rossiya) veya *Segodnya*

³⁹⁷ Hedwig De Smaele, "Mass Media and The Information Climate in Russia," s. 1301.

³⁹⁸ Vladimir Ermolin, "Pressa i Silovye Vedomstva: Vzaimoterpimost-Kak Forma Sodrudnichestva" İçinde: M. Pogorelyi ve I. Safranchuk, eds. *Sovremennaya Rossiiskaya Voennaya Zhurnalistika. Opyt, Problemy, Perspektivy* (Moskova: Gendalf, 2002), s. 7.

³⁹⁹ G. Arapova, 'The Right to Access to Information: Monitoring Experience', *Media Expert*, 4: http://www.medialaw.ru/e_pages/laws/project/r2-3.htm Erişim: 6 Aralık 2016.

⁴⁰⁰ Sarah Oates, "The Neo-Soviet Model of the Media," s. 1286.

(NTV) gibi haber programları vatandaşlar tarafından da bu çerçevede anlaşılmaktadır. Vera Tolz, Rusya’da Perestroika’nın ilanından 1990 yılına kadarki dönemde son üç yüz yılda hiç yaşanmadığı kadar özgür basın bulunduğunu ifade etmektedir.⁴⁰¹ Ancak, Andrei G. Richter, Perestroika’nın ilanından 1994 yılına kadar süren dönemde Rus basınına analiz ettiği makalesinde SSCB’nin çöküşü ve hem devlet desteklerinin kullanılması hem de yaşanan ekonomik krizin bir sonucu olarak Rus basınına⁴⁰² izleyen yıllarda can çekişir hale geldiğini belirtmektedir.⁴⁰³

Bunun yanı sıra, Rusya’da yasal düzenlemelerin yetersiz kalması sebebiyle gazeteciler ifade özgürlüğünü kullanamamaktadır. 1993 anayasası ile koruma altına alınan vatandaşların ifade özgürlüğü yeterli yasalarla donatılmadığından mağduriyetlere sebebiyet vermektedir. Hem medya yayınlarını düzenleyen etkili bir kanunun bulunmaması hem de Başkanlık Kararnamelerinin daha önceden çıkan kanunlarla çelişmesine rağmen yürürlüğe girmesi, Rusya’da sivil toplum oluşumunun ve medya tarafından muhalif seslerin vatandaşlara iletilmesinin önündeki en büyük engeldir. Ayrıca, bölgesel yönetimler kendi bölgelerinde medya üzerine düzenlemeler yapabilmekte ve bu da ifade özgürlüğü karşısında extra bir engel olarak belirlemektedir. Hatta Avrupa Medya Enstitüsü’ne göre bölgesel bazı düzenlemeler federal düzenlemeler ile tamamen çelişmekte ve böylece yayının ya federal ya da bölgesel düzenlemelerle çelişeceği görülmektedir.⁴⁰⁴ Bu şekilde medya kuruluşlarına hiçbir koşulda yasal yayın yapma imkânı bırakılmamaktadır.

Aslında merak edilmesi gereken esas konu medya kuruluşlarında çalışan yazar, araştırmacı ve gazetecilerin 1991 sonrasında Sovyet propaganda makinesindeki kendilerine biçilen rollerinden vazgeçip vazgeçemedikleridir. Görevlerini yaparken kendilerini vatandaşların hizmetinde mi yoksa devletin hizmetinde mi hissettikleri

---

⁴⁰¹ Vera Tolz, Russia, RFE/RL Research Report, 1(39), 1992, ss. 4-9.

⁴⁰² Belirtilen dönemde her gün Rus halkının %59’unun gazete okuduğu, buna karşılık %61’inin radyo dinlediği ve %86’sının da televizyon izlediği tespit edilmiştir. Medya iletişim araçlarının etkili olma oranı bu veriler ışığında düşünülmelidir. Kaynak: Andrei G. Richter, “The Russian Press after Perestroika.”

⁴⁰³ Andrei G. Richter, “The Russian Press after Perestroika,” *Canadian Journal of Communication*, Vol. 20, No. 1, (Jan. 1995). ISSN 1499-6642. Available at: <<http://cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/842/748>>. Date accessed: 26 Feb. 2017.

⁴⁰⁴ European Institute for Media, “Monitoring the Media Coverage of the December 1999 Parliamentary Elections in Russia: Final Report” Düsseldorf, 2000, s. 19.

konusu belirleyicidir. Voltmer'e göre Rus gazetecilerin sivil toplumun güçlenmesi için çalışmadıklarına dair güçlü deliller vardır. 1991 sonrasında gittikçe daha az toleranslı Kremlin karşısında basın-yayın kuruluşları geri adım atmak zorunda kalmıştır. Yolsuzluk ve Çeçen Savaşı gibi konular üzerinden hükümeti eleştiren ve bu şekilde Kremlin çizgisinden uzaklaşan devlet destekli medya kuruluşları, bu tutumlarının bedelini devlet fonlarını alamayarak ödemişlerdir.⁴⁰⁵

Bu tutumun bir sonucu olarak Rusya'da Yeltsin döneminde bazı medya kuruluşları diğerlerine göre daha ön plana çıkmıştır. Habere, bağlantıları sayesinde daha hızlı ulaşma imkânını elinde bulunduran Tass, Interfax gibi haber ajansları doğal olarak birkaç adım önde görünmektedir. Izvestiya ve Kommersant gibi gazeteler ise bu bağları sayesinde daha tercih edilen gazeteler olmuştur. Televizyon kanallarının durumunu ise Hedwig De Smaele şöyle açıklamaktadır:

Yeltsin'in ilk yıllarında muhalif bir tutum benimseyen NTV kanalının muhabirleri Kremlin'e giremiyorlardı. Oysa Eylül 1996'da işbirliği yapan televizyon kanalı konumuna geldiğinde başkanlık kararnamesi ile tüm dördüncü kanal haklarını alarak devlet televizyonu ayrıcalıklarına ve bilgiye erişime sahip oldu. 2000 yılı yazında Kursk felaketi esnasında ise karikatür olacak gelişmeler yaşandı. Medyanın konuyu ele alması tamamen sınırlandırıldı ve sadece devlet kontrolündeki RTR'den bir gazeteci olay mahaline ilişkin erişime sahipti. Konovalov'a göre Kursk felaketi gazetecileri bizimkiler (svoi) ve diğerleri (çujih) şeklinde ayırt etmek için hayati önemde bir gelişme olmuştur. RTR gibi devlet medya kuruluşları bizimkilerdir ve bilgiye en yüksek oranda erişime sahiptirler. Konovalov, ayrıca, azalan oranda Kremlin'e yakınlığına göre itaatkâr medyayı da sıralamaktadır. Televizyon kanalları için bunlar RTR, ORT, NTV ve TV-Tsentr'dir.⁴⁰⁶

Burada 1996 Başkanlık seçimleri sırasındaki medya desteği oldukça açıklayıcıdır. Oligarkların mali desteği ile sınırsız imkâna sahip olan Yeltsin, Aleksey Sitnikov'un belirttiğine göre kesinlikle 1,5 milyar dolar, belki de 3 milyar dolara kadar bir harcama yapmıştır.⁴⁰⁷ Kamuoyu çalışmaları doğrultusunda bir dizi reklam spotları yayımlamış, duygusal bir topluma hitab ettiğini bildiği için 'Kalbinle Oy Kullan!'

⁴⁰⁵ Katrin Voltmer, "Constructing Political Reality in Russia: Izvestiya-Between Old and New Journalistic Practices," *European Journal of Communication*, Cilt 15, No. 4 (2000).

⁴⁰⁶ Hedwig De Smaele, "Mass Media and The Information Climate in Russia," s. 1303.

⁴⁰⁷ Aleksey Sitnikov ile mülakat, Moskova, Haziran 2004: İçinde: Tania Rakhmanova, 2016, s. 34.

mottosu reklamlarda sürekli yer almıştır.⁴⁰⁸ Linz'in otoriter rejimlerde ideoloji değil zihniyetin varlığı ve duygusallığın ön planda olduğu tespiti burada Rusya siyasetinde vücut bulmuştur.⁴⁰⁹

Esas ilginç olanı ise para ile yazdırılan makaleler ve atılan haber menşetleridir. Bu gazeteler arşivlerini internete taşıdıktan sonra *Yeltsin* ve *Züganov* yazılıp arandığında *O Canavar Züganov* başlıklı makalenin aynı haliyle farklı yetmiş gazetede yer aldığı görülmektedir.⁴¹⁰ Yeltsin'in kampanyası süresince bu tarz yazılı basın ile ilgili işleri daha sonra Putin'in fikir babası olarak da karşımıza çıkacak olan Gleb Pavlovski üstlenmiştir.

2000 başkanlık seçimleri öncesinde gerçekleşecek olan Aralık 1999 seçimleri ise görev süresini tamamlayan ve sağlık problemleri sebebiyle zaten siyasette kalma ihtimali az görünen Yeltsin'in halefinin belirlenmesinde önemli rol oynayacaktır. Bu sebeple medyanın rolü yine kilit konumda bulunmaktadır. Yeltsin'in halefi olması planlanan Primakov ve Stepaşin'in hakkındaki sadık olmadıkları ve Yeltsin'i siyasetten silecekleri yönündeki iddialar kendilerinin görevden alınmalarına sebep olmuştur.⁴¹¹ Primakov bu gelişmeler sonucunda Moskova Belediye Başkanı Yuri Lujkov'un⁴¹² da desteğini alarak "Vatan/Bütün Rusya" (Oteçestvo/VsiaRosya) (OVR) partisini kurarak seçimlere katılma kararı almıştır. Böylece medya üzerinden bir kampanya savaşı da başlamıştır.

Lujkov'un yakını Gusinski'nin sahibi olduğu NTV'de Pazar akşam prime time süresince ekranda kalan *İtogi (Bilanço)* tv programı Primakov'un OVR'sini destekleyen yayınlar yapmaktadır. Karşısında ise Berezovski'nin sahibi olduğu ORT kanalında 90lı yıllar Rusyasının en popüler tv programcısı Sergey Dorenko'nun *Yazar Programı* adlı

⁴⁰⁸ Emekli bir işçi erkek veya kadımla röportajın yer aldığı tv reklamında dile getirilenler şöyledir: "Boğaz tokluğuna çalışıyorduk. 1933'te kolhozları kurduklarında ben sekiz yaşındaydım. Kovalamaca başladı, bağımsız kalmak isteyenleri zorla kolhoza sokuyorlardı. Bugün herşey değişti. Kim çalışırsa ekmeğini kazanıyor. İşte bu yüzden diyorum ki, Yeltsin'i seçmek lazım. Biz, eskiler çok kalabalık değiliz, ama hepimiz yeni hayat için oy kullanmalıyız."

⁴⁰⁹ Juan J. Linz, *Totaliter ve Otoriter Rejimler*, s. 140.

⁴¹⁰ Sergey Sokolov ile mülakat, Şubat 2005. İçinde: Rakhmanova, 2016, s. 40.

⁴¹¹ Steven Lee Myers, *The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin* (Londra: Simon&Schuster, 2015), ss. 154.

⁴¹² Yuri Lujkov, Sobçak'ın seçimleri kaybettiği dönemde başkanlığı kazanmış ve 2010 yılında Medvedev ile ters düşerek görevden alınana kadar başkanlık görevini yürütmüştür. 1999 seçimlerine gidilen süreçte NTV televizyonu'nun da sahibidir.

tv programı aynı saatte isim babası Berezovski olan Birlik⁴¹³ partisini ön plana çıkaran yayınlar yapmaktadır. İki program arasında başlayan acımasız savaş, her türlü ima, dedikodu, beceriksizlik, rüşvet, kompromat⁴¹⁴ ve cinayetle eşleştirmenin kullanıldığı bir hal almıştır. Dorenko'nun sunuculuktaki başarısının da desteğiyle seçimlerin yapılacağı Aralık ayında ORT'de yayınlanan programın reytingi İtogi'nin üç katına çıkmıştır.⁴¹⁵ *Aile*⁴¹⁶ bu zamana kadar kendisini açıkça bir parti ile eşleştirmeyen Rusya Başkanı ve Başbakanı izleniminden vazgeçip bu yükselen destekten Putin'in faydalanmasını istemiştir. Berezovski'nin planladığı bir kurguyla⁴¹⁷ Putin, Birlik Partisi Başkan'ı Sergey Şoygu'yla karşılaşmasında onu ve partisini desteklediğini söyleyecek ve bu cümleler habelerde yer alacaktır. Tv kanalları aracılığıyla her türlü manüplasyonun uygulandığı seçim kampanyası hakkında KP lideri Züganov şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Beyin yıkama makineleri harika çalışıyordu. Son on beş yıldan beri bu makinenin bu ülkede, en zeki ve aydın insanlar da dâhil beyinleri işinlamada atom bombasından bile daha etkili olduğunu itiraf etmeliyim.”⁴¹⁸

Bu şartlar altında gerçekleşen 1999 seçimlerinde KP %24,3 oy oranıyla birinci parti olmuş Primakov'un Anavatan/Bütün Rusya partisi ise %13,3 oy alabilmiştir. Birlik, kendi kurucularının da beklentisini aşarak %23,3 oy oranına ulaşmış hemen KP

---

⁴¹³ Berezovski, Yeltsin ve varisinin hareketi görevini üstlenecek olan ve oligarklara hiç şans tanımayacağını belli eden Primakov'a karşı birleşmesi gereken kesime hitab edecek partiyi planlamasını şöyle ifade etmektedir: “Eylül 1999'da hastalandım, yatağımdayken Primakov-Lujkov'un partilerine karşı geriye kalanların birleşmesi gerektiğine karar verdim. Rusya'yı güçlü gösterecek bir şey ararken Medved (ayı)'i buldum. ME-DV-ED (Mejregionalnoye Dvijeniye-Enistvo) [Bölgelerarası Hareket/Birlik]” Bu parti adı daha sonra Birlik olarak kısaltılacak ve 'aile' bu isimde kurulacak bir partinin işlevi konusunda ikna edilecektir. “Yeltsin'in Kızı: Putin'in Partisini Berezovski Kurdu”, *Haberrus*, 9 Şubat 2010 <http://haberrus.com/politics/2010/02/09/yeltsinin-kizi-putinin-partisini-berezovski-kurdu.html> Erişim: 26 Ekim 2017.

⁴¹⁴ Genelde siyasi amaçlarla gözden düşürme, manüple etme ve şantaj yapma amaçlı kullanılan uygunsuz bilgi, suçlayıcı belge. (<https://en.oxforddictionaries.com/definition/kompromat> Erişim: 25.10.2017)

⁴¹⁵ Rakhmanova, 2016, s. 138.

⁴¹⁶ Yeltsin'in hastalığının da etkisiyle ülke yönetimine ağırlığını koyan yakın çevresini oluşturan kişiler şöyle: Yeltsin'in kızı Tatyana, Oligark Boris Berezovski ve o zamanki ortağı Roman Abramoviç, Berezovski aracılığıyla Başkanlık'a katılan sonra Tatyana'nın sevgilisi ve sonra da eşi olan *Valentin Yumaşev*.

⁴¹⁷ Berezovski verdiği mülakatta Putin'in Birlik Partisine desteğini açıklayacağı planlar geliştirdiğini ve Rusya'da partilerüstü kalan Başbakan'ı buna ikna etmenin kolay olmadığını belirtmektedir. Partinin herhangi bir programı bulunmadığından Putin'in bunlardan bahsetmesi planından vazgeçilmiştir. Sonuçta Putin'in halk arasında sıradan bir karşılaşmasında bunu ifade etmesine karar verilmiş ve yer ile zamanının belirlenmesi de Berezovski'ye kalmıştır. Rakhmanova, 2016, s. 135.

⁴¹⁸ Rakhmanova, 2016, s. 138.

arkasındaki yerini almıştır.⁴¹⁹ Bu seçimlerle Berezovski de küçük Karaçay-Çerkez Özerk Cumhuriyetinin tek milletvekili olarak seçilmiş ve parlamentodaki yerini almıştır.

2.4.3. Parlamento

Yeltsin dönemi parlamentosunun ülkede yürütmenin başı olan başkan ile ilişkileri gergin geçmiştir. Ağustos 1991 ve Eylül-Ekim 1993 anayasal krizlerinin tekrarlanacağı endişesi Başkan'ın atadığı Başbakan ve hükümetinin Duma'da çoğunluğu elde edememesinden kaynaklanmıştır.

1993 anayasasına göre hükümet başkanı hem başkanın hem de parlamentonun güvenine ihtiyaç duymaktayken Başkan önemli derecede yasama gücüne sahiptir. Hükümeti yönlendirebilmekte, yasaları veto edebilmekte ve kanun hükmünde kararname çıkarabilmektedir. Timothy Frye'e göre 24 komünizm sonrası ülke arasında Rusya Başkanı en fazla güce sahiptir.⁴²⁰ Dolayısıyla parlamentonun gücünün marjinalleşmesi anayasal bir problemdir. Anayasaya göre Duma, Federasyon Konseyi'nin veto kararını üçte ikilik bir çoğunlukla geri çevirebilmekte, parlamentonun iki kanadı beraber üçte ikilik bir çoğunlukla Başkan'ın vetosunu geri çevirebilmektedir. Duma, bakanları faaliyetlerini rapor etmeye çağırabilmekte, parlamento soruşturması yürütebilmektedir. Güçlü Başkan'a karşı elindeki en önemli silah ise *impeachment*⁴²¹ sürecidir. Bu süreç Yeltsin döneminde kendisine beş ayrı suçlama ile 1998 yılında gündeme alınmış 1999 Mayıs'ında yeterli oy sayısına ulaşamayınca rafa kalkmıştır.⁴²²

⁴¹⁹ Michael McFaul, "Russia's 1999 Parliamentary Elections: Party Consolidation and Fragmentation," *Demokratizatsya*, Vol. 8, No. 1 (Kış 2000), s. 13.

⁴²⁰ Timothy Frye, "A Politics of Institutional Choice: Post-Communist Presidencies", *Comparative Political Studies* 30, No. 5, (Ekim 1997), ss. 523-552.

⁴²¹ 1993 Anayasası'na göre impeachment süreci 4 adımlıdır. Başkan'a yöneltilen suçlamalar için Duma'da 2/3 çoğunluk oyu alınmalı, Yüksek Mahkeme Başkan'ın faaliyetlerinin ağır suç veya vatana ihanet suçu oluşturduğuna hükmetmeli, Anayasa Mahkemesi Duma'daki sürecin herhangi bir prosedür ihlali olmadan gerçekleştiğine hükmetmeli ve son olarak da Federasyon Konseyi'nde yine 2/3'lük bir çoğunluk onayı gerekmektedir. Bir kez Duma impeachment önermesini 2/3 ile onayladıktan sonra Başkan Duma'yı fesih yetkisini kullanamamaktadır. Thomas F. Remington, "The Evolution of Executive-Legislative Relations in Russia since 1993," s. 515.

⁴²² 1998 yılında Yeltsin için başlatılan süreçte 5 suçlamada bulunulmuştur:

- Sovyetler Birliği'nin dağılmasına varan Aralık 1991 tarihli anlaşmayı imzalayarak vatana ihanet suçu işlemek,
- 1994'te illegal bir şekilde Çeçenya savaşını başlatmak,
- 1993'te illegal olarak Yüksek Sovyet ve Rus parlamentosuna tanklarla müdahale edip dağıtmak,

Ancak, Duma'da gerekli sayı olan 300'e ulaşılmasa da 284 evet oyunun verilmesi sürecin başlatılması kadar etkili olmuş ve Başkan'ı politikalarını uygulamada çok zor durumda bırakmıştır.

Başkanı görevden alma girişimi gibi sert çekişmeler haricinde 1993 seçim ve referandumunun hemen arkasından hem Yeltsin hem de parlamento herhangi bir anayasal çöküş veya iç savaşa yol açmamak ve olası bu çatışmada suçlu taraf olmamak için uzlaşmaya önem vermişlerdir. Zaman zaman Başkan, Başbakan ve parlamentonun iki kanadının başkanları bir araya gelmiş bazen de parlamento grup liderleri yuvarlak masa toplantıları ile çözüm yolu aramışlardır. Yeltsin, normalde karşı olduğu (parlamento üyelerinin statüsü hakkında kanun gibi) kanunları onaylamış, parlamento sözcüsü İvan Rybkin da istikrar ve uzlaşma taraftarı bir tutumla ağır eleştirilerde bulunmamıştır.⁴²³ Sonucun bu şekilde olmasında Rus anayasasının değişiminin oldukça zor olması da etkilidir.

Sonuçta, Yeltsin dönemi parlamentosu, rekabetçi otoriter rejim tanımlamamızdaki rekabetin gerçekten yansıdığı bir platform olarak göze çarpmaktadır. Başkanlık seçimleriyle iktidarı alan Yeltsin, parlamentoda hiçbir zaman çoğunluğa erişemediği gibi KP ve diğer muhalif partiler tarafından zaman zaman köşeye sıkıştırılmıştır. Muhalefet ve iktidar ilişkilerinin yasal ve anayasal süreçlerin manipülasyonu ile iktidar lehine yönlendirildiği bu dönemde başvurulacak en önemli kurumlardan biri yargı olacaktır.

2.4.4. Yargı

Rusya'da hukuk sistemi totaliter bir diktatörlüğün deneyimini yaşamının izlerini taşımaktadır. Sovyet döneminde iktidarın (Komunist Partinin) bir aracı olarak kullanılan hukuk sistemi, Gorbaçov'un hukukun üstünlüğüne dayalı bir demokratik yapı

---

d) Rusya ordusunun savunma kapasitesini yok etmek,

e) 1992'den beri hükümetinin ekonomik politikaları ile yoksullaştırdığı Rus halkına karşı soykırım suçu işlemek.

En yüksek onayı alan Çeçenya savaşı 283 oyda kalmış ve süreç başarısız olmuştur. Helen Womack, "Yeltsin battles on as move to impeach fails", *The Independent*, 15 May 1999.

⁴²³ Rybkin'in bu konu üzerine yazılmış eseri için bakınız: İvan Rybkin, *Gosudarstvennaia Duma: Piataia Popytka* (Moskova, 1994). Kaynak: Thomas F. Remington, "The Evolution of Executive-Legislative Relations in Russia since 1993," *Slavic Review*, Vol. 59, No. 3 (Sonbahar 2000), s. 505.

oluşturma amacıyla birlikte değişime uğramıştır. Ancak, hem Yeltsin döneminde hem de sonrasında hedeflenen hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir yapıya ulaşmanın hayli uzağında olduğu gözlemlenebilmektedir.

Rusya Federasyonu'nun devraldığı tarihsel geleneğin bir sonucu ve aynı zamanda da 1993 anayasası düzenlemeleri ile devlet, kendini kuralları kendi koymuş olması itibariyle hukuka ikinci dereceden bağlı hissetmektedir.⁴²⁴ Doğal olarak bu sistemde yargıçlar kendilerini hükümetin çıkarlarını korumak üzere görevlendirilmiş hissedeceklerdir. Oysa demokratik bir hukuk devleti ancak kuvvetler ayrılığı ile yani yargının da yasama ve özellikle de yürütme karşısında bağımsız olması ile mümkündür.

Rusya Federasyonu 1993 Anayasası 10. Maddesinde kuvvetler ayrılığı prensibini ifade etmektedir: Rusya Federasyonu'nda devlet hâkimiyeti; yasama, yürütme ve yargı ayrılığı esasında gerçekleştirilir. Yasama, yürütme ve yargı organları bağımsızdırlar.⁴²⁵ 11. Maddesi yargı bağımsızlığının ifade edildiği maddenin hemen ardından şöyle ifade etmektedir:

“Rusya Federasyonu'nda devlet hâkimiyeti; Rusya Federasyonu Başkanı, Federal Meclis (Federasyon Konseyi ve Devlet Duması), Rusya Federasyonu Hükümeti ve Rusya Federasyonu mahkemeleri tarafından gerçekleştirilir.”⁴²⁶

RF Başkanı'nın süper güçlerine rağmen Solomon'a göre Yeltsin dönemi, 2000'li yıllardan geriye bakıldığında yargının yürütme karşısında bağımsız durabildiği bir dönemdir. Yürütmenin çeşitli düzenlemeleri ve devlet görevlilerinin işlemlerine karşı açılan davalarda idarenin aleyhine verilen kararlar ve kişilerin bunu görerek artan oranda idare aleyhine açtığı davalar bunu ispatlamaktadır.⁴²⁷

Scott Boylan, yargının bağımsızlığı için gerekli şartları sayarken yargı kurumunun kuruluşundaki liderlik, kuvvetler ayrılığı ilkesi dâhilinde diğer kurumlardan bağımsızlık, görevden alınmama teminatı ve kendi bütçesinin varlığı, iç denetim ve

⁴²⁴ Inna Ulitsky, “Legal and Constitutional Basis for the Development of the Rule of Law in Russia”, *Bulletin of the Australian Society of Legal Philosophy*, Vol. 18, 1993, s. 73.

⁴²⁵ Rusya Federasyonu Anayasası, Madde 10.

⁴²⁶ Rusya Federasyonu Anayasası, Madde 11.

⁴²⁷ Peter H. Solomon, “Judicial Power in Russia: Through the Prism of Administrative Justice,” *Law and Society Review*, Vol. 38, No. 3, 2004, s. 571-572.

eğitimin varlığı şartlarının yanı sıra seçilmişlerin mahkemelere ve kararlara saygı gösterme zorunluluklarını da saymıştır.⁴²⁸ Bu doğrultuda da Yeltsin döneminde önemli adımlar atılmıştır. 1992 yılında kabul edilen hâkimlerin statülerini belirleyen kanun yaşam süresince görevde kalma teminatı ile atanmayı getirmiş ve hâkimlerin niteliklerini belirleyecek kurul oluşturulmuştur.⁴²⁹ Bazı idari kararların yargısal denetime açılması hem hukukun üstünlüğü açısından hem de idarenin denetlenmesi bakımından olumlu gelişmelerdir.⁴³⁰ 1993 yılında jüri yargılamasının uygulanmaya konulması ve 1995 itibariyle ülkedeki 89 birimin dokuzunda uygulanmaya başlaması halkın da yargılamalara katıldığı bir sistem ortaya çıkarmıştır.⁴³¹ Sovyet döneminde adalet bakanlığının idare ettiği yargının bütçe bağımsızlığı ise ancak 1997 yılında çıkan yasa ile yalnızca yargıtay için uygulanabilmiştir. Yargı kurumuna ayrılan bütçenin yetersiz kalması binaların yetersizliğinden yargıçların maaşlarının yetersiz kalmasına kadar süreci etkileyerek yargıçların halkın nezdindeki değerini düşürmüştür. Yetersiz fonların yerel otoritelerden ve özel şirketlerden sağlanması yargı bağımsızlığını tartışmalı konuma getirmiştir.⁴³²

Yeltsin dönemi olumlu gelişmelerine rağmen Rusya’da yargı kurumunun demokratik bir ülkedeki gibi işlemlerini beklemek gerçekçi değildir. Çünkü yaşam boyu göreve atanma düzenlemesine rağmen 1998 yılı itibariyle hâkimlerin yalnızca yüzde yirmisi bu şekilde atanmıştır.⁴³³ Bunun yanı sıra, Rus hukuk sistemi çekişmeli (adversarial)⁴³⁴ değil soruşturma (inquisitorial) sistemini benimsemiştir. Bu sistemde;

Bugün Rusya’da bir yargılama, resmi yetkilinin (hâkimin) hâkimiyetinde otoriter ve paternalistik bir süreç olarak düşünülmelidir. Hâkimin nüfuzu altında gerçeği bulmak için hiyerarşik olarak örgütlü bir

---

⁴²⁸ Scott P. Boylan, “The Status of Judicial Reform in Russia,” *American University International Law Review*, Vol. 12, Issue 5 (1998), ss. 1328-1329.

⁴²⁹ International Bar Association, “Striving for judicial independence: A report into proposed changes to the judiciary in Russia”, June 2005, IBA Human Rights Institute Report, s. 17.

⁴³⁰ Peter Solomon ve Todd Foglesong, *Courts and Transition in Russia* (Boulder: Westview, 2000), ss. 68-71.

⁴³¹ International Bar Association, a.g.e., s. 17.

⁴³² Peter H. Solomon Jr., “Assessing the Courts in Russia: Parameters of Progress under Putin,” *Demokratizatsya*, Vol. 16, Issue 1 (2008), s. 66.

⁴³³ Scott P. Boylan, a.g.e., s. 1333.

⁴³⁴ İhtilaf halindeki tarafların delillerini bağımsız bir bilirkişiye / yargıç veya jüriye sunarak çözüm aradıkları yargılama biçimi.

araştırma yapılır. Suçlanan kişi kendisini savunma imkânları resmi makamlarca sertçe sınırlandırılmış ikincil konumda bulunmaktadır.⁴³⁵

Bu bilgiler ışığında yargının bağımsızlığı ilkesinin yerleşmesi için yasa yapımının yeterli olmadığı ve uzun yıllar içerisinde gerçekleşebileceği değerlendirilmektedir. Dolayısıyla, Rus yargısının diğer devlet kurumlarından ve özellikle de hükümetten bağımsız olduğunu, iktidar tarafından etkilenmediğini iddia etmek gerçekçi olmayacaktır. Halkın gerçekleşmesini beklediği politikaları, seçimlerle belirlediği Başkan, parlamento ve yargı yoluyla bulamadığında başvuracağı yöntem ise protestolar olacaktır.

2.4.5. Protestolar

Yeltsin dönemi protestoları, 1991 darbe girişimi esnasındaki gösterileri bir kenarda bırakırsak, hükümeti devirmeye ilgili değil de halkın içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal problemlerin dışı vurumu niteliğindedir.⁴³⁶ Siyasi güç mücadelesinin arka planda kaldığı bu sınırlı gösteriler sosyalist fikirlerle yaşayan ve işçi sınıfının toplumun en geniş kesimini oluşturduğu Rusya’da, protestoların az olmasının nedeninin sorgulanmasına yol açmıştır. Bu on yılın ilk yarısında şok terapi uygulamalarının halkın üzerinde yarattığı çarpıcı etkiye rağmen geniş çaplı protestoların görünmeyişini David Mandel Rus halkının ve işçilerinin olağanüstü sabır göstermesiyle açıklamaktadır.⁴³⁷ Robertson ise Rus halkının her türlü zorluğa katlanacak yapıda sabırlı ve sınırsız bir kapasiteye sahip olduğu iddiasını hatalı bulmaktadır. Ona göre 90ların ikinci yarısında Rus ekonomisinin iyice battığı dönemde Sovyet sonrası dönemin en geniş çaplı grev, gösteri, açlık grevleri ve blokajları yaşanmıştır.⁴³⁸

Rusya Federasyonu’nun ilk on yılını kapsayan bu dönemde ülkedeki protestolar otoriter bir yönetimdeki gibi çok az değildir. Ancak, demokratik yönetimlerde olduğu gibi sosyal örgütlenmelerle iç içe geçmiş de değildir. Tam da

⁴³⁵ Scott P. Boylan, a.g.e., s. 1330.

⁴³⁶ Matthew Rojanski ve Harley Balzer, “More than Moscow: Protests in Russia, 1991 and 2011-2012”, Carnegie Endowment, 13 Şubat 2012.

⁴³⁷ David Mandel, “Why is there no revolt?: The Russian Working Class and Labour Movement”, *The Socialist Register 2001*: Leo Panitch ve Colin Leys, Eds., *Working Classes, Global Realities* (London: Merlin Press, 2001), ss. 171-195.

⁴³⁸ Graeme B. Robertson, *The Politics of Protest in Hybrid Regimes*, (Cambridge University Press, 2011), s. 41.

melez rejimin özelliklerini yansıtacak şekilde bağımsız sivil örgütlenmeler sistem içerisinde varlıklarını sürdürebilmektedir, ancak; geniş kitlelerin çıkarlarını korumada zayıf kalmaktadırlar.⁴³⁹ Şüphesiz ki bu zayıflığın temelinde komünizmin sona erişinin henüz gerçekleşmiş olması kadar yeni kurulan ve demokratikleşme yolunda adımlar atan sistemin önce 1993 başkan-parlamento gerilimi ile çökmesi, sonrasında ise yeni yönetimin Yeltsin ve yakın çevresi hâkimiyetinde oligarklarla işbirliği temelinde kurulması bulunmaktadır.

Gerçekten de onyılın sonuna yaklaşırken Yeltsin'in kötü giden sağlık durumu ve siyaseten yıpranarak kendini yenileyemeyecek durumda olması melez rejimlerin ayakta kalmasının temel unsuru olan istikrarın kaybedilmesine yol açmıştır. Ekonomik krizin üzerine bir de iktidarın devri sorunu ile siyasi istikrarsızlık riski eklenince dengeler bozulmuştur.

Rusya Devlet İstatistik Ajansı (Goskomstat)'nın sahip olduğu veriler onyılın ilk yarısını kapsamadığı için karşılaştırma imkânı vermese de ikinci yarı için açıklayıcıdır. 1997-99 döneminde gösteri ve protestolara katılan kişi sayıları muazzam bir şekilde artmıştır. Ocak-Mart 1997 döneminde ülke çapında toplam sekiz yüz bin kişi gösterilere katılmış, bu sayı 1997 baharı ve 1998 sonbaharında iki milyona⁴⁴⁰ yaklaşmıştır.⁴⁴¹ Ancak buna rağmen önemli çoğunluğu ekonomik ve mevcut statükoyu değiştirme amacı taşımayan istekleri olan gösterici gruplar arası bağların zayıflığı ve sendikaların varlıklarını devam ettirebilmek için tamamen devlete bağımlı olmaları Rusya'da iktidara meydan okuyacak bir sosyal hareket ve ulusal bir muhalif lider ortaya çıkaramamıştır. Rekabetçi otoriter rejimlerin gerçek bir muhalefetin tabandan örgütlenmesine izin vermeyerek rekabeti sözde bırakmasının sonucunda muhalif hareketler, Yeltsin'in işbirliği yaptığı elitler (ve oligarklar) arasından çıkacaktır.

---

⁴³⁹ Robertson, 2011, s. 42.

⁴⁴⁰ Burada belirtilen sayılar Rusya Devlet İstatistik Ajansı (Goskomstat) verileri olduğundan sadece resmi olarak izin verilen gösterileri kapsamaktadır.

⁴⁴¹ Robertson, 2011, s. 64.

2.4.6. Elitler: Bir Sınıf Olarak “Yeni Ruslar”

Rusya Federasyonu ekonomik ve siyasi geçmişi açısından Batılı kapitalist ülkelerden ayrılmaktadır. Gorbaçov dönemi reformları ile siyasi açıklık ve ekonomik yeniden yapılanma politikası izleyen SSCB'nin birkaç yıllık deneyimine sahiptir. Dolayısıyla ilk yıllarından itibaren Rus toplumu ve siyaseti üzerine gözlemlerimiz feodal bir toplumdan kapitalizme geçişi tecrübe eden, kendi burjuvazi sınıfına sahip bir toplum değildir. Tersine, yüzyıla yakın sosyalist geçmişin tecrübesine sahip devlet adamı, bürokrat ve siyasinin girişimleri ile çok kısa sürede kendi kapitalist sınıflarını yaratmalarına tanıklık edilmiştir. *Yeni Ruslar*, bu süreçte Rusya Federasyonu'nda ortaya çıkan 'vahşi kapitalizm' döneminin ilk girişimcileri olarak yatırım ile kısa zamanda servet edinen iş insanları için öncelikle Batı'da kullanılan ve daha sonra da Rusya'da Rusça karşılığı *Novye Russkie* (новые русские) ile kabul gören bir kavramdır.⁴⁴² Bu sınıfa paralel olarak kapalı bir toplumda parti-devlet elit kesiminin kapitalizme geçiş süreci ile birlikte ülke ekonomik ve siyasi hayatında etkin bir şekilde yer alması da kaçınılmaz olmuştur. Ekonomik ve siyasi hayatta etkin olan bu isimlerin SSCB'nin Komsomol ve Dışişleri Bakanlığı gibi önemli devlet aygıtlarından ya da elit ailelerinden geldiği ve hem bölgelerde hem de başkent çevresinde etkili oldukları gözlemlenmektedir.⁴⁴³

1987 yılında SSCB'de başlayan yasal ticaret ile ortaya çıkan binlerce yerel işletme daha sonra dış ticarete devlet tekelinin de kaldırılması ile zenginlik elde etmek için inanılmaz fırsatlar yaratmıştır. Daha sonra Rusya'nın önemli elitleri arasında yer alacak isimler bu dönemde piyasada kendilerine yer bulan isimler olacaktır. Ancak bu isimler, Roy Medvedev'e göre önemli oranda ekonomik nedenlerle hapse mahkûm edilen hükümlülerden SSCB'de yaşanan değişim çerçevesinde serbest bırakılan kişilerdir. Gerekli bağlantıları kurabilecek ağa hâkim olduklarından SSCB piyasasında çok ucuza elde ettikleri kaynakları (petrol, alüminyum, kereste vb.) yurt dışına satarak dolar elde etmekte ve bu doları yurt içinde satmak üzere bilgisayar gibi elektronik

⁴⁴² Elena Omelchenko, “The New Russians”, Tatiyana Smorodinskaya, Karen Evans-Romaine ve Helena Goscilo, Eds., *Encyclopedia of Contemporary Russian Culture* (London: Routledge, 2007), s. 422.

⁴⁴³ Inessa Tarusina, “Elite Transformation and Regime Change”, Anton Steen ve Vladimir Gel'man, *Elites and Democratic Development in Russia* (London: Routledge, 2003), s. 168-186.

aletleri almak için kullanmaktadırlar. Bu yolla 500 doları sadece birkaç ayda 50.000 dolara çevirebilmektedirler.⁴⁴⁴

Balzer'a göre ise Yeni Ruslar, paralarının olması ancak bunun yanında eğitim, ahlâk, sabır ve zevk gibi birçok özelliklerinin olmaması ile bilinirler. Her şeyi hemen elde etmek isteyen ve bunun için yalan söyleyip hile yapabilen hatta çalma ve öldürmeye varabilecek eylemlerde bulunabilmektedirler.⁴⁴⁵ Komünist Parti'nin gençlik yapılanması Komsomol'un bu piyasa içerisinde aktif yer almak için teşvik edilmesi, 1990'da bu yapı kapatılsa da *komsomol ekonomisi* kavramının kabul görmesine imkân vermiştir.⁴⁴⁶ Rusya Federasyonu'nun ilk yıllarında reformların hızlanması ve fiyatların serbest bırakılması ile ortaya çıkan yüksek enflasyon değerleri daha sonraları Yeni Ruslar olarak kabul görecektir sınıfın ticaret yoluyla elde edecekleri kârı daha da artırmıştır. Özellikle petrol, doğalgaz, metaller gibi yer altı kaynakları ile kereste gibi orman ürünlerinin yurt dışına ihracı yerli girişimcilerin elinde yüklü miktarda sermaye birikimi yaratmıştır.

Komsomol kökenli olup hem Rus ekonomisinde ismini duyuran hem de Rus siyasetinde çatışmalara sebebiyet veren belki de en önemli isim Mihail Hodorkovski'dir. Menatep Bank'ın başkanı olan Hodorkovski Sovyetlerin son yıllarında bir Komsomol yöneticisiyken Gençlik için Bilimsel ve Teknik Yaratıcılık Merkezi'nin kurulmasına öncülük etmiş ve bir sermaye şirketi olarak tanımladığı bu merkez aracılığıyla da Menatep Bank'ı kurmuştur. Ancak Hodorkovski'nin kendi sermayesi yoktur, dolayısıyla devlet ve parti parası ile kurulan bu bankanın sahibi de Moskova bölgesidir. Finans ticareti ve özel bankacılık yaparak iki bin kişinin mevduatını elinde bulunduran banka çok kârlı bir kuruluştur. Banka 1998 krizi sonrası batsa da Hodorkovski büyük bir mali kayıp yaşamayacaktır.⁴⁴⁷ Bu örnek, Yeltsin dönemi Rusyası için verilebilecek onlarca örnekten sadece biridir.⁴⁴⁸

---

⁴⁴⁴ Roy Medvedev, 2000, s. 170.

⁴⁴⁵ Harley Balzer, "Routinization of the New Russians?" *Russian Review*, Vol. 62, No. 1 (Ocak 2003), s. 16.

⁴⁴⁶ Marrku Lonkila, *Networks in The Russian Market Economy* (Palgrave Macmillan, 2011), s. 50-51.

⁴⁴⁷ Kotz ve Weir, s. 186.

⁴⁴⁸ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Chaim Shinar, "The Russian Oligarchs, from Yeltsin to Putin," *European Review*, Vol. 23, No. 4 (2015), ss. 583-596.

Rusya Federasyonu'nun ilk on yılında servetini artıran ve Sibirya petrol sahalarındaki petrolü Yukos petrol şirketi aracılığıyla satarak servetini artıran Hodorkovski 2000 yılı itibariyle Rusya'nın en zengin işadamı olmuştur.⁴⁴⁹ Forbes dergisinin rakamlarına göre de 15 milyar dolarlık servetiyle 2003 yılında dünyanın en zengin 16. işadamı olarak Rusya'nın ilk 20 içerisindeki tek işadamı olarak belirlenmiştir.⁴⁵⁰

Yeni girişimlerin Komünist Parti yapılanmasının içinden bu derece destek görmesi ve bizzat üyelerin hatta bürokratların bu sınıf içerisinde yer alması garipsenmemelidir. Çünkü Sovyet elitlerinin önemli bir kesimi ideolojik olarak kendilerini adanmış olduklarından değil bu sistem içerisinde başarılı olmak ve yükselmek sadece bu yolla mümkün olduğundan Komünist Parti üyesidirler. Bunun en açık örneğini Kotz ve Weir, uzun yıllardır görevde bulunan bir Sovyet yetkilisi ile yaptıkları röportajdan aktarmaktadır. Küba ve Etiyopya'da da görev yapmış, sonraki yıllarda Yeltsin'in cumhurbaşkanlığı döneminde üst düzey görevli olarak çalışmış Sovyet Yetkili Nikolay L., O dönemdeki konumunu "Tabii ki Komünist Parti üyesiyim; fakat komünist değilim!" diyerek açıklamaktadır.⁴⁵¹ Görüldüğü gibi kapalı sistem içerisinde yüzyıla yakın zaman geçiren SSCB'de tek hedef olan sosyalizmin sorgulanmasına ve alternatif sistemler üzerinde düşünülmesine imkân olmadığından komünist yapı içerisinde yer almak kariyer açısından kaçınılmazdır. Gorbaçov reformları ve Yeltsin politikaları ile ilk defa bu kapalı sistemden uzaklaşan kesimler belki de yine farklı bir toplum sistemine sahip olmayı tartışmadan kendi kariyerleri ve gelecekleri için hareket etmişlerdir.

Benzer bir durum ülke siyasi hayatında da mevcuttur. SSCB'den Rusya Federasyonu'na geçiş gerçekleşse de siyasi yöneticilerin önemli bir kesimi Sovyet döneminde de yönetimde bulunan kişilerdir. Kryshtanoskaya'nın yaptığı araştırmada Bağımsız Rusya'da Cumhurbaşkanı Yeltsin'in çevresinde yer alan yöneticilerin

---

⁴⁴⁹ Hodorkovski, 2003 yılında vergi kaçırıldığı suçlamasıyla tutuklanmıştır. 2010 yılında kara para aklama suçlamasıyla hapis cezası 2014 yılında kadar uzamış; ancak Aralık 2013'te Vladimir Putin tarafından affedilerek serbest bırakılmıştır. Şu an İsviçre'de yaşayan Hodorkovski'nin Rus siyasetindeki konumuna Putin dönemini analiz ederken ayrıntılı bir şekilde değinilmiştir.

⁴⁵⁰ Denis Maternocky, "List of Billionaires Swells From 17 to 25", *The Moscow Times*, 1 Mart 2004.

⁴⁵¹ Kotz ve Weir, 2012, s. 171.

%75'nin Sovyet yöneticileri arasından geldiği tespit edilmiştir. Hükümet içerisinde yer alanların ise %74'ü Sovyet elit kesiminden gelmektedir.⁴⁵² Petersburg'da başarılı olup belediye başkanlığı seçimlerini kazanan, başkanlığı döneminde Putin ve Medvedev gibi isimlerin yetişmesine imkân veren Anatoli Aleksandroviç Sobçak gibi özgün isimler ise oldukça sınırlıdır. Yeltsin'in bir daha seçilmeyeceğinin kesinleştiği 90ların sonuna doğru ise bu isimler varisin kim olacağı üzerinden bir mücadeleye girişecektir.

Bankerler Savaşı

1990 ile başlayan özelleştirme süreci sadece birkaç yılda sanayi üretiminin yaklaşık %80'inin özel sektöre geçmesini sağlamıştır.⁴⁵³ Anatoli Çubais'in 90ların sonuna kadar farklı makamlarda olsa da idare ettiği bu süreç kilit sektörlerin önemli bir bölümünün birkaç elde toplanmasına sebep olmuştur. Bu işletmelerin başına geçen isimlerin çoğu Sovyet döneminde de yönetici pozisyonunda bulunmuştur ve kendi çalıştıkları işletmelerini özelleştirme sürecinde ele geçirdikleri için *kızıl yöneticiler* olarak adlandırılmaktadırlar. Serbest piyasa ekonomisine ayak uyduran yeni ve cesur bazı isimler ise 90ların ortalarından itibaren zenginliklerini artırmışlardır. Bu oligarkların servetlerini elde etme yöntemleri kızıl yöneticilerden farklı olarak yüksek enflasyonun akıllı kullanımı ve hammadde ihracı gibi yöntemlerdir.

Şüphe yok ki bu girişimciler Rus siyasetinde de önemli roller üstlenmişlerdir. Devraldıkları devasa şirketlerin yönetimi ve Rus siyasetinin yapısı kendilerine başka seçenek bırakmamıştır. Oneksimbank'ın sahibi Vladimir Potanin'e İtalyan gazetesi La Stampa tarafından oligarkların var olup olmadıkları sorulduğunda cevabı şöyle olmuştur:

“Eğer oligark, ekonomi ve siyasette önemli derecede etkisi olan işadamı olarak anlaşılıyorsa, o zaman cevap evet, oligarklar vardır. Tarihsel olarak Rusya'da daima yüksek meblağlarda sermaye birikimi olmuştur; devrim öncesinde bile Rusya'da sadece birkaç zengin insan vardı. Sovyet dönemi boyunca çok sayıda doğal ve yapay, her türlü dev tekeller yaratıldı. Pazar ilişkilerine geçişin başlamasıyla bu tekelci eğilimlerin bugün var olmaya devam etmesi yalnızca doğaldır. İşte bu, gayri safi milli hasılanın

---

⁴⁵² A.g.e., s. 193.

⁴⁵³ Victor Supyan, “Privatization in Russia: Preliminary Results and Socioeconomic Implications,” *Demokratizatsya* (Ocak 2001), ss. 147-148.

yarısından fazlasının üretimini 10-15 büyük işadaminin üstlendiği duruma nasıl geldiğimizi açıklamaktadır.”⁴⁵⁴

Görüldüğü gibi oligarkların varlığı hem kendileri tarafından hem de Yeltsin’in bizzat hükümette yer vermesi veya daha sonra Putin’in oligarklarla gayri resmi anlaşma yoluna gitmesi ile kabul görmüştür. Ancak, birçoğu bizzat devlet politikaları sonucu ortaya çıkmış olsa da oligarkların siyasette bulunma konusunda fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Örneğin, Ağustos 1996-Mart 1997 arasında hükümette başbakan yardımcısı olarak görevde bulunan Potanin iş dünyasının siyasetin yerini almaması gerektiğini düşünmektedir. İş dünyası-siyaset arasındaki ilişkilerde şeffaflığı savunmuştur. Bu sebeple de Berezovski gibi siyasetin dışında durup siyasi dünyaya baskı yapan oligarklara da karşı çıkmıştır.⁴⁵⁵

Buna rağmen, devletin ekonomideki ağırlığı korunurken diğer sektörlerin birkaç holdingin elinde bulunmasını doğal karşılayanlar da vardır. Onlara göre oligarkların varlığı sadece bir mitten ibarettir. Gusinski’ye göre oligarkların varlığı miti Nemtsov ve Çubais tarafından siyasi amaçlarla kullanılmak üzere yaratılmıştır:

“Oligarkların rolü halk ve siyasetçiler tarafından aşırı derecede abartılmaktadır. Bu popülist hileyi özel amaçları için kullanan ve güçlerini artıran Çubais ve özellikle Nemtsov’dur. Aynı zamanda, Nemtsov oligarklardan birinin hükümete davet edildiğini de unutmuştur. Kendi valilik görevi sırasında birçoğuyla da arkadaşlık yapmıştır: Vinogradov, Gusinski, Berezovski ve Potanin. Herkesin önünde.. Bununla ilgili yanlış bir şey de yoktur. Fakat 2000 yılında büyük şirketlerin yöneticilerinin çoğu Nemtsov’un başkanlık arzusunu desteklemeyi reddedince, o da anti-oligarşik şiarı benimsemiştir.”⁴⁵⁶

Serbest Pazar ekonomisine geçiş sürecinde özel sektör yaratma amacıyla teşvik edilen özelleştirme süreci, zaten bir devlet politikası olduğundan göze batmamaktadır. Ancak, 1996 seçimlerinde Yeltsin’in seçimi kaybetme ve dolayısıyla da o güne kadar ki kazançlarının sarsılması olasılığı ortaya çıktığında oligarkların takındığı tutum göze batacaaktır.

---

⁴⁵⁴ Hans-Henning Schroder ve Claudia Bell, “Eltsin and the Oligarchs: The Role of Financial Groups in Russian Politics between 1993 and July 1998,” *Europe-Asia Studies*, Vol. 51, No. 6 (Eylül 1999), s. 974.

⁴⁵⁵ “.. Vplot’ do prikhoda diktatury”, Potanin ile Röportaj, *Moskovskiye Novosti*, 1998, s. 8.

⁴⁵⁶ Vladimir Gusinsky, ‘Vse budet zaviset’ ot deistvii prezidenta v blizhaishie dve-tri nedeli, *Kommersant Daily*, 14 Temmuz 1998, ss. 1-4: İçinde: Schroder ve Bell, s. 976.

Putin'in oligarkları siyaset dışında durmaya zorladığı toplantıdan sonraki tutumları da farksız olmayacaktır. Fakat esas bankerler savaşı olarak tanımlanan gelişmeler 1996 seçimi sonrasında Yeltsin'i yeniden koltuğa oturtan oligarklar arasında yaşanacaktır. Seçimin hemen sonrasında Yeltsin ödül olarak oligarklardan Boris Berezovski'yi Ulusal Güvenlik Konseyi (UGK) Başkan Yardımcılığına, Çeçen Savaşı'nda yükselen sesi ile General Lebed de seçimler öncesinde kendisini desteklemenin karşılığı olarak UGK Başkanlığı'na getirilecektir.⁴⁵⁷ Özelleştirme sürecini yürüten Çubais Genel Kurmay Başkanı, oligark Potanin ise ekonomiden sorumlu başbakan yardımcısı olacaktır. Oligarklar için bu görevler kalıcı olmayacaktır. Yeltsin'in iktidarını üzerine kurduğu bu kişilerin artan popüleritesi ve aralarındaki işbirliğini önlemek için görev değişikliğine gittiği görülecektir.

Hala özelleştirilmeyen Svyazinvest (Rus Telekomünikasyon Kurumu)'in 1996 Temmuz'undaki ihale sürecinde Potanin'in Berezovski ile anlaşan Gusinski'yi saf dışı bırakması yeni bir mücadeleyi başlatmıştır. Benzer mücadele Gazprom üzerine oynanan oyunda da görülecek ve bu oligarklar, onlara bağlı holding ve medya kurumları bankerler savaşı olarak adlandırdığımız karşılıklı mücadeleye girişeceklerdir.⁴⁵⁸ Bu mücadele rüşvet aldığı iddialarına maruz kalan Çubais'i 1998 ekonomik krizinin Rubleyi de vurmasının etkisiyle görevinden edecektir.

Sonuçta, Berezovski de UGK Başkan yardımcılığından alınacaktır. Berezovski, ortağı Roman Abramoviç ile birlikte henüz 1996 Başkanlık seçiminin ardından başlayan Yeltsin'e varis olacak kişinin belirlenmesine çalışan ekip (aile) içerisinde. Yeltsin'in kızı Tatyana, başkanlık yönetimi lideri Valentin Yumaşev ile birlikte yer alacak ve süreci yönlendirme imkânına sahip olacaktır. Ancak Berezovski, Federal Güvenlik Servisi (FGS)⁴⁵⁹ Başkanı iken başbakan yapılan ve sonra da Başkan seçilen Putin'in siyasetten uzak durmasını isteyerek yanından uzaklaştıracağı ilk oligarklardan biri

---

⁴⁵⁷ Robert Service, *A History of Modern Russia*, 3rd ed. (Massachusetts: Harvard University Press, 2009), s. 532.

⁴⁵⁸ Kotz ve Meir, 2012, s. 407.

⁴⁵⁹ Federal'naya sluzhba bezopasnosti Rossiyskoy Federatsii (FSB): Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi (FGS)

olacaktır.⁴⁶⁰ İktidara gelmesinde kilit rol oynayan böyle bir ismin saf dışı bırakılması herhalde ancak siyasal kültür ile açıklanabilecektir.

2.4.7. Siyasal Kültür

Rusya Federasyonu'nun demokratikleşme tecrübesinde başarısız olduğunu ve bunun sebeplerinden en önemlisinin de Rus siyasal kültürünün değişimden çok devamlılığa eğilimli olduğunu savunan akademisyenlerin iki önemli argümanı göze çarpmaktadır. Birincisi Rusya tarihinde yüzyıllar süren otoriter Çarlık yönetimi ve ikincisi de 1991'e kadar süren tek parti rejimine dayalı Sovyet sistemidir.⁴⁶¹ Bu görüşe göre Rusya siyasal rejiminin otoriter yapısı, Rus halkının siyasal kültürü sebebiyle halkın demokratik değerleri ve demokratik kurumsal işleyişleri benimsememesinin bir sonucudur. Dahası Rusya, çarlık, Stalinizm ve komünizm karışımı yeni bir ulusal kimlik inşa etme sürecindedir.⁴⁶²

Yeltsin dönemi kamuoyu araştırmaları incelendiğinde bu iddiayı destekleyen verilere ulaşıldığı görülmektedir. Liberal bir yönetim ve demokratikleşme sürecinin en önemli aktörleri olan ve bu süreci yönetmesi beklenen siyasal partiler ve özel girişimlere Rus halkının yüzde yetmiş beşinin güvenmediği görülmektedir.⁴⁶³ Sovyetlerin dağılmasının hemen ardından gerçekleştirilen çalışmalar Rus halkının rekabetçi seçimler, demokrasi, insan haklarının garanti altına alınması gibi değerlerden daha çok kamu düzeni, toplumsal refah ve sosyal adalet gibi değerlere önem verdiklerini ortaya koymaktadır.

Rus halkı kendilerine demokratik bir yönetimin özellikleri sorulduğunda yargı sisteminde adalet (%74), ekonomik refah (%68), hükümetin vatandaşlara temel ihtiyaçlarını karşılayacak sistemi sunabilmesini (%68) anlamaktadır. Bunların karşısında rekabetçi seçim sistemi (%39), hükümeti eleştirme özgürlüğü (%42) ve serbest piyasa ekonomisi (%44) çok daha az oranda demokrasi ile anılmaktadır. Sovyet

⁴⁶⁰ Rakhmanova, 2016, ss. 199-201.

⁴⁶¹ Timothy Colton ve Michael Mc Faul, "Are Russians Undemocratic?", *Post-Soviet Affairs*, Vol. 18, No. 2 (2002), s. 93.

⁴⁶² Richard Pipes, "Flight From Freedom: What Russians think and want?", *Foreign Affairs*, Vol. 83, No. 9 (Mayıs/Haziran 2004), s. 13.

⁴⁶³ Anton Steen, "The Question of Legitimacy: Elites and Political Support in Russia", *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No. 5 (Temmuz 2001), s. 697.

geçmişinden nispeten uzakta büyüyen ve demokratik değerleri daha çok benimsemeye açık olması beklenen 18-29 yaş aralığındaki Ruslar arasında dahi temel ihtiyaçların devletçe karşılanması yüzde altmış beş oranında demokratik bir yönetimin gerekliliği olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶⁴ Bu da göstermektedir ki henüz SSCB'nin çöküş travmasını ve serbest piyasa ekonomisinin halkta yarattığı refah kaybını atlatamayan Rus halkı, liberal demokratik değerlere göre temel ihtiyaçlarını incelemektedir.

Rusya'da siyasal kültür ve hukukun üstünlüğü ilkesini analiz eden Ronald R. Pope'a göre de ülkedeki esas problem, belirli yasalar ya da hukuki prosedürlerin yokluğu değil, kültürdür. Ancak kültürel değişim gerçekleştirilebilirse etkili bir hükümet politikası ile hukukun üstünlüğü sağlanabilecektir.⁴⁶⁵ Pope, çalışmasında yolsuzluk üzerinden analiz ettiği hukukun üstünlüğü ilkesi çerçevesinde Rusya'da siyasal kültür açısından oldukça açıklayıcı tespitler yapmaktadır. Ona göre, yolsuzluktan ve Rusya'daki adalet sisteminin problemlerinden şikâyet eden Rus vatandaşları aslında kendileri problemin parçalarıdır.⁴⁶⁶ Toplumun üst katmanlarındaki insanlar ve yöneticilerden daha az düzeyde olsa da önemli bir çoğunluğu hayatlarında hile yapmakta, yolsuzluk yapmakta⁴⁶⁷ ya da en azından bu durumu tolere etmektedir.⁴⁶⁸

Biryukoy ve Sergeev'e göre ise Rus siyasal kültürünün anahtarı *sobornost* kavramıdır. Sobornost, siyaset öncesi kolektivizme bağlılık, bireyciliğe karşıtlık ile çoğulcu ve temsilciliğe dayanan kurumlara karşıtlığı ifade etmektedir.⁴⁶⁹ Lukin ise daha da ileri giderek Rus siyasetinde demokrat olduğunu iddia edenlerin siyasal kültürünün

---

⁴⁶⁴ James Miller ve Sharon Wolchik, 'The Social Legacies and the Aftermath of Communism', İçinde James Miller ve Sharon Wolchik, Eds., *The Social Legacy of Communism* (Washington: WWCP, 1994), ss. 8-16.

⁴⁶⁵ Ronald R. Pope, "The Rule of Law and Russian Culture: Are They Compatible," *Demokratizatsya*, Vol. 7, No. 2 (Bahar 1999), ss. 204-211.

⁴⁶⁶ Pope'a göre Rusya'da hukukun üstünlüğünün sağlanmasında umut veren ve etkili olabilecek faktörler; dini uyanış, modern toplum ve ekonomide dürüstlüğü pratik ihtiyaç olduğunun bilincine varma, toplumun daha fazla bir araya gelme ihtiyacı ve ülkenin hukukun üstünlüğü, yolsuzluk gibi değerlendirmelerde Dünya sıralamasındaki rahatsız edici yeri gelmektedir.

⁴⁶⁷ Leonid Dedov'a göre ise bu oran en az yüzde 30'dur. Buna rağmen üst düzey herhangi bir bürokrat veya siyaset adamı bu tür bir suçlamayla yargılanmamıştır. Richard C. Paddock, "In Russia, Stealing Is a Normal Part of Life," *Los Angeles Times*, 21 September 1998.

⁴⁶⁸ Mumin Shakirov, "Criminalized Society Favors Cruel Punishment," *Moscow Times*, 14 January 1998.

⁴⁶⁹ Nikolai Biryukoy ve Victor M. Sergeev, *Russia's Road to Democracy: Parliament, Communism and Transitional Culture* (Edward Elgar Publishing, 1993)

komünistlerin sadece bir başka versiyonu olduğunu ve demokrasi esas anlamını anlamaktan uzak olduklarını ileri sürmektedir.⁴⁷⁰

Ancak otoriter siyasal kültürün Rus siyaseti üzerinde bu kadar etkin olduğunu reddeden Petro, komünizmin çöküşünün tahmin edilememesini bu konvansiyonel akıl yürütmenin yanlışlığına bağlamaktadır.⁴⁷¹ Ona göre Sovyetlerin son birkaç yılındaki serbest örgütlenme ve sayıları altmış bine varan özel iştiraklar da Rus siyasal kültürünün Batı demokrasilerine göre daha merkezci, müdahaleci ve kolektivist yapıda olduğu kanısını yıkan gelişmelerdir.

Demokratikleşme sürecinden 1993 olayları ve anayasası ile uzaklaşan Başkan Yeltsin'e güven, 1993 yılı kamuoyu yoklamasında yüzde yirmi sekiz, hükümete olan güven yüzde on sekiz, parlamentoya yüzde dokuz, silahlı kuvvetlere yüzde 39 ve diğer güvenlik kurumlarına yüzde yirmidir. 1998 yılında ise bu rakamlar sırasıyla on bir, sekiz, dokuz, yirmi üç ve on beştir.⁴⁷² Özgür ve adil olması gereken seçimlerin oligarkların işbirliği ve medyanın rolü sayesinde yönlendirildiği, Başkanın anayasal yetkileri ile parlamento tartışmalarından uzak kalarak ülke gündemi ve dış politikayı belirlediği Rus siyasal sisteminde güvenin bu kadar düşmesi şaşırtıcı değildir.

Sakwa'ya göre, bu düşüşün esas sebebi Rus siyasetinde demokratların lideri olarak yükselen ancak derin anlamıyla demokrasiyi savunmayan Yeltsin'in demokrasiden uzaklaşması ve halkın buna tepki olarak güveninde azalma olması değildir. Sakwa tarihsel mirasın değil de geçiş dönemi tecrübesinin siyasi değerleri belirlediğini belirtmektedir. Ona göre komünizmin sona ermesi ile yaşanan travma, komünistlerin geri dönüşü için uygun bir zemin yaratsa da bu geçiş sürecinde en çok kaybeden yaşlı ve işçi kesim pazar ekonomisine karşı çıkmış ve komünist düzeni savunan partilere yönelmiştir. Ancak, genç, kentli, özel sektörde çalışan ve bu süreçten

---

⁴⁷⁰ Alexander Lukin, *Political Culture of Russian Democrats* (Oxford: Oxford University Press, 1999), s. 298.

⁴⁷¹ Nicolai N. Petro, *The Rebirth of Russian Democracy: An Interpretation of Political Culture* (Harvard University Press, 1997), ss. 1-2.

⁴⁷² Stephen White, *Russia's New Politics: The Management of Post-Communist Society* (New York: Cambridge University Press), s. 270.

kar eden veya az zarar gören kesimler ise esas demokratikleşme taraftarları olmuşlardır.⁴⁷³

Rus siyasal kültürünün demokratikleşmeyi gerçekleştirebilecek yapısı ve halk desteği bulunduğunu savunan bilim insanları Rus halkında demokrasiye olan ilgi ve isteği temel almaktadır. Hahn, Rus siyasal kültürünün demokratik bir yönetimin kurumlarını sindirebilecek yapıda olduğunu iddia etmekte ve iddiasını da araştırmalarla desteklemektedir.⁴⁷⁴ Ancak bu araştırmalar Rus halkının demokrasiye yönelik tutumunu ölçerken demokrasi tanımının nasıl algılandığına odaklanmamaktadır. Dolayısıyla, Rus halkı tarafından ekonomik refah ve temel ihtiyaçların devletçe karşılanması ile demokrasinin eşleştirildiği bir dönemde Hahn'ın tespitleri yanıltıcı olacaktır.⁴⁷⁵

Demokratikleşmenin siyasal kültürün sonucu olduğunu varsayan akademisyenler toplumda eğitim düzeyinin artışı ve eğitimli vatandaşların daha çok sivil toplum örgütlerinde veya siyasal partilerde yer alarak siyasal yaşama dâhil olacağını beklemektedir.⁴⁷⁶ Sovyet döneminde eğitim düzeyinin yüksek olmasının getirdiği bir altyapı üzerine 1990 sonrasında daha fazla vatandaşın eğitim imkânı bulması ve SSCB'nin son yıllarından başlayarak 15 milyon insanı bünyelerinde birleştiren 60 bin örgütlenmenin ortaya çıkışı bu anlamda ümit verici gelişme olarak yorumlanmıştır.⁴⁷⁷ Ancak, Rusya'nın şok terapi tecrübesi, Yeltsin'in parlamento ile mücadeleyi kazanması, kendi anayasasını kabul ettirmesi ve Putin'in göreve gelişine kadar oligarklarla işbirliği içerisinde Rus siyasetini yönlendirmesi görece olarak özgür bir siyasal ortam oluştursa da demokratikleşmeden hayli uzak kalmıştır. Rusya'yı

---

⁴⁷³ Sakwa, *Russian Politics and Society*, s. 358.

⁴⁷⁴ J. W. Hahn, "Continuity and Change in Russian Political Culture," *British Journal of Political Science*, Vol. 21, No. 4 (1994), s. 421.

⁴⁷⁵ Rus halkının demokrasiye yönelik tutumlarını ölçmek için yürütülen çalışmaların doğruluğuyla ilgili bir diğer problem Sovyet döneminden kalma özel alan ve kamu alanı farkıdır. Tucker'a göre Sovyet dönemi totaliter toplum yapısında günlük özel hayatın dahi kontrol altına alınması çabalarının sonucu olarak Sovyet vatandaşları'nın *cross-thinking* (çapraz düşünme) ve *dual-persona* (çift kişilik) olgusunu benimsemiştir. Buna göre vatandaşlar kamu alanında farklı özel hayatlarında farklı düşünmekte ve davranmaktadır. Fleron'a göre de bu durum bugüne de yansımış dolayısıyla da Rus toplumu üzerine yapılan araştırmaların geçerliliğini olumsuz anlamda etkilemektedir. Frederic J. Fleron Jr., "Post-Soviet Political Culture in Russia: An Assessment of Recent Empirical Investigations," *Europe-Asia Studies*, Vol. 48, No. 2 (1996), ss. 237-239.

⁴⁷⁶ Hahn, "Continuity and Change in Russian Political Culture", s. 399.

⁴⁷⁷ Nicolai N. Petro, *The Rebirth of Russian Democracy: An Interpretation of Political Culture* (Cambridge, 1995), s. 1.

demokratik bir geçiş sureci ülkesi olarak tanımlayanlar, otoriter sistemin devamlılığı ve adil olmayan bir rekabetin varlığı ile demokratik gornme çabası karşısında yanılığı içerisinde kalmışlardır.

3. PUTİN DÖNEMİ RUSYA SİYASETİ VE REKABETÇİ OTORİTERYANİZM

“Hatırlanmalıdır ki modern kitlesel medyada sıkça kullanılan ‘demokrasi’ kelimesi kesinlikle 19. Yüzyılda ve 20. yüzyılın erken dönemlerinde yaygın olan ‘demokrasi’ kelimesi ile aynı değildir. Bu iki kelime sadece eşeslidir. Eskiden kullanılan demokrasi kelimesi Grekçe ‘demos’tan türemişken yenisi ise ‘demo versiyonu’ ifadesinden türemiştir.”

Viktor Pelevin, ‘P’ Kuşağı

3.1. Siyasi Hayatın Yeniden Şekillendirilmesi

Rusya Federasyonu Başkanlığı’nın Yeltsin’den Putin’e transferi kimilerine göre bir çardan diğere nöbet devri olarak görüldüyse de izleyen yıllar Rus siyasetinin yeniden şekillenmesine tanık olmuştur. Sovyet dönemini çıkmaz bir yol olarak niteleyen Putin tekrar Sovyet Komünizmine dönmek gibi bir nostaljinin olmadığını açıkça belirtmiştir. Ona göre Sovyet döneminin kapalı siyasi yapısı ve komünist ekonomisi Rusya’nın 90larda düştüğü durumun en önemli sebebiydi. 90ların reform döneminde bazı hatalar yapılmış olsa da piyasa ekonomisinin bir alternatifi yoktur. Artık Rusya’nın devrimlerle, çalkantılarla ve radikal reformlarla harcayacak zamanı da yoktur.⁴⁷⁸

“İster komünist ister milliyetçi-vatanperver ya da radikal-liberal sloganlar altında olsun, halkımız ve ülkemiz yeni bir dağılma ve parçalanma yaşamayacaktır. Gerekli olan evrime dayalı, yavaş yavaş ilerleyen ve sağduyulu bir metottur.”⁴⁷⁹

Bu yöntemle ulaşılacak sistem ise ne Sovyetlerin kapalı toplum biçimi olacak ne de Batı kitaplarındaki tanımıyla demokratik olacaktır. Rus demokrasisi *kendi*

⁴⁷⁸ Peter Schwarz, “The Transfer of Power in Moscow: What It Means for Russia’s Political Trajectory,” WSWS, 8 Ocak 2000, s. 2.

⁴⁷⁹ Schwarz, s. 2.

gerçeklikleriyle kabul edilecek ve piyasa ekonomisi çerçevesinde dünyaya entegre olacaktır. Rus demokrasisinin kendi gerçeklikleriyle kabul görmesi için olmazsa olmaz şartlardan biri güçlü devlet diğeri ise milliyetçi ideolojidir. Bu iki unsurun yokluğunda hiçbir değışim gerçekleşemeyecektir. Sovyet geçmişine rağmen Rusya’da kendine has bir demokrasinin vücut bulacağına nasıl inandığına yönelik bir soruya Putin’in cevabı ise şöyle olmuştur:

“Tarih, tüm diktatörlüklerin ve otoriter hükümet formlarının geçici olduğunu kanıtlamaktadır. Sadece demokratik sistemler geçici değildir. Eksikler ne olursa olsun, insanoğlu daha üstün bir yönetim biçimi geliştiremedi.”⁴⁸⁰

Rus demokrasisini ayakta tutacak unsurlar, güçlü devlet ve milliyetçi ideoloji çerçevesinde bir arada duran Rus toplumunun birliğinin temeli olan *vatanseverlik*, *Rusya’nın büyüklüğüne olan inanç* ve *sosyal dayanışma* gibi geleneksel Rus değerleridir. Bu değerler Rusya’daki her tür değışimin birlik içerisinde gerçekleşeceğinin garantörüdür. İşte bu değerler çerçevesinde Sovyet geçmişini geride bırakıp Yeltsin yıllarının eksikliklerini giderecek olan Putin, hiç zaman kaybetmeden politikalarını uygulamıştır. Değışimin en önemli adımlarından biri geçmişi yeniden okumaktır ki, Putin Yeltsin yıllarında yaşanan karmaşayı, Duma’nın bombalanmasını dahi Rusya’nın daha güçlü bir devlete ve serbest piyasa ekonomisine geçişi için gerekli bir dönem olarak nitelirmektedir.⁴⁸¹

Yeltsin döneminden farklı olarak seçimlerde aldığı oy oranları ile kitle desteğı sağladığı görülen Putin’in politikalarını uygulayabilmesine imkân veren diğeri etken 90lar boyunca yaşanan durgunluğun yerini ekonomik gelişmenin almış olmasıdır. Bu sayede kaynak problemini çözen ve meşruiyet problemini de yumuşatabilen Putin, önemli makamlara kendine yakın isimleri getirmiştir. Bir yandan yasal ve anayasal değışikliklerle kurumsal yeniden yapılanmaya giderken diğeri yandan da parlamento,

---

⁴⁸⁰ “Putin Speaks”, *The Globalist*, 27 Mart 2000 <http://www.theglobalist.com/putin-speaks/> Erişim 16 Ekim 2016.

⁴⁸¹ Schwarz, s. 2.

siyasi partiler, bölgesel elitler, medya ve oligarklar gibi kendisine potansiyel muhalefet olabilecek tüm odakların Kremlin'e sadakatini temin etmiştir.⁴⁸²

Bu bölümde Putin politikalarının Rus siyasi hayatını nasıl şekillendirdiğini, elitlerin, siyasi partilerin, diğer devlet kurumlarının ve toplumun bu süreçten nasıl etkilendiğini ortaya koymaya çalışacağız. Sonuç olarak Rus siyasal rejiminin bu bağlamda nasıl rekabetçi otoriteryan olarak adlandırıldığına cevap bulmaya çalışacağız.

3.1.1. Putin'in Siyasal Vizyonu

Siyasi karizması ve daha önce herhangi bir siyasi deneyimi olmayan Vladimir Putin'in Yeltsin'in kendisine halef aradığı dönemde Kremlin'in gözüne girmesinin ana nedeni önceki görevlerindeki kararlı duruşu ve gösterdiği sadakattir. KGB'de görev yaptığı yıllar içerisinde altı yıl Doğu Almanya'nın Dresden kentinde bulunan Putin, Sovyetlerin çöküşünden hemen önce üniversitede hukuk eğitimi aldığı ve doğduğu şehir olan St. Petersburg'a atanmıştır.⁴⁸³ İstihbarat teşkilatındaki görevinin de sonu olacak bu atamadan sonra Putin, üniversite yıllarında hocası olan St. Petersburg Belediye Başkanı Anatoli Sobçak'ın dış ilişkilerden sorumlu danışmanı olarak görev yapmıştır.⁴⁸⁴

1996 yılında başkent Moskova'da başladığı görevindeyken Yeltsin tarafından tercih edilerek basamakları tırmanan Putin'in Federal Güvenlik Servisi (FGS)'nin başına getirilmesi, Başbakan olarak atanması ve hemen arkasından da Yeltsin tarafından halef olarak gösterilmesi kendisinin 'aile'yi koruyabileceğine dair verdiği güvene dayanmaktadır.⁴⁸⁵ Çünkü önceki başbakan Primakov'un görevden alınması ile birlikte artan popülerliği Yeltsin'i ve onu destekleyen oligarkları tehdit eder hale gelmiştir.

---

⁴⁸² Gelman, *Authoritarian Russia*, s. 76.

⁴⁸³ Allen C. Lynch, *Vladimir Putin and Russian Statecraft*, Shapers of International History Series (Washington: Potomac Books, 2011), ss. 9-26.

⁴⁸⁴ St. Petersburg'da altı yıl görev yapan Putin, bu süre zarfında hükümet yanlısı Evimiz Rusya siyasi partisinin bölgedeki örgütlenmesini yürütmüş, 1995 parlamento seçimleri kampanyasını idare etmiştir. 1995-97 yılları arasında bu partinin bölge lideridir.

⁴⁸⁵ Moskova'da Başkanlık Mal Müdürü Pavel Borodin'in yanına başyardımcı olarak yerleşen Putin'in başkanlığa yükselişi burada Yeltsin tarafından başkanlık personel dairenin başına getirilmesiyle başlamıştır. 25 Temmuz 1998'de FGS Direktörü, 9 Ağustos 1999'da önce Başbakan Yardımcısı ve aynı gün de Başbakan Vekili olarak atanan Putin Yeltsin tarafından da halefi olarak gösterilmiştir. Yeltsin'in önceki başbakanları gibi kısa süreli olması beklenen Putin dönemi, kendisinin düzen ve 'hukuk'a bağlılığı, Yeltsin'e sadakatı ve ayrıca Çeçen Savaşı sırasındaki kararlı ve sert tutumu nedeniyle beklenenden çok daha uzun sürmüştür.

SSCB'nin dağılmasından Yeltsin'i sorumlu tutan kesimlerin öfkesi ve Rusya'da gelenek haline gelen bir önceki siyasetçinin hakkında yolsuzluk davalarının açılabilir olması Başkan'ı bunu engelleyecek tercihler yapmaya itmiştir.⁴⁸⁶ 31 Aralık 1999'da görevi devralan Putin'in ilk yaptığı iş eski cumhurbaşkanına yasal dokunulmazlık sağlamak olacaktır.⁴⁸⁷

1999'da Putin'in başbakan olmasının hemen ardından, Çeçenistan'ın bağımsızlık ilan etmesi ile sonuçlanan mücadelenin tekrar başlayacağını sinyalleri gelmiştir. Rus askerlerinin bulunduğu bir apartman bombalanarak tamamen yok edilmiştir. Diğer şehirlerde de benzer olayların yaşanması sonucu apartman bombalamaları olarak anılan bu olaylar serisinde iki yüzden fazla insan öldürülmüştür.⁴⁸⁸ Ülkede istikrarsızlık görüntüsü veren ve halkı endişelendiren bu olaylara Putin'in çok sert ve hızlı şekilde cevap vermesi kamuoyunda popülerliğini artırmıştır. Eylül sonunda önce hava saldırıları ve arkasından kara harekâtı ile Çeçenistan'a girilmiş, başkent ele geçirilmiştir. Tüm bu olaylar serisinin birer kurgu olduğuna dair eleştiriler olsa da Putin'in savaşçı lider görüntüsünün pekişmesi kamuoyunda popülerliğinin tavan yapmasına sebep olmuştur.⁴⁸⁹

Milenyum Eşiğinde Rusya, 30 Aralık 1999

Aralık 1999 seçimlerinin hemen öncesinde yaşanan gelişmeler Yeltsin ve oligarklar arası işbirliğinin başaramadığını başarmış ve iktidar yanlısı partilerin oylarını artırmıştır. Birlik Bloğu'nun RFKP'nin ardından ikinci parti olması ve LDPR ile Anavatan-Tüm Rusya oylarının eklenmesi ile iktidar yanlısı partiler yaklaşık yüzde kırk altı seviyesine kadar çıkmıştır.⁴⁹⁰ Çeçenistan'ın askeri yöntemlerle ele geçirilmesi savaşın bittiği anlamına gelse de uzun yıllar savaşçı olarak yaşayan bu ulusun gerilla savaşına devam edeceği beklenmektedir. İktidarın artan popülerliğinin bu mücadele sırasında yıpranabileceği korkuları Yeltsin'in görevi ani bir şekilde Putin'e bırakması

---

⁴⁸⁶ Kotz ve Weir, 2012, s. 410.

⁴⁸⁷ Steve LeVine, *Putin'in Labirenti* (İstanbul: Destek Yayınevi, 2010), s. 40.

⁴⁸⁸ "Russia's Bombs: Who is to Blame", BBC News, 30 Eylül 1999.

⁴⁸⁹ Olaylar sonucunda Putin'in popülerliği yüzde kırkı aşmıştır. Patrick E. Tyler, "Russian Says Kremlin Faked 'Terror Attacks'", New York Times, 1 Şubat 2002.

⁴⁹⁰ Vicki L. Hesli, "Parliamentary and Presidential Elections in Russia: The Political Landscape in 1999 and 2000", s. 11. İçinde: Vicki L. Hesli ve William M. Reisinger, *The 1999-2000 Elections in Russia: Their Impact and Legacy* (Cambridge University Press, 2003).

ile giderilmiştir. Artık, siyaseten sorumsuz bir konuma yükselen Putin, bir de bu değişiklik sebebiyle cumhurbaşkanlığı seçimini erkene alarak (26 Mart 2000) seçim başarısını riske atmak istememiştir.

Putin'in siyasal vizyonunu tespit etmek için birçok unsur analiz edilebilir. Ancak, 28 Aralık 1999'da başkanlık kendisine devredilmeden henüz birkaç gün önce RF Hükümeti resmi web sitesinde ve iki gün sonra da Nezavisimaya Gazeta ile Rossiiskaya Gazeta'da bir makale yayımlanmıştır. Putin tarafından kaleme alınan *Milenyum Eşiğinde Rusya (Rossiya na rubeje tısyaçeletii)*⁴⁹¹ başlıklı makale hem Putin'in bakış açısını hem de ilerleyen yıllarda atılacak adımları haber vermektedir.

Putin'e göre Rusya, tarihinin en zor dönemlerinden birini yaşamakta ve son üç asırdır ilk defa dünya ülkeleri arasında ikinci hatta üçüncü dünya ülkeleri seviyesine gerileme tehdidi ile karşı karşıyadır. Buna rağmen endüstri sonrası toplumlara geçişin yaşandığı dönem yeni problemler yaratırken bir yandan da yeni imkânlar sumaktadır. Bu sebeple geri kalmanın yarattığı korku ve geleceğe dair umut aynı anda hissedilmelidir.⁴⁹²

Sovyet geçmişi ve 90lı yıllarda izlenen politikaların Rusya'yı getirdiği durumu tespit ettikten sonra Putin buradan çıkarılması gereken dersleri ve izlenmesi gereken yol haritasını sunmaktadır. Ona göre 20. Yüzyılda Rusya iki önemli devrim tecrübe etmiştir: 1917 Ekim Devrimi ve 1990 SSCB'nin dağılması. Ancak bunlara bir yenisi eklenmemelidir:

“Rusya siyasi ve sosyoekonomik karışıklıklar, felaketler ve radikal reformlar yaşamanın sınırına ulaşmıştır. Sadece fanatikler ve Rusya'nın çıkarını düşünmeyip halkı umursamayan siyasi güçler yeni bir devrim isteyebilir. İster komünist, milliyetçi-vatansever isterse radikal liberal söylemler altında olsun, halkımız yeni bir radikal kargaşaya dayanamaz. Milletın sabrı, çalışma kapasitesi kadar hayatta kalma kabiliyeti de sınırlarına ulaşmıştır. Toplum basit şekilde ekonomik, siyasi, psikolojik ve ahlaki olarak çökecektir.

⁴⁹¹ Vladimir Putin, “Rossiya na rubeje tısyaçeletii”, *Nezavisimaya Gazeta*, 30 Aralık 1999 http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millennium.html Erişim: 2 Ekim 2017.

⁴⁹² Vladimir Putin, “Rossiya na rubeje tısyaçeletii,” *Nezavisimaya Gazeta*, s. 12.

Sorumlu sosyo-politik güçler, sadece evrimsel, yavaş yavaş ve ihtiyatlı bir şekilde uygulanan piyasa reformu ve demokratik reformlar süresince elde edilen olumlu tecrübelerle dayanan Rusya'nın yeniden yükselişi ve refahı için bir strateji önermelidir.”⁴⁹³

Putin, bu stratejinin ana hatları hakkındaki fikirlerini makalesinin ilerleyen sayfalarında açıklamıştır. Stratejinin geliştirilmesi için Rus bilim insanları, uzmanları, analistleri ve tüm siyasi kuruluşlar ile kamu kurumlarının bu amaç uğrunda birlikte çalışması gerektiğini belirtmiştir. Bunu gerçekleştirecek bir komitenin de çalışmaya başladığını duyurmuştur.⁴⁹⁴ 90'lı yıllarda yaşanan acı tecrübeler Rusya'nın milenyum eşiğinde geldiği noktaya bakıldığında yabancı ders kitaplarından alınan modellerin ülkeyi refaha kavuşturamayacağını ispatlamıştır. Rusya ve benzer durumdaki tüm ülkeler kendi yol haritalarını çıkarmak durumundadır. Putin'e göre “Rusya'nın geleceği pazar ekonomisinin evrensel ilkeleri ve Rusya gerçeklerine dayanan demokrasinin birleştirilmesine bağlıdır.”⁴⁹⁵ Putin'in özel önem verdiği ve konuşmalarında sıkça atıf yaptığı Rus filozof İvan İlyin'in⁴⁹⁶ Rusya'ya özgün demokrasi hakkındaki fikirleri dikkat çekmektedir. O, ister soldan ister sağdan ya da merkezden gelsin, totalitarizm ile Batı Avrupa demokrasisinin, formel demokrasinin yolu arasında bir seçim yapmayı reddeder. Aritmetik üzerinde değil, nitelikli, sorumlu ve hizmet demokrasisi üzerinde temellenmiş, demokratik bir diktatörlük hayali kurar.⁴⁹⁷ İlyin'e göre bu yeni yönetimin temelleri:

“Bir halk, bir demokrasi, sosyalizm, emperyalizm, totalitarizm fikri olmayacaktır. (...) Yepyeni bir fikir gereklidir; kaynaklarını dinde ve manevi anlamını ulusta bulan bir fikir.”⁴⁹⁸

⁴⁹³ Vladimir Putin, “Rossiya na rubeje tısyäçeletii”, *Nevazisimaya Gazeta*, s. 4.

⁴⁹⁴ Rus hükümetinin girişimi sonucunda Stratejik Araştırmalar Merkezi Aralık 1999 sonunda çalışmaya başlamıştır. Theodore Karasik, “Putin and Shoigu: Reversing Russia's Decline,” *Demokratizatsya*, Vol. 8, Issue 2 (2000), ss. 178-185.

⁴⁹⁵ Vladimir Putin, “Rossiya na rubeje tısyäçeletii,” s. 5.

⁴⁹⁶ Ivan Ilyin (1883-1954), sürgünde iken 1954'te İsviçre'de ölmüş ve defnedilmiştir. Putin, iktidara geldikten sonra Rus tarihini sahiplenme ve gurur duyma ve bu bakış açısını halka benimsetme hedefi doğrultusunda Ilyin'in naaşını İsviçre'den Moskova'ya getirtmiş ve Rus yazar Ivan Şmelyov (1873-1950)'un yanına defnettirmiştir. Birkaç ay sonra Ilyin'in arşivi de Başkanlık fonlarıyla ABD'den Rusya'ya getirilmiştir. Bu proje Beyaz ve Kızıl Rusya arasında bir uzlaşma simgesi olarak kullanılmıştır. Putin'in kendisine atıflarıyla Ilyin'in fikirleri Rusya'da popüler olmuştur.

⁴⁹⁷ Michel Eltchaninoff, *Putin'in Aklında Ne Var?*, çev. Melike Işık Durmaz (İstanbul: İletişim, 2015), s. 51.

⁴⁹⁸ Eltchaninoff, s. 51.

Putin'in modern Rusya hakkındaki fikirleri de bu doğrultudadır. Rusya'ya yeniden kalkındıracak bu stratejinin sadece ekonomik bir problem olmadığını, aynı zamanda siyasi ve ideolojik, ahlaki⁴⁹⁹ bir problem olduğunu düşünmektedir. Bu problem üç ana hedefe ulaşmak için verilecek mücadele sonucunda ortadan kaldırılabilecektir:

Rus ideası: Putin, tüm Rus halkının aynı amaç etrafında toplanmasını istemektedir. Zira bölünmüş atomize bir toplumda siyasi güçler ve sosyal gruplar, temel değerler ve temel ideolojik yönelimde birleşmezse verimli bir ilerleme kaydedilemeyecektir. Bununla birlikte, komünist dönemde olduğu gibi resmi bir devlet ideolojisinin belirlenmesini yanlış bulmaktadır. Bunun yerine Rus halkının ezici çoğunluğuna hitap edecek ve cazip gelecek, gönüllü katılımın sağlanabileceği sosyal bir mutakabata varılmalıdır.⁵⁰⁰ Bu mutakabatın etrafında oluşacağı değerler zaten Rus geleneklerinde mevcuttur: vatanseverlik⁵⁰¹, Rusya'nın büyüklüğüne (yüceliğine) olan inanç⁵⁰², devletçilik⁵⁰³ ve sosyal dayanışma⁵⁰⁴. İşte Rus ideasına, Rusların bu geleneksel değerleri ve evrensel temel insani değerlerinin bir birleşimi ile ulaşılabilecektir.

Güçlü Devlet: Rusya, yeniden büyük güç olmak, refaha erişmek ve kalkınmak için güçlü devlete sahip olmalıdır. Güçlü devlet, en iyi personellerin seçileceği bir

---

⁴⁹⁹ Putin, özellikle Beslan Saldırısı (1 Eylül 2004) sonrasında din adamlarını dinin aşırı yorumlarına karşı tedbir almak üzere uyarır. Halkı ahlâklı kılmak için Rus Ortodoks Kilisesini doğal müttefiki ilan eder. Ne insanlığın ne de somut insanın onsuz yaşayamayacağı manevi değerlerin, ancak dini değerler olabileceğine dair köklü inanç beslemektedir. Teorik biçimde Rusya'nın çok mezhepli yanını vurgulayarak güçlü Moskova Ortodoks Patrikliği'ne açık destek verir. Nüfusun %80'i şu ya da bu şekilde Ortodoks olduğundan bu vurguyla dış müdahaleye karşı ve Batı demokrasisinin tek yol olmadığını göstermek için bu adımları atar. Kaynak: Michel Eltchaninoff, s. 57.

⁵⁰⁰ Vladimir Putin, "Rossiya na rubeje tısayaçetii," s. 5-8.

⁵⁰¹ Milliyetçi kibirden ve emperyal hırslardan uzak olduğu sürece ülkesinin tarihi, başarıları ile gurur duymak kınanacak bağınaz bir şey değildir. Rus halkının gücü, cesareti ve güven duygusu buradan gelmektedir.

⁵⁰² Rusya, ekonomisi, coğrafyası, kültürü ile büyük güç olacaktır. Günümüz dünyasında artık büyük güç olmak için ileri teknolojinin üretilmesi ve kullanılması, halkın refahının yükseltilmesi ve uluslararası alanda itibarının ve çıkarlarının korunması gerekmektedir.

⁵⁰³ Putin, makalesinde Ruslar için güçlü devletin gözardı edilmesi gereken bir anomali olmadığını, tam tersine, Rusların güçlü devleti düzenin kaynağı ve garantisi, toplumda **değişimin itici gücü** olarak gördüğünü belirtmektedir. Halk, Rus gelenekleri ve devletin geldiği durumdan hareketle, devleti **düzenleyici ve yol gösterici rolü** ile görmek istemektedir.

⁵⁰⁴ Putin, Rusya'da bireyciliğin karşısında kolektif sosyal faaliyetlerin hâkim geldiğini, paternalistik (ataerkil) düşüncenin insanları kendi çabaları ve girişimci kabiliyetleri yerine gelişmeler için toplum ve devlete dayandıklarını-güvendiklerini belirtmektedir. Bu alışkanlığın yok olması uzun zaman alacaktır ve bunun iyi veya kötü olduğunu tartışmanın bugün için bir anlamı da yoktur. Önemli olan bu gerçeğin varlığıdır. Sosyal politikada bu unsur dikkate alınacaktır.

sisteme sahip olacak, yargının daha ağır bir otoriteye sahip olduğu, sivil toplum örgütlerinin denetim yapabildiği elverişli bir yapıdan oluşacaktır.⁵⁰⁵ Ancak, Putin güçlü devlet ile komünist dönem totalitaryan devleti kast etmediğini belirtmektedir:

“Tarih tüm diktatörlüklerin ve otoriter hükümet şekillerinin geçici olduğunu kanıtlar. Sadece demokratik sistemler kalıcıdır. Eksikleri olsa da insanlık henüz daha iyisini icat edememiştir. Rusya’da güçlü devlet, demokratik, hukuka dayanan, işleyen bir federal devlettir.”⁵⁰⁶

Verimli Ekonomi: 90lı yıllarda dış dünyaya ani açılmanın bir sonucunda yerel üreticinin korunmadığı yeraltı kaynaklarının dış dünyaya pazarlanmasına dayalı ekonomiye geçilmiştir. Bu durum on yılda kişi başına düşen gelirin dünya ortalamasının da altına düşmesine sebebiyet vermiştir. Bunun temel sebebi Rusya’nın ulusal çıkarlarını gözeterek uzun dönem ekonomi politikasının bulunmamasıdır. Putin, uzun dönemli ulusal kalkınma stratejisinin hükümet tarafından tespiti ile bu sorunun aşılacağına inanmaktadır. 90lı yıllardan ders çıkarması gereken Rusya, ekonomik alanda devlet düzenlemesi ile uyumlu bir sisteme ihtiyaç duymaktadır. Bu yolla etkili finansal sistemi kurulmalı, dış yatırım teşvik edilmeli, enflasyon düşük tutulmalı, doğal kaynak tekelleri rasyonel düzenlenmeli, enerji endüstriyel politikalar takip edilmeli ve dünya ekonomileri ile entegrasyon gerçekleştirilmelidir.⁵⁰⁷

Uygulama

Bir siyasi mücadele sonucu halkın oyunu alarak değil de Yeltsin’in halef göstermesi ile başbakanlık koltuğuna oturan Putin’in amacı selefinin siyasi kimliğini ve kendisinin koltuğunu korumaktır. Üç ay sonra düzenlenecek seçimlere bir taktik olarak sanki bir seçim yokmuş izlenimi vermiş, Rusya’nın kaybettiği güç ve prestiji tekrar elde etmek, tartışmasız lider görüntüsünü yerleştirmek, “hukukun diktatörlüğünü” güçlü devlet ve güçlü kişisel özgürlükler ile birlikte başarmayı hedeflediğini belirtmiştir.⁵⁰⁸ Şubat 2000’de bloktan partiye dönüşen Birlik Partisi’nin ise henüz bir programı bile yoktur ve seçime kadar da hazırlanamayacaktır. Parti programı şeklinde

⁵⁰⁵ Putin, “Rossiya na rubeje tısyäçetii,” s. 8-9.

⁵⁰⁶ Putin, “Rossiya na rubeje tısyäçetii,” s. 8.

⁵⁰⁷ Vladimir Putin, “Rossiya na rubeje tısyäçetii,” s. 9-12.

⁵⁰⁸ RFE/RL Haber Bülteni, Cilt 4, No. 40, 25 Şubat 2000.

inceleyemediğimiz siyasal vizyon Mart 2000 seçimlerinin hemen ardından atılan adımlar sonucunda netleşmiştir.

Yeltsin döneminde iktidara ortak olmalarına alışılan *oligarkların tasfiyesi* bu adımlardan bir tanesidir. 1999 seçimlerinde Putin'i destekleyen ve bu desteği sahibi olduğu ORT televizyonunun programlarına da yansıyan Boris Berezovski, Primakov'un alt edilmesinde etkili olmuştur. Ancak, seçim sonrası konuşmalarından birinde Putin hiçbir oligarkın ne bölgesel ne de federal hükümet yetkililerinin yanına yaklaşamayacağını belirtmiştir.⁵⁰⁹ Temmuz 2000'de oligarklarla yapılan toplantıdan basına sızan bilgilere göre özelleştirme ile ilgili geriye dönük araştırma yapılmayacak ve devlet ile birlikte çalışan sermaye sahipleri ile işbirliği yapılacaktır. Ancak, izleyen dönemde oligarkların sahibi olduğu medya kuruluşları başkanı eleştirmeye başladığında sonuçları çok sert olmuştur. Tüm güçlerin Putin'de toplanmasını eleştiren Boris Berezovski ve başkanlık seçimlerinde Primakov'u destekleyen NTV'nin sahibi Vladimir Gusinski aynı yıl içerisinde haklarındaki soruşturmalar ve baskılar sonucunda ülkeyi terk etmek zorunda kalmışlardır.⁵¹⁰ Yukos Oil'in sahibi Mikhail Hodorkovski ise *Yeni Uygarlık*⁵¹¹ adında bir gençlik örgütü kurmuştur. Üye sayısı bir milyonu geçen bu örgüt SSCB Komünist Partisini örnek almış, destekçisi Hodorkovski ise Rus dış politikasını eleştirmeye başlamıştır. O da Ekim 2003'te çeşitli suçlardan tutuklanmıştır.⁵¹² 2000 yılında en zengin ve güçlü on Rus oligarkı sıralayan Ekonomist'in listesi göz önüne alındığında Putin'in başkan seçilmesini izleyen birkaç yılda kendisine karşı olan oligarkları bir bir tasfiye ettiği görülmektedir.⁵¹³

Medya kuruluşlarının kontrol altına alınması hem oligarklarla yaşanan mücadelenin bir sonucu hem de muhalefetin iktidarı yıpratmasını engellemek üzere Putin'in siyasal vizyonunu oluşturan bir diğer adımdır. Göreve başlamasının üzerinden henüz 4 ay geçmişken Primakov'u destekleyen ve Çeçenistan savaşında eleştirel yayınlar yapan NTV kanalının kontrolünü Gazprom'a devreden Gusinski yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır. Berezovski aynı sona yaklaşırken ORT'nin hisselerini

⁵⁰⁹ RFE/RL Haber Bülteni, Cilt 4, No. 42, 29 Şubat 2000.

⁵¹⁰ Rutland, 2003, s. 140.

⁵¹¹ Sophia Kishlovsky, "Khodorkovsky's New Civilization," The Moscow Times, 30 December 2003.

⁵¹² "Putin'in mutlak gücü", Al Jazeera Türk Belgeseli.

⁵¹³ Ek II: The Oligarchical Top Ten, The Economist.

devlete devretmesi ve Rusya'nın son özel kanalı olan TVS'nin tamamen kapatılması devlet kontrolü dışında tv kanalı kalmamasına sebep olmuştur.⁵¹⁴ Yazılı basına yönelik gazeteci suikastlarının yanı sıra bir de 2005 yılında çıkarılan bir yasayla tüm sivil toplum örgütlerinin varlıklarını sürdürebilmeleri için devlete bağlı bir komite tarafından onaylanması gerekliliği STK'ların gelişimine hayati bir darbe vurmuştur.⁵¹⁵ 2012 yılında çıkarılan ve *Yabancı Ajan* (Federal Agent-Иностраннный агент) yasası olarak bilinen düzenleme ile ise yurt dışından destek alan, kâr amacı gütmeyen ve siyasi faaliyette bulunan kuruluşlar *yabancı ajanlar* olarak kendilerini kayıt ettirmeye mecbur bırakılmıştır.⁵¹⁶ Böylece hem medya hem de kâr amacı gütmeyen kuruluşların faaliyetleri sıkıca kontrol altına alınarak iktidar politikaları haricindeki aykırı seslerin kısılması amaçlanmıştır.

Putin'in siyasal vizyonunu hayata geçirmesinde hayati öneme sahip bir diğer gelişme *petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki ani artış* ve buradan elde edilen gelirin Rus ekonomisini canlandırmasıdır.⁵¹⁷ 2009 yılında Rusya dünyanın en büyük doğalgaz ve ikinci petrol ihracatçısı olmuştur.⁵¹⁸ 1998 finansal krizinden sonra 2010'a kadar Rus ekonomisi her yıl ortalama %7 büyüme oranını yakalamış, kişi başına düşen GSYİH 2000 yılında 2000 \$ civarında iken 2008'e kadar artarak 11000 \$ seviyesini yakalamış ve 2017 yılına kadar 15000\$ seviyesini görüp tekrar azalmaya başlamıştır.⁵¹⁹ Ekonomik göstergelerin pozitif seyrettiği bu dönemde iktidarın Rus halkını ikna etmesinin kolaylaştığı ve bu sayede seçimlerde iktidarda kalmasını sağlayacak popüler desteği elde ettiği söylenebilir.

⁵¹⁴ Elena Chebankova, *Civil Society in Putin's Russia* (London: Routledge, 2013), s. 128-135.

⁵¹⁵ "Russia: Four years of Putin's 'Foreign Agents' law to shackle and silence NGOs", Amnesty International, 18 Kasım 2016.

⁵¹⁶ "Putin Warns Against Foreign 'Interference' at FSB Meeting," The Moscow Times, 14 Şubat 2013.

⁵¹⁷ Örneğin petrol fiyatlarındaki artış için şu veriler açıklayıcıdır: 1999 (17,44 \$/varil), 2000 (27,64 \$/varil), 2004 (36,05 \$/varil), 2005 (50,59 \$/varil), 2010 (77,38 \$/varil), 2013 (105,87 \$/varil). 2014 yılında Kırım'ın ilhakı sonrası dünya petrol fiyatlarında yaşanan değişim aşağı yönlü olmuştur: 2014 (96,29 \$/varil), 2015 (49,49 \$/varil), 2016 (40,68 \$/varil). "Average annual OPEC crude oil price from 1960 to 2017 (in U.S. dollars per barrel)", Statista <https://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opec-crude-oil-prices-since-1960/> Erişim: 30 Eylül 2017.

⁵¹⁸ Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Rusya Ülke Raporu, s. 4 http://www.oka.org.tr/Documents/Rusya_Ulke_Raporu.pdf Erişim: 30 Eylül 2017.

⁵¹⁹ "Russia GDP Per Capita", Worldbank, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=RU> Erişim: 29 Eylül 2017.

İktidar gücünün yalnızca Kremlin'in elinde toplanması Putin'in siyasal vizyonunu oluşturan kapsayıcı bir diğer unsurdur. Yeltsin döneminde siyasal destek sağlamak amacıyla bölgelere verilen tavizler Putin iktidarında fazlasıyla geri alınmıştır. İktidara geldiğinde Putin neredeyse her konuşmasında merkezi devlet yapısının Rusya'nın geleneği olduğuna dikkat çekmiştir. 13 Mayıs 2000'de Rusya'yı 13 yönetim bölgesine ayıran ve her birine Kremlin'den yönetici atanmasını sağlayan düzenleme hayata geçirilmiştir.⁵²⁰ Temmuz 2000'de ise Putin'in devletin etkisizleşmesine yol açtığını ileri sürdüğü problem⁵²¹ cumhurbaşkanına bölgesel valileri görevden alma ve hatta bölgesel parlamentoları dağıtma yetkisi veren kanun kabul edilerek giderilmiştir.⁵²² İdari yapılanmada son noktayı koyan düzenleme ise 13 Eylül 2004'te RF'nin 89 bölgesindeki valilerin dolaysız olarak seçilmesi sistemini kaldıran ve cumhurbaşkanının atadığı kişinin bölgesel parlamento tarafından onaylandıktan sonra vali olmasını öngören düzenlemenin kabul edilmesidir.⁵²³

Ülkede siyasal hayatın kontrol altına alınmasını sağlayan bu değişiklikler iktidar tarafından ustaca bir yol izlenerek gerçekleştirilmiştir. Her düzenleme o dönemde yaşanan siyasi gerilimler kullanılarak benimsenmiştir. 2000 yılı düzenlemelerinin İkinci Çeçenistan Savaşı'nın hemen ardından gelmesi ve teröristlere karşı etkin mücadele ile açıklandığı görülmektedir.⁵²⁴ Benzer şekilde 2004 yılında gerçekleştirilen düzenlemeler de Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan renkli devrimlerin Rusya'da da gerçekleştirilmesini engelleme tezine dayandırılmıştır.⁵²⁵ Bu amaçla

---

⁵²⁰ Matthew Hyde, "Putin's Federal Reforms and Their Implications for Presidential Power in Russia," *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No. 5 (July 2001), s. 722-727.

⁵²¹ Vladimir Putin, "Neeffektivnoe gosudarstvo - glavnyaya prichina dlitel'nogo krizisa," *Nezavisimaya gazeta*, 11 Temmuz 2000.

⁵²² Gulnaz Sharafutdinova, "Gestalt Switch in Russian Federalism: The Decline in Regional Power under Putin," *Comparative Politics*, Vol. 45, No. 3 (Nisan 2013), ss. 357-363.

⁵²³ Andrew Konitzer ve Stephen K. Wegren, "Federalism and Political Recentralization in the Russian Federation: United Russia as the Party of Power," *Publius*, Vol. 36, No. 4 (Sonbahar, 2006), ss. 509-510.

⁵²⁴ Aurelie Campana ve Kathia Legare, "Russia's Counterterrorism Operation in Chechnya: Institutional Competition and Issue Frames," *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 34, Issue 1 (2010), ss. 47-63.

⁵²⁵ Gelman'a göre de iktidar olmanın bedelini azaltacak stratejiler renkli devrimlerin etkisiyle benimsenmiştir. Rusya Federasyonu'nda renkli devrimler serisinin bir yenisinin yaşanmasının engellenmesi için şu ek stratejiler benimsenmiştir:

a) Bölgesel ve yerel yöneticiler tarafından kontrol edilen alt ulusal siyasi mekanizmaların Kremlin tarafından kontrol edilen ulusal aşamaya kooptasyon yoluyla kazanılması,

reformlar gerçekleştirilmezse renkli devrimlerin yaşandığı Sovyet sonrası diğer ülkeler gibi Rusya da Batı destekli iç karışıklığa sürüklenecektir.⁵²⁶ Bu şekilde hayata geçirilen ve otoriteryanizme imkân veren düzenlemeler Zakaria'nın tezlerini haklı çıkarmaktadır. Onun belirttiği gibi seçimlerin yapıldığı ve herhangi bir sıfatla demokrasi olarak anılan rejimler (Rusya örneğinde 'egemen demokrasi') dünya çapında artarken bu ülkelerde anayasal liberalizm gerilemektedir.⁵²⁷ Rusya'da seçimle gelen valilerin artık atanacak olması, bölgesel valilerin bir üst otorite olarak belirmesi ve hatta küçük siyasi partilerin seçimlerde yer almasını zorlaştıran düzenlemeler anayasal liberalizmin gerilemesine örnek teşkil etmektedir.

Bölgesel liderlerin gücünü kıran düzenlemeler *federal reform* adlandırması ile gerçekleşirken 2001 yılında çıkarılan siyasi partiler kanunu seçimlerde yarışabilecek partileri sınırlandırmıştır. 2003 yılında Duma'da kabul edilen ve seçim sistemini değiştiren kanun ile de iktidar partisi Birleşik Rusya'nın sandalye sayısının artışı amaçlanmıştır. 2003 yılında seçim barajının yüzde 5'ten 7'ye çıkarılması Duma'da temsil edilebilecek partileri iyice sınırlandırmış, siyasi merkezileşmenin diğer bir adımı olarak bölgesel liderlerin seçilmesinin kaldırıldığı 2004 yılı ise Putin iktidarını tanımlamak için kullanılan *Dikey Güç* (Power Vertical) kavramının en önemli adımı olmuştur. Şüphesiz ki Putin'in bu adımları atabilmesi göreve geldiği gibi açıkladığı parti sistemini kurmayı başarması ile mümkün olmuştur. Bu adımlarla önceki onyılda rekabetçi otoriter rejimin rekabet ayağı daha açık ve net bir şekilde görülebilirken Putin döneminde rejimin otoriteryan ayağının daha ağır bastığı söylenebilecektir.⁵²⁸ Bu nedenle, başta iktidar partisi olmak üzere Rus siyasal sisteminde Putin ile birlikte oluşan

---

b) Kremlin tarafından arzu edilen, elitler ve seçmenlere istenmeyen sonuçların çıkması imkânını bırakmayan, istenilen seçim sonuçlarının alınmasını sağlayan iyi kontrol edilen bir seçim sisteminin benimsenmesi,

c) Ekonomik alanda önemli kaynak ve kozların kontrolünün devlet aygıtına geri döndürülmesi ve bu şekilde rejime sadık olan elitleri memnun edecek imkânların yaratılması ve gerçek bir muhalefet imkânının ortadan kaldırılması. (Vladimir Gelman, *Authoritarian Russia*, s. 84.)

⁵²⁶ Sırbistan, Gürcistan, Kırgızistan ve Ukrayna'de 2000-2005 yılları arasında yaşanan renkli devrimler otoriter rejimleri ortadan kaldırmış, ancak bölgede diğer ülkelerde benzer süreçlerin yaşanması ise engellenmiştir. Evgeny Finkel ve Yitzhak M. Brudny'nin analizlerinden oluşan ve olası renkli devrim girişimine karşı uygulanan stratejileri incelemek için bakınız: Evgeny Finkel ve Yitzhak M. Brudny, "Russia and the Colour Revolutions" *Democratization*, Vol. 19, Issue 1 (Feb. 2012), ss. 1-14.

⁵²⁷ Fareed Zakaria, "The Rise of Illiberal Democracy", s. 1.

⁵²⁸ Putin'in vizyonu ile ilgili önemli bir röportaj için bakınız:

Gleb Pavlovski interviewed by Tom Parfitt, "Putin's World Outlook," *New Left Review*, Vol. 88 (Temmuz-Ağustos 2014).

süper başkanlığı, rekabetçi otoriter sistemdeki partileri, elitleri ve üstlendikleri rolleri analiz etmek gerekmektedir.

3.1.2. Rekabetçi Otoriteryan Rejimde Liderin Rolü: Rusya’da Süper Başkanlık

Demokratik yönetimi otoriter yönetimden ayıran en önemli özelliklerden biri olan kurumsal işleyişin ve iktidarın değişiminin anayasal düzeyde belirlenmiş olmasıdır. Dolayısıyla otoriter bir yönetimde olduğu gibi anayasa kuralları sadece kâğıt üzerinde kalmamaktadır. Rus anayasasının belirleyici bir özelliği ise Başkanın ülke siyasetindeki rolünün ağırlığıdır. Bu, hem Yeltsin hem de Putin dönemlerinde açık bir şekilde görülmektedir.

Anayasal sistemin parlamenter, başkanlık ya da yarı başkanlık sistemi olmasının demokratikleşme üzerine etkisi de tartışma konusudur. Maurice Duverger’in tanımlaması dikkate alındığında 1993 sonrası Rusya Federasyonu anayasal sisteminin başkanlık sistemine daha yakın olduğu görülmektedir. Duverger’e göre, Başkan evrensel oy ilkesi çerçevesinde halk tarafından seçiliyorsa, parlamento ile karşılaştırıldığında kayda değer oranda gücü varsa ve en önemlisi de başbakan ve bakanlar kurulu parlamento görevden almadığı sürece görevde kalıp Başkana muhalefet edebiliyorsa o ülke sistemi yarı başkanlık sistemidir.⁵²⁹

Rusya Federasyonu anayasası, önceki bölümde belirttiğimiz gibi, SSCB son yıllarında başlayan Gorbaçev ve Yeltsin arasındaki mücadelenin ürünüdür. Komünist rejimi ortadan kaldırmak ve daha liberal bir rejim kurmak isteyen Yeltsin, SSCB dağılıp da Rusya Federasyonu’na liderlik etmeye başladığında Gorbaçov tarafından belirlenen Yüksek Sovyet liderliği yerine ancak doğrudan halk tarafından seçilen bir Başkanlığı çıkar yol olarak görmüştür. 1993 yılında halk tarafından kabul edilen anayasa ile başkan bütçeyi kontrol etmekte, parlamento tarafından görevden alınamamakta, başkanlık kararları çıkarabilmektedir. Atamalar yoluyla yargıyı da kontrol edebilmektedir.⁵³⁰

⁵²⁹ Maurice Duverger, “A New Political System Model: Semi-Presidential Government”, *European Journal of Political Research* 8-1 (Haziran 1980): 165-187.

⁵³⁰ Eugene Huskey, “The Presidential Power in Russia: The Making of the Russian residency”, Title VIII Program, The National Council for Soviet and East European Research <https://www.ucis.pitt.edu/nceer/1996-810-28-Huskey.pdf> Erişim: 14.10.2016

Ancak unutulmamalıdır ki, 1993 yılı ülke siyasetinin içinde bulunan durum gözetildiğinden komünizm sonrası siyasi mücadelede Yeltsin demokrasi taraftarı olarak göz doldurmaktadır ve ona muhalefet edenler de komünizme dönüş istedikleri gerekçesiyle aşağılanmışlardır. Dolayısıyla halkın önüne konularak demokratik bir yönetim özlemini yansıttığı söylenen anayasanın bugünden geriye bakıldığında bir tuzak işlevi gördüğü söylenebilir.

Böylece, Rusya’da Sovyet sonrası demokratik rejimin meşruiyeti Başkanla ve Başkanlıkla yani tek bir figür ile eşleştirilmiştir.⁵³¹ Edward Walker’ın Başkan’ın popülaritesi düştüğünde demokrasiye olan desteğin de düşeceği çıkarımı ve dolayısıyla zaten problemler yaşayan rejimin bu kurumsal düzenle demokratikleşmeyi daha da problemlili hale getireceği tahmini gerçekleşmiştir.⁵³² Yeltsin’in ani bir kararla görevi devredeceğini açıklaması ve 2000 ile birlikte Putin’in halef olarak popülaritesini artırması Mart ayındaki seçimlerde liderliğini pekiştirmesi ancak tek bir figürün ülke ideallerini gerçekleştirebileceği inancını pekiştirmiştir. Zira 93 anayasası da buna uygun altyapıyı oluşturduğundan süreç işletilebilmiş ve gerektiğinde de anayasa değişikliğine gidilmiştir.

Anayasada Başkan devletin başı ve anayasanın garantörü (80. madde) olarak tanımlanmaktadır.⁵³³ Putin’in bugüne kadar iktidarda kalmasını sağlayacak şekilde Aralık 2008 değişikliğiyle artık 6 yıllık dönemler için seçilen Başkan, üst üste iki defadan fazla görev yapamayacaktır. Ancak ara verirse tekrar göreve gelebilecek ve yaş sınırı olmaksızın görevde kalabilecektir. Bu sayede 2012 yılında bir dönem ara verdikten sonra tekrar Başkanlığa seçilen Putin, 2018 yılında da seçilerek 2024 yılına kadar koltukta kalma hakkını kazanmıştır.

Rusya’daki sistemin Duverger’in yarı başkanlık tanımlamasından ayrılan yönü Başbakanı atayan Başkanın, aynı zamanda bakanlar kuruluna başkanlık edebilmesi ve Duma’nın Başkan’ın önerdiği Başbakan’ı üç kez reddederse otomatik olarak fesh

⁵³¹ M. Steven Fish, *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics*, s.224.

⁵³² Edward W. Walker, “Politics of Blame and Presidential Powers in Russia’s New Constitution,” *East European Constitutional Review* 2-4 (Güz 1993-Kış 1994), s. 119.

⁵³³ 1993 Rus Anayasası’nın değişiklikleriyle birlikte son haline erişmek için:

İngilizce: <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm>

Rusça: <http://www.constitution.ru/index.htm>

olmasıdır. Bu durum parlamentonun Başkan'ın politikalarına ve bu politikaları yürütecek Başbakan'a karşı direnemeyeceği anlamına gelmektedir. Güvenlik konseyinin başkanı olarak, ülkenin askeri doktrinini onaylayan, genelkurmay başkanını ve anayasa mahkemesi üyelerini atayan Başkan, merkez bankası başkanını Duma'ya önermekte ve ülke dış politikasını belirlemektedir. (86. Madde) Anayasa ve kanunlara aykırı olmamak kaydıyla kanun hükmünde olan Başkanlık Kararnamesi (ukazy) çıkarabilen Başkan, olağanüstü hal ilan edebilmekte ve sivil özgürlükleri askıya alabilmektedir.⁵³⁴ Ayrıca, Duma'da kabul edilen kanunu veto edebilmektedir.

Bu kadar geniş yetkilere sahip olan Rusya Federasyonu Başkanı sadece vatana ihanet suçundan görevden alınabilmektedir. Bunun gerçekleşebilmesi için de Duma'dan en az 150 oy ile başvurulduğunda Yargıtay ve Anayasa Mahkemesi ortak kararının yine hem Duma hem de Federasyon Konseyi'nde üçte ikilik çoğunlukla kabul edilmesi gereklidir (93. Madde).⁵³⁵ Başkan'ın bu geniş yetkilerinin kullanılabilmesine bakıldığında, Yeltsin ve Putin arasındaki hem idare anlayışı hem de zamanın şartlarının farklılığı ortaya çıkmaktadır.⁵³⁶ Sovyet sonrası Rusya Federasyonu bir demokrasi değildir. Yeltsin parlamentoyu zorla kapatıp kendi hazırlattığı anayasa taslağını tartışmalı seçimlerle birlikte kabul ettirmiştir. Kendisinin Sovyet idaresine karşı mücadelesine ve ekonomik krizin yarattığı ağır şartlarda siyasi idarenin zor olmasına dayanan çok seslilik, 90ları 2000'li yılların Rusya'sından ayırmaktadır.

2000 sonrasında artık tavan yapan petrol fiyatları ile desteklenen Rus ekonomisi güçlenmiş ve bu kaynakların kullanımı ile rahatlayan Putin Batı baskısına karşı koyabilir hale gelmiştir. Bu uluslararası konjonktüre paralel olarak iç siyasette iktidardaki Birlik, OVR ile birleşerek bugün de iktidarda olan Birleşik Rusya'yı oluşturmuştur. Birleşik Rusya'nın kurumsallaşmış parti örgütlenmesi Duma'yı Başkan'a muhalefet edecek bir yer olmaktan çıkarmıştır.⁵³⁷ Ülkedeki 89 eyaleti yedi

---

⁵³⁴ Sakwa, 2008, s. 107.

⁵³⁵ "Opposition candidate goes on Russian TV and says Putin should be impeached", Meduza, 23.08.2016.

⁵³⁶ Yeltsin ve Putin dönemleri arasındaki "impeachment" konusundaki tartışma ve girişimleri daha iyi anlamak için bakınız: Fred Weir, "Impeaching Russia's President", CSMonitor, 17 Mart 1999.

⁵³⁷ Vitali İvanov, Partiiia Putina "İstoriia 'edinoi rossii'", 2008; İçinde: Levitsky ve Way, s. 197.

bölgede⁵³⁸ toplayan Putin, bölgesel liderlerin gücünü kırmayı başarmıştır.⁵³⁹ Bu kararname ile artık Putin, bölge parlamentosunun onayına sunulmak üzere o bölgenin başına *polpred* (başkanın tam yetkili, atanmış ve görevden alınabilen temsilcisi) atayacaktır. Ayrıca, bölgesel partilerin genel seçimlere katılmasını engellemiş ve seçim yerine atama usulünü yerleştirmiştir.⁵⁴⁰

Süper başkanlık olarak tanımlanan bu yetkilerle ülke iç ve dış siyasetine yön verebilen Putin, bu avantajı iyi kullanmış ve birçok sektörün millileştirilmesi, muhalefete hem siyasi hem de mali destek veren oligarklara savaş açması, yine bu şekilde oligarkların kontrol ettiği medya gruplarına el konulması yoluyla muhalefeti sindirmiştir. Sivil toplum örgütlenmesi zaten zayıf olan ülkede bu gibi politikalar yeni girişimlere de gözdağı olmuştur. Ülkenin en köklü ve en güçlü muhalefet partisi olan RFKP bile önemli derecede gücünü kaybetmiştir. Bu yolla rejim, rekabetçi özelliğini biraz daha kaybetmiştir. Bu durum hem Duma hem de başkanlık seçim sonuçlarına da yansımaktadır.⁵⁴¹

9/11 olayları sonrasında Afganistan ve Irak işgalleri sebebiyle uluslararası arenada desteğine ihtiyaç duyulan Putin'in uluslararası baskıdan sıyrılması Rusya'daki bu değişimi kolaylaştırmıştır. Levitsky ve Way'in rejimlerin demokratikleş(eme)mesi için kıstas olarak belirledikleri üç önemli noktadan biri olan uluslararası baskı bu sayede en aza inmiştir. Gazetecilerin ve sivil toplum örgütlerinin baskı altına alınması, sansür uygulanması ve iktidarın yüksek seçim oranları ile koltuğunu koruması bu şartlar altında gerçekleşebilmiştir. Henüz 2006 yılında süper başkanlığı yorumlayan Johannes F. Linn, bu rejimlerde liderin belirlenmesinin rekabetçi, adil ve şeffaf seçimlerle liyakata dayalı yükselmelerle gerçekleşmediğini belirtmiştir. Bu şekilde iktidar

---

⁵³⁸ 14 Mayıs 2000 tarihinde imzalanan kararname ile Federasyonun 89 birimi Kuzey Batı, Merkez, Güney, Volga, Ural, Sibiry, Uzak Doğu olmak üzere yedi bölgede toplanmıştır. Daha sonra Kuzey Kafkasya eklenerek bölge sayısı sekiz olacaktır. Bakınız: Ek VI: Rusya Federasyonu Federal Bölgeleri, 2002.

⁵³⁹ Yedi federal bölge ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bakınız: Nikolai Petrov, "Seven Faces of Putin's Russia: Federal Districts as the New Level of State-Territorial Composition," *Security Dialogue (Sage Journals)*, Vol. 33, No. 1 (2002).

⁵⁴⁰ Thomas Remington, "Patronage and Party of Power: President-Parliament Relations under Vladimir Putin," *Europe-Asia Studies* 60, No. 6 (2008), ss. 974-975.

⁵⁴¹ **Duma Seçimlerinde Birleşik Rusya Oy Oranları:** 2003 (%49.3), 2007 (%64.3), 2011 (%49.3), 2016 (%54.3); **Başkanlık Seçimleri Kazanan Aday Oy Oranları:** 2000 (%52.9), 2004 (%71.3), 2008 (%70.3), 2012 (%63.6), 2018 (%76.6).

koltuğuna oturan liderin kontrol mekanizmasının da kısır döngü yaratacağını ifade etmiştir. Güç kazanmak ve iktidarını sürdürmek için süper-başkan, ülkedeki çıkar gruplarına baskı uygulayacak ve sadece kendi çevresine (apparat) pozitif teşvikler sunacaktır.⁵⁴² Bu şartlarda muhalefet etme olasılığı sadece daha önce sahip olduğu ayrıcalıkları kaybeden rejime yakın kişilere ait bir olgu olarak belirecektir. Putin'in Hodorkovski gibi oligarklarla mücadelesi düşünüldüğünde Rusya'da tecrübe edilen bu durumun daha fazla kontrol mekanizmasını devreye sokarak çözülmeye çalışıldığı görülmektedir.⁵⁴³ Ancak bu siyasi tutum iktidarlar hakkındaki kaçınılmaz soruya cevap üretememektedir: İktidarın el değiştirmesi nasıl gerçekleşecektir?

Süper-başkanlık rejimlerinde tıpkı totaliter rejimlerde olduğu gibi liderin bir gün boşaltacağı koltuğa kimin oturacağı sorusu, sistemin ve mevcut başkanın hem kendisinin hem de yıllar içerisinde oluşturduğu politik hareketin devamı için hayati önemdedir. Bu nedenle de liderler ya ölene kadar iktidarda kalmayı ya da aileden birinin (aile gerçekten liderin ailesi, Rusya'da olduğu gibi liderin yakın çevresi de olabilir) iktidarı devralmasını tercih ederler.⁵⁴⁴

Etkili muhalefetin kalmadığı bir Duma, iktidarın etkisinde kalan mahkemeler, seçilmiş olma güçlerini kaybeden bölgesel liderler, bağımsız yayın yapma imkânlarını kaybeden medya kuruluşları, baskı altındaki sivil toplum örgütleriyle Rusya'nın otoriter bir yönetimin belirleyicisi olan yukarıda değindiğimiz kısır döngüye girip girmediğine cevap arayan Linn, 2006 yılında izleyen iki seçime işaret etmiştir. Bugünden geriye baktığımızda Vladimir Putin'in iktidarın el değiştirmesi olasılığına karşı Medvedev'le tandem oluşturduğunu görüyoruz. Bu sayede 2018 yılında tekrar seçilip 6 yıla çıkan başkanlık süresi sayesinde 2024'e kadar iktidarda kalma hakkını elde etmiş bir başkan olarak koltuğunda oturmaktadır. Dolayısıyla, Linn'in sorusuna cevap olarak Rusya liderliğinin otoriter rejimlerin kaçınılmaz olarak kendilerini içerisinde buldukları kısır döngüye çoktan girdiğini söyleyebiliriz. Burada önemli olan bu şartlar altında iktidarın, rejimin rekabetçi özelliğini tamamen yok edecek girişimlere başvurmaması veya başka bir deyişle rekabetçi bir sistemde otoriter olmayı başarabilmesindedir.

⁵⁴² Johannes Linn, "Anatomiya Semeinih Rejimov", Kommersant, 07.02.2006.

⁵⁴³ Hodorkovski'nin tutuklanması, yıllar sonra serbest kaldığında Londra'ya yerleşmesi ve ülkedeki mücadeleden uzak durması vb. örnek gösterilebilir.

⁵⁴⁴ Johannes F. Linn, a.g.e.

3.2. Putin Döneminde Rekabetçi Otoriter Rejim

2000 yılı sonrası Rusya siyasetinde Putin'in siyasi vizyonu doğrultusunda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu değişimle oluşan rejimi siyasi analist Stanislav Belkovski, rejimin stratejisine dönüşmeyen şiddet uygulama örnekleri bulunan ancak siyasi rekabetin de geçerli olduğu çekici otoriteryanizm (glamour authoritarianism) şeklinde tanımlamıştır.⁵⁴⁵ Ancak, kitlesel şiddet olaylarına dönüşmesine de siyasi hayatın her alanına yansıyan düzenlemeler rejimin otoriterleşmesine örnek oluşturmaktadır.

3.2.1. Seçimler

Hukuki Altyapı: Putin dönemi Rusya'sı birçok açıdan Sovyet dönemine benzemektedir. 90ların kontrolsüz ekonomisinin yerini Moskova'nın neredeyse tüm hayati önemdeki sektörlerde merkezi kontrolü sağladığı model almıştır. En önemlisi de bu ekonomik model, ona çok benzeyen siyasi modellerle eşleştirilmiştir. Sovyet döneminden ayrılan tek önemli fark ise yeni siyasi modelin halk desteği ve seçimlerle elde edilen meşruiyete dayalı olmasıdır. Ancak bu meşruiyet öyle bir meşruiyettir ki adil ve özgür olmayan seçimler yoluyla seçim rekabetinin yarattığı belirsizlik neredeyse tamamen ortadan kaldırılmış ve ulus altı güç odakları da dikey güç kontrolü mekanizmasına dâhil edilmişlerdir.⁵⁴⁶ Bu şekilde yerel elitlerin kontrolü sağlanmış ve resmi olmasa dahi *de facto* olarak Rusya Federasyonu'nun en ufak birimleri merkezin onayıyla yönetilebilir hale getirilmiştir. Merkezin onayının aşılabildiği vakalarda ise çeşitli yollarla muhalif odağın engellendiği görülmektedir:

- a) Hem parti hem de adayların seçimlere girebilmesi için koyulan yüksek barajlar,
- b) Adayların seçim kampanyaları için alacakları devlet desteğinin kontrolü,
- c) Tek taraflı ve önyargılı medya yayınları, muhalefet adaylarının kampanyalarını baltalayacak şekilde devlet imkânlarının kullanılması,

⁵⁴⁵ Olga Khvostunova, "Stanislav Belkovsky: The System Must Be Destroyed, Not Reformed. An Entirely New One Must Be Created," Institute of Modern Russia, 10 Nisan 2012.

⁵⁴⁶ Gelman, *Authoritarian Russia*, s. 94.

d) Seçim süreciyle ilgili şikâyetlerin iktidarın lehine olacak şekilde çözümlenmesi.⁵⁴⁷

Rekabetçi bir rejimin otoriteryan olması ancak bu mekanizmalar ile mümkün kılınabilmiştir. Önemli bir kısmı legal yollarla belirlenmiş olan bu mekanizmalar enformel ağlar yoluyla desteklenmiş olsa da öncelikle yasal prosedürleri ortaya koymakta fayda vardır. Rus Anayasası seçimleri genel, doğrudan, özgür, eşit ve gizli olarak tanımlamakta ve bu seçimlerde 18 yaş ve üzerindeki her Rus vatandaşı federal seçimler için tescil edilen bir parti için oy kullanabilmektedir. Daha önceki yıllarda Rusya seçimlerinde yer alan ‘tüm partilere karşı’ oy kullanma seçeneği Putin ile birlikte kaldırılmıştır.⁵⁴⁸ Rusya Federasyonu 83 federal birimden meydana gelen yapısı ve değişen özerklik dereceleri ile cumhuriyet, kray, oblast, federal şehir ve özerk okruglar ile hayli karmaşık bir yapıya sahiptir.⁵⁴⁹

Oy kullanmanın gönüllülük esasına dayandığı Rusya Federasyonu’nda zaten Duma’da temsil edilen ya da her bölgeden en az on bin olmak kaydıyla iki yüz bin imza toplayabilen ya da üç milyon ABD dolarını depozito⁵⁵⁰ olarak yatırabilen partiler tescil edilip seçimlere katılma hakkı kazanmaktadır. Ancak seçim kanununa göre kampanyaların finansmanında kanunun ihlal edilmesi ve gelirlerin hileli bir şekilde bildirilmesi siyasi partinin tescilinin iptaline sebep olabilmektedir.⁵⁵¹ Ayrıca küçük partilerin siyasi birlik oluşturmasının yasak olması da göz önüne alındığında büyük partilerin oldukça yararına bir sistem kurulduğu gözlemlenmektedir. Federal düzeyde %7 olan seçim barajını aşabilen partiler orantılı sistem çerçevesinde dağıtılan milletvekillerini çıkarabileceklerdir.

Siyasi partilerin finansmanı da seçim kanununda oldukça ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. Yabancı devletler, uluslararası kuruluşlar veya yüzde otuz ve daha fazla yabancı sermayeye dayalı Rus firmaları tarafından yapılacak bağışların yasak olduğu

⁵⁴⁷ Andreas Schedler, “The Menu of Manipulations,” *Journal of Democracy* 13-2 (Nisan 2002), ss. 36-50.

⁵⁴⁸ Rus Anayasası, 81. Madde.

⁵⁴⁹ 2014 Mart ayı itibarıyla Kırım’ın Rusya tarafından ilhakı uluslararası kabul görmemiştir. Ancak Rusya Federasyonu, Kırım Cumhuriyeti ve Sivastopol Federal Şehrini iki ayrı federal birim olarak belirlemiş ve bu birimlerin sayısı 85 olarak ifade edilmiştir.

⁵⁵⁰ % 4 oy oranını geçmeleri halinde bu miktar geriye ödenmektedir.

⁵⁵¹ Duma Seçim Kanunu, 83. Madde.

sistemde partiler, hesaplarını bir devlet bankasında tutarlar. Seçim komisyonu tarafından her dönemde belirlenen belirli bir üst sınır çerçevesinde toplanabilecek bağışlar 2011 yılı için 400 milyon Ruble (yaklaşık 16,6 milyon ABD doları)'dir.⁵⁵² Ancak bu miktara partilerin bölgesel birimlerinde açabildikleri hesapları dâhil değildir. Ayrıca seçim barajını aşamasa da partilere devlet yardımı yapılmaktadır. Yüzde üçü geçen partiler izleyen seçime kadar yıllık her oy için 0,27 dolar devlet yardımı almaktadır. Bağışların yanı sıra miktarı yüksek gelir kalemlerinden en önemlisi milletvekili adaylarının ödemek zorunda oldukları miktarlardır. Mila Kuzina'nın hesabına göre ise 2007 seçimlerinde bir aday adayının parti lideri tarafından seçilmesini garanti edecek bir sıraya konması için ödediği miktar önceki seçimdeki bir-üç milyon ABD dolarından 10 milyon dolara çıkmıştır.⁵⁵³

Seçimlerde sürecin hukuki ve siyasi açıdan kanun tarafından düzenlendiği şekilde yürütüldüğünü gözlemlemek amacıyla bulunacak gözlemcilerin statüsü de kanunla belirlenmiştir. 2002 yılında kabul edilen Seçim Hakları Temel Garantileri Üzerine Kanuna göre her siyasi parti, adaylar, seçim blokları veya kamu kuruluşları Adalet Bakanlığı'ndan tescilli olmak kaydıyla gözlemci atayabiliyordu. 2005 yılında çıkarılan seçim kanunu ile *sadece* federal düzeyde seçimlere katılmak için tescil edilen partilerin gözlemci atayabilmesi mümkündür.⁵⁵⁴ Böylece seçim süreci ve oy sayımının gözlemlenebilmesi daraltılmış ve gözlemcilerin komisyona ve mahkemelere herhangi bir aykırılığı şikâyet etmek yetkileri bulunduğundan sürecin adil yürütülmesinin garantisi olarak görülen bir işlem kaldırılmıştır. Yabancı gözlemciler ise ancak Merkezi Seçim Komisyonu'nca tescil edilince faaliyette bulunabilirler. Tescil edilmeleri için de Rusya Başkanı, Federal Meclisin herhangi bir kanadı (Duma veya Federal Konsey), Federal Hükümet, Merkezi Seçim Komisyonu ve Ombudsman tarafından davet edilebilirler. İşte bu şartlar altında gerçekleşen seçimler ile oluşan Duma 2002-2007 yılları arasında 2016 federal kanun ve 24 federal anayasal değişiklik yapmış ve bunların tamamı iktidar partisi Birleşik Rusya, Başkan Putin ve bakanlar kurulu tarafından

---

⁵⁵² Peter Roudik, "Russia: Parliamentary Elections Legal Issues," The Law Library of Congress, Global Research Center, Kasım 2011, s. 4.

⁵⁵³ Mila Kuzina, "Vybyry Za Millard-Bir Milyona Seçimler," Moskovskii Komsomolets (Günlük Rus Gazetesi), 11 Eylül 2007 <http://www.mk.ru/blogs?MK/2007/09/11/politic/311408> Erişim: 29 Aralık 2016.

⁵⁵⁴ Roudik, 2011, s. 5.

önerilmiştir.⁵⁵⁵ Görüldüğü gibi bu sistem muhalif partilere yasama sürecine müdahale etme, yönlendirme, kilit rol üstlenme ya da yasa çıkarabilme imkânı bırakmamaktadır.

Seçim Sistemi: Rusya Federasyonu'nun ilk seçimi, Sovyetlerin son dönemindeki reformlar çerçevesinde yapılan Mart 1989 seçimini değerlendirmeye almazsak, 1993 yılı seçimleridir. Parlamantonun bombalanarak dağıtılması sonrasında anayasa kabul referandumu ile birlikte yapılan seçimler, anayasanın reddedilmesi durumunda seçim sonuçlarının nasıl bir anlam taşıyacağı gibi birçok belirsizlik taşıyordu. Üstelik 1993 anayasası ile ilk defa oluşacak olan iki kanatlı parlamento belirlenecekti. 1996 seçimleri ise seçmenlerin iktidarı değiştirebilecek kadar etkileyebilme umuduyla sandığa gittikleri son seçimdir.⁵⁵⁶ Duma'nın yarısının orantılı sisteme göre diğer yarısının ise dar bölge usulünce seçildiği bu sistem, 2003 parlamento ve 2004 başkanlık seçimlerine kadar aynı şekilde devam etmiştir.

Sistem aynı olmasına rağmen bu seçimlerdeki en önemli değişim seçimlere katılım oranıdır. Sovyet döneminde parti seçme olanağı sunmayan ve sadece mevcut idareyi onaylamak anlamına gelen oylamada tek bir parti listesi %99.99 gibi bir katılım oranı ve %99.91 gibi gülünç bir oranla kazanmıştır.⁵⁵⁷ Seçmene ilk defa farklı isimler arasında seçim yapma olanağının verildiği 1989 seçimlerinde %89'u aşan katılım oranı azalmaya devam etmiş ve 2003 yılına gelindiğinde %56 olarak gerçekleşmiştir.⁵⁵⁸ Dış politika ile iç politika ayrımı farkının azaldığı sonraki yıllarda ise vatanperverlik etrafında bütünleşmeye yönlendirilen Rus seçmenin katılım oranı yine de çok yüksek değildir. 2012 başkanlık seçimlerinde % 65,3 ve son başkanlık seçimlerinde (2018) % 67,5 olmuştur.⁵⁵⁹

Rusya seçim uygulamalarında önemli bir farklılık da 'tümüne karşı' seçeneğidir. Hem parti seçiminde hem de dar bölgede adaylar oylanırken oy

---

⁵⁵⁵ A.g.e., s. 9.

⁵⁵⁶ Erik Depoy, "Boris Yeltsin and the 1996 Russian Presidential Election," *Presidential Studies Quarterly* Vol. 26, No. 4 (Sonbahar 1996), ss. 1140-1164.

⁵⁵⁷ Soobshchenie (1984) 'Soobshchenie tsentral'noi izbiratel'noi komissii ob itogakh vyborov v verkhovnyi sovet sssr odinnadtsatnogo sozyva, Sostoyashchikhsya 4 Marta 1984 Goda', *Vedomosti Verkhovnogo Soveta SSSR*, 11, ss. 199-203.

⁵⁵⁸ Ian McAllister ve Stephen White, Voting 'Against All' in Postcommunist Russia, *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 1 (Ocak 2008), s. 68.

⁵⁵⁹ Russiavotes.org

pusulasında bulunan ‘tümüne karşı’ seçeneği Rus siyaseti ve oy verenlerin fikir dünyasını çözmek açısından önemli bilgiler vermektedir. McAllister ve White’ın sadece ‘tümüne karşı’ oylarına odaklandığı çalışmaya göre 2006’ya kadar devam eden bu uygulamada tercihini tümüne karşı olarak belirleyen seçmenler Rus siyasetinin genel seyri hakkında hayal kırıklığına uğrayan kişilerdir. Daha çok kent hayatı süren, yüksek eğitime sahip ve nispeten genç seçmenler Rus siyasetinin rekabetçi yapısından şikâyetçi değillerdir. Her ne kadar Sovyet dönemine özlem bazı anketlerde hayli yüksek çıksa da bu tercihte bulunanlar sistemdeki herhangi bir partiye oy verenlere göre daha çok Batı demokrasisine bağlıdırlar ve onlara göre Rusya’daki yönetim bu standartlardan hayli geridedir.⁵⁶⁰

2003 yılında oy kullanma davranışı üzerine yapılan ankete göre hepsine karşı oyu verenlerin %55’i siyasetle ilgili değildir, %21’i kendisini siyasi spektrumda merkezde olarak tanımlarken seçmenin %12’si de sol ve sağ eğilimlidir.⁵⁶¹ Siyasetle ilgisiz oldukları cevabını vermeyen neredeyse yarı oranındaki ‘tümüne karşı’ seçmeni ise siyasi bir görüşe yakınlık duymasına rağmen kendi fikirleri ile örtüşen bir partiyi sistem içerisinde görememektedir. Seçimlerde Rus seçmenini bu kadar kısır bir parti sistemine hapseden siyasal sistemin ‘başarısı’ hukuki sistemi istediği gibi şekillendirebilmesi ve medyayı yönlendirebilmesinden gelmektedir.

3.2.2. Medya

Rus toplumu Sovyet geçmişinin etkisiyle kolektivist bir yapıya sahip olduğundan bilgiye bireysel erişimin önündeki engelleri açıklamak ve topluma kabul ettirmek Batı demokrasilerinde olduğu kadar tepki çekmemektedir. Sovyet döneminde komünist ideoloji bünyesinde sınıfsız bir toplum yaratma ideali çerçevesinde meşrulaştırılmaya çalışılan medya kontrolü, Yeltsin döneminde daha demokratik bir Rusya’ya geçiş, Putin döneminde ise daha güçlü bir Rusya yaratma ülküsü ile

---

⁵⁶⁰ Ian McAllister ve Stephen White, Voting ‘Against All’ in Postcommunist Russia, ss. 82-85.

⁵⁶¹ A.g.e., s. 84.

sağlanmışır.⁵⁶² Buna rağmen, Sovyet dönemine birçok açıdan benzerlik barındırsa da Putin sistemi, Sovyet modeline dönüş anlamına gelmemektedir.

Putin döneminde Kremlin, Sovyet medya modelinin ana unsuru olan her tür medya organına önceden sansür uygulanması gibi bir sistemi benimsememiştir. Aksine ana medya organları kontrol altına alınsa da bazı çevrelerin hatta yönetime açık bir şekilde muhalif olanların da kendilerini ifade etme yolları olarak makul bir şekilde bağımsız medya kurumlarına sahip olmalarına imkân bırakılmışır.⁵⁶³ Ancak, parlamentoda çoğunluğun iktidar yanlısı olması ve gerçek muhalefetin örgütlenmesi engellendiğinden bu bağımsız medya yayınları rapor düzeyinde kalmakta ve hükümete karşı muhalefete dönüşmemektedir. Rapor düzende de olsa bu medyanın bu ayağının varlığı rekabeti, muhalefete dönüşmesini engelleyen unsurlar ise otoriter rejimi beslemektedir. Yine de Putin'in kamuoyu araştırmalarının sonuçlarına adeta takıntılı olduğunu ve bu yolla halk ile iktidar arasında adı konmamış bir sözleşme varmış gibi hareket edilerek kamuoyunun tepki gösterdiği politikalardan uzak durulmaktadır. Rusya'da birebir bu araştırma sonuçlarına göre hareket edildiğini belirtmek üzere *reitingokratiya* (ratingocracy) kavramı kullanılmaktadır.⁵⁶⁴

Moskova merkezli Levada Bağımsız Araştırma Merkezi tarafından 2013 yılında yürütölen bir araştırma Kremlin'in stratejisinin başarısını ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre 20-24 Haziran 2013 tarihlerinde düzenlenen bir ankete göre Rus halkının %88'i televizyon haberlerini ana haber alma kaynakları olarak tanımlamaktadır. %51'i ise televizyona bilgi kaynağı olarak güvendiklerini ifade etmektedir.⁵⁶⁵ O halde, bilginin topluma ulaşmasında bu kadar önemli olan televizyon ve bağlantılı medya organlarının kontrolü iktidara inanılmaz bir güç kaynağı olacaktır.

---

⁵⁶² Peter Rollberg, "Media Democratization in Russia and Eurasia," *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 2 (2014), s. 175.

⁵⁶³ Maria Lipman, "Russia's Nongovernmental Media Under Assault," *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 2 (2014), s. 179.

⁵⁶⁴ Petrov, Lipman & Hale, 2014, s. 5.

⁵⁶⁵ "Otkuda Rossiiane Uznaıut Novosti", 08.07.2013 <https://www.levada.ru/2013/07/08/otkuda-rossiyane-uznayut-novosti/> Erişim: 29.10.2017.

3.2.2.1. Medyanın Kontrol Altına Alınması

Rusya Federasyonu'nda zaman zaman hükümet otoritesine karşı sürekli uysallığı paylaşmayan insanların sesini yükselttiği protestolar da yaşanmıştır. Ancak bu hareketlerin her birinin o dönemde meydana gelen önemli olaylar⁵⁶⁶ kullanılarak basının sesini kısıyan, sansürü kolaylaştıran ve hükümete protestoları bastırarak yetkileri veren düzenlemelerle üstesinden gelinmiştir. Bütün bu sansür ve otoriteryan düzenlemelere rağmen Kremlin'in medyayı kontrol altına alma stratejisi her gün halkın karşısında olan tv sunucusu ve her gün okunan gazetecilerin bir seferde bastırılması şeklinde olmamıştır.⁵⁶⁷ Bunun yerine mevcut medya holdinglerinin zorlanarak el değiştirmesi yoluna gidilmiştir. Ancak bu şekilde Media Most sahibi Vladimir Gusinski ve ORT sahibi Boris Berezovski'nin ülkeden kaçması, holdinglerinin de Gazprom ve Berezovski'nin ortağı ve Putin'e daha ılımlı olan Roman Abramoviç tarafından devralınması sağlanmıştır.⁵⁶⁸ Bununla birlikte el değiştiren holdinglerin medya organlarının editoryal politikalarına doğrudan müdahale edilmemiştir. Örneğin, Gazprom-medya tarafından Media Most'tan devralınan NTV diğer devlet kanalları gibi beklenmeyen hiçbir yayının yapılamayacağı bir çizgiye getirilirken yine Gazprom-medya'nın devraldığı siyaset konuşmalarına yer veren Ekho Moskvı radyosu muhalif yayınların yapılabildiği bir yayın politikasını devam ettirmiştir.⁵⁶⁹

Tartışmalı konuları programlarına taşıyan bireysel girişimler de cezalandırılmaktadır. 2004 Mart'ında NTV kanalı siyasi içerikli 'İfade Özgürlüğü' Talk Show programı sunucusu Savik Şuster, patronunun sürekli arayarak programında ağırladığı gündemdeki önemli isimler yüzünden şikâyetçi olduğunu anlatmaktadır.⁵⁷⁰ Hükümeti gündemdeki yolsuzluk, Çeçenistan Savaşı, rüşvet ya da siyasi baskı gibi önemli gelişmeler üzerinden eleştirmek kesinlikle tolere edilmemektedir. Ticari çıkarlar ile siyasi çıkarların ayrıştırılmadığı bu sistemde ne zaman ticari çıkarların veya ne

---

⁵⁶⁶ 23 Ekim 2002 Dubrovka Tiyatrosu Rehine Olayı; 1 Eylül 2004 Kuzey Osetya Beslan 1 Okulu Rehine Olayı; Gürcistan ve Ukrayna'da Yaşanan Renkli Devrimlerin bir benzerinin Rusya'da da Planlandığı İddiaları, Mart 2014 Kırım'ın İlhakı vs.

⁵⁶⁷ Maria Lipman, "Freedom of Expression Without Freedom of the Press," *Journal of International Affairs*, Vol. 63, No. 2 (Bahar/Yaz 2010), ss. 153-169.

⁵⁶⁸ Rakhmanova, 2016, s. 199-202

⁵⁶⁹ Maria Lipman, "Russia's Nongovernmental Media Under Assault," s. 182.

⁵⁷⁰ Sarah Oates'in Mart 2004 tarihli mülakatı: Sarah Oates, "The Neo-Soviet Model of the Media," s. 1287.

zaman siyasi çıkarların medyada yer almayı (media coverage) etkilediğini tespit etmek mümkün değildir. Ancak Putin dönemi Yeltsin dönemiyle karşılaştırıldığında özellikle Putin'in göreve geldiği ilk dönemde medya özgürlüğünün kısıtlandığına dair çok güçlü deliller bulunmaktadır. NTV'nin 2001 yılında zorla el değiştirmesinin sağlanması ya da daha sonra Çeçenistan Savaşı'nda görev yapan Novaya Gazeta'nın savaş muhabiri Anna Politkovskaya cinayeti bu örneklerin en bilinenleridir.⁵⁷¹ Uluslararası Gazetecileri Koruma Komitesi'ne göre de on yıl içerisinde Rusya'da 29 gazeteci öldürülmüştür. Çoğu Çeçenistan Savaşı hakkında yayınlar yapan bu gazetecilerin önemli bir kısmı hakkında delillerden bahsedemeyen kuruluş, en azından 11'inin 2000 yılından sonra dört yıl içinde sözleşme yoluyla tutulan tetikçiler tarafından cinayete kurban edildiğini ilan etmiştir.⁵⁷²

Medvedev'in başkanlık koltuğunu devraldığı dönemde ortaya çıkan sınırlı özgürlük alanı Başkanın liberal tutumunun sonucunda biraz daha genişlemiştir. Medvedev kendisi sosyal medya kullanımını teşvik etmiş⁵⁷³, bu dönemde Rus toplumunda internet kullanımı hızla yaygınlaşmıştır.⁵⁷⁴ Uzun süredir tarafsız yayın politikasını sürdüren Kommersant medya holdingi 2010 itibariyle genç ve liberal kesimlere seslenecek *Kommersant FM Radyo* istasyonunu açmış kısa sürede beğeni kazanan haber radyosuna dönüşmüştür. *Dozhd TV* (Yağmur TV) önce internet ve kablo tv'ye dâhil edilen ve seyirci kitlesi oldukça az olan bir kanalken yayın politikasını değiştirmiş ve devlet kanallarında kara listeye alınan siyasi figürlere programlarında yer vermeye başlamıştır. İki haftada bir yayınlanan ve genelde Batı hayat tarzını benimseyip şehirde yaşayan kesimlere hitab eden *Bolşoy Gorad* dergisi ve kültür-sanat yayınları yapan *Afişa* (Bilbord) dergisi format değiştirerek siyasallaşmış ve daha protest yayınlar yapmaya başlamıştır.⁵⁷⁵ Bu gelişmelerin yarattığı liberal rüzgârlara rağmen *dikey iktidar* çizgisinin en tepesindeki merkezi otoritenin ülkedeki medya stratejisinde

---

⁵⁷¹ Sarah Oates, "The Neo-Soviet Model of the Media," s. 1285.

⁵⁷² "Journalists Killed in the Line of Duty in the Last Ten Years", Report of CPJ www.cpi.org/killed Erişim: 09.11.2017

⁵⁷³ Paul Starobin, "Silicon Implant: Can Dimitri Medvedev Create a Russian Silicon Valley", *New Republic*, 27 Ocak 2011.

⁵⁷⁴ "Интернет в России, Специальный выпуск Март 2009" (Rusya'da İnternet-Özel Sayı Mart 2009), Фонд Общественное, Moskova <http://bd.fom.ru/pdf/int0309.pdf> Erişim: 27 Ekim 2017.

⁵⁷⁵ Maria Lipman, "The Media and Political Developments," Stephen K. Wegren, Eds. *Return to Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*, 5th Ed. (Plymouth: Rowman&Littlefield, 2013), s. 137-138.

temelde hiçbir değişiklik olmamıştır.⁵⁷⁶ Siyaset sahası her türlü özel sektör girişimcileri ve medya holdingi üzerindeki hâkimiyetini korumuştur.

Putin'in başkan olarak üçüncü dönemi ise tıpkı ilk döneminde olduğu gibi, medya organlarından hala belirli ölçüde özerk kalanlara, mülkiyet ve yayın politikasını idare eden editörler üzerinden müdahale edildiği bir dönem olmuştur. Devlet haber ajansı RIA Novosti'nin tasfiyesi ve Ekho Moskvı Radyosunun direktörü Yuri Fedutinov'un görevden alınması bu politikanın simgeleri olarak gösterilmektedir.⁵⁷⁷ İktidar yanlısı medya kanalları üzerinden yönlendirilen ülke gündemi ise iktidarın yeni bir ideolojik tercih yaptığını ifade etmektedir. Lipman'ın ifadesiyle:

“(...) Diğer baskı unsurları, sıkı bir Batı-karşıtı kampanya, anti-liberal propaganda ve toplumsal muhafazakârlığa geçişi içermektedir. İktidar retoriği artarak inanç, seks, okul müfredatı, sanat ve kültür, aşağılanan 'geleneksel olmayan'(vurgu yazara ait) uygulamalara odaklanmıştır. Yeni politikanın amacı muhafazakâr çoğunluğu birleştirmek ve onu modern azınlıklar ile yarıştırmaktır. Fazlaca modernleşmiş sorun çıkaran bu kesimi gözden düşürmek ve etkisizleştirmeyi amaçlayan bu taktiksel hareket yavaş yavaş yeni bir 'ideolojik tercih'e (vurgu yazara ait) evrilmiştir: Rus gelenekleri ve ahlakına karşı çökmüş ve ahlaka aykırı Batı ile liberalleri içeren Rusya'daki *beşinci kol*⁵⁷⁸, geyler, aktivistler ve protestocular. Muhafazakâr yasalara ve politikalara yönelik herhangi bir eleştiri, vatanperver olmayan ve Rusya'nın geleneksel değerlerini zayıflatıcı bir şey olarak görülmektedir.”⁵⁷⁹

İktidarın bu yönetim anlayışından medya da nasibini almıştır. Putin, Medvedev ile görev değişimi sonrası hile iddiaları ve protestolara sahne olan seçim sonuçlarıyla tekrar başkanlık koltuğuna oturmuştur. O zamandan bugüne (2018) çeşitli medya kuruluşlarının mülkiyetleri, editörleri ve yayın politikalarında önemli değişiklikler olmuştur.⁵⁸⁰ Zaman zaman Putin veya Kremlin sözcüsü Dimitri Peskov tarafından

⁵⁷⁶ Daniel Kimmage, “Russia-Selective Capitalism and Kleptocracy,” ss. 49-64; İçinde *Undermining Democracy: 21st Century Authoritarians* (Washington: Freedom House, June 2009).

⁵⁷⁷ Katherine Ognyanova, “Careful What You Say: Media Control in Putin's Russia – Implications for Online Content,” *International Journal of E-Politics*, Vol. 1, No. 2 (Haziran 2014), s. 7.

⁵⁷⁸ Savaştaki bir ülke içinde düşmanlarına sempati duyan veya onlarla çalışan grup. Beşinci Kol (Fifth Column) kavramı, İspanya İç Savaşı sırasında Madrid'e doğru 4 destek birliğine komuta eden General Mola'nın bir birliğinin de şehir içinde olduğunu söylemesi ile ortaya çıkmıştır. https://en.oxforddictionaries.com/definition/fifth_column Erişim: 28.10.2017.

⁵⁷⁹ Lipman, “Russia's Nongovernmental Media Under Assault,” s. 185.

⁵⁸⁰ Katherine Ognyanova, s. 6.

reddedilse de bu değişikliklerin Kremlin'n baskısı ya da bu baskıyı önceden gören yöneticilerin buna uygun tavır alması sonucu gerçekleştiği bilinmektedir.⁵⁸¹

Son dönem iktidar-medya ilişkilerini anlamak açısından Medvedev dönemi görece özgürlüğünün simgelerinden olan Kommersant FM'nin editörünün iki kez değiştirilip bölgesel hükümet yönetiminden birinin atanması ile bir dönem en popüler gazete olan Kommersant'tan 2013 sonunda Maksim Kovalski dâhil (haftalık dergi Kommersant-Vlast'ın editörü) ondan fazla kişinin işten çıkarılması önemli gelişmelerdir. Aralık 2013'te ülkenin en önemli haber ajansı RIA Novosti'nin kaldırılıp yerine uluslararası haber ajansı Rossiya Segodnya'nın kurulması ve başına da tarafsızlığıyla her kesimin saygısını kazanan Svetlana Mironyuk yerine Putin politikalarının ateşli destekçisi Dimitri Kiselev'in getirilmesi de not edilmelidir. Yağmur TV (Dozhd TV)'nin websitesindeki anket sorusu nedeniyle vatanperver olmadığı için tüm kablolu tv ağlarından çıkarılması kayda değer bir gelişmedir.⁵⁸² Şubat 2014'te Ekho Moskvı İcra Direktörü Yuri Fedutinov'un işten çıkarılması, RBK (РБК) medya grubunun üç üst düzey editörünün (Elizaveta Osetinskaya, Roman Badanin ve Maksim Soluys) Mayıs 2016'da Kremlin baskısıyla görevden alınması, buna tepki olarak diğer bölümlerin yöneticilerinin de görevlerini bırakacaklarını açıklamaları medya alanındaki otoriteryan uygulamalara verilecek birçok örnekten sadece birkaçıdır.⁵⁸³

---

⁵⁸¹ Elisabeth Schimpfoss, "Coercion or Conformism? Censorship and Self-Censorship Among Russian Media Personalities and Reporters in the 2010s," *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 2 (2014), s. 310.

⁵⁸² "12 Newsrooms in 5 Years: How the Russian Authorities Decimated a News Industry", *Meduza*, 18 May 2016.

⁵⁸³ Diğerleri şöyle sıralanabilir:

- Gazeta. ru çalışanları arasında görev değişimi ve editörünün iki kez değiştirilmesi,
- Gazprom-medya'nın 2013 sonunda ProfMedia Holding'in tv ve radyo istasyonlarını satın alarak Kovalçuk'un Rusya'da yaygın izleyici kitlesi olan 17 TV ağına sahip olması,
- CITIZEN K haftalık dergisinin kapanması,
- Moskova günlük dergisi Bolşoy Gorad editörünün ve yeni editörle formatının da değişmesi,
- 2012 başında Gazprom-Medya Holding'in Ekho Moskvı editörlerinin değiştirmesi,
- Şubat 2014'te Ekho Moskvı İcra Direktörü Yuri Fedutinov'un işten çıkarılması,
- Rusya'nın en önemli web haber sitesi lenta. ru'nun editörü Galina Timçenko'nun işten çıkarılması,
- Forbes Rusya yabancılara ait hisselerle sınır getirilmesi sonucu Alman grup Axel Springer hisselerini satmak zorunda kalmıştır. Rus İş adamı Aleksandr Fedotov'un tüm Forbes hisselerini almasıyla sonuçlanan süreçte dergi editörü Elmar Murtazayev yayın politikasını değiştirmesi istendiğinden 'kişisel sebeplerle' Ocak 2016'da görevini bırakmıştır.

Bu şartlar altında bağımsız yayın çizgisinden taviz vermeyen Novaya Gazeta ve editörü Dmitri Muratov'u da not etmek gerekmektedir. 22 yıldır gazetenin editörlüğünü yürüten Muratov, Çeçenya savaşı sırasındaki eleştirel yayımları, Putin'in yakın çevresinin yolsuzluğa karışmaları hakkındaki haberleri, MH17 uçağının düşürülmesiyle ilgili 'Bizi Affet, Hollanda' manşeti⁵⁸⁴ ve son dönemde Çeçenya'da Kadırov'un homoseksüellere baskısını gündeme getirmesi takdirle karşılanmıştır. Ancak, gazete bunun bedelini aynı dönemde Anna Politkovskaya dâhil 6 çalışanın öldürülmesiyle ödemiştir.⁵⁸⁵ Kasım 2017 itibariyle yirmi iki yıldır sürdürdüğü görevini bırakacağını açıklayan Muratov'dan sonra gazetenin çizgisini koruyup koruyamayacağı Rusya'da medya-siyaseti ilişkileri açısından da önem kazanmıştır.

Elisabeth Schimpfoss ve İlya Yablokov'un (2014) çalışması ise oto-sansüre dikkat çekmektedir.⁵⁸⁶ Kurumsal dağılımlarının homojen olmasına dikkat ederek 4 tanınmış sunucu ve 4 de halkça tanınmayan daha alt kademelerde çalışan medya mensupları ile birebir röportajlar yapan Schimpfoss ve Yablokov sansür itirafları ve itirafların olmadığı durumlarda da özgürlüklerin sınırlarından bahsedilmesiyle karşılaşmıştır. Önce Rossiia'da çalışan ve sonra da Putin tarafından Rossiia Segodnia'nın başına atanan Dimitri Kiselev, kendi metinlerini kendisinin yazdığını ve sansür diye birşeyin olmadığını ifade ederek onunla çalışanlarının da siyasi çeşitliliğe sahip olduğunu söylemektedir. Ancak, kendisini 'aydın muhafazakâr', 'ılımlı muhafazakâr' olarak tanımlamakta ve siyasi görüşleri iktidardaki siyasi güçle

---

Kaynak: Maria Lipman, Russia's Nongovernmental Media Under Assault, *Demokratizatsya*, Vol. 22, Issue 2 (2014);

"How Russia's Independent Media was dismantled piece by piece", *The Guardian*, 25 May 2016.

⁵⁸⁴ Polly Mosendz, "Russian Newspaper Issues Front-Page Apology for Flight MH17," *The Atlantic*, 25 Temmuz 2014 <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/07/russian-newspaper-issues-front-page-apology-for-mh17/375039/> Erişim: 14.11.2017.

⁵⁸⁵ Brian Whitmore, *The Morning Vertical*, The RFE/RL, 14.11.2017.

⁵⁸⁶ Çalışma, 2010-2014 arasında federal tv kanallarında görev yapan sunucular ve muhabirler arasında hem tanınmış hem de halkça pek bilinmeyenler arasından, kurumsal dağılımlarının homojen olmasına dikkat edilerek, 4 tanınmış ve 4 de daha alt kademede medya mensupları ile gerçekleştirilmiştir: Dimitri Kiselev (önce Rossiia ve sonra Rossiia Segodnia), Arkadii Mamontov (Rossiia), Maksim Şevşenko (Kanal 1) ve Anton Krasovskii (NTV). Kendisini halk önünde muhalif olarak ifade edip Putin'e meydan okuyanların görüşleri zaten bilindiğinden çalışma dışında bırakılmış, sansürden bahsetmeyenlerin tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Elisabeth Schimpfoss ve İlya Yablokov, "Coercion or Conformism? Censorship and Self-Censorship Among Russian Media Personalities and Reporters in the 2010s," *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 2 (2014), ss. 295-311.

uyuşmayan muhabirin çalışmak için devlet tarafından desteklenmeyen veya sahibinin devlet olmadığı bir medya organı bulması gerektiğini belirtmektedir.⁵⁸⁷

Mamontov ise Rusya'daki en önemli problemlerden birinin ifade özgürlüğü olduğunu ifade ederek oto-sansürün varlığını kabul etmektedir. Ancak, Kremlin medya politikalarının önemli bir aktörü olarak oto-sansürün sebebinin Kremlin değil de geri kalmış Rus halkı olduğuna işaret etmektedir: "İfade özgürlüğü vardır, fakat halkın düşünce yapısı tarafından desteklenmemektedir. Düşünce yapısı farklıdır; hala Sovyet'tir."⁵⁸⁸ Schimpfoss ve Yablokov'un röportaj yaptığı diğer tüm medya çalışanları da Putin hakkında olumsuz bir haber yapılmaması gerektiğini belirtmiştir. Üstelik bu durum henüz Putin'in Yeltsin'den sonra yeni lider olmasına karar verildiğinde başlamış ve onun hakkındaki haberleri düzenlemek üzere medya çalışanı bir grup oluşturulmuştur.⁵⁸⁹ Bugün de bu şekilde devam eden uygulamanın bir diğer örneği REN TV muhabirinin belirttiği gibi bir eleştiri yapılacaksa da Putin veya Başkan sözcükleri değil de *vlast* (güç, iktidar) kelimesinin kullanılmasıdır.⁵⁹⁰ Tamamen iktidar propagandası yapan bir tv kanalının izlenme oranı ve inandırıcılığı kaybolacağından sınırlı ve belirli ölçüde eleştirinin var olması gerekmektedir. Ancak, NTV muhabirinin belirttiği gibi bu sınırlar aşılmamalıdır:

"Net bir sınır vardır. Tüm kanallarda olduğu gibi belli konuları işlememize izin yoktur. Bu, her ailede olduğu gibi, çocukların aile bütçesine erişimi olmaması gibidir. Her yerde sınır vardır. Bunun üzerinde - Başkanla ve onun için - çalışan özel bir ekip vardır."⁵⁹¹

Görüldüğü gibi açık bir şekilde iktidar tarafından baskı uygulanmaması durumunda dahi medya çalışanları iktidar ile ters düşecek haberler yapmamaktadır.⁵⁹²

---

⁵⁸⁷ Elisabeth Schimpfoss ve İlya Yablokov, s. 304.

⁵⁸⁸ A.g.e.

⁵⁸⁹ Stephen Hutchings ve Natalia Rulyova, *Television and Culture in Putin's Russia: Remote Control* (Londra: Routledge, 2009), ss. 33-35.

⁵⁹⁰ Elisabeth Schimpfoss ve İlya Yablokov, s. 307.

⁵⁹¹ A.g.e., s. 307-308.

⁵⁹² Güncel bir örnek: 23 Ekim 2017'de daha sonra zihinsel hastalığı olduğu açıklanan bir kişi Ekho Moskvy binasına girmiş ve yardımcı editör Tatyana Felgenhauer'i boynundan bıçaklamıştır. Bu olaydan iki gün önce Rossiya-24 devlet televizyonu Ekho Moskvy'i 'Batı için çalışmak' ile suçladığı iki haber yayımlamıştır. Kremlin yanlısı siyasi yorumcu Vladimir Solovyov, saldırıdan sonraki gün, Vesti FM'de 'bir sonraki bıçak saldırısının kendi şovundan sonra geleceği ve azmettiricisinin de kendisi olacağını' söylemiştir. Bunun üzerine bu açıklamaların hedefi olduğunu düşünen Ekho Moskvy radyo sunucusu Kesnia Larina güvenlik sebebiyle en az 6 ay Rusya'yı terk edeceğini ve

Medya çalışanları rejimin otoriteryan atmosferi içerisinde kendi tarzlarını yaratmışlardır. Yayın politikası ile kendi dünya görüşleri uyuşmadığında herkesin kendi istediği başka bir yerde çalışma özgürlüğüne sahip olması ise bu çalışmada yer alan her medya çalışanının ifade özgürlüğünün sınırını oluşturmuştur.

3.2.2.2. İnternet Medyası ve Düzenlemeler

Putin'in iktidara geldiği 2000 yılına kadar internet ağı henüz yaygın bir bilgi kaynağı olmadığından Rus otoritelerinin dikkatini çekecek kadar gelişmemiştir. 1991'de Rusya'da 120 şehirde ancak 20 bin kadar kullanıcısı vardır.⁵⁹³ Ancak, 2000 yılı itibariyle internet alanına ana medya holdingleri de adım atmış ve televizyon kadar olmasa da önemli kitlelere ulaşma imkânı yaratmıştır. Son dönemde teknolojik gelişmelerin cep telefonu olan herkese internete ve dolayısıyla bilgiye ulaşma ve bilgiyi paylaşma imkânı sunması internet medyasını televizyonla yarışır hale getirmiştir. Sonuçta, bu alan siyasi ve sosyal alternatif tartışma alanı olarak belirlemiştir.⁵⁹⁴

İnternet alanındaki kısıtlamaları anlamak geleneksel medyadan çok da farklı değildir. Hâlihazırda mevcut web haber siteleri veya gazetelerin çoğu ya tv kanalları ve basılı gazetelerin web sayfaları ya da aynı holdingin başka bir girişimi olduğundan iktidarın karşısında alacakları pozisyonu sezebilmektedirler.⁵⁹⁵ Pozisyonlarını doğru tespit edemeyen geleneksel veya dijital medya çalışanları için ise Kremlin'in dava açarak uzun süre uğraşmasına gerek yoktur. Sarah Oates'e göre sürekli değişen vergi kanununu sıkıca uygulamaları yeterli olmaktadır.⁵⁹⁶ Bu şekilde Kremlin, Sovyet modeli önceden sansür uygulamasına gerek duymadan medyayı yönlendirebilmektedir.

---

yayınlar yurt dışından katılacağını açıklamıştır. "Venediktov rasskazal ob otezde Larinoj iz Rossii iz-za Efir Solovyeva ob <Ehe Moskv>", TV Rain, 27 Ekim 2017 https://tvrain.ru/news/venediktov_rasskazal_ob_otezde_larinoj-448757/ Erişim: 31.10.2017.

⁵⁹³ Manuel Castells ve Emma Kiselyova, "Russia in the Information Age"; İçinde Victoria Bonnell ve George Breslauer, eds., *Russia in the New Century: Stability or Disorder* (Boulder: Westview Press, 2001), ss. 126-157.

⁵⁹⁴ Oleg Kireev, *The Media Activist's Cookbook* (Moscow: Ultra Culture, 2006), İçinde; Katherine Ognyanova, "Careful What You Say: Media Control in Putin's Russia – Implications for Online Content", s. 9.

⁵⁹⁵ Natalya Krasnoboka, "Russia: Media Landscapes", *European Journalism Centre* http://ejc.net/media_landscapes/russia# Erişim: 30.10.2017, s. 5.

⁵⁹⁶ Sarah Oates, "The Neo-Soviet Model of the Media", s. 1291.

Rusya’da internetin yaygınlaşması ve haber kaynağı olarak kullanılabilir hale gelmesi ile düzenlemeler paralel ilerlemiş ve ilk düzenlemeler ancak 2000 ve sonrasında yapılmıştır.⁵⁹⁷

- a) 2000 yılında Putin tarafından imzalanan İnternet Güvenlik Doktrini interneti ulusal güvenlik konusu olarak saymış, devleti ana altyapı sağlayıcısı olarak belirlemiştir. Ayrıca Rus vatandaşlarının her türlü yabancı propaganda ve yanlış bilgilendirmeden korunması gerektiğine vurgu yapmıştır,
- b) İnternet hizmet sağlayıcılarına gözetim ekipmanları yerleştirilmesi zorunluluğu getirilmiştir (2000),
- c) Rusya Bilişim ve İletişim Teknolojileri Bakanlığı’nın yeni kararnamesiyle FGS’ye sağlayıcı veya kullanıcının izni olmadan her tür iletişimi gözetlemek için sınırsız erişim imkânı verilmiştir (2008),
- d) Doğrudan interneti düzenleyen yasaların yanı sıra Kitleli Medya Hakkındaki Yasa ve Radikal Eylemlerle Mücadele Hakkındaki Yasa (2002) da yeni düzenlemelerle internet üzerinde kullanılmıştır,
- e) İnternette Kara Liste Yasası kabul edilmiştir (2012).

Bu düzenlemeler sayesinde doğrudan düzenlenmemiş dahi olsa internette yayımlanan herhangi bir yazı, video veya bunların yazar ve yayıncıları takibe alınabilmiş, hesapları kapanmış, yazı ve videoları internetten kaldırılmış, yazısı yayımlayanlar hapis cezasına çarptırılabilmiştir. Örneğin; internet ansiklopedisi Wikipedia uyuşturucu ile ilgili bir madde başlığı sebebiyle⁵⁹⁸ ve video paylaşım sitesi Youtube da İslam karşıtı bir video yüzünden kapatılma aşamasına gelmiştir.⁵⁹⁹

Kırım’ın ilhakı sırasında muhalif yayınlar yapan aktivist Aleksey Navalny’nin ve yine Putin muhalifi Garry Kasparov’un blog’u protesto çağrısı sebebiyle aşırı kabul

---

⁵⁹⁷ Katherine Ognyanova, “Careful What You Say: Media Control in Putin’s Russia – Implications for Online Content”, *International Journal of E-Politics*, s. Vol. 1, No. 2 (2014), ss. 16-19.

⁵⁹⁸ “Web watchdog threatens to block Wikipedia in Russia over drug-related content,” *Russia Today*, 21.08.2015 <https://www.rt.com/politics/313010-web-watchdog-threatens-to-block/> Erişim: 30.10.2017.

⁵⁹⁹ “YouTube may be blocked in Russia over anti-Islam film,” *Russia Today*, 18.09.2012 <https://www.rt.com/politics/russia-ban-youtube-anti-muslim-392/> Erişim: 30.10.2017.

edilmiş ve kara listeye alınarak kapatılmıştır.⁶⁰⁰ Aynı dönemde Kitleleş Medya Yasası'nda yapılan yeni bir düzenlemeyle günlük üç binin üzerinde ziyaretçisi olan her blog yazarı ve web sitesinin Roskomnadzor'a (Rusya Federal Bilgi Teknolojileri ve Kitle İletişim Denetleme Kurumu) kaydolması ve kitleleş medya organı şartlarına tabi olması gerekliliği getirilmiştir.⁶⁰¹ Böylece bu websiteleri kişisel yayın değil medya organı yayınları kapsamında yer alacak ve belirli ilkelere göre yayın yapabileceklerdir. Kayıt olmadıklarında ya da herhangi bir gazeteci kendi haber kaynaklarını belirtmeden haber yaptığında FGS bu kaynaklara ulaşabilmek için gazetecinin özel konuşmalarına erişmek üzere kişinin/gazetecinin sosyal medya hesaplarına erişebilme imkânına sahiptir.⁶⁰²

29 Temmuz 2017'de Putin internet kullanımına yeni kısıtlamalar getiren iki yasa imzalamıştır. 1 Kasım itibariyle yürürlüğe giren yasa VPN (Virtual Private Network) kullanımını yasaklamakta ve Rus otoriteleri tarafından erişimi engellenen sitelere erişme imkânı veren diğer programları da yasaklamaktadır. 1 Ocak 2018'de yürürlüğe giren yasa ile de operatörler, *Messenger* gibi anlık mesajlaşma servisleri ile Rus yasalarına göre yasadışı içerikler paylaşan hesapların kimliklerini Rus otoritelerine teslim etmek zorunda olacaklardır.⁶⁰³ Denisova'ya göre dijital medya alanındaki bu düzenlemeler Rusya'daki melez rejimin muhalefet gündeminin hâkim siyasi tartışması haline gelmesine izin verilmeyeceğini göstermektedir. Ona göre bu düzenlemelerle protest gruplar dijital ortamdaki gettolarına hapsedilerek aşağılanmakta ve devlet organları veya bu etkinin altındaki ana akım medya organları üzerinden de hain olarak

---

⁶⁰⁰ Andrei İllarionov, "Annexation of Crimea is a Litmus Test for Russian Opposition," *CATO Institute*, 10.10.2014 <https://www.cato.org/publications/commentary/annexation-crimea-iitmus-test-russian-opposition> Erişim: 30.10.2017.

⁶⁰¹ Nadine Wallnöfer, "Internet Media in Russia," *MappingMediaFreedom* <http://mappingmediafreedom.de/internet-media-in-russia/> Erişim: 30.10.2017.

⁶⁰² 30 Ekim 2017'de yapılan yargılamada Moskova Meşçanski Bölge Mahkemesi hakimi İrina Afanasyeva, ünlü Rus gazeteci Aleksandr Plyuşçev'in Telegram mesajlarına erişen FGS'ye karşı açtığı davada, FGS'nin Telegram'dan gerekli kodları alarak özel konuşmalara erişmesinin yasal olduğuna karar vermiştir. "Moscow court returns lawsuit over actions of FSB to Prominent journalist", Rapsi (Russian Legal Information Agency), 30.10.2017 http://www.rapsinews.com/judicial_news/20171030/280743300.html Erişim: 31.10.2017

⁶⁰³ "Law Tightening Internet Restrictions Comes Into Force in Russia", RFE/RL, 31.10.2017 <https://www.rferl.org/a/russia-internet-restrictive-law-comes-into-force/28826077.html?ltflags=mailer> Erişim: 1 Kasım 2017.

nitelenmektedirler.⁶⁰⁴ Dijital dünyanın bir getirisi olarak da daha dağınık ve örgütlenmeden uzak sosyal ağlar halinde varlıklarını sürdürmektedir. Bu şekilde hem varlıkları görünür olmakta ve farklı seslere imkân verildiği ortaya konmakta hem de iktidara tehdit olmaktan çok uzakta bırakılmaktadırlar.

3.2.2.3. Medya Politikası ve Düzenlemelerin Yansımaları

Rusya’da siyasetin dikey iktidar anlayışı çerçevesinde şekillenmesinden kaçınılmaz bir şekilde medya da etkilenmiştir. Putin’in ilk döneminde daha çok siyasi yapının yeniden şekillendirilmesine odaklanılmış, ancak özellikle ikinci dönem itibarıyla medyada *güçlü devlet anlayışı, Sovyet nostaljisi, vatanperverlik, Rus geleneksel değerlerine* ağırlık verilmesi, Rusya’nın kendi değerlerine has yönetim biçimi ön plana çıkarılmıştır. Daha erken dönemde, 2000 yılından önce Yeltsin’in ve daha sonra da Putin’in ideoloğu olarak çalışacak olan Gleb Pavlovski, Rus ideası’nı (*Russkaia ideia*) teşvik etmek ve halka benimsetmek amacıyla *Russkii Zhurnal* web sitesini açarak çevrimiçi yayınlar yapmıştır.⁶⁰⁵

2009 yılında Eğitim Bakanlığı Rus halkının geleneksel değerleri, vatanperverlik ve insani değerler içeren filmleri teşvik etmek için özel ödenek almıştır.⁶⁰⁶ Bu desteklerle Rus sinema sektörü Sovyet geçmişini öven, İkinci Dünya Savaşı gibi Rus tarihinde önemli yeri olan tarihsel olayları işleyen filmler üretmiştir. Vurguyu tarihsel gerçekliği yakalamaktan daha çok ulusal kimliği yeniden şekillendirmeye yapan bu filmler ile kamuoyunda Rus ideası canlandırılmaya çalışılmıştır.⁶⁰⁷ Aynı dönemde Rossiia-K (2010 yılına kadar Kul’tura) adlı devlet televizyonu kültür alanında, 2005 yılında da Milli Savunma Bakanlığı tarafından *Zvezda*

⁶⁰⁴ Anastasia Denisova, “Democracy, Protest and Public Sphere in Russia After the 2011-2012 Anti-government Protests: Digital Media at Stake”, *Media, Culture & Society* Vol. 1, Issue 19 (2016), ss. 14-15.

⁶⁰⁵ Bu sitelere kamuoyu oluşturmak için kurulan Kreml.org, SMI.ru, gazeta.ru, lenta.ru, smi.ru ve vesti.ru web siteleri ile çevrimiçi dergi Voprosy Natsionalizma (Milliyetçilik Soruları) da eklenebilir. Marlene Laruelle, “The ‘Russian Idea’ on the Small Screen: Staging National Identity on Russia’s TV,” *Demokratizatsiya*, Vol. 22, No. 22 (2014), s. 318.

⁶⁰⁶ Aleksandra Zaitseva, “Novoe kino Rossii: patriotizm za gosdengi,” *BBC Russian*, 6 November 2008, available at: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/russia/newsid_7712000/7712514.stm, Erişim: 31.10.2017.

⁶⁰⁷ Elena V. Prokhorova, “Flushing Out the Soviet: Common Places, Global Genres and Modernization in Russian Television Serial Productions,” *Russian Journal of Communication* Vol. 3, No. 3-4 (Yaz/Sonbahar 2010), ss. 185-204.

(Yıldız) ve Moskova Patrikliği tarafından da *Spas* adlı tv kanalları vatanperver duygulara ve Ortodoksluk üzerinden dini duygulara hitab eden programlar yapmaya başlamışlardır. *Publitsistika*⁶⁰⁸ (Sosyal düşüncüyü değiştirme amaçlı yayın) olarak adlandırılan ve Sovyet döneminden kalan bu gelenek doğrultusunda özellikle tv programları güçlü Rusya, vatansperverlik gibi Rus geleneklerini yüceltecek yayınlar yapmıştır.

Rossiia-K kanalında Discovery Channel yayın modeli benimsenmiş, dünya tarihinin farklı bir okunuşunun sunulmaya çalışıldığı komplo teorilerini andıran bilgilerin paylaşıldığı *Po Sledam Tainy*⁶⁰⁹ (Sır peşinde) ve *İskateli*⁶¹⁰ (Arayıcı) gibi programlar yapılmıştır. Ayrıca, *Tem vremenem*⁶¹¹ (Bu arada), *Şto delat?*⁶¹² (Ne yapmalı) ve *Kto My?*⁶¹³ (Biz Kimiz?) tv programlarında Rus toplumunu bölen veya birleştiren Rus dilinin geleceği, Kremlin'in yirminci yüzyılını anlatan bir tarih kitabı yazma projesi, geleneksel değerlerin tanımlanması, toplumsal hayatta dinin rolü, entelijansiyanın evrimi gibi güncel konular üzerinde tartışma programları yapılmıştır.⁶¹⁴ Reyting oranları hayli düşük⁶¹⁵ olan bu kanalın Rus toplumu üzerindeki etkisi tartışmalı da olsa bir devlet kanalı olan Rossiia-K'nın yayınları, tarihsel kopukluklara rağmen Rusya'nın tarihsel devamlılığını ve geçmişini Rusya'yı güçlendiren bir unsur olarak görüp onun için yas tutması iktidarın siyasi tutumu ile paralel görünmektedir.

---

⁶⁰⁸ Sovyet döneminde kullanılan bu ifade okur ve izleyiciyi belli bir düşünceye yönlendirmek amacıyla yeni konular, kelimeler kullanarak veya kullanımlarına son vererek sosyal düşüncüyü değiştirecek yayınlar yapmak olarak tanımlanmaktadır. Thomas C. Wolfe, *Governing Soviet Journalism: The Press and the Socialist Person oafter Stalin* (Indianapolis: IUP, 2005), s. 97.

⁶⁰⁹ Program hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/28975 Erişim: 31.10.2017

⁶¹⁰ Program hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/20907 Erişim: 31.10.2017

⁶¹¹ Program hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/20905/ Erişim: 31.10.2017

⁶¹² Program hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/20917/ Erişim: 31.10.2017

⁶¹³ Program hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/21144/ Erişim: 31.10.2017

⁶¹⁴ Bu programlarda Rus ulusal kültürünün ve Rusya bilincinin muhafızı olarak anılan Dimitri Likaçev, yazar Danil Granin, Avrasyacı Aleksandr Dugin ve film yapımcısı Karen Şahnazarov gibi isimler yer almıştır. Marlene Laruelle, "The 'Russian Idea' on the Small Screen: Staging National Identity on Russia's TV," ss. 322-326.

⁶¹⁵ "Reiting populiarnosti rossiiskikh kanalov," *Vedomosti*, 4 Şubat 2012 https://www.vedomosti.ru/library/news/2013/02/04/rejting_populyarnosti_rossijskih_telekanalov Erişim: 31.10.2017.

Kirill Rogov'un Rusya'da kamuoyu araştırmaları üzerine çalışmaları sonucunda ulaştığı ıkarımları Rusya'da otoriter sistemde medyanın rolü üzerine oldukça açıklayıcıdır. Yoğun propaganda makinesinin işleyişi ve bilgi savaşı hükümet baskısı ile birleşiğinde, muhalefet hali hazırda medyadan uzak tutulduğu için vatandaşların karşısına bir alternatif çıkamamaktadır. Rogov'a göre;⁶¹⁶

- a) İnsanlar elitlerin söyleminden etkilenmekte ve bu yanlış yorumlar devlet kontrolündeki medyada yer aldıkça o anki rejimin değerlendirilmesinde çarpıklıklar ortaya çıkmaktadır,
- b) İnsanlar bir konu (Kırım'ın işgali, medya organlarına 'yabancı ajan' etiketi vs. gibi) üzerindeki genel söylemden etkilenmektedir. Liderin desteklenmesi sosyal bir norm olduğuunda da muhalefet etmenin maliyeti artmaktadır,
- c) Sonuç olarak, sosyal baskı veya hükümet baskısı insanların tercihlerini etkiler ve memnuniyetsizliklerin dile getirilemediği bir kısır döngü oluşur.

Bu kısır döngü Rusya'da rejimin nasıl muhalefet etme imkânı bırakmadığını ve sistemin otoriter bir yönetim olarak meşruiyetini nasıl ürettiğini ortaya koymaktadır. Bu şartlar altında düzenlenen seçimlerde seçmen davranışı etkileneceği gibi parlamento da buna göre oluşacaktır. Üstelik parlamentoda muhaefet etme olanağı kullanılsa dahi toplumda bulacağı karşılık farklı olacaktır.

3.2.3. Parlamento

Rusya Federasyonu'nda siyasi partilerin ve parlamentonun şekillenmesi lider odaklı siyaset anlayışı çerçevesinde gerekleşiştir. Otoriter rejimler dikkate alındığında bu rejimlerin ya lider ya da bir parti etrafında örgütlendiği görülmektedir. Eski SSCB lkeleri daha çok lider odaklı siyasal hayatı benimsemiştir. Renkli devrimlerle Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde liderler koltuklarını kaybetsele de ülkede demokratikleşme gerekleşişmemiş; Türkmenistan ve Kazakistan

---

⁶¹⁶ Kirill Rogov, "Public Opinion in Putin's Russia," *Norwegian Institute of International Affairs*, NUPI Working Paper 878, s. 12-13.

gibi Orta Asya ülkelerinde ise bu durum hiç değişmemiştir.⁶¹⁷ Renkli devrimleri tecrübe eden ülkeler ise Rusya'nın müdahalelerine maruz kalmıştır.

90lı yıllar Yeltsin'in başkanlığında lider odaklı ancak tek bir iktidar partisine dayanmayan siyaset anlayışı ile idare edilmiştir. Zaman zaman belirli partilerin desteğini alan Yeltsin bir parti lideri olmaktan kaçınmış ve partiler üstü bir konumda durmuştur. Putin'in iktidara gelmesiyle ise tek bir iktidar partisi çatısı altındaki idareye hızlı bir geçiş yaşanmıştır. Yeltsin'in popüler olmayan ve farklı çevrelerden gelen oligarklarla istikrarsız işbirliğine dayanan idaresi Rusya için tehlike olarak görülmüştür. Farklı kesimlere oynayarak böl-yönet politikası izlemeye imkân verse de 1996 seçimlerinde olduğu gibi iktidar koltuğunu kaybetme riskiyle karşı karşıya kalmasını da engelleyememiştir.⁶¹⁸ Bu gelişmelere imkân veren Rus siyasal partilerinin içinde bulunduğu sistem Duma'nın kompozisyonu, seçim sistemi ve siyasi partiler kanununun düzenlemeleri gereği siyasi partilerin mantar gibi çoğalmasıyla sonuçlanmıştır. Dumanın kompozisyonu planlanırken 450 vekilin yarısının nisbi temsil yarısının ise dar bölge çoğunluk sistemi ile seçilmesi geniş coğrafyaya yayılan siyasi hareketlerin oluşturacağı yelpazeyi çoğunluk sisteminin etkisiyle daraltmayı amaçlamıştır. Ancak, dar bölgede bile parti liderliğinin bütünleştirici etkisi ve başkan adaylığına giden yolda bir kazanç olarak görülmesi nispi temsil sisteminin etkisini de daraltmıştır.⁶¹⁹

Rus Başkanlık Sisteminin bir sonucu olarak siyasal sistemde parlamentonun etkisinin azalması ve yürütmenin Başkanın elinde toplanması ile siyasetçiler Duma seçimlerini Başkanlık seçimlerine giden bir ara durak olarak görmüştür. Zamanlama olarak da Başkanlık seçimlerinden önce gerçekleştirilen Duma seçimleri bu sebeple keskin ideolojik farklılıklara sahne olmamış, siyasal yelpaze genişlemek yerine dikey

---

⁶¹⁷ Vladimir Gelman, *Authoritarian Russia*, s. 82.

⁶¹⁸ John Higley, Oksan Bayulgen ve Julie George, "Political Elite Integration and Differentiation in Russia", İçinde *Elites and Democratic Development in Russia*, eds. Anton Steen ve Vladimir Gelman (Londra: Routledge, 2003), ss. 11-28.

⁶¹⁹ SSCB dağıldığı dönemde Rusya Federasyonu'nda 450'nin üzerinde siyasi hareket bulunmaktadır. **Kaynak:** V.N. Berezovsky, N.I. Krotov & V.V. Chervyakov (eds), *Rossiya: Partii, Assotsiatsii, Soyuzy, Kluby* (Moscow, RAU-PRESS, 1991), Vol. 1, Part 1, s. 3.

güç dağılımına uyum sağlamış ve siyasi partilerin geçici olarak bir araya gelip seçim sonrası ayrılan bloklar halinde seçimlere girmelerine sebep olmuştur.⁶²⁰

Rus siyasal hayatında partilerin bu kaygan yapısını değiştirmeyi aklına koyan Putin, Başkan seçilmesinden hemen sonra kendi girişimi sonucunda çıkarılan yasa paketi ile bazı düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Buna göre, artık Rus siyasi partileri bölgesel ya da yerel olamayacak, sadece tüm Rusya'nın partileri seçimlere girebilecektir.⁶²¹ Bu partiler üyelik, finansal durum, program, toplantı ve miting gibi tüm faaliyetleri ile ilgili bütün bilgilerini paylaşmak zorunda olacak ve bu kıstasları yerine getirmeyen partiler (hali hazırda temsil edilen partiler hariç) beş yıllığına askıya alınabilecek veya kapatılabilecektir.⁶²²

Rusya'da Yeltsin iktidarında planlanan tepeden inme iki partili sistemin⁶²³ 1993 ve 1995 seçim sonuçları çerçevesinde gerçekleşmemesi iktidarı aradığı siyasi destekten mahrum bırakmıştır. 1999 seçimleri öncesi siyasi mücadele ise kutuplaşmış bir siyasal atmosferde gerçekleşmiştir. Duma'da KP'nin birinci olmasına rağmen başkanlık seçimlerini komünist aday Züganov'un karşısında Yeltsin'in kazanması parlamentoyu da iktidar yanlısı ve karşıtı taraflar şeklinde kutuplaştırmıştır. 1999 seçimlerine kadar geçen süreçte 150'den fazla vekil gruplarını değiştirmiş, henüz bir parti sistemi yerleşmediğinden yeni partiler ve bloklar oluşmuştur. Ancak, bu seçimlere 26 partinin katılması bir önceki seçime göre siyasi parti ve blokların önceki deneyimlerinden olumlu anlamda çıkarım yaptıkları ve oyların bölünmesini engelledikleri anlamına gelmektedir.⁶²⁴

---

⁶²⁰ Grigorii V. Golosov, "The last resort of political regionalism: electoral blocs in Russia's regional legislative elections, 2003–2005," *East European Politics*, Vol. 30, No. 1, (2014), ss. 71-85.

⁶²¹ Bu amaca ulaşmak için partilerin Rusya Federasyonu'nun 89 biriminden en az yarısında 100'den fazla üye bulundurması ve bu üyelerin toplamının da en az 10000 olması zorunluluğu getirilmiştir.
Kaynak: Siyasi Partiler Kanunu, Temmuz 2001, Madde 3.2.

⁶²² Siyasi Partiler Kanunu, Temmuz 2001, Madde 21.4 ve 27.1

⁶²³ Bu iki partili siyasi sistemde merkez-sağ parti olarak *Evimiz Rusya (Viktor Çernomırdin)* ve merkez sol parti olarak da *Ivan Ribkin Bloğu* tasarlanmıştır. Ancak, 1995 seçimlerinde Evimiz Rusya sadece %10 oy alabilmiş, Ivan Ribkin Bloğu ise %5 barajının altında kalmıştır. 1999 seçimlerinde ise Evimiz Rusya barajın altında kalacak, *Birlik* ve *Anavatan-Bütün Rusya* olmak üzere iki iktidar partisi Yeltsin'in halefine aradığı desteği getirecektir.

⁶²⁴ Derek S. Hitchenson, *Political Parties in the Russian Regions*, (London: Routledge Curzon, 2003), s. 17.

Yeni kurulan ve iktidar partisi olarak seçimlere katılan *Birlik*'in %22 oy alarak neredeyse KP'yi yakalaması önemli bir başarı olarak kayda geçmiş ve sonraki yıllarda uygulanacak olan Putin'in iktidar partisi stratejisinin temelini oluşturmuştur.⁶²⁵ Bir iktidar projesi olarak Sergey Şoygu (Acil Durumlar Bakanı), Aleksandr Karelin (Güreş alanında Dünya Şampiyonu) ve Aleksandr Gurov (SSCB'de Orgnaize Suçlar Birimi Başkanı) öncülüğünde kurulan *Birlik*, Evimiz Rusya'nın önceki iki Duma seçimlerinde başaramadığını gerçekleştirmiştir. 1999 seçimlerinin sonuçları siyasal sistemin konsolidasyonu açısından da önemlidir. %5 barajını aşmayı başaran 6 partinin toplam oylarının %80'i aşması parlamentoda oluşan temsilin ilk defa bu kadar yüksek olması siyasal sistemin meşruiyetini güçlendirmiştir.⁶²⁶

Putin ise henüz göreve geldiği günlerde halka hitaben yaptığı konuşmasında güçlü bir parti sisteminin kurulmasının önemine işaret etmiştir.⁶²⁷ İktidara geldiği andan itibaren çıkarılan yasalar ile oluşturmaya çalıştığı sistemin kurallarını belirlemiştir. Herhangi bir şekilde muhalefetin farklı siyasi partiler, sivil toplum örgütleri, medya yoluyla bir araya gelerek kamuoyunda destek yaratıp iktidara gerçek bir alternatif yaratma potansiyelinin ortadan kaldırılması amaçlanmıştır.⁶²⁸ Bunun için ise tek bir lider yeterli olmayacaktır. Ancak, halkın her kesimine tesir eden örgütlenmesi ile bir iktidar partisi bunu başarabilecektir. Bu da yeterli olmayacak, bu partinin diğer partileri bünyesine katması ya da seçimlere girmesinin engellenmesi yoluyla halkın önünde göz dolduran tek bir parti bırakılacaktır. Bu yolla Rus halkı, karşısında tercih edebileceği farklı siyasi partiler görecektir, ancak; iktidar partisini kendisine yakın hissedenlerin oranı kullanılan oyların yarısından aşağı nadiren düştüğü *sahte ve manipüle edilen bir yarış*⁶²⁹ içinde oyunu kullanacaktır. Üstelik kişisel bir yönetime göre siyasi bir partinin ülke siyasetine hâkimiyeti sayesinde çok daha az şiddete başvurulacak ve dolayısıyla iktidar olmanın bedeli azalmış olacaktır.

---

⁶²⁵ Sean P. Roberts, *Putin's United Russia* (London: Routledge, 2011).

⁶²⁶ 1995 seçimlerinde barajı aşan 4 partinin toplam oyu %51'i geçememiş ve halkın neredeyse yarısının temsil edilemediği bir parlamento oluşmuştur. Kaynak: CSCE Report, "The Russian Duma Elections, 17 December 1995", (June 1996), 104th Congress, 1st Session <https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/1995RussianDumaElection.pdf> Erişim: 21 Nisan 2017.

⁶²⁷ Derek S. Hutcheson, *Political Parties in the Russian Regions*, s. 2.

⁶²⁸ Ellen Barry, "Before Voting, Russian Leaders Go to the Polls," *New York Times*, 16 August 2011.

⁶²⁹ Adam Przeworski, *Democracy in a Russian Mirror* (New York: Cambridge University Press, 2015), s. 135.

Putin'in halef olarak tercih edilmesine kadar Rus siyasal hayatındaki siyasi partilerin büyük oranda kaygan bir zeminde var olma mücadelesi verdiği görülmektedir. İlk seçimlerde on üç bloğun katıldığı yarış 1995 seçimlerinde kırk üç parti ve bloğun yarışına sahne olmuştur. İlk seçimde %5 barajını aşip temsil imkânı kazanan sekiz partiden sadece üçü (RFKP, RLDP ve Yabloko) sonraki seçimlerde de varlık gösterebilmişlerdir.⁶³⁰ 1999 seçimlerinde ise yine baraj üzerinde yer alan bu üç partinin yanı sıra Birlik ve Anavatan-Bütün Rusya bloğu katılmış ve neredeyse bu üç partinin toplam oyları kadar oy oranı elde etmişlerdir. Putin'in göreve gelmesi ile iktidar partisi olarak halkın karşısına çıkacak olan Birleşik Rusya, işte bu iki partinin (Birlik ve Anavatan-Bütün Rusya bloğunun) birleşmesi ile oluşmuştur.

3.2.3.1. Birleşik Rusya Partisi (BRP)

Birleşik Rusya partisinin Rus siyasetinde yerini alması 1999 Aralık seçimlerinde Yeltsin'in yerine alternatif bir Başkan adayı düşünüen 'aile'nin⁶³¹ girişimi ile olmuştur. Tabandan gelen bir hareket ile parti oluşumu geleneğinin zayıf olduğu Rus toplumunda iktidarı destekleyecek parti de *yukarıdan aşağıya* yöntemiyle kurulmuştur. Yeltsin'in son yıllarında Rus siyasetinde oluşan yaşlı ve hasta lider algısını değiştirecek ve topluma yön verecek bir lider arayışına girilmiştir.

Komünist sistemden pazar ekonomisine geçişin yaşandığı sancılı bir dönemde başkanlık yapan Yeltsin ve aile'nin asıl kaygısı iktidara gelecek olan kişinin sadakati olacaktır.⁶³² Yanı sıra 'aile' Yeltsin'e varis olarak belirlenecek kişinin genç, kariyerinin belli kısmını ordu veya gizli serviste geçirmiş, reformcu, oligarklarla mesafeli olması gerektiğinde hemfikirdir. Yeltsin'in başbakan olarak atadığı Yevgeni Primakov'un yolsuzluğun üzerine gideceğini belirtmesi hem Yeltsin'in hem de bu dönemde

⁶³⁰ The EU-Russia Centre Review: The Electoral System of the Russian Federation,” *Eurussia Centre*, ss. 11-12.

⁶³¹ Bu dönemde Yeltsin'in hastalığının da etkisiyle ülke yönetimine ağırlığını koyan aileyi oluşturan kişiler şöyle sıralanabilir: Yeltsin'in kızı Tatyana, Oligark Boris Berezovski ve o zamanki ortağı Roman Abramoviç, Berezovski aracılığıyla Başkanlık'a katılan sonra Tatyana'nın sevgilisi ve sonra da eşi olan *Valentin Yumaşev* (Mart 1997, Başkanlık yönetimi lideri).

⁶³² Charles Clover, *Black Wind, White Snow: The Rise of Russia's New Nationalism* (New Haven: Yale University Press, 2016), s. .

zenginleşen oligarkların tepkisini çekmiştir.⁶³³ Yeltsin'in ikna edilmesiyle İçişleri Bakanı Sergey Stepaşin belirlenmiş, ancak medya organlarında çıkan ve sadakatini sorgulayan haberler sonrası onun varisliğinden de şüpheye düşülmüştür. O dönemde FGS'nin başında yer alan ve Mabatex davasında Yeltsin'in ekibini yolsuzluk soruşturmasından kurtaran Putin, bu yolla sadakatini ispatlamış ve diğer kıstasları da yerine getiren uygun bir aday olarak göze çarpmaktadır.

Yeltsin'in varisini belirlemeye çalışan 'aile' bir yandan da yeni dönemde iktidarın üzerinde durduğu temelleri sağlamlaştıracak projeler üretmeye koyulmuştur. İşte bu projelerden kabul gören Boris Berezovski'nin yeni bir parti kurma fikri olacaktır:

“Eylül 1999'da hastalandım, yatağımdayken Primakov-Lujkov'un partilerine karşı geriye kalanların birleşmesi gerektiğine karar verdim. Rusya'yı güçlü gösterecek bir şey ararken Medved (ayı)'i buldum. ME-DV-ED (Mejregionalnoye Dvijeniye-Enistvo) [Bölgelerarası Hareket/Birlik]”⁶³⁴

Bu parti adı daha sonra Birlik olarak kısaltılacak ve 'aile' bu isimde kurulacak bir partinin işlevi konusunda ikna edilecektir. Parti oluşumu o kadar kurgudur ki önemli makamlarındaki kişiler bile belirli simgeler düşünülerek seçilmiştir. Parti lideri Sergey Şoygu, o güne kadar ki dürüst bir memur geçmişi ile iyiliği, eski grekoromen güreş şampiyonu ve yeni iş adamı Aleksandr Karelin gücü, kamu düzeni koruyucusu Yarbay Aleksandr Gurov ise adaleti temsil etmektedir.⁶³⁵

İktidar partisi Birlik'in önceki örneklerinde olduğu gibi tepeden inme bir yöntemle yaratılması iki amaca hizmet etmeyi amaçlamaktadır: Başkana alternatif bir adayın ortaya çıkmasının engellenmesi ve Evimiz Rusya'nın başarısızlığına alternatif bir hareketin geliştirilmesi isteği. BR'yi oluşturan diğer parti Anavatan-Bütün Rusya'nın lideri Primakov ise Başkan'a rakip olmanın bedelini önce koltuğunu sonra da hareketin tamamını iktidara kaptırarak ödemiştir.⁶³⁶ İktidar partisi olmanın avantajı ile

⁶³³ “Primakov Drive Said To Be Behind Berezovsky-Smolensky Warrants,” Jamestown Foundation, 8 April 1999.

⁶³⁴ Rakhmanova, 2016, s. 131.

⁶³⁵ Olga Çelnova, “Le parti de pouvoir en Russie: instrument de pouvoir ou instrument du pouvoir (Rusya'daki İktidar Partisi: İktidar aracı mı, iktidarın aracı mı)”, *Transitions*, vol. 41, No. 1, Université Libre de Bruxelles, 2000, s. 126; İçinde: Rakhmanova, 2016, s. 133.

⁶³⁶ Derek S. Hutcheson, “Political Parties in the Russian Regions,” s. 25.

medyada oldukça avantajlı bir konumu olan Birlik, Putin gibi bir karakterin yükselişi ve onun desteği ile birlikte RFKP'yi yakalayarak Rusya'nın kısa siyasi tarihinde iktidar partisi başarısının ilk örneğini oluşturmuştur.

Birlik'in bu başarısı sadece yüksek oy oranıyla açıklanırsa eksik kalacaktır. Girdiği ilk seçimde elde ettiği oyların homojen bir dağılıma sahip olması bu hareketin geleceği hakkında önemli ipuçları vermiştir. RFKP, Rus siyasi hayatında köklü seçmen kitlesine sahiptir ve yaşı daha yüksek, eğitim seviyesi daha düşük seçmenler ile daha çok köyler gibi kırsal kesimden oy alabilmiştir. KP'nin aldığı oyların yarısı emeklilerden gelmekte, yaklaşık %40'ı ise köy ve kırsal kesimde oturan kişilerdir.⁶³⁷ Oysa Birlik'in aldığı oylar gerek kırsal-kentsel ayrımı gerekse de eğitim düzeyi, cinsiyet ve gelir durumuna göre oldukça homojen dağılmaktadır.⁶³⁸ Bu nedenle Birlik'in 1999 seçimlerinde bütün Rusya'nın partisi olma hedefine ulaşma anlamında önemli bir adım attığını söylemek gerçekçi olacaktır. Şüphesiz ki bu sonuç değerlidir. Ancak, Birlik'in yakaladığı bu destek herhangi bir Batı demokrasisindeki gibi parti programının ilanı, halka tanıtımı şeklinde gerçekleşmemiştir. Birlik'in herhangi bir programı yoktur ve seçimlerde seçildikten sonra bile kısa sürede ilan edilmeyecektir. Rusya'da partiye olan destek Başkanlık Yönetimi müdür yardımcısı İgor Şabdurasulov ile ekibinin başarısının bir sonucudur. Daha önceden Primakov'a destek vereceğini açıklayan on kadar valiyi ikna etmiş ve Aralık 1999 seçimleri öncesinde 39 valinin desteğini almıştır.⁶³⁹ Primakov (Anavatan-Bütün Rusya)'un bu yenilgisi hemen arkasından yapılacak olan başkanlık seçimlerinde kendisine şans görmemesi sonucunu doğuracak ve dolayısıyla Putin'in rakibi olamayacaktır.

Yeltsin'in görevi bırakması, Çeçen savaşı ile halkın desteğini kazanan Putin'in Aralık 1999 seçim sonuçlarında Birlik'e olan yakın duruşu, henüz başkanlık seçimlerinden önce sonuçlara dair güçlü sinyaller vermiştir. Putin'in başkan seçilmesinin hemen ardından Mayıs 2000'de gerçekleşen parti kongresi ile partiye

---

⁶³⁷ 1999 seçimlerinde barajı aşan tüm partilerin (RLDP, Birlik, Yabloko, Anavatan-Bütün Rusya ve Haklı Güçler Birliği (Union of Right Forces)) seçmen analizi için bakınız: Ek III: Seçmen Karakteristikleri, 1999.

⁶³⁸ New Russia Barometer VIII, conducted by VTsIOM (All-Russian Centre for the Investigation of Public Opinion) on behalf of the Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Fieldwork 13–29 January 2000.

⁶³⁹ Rakhmanova, 2016, s. 132.

dönüşümün tamamlanmasını teşvik etmesi parti bütünlüğünü sağlamıştır. 2001 yılı sonunda da Anavatan-Bütün Rusya ile birleşerek *Birleşik Rusya (Yedinaya Rossiya)* adını almıştır. Rusya siyasetinde Başkan'ın bir parti üyesi olma yasağı bulunmamasına rağmen Başkanlık görevinde iken partilerüstü kalmayı tercih eden Putin iktidar partisi ve iktidara yakın olan partilerin desteğini almıştır. Özellikle parti bağlantısı olmadan seçilen bağımsız vekillerin ve iktidar partisi olmayı başaramayan Evimiz Rusya gibi hareketlerin vekilleri Putin'i parlamento oylamalarında desteklemiştir. Bu anlamda merkezin sol ve sağında bir politik duruş sergileyen isimler derin ideolojik farklılığa sahip olmadıklarından beraber oy kullanabilmişlerdir.⁶⁴⁰

3.2.3.2. Diğer Partiler

Önceki onyıla göre Putin döneminde Duma'daki üyelerin dağılımının daha az olması ve Birleşik Rusya Partisinin 2003 yılından beri mutlak çoğunluğu elinde bulundurması BR haricindeki Rus siyasal partilerinin etkisini sınırlandırmıştır. 2001 yılında kabul edilen Siyasal Partiler Kanunu ile parti kurulmasının zorlaştırılması ve 2007 yılında Duma üyelerinin yarısının dar bölge sistemi ile seçilmesi uygulamasından vazgeçilmesi Rus siyasal partilerinin Duma'da yer almasını zorlaştırmıştır.⁶⁴¹ Artık siyasal partiler Rusya'da daha geniş coğrafyalarda etkili olmak ve %7 seçim barajını aşacak desteğe sahip olmak zorundadır.

Bu şartlarda Putin dönemi Duma'sında varlık gösteren ve konsolide olan rejime entegre olabilen partiler Vladimir Jirinovski'nin LDPR'si, RFKP ve Adil Rusya (Spravedlivaja Rossiya) olarak belirlemiştir. Ancak bu partilerin hiçbiri gerçekten muhalefet yapma potansiyeline erişememiştir.

LDPR 1990 yılında KP liderliği tarafından kurdurulan sağ-kanat milliyetçi muhalefet oylarının gerçek bir muhalefet partisini engellemek üzere kurulmuştur.⁶⁴² RFKP 90larda Yeltsin için gerçek bir tehdit oluştursa da 2000lere gelindiğinde sistem

⁶⁴⁰ Thomas F. Remington, 'Putin and the Duma', *Post-Soviet Affairs*, Vol. 17, No. 4, 2001, s. 294.

⁶⁴¹ Thomas Remington, "Patronage and Party of Power: President-Parliament Relations under Vladimir Putin," s. 975.

⁶⁴² Gerrit Krol, "Legislative Performance of the Russian State Duma: The Role of Parliament in an Authoritarian Regime," *East European Politics*, Vol. 33, No. 4 (2017), s. 458.

içerisinde bir muhalif parti olarak kalmış ve Putin'e tehdit oluşturmamıştır.⁶⁴³ 2006 yılında Dimitri Rogozin'in *Rodina* (Anavatan) partisi ve Federasyon Konseyi Sözcüsü Sergey Mironov'un partisi *Partia Jizni* (Yaşam Partisi)'nin birleşmesi ile oluşan *Adil Rusya*, liberal ekonomi politikaları sonucunda RFKP'ye kayacak oyları toplamak amacıyla Kremlin yönlendirmesiyle kurulmuştur. Bu üç muhalefet parti de Başkan Putin'e meydan okuyacak konumda değildir. Üstelik Putin'in ülke siyasetine ağırlığına koyması ve neredeyse her iç ve dış politika konusunu vatanseverlik üzerinden bizden olanlar ve olmayanlar ayrımı ile değerlendirmesi sonucunda partiler sistem içerisinde kalmak için Putin'e desteklerini sunmuşlardır.⁶⁴⁴

Kırım'ın Mart 2014'te ilhakı ve sonrasındaki uluslararası yaptırımlar birkaç ayık ses haricinde bu partilerin Putin'e desteği ile sonuçlanmıştır. Renkli devrim korkusu, Kırım'ın ilhakı, yaptırımlar ve Rusya'nın kendine özgü 'egemen demokrasi' olma ideali vatanseverlik çerçevesi altında işlenmekte ve Duma'daki diğer partilerin desteği adeta Putin tarafından üretilmektedir. Birleşik Rusya'ya ve Putin'e göbek bağı ile bağlı *Adil Bir Rusya* gibi milliyetçi politik duruşu ile LDPR de birçok konuda Putin'in yanında yer almışlardır. Son olarak Kırım'ın ilhak kararının alındığı gün düzenlenecek olan 18 Mart 2018 başkanlık seçimlerine 3 ay kala Duma'daki 6 siyasi partinin 4'ü Putin'i destekleyeceğini açıklamıştır.⁶⁴⁵ *Adil Bir Rusya* lideri Sergey Mironov desteğini şöyle ifade etmektedir:

“Bizim için birincil derecede önemli olan Vladimir Putin'in Birleşik Rusya adına değil bağımsız aday olarak seçimlere katılmasıydı. Bu şelikde, Rusya'da en geniş siyasi ve sosyal desteği arayacağını duyurdu ve biz de böyle cevap vereceğiz.”⁶⁴⁶

⁶⁴³ Derek S. Hutcheson, “Party Cartels Beyond Western Europe: Evidence From Russia,” *Party Politics*, Vol. 19, No. 6 (2013), s. 918.

⁶⁴⁴ Vladimir Gelman, “Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy”, *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6, ss. 922-924.

⁶⁴⁵ Putin'in bu seçimdeki muhtemel rakipleri Duma'da yer alan LDPR'nin uzun yıllar değişmeyen adayı Jirinovski, RFKP'nin bu sefer sürpriz bir şekilde önceki 5 seçimde yarışan Züganov'un yerine aday gösterdiği 57 yaşındaki Pavel Grudinin, medyada çokça görünmesiyle tanınan Ksenia Sobçak'tır. Putin'e, düzenlediği protestolar ve halktan aldığı destekle, gerçek bir rakip olabileceği değerlendirilen muhalif Aleksey Navalny'nin adaylık başvurusu ise daha önceki yıllarda bir davada aldığı ceza nedeniyle Merkezi Seçim Komisyonu'nca reddedilmiştir.

⁶⁴⁶ “Two Russian political parties decide not to contest Putin”, Euronews, 26.12.2017 <http://www.euronews.com/2017/12/26/two-russian-political-parties-decide-not-to-contest-putin> Erişim: 09.01.2018.

Sivil Platform lideri Rıfat Şakhutdinov da partilerinin tarihsel olarak Putin'in izlediği yolu desteklediğini belirterek özellikle Kırım ile birlikte zor zamanlar geçirdiklerini ve siyasal olgunluğa ulaştıklarını belirtmiştir.⁶⁴⁷ Görüldüğü gibi parlamentodaki siyasi partilerin faaliyetleri hükümet politikalarına veya yasa tekliflerine muhalefet etmekten çok uzaktır. Adil Bir Rusya milletvekili Gennadi Gudkov'un ifadesiyle parlamentoda partilerin birbirlerini eleştirmesi-etkilemesi bile muhalefet yoluyla değil de Başbakan veya parti liderlerinin kişisel görüşmeleri ile olmaktadır.⁶⁴⁸ Bu şartlar altında sistemsel muhalif partiler hükümeti eleştirmekte zayıf kalmaktadır ve Birleşik Rusya'ya muhalefet etmekten ziyade bunları desteklemek ve parlamentoda onaylanma sürecini kolaylaştırma görevi üstlenmektedir.⁶⁴⁹

Putin dönemi Duma yasama faaliyetlerinden elde edilen veriler bu ifadeleri doğrulamaktadır. 2003-2007 yasama döneminde (4. dönem) yasa tekliflerinin %95,1'i BR üyesi milletvekilleri tarafından verilmiş ve %84,5'i Duma çoğunluğu ile yasalaşmıştır. 2007-2011 dönemi (5. dönem) de benzer sonuçlar verirken 2011-2016 döneminde (6. Dönem) bu oranlar sırasıyla %98,9 ile %79,5'tir.⁶⁵⁰ (Ek V: Sponsor Partilerine Göre Yasa Değişikliği Betimleyici İstatistikleri) Görülmektedir ki yasa tekliflerinde BR haricindeki partiler varlık gösterememekte ve yasa tekliflerinin Duma çoğunluğunca onaylanmasına da etki edememektedirler. Bu da Putin liderliğinde Birleşik Rusya'nın Duma'ya ve dolayısıyla da ülke siyasetine hâkimiyetine yol açmaktadır. Sonuç olarak görünürde rekabetçi ancak uygulamada rekabetten uzak otoriter bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu otoriter yapı belirli bir konsolidasyon seviyesine ulaştıktan sonra tüm devlet kurumlarında olduğu gibi yargıda da rolünü belirleme ve benimseme sürecine yol açmaktadır.

3.2.4. Yargı

Putin iktidara geldiğinde ne KGB'nin devamı olan FGS'yi ne komünistlerin çoğunluğunda olan parlamentoyu ne özerk bölge ve cumhuriyetlerin liderlerini ve ne de yargıyı kontrol edecek durumdadır. Kısa zaman içerisinde kendisinin Petersburg klanını

⁶⁴⁷ "Two Russian political parties decide not to contest Putin", Euronews, 26.12.2017.

⁶⁴⁸ Gerrit Krol, 2017, s. 458.

⁶⁴⁹ Vladimir Gelman, "Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy," s. 922.

⁶⁵⁰ Gerrit Krol, 2017, s. 459.

kilit makamlara atayarak ulusal kaynakların kendisine sadık ellerde toplanmasını sağlamıştır.⁶⁵¹ Benzer şekilde ülkedeki tek yargının da diğer devlet kurumları gibi ancak kendisine sadık yargı olabileceğini ispatlamıştır. Buna rağmen Putin iktidarının ilk yıllarında yargıda reform adına önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

Artan devlet gelirleri yargı bütçesine de yansımıştır. Yargıçların gelirlerinde önemli artışlar yapılmış, yargı binaları iyileştirilmiş, yargı sürecinin dijital ortamdan takibi amacıyla veritabanlarına aktarımı gerçekleştirilmiştir. 2002-2006 dönemi Yargının İyileştirilmesi Planı çerçevesinde 44 milyar ruble kaynak bu alana ayrılmıştır. Aynı dönemde Putin iktidarı *dikey güç* yönetim anlayışı ile uyumlu bir şekilde “hukukun diktatörlüğünü” savunmuş ve farklı idari düzeylerdeki hukuksal uyuşmazlıkları çözümlenmeye girişmiştir. 2002 yılında yeni ceza kanunu ve 2003 yılında da yeni medeni kanun kabul edilmiştir. Çekişmeli (adversarial) hukuk sistemine yönelik uygulamalar artırılmış, jüri yargılaması Çeçenistan haricindeki tüm birimlerde tercih edilebilir hale getirilmiştir.⁶⁵²

Yargı bağımsızlığı açısından olumlu bir gelişme olan yargıçların yaşam boyu görevde kalmaları ve kendi iç denetimlerini yapabilmelerine imkân sağlayan düzenlemelerin ise Putin’in ilk yıllarında altı oyulmuştur. 2002 yılında yapılan düzenlemeye kadar yargıçların niteliklerini belirleyen komisyonun tüm üyeleri yargıçlardır. 2002 değişikliğiyle üyelerin üçte birinin parlamento tarafından seçilen halkın temsilcileri olmasına ve Başkan’ın da bir temsilcisinin her komisyona katılmasına karar verilmiştir.⁶⁵³ Bu komisyon her boşalan pozisyon için bir yargıcı Başkana önerecek, onaylanan yargıç üç yıl süreyle görev yaptıktan sonra parlamento onayıyla yaşam boyu göreve atanacaktır. Kısacası, hem yargısal bürokrasi hem de hükümet tarafından yargıçların kariyeri kontrol altındadır.⁶⁵⁴

---

⁶⁵¹ “Putin’s Court”, Chapter V, Ben Judah, *Fragile Empire: How Russia Fell in and out of Love with Vladimir Putin* (Yale University Press, 2013), s. 115.

⁶⁵² Peter H. Solomon Jr., “Assessing the Courts in Russia: Parameters of Progress under Putin,” *Demokratizatsya*, Vol. 16, Issue 1 (2008), s. 67.

⁶⁵³ 2004 yılında Federasyon Konseyi Başkanı Sergey Mironov tarafından parlamentoya sunulan öneri komisyonun yargıç üyelerinin sayısını %50’ye indirmektedir. Öneri reddedilmiştir.

⁶⁵⁴ Maria Popova, *Politicized Justice in Emerging Democracies: A Study of Courts in Russia and Ukraine* (Cambridge University Press, 2012), s. 57.

Bu değişiklik genel olarak yürütmenin yargı üzerinde özel olarak da Putin'in mahkemeler üzerindeki siyasi baskısını önemli derecede artıran bir adım olarak değerlendirilmiştir. ⁶⁵⁵ Akkutay'ın Anayasanın 85. Maddesine⁶⁵⁶ atıfla ortaya koyduğu devlet başkanının uzlaştırma yetkisi de siyasi baskı aracı olarak kullanılabilir. Devlet kurumları arasında herhangi bir uyuşmazlık çıkması durumunda 85. Maddenin birinci fıkrası devlet başkanına uzlaştırma görevi vermektedir. Başkanın bu görevi çerçevesinde kurumlar arası uzlaşa sağlanması herhangi bir problem yaratmayacaktır. Ancak, uzlaşa yolu bulunamaması durumunda konunun yargıya aktarılması sadece devlet başkanı tarafından yapılabilmekte ve diğer kurumlar tarafından böyle bir adım atılamamaktadır. Sonuçta devlet başkanının konuyu yargıya aktarmaması olasılığı da vardır. Dolayısıyla devlet kurumlarının işlemleri ile ilgili taviz vermesi istenebilecek ve bu da yargıyı yürütmeye bağımlı hale getirecektir.⁶⁵⁷ Üstelik bu durum federe devletler de dâhil edilerek düşünülürse yargı bağımsızlığındaki problemler daha da netleşmektedir. Federe devlet yargı organlarının vermiş olduğu kararların idare ile çelişmesi durumundaki uyuşmazlıklarda da başkan yetkili olduğundan federe devlet yargı bağımsızlığından bahsetmek mümkün olmayacaktır.

Bu düzenlemelerin öncesi ve sonrası üzerine kesin yargıda bulunmak oldukça zor olsa da Solomon, gayri resmi uygulamalar yoluyla güçlü olanın yargısal süreci etkileyebildiğini ileri sürmektedir. Ona göre, Rusya *mübadele ilişkisine* dayalı bir ilişkiler ağıyla varlığını sürdürmekte ve on iki (6+6) yıllığına seçilen mahkeme başkanları yerel yöneticiler ve nüfuzlu insanlarla iyi geçinmek zorundadır. Terfi ve görevden alma süreçlerinde nitelik komisyonunun mahkeme başkanının tavrını referans alması sonucunda burada da bir hiyerarşi oluşmaktadır. Sonuçta mahkeme başkanı da

---

⁶⁵⁵ Kathryn Hendley, "Assessing the Rule of Law in Russia," *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, Vol. 14, 2006, s. 355.

⁶⁵⁶ 1. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, Rusya Federasyonu devlet organları ve Rusya Federasyonu federe unsurlarının devlet organları arasında, ayrıca Rusya Federasyonu federe unsurlarının devlet hâkimiyet organlarının aralarındaki uyuşmazlıkları çözmek için uzlaşma prosedürlerini kullanabilir. Uzlaşma kararının alınamaması durumunda Cumhurbaşkanı sorunu çözmek için konuyu ilgili mahkemeye devredebilir.

2. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı, Rusya Federasyonu devlet unsurları yürütme organlarının düzenlemelerinin yürürlüğünü, bu düzenlemeler Rusya Federasyonu Anayasası'na ve federal kanunlarına, Rusya Federasyonu'nun uluslararası yükümlülüklerine aykırı olduğunda veya sorun ilgili mahkemede çözümlenmeden, insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin ihlali durumunda durdurulabilir."

⁶⁵⁷ Ali İbrahim Akkutay, "Rusya'da Yargı Bağımsızlığı ve Hâkim Teminatı," *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XII, 2008, s. 355.

dış istekler için bir kanal olarak kullanılmaktadır ve dava istenilen yargıca verilebilmektedir.⁶⁵⁸

2013 yılı yargı reformu ile Rusya Ticaret Mahkemesi'nin görevinin sonlandırılıp ikili yargı sistemine son verilmiştir.⁶⁵⁹ Yüksek mahkemenin tüm davalara bakacak tek yüce mahkeme olarak görevine devam edecek olması ise daha çok davanın siyasallaşacağı yorumlarına yol açmıştır.⁶⁶⁰ Rus siyasetine damga vuran Yukos davası gibi davaların yaşandığı süreç sonrasında Yüksek Mahkeme altında yargıç sayısının ve dolayısıyla kapasitesinin azaldığı yeni dönemde ticari davaların daha fazla siyasal etki altında kalacağını düşünmek yanlış olmayacaktır.

Gerek bu düzenlemeler ve gerekse de uygulamada karşılaşılan zorluklar sonucunda yürütmeyi güçlendiren ve yargıyı kendi bağımsızlığını yürütmeye karşı kullanamayacak duruma getiren pratikler hukukun üstünlüğü ilkesinin gerçekleşmesini engellemektedir. Yargıçları seçme yöntemi ve baskı altında olduklarını hissettiren gelişmeler yargı bağımsızlığını zedelemiştir.⁶⁶¹ Yargısal Nitelik Komisyonu'ndaki değişiklikler de Putin'in yargı üzerinde daha fazla etkili olma girişimi olarak değerlendirilmiş siyasal müdahalenin başlangıcı olduğu tespit edilmiştir.⁶⁶²

Yargıçların atanmasında devlet başkanının teklifi yargı bağımsızlığını zedeleyici değilse de başkanın başsavcının görevden alınması için Federasyon Konseyi'ne teklifte bulunabilmesi başsavcının başkanın etkisinde kalmasına yol açacaktır. Siyasi bir nedenle de başkanın başsavcıyı görevden alma teklifi ve Federasyon Konseyi'nin olası onayı yargı bağımsızlığıyla ters düşmektedir.⁶⁶³ Bu durumda başsavcının başkan ve hükümet aleyhinde harekete geçmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır. Kamuoyunda infial yaşanmasına sebebiyet veren olaylar veya 2011 seçimlerinde olduğu gibi hile iddiaları sonucunda yürütme etkisindeki yargının harekete geçemediği durumlarda ise protestolar yaşanabilecektir.

⁶⁵⁸ Peter H. Solomon Jr., "Assessing the Courts in Russia: Parameters of Progress under Putin", s. 68.

⁶⁵⁹ Ekaterina Mishina, "Hostile Takeover: On Putin's 'Judicial Reform'", Institute of Modern Russia, 17 October 2013.

⁶⁶⁰ William Partlett, "Judicial Backsliding in Russia", Jurist - Academic Commentary, 30 September 2014 <http://www.jurist.org/forum/2014/09/william-partlett-russia-reform.php> Erişim: 04.01.2018.

⁶⁶¹ Ali İbrahim Akkutay, "Rusya'da Yargı Bağımsızlığı ve Hâkim Teminatı," s. 352.

⁶⁶² Kathryn Hendley, 2006, s. 35.

⁶⁶³ Akkutay, s. 354.

3.2.5. Protestolar

Putin dönemini Yeltsin döneminden ayıran önemli özelliklerden birisi de protestoların doğasıdır. İktidara geldikten sonra atılan ilk adımlardan biri sendikaları ‘dikey güç sistemi’ne entegre ederek “hukukun diktatörlüğü” sisteminin kurulması amacıyla yasaların çıkarılması olmuştur.

Sovyet döneminde kabul edilen ve 1971 yılından kalma bir yasa ile düzenlenen sendikalar hakkında 2001 yazında yeni bir yasa çıkarılmıştır. 2001 yasası hükümetle müzakerelerde yer almak için tüm Rusya’da faal olmak şartının yanı sıra sendikaların ortak müzakere komitesi kurma üzerinde anlaşmasını (anlaşamazsalar Rusya Bağımsız Sendikalar Federasyonu (FNPR) doğrudan ve tek başına katılacaktır)⁶⁶⁴ ve grev kararının alınabilmesi için çalışanların üçte iki çoğunluğunun evet oyu kullanması zorunluluğunu getirmiştir.⁶⁶⁵ Yeni düzenlemeler ile grev kararı için üçte iki çoğunluk gerektiğinden işçiler grev kararı alamamış ve 2000 yılında 817 olan grev sayısı 2001 yılında 291, 2002’de 80 ve 2003’te 67’ye düşmüştür.⁶⁶⁶ Sosyolog Boris Kagarlitski’ye göre bu yolla FNPR, işçilerin haklarını savunmaktan vazgeçerek hükümet desteği ile sendikalar üzerinde tekel hakkı kazanmış ve Sovyet modeline benzeyen neredeyse hükümetin bir dış organı haline gelmiştir.⁶⁶⁷

Genel olarak hükümetin kararlarından rahatsız olanların protestoları ise hem güvenlik kuvvetleri tarafından sert bir şekilde bastırılmış hem de hükümet kontrolündeki medya tarafından protestocular suçlu ilan edilerek dikkatler farklı yöne çekilmeye çalışılmıştır. 2004 yılında yapılan yasal değişiklikle emeklilerin ücretsiz ulaşım hakkının ellerinden alınması ve bazı ayni yardımların yerine ödeme yapılması yaşlı kesimleri ve emeklileri rahatsız etmiş, Moskova, Petersburg gibi şehirler de dâhil olmak üzere protestolar yaşanmıştır. Perviy Kanal, Rossiya ve NTV günler süren

---

⁶⁶⁴ Sendikalar eğer ortak müzakere komitesi kurmak konusunda anlaşamazsalar Rusya Bağımsız Sendikalar Federasyonu (FNPR: Federatsiya Nezavisimyykh Profsoyuzov Rossii) doğrudan hükümetle müzakerelerde yer alacaktır. Bu düzenleme açıkça FNPR’ye tekel olarak hükümetle müzakerelerde rol alma şansı tanımaktadır. Çünkü ortak müzakere komitesi kurmak için bir araya gelindiğinde FNPR’nin anlaşmaz tutum takınması müzakerelere doğrudan katılması için yeterli olmaktadır.

⁶⁶⁵ Graeme B. Robertson, *The Politics of Protest in Hybrid Regimes: Managing Dissent in Post-Communist Russia*, s. 150.

⁶⁶⁶ Graeme B. Robertson, s. 148.

⁶⁶⁷ Graeme B. Robertson, ss. 151-152.

protestolar süresince Kremlin çizgisini izlemiş, protestoculara Kremlin’le işbirliğini önermiş ve Başbakan Yardımcısı Aleksandr Zukov, Duma sözcüsü Boris Grizlov gibi isimler *Vremya* ve *Vesti Nedeli* gibi haber programlarında konuk edilerek problemin yerel uygulayıcılardan kaynaklandığını ileri sürmüşlerdir.⁶⁶⁸ Aynı süreçte güvenlik güçleri protestoculara sert müdahaleler gerçekleştirmiş, 67 yaşında bir emekli olan Galina Tolmaçeva tutuklanarak bayılana kadar dövülmüştür. Moskova Oblastı Valisi herkesin kameralarla kaydedildiğini söyleyerek tehdit de bulunmuştur.⁶⁶⁹ Ukrayna’da renkli devrimin hemen ardından gelen bu protestolar Putin ve ekibine behsettiğimiz gibi hem protestolarla yeni baş etme yolları öğretmiş⁶⁷⁰ hem de yeni düzenlemeler için meşruiyet kaynağı olarak kullanılmıştır. Putin döneminin ilk geniş çaplı protestoları Putin’in yasayı yeniden ele alma kararı, baskı, zorlama ve bazı yerel tavizlerle sona ermiştir.

Muhafiz siyasi partilerin etkisini kıran Putin, 2005 Pamuk Devrimi (Sitsevaia Revoliutsiia) olarak bilinen emeklilerin protestoları ile kendisine tehdit olabilecek potansiyel odakları sivil örgütlenmeler olarak belirlemiştir. Şiddetle bastırmanın yanı sıra sivil toplum örgütlerinin yasal düzenlemelerle önünün kesilmesi, protestoların gerçekleşmeden önce engellenmesi ve karşı protestoların örgütlenmesi gibi Sovyet dönemini çağrıştıran yöntemler devreye sokulmuştur. Bu yöntemleri doğuran ana sebep tam otoriter bir yönetime nazaran melez rejimin meşruiyet kaynaklarını düşünerek sosyal ve siyasal hayatı tamamen kontrol altına almaktan kaçınmasıdır. Bu zorluk melez rejimleri yeni yöntemler keşfetmeye itmiştir.

Rusya’da Putin iktidarı, kendilerine tehdit oluşturabilecek ve haberdar dahi olamadıkları tek yapı olarak STK’ları görmüş ve bu alanda düzenlemelere girişmişlerdir. 2006 yılında çıkarılan yasa ile STK’lar yeniden tescil edilmek zorunda bırakılmış, tüm mali kaynaklarını, her gün gerçekleştirdikleri aktivitelere kadar bildirmek zorunda bırakılmıştır. Üstelik sevlet yetkilileri istedikleri zaman toplantılarına

---

⁶⁶⁸ “Television and Social Benefits Refrom”, Tina Burret, *Television and Presidential Power in Putin’s Russia* (Routledge, 2011) <http://books.google.com.tr> Erişim: 23.12.2017.

⁶⁶⁹ Graeme B. Robertson, ss. 178-180.

⁶⁷⁰ Protestolar henüz sürerken aynı yıl Nisan ayında planlanan 100 rublelik zam Mart ayına çekilerek 240 ruble olarak uygulanacağı açıklanmıştır. Claire Bigg, “Protests across Russia force Putin to double increase in pension payments,” *The Guardian*, 19.01.2005.

katılabilecek ve denetleme yapabilecektir.⁶⁷¹ Daha sonra çıkarılacak olan ‘Yabancı Ajan’ yasasının temellerini oluşturan bu düzenlemelerle muhalif STK’lar işleyemez hale getirilmeye çalışılmış ve vatandaşların gözünde dış odaklar için çalışan zararlı ve ajan örgütlemeler olarak itibar kaybına uğratılmıştır. Dahası *yabancı ajan* yasal düzenlemeleri Duma Yardımcısı Sözcüsü Piyotr Tolstoy’a göre her bir Rus vatandaşına eğer yabancı ajan olarak kayıtlı bir kuruluşun sosyal medya paylaşımı ise bunu kendi paylaşımında belirtme zorunluluğu getirmektedir.⁶⁷²

Kremlin’in tam otoriter yönetimlerin, Sovyetlerin, yöntemlerine başvurmadan bir yandan rekabeti devam ettirerek diğer yandan da kendilerinin galip çıkacağı bir mücadelenin temellerini oluşturmaya çalıştığı sistemin diğer bir ayağı da iktidar yanlısı sosyal hareketlerin örgütlenmesidir. Putin yanlısı gençlik örgütlenmeler olarak ortaya çıkan bu gruplar Kremlin politikalarına destek veren gösteriler yaparak meydanları doldurmuş, onbinlerce kişilik protestolar gerçekleştirmiş, eğitim kampları düzenlemiştir.

2000’lerin başında Vasiliy ve Boris Yakimenko kardeşlerin liderliğini yaptığı *Yeduşçie Vmeste* (Beraber Yürüyenler-Moving Together) 2005 yılında *Naşi* (Bizimkiler)’ye dönüşmüştür. Ülkenin önemli holdinglerinden mali destek toplayabilen bu örgüt Kremlin yanlısı olmasının verdiği avantajla hükümet tarafından STK’ların desteklenmesi için ayrılan fonlardan milyonlarca ruble yardım almıştır. *Ulusal Bolşevik Partisi* (NBP), *Genç Yabloko*, *Putinsiz Yürüyenler*, *Hayır De!* gibi gençlik gruplarının renkli devrimler atmosferinin Rusya’daki tezahürü olarak seslerini duyurmasıyla daha da genişleyen Naşi, özellikle 2007-2008 Duma ve Başkanlık seçimlerinde aktif rol almıştır. Seçimler sonrasında başta liderleri Vasiliy Yakimenko gibi önde gelen isimleri ödüllendirilerek daha yüksek makamlara hatta parlamento üyeliğine geçmiştir.⁶⁷³

Medvedev’in görece daha yumuşak tutumunun da etkisiyle daha sakin geçen birkaç yılın sonunda Putin yeniden aday olacağı sinyali vermiş ve Medvedev’i

⁶⁷¹ Josh Machleder, “Contextual and Legislative Analysis of the Russian Law on NGOs,” Indem Foundation, Moscow, 16 March 2006.

⁶⁷² “Pol’zovateley sotssetey obyazhut delat’ ssylki pri ispol’zovanii materialov SMI-inoagentov”, İnterfax.ru, 11 Ocak 2018.

⁶⁷³ Graeme B. Robertson, ss. 194-196.

başbakan olarak atayacağını belli etmiştir. Muhalif kesimler tarafından satranç hamlesine atıfla rok yapma (*rokirovka*) olarak adlandırılan bu hamle sonrasında protestolar artmıştır. Aralık 2011 Duma seçimlerinin yaklaşması sebebiyle iki seçimin yapılacağı bu birkaç aylık dönemde muhalefete karşı şiddet kullanımından geri durulmuştur. Aksine, daha liberal bir döneme geçileceği sinyalleri verilmeye başlanmıştır. Medvedev'in 'modernleşme projesi' ve Rusya'da Silikon Vadisi (*Skolkovo*) yaratma vaadinin gerçekleşmemesi seçmenlere taviz verilmesi sonucunu doğurmuştur.⁶⁷⁴ Duma seçimlerinde Birleşik Rusya'nın yaklaşık %15 oy kaybetmesi ve bu oyların başta RFKP olmak üzere SR ve LDP'ye kaydığının açık olması Putin'in başkanlık seçimi öncesindeki tutumunu iyice yumuşatmasına sebep olmuştur. Baskı ve şiddet politikalarının zaten yaygın olan protestoları⁶⁷⁵ ateşleyeceğini bilen Putin, melez rejimlerin önemli özelliği olan kamuoyuna sınırlı ölçüde istediklerini kendi yöntemleri ile verme tekniğini kullanmıştır. Başkanlık seçimlerine kadar muhalefetin argümanlarının bizzat iktidarın kendisi tarafından dikkate alındığını gösteren adımlar atılmıştır.⁶⁷⁶

- a) Uzun yıllardır TV ekranlarından uzak olan muhalif figürler ekrana geri dönebilmiştir,
- b) İktidar partisi çevresinden daha liberal isimler yüksek sesle düşüncelerini dile getirmeye başlamıştır,
- c) Bütçe önceliklerinin yeniden ele alınması, daha fazla diyaloga başvurulması ve hatta hapsedilen muhalif oligark Mihail Hodorkovski'nin serbest bırakılması gerektiği dile getirilmiştir,
- d) Medvedev, bölgesel liderlerin seçilmesi uygulamasının geri getirilmesi gerektiğinden bahsetmiştir,

---

⁶⁷⁴ Lilia Shevtsova ve David J. Kramer, "Medvedev The Phony", *Foreign Policy*, 7 May 2012.

⁶⁷⁵ Aralık 2011 seçimlerinin ardından düzenlenen protestolarda Putin'den istenilenler şunlardır: seçimlerin geçersiz sayılması, siyasi tutukluların serbest bırakılması, seçim hileleri ile ilgili soruşturma başlatılması, yeni bir siyasi partiler ve seçim kanunu ile muhalefet partilerinin tescilinin kolaylaştırılması. "TSIK priznal nesostoyatel'nymi 90 protsentov zhalob na dumskiye vybory", Lenta.ru, 04.02.2012 <https://lenta.ru/news/2012/02/04/ninety/> Erişim: 26.12.2017.

⁶⁷⁶ John Besemeres, "Putin's Phoney War," Inside Story / Swinburne University of Technology, 1 March 2012 <http://insidestory.org.au/putins-phoney-war/> Erişim: 25.12.2017.

e) Medvedev’le ters düşerek hükümetten uzaklaşan Putin’in yol arkadaşı eski bakan Aleksey Kudrin 18 ay içerisinde yeniden seçimlere gidilmesi çağrısında bulunmuştur.

Komünizm sonrası dönemin en kalabalık protestoları ile karşı karşıya kalan Putin muhalefete karşı yumuşak bir tavır takınmıştır. Aynı dönemde söylemlerini dış güçlerin Rusya’yı yıkma planları, içeride de hükümeti devirme hazırlıklarının varlığı üzerine yoğunlaştırmıştır. Protestolara karşılık yine Kremlin yanlısı gençlik örgütlenmeleri harekete geçmiş hatta hükümete bağlı birimlerden ve fabrikalardan işçiler alanlara taşınarak tartışma Rus vatanseverliği temasına çekilerek sahiplenilmiştir.⁶⁷⁷

Demokratikleşme ve daha özgür bir yönetim umudu veren bu kısa dönemin sonunda başkanlık seçimlerinin % 63,6 ile ilk turda Putin tarafından kazanılması *rokirovkanın* beklenen sonucu verdiğini göstermiş ve Medvedev başbakan olarak atanmıştır. Seçimlerin ertesi günü adil ve özgür bir seçimin gerçekleştirilmediğini savunan muhalifler Moskova’nın Puşkin Meydanı’nda izinli bir gösteri düzenlemiştir. Ancak, belirlenen saatlerin sonunda meydandan ayrılmayacaklarını açıklayan protestocular polis tarafından dağıtılmış, aralarında muhalefetin önde gelen isimlerinden Aleksiy Navalny, Sergey Udaltsov ve İlya Yaşin’in de bulunduğu yaklaşık 250 kişi gözaltına alınmıştır. 10 Mart’ta yeniden meydanlara çıkan 10 ile 25 bin arasındaki protestocu polis tarafından dağıtılmıştır.⁶⁷⁸ Aynı anda şehrin farklı meydanlarında renkli devrimlere atıfla kendilerini *turuncu devrim karşıtları* olarak adlandıran gruplar karşı protestolar düzenlemiştir. 6 yıllık yeni bir döneme başlayan ve 2018 Mart’ında yeniden seçilerek bunu 12 yıla çıkarma imkânı bulunan Putin bir daha Aralık 2011 ve Mart 2012 seçim dönemlerini kapsayan dönemdeki görece özgür ve umut veren dönemi hatırlamayacaktır. 3 ay sonra Putin, “Bazı vatandaşların sokaklar da dâhil olmak üzere ifade özgürlüğü hakkını garanti altına alırken toplum da diğer vatandaşları radikalizmden korumalıdır” diyerek protestoculara verilecek cezaları artıran kanunu

---

⁶⁷⁷ John Besemeres, a.g.e.

⁶⁷⁸ Jim Nichol, “Russia’s March 2012 Presidential Election: Outcome and Implications,” Congressional Research Service Report for Congress, 14 March 2012, s. 8.

onaylaması ile tutumunu netleştirmiştir.⁶⁷⁹ 2018 yılı başında Levada'nın çalışmasına göre Rus halkının %10'dan daha az bir kesimi siyasi veya toplumsal bir protestoya katılmaya hazırlıklı olduğunu ortaya koymuştur.⁶⁸⁰ 2011-2012 protestoları döneminde zirveye çıkan bu oran, Putin döneminin en düşük oranıdır. Şüphe yok ki tüm bu siyasal dönüşüm Rus siyasal elitlerini de dönüşüme zorlamıştır.

3.2.6. Elitlerin Dönüşümü

Elitler çağdaş Rus siyasetinin temel öğeleridirler. Coğrafyanın getirdiği sert iklim koşullarında işgal saldırıları altında gelişen Rus devlet anlayışı yüzyılları kapsayan bürokratik bir yönetim tarzını beraberinde getirmiştir. Siyasi idare ve ekonomiyi sırtında taşıyan kesimin kol kola ilişkisi içerisinde bulunduğu bu yönetim tarzı, çağdaş siyaset bilimi kavramları çerçevesinde oligarşik bir yönetime denk gelmektedir.⁶⁸¹ Sovyet dönemi *nomenklaturasından* bugünkü oligarşik yapıya geçişin temellerinin atıldığı Yeltsin'in ilk yılları, çöküş öncesinde de bu sınıf içerisinde hem siyasi hem de ekonomik varlıklarını yeni bir finansal sistemde kullanmaya hazır kesimler olduğunu göstermektedir. Geçiş döneminde Macaristan veya Polonya'da olduğu gibi eski elitlerle muhaliflerin müzakere sürecine tanklık etmeyen Rus siyasetinin dönüşümü siyasi liderliğin dayatması sonucu gerçekleşmiştir. Bu nedenle demokratikleşmeden liberalleşen Rusya, geçiş sürecini seçimlere dayalı meşruiyet üzerinden değil de patronaj ilişkisine dayalı enformel siyaset yoluyla karar alma yöntemini izleyerek atlatmıştır.⁶⁸² Ancak bu yöntem, elitler arasında işbirliğini

---

⁶⁷⁹ İnsan hakları danışmanı Mikhail Fedotov'un kamuoyuna açıkladığı itirazlarına rağmen Putin kamu düzenini bozan protestoculara ülkedeki yıllık ortalama geliri aşan 300 bin ruble (\$ 9100) değerindeki cezanın verilmesini öngören yasayı onaylamıştır. Üstelik protesto gösterilerini organize edenlere verilecek ceza 1 milyon rubleye çıkabilecektir. Gleb Bryanski, "Russia's Putin signs anti-protest law before rally", Reuters, 8 June 2012 <https://www.reuters.com/article/us-russia-protests/russias-putin-signs-anti-protest-law-before-rally-idUSBRE8570ZH20120608> Erişim: 26.12.2017.

⁶⁸⁰ "Почти 90% россиян заявили о нежелании участвовать в любых протестах", Rbc.ru <https://www.rbc.ru/politics/16/04/2018/5ad0ab0b9a794744815fa042?from=main> Erişim: 16 Nisan 2018.

⁶⁸¹ A. Fonotov, "Rossiya: ot Mobilizatsionnogo obshestva k İnnovatsionnomu" İçinde: Oxana Gaman-Golutvina, "Changes in Elite Patterns," *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6 (Ağustos 2008), s. 1033.

⁶⁸² Lilia Shevtsova, "Postkommunisticheskaya Rossiya: Logika Transformatsii i Perspektivy (Postcommunist Russia: The Logic of Transition and Prospects)," Moscow Carnegie Centre, Moscow, 1995.

öngördüğünden ve herhangi bir müzakere-uzlaşma deneyimini saf dışı bıraktığından demokratik bir yönetime geçiş ihtimalini güçlendireceği yerde zorlaştırmıştır.⁶⁸³

Kontrol altına alınamadıkları 90'lı yıllarda oligarklar, kendi güvenliklerini kendi sağlayan, devletin her kademesinde olduğu gibi muhalefet içerisinde de beraber çalıştığı kişiler bulunan, araştırma merkezleri ile politika üreten ve finansal varlıkları ile ekonomide etkili rol oynayabilen holdingler olarak varlık göstermişlerdir. Bu durum, Komünist Parti idaresinde devlet çıkarları ile kolektif çıkarların birleştirilmesi sonucunda hedeflenen devletin ortadan kalkacağı fikrinin, komünizm sonrasında farklı parametreler altında belirli ölçüde gerçekleştiğini gösteren bir gelişmeydi.⁶⁸⁴ Feodal bir yapıyı andıran oligark grupların siyaset üzerindeki ağırlıklarını etkileyen tek unsur ise Sovyet döneminden kalma nomenklaturadır. Farklı araştırmaların sonuçları Sovyet döneminin Rusya Federasyonu'ndaki izleri olan bürokrasideki elitlerin oranının yüzde elli ile yetmiş beş arasında değiştiğini göstermektedir.⁶⁸⁵ Bu oranda varlık gösteren Sovyet Sonrası nomenklaturası sebebiyle Yurii Burtin Rus siyasi sistemini *nomenklatura demokrasisi* olarak ve Grigorii Vodolazov da ekonomik sistemi *Nomenklatura kapitalizmi* olarak tanımlamıştır.⁶⁸⁶ Geçmişten gelen yakın ilişkileri sayesinde yeni sistemin Sovyet sonrası oligarşiye dönüşmesi de belli bazı gerilimler sonucunda da olsa mümkün olmuştur.

Nomenklaturanın oligarklarla mücadelesinin ilk önemli adımı 1994 yılında Yeltsin'in Başkanlık Güvenlik Biriminin⁶⁸⁷ şefi Aleksandır Korzhakov'un oligark Vladimir Gusinski'nin güvenlik kuvvetlerine karşı güç kullanmasıdır. 1996 yılında Korzhakov'un görevden alınmasıyla oligarkların zaferiyle sonuçlanan bu mücadele oligarkların nomenklaturayı saf dışı bırakması anlamına gelmektedir.⁶⁸⁸ Bu gelişmelerin 1996 seçimleri ile aynı tarihte yaşanması tesadüf değildir. 1996 seçimleri Yeltsin'in

---

⁶⁸³ Vladimir Gelman ve Inessa Tarusina, "Studies of Political Elites in Russia: Issues and Alternatives," *Communist and Post-Communist Studies* 33 (2000), s. 323.

⁶⁸⁴ Oxana Gaman-Golutvina, s. 1034.

⁶⁸⁵ Olga Kryshтанovskaya, Transformatsiya Staroi Nomenklatury v Novuyu Rossiiskuyu Elitu (Sovyet Nomenklaturasının Yeni Rus Elitine Dönüşümü) *Obshchestvennye Nauki i Sovremennost'* 1, 1995, ss. 51–65.

⁶⁸⁶ Yurii Burtin ve Gridorii Vodolazov, V Rossii Postroena Nomenklaturaya Demokratiya (The nomenklatura democracy has been built in Russia) *Izvestiya*, 1 Haziran 1994.

⁶⁸⁷ "Служба безопасности президента России."

⁶⁸⁸ Oxana Gaman-Golutvina, s. 1035.

Komünist Parti adayı karşısında koltuğu kaybetme tehlikesi yaşadığı seçimlerdir. Oligarkların desteğini alarak koltukta kalmayı başarmış ve 1996 seçimleri sonrasında zaferde desteği olanlar ‘hak ettikleri’ makamlarda görev almışlardır. Vladimir Potanin başbakan yardımcısı olurken Boris Berezovski ise Güvenlik Konseyi Sekreteri Yardımcısı koltuğuna oturmuştur. Bu yenilgilerinden sonra Başkan ve oligark işbirliğine tehlike oluşturacakları tek an Yevgeni Primakov’un başbakanlığa atandığı ve oligarklar hakkında soruşturmaların başlatıldığı 1998 yılıdır. Moskova Belediye Başkanı Yuri Luzkov’un *Anavatan* (Oteçestvo) ile seçimlere girmesinin teşvik edildiği süreçte başbakanlıktan alınan Primakov partiye dâhil olmuştur. Ancak 1999 seçimlerinin kaybedilmesi ile önemli isimleri gözden düşen nomenklatura, oligarklar karşısındaki mücadelesinde başarısız olmuştur.

Halkın gözü önünde sergilenen ancak kuralları olmayan bu mücadelede yeni dönemin ruhunu yakalayabilen ve kendini nomenklaturadan ayırıştırabilen bürokrasi mensupları başarılı olabilecektir. ‘*Faydalı olan doğrudur*’ anlayışını benimseyen yeni jenerasyon hem oligarklarla işbirliği yapmaya hem de kuralları olmayan siyaset oyununda rol almaya hazırdır.⁶⁸⁹

Beklenmedik bir şekilde kendisini Rusya Devlet Başkanlığı koltuğunda bulan Putin bu konumunu Yeltsin’e olan sadakatine ve kendisi görev başındayken selefinin ve yönetici elitin pozisyonlarını ve güvenliğini sağlayabilecek kişi olmasına borçludur. Yeltsin’in ifadesiyle ‘Biri ülkede patron olmak zorundadır; öyle de olmuştur,’⁶⁹⁰ ancak Putin’in patron koltuğunda kalabilmesi için daha fazlası gerekecektir:

- a) Rus devletinin hem zorlayıcı kapasitesi hem de yeniden dağıtım yapabilme kapasitesinin güçlendirilmesi,
- b) Rusya’da rejim ve liderliğe olan kitle desteğinin yükseltilmesi ve istikrarlı olmasının sağlanması ile nihayet,
- c) Rusya’da farklı kesim elitlerin Kremlin’in çizgisine gelmesi için zorlanması veya sadakatsiz davranma risklerinin en aza indirilmesi.⁶⁹¹

⁶⁸⁹ Oxana Gaman-Golutvina, s. 1036.

⁶⁹⁰ Yeltsin, *Struggle for Russia*, s. 6.

⁶⁹¹ Vladimir Gelman, *Authoritarian Russia*, s. 73.

İş dünyası patronları henüz 2000 yılı yazında Putin'in konutunda toplanmış ve gayri resmi bir anlaşma önerisi ile karşılaşmıştır. Buna göre oligarklar devletten hiçbir kayırma beklemeyecek ve siyasi işlere karışmayacaklardır. Bunun karşılığı olarak da devlet oligarkların mülkiyet haklarını incelemeye almayacaktır.⁶⁹² Kamuoyunda *Barbekü Anlaşması* olarak da bilinen bu anlaşma sonrasında Putin'e muhalefete devam eden Boris Berezovski ve Mihail Hodorkovski gibi isimler iş dünyasındaki konumlarını kaybedecek, hapse girecek hatta ülkeyi de terk etmek zorunda kalacaklardır.

Böylece Yeltsin döneminde kendilerine oldukça geniş bir alan yaratan oligarklar Putin döneminde bu konumlarından vazgeçmek zorunda kalacaklardır. Putin, Yeltsin'i koruma altına alsa da o dönemde atılan adımların tam tersi politikalar izlemek zorunda olduğunun farkındadır. Elitlerin Kremlin çizgisine çekilmesi için kullanılan yöntem ya ödül ya da ceza olacaktır. Kısacası elitler her halükarda Kremlin'le işbirliği yapmak zorundadır. Ancak *dayatılmış mutabakat* olarak kavramsallaştırılabilecek bu politikada elitlere geri çeviremeyecekleri teklifler yapılmıştır. Özellikle ilk iki döneminde Putin, yıllardır arkadaşı ve taraftarı olan isimleri siyaset, idare ve iş dünyasında üst pozisyonlarda yer almaya teşvik ederken bir yandan potansiyel rakip olarak algıladığı taraftarlarını etrafından uzaklaştırmıştır.⁶⁹³ Medvedev görevi devraldığına artık partide ve siyasi hayatta ağırlığı olan Çubais gibi isimlerden hiçbiri ortada kalmamıştır.

Aslında Putin'in ilk iki dönemine bakıldığında oligark sayısının arttığı ve mevcut olanların da ekonomik olarak kendilerini güçlendirdikleri görülmektedir. Forbes değerlendirmelerine giren Rusların sayısı 2003'te 17, 2005'te 27 ve 2007'de 87'dir.⁶⁹⁴ Ancak unutulmamalıdır ki varlıklarını artıran bu oligarklar gelişmelerini artık petrol fiyatlarındaki küresel artışa olduğu kadar Putin döneminin istikrarlı ekonomisine borçludurlar. Üstelik 2000lerin başındaki barbekü partisinde siyasette Putin'in karşısında yer almayacaklarına da söz vermişlerdir.

---

⁶⁹² Marshall I. Goldman, "Putin and the Oligarches," *Foreign Affairs*, Vol. 83, No. 6 (Kasım - Aralık 2004), ss. 33-44.

⁶⁹³ A.g.e., s. 75.

⁶⁹⁴ www.forbes.com/business/billionaires Forbes, Erişim: 27.04.2016.

Putin'in başkanlık koltuğunda ilk dönemini bitirdiği ve ikinci dönemine başladığı 2004 yılı Rusya'da elitler açısından da önemli bir dönüşümü ifade etmektedir. Çünkü barbekü partisinde siyasete karışmayacakları taahhüdünde bulunan iş dünyası elitlerinin arasından çıkan muhalifler gibi, devlet aygıtı içerisinde de uygun zamanı bekleyenler olacaktır. Ancak, ilk dönemi boyunca Putin, atamalar yoluyla Yeltsin döneminden kalan gerek başkanlık idaresi, Duma ve Federasyon Konseyi gerekse de bölgesel valiler arasındaki figürleri tasfiye etmiştir. Bu sayede Yeltsin döneminde farklı güç odaklarının varlık gösterdiği ve *herkesin herkese karşı olduğu bir demokrasi* yaratan sistemden, Putin döneminde elitlerin Kremlin'e sadık olmak zorunda kaldığı *dikey güç sistemi* olarak tanımlanan sisteme geçilmiştir. Rus düşünür Ivan Soloneviç'e göre bu sistem bir *halk monarşisidir*⁶⁹⁵ ve Putin'in kendisini halkla eşleştirip başka bir otorite tanımadığını gösteren yönetim anlayışını ifade etmektedir.⁶⁹⁶

Öyle ki bu durum Medvedev'in Başkanlık koltuğuna oturduğu 2008-2012 yılları arasında bile değişmemiştir. Üst düzey makamlarda bulunan ve *kliucheviki* olarak adlandırılan önemli şahıslar yaklaşık yetmiş beş kişidir. Medvedev döneminde bu isimlerden hiçbiri görevinden alınmamış veya başka biri ile yeri değiştirilmemiştir.⁶⁹⁷ Bu şekilde Putin'in dikey güç kontrolü sistemi geçici bir dönem için iki kutba ayrılmış ve Rusya siyasetinde *tandemokratia* olarak adlandırılmış olsa da bunun geçici bir model olduğunun Medvedev tarafından da kabul edildiği anlaşılmaktadır. Bu sayede Medvedev, başbakan Putin'den bir yandan bağımsız bir Başkan gibi hareket ederken diğer yandan da Putin'in göreve döneceği ve aynı ekiple çalışmaya devam edeceğini düşünerek hareket etmiştir. Bu davranış Medvedev'in kendisine otokontrol uygulaması olarak da açıklanabilir.

2011-2012 protestoları ise bu otokontrolün elitler tarafından uygulanmadığının göstergesidir. Daha genç bir lider olan Medvedev'in 2012'de tekrar seçilebileceği ve Putin'in geri dönmesinin engellenebileceği inancına kapılan elitlerin varlığı ülkede bir ikilik-kargaşa yaratmıştır. Medvedev'in hiçbir zaman gerçekleşmeyecek olan

---

⁶⁹⁵ Düşünür, prens-çar-imparator veya parti liderinin asillere (boyar) karşı halkla işbirliği yaptığı tarihi-geleneksel bir modele atıfta bulunmaktadır.

⁶⁹⁶ Ivan Soloneviç, *Narodnaya Monarkhiya* (Moskova: Delo, 1991)

⁶⁹⁷ Ilya Viktorov, "The Legacy of Tandemocracy," Interview with Olga Kryshstanovskaya, *Baltic Worlds BW* Vol VII: 2-3 (2014), s. 14.

*liberalleşme açıklamaları*⁶⁹⁸ ve protestoların bastırılması yoluyla 2012 seçimlerine gidilmiştir. Putin'in geri dönüşü ise *siloviki*'nin devletin önemli makamlarındaki oranının %50'ye kadar artacağı yeni bir dönem olacaktır.⁶⁹⁹ Bu dönem Sovyet döneminden farklı olarak artık elitlerin statülerini çocuklarına aktarabildikleri bir dönemdir. Ancak, bunun için elitlerin sahip oldukları konumları ve zenginliği göze batacak şekilde kullanmaması ve muhalefette yer almamaları gerekecektir. Muhalefet saflarına transfer olan Boris Nemtsov'un Kremlin yakınlarında katledilmesi birçok analist tarafından bu anlamda örnek gösterilmektedir.⁷⁰⁰ Aksi takdirde dikey güç kontrolü çerçevesinde gerekirse en üst seviyede düzenlemeler yapılabilmektedir.

Bu düzenlemelere güncel bir örnek 2015 yılında Duma'da kabul edilen ve yılsonunda da Putin tarafından onaylanan yasadır. Bu yasaya göre artık uluslararası mahkemelerin aldığı kararlar Rusya anayasası ile çelişirse Rus mahkemeleri uluslararası mahkemelerin kararlarını geçersiz sayabilecektir. Dolayısıyla 1996 yılında imzalanan ancak henüz onaylanmayan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi de artık Rus mahkemelerinde bağlayıcı hükümler olarak kabul görmeyecektir. Yasanın, zamanlaması gereği Yukos Davası ile ilişkili olduğu yorumlanmaktadır.⁷⁰¹ 2003 yılında vergi kaçakçılığı sebebiyle tutuklanan Hodorkovski'nin şirketi Yukos kamulaştırılmıştır. AİHM'de açılan davada Hodorkovski ve hissedarlarına 2 milyar dolara yakın tazminat ödenmesi kararlaştırılmış, Lahey Tahkim Mahkemesi ise 50 milyar dolar kadar bir fatura çıkarmıştır.⁷⁰² Çıkarılan yasa kapsamında Rus Anayasa Mahkemesi Yukos

---

⁶⁹⁸ 2011 seçimi sonrası protestoları '*rekabetçi* bir rejimin doğal gelişmeleri' olarak nitelendiren Medvedev, Putin'in açıklamalarına da paralel olarak liberalleşme adımlarından bahsetmiştir. Bu adımlar şöyle sıralanabilir: bölgesel valilerin tekrar seçimle belirlenmesi, siyasi partilerin kurulabilmesinin kolaylaştırılması, Duma'nın kompozisyonunun bölgesel temsile göre belirlenmesi, merkezi ve bölgesel seçim komisyonlarında her partiden temsilci olacak şekilde reform yapılması, belediyelerin ve bölgesel valilerin yetkilerinin artırılması. Kaynak: Vladimir Stepanov, "Medvedev gives an optimistic farewell", Russia Beyond the Headlines, 23 Aralık 2011 http://rbth.com/articles/2011/12/23/medvedev_gives_an_optimistic_farewell_14077.html Erişim: 9 Aralık 2016.

⁶⁹⁹ Ilya Viktorov, "The Legacy of Tandemocracy", s. 20.

⁷⁰⁰ Rus siyaset bilimcisi Dimitri Oreşkin ise analizine Nemtsov'un katli ile Putin'in muhalefetteki siyasetçilerin anayasal haklarını koruyamadığı görüntüsü verdiği için çok daha zayıf olduğunu ileri sürmektedir.

Leonid Martynyuk, "Dimitry Oreshkin, "In the light of Nemtsov's murder, Putin looks like a weak and dependent politician," Institute of Modern Russia, 6 Nisan 2015.

⁷⁰¹ A Case of Winning the Battle and Losing the War: Yukos v. Russian Federation, Dla Piper, 9.06.2016.

⁷⁰² Nerdun Hacıoğlu, "Rusya, AİHM Kararlarına Uymayacak", Hürriyet, 15 Aralık 2015.

Davası'ndaki AİHM kararının uygulanmasını reddetmekte gecikmemiştir.⁷⁰³ Uluslararası boyutta gerçekleşen bu girişimlere rağmen Putin geri adım atmamış ve bu şekilde Rus elitlerinin zaman zaman tasfiye edilmesini bazen de şekillendirilmesini yönlendirmiştir. Gerek Rus elitlerinin gerekse siyasal yaşamın bu şekilde dizayn edilebilmesinin yegâne sebebi kimi araştırmacılara göre siyasal kültürün bir sonucudur.

3.2.7. Siyasal Kültür

Vladimir Putin, birçok araştırmacıya göre Rus siyasi tarihinde merkezci ve otoriter bir yapıyı önceleyen Rus siyasal kültürünün bir tezahürü, değişim karşısında devamlılığın ispatıdır.⁷⁰⁴ Rus siyasal kültürü sayesinde siyaset ve ideolojiyi reddetmektedir.⁷⁰⁵ KGB geçmişi ve otoriter yönetim taktikleri ile açık bir şekilde ortaya koyduğu devamlılığı ve istikrarı simgeleyen bir liderdir.

Rusya'da otoriter sistemin temellerinin Rus siyasal kültürü olduğunu kabullenen bu görüşün iddiası herhangi bir siyasal sistemin devamlılığının o toplumun siyasi kültürüne göre şekillenmesi üzerine kuruludur. Aslında felsefi açıklaması da oldukça açık olan bu görüş ister demokrasi, aristokrasi isterse de otoriteryan ya da totaliteryan bir rejim olsun her siyasal rejimin meşruiyete ihtiyaç duyacağı ve bu meşruiyeti de halktan, kitlelerin desteğinden alacağını savunmaktadır.⁷⁰⁶ Bu sebeple toplumun siyasal kültürü kısa vadede istisnalar yaşansa da uzun vadede daima rejim üzerinde belirleyici olacaktır. Buna göre, Putin iktidarında Rusya Federasyonu'nun tecrübesi otoriterleşme yönündedir ve toplumdaki istikrar ve refah beklentisi ancak güçlü bir lider etrafında gerçekleştirilebilecektir.⁷⁰⁷ 2005 yılında LSE'de ders vermeye başlamak üzere hükümeti bırakana kadar Kremlin'de çalışan Sosyolog Simon

---

⁷⁰³ Ivan Philippov, Russian Constitutional Court Denies Enforcement of ECHR Decision on Yukos, CIS Arbitration Forum, 25.01.2017.

⁷⁰⁴ Alexander Denton, "Russian Political Culture Since 1985," The School of Russian and Asian Studies, 20.10.2006, s. 1.

⁷⁰⁵ Edwin Bacon ve Matthew Wyman, *Contemporary Russia* (New York: Palgrave Macmillan, 2005), s. 140.

⁷⁰⁶ Vijay Kumar, "Political Culture and Democratization in Russia," *Sravitel'naya Politika*, 3 (17), 2014, s. 60-61.

⁷⁰⁷ Strobe Talbott, "Putin: Talk Like a Democrat, Walk like an Autocrat", *The Brookings Institution*, 12.05.2004 <https://www.brookings.edu/articles/putin-talk-like-a-democrat-walk-like-an-autocrat/> Erişim: 21.12.2017.

Kordonsky Rusya siyasal kültürü ve Rus toplumu ve güçlü liderin gerekliliği konusunda önemli tespitlerde bulunmaktadır:

“Rusya hep bir kaynak toplumu olageldi. Yapısı Batı toplumu yapısı gibi değildir. Devlet kendisini doğal kaynaklarla besler, bu kaynaklar ya yardımlar ya da kullanım hakkının Kremlin tarafından kira karşılığı verilmesiyle dağıtılır. Devletin gücü bu akışı kontrol etme gücüdür, siyaset de bu akışın yönünü değiştirme mücadelesidir. Ortaya çıkan sonuç şudur; yolsuzluk, aslında yolsuzluk değil sistemde bir kusur, hatta sistemin doğasında olan birşeydir... Ekonominin özü artık bir pazar değildir, doğrudan veya dolaylı olarak devletin kontrolündeki yeraltı kaynaklarıdır. Sistem bir dağıtım sistemidir, en tepede bir adam oturur, ki başkan, monark ya da genel sekreter olması önemli değildir. Kaynakların akışından kim ve hangi sosyal sınıfın ne alacağına karar verir. Tüm şikâyetler yukarıya, *yüksek hakeme* iletilir. Bütün süreç Hodorkovski olayı ve kaynakların Putin’in hâkimiyetinde akışının kontrol edilmesiyle başladı.”⁷⁰⁸

Öncesinde ekonomik açıdan istikrarsız, siyasi açıdan kimlik problemi yaşayan Rusya’da Putin, bu problemleri çözecek adımları atmıştır. Halk nezdinde kabul gören bu adımların birçoğu –medyanın kısıtlanması, oligarkların varlıklarına seçici bir şekilde el konulması, siyasi merkezileşme gibi - anti demokratiktir. Ancak siyasi ve ekonomik açıdan türbülanslı yılları geride bırakan Rusya’da halk bu gelişmeleri anti demokratik düzenlemeler olarak değil, Rusya demokrasisini inşa etmesi için güçlü olması gereken devletin ihtiyaçlarını karşılayan düzenlemeler olarak tanımlamıştır.⁷⁰⁹ Bu düzenlemelerin anti demokratik olduğu gerekçesiyle eleştirilmesine ise Putin, demokrasinin kesinlikle anarşi demek olmadığını ve Rusya’nın güçlü devlet yapısı ile Kırım sonrası Ukrayna’ya benzememesi gerektiğini belirterek cevap vermiştir.⁷¹⁰ Bu şekilde, demokratik bir yönetimin işleyişi için gerekli mekanizmalar Rus ‘egemen demokrasisi’ni zayıflatan unsurlar olarak görülmüş ve karşı mekanizmalar geliştirilmiştir.

Siyasal kültürün rejim üzerine etkisi yok sayılamaz bir faktör olarak rejim analizinde göz ardı edilemeyecek olsa da Sakwa’nın belirttiği gibi “geçmiş, gerçekler

⁷⁰⁸ “Putin’s Court”, Chapter V, Ben Judah, *Fragile Empire: How Russia Fell in and out of Love with Vladimir Putin* (Yale University Press, 2013), s. 116.

⁷⁰⁹ Theodore P. Gerber, “Beyond Putin? Nationalism and Xenophobia in Russian Public Opinion,” *The Washington Quarterly* of George Washington University, 01.11.2014.

⁷¹⁰ “Putin to run for new term as an independent”, 14.12.2017 <https://www.rt.com/politics/413110-putin-to-run-independent-presidency/> Erişim: 15.12.2017.

gibi, onu değerlendiren tarafından yeniden yaratılmaktadır”.⁷¹¹ Üstelik Petro’ya göre, totaliter tek parti sistemi örneği olan Sovyetlerin *tahmin edilemeyen* çöküşünün siyaset bilimciler ve tarihçiler tarafından öngörülememesi ve sonrasındaki görece özgürleşme dönemi belki de siyasal kültürün gereğinden fazla etkili olduğunun düşünülmesindedir.⁷¹² Petro’nun bakış açısı ortaya koymaktadır ki siyasal kültürü doğrudan bir toplum veya coğrafya ile eşleştirmek yanlış olacaktır.⁷¹³ Bunun yerine, ülkede tarihi ve geçmiş siyasal mücadeleleri yeniden yorumlayan parti, lider veya hareketin hangi mekanizmaları kullandığı, tarihsel dayanakları ve topluma kabul ettirilmesi sürecinde meşruiyetin yeniden yaratılması süreci incelenmelidir. Bu çalışmada özellikle Putin iktidarında seçimler, parlamento, anayasal değişiklikler, medya, protestolar gibi etkenlerin iktidar tarafından kullanılmasının analizi bu amaç doğrultusunda yapılmıştır.

Bu bağlamda, Sil ve Chen tarafından yürütülen bir çalışma Rus toplumunda Putin dönemi otoriterleşmesinin siyasal kültürdeki temellerini açığa çıkarmaktadır. Rus Kamuoyu Araştırmaları Merkezi (VTsIOM), Rus Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü’nün açıkladığı verilere⁷¹⁴ dayanan bu çalışmaya göre;

- a) 1990’larda demokratik pratikler var olmasına rağmen devlet kurumlarına olan güven ve dolayısıyla devletin meşruiyeti azalmıştır,
- b) Meşruiyetin azalmasında Rus vatandaşlarının demokratik yönelimlere atfettiği önemin devletin kamu düzeni, sosyo-ekonomik istikrar, elit

⁷¹¹ Sakwa, *The Politics of Russian Society*, ss. 354-361.

⁷¹² Nicolay N. Petro, *The Rebirth of Russian Democracy: An Interpretation of Political Culture*, ss. 1-2.

⁷¹³ Zira Afrika ve Asya’da, Hindistan gibi demokratik yönetimi benimseyen ülkelerin varlığı bu şekilde net ifadelerden kaçınmak gerektiğini ortaya koymaktadır.

⁷¹⁴ VTsIOM’un 2003 verilerine göre Putin’e olan halk desteği %56 artarken parlamentoya olan destek %30 ve bütün hükümete olan destek %23 azalmıştır. “What’s New at Russia Votes” http://www.russiavotes.org/whats_new.php# Erişim: 22.12.2017.

Rus Bilimler Akademisi Sosyoloji Enstitüsü’nün seçimler ve başkan değişiminin yaşandığı kritik 1999-2000 yılları döneminde düzenlediği araştırmalara göre ülkedeki siyasi sistemden hoşnutsuz olanların oranı 1996’daki %57’ye göre oldukça artarak %80’e çıkmıştır. Oysa 2000 yılı başkanlık seçiminde Putin seçimi ikinci tura gerek kalmadan ilk turda %50’nin üzerinde oy alarak kazanmıştır. Timothy Colton & Michael McFaul, 'Are Russians Undemocratic?', *Post-Soviet Affairs*, Vol. 18, No. 2 (April-June 2002), s. 96.

Kırım’ın Mart 2014’te işgali ile birlikte Putin’e olan destek hem dış politika hem iç politikada çok yönlü bir şekilde artarak %85’lere ulaşırken Rus devlet kurumlarına olan güven sadece %8 artış göstererek %60’a ulaşmıştır. Kirill Rogov, “Public Opinion in Putin’s Russia”, *Norwegian Institute of International Affairs*, NUPI Working Paper 878, s. 7.

yolsuzluğunun ve sosyal tabakalaşmanın azaltılması ve geçmiş ile devamlılığı sağlayan ulusal bir kimlik oluşturma gibi temel ihtiyaçları karşılamasına atfettiği önemden daha az olması etkilidir.⁷¹⁵

Bu sonuçları özetlemek gerekirse, Rus vatandaşları demokratik değerler ile devletin sağlaması gerektiğini düşündükleri hizmetlerin çatışması durumunda demokratik değerleri arka plana atıp devletin güçlülüğü ve işleyişini öncelemektedirler. Üstelik Sil ve Chen'in ifadesiyle belirtilen devlet hizmetleri çerçevesinde devletin devamlılığı için antidemokratik uygulamalar, yasalar sadece tolere edilmemekte, fazlasıyla hoş karşılanmaktadır.⁷¹⁶ İşte Rus siyasal kültürünün bu özellikleri 90ların istikrarsız sistemi ile bütünleşerek Rus halkının Putin'in rekabetçi otoriter rejimine olan yüksek desteği ile aynı zamanda var olan devlet kurumlarına azalan güveni açıklamaktadır. Bu temeller üzerine Putin idaresi amaçlarının egemen demokrasiyi inşa etmek olduğunu ilan edebilmişlerdir.

3.2.7.1. Egemen Demokrasi

Siyasal kültürün etkisini önceleyen düşünürler Rusya'da siyasal rejimin kültürün bir sonucu olduğunu ileri sürmektedir. Oysa Rusya 17. Yüzyılın sonundan itibaren sürekli bir Batılılaşma sürecinin içindedir. Bu bakış açısıyla Rusya, Büyük Petro'dan 1860'larda kapsamlı reformları uygulamaya koyup serfliği kaldıran Aleksandr Nikolayeviç'e ve Yeltsin'in liberal demokrasi özlemine kadar gelen bir modernleşme arayışı içerisindedir. Ancak, Mikhail İlyin'e göre Ruslar, farklı doğaları gereği her zaman nedensiz bir şekilde farklı, egzotik bir şey üretmeyi başarmışlardır.⁷¹⁷ Yönetim anlayışı açısından bunun iki önemli örneği Bolşevik idealleri ve egemen demokrasidir.⁷¹⁸

⁷¹⁵ Rudra Sil ve Cheng Chen, "State Legitimacy and The (In)significance of Democracy in Post-Communist Russia," *Europe-Asia Studies*, Vol. 56, No. 3 (Mayıs 2004), s. 363.

⁷¹⁶ A.g.e., s. 363.

⁷¹⁷ Örneğin; 1833 yılında Rus Eğitim Bakanı Sergey Uvarov, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan Avrupa ideolojisine (liberte-Egalite-Fraternite) alternatif olarak farklı ve özgün bir ideoloji ileri sürmüştür: ortodoksluk (*pravoslavie*), otokrasi ve aynı zamanda egemenlik (*samoderzhavie*) ve tümleşik Rus halkı olarak düşünme ve hareket etme kabiliyeti (*narodnost*). Nicholas V. Riasanovsky, *Russian Identities: A Historical Survey* (New York: Oxford University Press, 2005), s. 133.

⁷¹⁸ Mikhail İlyin, "Russian Perspectives on Democracy, Political Emancipation and Integrity", s. 59.

İlyin'e göre Rusların tarihi, tekerrür eden siyasi özgürleşme ile hemen arkasından gelen kendini kısıtlama ve tâbi olmaktan oluşan gerileme dönemleridir. 15. Yüzyılda Tatar boyunduruğundan kurtulan Ruslar, 17. Yüzyılda İsveç ve Leh saldırılarından sonra yeniden ortaya çıkan egemen Rus devleti, Napolyon işgali sonrası yeniden birleşen Ruslar ile Ekim Devrimi sonrası Sovyet Rusyası ve 1941-45 Büyük Vatan Savaşı hep aynı döngüyü yaratmıştır. Bu döngünün sebebi de Rusların hem bireysel hem de kolektif olarak doğasında yer alan öz saygı ve bağımsızlığa olan köklü eğilimidir.⁷¹⁹

Demokrasi (*demokratiia*) kelimesinin ilk kullanımının 18. Yüzyıl başlarına kadar geri gittiği Rusya siyasal kültüründe, demokrasi ve otokrazi fikirlerinin birbirine karşı değil, tersine iç içe geçmiş olduğu görülmektedir. *Samoderzhavie* (self-consolidation), *samovlastie* (otonomi-self-rule), *samovolie* (irade gücü-self will) kelimeleri hem demokrasi hem de otokraziyi ima etmek için kullanılmıştır. Konjonktüre göre self(benlik)'in siyasal topluluk, yönetici otorite ya da bir siyasal yapıda ikisinin birleşimi olması anlamı değiştirmiştir. *Samoderzhavnyi* (egemen) ve *suverennyi* (egemen) eş anlamlı olarak kullanılmış Sovyet döneminde Yeltsin'in egemenlik çıkışları ve Surkov'un egemen demokrasi fikri ile *suverennyi* kullanılır olmuştur.⁷²⁰

Rus sosyalizminin babası olarak bilinen 19. Yüzyıl Rus düşünürü Aleksandr Herzen (1812-1870) ve Rus devrimci demokrat Nikolay Çernişevski (1828-1889)'nin söylemlerinde *samoderzhavie tzarei* (Çarın otokrasisi) ile *samoderzhavie naroda* (halk egemenliği) birbirinin aksidir. Ancak, öncelik ikisinin birleşimidir ve ancak halkın (narod) gerçekten egemen olması ya da otokrat (samoderzhets) olması ile mümkündür. Bu da halkın egemenliğini otokrat liderin kişiliğinde bulması ile mümkündür. Vladislav Surkov, Putin'in Başkanlık İdaresi Başkan Yardımcısı iken 2006 yılında ilk defa egemen demokrasi (*suveryannaya demokratiya*) kavramını ileri sürmüştür. Ona göre demokrasi, Rusya'da yeni bir toplum, yeni bir ekonomi, ordu ve inanç yaratmalıdır. Bu

---

⁷¹⁹ İlyin, ss. 59-60.

⁷²⁰ Rusya'da her yönetici otorite halk ile bir bütün olabilmek konusunda takıntılıdır. İlyin'e göre Putin'in partisi Edinaia Rossia da yanlış çevirilmektedir. Bütünleyici-Tümleşik Rusya / Inegral Russia olarak çevirilmelidir. Obyedinennia Rossia (United/Reintegrated Russia) değildir. Kaynak: İlyin, s. 63.

kavram özgürlük ve adaletin Rusya'da düşünülebilir ve tartışılabilir olduğunu göstermelidir.⁷²¹ Surkov, egemen demokrasiyi şöyle tanımlamaktadır:

Devlet otoritesi, kurumlar ve eylemlerin, bütün çeşitliliği ile bir bütün olarak Rus ulusu tarafından tüm vatandaşlar, sosyal gruplar ve halklar için maddi refah, özgürlük ve adaletin gerçekleştirilebilmesi amacıyla seçildiği, oluşturulduğu ve yönetildiği siyasal yaşam biçimidir.⁷²²

Surkov, egemen demokrasi tanımını yaptıktan sonra Rus demokrasisinin son yüzyılın ürünü ve aynı zamanda çarlık-sosyalizm-oligarşi dönemlerinin yarattığı trajik bir dönüşüm sürecinin ürünü olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla Rus halkının aşına olduğu bir şey değildir, çünkü Rus devleti daha önce hiç bu kadar titiz bir vatandaşlık hakları anlayışına sahip olmamıştır. Sonuçta Rusya gibi ilk başlayanlar için demokrasiye zarar vermeden egemenliği sürdürmek ve benliğini kaybetmeden dış dünyaya açık yaşamak zor bir süreçtir.⁷²³

⁷²¹ Vladislav Surkov, "Nationalization of the Future: Paragraphs pro Sovereign Democracy", *Russian Studies in Philosophy*, Vol. 47, No. 4 (Spring 2009), s. 8.

⁷²² İlyin'de gördüğümüz gibi Surkov da Rus siyasal tarihinde ilk defa devrim-gerileme döngüsünü kırarak bu kronik hastalığı tedavi edecek imkân doğmuştur. 2006 yılından geriye bakarak Surkov, demokrasinin yoksulluk, ayrılıkçılık, toplumsal ümitsizlik, hukuki kargaşa ile baş ettiğini ve silahlı kuvvetlerin, devlet aygıtının dağılmasını önlediğini, oligarşiyi bastırıldığını, uluslararası terörizmin kararlı bir şekilde üstüne gittiğini, ekonomiyi güçlendirdiğini görmektedir. Egemen demokrasi diğer demokrasi türlerinden entelektüel liderlik, bir bütün olan elitleri, ulusal olarak kökleşmiş açık ekonomisi ve kendini savunma kapasitesi ile ayrılmaktadır:

- a) **Sosyal ve askeri çatışmaları önleyen vatandaşlığa dayalı dayanışmanın varlığı:** Özgür bir toplum hem kitlesel açlığa engel olacak hem de ülkenin prestijini devam ettirerek ordunun, donanmanın ve özel kuvvetlerin ihtiyaçlarının tedarikini sağlayacaktır. Gelecekte barış umudunun bedeli şu an ve burada ödenmelidir.
- b) **Vatandaşlar arasında siyasal, ekonomik ve hükümet dışı örgütlenmelere dayanan özgür bir rekabet ortamında oluşan ulusa yol gösterici-yaratıcı bir tabakanın varlığı:** yaratıcı siyasal, girişimci, bilimsel ve kültürel grupların oluşumu yabancı aristokratik sahtekârlıklara güçlü bir alternatif olacaktır.
- c) **Anlamlandırıcı ve entelektüel etki yaratan canlı bir organizma olarak kültürün varlığı:** Rusya ne yaptığını-yapacağını söylemelidir, başkalarının söylediğini yapmamalıdır. Bu anlamda basit ve cahil olmamalı Avrupa uygarlığının ortak yaratıcısı olmalıdır.
- d) **Eğitim ve bilimin rekabet kaynağı olarak görülmesi:** Küresel anlamda önemli ulusal bir ekonominin oluşumu için Sovyetlerden devralınan enerji, ulaşım ağı, savunma ve eğitim alanındaki zemin kullanılmalıdır. Rusya etkin bir enerji gücü olmalıdır. Ancak, bunu yeraltı rezervlerinin aşırı kullanımı yoluyla değil de mühendislik, bilgi ve iletişimde yüksek teknolojilerin ve yeni enerji çeşitlerinin benimsenmesi ile yapmalıdır. Vladislav Surkov, s. 9-16.

⁷²³ Surkov, s. 12.

İşte bu zor süreçle özgün bir mücadele yöntemi olarak görülen egemen demokrasi Morozov'a göre çağdaş Rusya'nın ideolojik ufkudur.⁷²⁴ Hudson'a göre Rusya'nın sahip olduğu medeniyetin farklılığının ve Avrupa entelektüel mirasının bir parçası olduğunun altını çizmek için ileri sürülmüştür.⁷²⁵ Okara'ya göre ise bir ideoloji değil, sadece Putin'in söylemlerinin metne dökülmüş halidir.⁷²⁶ Casula ise bu görüşlerin de ötesine geçerek egemen demokrasiyi Rus siyasetinde istikrar yaratmayı amaçlayan adımlardan sadece bir tanesi olarak görmektedir.⁷²⁷

Hem Putin hem de Medvedev ilk kullanıldığında bu kavramı sahiplenmekten kaçınmıştır. İzleyen yıllarda egemen demokrasi kavramı hem Rusya'nın büyük güç olduğunu dünyaya kabul ettirme ideolojisi olarak hem de iç politikada demokrasiyi inşa etmeye çalışan egemen devlet olarak yorumlanmıştır. İç ve dış politikada egemen demokrasi kavramının anlaşılması açısından Surkov'un aşağıdaki değerlendirmesi oldukça açıklayıcıdır:

“Avrupa’da Rusya’yı her bakış açısıyla yorumlayan eğilim vardır... Bu yorumların tamamen olumsuz olmasına izin veremeyiz. Tüm etkili Avrupa devletlerinin (Rusya dâhil) birbirleri hakkında değişken fikirleri vardır. Yüzyıllar boyunca emsalsiz bir uygarlık yaratırken sadece zenginliklerini yaratmak için çalışmadılar. Akıldan daha çok elem ile bilinmektedirler. Faşist sanrılar, Nazizm hezeyanı 1914-1918 ve 1939-1945 katliamları yüzde yüz Avrupa ürünüdür.

Avrupa’yı idealleştirmeye hiç gerek yoktur. Bugünkü avantajı rasyonel ve barışçıl bir düzen arayışında olmasında yatmaktadır... Bu arayış başarılı olacak mı Allah bilir, ancak en azından kendi demokrasisini oluşturan Rusya Avrupa’dadır. Entelektüel kaynaklar burada, Avrupa’dadır ve onlara erişmeden ülkemizin modernleşmesi imkânsızdır. Bilim, teknoloji, yüksek eğitim gibi alanlarda ve yüksek teknoloji alanında uluslararası şirketler ile işbirliği ekonomimizi daha avantajlı bir şekilde ve hammadde ihracından daha fazlasıyla, Avrupa ve Atlantik ötesi ekonomilerle bağlayabilir.

---

⁷²⁴ Viyacheslav E. Morozov, “Sovereignty and Democracy in Contemporary Russia: A Modern Subject Faces the Post-Modern World,” *Journal of International Relations and Development*, Vol 11, No. 2 (2008), s. 152.

⁷²⁵ Victoria Hudson, “Sovereign Democracy as a Discourse of Russian Identity ” İçinde; Philip Casula and Veronim Perovic, Eds., *Identities and Politics During the Putin Presidency* (Stuttgart: Ibidem, 2014), ss. 189-210.

⁷²⁶ Andrey Okara, “Sovereign Democracy: A New Russian Idea or a PR Project?,” *Russia in Global Affairs*, 8 August 2007 http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9123 Erişim: 09.03.2018.

⁷²⁷ Philipp Casula, “Sovereign Democracy, Populism and Depoliticization in Russia,” *Problems of Post-Communism*, Vol. 60, No. 3 (2013), ss. 3-15.

Tekrarlamak gerekirse Rusya'nın batısında çok çeşitli halklar vardır: bazıları Rusyayı boyunduruk altına almak ister, bazıları karşılıklı avantajlı ortaklık arar. Demokrasimiz hem ilkinde egemenliğimizi koruyarak kararlılıkla cevap vermeye hem de ikincisine açıklık, esneklik ve verimli işbirliği ile cevap vermeye yetkindir.⁷²⁸

Sonuçta, otokratik geri dönüş çerçevesinde siyasi düzenin pekiştirilmesi, egemen demokrasi olarak Rusya Federasyonu'nun anayasal çerçevesinin yeniden çizilmesini doğurmuştur.⁷²⁹ Bu çerçevede Putin 1990larda devleti kontrol eden oligarklarla savaşmış, yetkilerini 'kötüye kullanan' bölgesel liderlerle mücadele etmiştir. Batı'ya karşı Rusya'nın gururunu korumuş, renkli devrim girişimlerine karşı koymuş ve vergi reformları ve politikaları sayesinde ekonomik büyüme ile geniş halk kitlesinin desteğini almayı başarmıştır.⁷³⁰ Bu popülist politikaların bir apolitikleştirme süreci ile eşzamanlı ilerlediği de gözden kaçırılmamalıdır.⁷³¹

Kitle desteğini elde etmede önemli etken olan iktidar partisi BR parti programları da gösterdiği gibi siyasal bir parti olarak tüm ideolojileri dışlamış, kendisini ideolojik tartışmaların üzerinde bir konuma yerleştirmiştir. Bu tartışmalara takılmadan insanların gerçek ihtiyaçlarını görüp onlara değinmeyi hedeflemiş ve faaliyetlerini pratik sonuçlar alacak şekilde kurgulamıştır.⁷³² İlk iki dönemde bu anlayış başarılı da olmuştur. Ancak, Putin'in Medvedev sonrası tekrar başkanlığa aday olacağının belli

---

⁷²⁸ Surkov, s. 19-20.

⁷²⁹ İlyin, s. 77.

⁷³⁰ Bu çoğunluğa Kremlin analistleri "Putin Çoğunluğu" adlandırmasını yapmıştır. Gülnaz Sharafutdinova, "The Pussy Riot Affair and Putin's Demarch from Sovereign Democracy to Sovereign Morality," *Nationalities Papers* Vol. 42, No. 4 (2014), s. 615.

⁷³¹ Rusya'da popülist politikalar muhalefetin bir silahı olarak değil iktidarın yöntemi olarak kullanılmış ve siyasal tartışmalar sadece bir figür (lider) üzerine odaklanmıştır. Putin üzerinden yürüyen bu tartışmalarda halkın desteği yavaş ve yozlaşmış bir bürokratik düzene karşı liderin halkın yanında yer aldığı fikri verilerek elde edilmiştir. Rus anayasasında böyle bir makam olmasa da Putin ulusal lider pozisyonuna oturtulmuştur. O kadar ki başkanlık ya da başbakanlık makamına geçtiğinde bile ulusal lider pozisyonundan pek bir şey kaybetmemektedir. Seçimle kaybedilemeyecek veya kazanılmayacak bu pozisyon halkı ya lideri desteklemeye ya da karşısında yer almaya zorlayarak başka seçenek bırakmamaktadır. Ulusal liderin milliyetçi, sosyalist ya da liberal politikaları benimseyen partilerin söylemlerini kapsayıcı söylemi daha fazla kitleyi etkisine alırken bir yandan da diğer partileri gereksiz ve önemsiz bırakmaktadır. Halkın apolitikleştiği bu ortamda popülizm de iç siyaset-dış siyaset ayrımını keskinleştirmektedir. Kaynak: Philipp Casula, "Sovereign Democracy, Populism and Depoliticization in Russia", ss. 7-8.

⁷³² Edinaia Rossiia, "Manifest Vserossiiskoi politicheskoi partii 'Edinstvo i Otechestvo'—'Edinaia Rossiia'" (Manifesto of the Russian Political Party Unity and Fatherland—United Russia) (23 April 2003), at www.edinros.ru/news.html?rid=42&id=3452 accessed September 1, 2008. İçinde; Philipp Casula, "Sovereign Democracy, Populism and Depoliticization in Russia", s. 5.

olması üzerine büyük şehirlerde artan 2011-2012 dönemi protestoları geçen üç dönemlik siyasal eğilimin yönünü değiştirmiştir.

Sharafutdinova'ya göre Putin 2011-2012 protestoları ile geniş halk kitlesi desteğini yitirmiş ve tekrar benzer desteği elde etmek için yeni bir siyasal girişime ihtiyaç duymuştur: *ahlak siyaseti*. Sharafutdinova, bu yeni siyaset anlayışı ile birlikte egemen demokrasiden uzaklaşıldığını ileri sürerek, ahlak siyasetinin uygulamadaki örneklerini egemen demokrasi anlayışına eleştiri olarak sunmaktadır. Örneğin; daha önce defalarca eylemlerde bulunan kilise-devlet yakın ilişkisini eleştiren, radikal feminizm ve gey haklarını savunan grup 'The Pussy Riot'un Kremlin'e birkaç yüz metrede bulunan en yüksek Rus Ortodoks Katedrali (Khram Khrista Spasitelya)'nde bir performans düzenlemeleri Kremlin idaresinde çok sert karşılık bulmuştur.⁷³³ Grup üyelerinin davası ve verilen hapis cezaları bu yapılanın ancak daha geniş bir Kremlin stratejisinin parçası olduğunu göstermektedir. Bu dava Kremlin'in yeni bir Putin çoğunluğu yaratmak hedefinde dönüm noktası olmuştur. Eylemlerin marjinal, zengin ve şımarık bir kesimin faaliyeti olduğu ileri sürülmüş ve rejime meşruiyet kazandırmak amacıyla kullanılmıştır. Kabadil kullanımını, dine küfrü yasaklayan yasalar ve anti-Magnitsky yasası ile Duma da bu görevi üstlenmekten geriye kalmamıştır. Bu yasa girişimleri, eleştiren çevrelerce 'ahlak bekçisi' olarak adlandırılan Duma'nın Aile, Kadın ve Çocuk Komitesi Başkanı Yelena Mizulina, Kremlin yanlısı Sergey Kurginyan, Aleksandr Sidyakin gibi isimlerce başlatılmış ve sahiplenilmiştir.⁷³⁴

Bu yeni siyaset anlayışı kapsamında geniş halk kitlelerine hitap edecek şekilde Rus kültüründe önemli yer tutan geleneksel değerler sahiplenilmekte ve siyasal kültürün bileşeni olarak işlenmektedir. "*Pussy Riot Davası*"nda olduğu gibi Rus geleneksel ve dini değerleri ön plana çıkarılarak bunlar üzerinden siyasal ve sosyal ayrımlar yaratıp kamuoyu, *sadık kesimler* ve *dışlanmışlar* şeklinde ikiye bölünerek tercih yapmaya mecbur bırakılmıştır.⁷³⁵ Ezici çoğunluğu (*podavliaiuşçee bol'sinstvo*) elde etmeyi amaçlayan bu politikalar temelde vatanseverlik, muhafazakârlık, dini öğelerin

---

⁷³³ Gülnaz Sharafutdinova, "The Pussy Riot Affair and Putin's Demarch from Sovereign Democracy to Sovereign Morality," *Nationalities Papers* Vol. 42, No. 4 (2014), ss. 615-619.

⁷³⁴ Sharafutdinova, a.g.e.

⁷³⁵ Regina Smyth ve Irina Soboleva, "Looking Beyond the Economy. Pussy Riot and the Kremlin's Voting Coalition," *Post-Soviet Affairs* (December 2013), s. 2.

sahiplenilmesi ve kilise-devletin yakın ilişkisi üzerinden ahlaki bir mutabakat sağlayarak birlik yaratmayı amaçlamaktadır.⁷³⁶

Bu girişimler fikir düzeyinde de kalmamış ve 2011 yılında Başbakan Putin'in daha sonra başkanı olduğu Tüm-Rusya Halk Cephesi (ONF-Obşerossiiskii Narodnii Front) kurulmuştur. İktidar partisi Birleşik Rusya'nın yeni yüzler, fikirler ile zenginleştirilmesi ve daha geniş kitlelere erişimi sağlamak amacıyla kurulan ONF, siyasi partilerin yanı sıra gençlik ve kadın örgütleri, iş dünyası ve sendikaları da içermektedir. Birleşik Rusya'nın azalan popüleritesine çözüm olarak bu örgütlenme üzerinden tüm topluma yayılarak herkesi kucaklama politikası izlemesi ezici çoğunluğa ulaşmayı sağlamıştır.⁷³⁷

Putin, Eylül 2012'de ise Federal Parlamento'ya seslenerek Rus toplumunun manevi değerlerin aşınması problemiyle karşı karşıya kaldığını belirterek bu sorunun yeraltı kaynaklarını ele geçirme mücadelesine benzediğini belirtmektedir. Hayırseverlik, empati, merhamet ve şefkat gibi manevi değerlerin eksikliğinin gençliği ve bütün bir kültürü zayıflattığının altını çizerek Rus toplumunun bütünleştirilerek sorumlu vatandaşlar yaratılması gerektiğini belirtmektedir.⁷³⁸ Hayata geçirmek için Ekim 2012'de bir ajans kurularak Rus toplumunun manevi ve ruhani temellerini güçlendirme ve devlet politikalarını geliştirme görevi vermiştir. Bu ajans kısa zamanda Kremlin'e eğitimde tüm Rusya'da standardize edilmiş tek bir tarih kitabına ihtiyaç olduğu önerisi getirmiş ve proje hayata geçirilmiştir.⁷³⁹ Görüldüğü gibi bir yandan Rus siyasal kültürü ve gelenekleri yeniden keşfedilirken bir yandan da işlenerek yeni ve güncel oluşumlarla topluma sunulmaktadır.

---

⁷³⁶ Aslında bu yönelime dâhil edilebilecek adımlar Putin'in önceki dönemlerinde de atılmıştır. Sovyet Marşı'nın bestesi ve bazı sözlerinin Putin'in ilk yılındayken Rusya Federasyonu ulusal marşı olarak kabulü ve Sovyet döneminde çocuklar arasında oynanan savaş oyunu Zarnitsa'nın yeniden sahiplenilmesi buna örnek verilebilir.

⁷³⁷ "Profiles of Russia's 2012 Presidential Election Candidates", BBC News 01.01.2012 <http://www.bbc.com/news/world-europe-16750990> Erişim: 05.03.2018

⁷³⁸ Vladimir Putin, "Annual Presidential Address to the Federal Assembly of the Russian Federation", 12.12.2012 <http://eng.kremlin.ru/news/6402> Erişim: 07.03.2018

⁷³⁹ "Путин выступил за унификацию учебников истории", Lenta, 19.02.2013 <https://lenta.ru/news/2013/02/19/history/> Erişim: 08.03.2018.

4. RUSYA’DA REKABETÇİ OTORİTERYANİZM: RAKAMLAR, EĞİLİMLER, OLGULAR

Siyaset bilimi teorisyenleri Rusya Federasyonu siyasal rejiminin demokratik olmadığı üzerinde hemfikirdir. Ancak, rejimin tam otoriter olduğu savı da Rusya’daki siyasal durumu açıklamak için yetersiz kalmaktadır.⁷⁴⁰ Çünkü siyasal hayatta tam otoriter rejime göre farklılık yaratacak derecede rekabet ortamı ve muhalefet imkânı vardır. Bu sayede siyasi partilerin oy oranları ile zaman zaman iktidarı zorladığı görülmekte veya bir siyasi liderin söylemleri ile muhalif kesime hitap edebildiği görülmektedir. Bu çerçevede bu tezin iddiasını doğrulayan deliller, oluşan bu potansiyel muhalefetin iktidarı koltuğundan etmesi ihtimalini ortadan kaldıran iktidar politikaları arasından çıkmaktadır.

Sovyet sonrası dönemde yeni bir demokratikleşme dalgası içerisinde yer aldığı değerlendirilen ülkelerden biri olan Rusya, izleyen yıllarda demokratikleşmede problemler yaşamıştır. Otoriter geri dönüş ya da demokratik gerileme olarak tanımlanan bu siyasal gelişmeler, rejimdeki demokratik yönetim bileşenlerinin tamamını yok etmeyi amaçlamamıştır.⁷⁴¹ Küresel anlamda akademik çevrelerin bir *demokrasi krizini*⁷⁴² tartıştığı dönemde ilginç bir şekilde melez rejimler meşruiyet kaynağı olarak bu bileşenleri barındırmaya, bunlardan faydalanmaya devam etmişlerdir. Tam otoriter bir rejime göre hatırı sayılır bir oranda rekabet koşulları ve çoğulculuk imkânı sağlayan siyasal rejimler, demokratik yönetimleri inceleyen birçok kuruluş tarafından demokratik yönetimlerin temel bileşenleri⁷⁴³ açısından değerlendirilmektedir.

⁷⁴⁰ Andre W. M. Gerrits, “Exploring democracy in the Russian Federation: political regime, public opinion and international assistance”, *Contemporary Politics*, Vol. 16, No. 1 (March 2010), s. 33.

⁷⁴¹ Michael McFaul, “Russia under Putin: One Step Forward, Two Steps Back,” *Journal of Democracy*, Vol. 11, Issue 3 (Temmuz 2000), ss. 19-33.

⁷⁴² Wolfgang Merkel, “Is there a crisis of democracy?” *Democratic Theory*, Vol. 1, Issue 2 (Winter 2014), ss. 11-25.

⁷⁴³ Örneğin *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, iyi yönetim ve sürdürülebilir kalkınmanın birlikte gerçekleşebileceği inancından hareketle sürdürülebilir bir yönetimi üç alt başlık üzerinden değerlendirir: politika performansı, demokrasi ve yönetişim. Politika performansını ekonomi, çevre ve sosyal politikalar alt başlıkları; yönetişimi, yürütme kapasitesi ve yürütme hesap verebilirliği alt başlıkları; demokrasiyi ise kendi içerisinde seçim süreçleri, bilgiye erişim imkânı, bireysel özgürlükler ve siyasal haklar ile hukukun üstünlüğü alt başlıkları üzerinden değerlendirmektedir. “About the SGI”, The SGI Website <http://www.sgi-network.org/2017/About> Erişim: 02.03.2018.

Çağdaş dünya siyasetinde demokrasi, hangi tip siyasal rejim olursa olsun, her tür siyasal meşruiyet iddiasının temelini oluşturmaktadır.⁷⁴⁴ Bu anlamda komünizmin çöküşünden bugüne kadar zaman zaman hem Sovyet Rusya'sına hem de komünist düzene olan özlem artsa da,⁷⁴⁵ iktidar partisi ya da iktidarın güçlü muhaliflerinin tam otoriter veya totaliter bir sistem istekleri marjinal kalmıştır. Bu isteklerin aksine Medvedev ile tandem yaptığı yıllar ile birlikte 2000 yılından beri iktidarda bulunan Putin egemen demokrasi kavramını benimsemiştir. Batının anladığı anlamdaki demokrasiye olan karşıtlığını yine demokrasi kavramının başına eklediği bir sıfatla *egemen demokrasi* olarak ifade etmiştir. Bu şartlar altında demokratik yönetim özellikleri üzerinden ülkeleri değerlendiren çeşitli kuruluşların çalışmaları bir siyasal rejimin hem adlandırılması hem de anlamlandırılması açısından önem kazanmaktadır.

Farklı ülkeler farklı rejimler benimseyebilmekte hatta birçok siyasi figür mevcut rejimlerinin tüm kusurlarına rağmen demokrasi olduğunu vurgulayabilmektedir. Oysa analiz edildiğinde rejimlerin neredeyse hepsinin kendine özgü özelliklerinin olduğu görülecektir. Bu şartlar altında herhangi bir siyasal rejim üzerine değerlendirme yapabilmek için niteliksel anlamda yapılan araştırmalardan yapılacak çıkarımların yanı sıra niceliksel değerlendirmelerden de yararlanılmalıdır. Çünkü niteliksel analizler ve ulaşılan tanımlar zaman zaman yanlışlara yol açabilmekte veya kavram karmaşası içerisinde kalılabilmektedir. Niceliksel değerlendirmeler ülkelerin coğrafya, nüfus, siyasi kültür ve benzeri kıstaslarını aynı anda değerlendiremeyeceğinden kusursuz ölçümler yapamayacaktır. Ancak, buna rağmen siyasi rejimlerin çalışılması, rejimler arası karşılaştırmalı analiz imkânı sunması, aynı rejimin farklı dönemlerini karşılaştırma ve test etme olanağı vermesi açısından tercih edilmektedir. Bu sebeple Rus siyasal rejimini iki farklı dönem şeklinde çalıştığımız bu tezde rejim çalışmaları üzerine niceliksel veriler üreten kuruluşlara başvurulmuştur. Bu şekilde hem Rus siyasal rejiminin anlaşılması ve tanımlanması kolaylaştırılmış hem de diğer Sovyet sonrası ülkeler ve melez rejimler ile karşılaştırılması için zemin hazırlanmış olacaktır.

---

⁷⁴⁴ Andre W. M. Gerrits, s. 34.

⁷⁴⁵ "Most Russians Regret USSR Collapse, Dream of Its Return, Poll Shows," Russia Today, 19.04.2016.

4.1. Neden Demokratik Ögelere İhtiyaç Duyuluyor?

Melez rejimler, daha demokratik ya da daha otoriter olsa da ancak bir sıfatla tanımlanabilmektedir. Otoriter olmasına rağmen demokratik öğeleri bünyesinde barındıran diğer melez rejimler gibi Rusya Federasyonu'nun da bu öğeleri barındırması üç temel unsur ile açıklanabilir: dış görünüş, meşrulaştırıcı işlevi ve iktidarı etkili kullanma imkânı sunması.⁷⁴⁶

Demokratik rejimlerin yeryüzünde tercih edilen rejimler arasında, tüm eleştirilere rağmen, özgürlük, eşitlik ve adaletin sağlanması açısından en verimli rejimler olduğu iddiası kabul görmekte veya aksi iddia edilememektedir.⁷⁴⁷ Bu sebeple hem iç kamuoyu hem de küresel anlamda kabul görme ihtiyacı siyasal rejimleri demokratik öğeleri benimsemeye itmektedir. 2017 yılı Eylül'ünde Rusya Kamuoyu Araştırma Merkezi'nin (VTsIOM) yaptığı bir araştırmaya göre Rus halkının %88'i demokratik bir yönetimde yaşamayı tercih ederken sadece %6'sı monarşiyi tercih edeceğini belirtmiştir.⁷⁴⁸ Her ne kadar otoriter de olsa her siyasal rejim kamuoyundaki bu beklentilere kendini cevap vermek zorunda hissetmektedir.

Siyasi meşruiyet ise iktidarın yönetme hakkının kamuoyu tarafından tanınması ve iktidara gelecek kişi veya partiye yine meşru bir sistem çerçevesinde teslim edilmesidir. İktidarın halkın rızasını elde etmesine dayanan meşruiyet kavramının sadece demokratik bir yönetimle eşleştirilmesi ise melez rejimlerin karşı çıktığı asıl argümandır. Demokrasilerde meşruiyet ortak değerleri çağrıştırır ve bunlarla ölçülürken melez rejimlerde ise *rejimin performansı* ile ölçülmektedir. İlkinde meşruiyet siyasi iktidarı kullanan siyasetçiler ve politikaları üzerinden değerlendirilirken ikincisinde ise düzen ve siyasal rejim üzerinden değerlendirme yapılır. Melez rejimlerin demokratik öğeleri de kullanarak meşruiyet aramasının sebebi ise iktidar koltuğunu almak ya da orada kalmak için güç kullanma yerine daha zor ancak uzun ömürlü bir yöntem olan *halkın rızasını yaratmaktır*. Halkın rızasını yaratmada kullanılan unsurlar ise şöyledir: ekonomik olarak halkın tatmin edilmesi, siyasi olarak çalkantılı yılları sona erdirerek

⁷⁴⁶ Andre W. M. Gerrits, s. 35.

⁷⁴⁷ Bruce Gilley, *The Right to Rule: How States Win and Lose Legitimacy* (New York: Columbia University Press, 2009), s. 182.

⁷⁴⁸ "Democracy top list of political systems preferred by Russians", Russia Today, 23.03.2017.

istikrarın sağlanması ve milliyetçilik (vatanperverlik) duygularının kullanılması.⁷⁴⁹ Rusya Federasyonu örneğine bakıldığında bu üç unsurun özellikle Putin döneminde çok etkili bir şekilde kullanıldığı görülmektedir.

4.2. Siyasal Rejimleri Değerlendiren Kuruluşlar

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile demokratik rejimler türlerinin en iyisi olarak genel kabul gören rakipsiz bir konuma yükselmiştir. Buna rağmen, teorisyenlerin demokrasiler üzerine hemfikir olduğu bir tanım ve demokratik rejimleri ölçüm yöntemleri üzerine bir uzlaşma yerleşmiş değildir. Üstelik rejimlerin ölçülebileceği ön kabulüne karşı çıkan teorisyenler de bulunmaktadır.⁷⁵⁰ Örneğin Fish, demokrasinin bir yönetimi, otoriteryanizmin ise bir yönetim tarzını ifade ettiğini, birbirlerinin karşısına konulmalarını gerektiğini belirtmektedir.⁷⁵¹ Bu sebeple de sadece demokrasi ölçümü değil de ayrı ayrı basın özgürlüğü, hukukun üstünlüğü vs. üzerinden ölçümler yapan kurumların verileri anlam kazanmaktadır.

Rejimlerin ölçülemeyeceği iddiasının kabul edilmesi ülkelerin bir alanda ilerleme veya gerileme kaydettiklerini tespit etmeyi imkânsız kılacaktır. Dolayısıyla, belirli bir rejimin farklı zaman dilimlerini veya iki veya daha fazla rejimi belirli bileşenleri çerçevesinde değerlendirmek kaçınılmazdır. Ülke değerlendirmeleri yapan endeksler arasında Freedom House'un *Nations in Transit*, *Countries at the Crossroads*, *Political Rights* ve *Civil Liberties* gibi endekslerinin verilerine sıkça rastlanılmaktadır. Yanı sıra, *Polity IV*, *Polity2*, Adam Przeworski'nin geliştirdiği *Democracy&Dictatorship (DD)*, *Sustainable Governance Indicators (SGI)*, *The Economist Intelligence Unit (EIU)*, *World Governance Indicators* ile *The Bertelsmann Transformation Index (BTI)* sayılabilir.⁷⁵² Daha sınırlı bir alana odaklanarak basın özgürlüğü alanında değerlendirmeler yapan *Reporters Without Borders*, hukukun

⁷⁴⁹ Andre W. M. Gerrits, ss. 38-39.

⁷⁵⁰ Rejimleri ölçmek üzere yapılan çalışmaların/veri setlerinin güçlü bir eleştirisi için bakınız: Alexander Cooley and Barbard College, (Eds.), *Ranking The World: Grading as a Tool of Global Governance* (Cambridge University Press, 2016).

⁷⁵¹ M. Steven Fish, *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics*, s. 19.

⁷⁵² Michael Coppedge, John Gerring vd., "Conceptualizing and Measuring Democracy: A New Approach" *Research Articles*, Vol. 9, No. 2 (June 2011), s. 248-249.

üstünlüğü alanında çalışan *Rule of Law Index* ve yolsuzluk üzerine çalışmalar yürüten *Transparency International* da önemli verileri kullanıma sunmaktadır.

Farklı kurumların farklı kıstasları kullanması ülkelerin değerlendirilmesinde zaman zaman kafa karışıklığına yol açmaktadır. Örneğin; Polity2 endeksi ABD'yi 19. Yüzyılın büyük kısmı ve 20. Yüzyılın tamamında tam anlamıyla bir demokrasi olarak nitelendirmektedir. Oysa bu dönemde siyahların ve kadınların seçimlerden dışlandığı bilinmektedir.⁷⁵³ Dolayısıyla sonuçlar üzerine yorum yaparken endekslerin kullandığı kıstasların göz önünde bulundurulması kaçınılmazdır.

Ülke değerlendirmelerinde en çok atıf yapılan kuruluşlardan Freedom House, siyasi haklar ve bireysel özgürlükler ayrımı yaparak siyasi haklarda sekiz, bireysel özgürlüklerde on dört kıstas kullanırken, Polity yirmi bir kıstas kullanmaktadır. Freedom House, her kıstasa 0 ile 4 arasında puanlama yapmakta ve bunların toplamı üzerinden hem siyasi haklar hem de bireysel özgürlükler için 1-7 arasına denk gelen eşleştirmeler yapmaktadır. 1 en özgür rejimleri, 7 ise en otoriter rejimleri ifade etmektedir.⁷⁵⁴ Sonuçta, bir ülke için hesaplanan ortalama puan içerisinde 1-2,5 arası özgür, 3-5,5 arası kısmen özgür, 5,5-7 arası ise özgür olmayan ülkeler olarak değerlendirilmektedir.⁷⁵⁵

The EIU ise beş alt başlıkta (Seçim süreci ve çoğulculuk, bireysel özgürlükler, hükümetin işleyişi, siyasi katılım ve siyasi kültür) toplamda altmış kıstas kullanan en hassas endeks olarak belirlemektedir. Seçim süreci ve çoğulculuk başlığı altında 12, bireysel özgürlükler alanında 17, hükümetin işleyişi için 14, siyasi katılım alanında 9 ve siyasi kültür için 8 kıstas barındıran EIU, uzmanları aracılığıyla her bir kıstas için 0 ile 0,5 veya 1 puan vermektedir. Anket yöntemi aracılığıyla kamuoyu yoklaması yapılabilen 13 kıstas konusunda ise uzman görüşlerinin yanı sıra anketler kullanarak

⁷⁵³ Michael Coppedge, John Gerring vd., s. 248.

⁷⁵⁴ 2017 Freedom House raporu siyasi haklar açısından değerlendirme yaparken 8 kıstasa 0-4 arası puanlama yapıldığını belirtmektedir. Bu da en fazla 32 en az ise 0 puan hesaplanabileceği anlamına gelmektedir. Bireysel özgürlükler açısından ise 14 kıstas yine 0-4 arası puanlandığında en fazla 56 en az ise 0 puan hesaplanabilecektir. Rapora göre bir ülke değerlendirilirken siyasi haklarda elde ettiği puanların 0-7 arasında notlandırma amacı ile yapılan eşleştirme şu şekildedir: 1 (28-32); 2 (23-27); 3 (19-22); 4 (14-18); 5 (10-13); 6 (5-9); 7 (0-4). Bireysel özgürlükler alanında ise şu şekilde eşleştirme yapılmaktadır: 1 (50-56); 2 (42-49); 3 (34-41); 4 (26-33); 5 (17-25); 6 (9-16); 7 (0-8).

⁷⁵⁵ "Methodology and Checklist Questions", The Freedom House Website.

ölçüm hassaslığını güçlendirmektedir. 5 kategoride 0-10 arası yapılan puanlamalar sonuçta basit ortalama alma yöntemi ile ülke puanına dönüştürülmektedir. Sonuç olarak ülke rejimini değerlendiren puanlama şu şekilde olmaktadır: tam demokrasiler (8-10), kusurlu demokrasiler (6-7,9), melez rejimler (4-5,9) ve otoriter rejimler (0-3,9).⁷⁵⁶

Polity IV projesi demokrasi ve otokrasi ölçeklerini ayırarak sırasıyla +10 ve -10 olmak üzere en demokratik ve en otokratik rejimler şeklinde değerlendirmekte ve iki değeri toplayarak da ülkenin Polity (yönetim şekli) puanını hesaplamaktadır. +10 herhangi bir otokratik özelliği olmayan Batı Avrupa ülkeleri gibi ülkeleri, +6 ve +9 arası değerlere sahip ülkeler basit anlamda demokratik ülkeleri, -6 ve -10 arası değerlere sahip ülkeler de Katar ve Suudi Arabistan gibi otokrasileri ifade etmektedir. Arada kalan diğer değerler ise yönetimin belirli bir elit grubunun elinde olduğu (*anocracy*) ülkeleri ifade etmektedir.⁷⁵⁷

Görüldüğü gibi farklı kuruluşlar farklı kıstaslar kullanarak farklı metotlar aracılığıyla değerlendirmeler yapmaktadır. Bu endekslerde puanlama metotlarının değişebilmesinin yanı sıra ölçülen şeyin bile ne olduğu farklılaşabilmektedir. Freedom House değerlendirmesini özgürlük kavramı üzerinden yaparken EIU ise demokrasi kavramı üzerinden yapmaktadır. M. Steven Fish ise demokrasinin kavramsal anlamda halkın yönetimi olmasından yola çıkarak bir yönetimi ifade ettiğini ileri sürer. Bunun için Fish'e göre demokrasi bir *-izm* değildir. Otoriteryanizm ise bir yönetim usulü/tarzıdır. Demokrasinin tersine kimin yönettiği konusuna değil yönetim tarzına odaklanır. Sert bir yönetim benimseyen otoriteryanizmi tespit etmek ise demokrasi kıstaslarının yanı sıra açıklık/kapalılık ölçümü gerektirir.⁷⁵⁸

Dolayısıyla, bu kuruluşlar gibi tüm kuruluşların verilerini kullanırken değerlendirilen dönemde siyasal haklar ve bireysel özgürlükler alanında yaşanan gelişmeler esas alınmalı, veriler bu gelişmelere bakarak yorumlanmalı ve eleştirel bir

---

⁷⁵⁶ Laza Kekic, "The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy", The World in 2007 Report, ss. 8-11.

⁷⁵⁷ "About Polity", Center for Systemic Peace <http://www.systemicpeace.org/polityproject.html> Erişim: 19 Mayıs 2018.

⁷⁵⁸ M. Steven Fish, *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics*, ss.20-24.

bakış açısı benimsenmelidir. Voice and Accountability (V&A)⁷⁵⁹, bu anlamda hem daha güncel hem de ölçüm yapan diğer kuruluşların verilerini temel alarak değerlendirme yaptığından kayda değerdir.⁷⁶⁰

4.3. Yeltsin Dönemi Rejim Değerlendirmesi

Rusya’da rejimin değerlendirilmesi konusu hangi kıstaslara göre değerlendirildiği kadar hangi döneme bakılarak karşılaştırıldığına göre değişmektedir. Batı demokrasileri ile karşılaştırıldığında Rusya Federasyonu neredeyse her alanda kusurlu bir görüntü verecektir. Oysa Yeltsin döneminde Rusya, 1985 öncesine göre ve hatta SSCB’nin çöküşü öncesine göre çok daha çoğulcudur. Düzenli bir şekilde rekabetçi seçimler düzenlenmiş, seçimler siyasal sistemde meşruiyet kaynağı olarak genel kabul görmüştür. Yanı sıra bireysel özgürlükler ve hukukun üstünlüğü alanında da SSCB dönemine göre kıyaslanamayacak kadar ilerleme kaydedilmiştir.⁷⁶¹

Farklı bir açıdan bakıldığında ise Rusya Federasyonu SSCB’yi geride bırakmış olsa da hala yürütmenin yasama ve yargı üzerinde etkinliğini kullanarak kontrol ve denge mekanizmalarını etkisiz hale getirebildiği bir rejime sahiptir. Özellikle bu dönemde kararların hükümet kurumlarını devre dışı bırakarak gayri resmi siyaset yoluyla Başkan’ın yakın çevresi (aile) tarafından alındığı bilinmektedir. Askeri alan ve dış politikada *aile*’nin etkisine imkân vermeyen Yeltsin, ekonomi ve iç politikada *aile*’nin etkisi altında kalmıştır.⁷⁶² Dahası, serbest ekonomiye geçilmesiyle ekonomik çöküntü yaşayan Rusya’da bireysel özgürlüklerin korunmasını sağlayacak sivil toplum

⁷⁵⁹ V&A, Kaufmann, Kraay ve Matruzzi (2003) tarafından geliştirilmiştir. The EIU, Freedom House, Human Rights Database, Political Risk Services, World Markets Online Database ve Reporters Without Borders gibi kuruluşların verilerini kullanarak ölçüm yapmaktadır. -2,5 (en az açık yönetim) ve +2,5 (en çok açık yönetim) arasında notlama yapmaktadır. 1996, 1998, 2000 ve devam eden yıllar için verileri bulunmaktadır.

⁷⁶⁰ Bu kuruluşların değerlendirmelerinin güvenilirliği açısından önemli bir nokta dikkat çekmektedir: 2002 yılı 147 ülke verileri karşılaştırıldığında V&A ve FH değerleri arasındaki korelasyonun .95 ve V&A ile Polity değerlendirmelerinin (Lübnan hariç) korelasyonu .81, FH ve Polity değerlerinin korelasyonu .90’dır. Komünizm sonrası 27 ülke (Bosna eksik veri sebebiyle yoktur) için ise V&A ve FH değerleri korelasyonu .97, V&A ve Polity korelasyonu .86, ve FH ile Polity korelasyonu .86’dır. Kaynak: M. Stven Fish, *Democracy Derailed in Russia: The Failure of Open Politics*, s. 23.

⁷⁶¹ Tom Bjorkman, “Democracy: Russia’s Unfinished Business”, *Russia’s Road to Deeper Democracy* (Brookings Institution Press, 2003), s. 3.

⁷⁶² Anthony Phillips, “Just the rhetoric of reform? The ‘new planning’ in the politics of the Yeltsin era”, Vladimir M. Tikhomirov, Eds., *Russia After Yeltsin* (Routledge, 2018), s.

örgütlerinin çalışmaları da yetersiz kalmıştır.⁷⁶³ Komünist Partinin tekrar iktidara gelme olasılığı karşısında Yeltsin'in oligarkların sınırsız desteğini alması, medyanın kullanılması ve basın özgürlüğünün hem bu durumdan hem de Çeçenistan'ın RF'den ayrılma mücadelesi ile başlayan savaştan olumsuz etkilenmesi demokratik geçişi olumsuz etkileyen önemli etkenler olmuştur.

Levitsky ve Way'in ifadesiyle 1990 sonrası Rusyası, Batıya yakınlık, otokratik uygulamaların uluslararası alanda yüksek sesle dillendirilmesi, Batı'nın cevap verme olasılığının yüksek olması, ülke içerisinde muhalif kişi veya kurumların daha fazla olması ve muhatap bulabilmesi, kaynakların ve prestijin muhaliflere yönlendirilebilmesi açısından siyasi olarak daha fazla etkilenmeye açık bir yapıya sahiptir.⁷⁶⁴ Bu da Yeltsin'in uluslararası arenada kabul görme çabası ve Batı ile işbirliği yaptığı dönemi açıklamaktadır. Dolayısıyla Yeltsin dönemi değerlendirildiğinde, gazetecilerin maruz kaldığı uygulamalar gibi örnekler dışında, birçok alanda Putin dönemine göre daha pozitif sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Soğuk Savaşın sona erdiği ve üçüncü dalga demokratikleşmenin yaşandığı dönem akademik olarak dikkat çekse de rejim değerlendirmeleri yapan endekslerin ilgisinin sonraki on yıla göre çok sınırlı olduğu bir dönemdir. *Voice & Accountability* 1996 yılı itibariyle, *FH Countries at the Crossroads* 2004, *Bertelsmann Transformation Index* 2003 ve *EIU* ise 2006 yılı itibariyle değerlendirmeler yapmaktadır.⁷⁶⁵ Bu nedenle bu endeksler üzerinden Yeltsin dönemi değerlendirmeleri yapmak mümkün olmamaktadır. Ancak, endekslerin sonraki onıyla dair verileri ile yapılan değerlendirmelerden yola çıkarak Yeltsin dönemi yorumlanabilmekte ve FH gibi bu dönem için de veriler sunan kuruluşlardan faydalanılabilmektedir.

Rusya'da beklenen demokratik değişimin ilk adımı 1991 başkanlık seçimi olmuş ve Yeltsin ülkenin ilk demokratik seçimi ile iktidar koltuğuna oturmuştur. 1991-1993 yılları arası dönem demokratik reform eğilimli Yeltsin ile muhafazakâr Duma arasındaki amansız mücadele ile geçmiştir. Birbirini anayasal yollardan alt edemeyen ve

---

⁷⁶³ Marcia A. Weigle, "On the Road to the Civic Forum: State and Civil Society from Yeltsin to Putin", *Demokratizatsya*, Vol. 10, Issue 2 (2004), ss. 123-127.

⁷⁶⁴ Levitsky ve Way, 2010, s. 23.

⁷⁶⁵ Michael Coppedge, John Gerring vd., s. 249.

yeni anayasa üzerinde anlaşamayan yürütme ve yasama arası anlaşmazlıklar Başkan'ın parlamentoyu feshi ve daha sonra da güç kullanması ile son bulmuştur. 1993 yılında Yeltsin'in hazırlattığı ve referandum ile kabul edilen anayasa ise aslında demokratik anlamda hukukun üstünlüğünü tanıyan bir metne sahiptir. Bununla birlikte Yeltsin kendi yetkilerini sınırlayan düzenlemelerin siyasi manipülasyon ve medya üzerine uyguladığı baskı ile etrafından dolaşmıştır. Bu atmosferde oligarklar kendilerine açık kapı bulmuş ve ülke siyasetine etki edebilmişlerdir.⁷⁶⁶

Bu çerçevede Freedom House'un yıllık derecelendirmeleri Rusya'nın SSCB'den Rusya Federasyonu'na geçiş yılları ve Yeltsin dönemi değerlendirmeleri göz önüne alındığında açıklayıcı veriler tespit edilmektedir. Ancak sorunlu bazı noktalar göze çarpmaktadır. Siyasal hakların değerlendirildiği Grafik 1'de Rusya'nın SSCB yıllarını geride bıraktığı fark edilmektedir. 1991 sonrasında onlarca partinin siyasal hayata katılması ile siyasal rekabetin arttığı bir döneme girilmiştir. Seçim kanununun kabulü ve seçmenlerin hem parlamento üyelerini hem de başkanı seçimle belirleyecek olması, muhalefetin örgütlenebilmesi, seçmenlerin tercihlerini yaparken askeri dikta veya totaliter bir partinin hâkimiyetinde olmaması Rusya'nın kazanımlarıdır.⁷⁶⁷ Ancak, 1993 yılı parlamento seçimlerine yeni anayasa referandumunun da dâhil edilmesi, başkanlık seçimlerinin bu anayasa ile iki yıl sonraya atılması, referandumda ret kararı çıkarsa hem anayasanın hem de aynı gün seçilecek olan parlamentonun ne olacağı konusunun açıkta kalması Rusya'da demokratikleşme beklentilerine ket vurmuştur. Dolayısıyla Rus seçmen Yeltsin'in hazırlanmasında oldukça etkili olduğu anayasaya üstü kapalı bir şekilde evet oyu vermeye zorlanmıştır. Bu durum parlamento seçimlerine de yansımış ve anayasa referandumunda evet oyu vermeye zorlanan seçmen iktidar yanlısı Rusya'nın Tercih partiğine aynı şekilde destek vermemiştir.

Rusya'nın Tercih, komünist ve milliyetçi muhalefet karşısında beklediği desteği bulamamıştır. Bunun yanı sıra, Yeltsin'in referandumda destek almak için bölgesel liderlerin desteğini araması ve taviz vermek durumunda kalması farklı kültürlerin, etnik

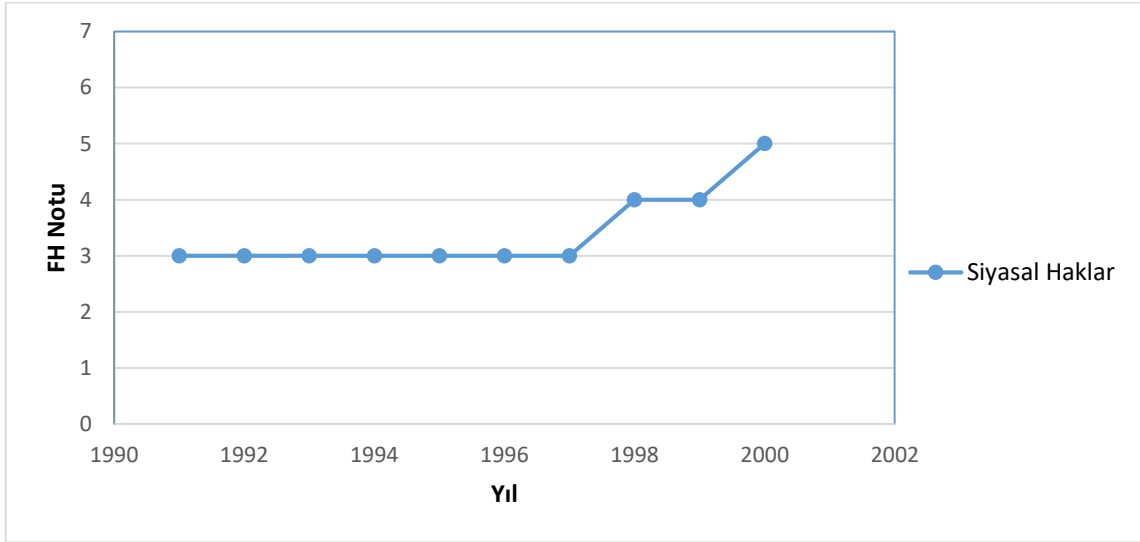
---

⁷⁶⁶ "Russian Federation", Bertelsmann Transformation Index 2003, s. 3.

⁷⁶⁷ Dmitri Trenin, "Russia's Post Soviet Journey: From Europe to Eurasia," *Foreign Affairs*, 25 December 2016.

ve dini halklar ile azınlıkların makul oranda otonomi elde etmesine imkân vermiştir.⁷⁶⁸ Buna rağmen, 1991-1995 yılları arasında siyasi hakların derecelendirilmesi tatmin edici değildir.

Grafik 1: SSCB ve Rusya Federasyonu FH Siyasal Haklar Notu, 1991-2000

Kaynak: Freedom House Yıllık Derecelendirme (www.freedomhouse.org)

Bireysel özgürlükler grafiği (Grafik 2) ise özelleştirme sürecinde ortaya çıkan farklı holding ve bunlara bağlı medya kuruluşları, siyasi örgütlenmeler ve sendikaların varlığının yarattığı çoğulculuğu yansıtmaktadır. Yargının bağımsızlığı ve hukukun üstünlüğü alanında atılan olumlu adımlar çoğulculuğun önünü açmıştır; ancak ekonomik zorlukları geride bırakan Rusya'nın bu on yılın sonuna doğru güçlü devlet idealine dönüşü bireysel özgürlüklerin arka plana itilmesine yol açmıştır.

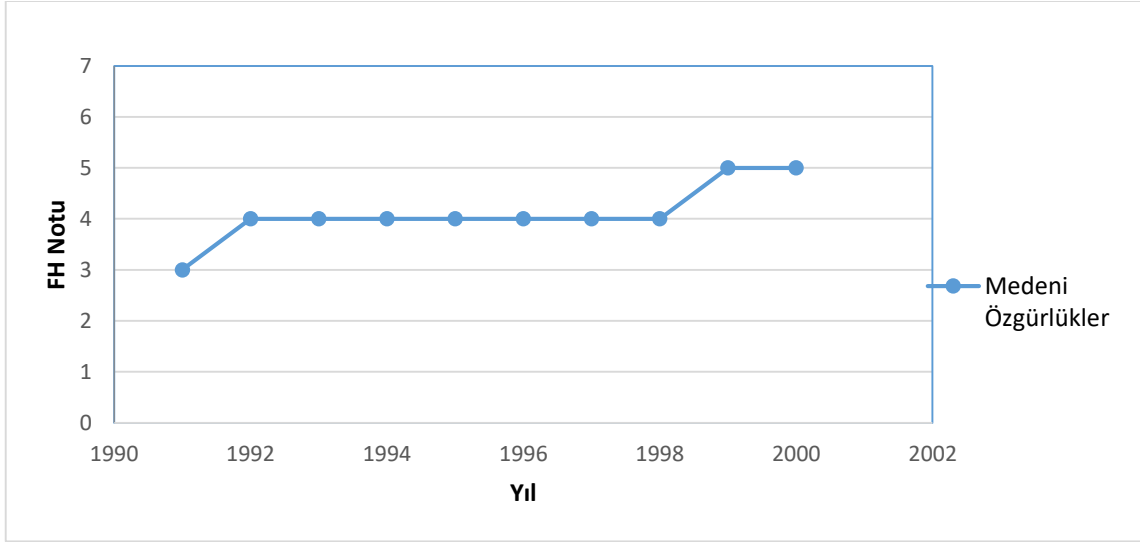
Verilere ulaşabildiğimiz 1996 yılı itibariyle V&A Rusya notunun -0,22 (+2,5, -2,5 Aralığında, Bknz: Grafik 9, s. 257) düzeyinde olup on yıl sonuna doğru daha da gerilemesi derecelendirmenin FH ile tutarlı olduğunu göstermektedir.⁷⁶⁹ Buna rağmen 1992-1996 yılları arasında sonraki yıllara göre hem bireysel hem de siyasi haklar

⁷⁶⁸ Evgeny Yakovlev ve Ekaterina Zhuravskaya, "State Capture: From Yeltsin to Putin," Paris School of Economics, November 2004, s. 1.

⁷⁶⁹ "Russia: Voice and Accountability", The Global Economy https://www.theglobaleconomy.com/Russia/wb_voice_accountability/ Erişim: 20 Mayıs 2018.

açısından daha özgür bir ortam olduğunun gösterilmesi bu durumun karar alma süreçlerine yansıdığı anlamına gelmemektedir.

Grafik 2: SSCB ve Rusya Federasyonu FH Bireysel Özgürlükler Notu, 1991-2000

Kaynak: Freedom House Yıllık Derecelendirme (www.freedomhouse.org)

Özellikle 1996 seçimleri öncesi kamuoyu desteği % 5 olan Yeltsin'in olağanüstü bir kaynak aktarımı sağlanan kampanya süreci ile tekrar iktidara gelmesinin sağlanması mevcut çoğulculuğun karar alma sürecine yansımadağını ortaya koymaktadır. Kısacası, bireysel haklar ve siyasal özgürlükler; hukukun üstünlüğü, basın özgürlüğü ve seçim süreçlerindeki kusurlu işleyiş sonucunda belirli derecede anlamını yitirmektedir.

4.3.1. Seçim Süreçleri

Sovyet sonrası ülkelerde parlamento ve başkanlık seçim süreçleri ile referandumlar 1991 yılından beri siyasal sistemlerin bütünleyici bir parçası olmuşlardır. Rusya gibi diğer eski SSCB ülkelerinin önemli bir kesiminde özgür ve adil seçimler başarlamsa da düzenli bir şekilde gerçekleştirilmiş ve sistemi meşrulaştırıcı etkisinden faydalanılmıştır. Aslında bu süreçte bir yandan iktidarın elini kolaylaştırmak için seçimler manipüle edilmiş diğer yandan da tüm toplumsal hayatın devlet tekelinde olduğu bir sistemden açık bir sisteme geçiş süreci denenmiştir. Bu koşullar topluma,

liderlere karşı memnuniyetsizlik hissetmek için birçok sebep sunmuştur.⁷⁷⁰ Rusya'da şok terapi etkisi toplumsal anlamda hissedilmeye başlandığı anda halk hiçbirşeyin eskisi gibi olmadığını anlamış ve Yeltsin'in koltuğu sallanmaya başlamıştır. Bu andan itibaren liderler, liberal değerler ve Batı demokrasisi hedefinden uzaklaşarak mevcut sistemi komünist sisteme dönüşten kurtarıp iktidarda kalma çabasıyla seçim süreçlerini etkileme ihtiyacı hissetmişlerdir.⁷⁷¹ Bu şartlarda görülen uygulama rekabetçi otoriter rejimleri tanımlarken ifade edildiği üzere kâğıt üzerinde var olan demokratik kuralların uygulamada görünmemesi olmuştur.⁷⁷²

Seçim süreçlerini manipüle etme, seçim kurallarının, seçmenlerin ve oyların kendisinin manipüle edilmesi ile üç şekilde gerçekleşebilmektedir.⁷⁷³ İktidar yasal değişiklikler yapabilme gücüne sahip iken bu durumun tespiti oldukça zordur. Bu durumda başvuru kaynakları ise ülke içerisinde seçim öncesi ve esnasında yapılan seçim anketleri ve ülke dışında da FH veya AGİT gibi kurumların düzenlediği raporlar olmaktadır.

1995 ve 1999 parlamento ile 1996 başkanlık seçimleri uluslararası gözlemciler tarafından ufak bazı problemler haricinde özgür ve adil seçimler olarak nitelenmiştir. 1999 seçim sürecinde adayların seçime girmesinin engellenmesi ve bunun için seçim kanununun kullanılması⁷⁷⁴ ile medyanın özellikle 1996 seçim sürecinde olağanüstü bir şekilde siyasi tavır alması bireysel özgürlüklere zarar vermiştir.

Eksikliklerine rağmen 1996 Başkanlık seçimlerinde Rusya'da halkın yüzlerce yıllık otoriter yönetim tecrübesinden sonra ilk defa ülkeyi idare edecek başkanlarını seçmek üzere sandığa gittiği göz önünde bulundurulduğunda seçim sürecinin önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Üstelik farklı adaylar rahatlıkla seçim yarışına katılabilmiş ve

---

⁷⁷⁰ Sarah Birch, "Post-Soviet Electoral Practices in Comparative Perspective," *Europe-Asia Studies*, Vol. 63, No. 4 (2011), s. 703.

⁷⁷¹ Sarah Birch, "Electoral Systems and Electoral Misconduct," *Comparative Political Studies*, Vol. 40, No. 12 (2007), ss. 1533-1556.

⁷⁷² Ali Resul Usul, 2014, s. 24.

⁷⁷³ Sarah Birch, "Post-Soviet Electoral Practices in Comparative Perspective", s. 705.

⁷⁷⁴ Jirinovski liderliğindeki LDP'nin bölgelerdeki birçok aday tescillerinin reddedilmesi ve bu durumun Merkezi Seçim Komisyonu Başkanı Aleksandr Veşniakov tarafından da dile getirilmesi; Omsk, Kursk, Skhalin, Tataristan ve daha birçok bölge seçim komisyonlarına ve mahkemelere idari baskı uygulandığı iddiaları olumsuz anlamda süreci etkilemiştir. **Kaynak:** "Russia 1999 Country Report", Freedom House, s. 4. "The 1999 Election to the Russian State Duma: Findings and Recommendations", IFES Report on 1999 Elections, s. 5.

farklı siyasi politikalarını savunabilmişlerdir. Yeltsin liberal politikaları ile dünya ile entegre bir Rusya vizyonu sunarken Züganov demokratik çerçeve içerisinde komünist politikalara dönüşü savunabilmiştir. Seçimin ikinci tura kalmasından da anlaşılacağı üzere Yeltsin'in ezici bir şekilde seçim propagandası dönemine hâkim olduğu da söylenemeyecektir. Buna rağmen Züganov'un medyada görünme oranı %18'de kalırken Yeltsin'inki ise %53 olacaktır. Yanı sıra seçim kampanyalarının finansmanı açısından da Yeltsin'in yasal sınırları olağanüstü derecede aşarak milyar dolarları bulan harcamalar yaptığı bilinmektedir.⁷⁷⁵

Sonuçta seçmenler istedikleri adayı seçmekte özgürdüler, ancak, seçim günü oy verme işlemine kadar halkın yönlendirilme süreci adil işlememiştir. Buna rağmen SSCB'nin yıkılma sürecindeki seçimlerin arkasından Rus tarihinin ilk özgür başkanlık seçimi olması ve iktidarın komünizme geri dönüşü temsil eden Züganov'a kaptırılmaması gerekliliğinin verdiği zorunlulukla kusurlarına⁷⁷⁶ rağmen 1996 başkanlık seçimi olumlu bir adım olarak kabul edilmiştir. Özgür olmasının yanı sıra adil olmadığı dile getirilse de yoğun eleştiriden uzak durulmuştur.

Ayrıca, *International Foundation for Electoral Systems* (Uluslararası Seçim Sistemleri Vakfı)'ın 1999 Duma seçimleri raporuna göre seçimlerin bir önceki döneme göre yapılan iyileştirmelerle daha demokratik hale getirildiği tespiti de önemlidir.⁷⁷⁷

- a) Adayların mali kaynaklarını bildirmesi ve adaylıklarını tescili süreci,
- b) Mal beyanı ve suç geçmişinin bildirilmesi ile oy kullanma sürecinin güvenilir hale getirilmesi,
- c) Seçim komisyonları hiyerarşisinin netleştirilerek federal makamlarla yetki sorununun çözülmesi,
- d) Seçim komisyonlarına kamuoyunu bilgilendirme amaçlı yayın imkânı verilmesi,

---

⁷⁷⁵ Graham T. Allison ve Matthew Lantz, "Assessing Russia's Democratic Presidential Election" <https://www.belfercenter.org/publication/assessing-russias-democratic-presidential-election> Erişim: 12.11.2017.

⁷⁷⁶ Örneğin Çeçenistan'da Merkez Seçim Komisyonu 1 milyon oy saymasına rağmen Uluslararası gözlemciler Çeçenistan'da en fazla 500 bin yetişkin oy kullanabilecek seçmen olduğunu ifade etmiştir. Allison ve Lantz, "Assessing Russia's Democratic Presidential Election."

⁷⁷⁷ "The 1999 Election to the Russian State Duma: Findings and Recommendations," International Foundation for Electoral Systems Report, 31 January 2000, s. 3.

- e) Seçim sürecinde kamu denetimine imkân verilmesi ile şeffaflığın artırılması gibi iyileştirmeler yasa değişikliği ile gerçekleştirilmiştir.

Bu süreci doğrular nitelikte bir veriye *The New Russia Barometer*'ın 1999 ve 2000 seçimleri ile ilgili bir anketinde ulaşılmıştır. Buna göre, uluslararası kuruluşların raporlarındaki olumsuzluklara rağmen Rusya'da yapılan ankette seçmenlere 1999 seçimlerinde seçim hilesi veya oy çalma ile karşılaştığını belirtenlerin sayısı %10'un altındadır.⁷⁷⁸ Seçim kampanyalarında tv kanallarındaki programlarının adillğine ise %40 oranında şüphe ile yaklaşmıştır. Ankete katılanların %29'u ise seçim idaresi ve oy sayımının adaletsiz olduğunu düşünmektedir.⁷⁷⁹ Bu rakamlar tüm olumsuzluklara rağmen seçmenin yarısından çoğunun seçimlerin adil olduğunu düşündüğü anlamına gelmektedir.⁷⁸⁰ Seçimlerin uygulanmasında olağanüstü problemler yaşanmasa da seçim sürecinde problemler yaşanan hukukun üstünlüğü, yolsuzluklar ve basın özgürlüğü alanları açıklayıcı bilgiler sunmaktadır.

4.3.2. Basın Özgürlüğü

Basın özgürlüğü Rusya anayasası tarafından garanti altına alınmıştır. Buna rağmen hükümetin medya üzerindeki baskısı devam etmiştir. Başkanlık döneminin ilk yıllarında Yeltsin, varlığını ve bağımsızlığını henüz elde etmiş basının kendisiyle övünmüştür. İktidarını ele geçirirken basın özgürlüğü ve liberal değerlerden bahsetmesi, parlamentoda yeteri kadar güce sahip olmamasının da etkisiyle Yeltsin döneminin sonraki yıllara oranla daha eleştirel basına sahip olduğu tespit edilmelidir. Bu nedenle basın özgürlüğünü kısıtlayıcı tedbirler almaya kalktığında Yeltsin'in ya başkanlık kararlamelerini kullandığı ya da görev döneminin ikinci yarısında Çeçen Şavaşı'nın etkisini kullanarak yasamayı yönlendirdiği görülmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşulların da basın kuruluşları üzerindeki olumsuz etkisi düşünüldüğünde

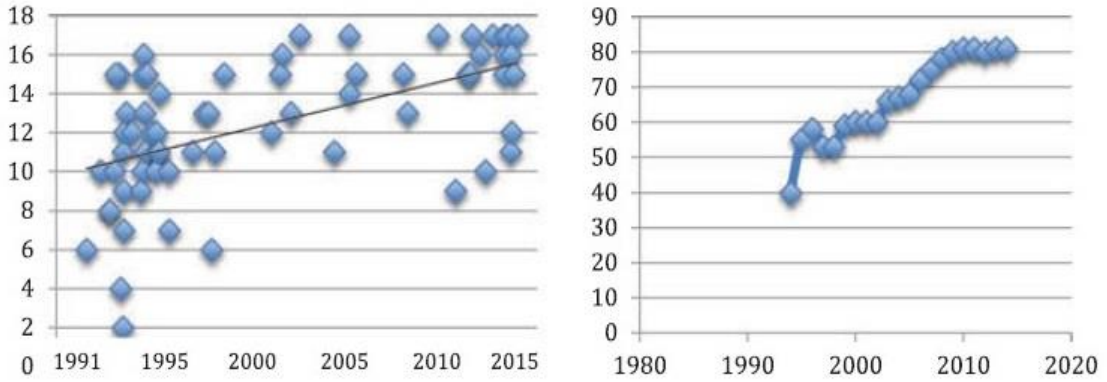
⁷⁷⁸ Richard Rose ve Neil Munro, *Election Without Order: Russia's Challenge to Vladimir Putin* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), s. 131.

⁷⁷⁹ Rose ve Munro, s. 133.

⁷⁸⁰ Seçim idaresi üzerine verileri paylaşan ve seçim süreçlerini 1 (en az seçim hilesi) ile 5 (en fazla seçim hilesi) arasında değerlendiren *Index of Electoral Malpractice*, Rusya'da düzenlenen 1995, 1996 ve 1999 seçimlerini 2 ile notlandırmıştır. Sarah Birch, "Index of Electoral Malpractice, 1995-2006." [data collection]. UK Data Service. (2008) SN: 5991, <http://doi.org/10.5255/UKDA-SN-5991-1>

medyaya devlet desteği öngören yasaların ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır.⁷⁸¹ Ancak diğer yandan bu yasaların aynı kuruluşları devlete daha bağımlı hale getirdiği de unutulmamalıdır.

Grafik 3: Rusya Medya Yasaları Değerleri 1991-2014 (Solda) ve Freedom House Basın Özgürlüğü Değerleri 1994-2014 (Sağda)

Kaynak: Camille Jackson, “Legislation as an indicator of free press in Russia: Patterns of Change from Yeltsin to Putin.”

Medya ile ilgili yasal düzenlemeleri temel alan çalışmada her yasaya 0 ile 20 arasında değer vererek yasaların özgürleştirici veya kısıtlayıcılıkları ile Rusya’da basın özgürlüğünü değerlendirmeyi amaçlayan Jackson, 1991-2015 arası 67 yasa ile bir çalışma gerçekleştirmiştir.⁷⁸² Bu çalışmaya göre yasal düzenlemeler temel alındığında Yeltsin döneminin ortalama puanı 11 ile Putin ve Medvedev’e göre en az kısıtlayıcı düzenlemelerin yapıldığı dönemdir.⁷⁸³ Yeltsin’in eleştiriye açık ve zaman zaman basın özgürlüğünün açık destekçisi olarak ifade edilmesi dönemin yasal düzenlemeleri ile çelişmektedir. Ancak yine de bu dönemin ekonomik zorlukları, Yeltsin’in oligarklara olan ihtiyacı, başkan-parlamento çekişmesi yapılan yasaların düzensiz olmasına sebep olmuş ve sonraki onyılda olduğu gibi istikrarlı bir şekilde muhalefeti susturmak için kullanılamamıştır. Jackson’un çalışmasının en ilginç yanı ise yasal düzenlemeler

⁷⁸¹ Ivan Zassoursky, *Media and Power in Post-Soviet Russia* (New York: M.E. Sharper, 2004), s. 35.

⁷⁸² Bu çalışmada 10 nötr, 0-10 arası kısıtlamaları yumuşatan düzenlemeler, 10-20 arası da kısıtlayıcı düzenlemeler olarak değerlendirilmiştir.

⁷⁸³ Puanlama yapılırken tamamen yasa metni üzerinden değerlendirme yapıldığı dolayısıyla uygulama farklılıklarının dikkate alınmadığı önemli bir ayrıntı olarak dikkat çekmektedir. Putin dönemini yasal düzenlemelerinin ortalama puanı 14,9 iken Medvedev döneminin ise 13,7’dir.

üzerinden yaptığı değerlendirmenin Freedom House'un basın özgürlüğü ile ilgili Rusya değerlendirmesi ile paralel değerlere sahip olmasıdır.⁷⁸⁴ (Grafik 3)

Yeltsin dönemi dikkate alındığında parlamento ile karşı karşıya gelmesinin etkisiyle medya üzerine düzenlemelerin daha çok kararname ile yapıldığı görülmektedir. 1993-95 arasında daha özgür olan medya, özellikle Çeçen şavaşının başlamasıyla acımasız eleştirilerin halk üzerindeki etkisini göstermesi sonucunda yoğun müdahaleye maruz kalmıştır. 1995 yılı Ocak ayında halkın sadece %16'sının Çeçen sorununda silahlı müdahaleyi destekliyor olmasının faturası medyaya kesilmiştir.⁷⁸⁵ Rusya İletişim Bakanlığı tüm medya kuruluşlarını yasal düzenlemelere dayanarak uyarılmış ve teröristler ile ilgili onları tv ekranında gösterecek her türlü yayının yasak olduğu ve cezalarının bulunduğu konusunda uyarılmıştır.

Yolsuzluk iddiaları ve başkanı görevden alma girişiminin yaşandığı dönemde hükümete yakın holdingler ya medya kuruluşları sahibi olarak onları yönetmiş ya da mali destek sağlayarak editöryal politikalarını yönlendirmişlerdir. En belirgin örneği, Boris Berezovski'nin kontrolündeki ORT kanalı ve Vladimir Gusinski'nin Media-Most Holdingi arasındaki rekabettir. 1999 seçimleri, Yeltsin politikalarını benimseyen Berezovski kontrolündeki ORT kanalı ile Nezavisimaya Gazeta, Gusinski'nin kontrolündeki NTV Kanalı, Ekho Moskvyy radyosu ve Segodnya gazetesi arasındaki medya savaşı içerisinde geçti denilebilir.⁷⁸⁶

Temmuz 1999'da Basın, Yayın ve Kitle İletişim Bakanlığı'nın kurulması ve başına getirilen Mikhail Lesin'in devleti medyanın zararlarından koruyacağını açıklaması seçimler öncesinde basının olumsuz etkilenmesine yol açmıştır. 1999 Çeçenistan müdahalesi sürecinde akredite problemleri ve de muhabirlerin savaş alanına

---

⁷⁸⁴ Camille Jackson, "Legislation as an indicator of free press in Russia: Patterns of Change from Yeltsin to Putin," *Problems of Post-Communism*, Vol. 63, No. 5-6 (2016), s. 356.

⁷⁸⁵ Katherine Ognyanova, "Careful What You Say: Media Control in Putin's Russia – Implications for Online Content." *International Journal of E-Politics*, Vol. 1, No. 2 (Haziran 2014): 1-15.

⁷⁸⁶ Ruben Enikolopov, Maria Petrova ve Ekaterina Zhuravskaya, "Media and Political Persuaion: Evidence from Russia," *American Economic Review*, Vol. 101, No. 7 (Aralık 2011), ss. 3253-3285.

girememesi ile askeri müdahalenin savunulduğu ve propaganda yürütülen medya yayınları döneme hâkim olmuştur.⁷⁸⁷

Editöryal politikaların yönlendirilmesinin yanı sıra gazetecilerin siyasi sebeplerle baskı altına alınması ve öldürülmesi Yeltsin döneminin ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğü açısından ne kadar problemli olduğunu ortaya koymaktadır. 1991 sonu ve 1998 yılı arasında ortalama her 10 haftada bir gazeteci siyasi sebeplerle öldürülmüştür. Bunun bir sonucu olarak da *Reporters Without Borders* 1996 yılında Cezayir'in yanı sıra Rusya'yı gazeteciler için en tehlikeli ülke ilan etmiştir.⁷⁸⁸ (Bknz: Ek X: Rusya'da Öldürülen Gazeteci ve Medya Çalışanları, 1993-1999; 2000-2017)

Rusya'da basın özgürlüğü ile ilgili yapılan olumsuz değerlendirmelerle ilgili eleştiriler ise iki alanda toplanmaktadır. İlki, Rusya'da oligarkların kontrolü üzerine yapılan değerlendirmelerin çok da gerçekçi ve adil olmadığı tezine dayanmaktadır. Örneğin; Djankov, McLiesh, Nenova ve Scleifer'in 97 ülkede medya sahipliği üzerine anketlere dayanarak yaptığı çalışma televizyon kanalları, radyo istasyonları ve gazetelerin %92'sinin ya önemli aileler ya da devlet tarafından kontrol edildiğini ortaya koymaktadır. Ortalama değerlere bakıldığında ise tv kanallarının %34'ü, gazetelerin ise %57'si önemli aileler tarafından kontrol edilmektedir.⁷⁸⁹ Dolayısıyla Rusya'nın içinde bulunduğu durum kendisine özel değildir. Bu sebeple, Rusya'yı bu çalışmada yer alan Brezilya, Arjantin, Meksika, İtalya, Güney Kore ve Avustralya'dan farklı bir konumda değerlendirmek yanıltıcı olacaktır.⁷⁹⁰

Endeksler ile ilgili bir diğer eleştiri ise karşılaştırmalı analizin yanıltıcılığı üzerinedir. Örneğin, *Viyana Uluslararası Basın Enstitüsü* AGİT bünyesindeki kırk sekiz ülkede basına yönelik sansür, hapse atılma ya da haddinden fazla ceza uygulanması örneklerini kaydetmektedir. 1999-2000 döneminde bu ülkeler arasında 121 olay ile ilk

---

⁷⁸⁷ "Russia", Freedom House Country Report, 1999 (www.freedomhouse.org)

⁷⁸⁸ Simon Saradzhyan, "Moscow Takes Over Probe of Slain Editor," *The Moscow Times*, 11 June 1998.

⁷⁸⁹ Andrei Shleifer ve Daniel Treisman, "A Normal Country: Russia After Communism," *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 19, No. 1 (Kış 2005), s. 166.

⁷⁹⁰ Üstelik ABD'de Murdoch'ın medya holdinginin de kendi siyasi görüşleri doğrultusunda gerçekleri saptırdığı göz önüne alındığında basın özgürlüğü alanında Rusya'da oligarkların etkinliği en azından 1990'lar için Rusya'nın diğer örneklerden geride bırakan bir etken olarak kullanılması adil olmayacaktır. Murdoch ile ilgili iddiaların yer aldığı haberler için bakınız: Neil Hickey, "Is Fox News Fair?", *Columbia Journalism Review* (March/April 1998)

sırada gelen Türkiye'nin ardından 30 olay ile Rusya gelmektedir.⁷⁹¹ Burada esas eleştiri noktası ise 14 olay ile Azerbaycan veya 1 olayla Makedonya gibi hem nüfusu hem coğrafik konumu ile apayrı ülkelerin Rusya ile karşılaştırılarak yorumlar yapılabilmesidir. Ayrıca, onlarca yıllık Sovyet geçmişi sonrası farklı ailelerin kontrolünde de olsa medyada çeşitliliğin varlığı ve sürdürülebilmesi bir başarı olarak da görülebilecektir. Bu anlayışla Shleifer ve Treisman 1990'lar Rusya'sı üzerine kötümser yorumları reddederek bu ülkenin Arjantin ve Türkiye ile değil de Zaire veya İran ile karşılaştırılmasını yaygın bir *kavram yanılması* olarak nitelendirmektedir.⁷⁹²

4.3.3. Hukukun Üstünlüğü

Yeltsin dönemi Rusyası 1993 anayasası ile hukukun üstünlüğü ilkesini kâğıt üzerinde uygulamaya koymuş, ancak uygulamada bu hedef başarılammıştır. Zaten 1993 öncesinde yaşanan parlamento ile başkan arası gerginlik dönem sonunda çatışmaya varmış ve sağlıklı kurumlararası ilişki kurulammıştır.⁷⁹³ Sonuçta yürütmenin yasamayı fesh etmesi ile gidilen referandum ve seçimler yoluyla 1993 anayasası düzeni kabul edilmiştir.

Başkanın yürütme yetkisini tek başına üstlendiği ve kendi belirlediği başbakana kurduğu hükümet ile icranın gerçekleştirildiği bu sistemde, Yeltsin'e yakın partiler yasamada çoğunluğu elde edememiştir. KP'nin ağırlığının hissedildiği parlamento ile Yeltsin sonraki on yıl ile karşılaştırıldığında kısmen denetlenebilmiştir. Başbakanın belirlenmesi sürecinde Duma'nın reddi sonucu Yeltsin'in yeniden seçimlere gidilmesini göze alamayıp başbakan adayını değiştirmesi veya başkanın görevden alınması sürecinin (sonuçta başarısız da olsa) başlatılması ve sürdürülmesi buna örnek gösterilebilir.⁷⁹⁴

Şok terapinin bir sonucu olarak serbest piyasa şartlarında ezilen halk, bir de problemlili de olsa var olan hukuk düzeninin siyasi mücadele ve kişisel hırslar için

⁷⁹¹ Shleifer ve Treisman, s. 168.

⁷⁹² Andrei Shleifer and Daniel Treisman, s. 172.

⁷⁹³ "Striving for Judicial Independence: A Report into Proposed Changes to the Judiciary in Russia", International Bar Association, June 2005, s. 17-18.

⁷⁹⁴ Robert Sharlet, "Constitutional Law and Politics in Russia: Surviving the First Decade," *Demokratizatsya*, Vol. 11, No. 1 (2003), ss. 122-128.

kullanıldığını görmüştür. Bu durum halkın demokratik reformlar, seçilmiş parlamento ve özgür basına olan güvenini sarsmış, demokratik kurumlar zengin ve güçlü olanların siyasi mücadele araçlarına dönüşmüştür. Sonuçta halk, demokrasi ve özgürlük kavramlarını güçlü olan kesimin çıkarlarını korumak üzere kullandığı sınırsız bir ruhsatname olarak algılamaya başlamıştır.⁷⁹⁵ Demokrasinin hukuksuzluk ile eşleştirilmeye başlandığı bu dönemde halkın hukuka olan inancı zarar görmüş ve hukukun üstünlüğü ilkesi anlamsızlaşmıştır.

Hukukun üstünlüğünü tekrar tesis etmek üzere organize suç örgütlerine yönelik başlatılan operasyon ve kampanyalarda ise esas hedeften sapma yaşanmış ve yoksul halk zarar görmüştür. Örneğin; 1993 yılı sonunda Yeltsin Moskova’da izinsiz ikamet eden genelde Kafkas kökenli insanları buradan çıkarmak üzere bir kararname imzalayarak bir operasyon başlatmıştır.⁷⁹⁶ Aralarında suç oranlarının yüksek olduğu bu topluluğun bölgeden uzaklaştırılması ile suç oranlarında % 16.5 azalma olacağı belirtilmiştir. Hâlbuki Handelman’a göre bu operasyonun çok sınırlı bir etkisi olmuş ve organize suç örgütlerinin en düşük profilli bazı mensupları uzaklaştırılmıştır.⁷⁹⁷ Üstelik uygulama ile Rus vatandaşları temel insan hakları ve anayasal haklarından yeterli dayanak olmamasına rağmen mahrum bırakılmışlardır.

Yeltsin’in 1995 yılında Rusya Federasyonu İnsan Hakları Komiseri Sergey Kovalev’i Çeçenistan’daki savaşı yüksek sesle eleştirdiği ve bu yönde rapor hazırladığı için görevden alması da olumsuz bir gelişme olarak kayda geçmiştir. Yeltsin’in çalışma yöntemine uygun şekilde bir başkanlık kararnamesi ile kurulan ve komiserliğin başına getirilen ilk kişi olan Kovalev, Sovyet döneminde de muhalif bir isimdir. Ancak, Nobel Barış Ödülü’ne aday gösterilen ve raporlarında Çeçenistan’daki savaşın 24.000 sivil

---

⁷⁹⁵ German G. Diligenskii, “Individualism, Old and New. The Individual in the Post-Soviet Social Organism,” *Russian Politics and Law*, Vol. 38, No. 4 (2000), ss. 39-41.

⁷⁹⁶ Sinyal Operasyonu (Operation Signal) olarak adlandırılan bu operasyon ile Yeltsin’in ‘belgesiz yabancılar’ kavramları ile adlandırdığı bu kesimden 14.000 kişi gözaltına alınmış ve 5000’i geldikleri yerel kasabalara gönderilmiştir. Belediye Başkanı Yuri Lujkov, Moskova’da ikamet edenlerden genelde sokaklarda meyve-sebze satan bu insanları ihbar etmelerini istemiştir. Bu şekilde organize suç azaltılmaya çalışılırken bir kez daha Rus vatandaşları olan bu insanlar anayasal haklarından mahrum bırakılmış ve hukuka olan güven zedelenmiştir. Kaynak: Alexandra V. Orlova, “Organized Crime and the Rule of Law in the Russian Federation,” *Essex Human Rights Review* Vol. 2, No. 1 (Ocak 2005), ss. 26-28.

⁷⁹⁷ Stephen Handelman, *Comrade Criminal. Russia’s New Mafia* (New Haven: Yale University Press, 1995), s. 290.

öldürdüğünü belirten Kovalev bu eleştirel tutumu sonucunda yine başkan tarafından görevden alınmıştır.⁷⁹⁸ Parlamentoda çoğunluğu oluşturan KP ve LDP liderleri Züganov ve Jirinovski ise günlük sansasyonel konularla meşgul olduklarından komiserliğin Duma'dan bir yasa olarak geçmesi için yeterli çaba göstermemişlerdir. Dolayısıyla hukukun üstünlüğünün sağlanması üzerine çalışacak olan ve iktidar tarafından kurulan önemli bir kurum işlevini yerine getiremediği gibi, yine iktidar tarafından kolayca kaldırılabilmiştir.

4.3.4. Yolsuzluk

Kişisel çıkar elde etmek için sahip olduğu kamu makamı ya da rolünün kullanılması olarak tanımlanan yolsuzluk, özellikle köklü değişim sürecinden geçen ülkelerde yaygındır.⁷⁹⁹ Sovyet sonrası ülkeler sadece siyasal anlamda değil ekonomik anlamda da köklü bir değişim geçirdiğinden yolsuzluğun en fazla yaşandığı ve tartışıldığı ülkelerdir. Özel mülkiyetin olmadığı bir ekonomik düzenden özel mülkiyetin varlığı üzerine kurulu liberal ekonomiye geçiş, kamu mülkü ve özel mülk ayrımlarının sınırlarının muğlaklaştığı bir düzen ortaya çıkarmıştır.⁸⁰⁰

Bu köklü değişimi en hızlı tecrübe eden ülkelerden biri olan Rusya Federasyonu, 90ların sonuna gelindiğinde ekonominin yüzde kırkının kara borsa olduğu ve 30 milyondan fazla insanın geçim kaynağı olduğu bir ülke haline gelmiştir.⁸⁰¹ Michelle Man, Rusya'da yolsuzluğun bu kadar yaygın hale gelmesinin altında devlet kurumlarının zayıflığı ve halk desteğinin yokluğuna bağlamaktadır. Ona göre bunun sebepleri de Sovyet devlet aygıtının bir mirası olan devlete yabancılaşma, Rus elitlerinin geçiş sürecinin sonucu olarak aşırı güçlenmesi, mülkiyet haklarını koruyamayacak kadar zayıf devlet yapısı ve toplumdaki patronaj ilişkisi kurma anlayışına duyulan yüksek toleranstır.⁸⁰² Dolayısıyla 90larda Rusya'daki bu durumu

---

⁷⁹⁸ Mariana Katzarova ve Antti Korkeakivi, "Night is falling on human rights across Yeltsin's Russia", The Christian Science Monitor, 31.03.1995.

⁷⁹⁹ Michael Johnston, *Syndromes of Corruption: Wealth, Power and Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2005), s. 12.

⁸⁰⁰ Michelle Man, "Political Corruption in Russia: An Evaluation of Russia's Anti-Corruption Strategies, 1991-2009", *Polis Journal*, Vol. 2 (Kış 2009), s. 1.

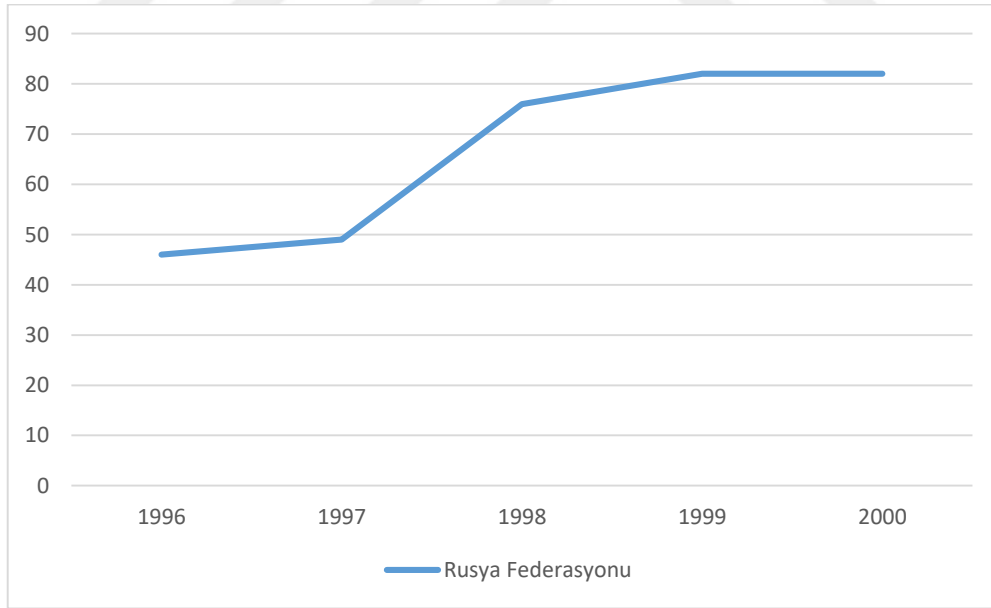
⁸⁰¹ V. Dvurechenskykh, "People's Control Versus Corruption", Moscow: Moscow School of Political Studies, Centre for Post-Collectivist Studies, s. 31.

⁸⁰² Michelle Man, s. 9.

sadece Sovyet mirası olarak görmek yanlış olacaktır. Toplumda var olan kayırmacılık anlayışı ve kurumsal zayıflık bu durumdan fayda sağlamak isteyen kesimlere imkân tanımıştır.

Yolsuzluk yasal olarak düzenlenmiş alanın dışında faaliyet yürüterek kişisel çıkar elde etmek olarak görülse de Rusya gibi kurumsal zayıflıkları olan ülkelerde yolsuzluğun her türü yasalar tarafından yasaklanmamış da olabilmektedir.⁸⁰³ Bu bağlamda, Yeltsin dönemi Rusyası'nda özellikle 1996 başkanlık seçimleri öncesinde oligarkların elde ettikleri zenginlikleri seçim kampanyasına aktarmaları ve geleceklerini bu şekilde güvence altına almaları başka türlü açıklanamayacaktır. Benzer şekilde devlete ait yer altı kaynaklarının ve fabrikaların özelleştirme kapsamında gerçek değerinin çok altında ve bu imkâna ulaşabilecek sınırlı sayıda insana satılması da yasal bir uygulama da olsa ancak devlet kaynaklarının kişisel çıkar için kullanımı şeklinde açıklanabilmektedir.

Grafik 4: Transparency International Yolsuzluk Sıralaması: Rusya Federasyonu, 1996-2000

Kaynak: Transparency International

⁸⁰³ Pranab Bardhan, "Corruption and Development: A Review of Issues," *Journal of Economic Literature*, Vol. 35, No. 3 (Eylül 1997), ss. 1321.

Ülkeler düzeyinde yıllık veriler toplayarak anketler yoluyla yolsuzluk üzerine değerlendirmeler yapan kuruluşlar arasında *Transparency International* (TI) ve *Dünya Bankası* en sık verilerine başvuru alanlardır. Yeltsin'in ikinci döneminin sonunda 99 ülke arasında 82. sırada yer alan Rusya, 2000 yılına gelindiğinde TI'nın değerlendirme yaptığı 102 ülke arasında 71. sıraya tırmanmıştır. (Grafik 4) Dünya Bankası ise yolsuzluk sıralamasında Rusya'yı 160 ülke arasında 142. sıraya yerleştirmiştir.⁸⁰⁴ BM'nin yolsuzluk mağduru olan vakaları tespit ettiği bir çalışmada ise 1996-2000 yılları arasında bir önceki yıl rüşvet isteme vakasıyla karşılaşmış ve karşılaşmadığı sorusuna Rus katılımcıların %16,6'sı rüşvet vakası yaşadığı cevabını vermiştir.⁸⁰⁵ Tüm bu veriler ışığında Rus halkının hukukun üstünlüğü, demokratik yönetim gibi kavramlara yabancılaşması da normalleşmektedir.

Sonuçta Yeltsin döneminde yolsuzlukla mücadelenin başkanın vaatleri arasından hiç eksilmediği ve hatta kararnamelere konu olduğu görülse de on yılın sonunda bir toparlanma haricinde kayda değer bir iyileşme görünmemektedir. Aksine ülkenin yolsuzluk sıralamasında değerlendirmeye alınan yaklaşık 100 ülke arasında kırk kadar basamak gerilediği görülmektedir.⁸⁰⁶ Kuşkusuz bu gerilemede devlet makamlarının kişisel çıkar elde etme amacıyla elitler tarafından kullanılması kadar Yeltsin'in kuvvetler ayrılığı ilkesini tesis edeceği yönde verdiği umudun boşa çıkması da etkili olmuştur. Sonuçta Yeltsin'in ilan ettiği politikalar ile uygulama farklı olmuştur. Levitsky ve Way'in tezlerini doğrular nitelikte bağımsız yargı kurulamadığı gibi yargı erkinin sadece devlete meydan okuyanlara ve muhaliflere karşı harekete geçmesi demokratik kurumların değil kişisel ağların sonuca ulaşmada etkin yol olarak belirmesi sonucunu doğurmuştur. Bu da henüz Putin dönemindeki gibi dikey iktidar anlayışının yerleştirilemediği bir ortamda grev ve protestoların daha fazla sayıda ve daha etkili görülmesine yol açmıştır.

⁸⁰⁴ Shleifer ve Treisman, s. 169.

⁸⁰⁵ A.g.e., s. 171.

⁸⁰⁶ "Country Profile: Russia", Transparency International Website <https://www.transparency.org/country/RUS> Erişim: 16 Mayıs 2018.

4.3.5. Protestolar

Sovyet döneminde sistemin temeli işçi sınıfına dayandığından işçilerin daha ayrıcalıklı bir konumda oldukları ve 1990 sonrasında serbest ekonomiye geçişten de en fazla olumsuz etkilenen kesim olmaları beklenmelidir. Dolayısıyla protestoların daha çok işçiler tarafından gerçekleştirilmesi ve geçiş döneminin ağır şok terapi yıllarını tecrübe eden ülkede diğer ülkelere göre, ister demokratik ister otoriter olsun, daha fazla protesto görülmesi beklenmektedir. Oysa Rusya Federasyonu'nda protestolar ve işçi sınıfı üzerine yapılan önemli çalışmalar işçi sınıfının olağandan fazla sabırlı davrandığı ve protestoların nispeten düşük profilli kaldığını ortaya koymaktadır.⁸⁰⁷ Bu açıdan bakıldığında melez rejimlerde protestoların, bir Batı demokrasisinde gelişmişlik seviyesi ve demokratik yolların açık olması, bir tam otoriter ülkede ise bu yolların kapalı olması sebebiyle, bu ülkelere göre daha çok yaşanması gerektiği üzerine beklenti boşa çıkmaktadır. Veriler incelendiğinde Yeltsin döneminin son yıllarında Macaristan'da Rusya'dan çok daha fazla grev ve grevler sebebiyle kaybedilen çalışma saati tespit edildiği görülmektedir. Aynı dönemde bir Batı demokrasisi olan Fransa'da yükselen bir eğilim, İtalya'da ise daha istikrarlı sayıda grevler yaşanmıştır.⁸⁰⁸ (Bknz: Grafik 5)

Protestolarda beklenen işçi sınıfı ağırlığı ise Yeltsin döneminde devlet kurumlarından istatistiki verinin toplanabildiği ve incelenebildiği dönem olan Yeltsin'in görevdeki son birkaç yılı için doğrulanmıştır. 1997-2000 yılları arasında gerçekleştirilen protestolar arasında işçilerin gerçekleştirdiği protestolar neredeyse protestoların dörtte üçüdür. Geriye kalanları ise yerel düzeyde ve çevre ile ilgili protestolar, siyasi grupların

---

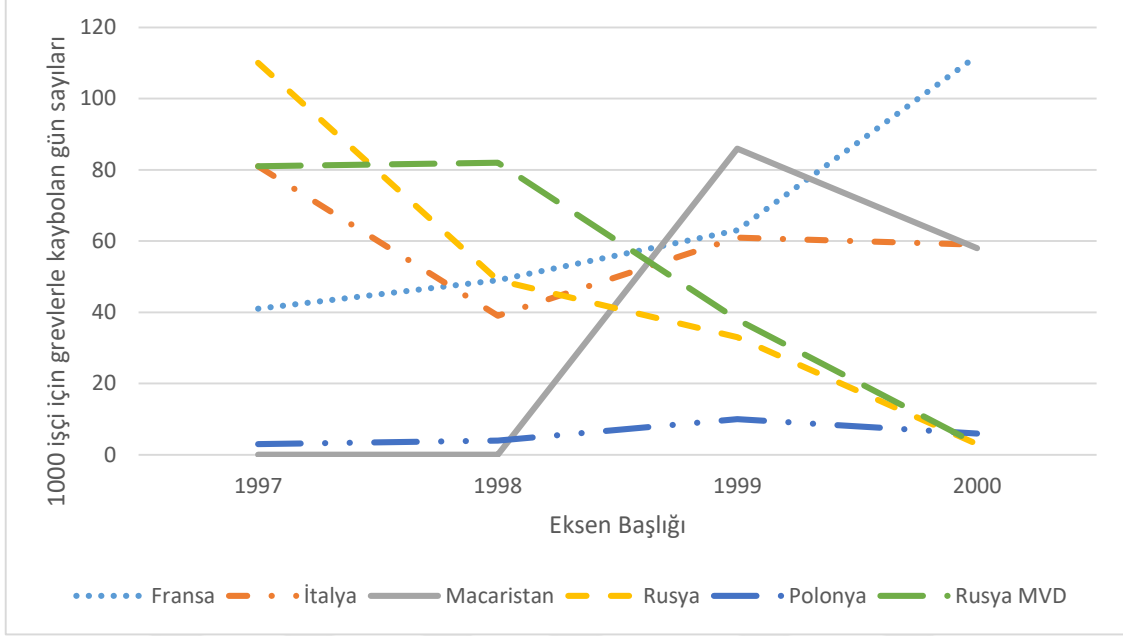
⁸⁰⁷ Sarah Ashwin, *Russian Workers: The Anatomy of Patience* (Manchester: Manchester University Press, 1999); Paul Kubicek, "Sicil Society, Trade Unions and Post-Soviet Democratisation: Evidence from Russia and Ukraine," *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 4 (2002), ss. 603-624; Debra Javeline, *Protest and the Politics of Blame: The Russian Response to Unpaid Wages* (Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2003).

⁸⁰⁸ Rusya Federasyonu'nda önceki yıllarda grevler sonucunda kayıp gün sayıları şu şekildedir: 207.700 (1990), 2.314.200 (1991), 1.893.300 (1992), 236.800 (1993), 755.100 (1994), 1.367.000 (1995), 4.009.400 (1996), 6.000.500 (1997), 2.881.500 (1998), 1.827.200 (1999), 236.400 (2000).

Kaynak: Sarah Ashwin ve Simon Clarke, *Russian Trade Unions and Industrial Relations in Transition* (New York: Palgrave Macmillan, 2003), s. 255.

protestoları, etnik temelli veya kadın odaklı protestolar ile emekli protestoları oluşturmaktadır.⁸⁰⁹

Grafik 5: 1997-2000 Arası Uluslararası Grev Karşılaştırması

Kaynak: Robertson, s. 50.

Bu veriler, Olena Nikolayenko'nun yaşam döngüsü teorisi üzerinden Rusya'da protestoları analiz ettiği çalışmayla da doğrulanmıştır. Yaşam döngüsünün Rus halkının protestolara katılımı üzerine etkisini arştıran Nikolayenko, 90lı yılların başındaki grevlerin olağanüstü artışı ve onyıll sonunda görece azalmayı Sovyet dönemi istikrarı sonrası yaşanan istikrarsızlığın insanlar üzerindeki etkisi ve her insan gibi Sovyet dönemini yaşayan insanların da yaşları ilerledikçe protestodan uzaklaşmaları ile açıklamaktadır.⁸¹⁰

4.4. Putin Dönemi Rejim Değerlendirmesi

1999 yılında Duma seçimlerinde Putin'e yakınlığı açık olan Birlik Partisi'nin RFKP ile yarışacak kadar oy alarak parlamentoda yer alması ve Yeltsin'in yılsonunda koltuğunu Putin'e bıraktığını açıklaması ile Putin ülke idaresini anayasa çerçevesinde

⁸⁰⁹ Robertson, s. 56.

⁸¹⁰ Olena Nikolayenko, "Life Cycle, Generational and Period Effects on Protest Potential in Yeltsin's Russia," *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 41, No. 2 (Haziran 2008), s. 453-454.

devralmıştır. 2000 yılında başkanlık seçimlerinde elde ettiği yüzde elliden fazla oy, ülkedeki olağanüstü hal ile mücadelesi, Çeçen ayrılıkçılarla yürütülen savaştaki başarısı, pazar ekonomisine geçilen zorlu yılların arkasından ekonomide yıllık %9'a yakın büyüme oranlarının halkta bulduğu karşılığı yansıtmaktadır.

Bu çerçevede esen olumlu havanın yanı sıra Çeçen savaşçılarla yürütülen mücadele kapsamında önemli insan hakları ihlalleri yaşanmıştır. Basın özgürlüğüne zarar verecek adımların atılması, terör kavramının geniş tutulduğu yasal düzenlemelerin yapılması ve oligarklarla mücadele adı altında seçici bir şekilde muhalif eğilimli oligarkların tasfiye edilmesi ile Rusya'da beklenen demokratik değişim sekteye uğramıştır. Dolayısıyla Putin'in ilk döneminde Rus siyasal rejiminin demokratikleşmesi açısından herhangi bir ilerleme görülmediğini ifade etmek yanlış olmayacaktır. Ancak aynı dönemde mevcut siyasal rejim kurumsal istikrarını önemli derecede artırmıştır.⁸¹¹

Bu dönemde halk arasında demokrasiye olan inancın yüzde yetmişi geçtiği ve başkanlık seçimlerine katılım oranlarının yaklaşık yüzde yetmiş olduğu da göz önüne alınırsa halkın mevcut iktidar aleyhine protestolara katılması beklenmemektedir.⁸¹² On yılı aşan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık ardından Rus halkı istikrar politikaları vaat eden Putin'in başkanlığını ilk turda onaylamıştır. Bu sonucun sadece Putin'in seçim başarısı olmadığı aşikârdır. Onyıldır hem ekonomik hem de siyasal istikrarsızlıklar içerisinde yaşayan Rus halkı, Putin'in Rus ekonomisini istikrara kavuşturacak ve geleceğe dair umut aşılayabilecek bir figür olduğuna inanmıştır. Bu kapsamda, aslında izleyen yılların bu beklentiyi boşa çıkarmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Kamuoyunda bulduğu destek ve Rus halkının vatanperverlik duygularının kamuoyu yoklamalarında daha üst sıralara yükselmesi Rus siyasal hayatında Putin'in politikalarıyla yaptığı tercihlerin sonucudur. Örneğin, Rusya'nın bir süper güç olduğuna dair kamuoyu inancı, zirveye ulaştığı yıllara bakıldığında, 2000 yılında % 53, 2009 yılında % 61 ve 2014 yılında % 65 oranındadır. Bu dönemlerin sırasıyla Çeçenistan savaşı ve Yugoslavya'daki savaş, Gürcistan müdahalesi ve son olarak Kırım'ın ilhakı

---

⁸¹¹ "Russian Federation", Bertelsmann Transformation Index 2003, s. 3.

⁸¹² A.g.e., s. 5.

sonrasına geldiği görüldüğünde bu sonuçların tesadüf olmadığı görülecektir.⁸¹³ Özellikle Kırım'ın ilhakı, Rus kamuoyunun gözünde hep Rusya'nın süper güç olduğuna dair konuşan Putin'in ilk defa gerçekten bu cümleleri uygulamayla pekiştirdiği bir semboldür.

Rusya'nın süper güç olduğu tezinin ancak uluslararası arenada bir rakibe karşı anlam kazanacağı ve vatanperverliği artırmanın en kolay yolunun da rakibe karşı savaşa gitmek olduğu bilinmektedir. Bu durumda Putin'in özellikle Kırım'ı ilhakı Batı'ya karşı savaşın en önemli cephesi olarak algılanmış ve iç siyasette bütünlük oluşturmada ve iktidara destek sağlamada kullanılmıştır.⁸¹⁴ Bunun en açık şekilde tespit edilebileceği alan seçim süreçleri ve seçim sonuçları olacaktır.

4.4.1. Seçim Süreçleri

Rekabetçi otoriter rejimlerde seçimlerin düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi iktidarın meşruiyet kaynağı işlevi görmesi, darbe girişimlerinin geçersiz kılınması ve kaynakların dağıtımı açısından hayati önemdedir. Bu sebeple iktidarların seçim süreçlerinde olabildiğince etkili olup iktidarı kaybetme riskini en aza indirme arayışında oldukları bilinmektedir.⁸¹⁵ Bu mücadele seçim süreçlerinin iktidarın yoğun manipülasyonuna maruz kalması sonucuna ve doğal olarak da seçimlerin seçmen tercihlerini yansıtıp yansıtmadığı tartışmalarını doğurmaktadır. Rusya Federasyonu'nun 90'lı yıllara göre 2000'li yıllarda daha istikrarlı bir dönem tecrübe ettiği bir gerçektir. 2000 yılı seçimleri itibarıyla devlet otoritesi ve halk arasında dikey iktidar yapısını yerleştirme adımları atan Putin'in sonraki adımları bu iktidar yapısını koltuğunda tutmak olacaktır.

Önceki on yılın aksine başkanın bir iktidar partisi eşliğinde hareket ettiği bu dönemde Birleşik Rusya Partisi'ne iktidarı yeniden teslim edecek çalışmalar yapılmıştır. Medya manipülasyonu ağırlaşmış ve iktidara meydan okumadığı sürece işbirliğine devam edeceğini belirttiği oligarklardan muhalefet saflarına yakın duranları rekabet

⁸¹³ Denis Volkov, "National Pride in Russia," *Intersection*, 8 January 2018.

⁸¹⁴ Denis Volkov, a.g. e.

⁸¹⁵ Gary W. Cox, "Authoritarian Elections and Leadership Succession, 1975-2004", APSA 2009 Toronto Meeting Paper https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1449034 Erişim: 17 Nisan 2018.

sahasının bir bir dışına itilmiştir. Aynı zamanda medya patronları olan oligarkların yarış dışına itilmesi ile birlikte adil olmayan bir rekabet sahası ortaya çıkmıştır.⁸¹⁶

İktidar tarafından hükümet olmanın tüm imkânları kullanılırken muhalefet yapma imkânlarının ise zorlaştırılması sonucunda 2003 Duma seçimlerine gelindiğinde halkın seçim sandığına gitme oranlarında da gözle görülür bir düşüş kaydedilmiştir. Bu şartlar altında Rusya'nın seçim süreci FH notu da 4.75'ten 5.5'e gerilemiştir.⁸¹⁷ İzleyen yılda benzer şartlarda gerçekleşen başkanlık seçimlerinde ise katılım oranının yüksek oluşu seçim sürecine olan manipülasyonu ifade ettiği şeklinde değerlendirilmelidir.⁸¹⁸

Tablo 9: Freedom House Seçim Süreci Değerleri, Sovyet Sonrası Ülkeler, 1999-2009.

Ülke	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Ort.
Estonya	1.8				1.5				1.5			1.6
Litvanya		1.8		1.8		1.8					1.8	1.8
Letonya				1.8				2.0				1.9
Ukrayna	3.5			4.0		3.5		3.0	3.0			3.4
Moldova			3.5				3.8				4.3	3.9
Gürcistan	4.0	4.5			5.3					5.3		4.8
Rusya	4.0	4.3			5.5	6.0			6.8			5.3
Ermenistan	5.3				5.8				5.5	5.8		5.6
Kırgızistan		5.8					5.8		6.0		6.3	6.0
Tacikistan		5.3					6.3	6.5				6.0
Azerbaycan		5.8			6.0		6.5			6.8		6.3
Kazakistan	6.0					6.5	6.5		6.8			6.5
Özbekistan	6.8					6.8			6.8		7.0	6.8
Belarus		6.8	6.8			7.0		7.0		6.8		6.9
Türkmenistan					7.0	7.0			7.0			7.0
Ortalama	4.5	5.0	5.1	2.5	5.1	5.3	5.7	4.7	5.4	6.2	4.9	4.9

Kaynak: Freedom House 'Nations in Transit' veritabanı (www.freedomhouse.org)

Birch, Sovyet sonrası ülkelerin seçim süreçlerini değerlendiren çalışmasında 2000 sonrasında *Index of Electoral Malpractice* veritabanı verilerini kullanarak Avrupa ülkelerinin daha düşük rakamlarla (daha adil) ifade edildiğini tespit etmiştir. Ancak Rusya'nın Doğu Avrupa ülkelerinden daha yüksek (daha adaletsiz) ve Kafkasya ile Orta Asya ülkelerinin de Rusya'dan daha yüksek rakamlarla ifade edildiğini

⁸¹⁶ "Russia" , FH Nations in Transit 2004 Annual Report <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2004/russia> Erişim: 15 Nisan 2018.

⁸¹⁷ FH notlandırmaları, bireysel özgürlükler ve siyasal haklarda olduğu gibi seçim süreçleri, yolsuzluk, Stk'lar ve demokrasi notlamaları da 1 (en iyi) ve 7 (en kötü) arasında yapılmaktadır.

⁸¹⁸ "Russia" , FH Nations in Transit 2005 Annual Report <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2005/russia> Erişim: 15 Nisan 2018.

belirtmektedir.⁸¹⁹ Burada dikkat çeken bir nokta Index of Electoral Malpractice verileri ile FH verilerinin arasındaki korelasyonun 0.82 ile gayet yüksek çıkmasıdır. (FH verileri için Bknz: Tablo 9) İki farklı veritabanı ile paralel sonuçlara ulaşılması verilerin geçerliliğini doğrulamaktadır.

Türkmenistan ve Kazakistan gibi Orta Asya ülkelerinde seçmenlerin oy kullanmaya zorlanması genel bir uygulama ve sonuçların %100'e yakın değerlerin çıkmasının sebebidir. Bu duruma benzer bir uygulama Rusya Federasyonu'nda da özellikle Putin'in iktidarı Medvedev'e devredeceği dönemde yaşanmıştır. 2007 parlamento ve 2008 başkanlık seçimlerinde Myagkov'un ifadesiyle süreç delilleriyle gözler önünde yaşanmıştır.⁸²⁰ Sandığa gitmeden oy kullanma yöntemi de özellikle Kazakistan, Belarus, Ukrayna ve Rusya'da uygulanmıştır.⁸²¹

Putin'in tandem sonrası başkanlığa geri dönüşü ile birlikte ise dış politika ve iç politika arasındaki farkın nispeten azaldığı görülmüştür. Politikalarını kendine yeterli bir Rusya, vatansever vatandaşlar yetiştirme, kendi değerlerinden doğan bir yönetim biçimi üzerine kuran Putin, bir de Kırım'ın ilhakı, Ukrayna'nın doğusunda etkili olması ve Suriye müdahalesi sonrası Rusya'yı tekrar süper güç konumuna oturttuğu algısıyla destek bulmuştur. Seçim süreçlerinde özellikle bu vurgular yapılmış ve seçmen bu politikaları devam ettirecek tek adayın Putin olduğuna inandırılmıştır. Nitekim en güncel araştırmalar da bunu ispatlamaktadır. 2018 seçimlerine yaklaşılana aylarda ülkedeki atmosferi dikkate alarak seçim anketi yayımlamayacağını açıklayan ülkedeki en tarafsız araştırma kuruluşu *Levada Araştırma Merkezi*'nin seçim sonrasında yaptığı çalışmaya göre Putin'in tarihindeki en yüksek oy oranı ile göreve tekrar seçilmesinde etkili olan faktörler şöyledir:⁸²²

- a) Ülkeyi tekrar büyük güç statüsüne kavuşturması (%47)
- b) Kuzey Kafkasya'da durumu istikrara kavuşturması (%38)

---

⁸¹⁹ Sarah Birch, "Post-Soviet Electoral Practices in Comparative Perspective," s. 709.

⁸²⁰ Mikhail Myagkov, *The Forensics of Electoral Fraud: Russia and Ukraine* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), s. 7.

⁸²¹ Erik Herron, *Elections and Democracy after Communism?* (Palgrave Mac Millan, 2009), ss. 137-142.

⁸²² "Россияне назвали основные претензии к Путину за время его правления", RBC, 07.05.2018 <https://www.rbc.ru/politics/07/05/2018/5aec653f9a7947e37460748e> Erişim: 8 Mayıs 2018.

c) Ekonomik büyüme ve gelire yansımaları.⁸²³

Bir devlet kurumu olan araştırma kuruluşu *VTsIOM*'un 2018 araştırmasına göre ise seçmenlerin %82'si bir başkan olarak Putin'in politikalarını onaylamaktadır. Ancak aynı araştırmaya göre seçmenlerin %90'ı ülkenin *belirli ölçüde değişime* ihtiyaç duyduğunu, %59'u ülkenin gerçekten *büyük bir değişime* ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir. Seçmenlerin sadece %2'si ülkenin herhangi bir değişime ihtiyaç duymadığını ifade etmiştir.⁸²⁴ Seçmen beklentilerinin bu şekilde olması sürpriz değildir, ancak bu beklentilerin seçim kampanyalarına, muhalif partilere desteğe ve tabii ki basına yansımaması olağan dışıdır.

4.4.2. Basın Özgürlüğü

Putin dönemi basınla ilgili yasama çalışmalarına bakıldığında Yeltsin dönemine göre daha kısıtlayıcı yasalar yapıldığı görülmektedir. Parlamento desteğini arkasında bulan Putin bu düzenlemeler için kararnameleri çoğunlukta kullanmaya da ihtiyaç duymamıştır. Putin dönemi yasalarının medyayı kontrol eden yapısı Yeltsin yasalarına göre çok da fazla artmamıştır. Ancak Becker'a göre Putin dönemindeki yasalar istikrarlı bir şekilde kontrolü artırırken Yeltsin döneminde ise düzensiz bir şekilde işleyen basını kısıtlayıcı yasalar vardır.⁸²⁵ Göreve gelmesinin hemen ardından Putin'in imzaladığı yeni *Bilgi Güvenliği Doktrini* ve 2002 ile 2003 yıllarında çıkarılan yasalar devletin medya faaliyetlerini yönlendirebileceği altyapıyı oluşturmuştur. Bu şekilde seçim kampanyalarında vatandaşların lehte veya aleyhte oy kullanması için propaganda yapılmasına dahi kısıtlama getirilmiştir.⁸²⁶

Ekim 2002 yılı itibariyle Dünya çapında basın özgürlüğü endeksi hazırlayan *Sınır Tanımayan Gazeteciler* ilk endeksi yayınladığında Rusya'nın 121. sırada yer aldığı görülmektedir. (Bakınız: Grafik 6) Aynı yıl Çeçenistan'da devam eden savaşla ilgili

⁸²³ Aynı çalışmada soruları cevaplayanların %45'i Putin'in gelir dağılımında adaleti sağlayamadığını, seçmenlerin üçte biri de sosyal hakları ve emekli maaşlarını artırmayı başaramadığını söylemiştir.

⁸²⁴ "Население высоко оценивает работу Владимира Путина на посту президента и ожидает от него преобразований в обществе", 07.05.2018 <https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9080> Erişim: 8 Mayıs 2018.

⁸²⁵ Jonathan Becker, "Lessons from Russia: A Neo-Authoritarian Media System," *European Journal of Communications*, Vol. 19, No. 2 (2004), s. 140.

⁸²⁶ Edwin Bacon, Bettina Renz ve Julian Cooper, *Securitizing Russia: The Domestic Politics of Putin* (Manchester University Press, 2006), s. 85.

basında uygulanan olağanüstü sansür ve gazeteci cinayetlerine bir Agence France-Presse muhabirinin İnguşetya’da kaçırılmasının eklenmesi Rusya’yı dünya ülkeleri arasında gazetecilerin daha fazla tehlike altında oldukları bir ülkeye çevirmiştir.⁸²⁷ Bu durum ülkenin dünya sıralamasında 148. sıraya gerilemesine sebep olmuştur.

Sınır Tanımayan Gazeteciler verilerine göre özellikle Medvedev sonrası 2012 yılında Putin’in tekrar başkanlık koltuğuna oturması ile birlikte bağımsız medya üzerindeki baskı sürekli bir şekilde artmıştır. 2000li yılların başında devlet aygıtının her alanda olduğu gibi medya ve basın üzerinde de kendi ağırlığını hissettirmesinin de ötesine geçen baskı, bağımsız medya kuruluşlarını ya yoğun kontrolü altına almış ya da varlığına son vermiştir.⁸²⁸ Kontrolün bu kadar arttığı siyasal ortamda TV ve radyo yayınları devlet propagandasına dönüşmüştür. Putin’in sözcüsü Sergey Yasterzhembsky’nin dediği gibi:

“Medya Rus ulusunun karşı karşıya olduğu sorunları görmezden gelemeyecektir. Rus ulusu tüm gücüyle bir hedefe doğru harekete geçtiğinde, medya dâhil herkese belirli görevler yüklemektedir.”⁸²⁹

Sonuç olarak iktidarın ortaya koyduğu model olan vatanperver ve yeni muhafazakâr söylem herhangi bir yayın kuruluşu tarafından sorgulanamaz boyutlara ulaşmıştır. 2014 yılında Kırım’ın ilhakı ile bölgenin içeriden gerçekçi haber alınamayan bir bölgeye dönüşümü, Kadirov’un Çeçenistan Cumhuriyeti gibi bağımsız medya ve muhabirlerin giremediği bölgelere bir yenisinin eklenmesi ile sonuçlanmıştır.⁸³⁰ Bu şartların oluşması ve özellikle *yabancı ajan* statüsünün tesis edilerek herhangi bir dış bağlantısı olan kuruluşların bu statüde kendilerini tescil etme zorunlulukları Nisan 2018 itibarıyla *World Press Freedom Index* tarafından dünya ülkeleri arasında 148. sıraya yerleştirilmesine sebep olmuştur.

⁸²⁷ “Second World Press Freedom Ranking,” Reporters without Borders, 20.10.2003.

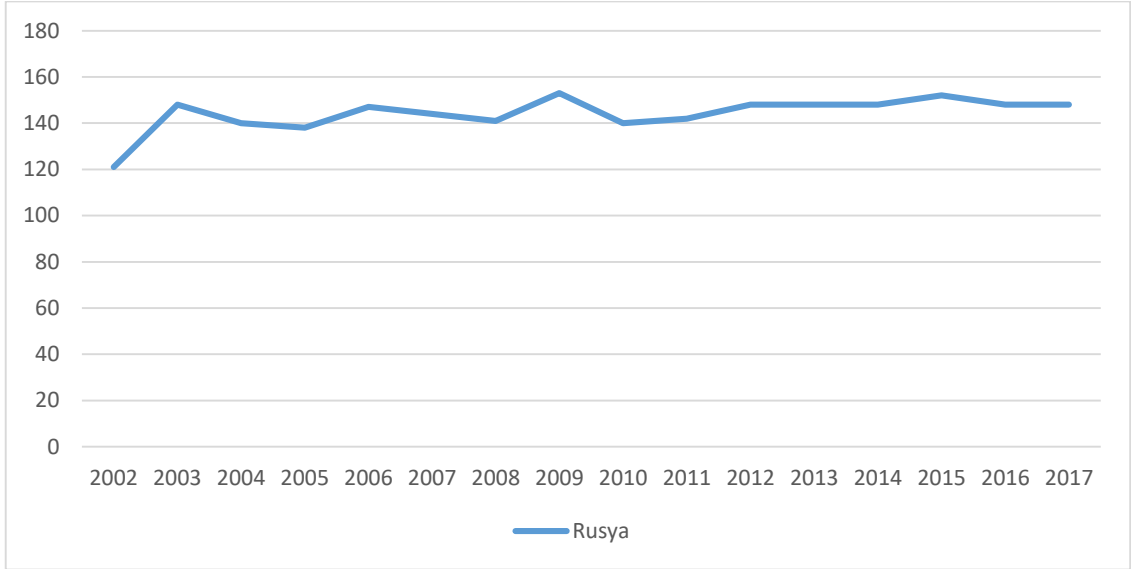
⁸²⁸ Putin döneminde basın özgürlüğünü doğrudan etkileyen düzenleme ve yasalar şöyle sıralanabilir:

- 2000-Yeni Bilgi Güvenliği Doktrini,
- 2002-Aşırı Faaliyetler Üzerine Federal Yasa (114- FZ),
- 2006-Bilgi, Bilgi Teknolojileri ve Bilginin Korunması üzerine Federal Yasa (149-FZ),
- İnternet Kara Liste Yasası olarak anılan ve 2012 yılında çıkarılan yasa,
- Aralık 2013’te RIA Novosti devlet haber ajansının Rusya’nın Sesi ile birleştirilerek RT (Russia Today)’in kurulması ve başına Putin’e yakın bir ismin atanması,
- 2014’te 270-FZ nolu reklam üzerine bir düzenleme olan federal yasa ile 3000’den fazla okuyanı-takipçisi olan Rus blogger’ların Roskonnadzor’a kayıt olma gerekliliği getirilmesi vd.

⁸²⁹ Camille Jackson, s. 361-362.

⁸³⁰ “Shifting atmosphere for independent journalists”, Reporters without Borders, 28.04.2018 <https://rsf.org/en/russia> Erişim: 28 Nisan 2018.

Grafik 6: Dünya Basın Özgürlüğü Sıralamasında Rusya, 2002-2017

Kaynak: Reporters Without Borders (<https://rsf.org/en>)

Bütün bu olumsuz gelişmelere rağmen tespit edilmesi gereken gerçek şudur ki Yeltsin dönemi ile karşılaştırıldığında Putin dönemi gazeteciler için daha yaşanılabilir bir zaman dilimi olmuştur. Gazetecilerin baskı altına alınması ve hem bireysel olarak gazetecilere ve kurumlarına hem de yayınlarına sansür uygulanması gerçeğine rağmen yaptıkları haberlerin bedelini hayatlarıyla ödeyen gazetecilerin sayısında önemli oranda azalma yaşanmıştır. 1992 yılından günümüze (2018) kadar Rusya’da kasıtlı olarak öldürüldükleri kesinleşen gazetecilerin sayısı 58’dir. 1993-99 yılları arasında 6 yılda bu şekilde kaybedilen gazetecilerin sayısı 30 iken 2000-2018 yılları arasında 18 yılda kaybedilenlerin sayısı ise 28’dir. Bu araştırmaya tüm medya çalışanları ile kasıtlı olarak öldürüldükleri kesinleşmeyen gazeteciler eklendiğinde ise 1993-99 döneminde altı yılda 41, 2000-2018 döneminde 19 yılda ise yine 41 gazeteci ve medya çalışanının öldürüldüğü tespit edilmiştir.⁸³¹ (Bknz: Ek X: Rusya’da Öldürülen Gazeteci ve Medya Çalışanları, 1993-1999; 2000-2017)

⁸³¹ “82 Journalists and Media Workers Killed in Russia between 1992 and 2018”, Committee to Protect Journalists (CPJ), <https://cpj.org/data/killed/europe/russia> Erişim: 29 Nisan 2018.

Yeltsin dönemi düzenlemelerinin daha fazla kısıtlayıcı olmasına rağmen görece daha çeşitli basın varlığı göze çarpmaktadır. Putin döneminde ise daha az sayıda bağımsız basın kuruluşu yaşam şartları bulabilmiş, ancak daha kısıtlayıcı yorumlanan yasalar yoluyla daha etkili sindirme politikasının uygulanabildiği göze çarpmaktadır. Lipman ve McFaul bu süreci Rus basının Yeltsin döneminde bir öğrenme sürecinden geçtiğini ifade ederek açıklamaktadırlar. Onlara göre Putin'in 2000 ve 2002 düzenlemeleri sonucunda terörist saldırılara verdiği ağır cevaplar daha sonraki olaylarda basının daha sessiz cevaplar vermesine yol açmış ve izleyen dönem de bu şekilde devam etmiştir.⁸³² Bu bakış açısının benimsenmesi durumunda hayatlarını kaybeden gazetecilerin sayısındaki önemli azalma da aynı mantıkla açıklanabilecektir.

4.4.3. Hukukun Üstünlüğü

Önceki on yıl ile geride bırakılan Başkan ve Parlamento arası mücadelenin yerini Putin döneminde artık Duma'da çoğunluğu elinde bulunduran Başkan'ın idaresi devralmıştır. Duma yasama çalışmalarını üzerindeki inceleme yetkisini sınırlı bir şekilde kullanabilmektedir. Rus yargısı kuvvetler ayrılığı bağlamında anayasal olarak bağımsız bir pozisyonda olsa da özellikle alt mahkemelerde alınan kararlar hem yolsuzluk hem de siyasi baskı sonucunda etkilenebilmektedir. Siyasi ve bürokratik yolsuzluğun yüksek olması önemli makamlarda bulunan kişilerin pozisyonlarını güç maksimizasyonu için kullanması ve hatta adli takibatı yönlendirmesi siyasi muhalifleri sindirme politikasına dönüşebilmektedir.⁸³³

Parlamento çoğunluğunu elinde bulunduran Başkan'ın Duma tarafından denetlenmesi mümkün olamazken bir de bölgesel valilerin seçilmesi yerine Başkan tarafından atanması uygulaması getirilmiştir. Bölgesel liderlerin oluşturduğu parlamentonun üst kanadı (Federasyon Konseyi), Başkan'ı denetleyemeyen Duma'yı çevreleyen bir diğer engel olmuştur.

---

⁸³² Maria Lipman and Michael McFaul, "The Media and Political Developments," İçinde: Stephen K. Wegren and Dale R. Herspring, Eds. *After Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*, 4th ed. (Lanham: Rowman and Littlefield, 2010), s. 117.

⁸³³ Bertelsmann Transformation Index 2003, s. 4.

Yargı erki ise yolsuzluk ve siyasi baskıdan etkilenmektedir. Özellikle tüm kamuoyunun dikkatini çeken oligarkların üzerine gidilen Hodorkovski'nin Yukos davası ve benzeri davalar, hukuki prosedürlerin hükümetin canını sıktığı ve siyasi baskı ile yönlendirme yapıldığını ortaya koyarak hukukun üstünlüğüne zarar vermiştir.⁸³⁴ Bu durum tıpkı Schedler'in seçimli otoriter rejimleri tanımlarken belirttiği gibi Rus siyasi liderliğinin demokratikleşme gibi bir kaygısının olmamasından kaynaklandığını ortaya koymaktadır.⁸³⁵ Mevcut siyasi sistemin istikrarı düzenli seçimlerle sağlandıktan sonra sınırlı bir liberal pazar üzerine tasarlanılmıştır. Pazar ekonomisine dayalı bir demokratik model değil de devletin önemli sektörlerde ağırlığını hissettirdiği bir ekonomik model ile kontrol edilen bir demokrasi öngörülmüştür.⁸³⁶ Rekabetin var olduğu ancak rejime tehlike oluşturmaya başladığı andan itibaren demokratik standartların ihlaline uzun dönemli çıkarları sebebiyle hiçbir kesimin itiraz etmediği bir otoriter sistem ortaya çıkmıştır.

Sonuçta oluşan sistem anayasal olarak (de jure) kuvvetler ayrılığı, ancak işleyişte *de facto* bir kuvvetler birliği olmuştur. Kremlin'in oluru alamayacak olan hiçbir yasa tasarısı parlamentodan geçememiştir. Birleşik Rusya partisinin elde ettiği parlamento çoğunluğunun yanı sıra parlamentodaki diğer partilerin de Kremlin'e çoğu zaman sadık davrandığı görülmektedir.⁸³⁷ Bu durumda parlamentonun başkanı denetlemesi söz konusu olamamaktadır.

2014 yılında RF Yüksek Tahkim Mahkemesinin Rus yargısı içerisinde, hükümet doğrultusunda verdiği kararlarla bilinen RF Yargıtayı'nın bir birim olarak düzenlenmesi Yukos davası gibi davalarla zaten kötü bir üne sahip olan Rus yargısını zedelemiştir.⁸³⁸ Hukuka olan güveni sarsan bu gelişmenin yanı sıra hukukun üstünlüğünü zedeleyici gelişmelerden bir tanesi de 2014 yılında Lahey'deki Daimi Hakemlik Mahkemesi'nin (COUR PERMANENTE D'ARBITRAGE) Rusya

---

⁸³⁴ "Russia: BTI 2006 Country Report," Bertelsman Transformation Index 2006, s. 1-2.

⁸³⁵ Schedler, "Elections without Democracy: The Menu of Manipulation," ss. 36-50.

⁸³⁶ "Russia: BTI 2006 Country Report," Bertelsman Transformation Index 2006, s. 17.

⁸³⁷ Vladimir Gel'man, "Political opposition in Russia: A Dying Species?" *Post-Soviet Affairs*, Vol. 21, No. 3, (2005) ss. 226-246;

"Russia: Political Parties in a 'managed democracy,'" European Parliament, December 2014.

⁸³⁸ "The Supreme Arbitration Court of the Russian Federation", <http://www.arbitr.ru/eng/sac/> Erişim: 7 Mayıs 2018.

Federasyonu'nun Yukos hissedarlarına kamulaştırma bedeli olarak elli milyar dolar ödemesine hükmettiği karara Rusya'nın uymamasıdır. Lahey Bölge Mahkemesinin Rusya'yı mahkûm eden kararı bozması ise süreci içinden çıkılmaz hale getirmiştir.⁸³⁹

Rus yargı sisteminde değişiklik yapılması ile başlayan ve uluslararası mahkeme kararlarının uygulanmaması ile devam eden bu sürecin doruk noktası 2015 yılında yaşanmıştır. Parlatentonun kabul ettiği yasaya göre artık Rusya Federasyonu mahkemeleri, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin kararlarını geçersiz kılabilecektir.⁸⁴⁰ Özellikle insan hakları alanında uluslararası mahkemelerde alınan kararlarla mahkûm olan Rusya, 'Rusya'nın çıkarlarını korumak' açıklamasıyla verilen yasa teklifinin kabulü sonucunda artık bu kararları bozabilmektedir.

Bu gelişmeler ışığında Putin dönemi hukukun üstünlüğü değerlendirildiğinde *World Justice Project*⁸⁴¹ endeksine göre Rusya, 2018 yılı itibariyle 0,47 puanla 89. sırada yer almaktadır.⁸⁴² Bölgesel olarak bakıldığında da Doğu Avrupa ve Orta Asya'da lider konumdaki ülkenin 38. sıradaki Gürcistan olduğu görülmektedir. Kazakistan altı sıra artarak 64. sıraya yükselmiş, Belarus ise sekiz basamak düşerek 65. sıraya yerleşmiştir. 13 Bölge ülkesi arasında ise Rusya Federasyonu 11. sırada yer almıştır. İlgili raporda genel olarak bölgede düzen ve istikrarın arttığı bir dönem yaşandığından ancak temel haklar ve açık hükümet açısından kayda değer derecede gerileme yaşandığı belirtilmektedir.⁸⁴³

Bertelman Transformation Index de Rusya'nın hukukun üstünlüğü notunu kuvvetler ayrılığı, bağımsız yargı, bireysel özgürlükler ve görevi kötüye kullanmanın cezalandırılması alt başlıklarıyla değerlendirmiş ve 4,3 (0-5 aralığında) olarak

---

⁸³⁹ Rusya, Daimi Tahkim Mahkemesi'nin kararına karşı temyize gitmiş ve temyiz davasına bakan Lahey Bölge Mahkemesi, Daimi Tahkim Mahkemesinin bu davaya bakma yetkisinin olmadığına karar vermiş ve önceki hükmü iptal etmiştir. Rusya'nın pozisyonunu savunan Uluslararası Hukuki Savunma Merkezi Başkanı Andrey Kondakov, bu karar sonrası Rusya'nın 50 milyar dolarlık tazminatı ödemeyeceğini belirtmiştir. Kararı değerlendiren Kremlin Sözcüsü Dmitriy Peskov, Yukos ile ilgili hukuki sürecin politize edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

⁸⁴⁰ "Russia passes law to overrule European human rights court", 04.12.2015, BBC News.

⁸⁴¹ World Justice Project Rule of Law Index, 0-1 arasında değerlendirme yapmakta ve 1 hukukun üstünlüğüne en üst derecede riayet edildiğini ifade etmektedir. 2017-2018 dönemini kapsayan bu inceleme, 113 ülkede 110,000 haneye ulaşarak yapılan 3000 uzman anketi sonucunda elde edilmiştir.

⁸⁴² "World Justice Project Rule of Law Index, 2017-2018" <https://worldjusticeproject.org/our-work/wjp-rule-law-index/wjp-rule-law-index-2017%E2%80%932018> Erişim: 7 Mayıs 2018.

⁸⁴³ WJP Rule of Law Index 2017-18: Individual Country Press Release: "Russia", s. 1.

belirlemiştir. 2006 yılında BTI değerlendirme yapmaya başladığı tarihten itibaren, 2016 yılı (4,0) istisna olmak kaydıyla 4,3 olarak tespit edilmiştir.⁸⁴⁴ BTI raporuna göre de bağımsız olması gereken yargı siyasi baskı altında kalmış, vatandaşların bireysel özgürlüklerinden faydalanması çok sınırlı derece gerçekleşmiş ve kuvvetler ayrılığı ile ilgili problemler devam etmiştir. Görevin kötüye kullanılmasının (yolsuzluğun) cezalandırılması ise son dönemde Rusya’da en çok adını duyuran hukukun üstünlüğü ile ilgili alt başlık olmuştur. Ekonomik Kalkınma Eski Bakanı Aleksey Ulyukayev davası, Kirov Oblastı Valisi Nikita Belykh hakkındaki yolsuzluk davaları Rusya’da kamu görevlilerinin görev başındayken karıştıkları yolsuzlukların üzerine gidildiğini gösteren olumlu gelişmeler olarak kayda geçmiştir.⁸⁴⁵

4.4.4. Yolsuzluk

Yeltsin döneminde Saratov’un tanımlamasına göre *üst katmanda yolsuzluk*⁸⁴⁶ gerçekleşmiş ve oligarklar ortaya çıkmıştır. Ülkedeki ekonomik düzenlemelerin yokluğunu veya bilerek var olan düzenlemelerin ihlal edilmesini fırsat bilen oligarklar, önce ülke ekonomisinde sonra da ülke siyasetinde son derece etkin olmuşlardır. Yolsuzlukla mücadele ve devlet kaynaklarını çok ucuza ele geçirerek zenginleşen oligarklarla mücadele ise Putin yönetiminin seçim vaatlerinden biri olmuştur.⁸⁴⁷ Ancak, iktidarı ele geçirdikten sonra oligarklarla yapılan toplantıdan çıkan sonuç Putin iktidarına meydan okumayan oligarkların mevcut düzende pozisyonlarını sürdürebilecekleri şeklindedir. Hodorkovski ve Berezovski vakaları ile iktidara yakın

⁸⁴⁴ Bu değerler ışığında demokrasi değerlendirmesinde genel ülke sıralamasında BTI Rusya’yı 81. Sıraya yerleştirmiş ve bölge ülkeleri arasında 7. sırada olduğunu belirtmiştir. 2018 yılı itibariyle bölge ülkelerinden Moğolistan (28), Ukrayna (36), Gürcistan (37), Moldova (54), Kırgızistan (55) ve Ermenistan (72) Rusya’dan daha üst sıralarda yer alırken; Belarus (85), Kazakistan (93), Azerbaycan (107), Özbekistan (113), Tacikistan (117) ve Türkmenistan (120) daha alt sıralarda yer almıştır. “Russia: Democracy Status”, BTI, 2018 https://atlas.bti-project.org/share.php?1*2018*CV:CTC:SELRUS*CAT*RUS*REG:TAB Erişim: 8 Mayıs 2018.

⁸⁴⁵ “Russia: BTI 2018 Country Report,” Bertelsman Transformation Index, s. 13.

⁸⁴⁶ Saratov yolsuzluğu üst katmandaki yolsuzluk ve alt katmandaki yolsuzluk olmak üzere ikiye ayırarak değerlendirmektedir. Buna göre 90lar Rusya’sında üst katmanda yolsuzluk yaşanmış ve devlet varlıkları sadece bunları almaya imkânı olan elitler tarafından ele geçirilmiştir. G. Saratov, “Corruption, Western and Russian.” *Russia on Russia*, İçinde: Michelle Man, “Political Corruption in Russia: An Evaluation of Russia’s Anti-Corruption Strategies, 1991-2009,” s. 3.

⁸⁴⁷ Marshall I. Goldman, “Putin and the Oligarches,” *Foreign Affairs*, Vol. 83, No. 6 (Nov. - Dec., 2004), ss. 33-44.

olmayı tercih eden Abramoviç gibi oligarkların bugün halen pozisyonlarını korumaları toplantıdan çıkan sonucu doğrulamaktadır.

Putin'in üst katmandaki yolsuzlukla mücadelesinde seçici olması ve yolsuzluğu en aza indirme amacının, Putin'in sahiplendiği ifadesiyle, "hukukun diktatörlüğünü" tesis etme hedefine göre arka planda kalması yolsuzlukla tutarlı bir mücadeleyi engellemiştir. İktidarının ilk yıllarında oligarklara verilen gözdağı, Yeltsin döneminden kalma bölgeler ve federal merkez arası asimetrik ilişkinin bir düzene kavuşturulması⁸⁴⁸ gibi adımlar yolsuzlukları önleme adına umut verici karşılanmıştır. Bu doğrultuda *World Bank Governance Indicators* ülke değerlendirmesi Rusya'da yolsuzluğun kontrolüne dair iyileşme sağlandığını belirtmiştir.⁸⁴⁹ Ancak çok geçmeden Putin iktidarının bu düzenlemelerine, bölge valilerinin atanması, seçilmiş olanların Başkan tarafından görevden alınabilmesi gibi düzenlemeler eklenecektir. Oligarklarla mücadelede olduğu gibi seçici uygulanan bu düzenlemeler sonucunda üst katmandaki yolsuzluğun önlenmesinden çok iktidar ile yakın ilişkide olan kişi ve grupların çıkar sağladıkları düzene yasal bir kılıf sağlanmış olacaktır. Bu şekilde yapılan düzenlemeler yolsuzlukla mücadeleden çok dikey iktidarın tesisinin inşasına yarayacak ve bu uğurda bireysel özgürlükler ve temel insan hakları arka planda bırakılacaktır.

Levitsky ve Way, tam da bu sebeple Rus siyasetinin bu yapısı sonucunda resmi demokratik kurumların elitler tarafından gücü elde etme aracı olarak görüldüğünü ileri sürmektedir. Bu yüzden de bireysel özgürlüklerin ihlal edilmesi, devlet makamlarının kötüye kullanılması, medyanın manipüle edilmesi sürecin olması gereken bir parçası olarak görülmekte ve Rusya demokratik bir yönetim olarak değil de rekabetçi otoriter bir yönetim olarak adlandırılabilir.⁸⁵⁰ Rus siyasetinin çeyrek yüzyıllık sürecine hâkim olan bu kısır döngü, ülke değerlendirmeleri yapan kuruluşların demokrasi,

---

⁸⁴⁸ Yeltsin döneminde iktidarda kalma amacıyla bazı federal bölgelerle özel anlaşmalar yapılmış ve bölgelerin otonomilerine ve bağımsız hareket etmelerine göz yumulmuştur. Putin döneminde ise dikey iktidar sistemini yerleştirmek için adımlar atılmıştır. Bu kapsamda büyük oranda federal bölgelerin yasaları federal yasalarla uyumlu hale getirilmiş, merkez ile bölgeler arasında asimetrik ilişki doğuran anlaşmalar iptal edilmiştir.

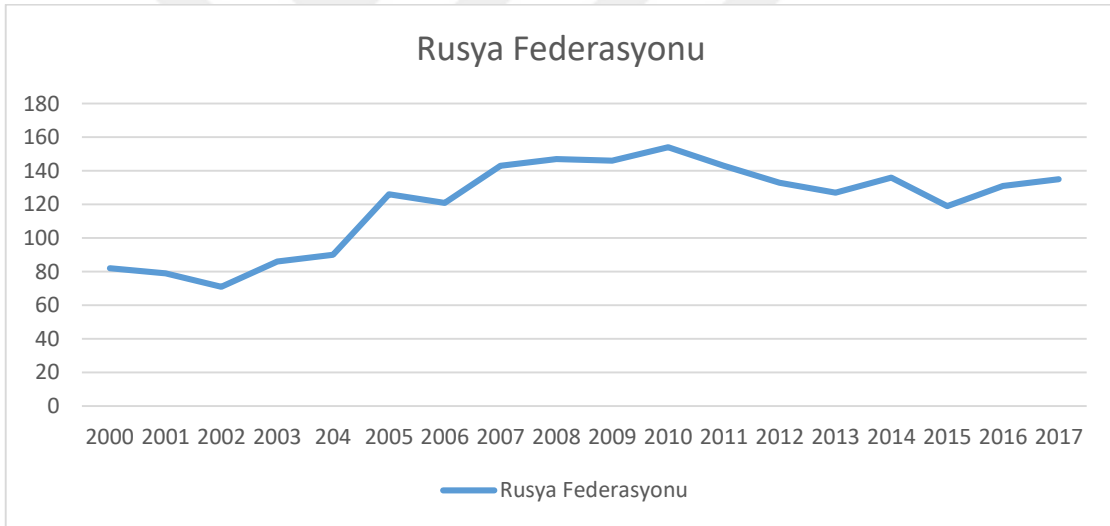
⁸⁴⁹ Daniel Kaufmann, vd., *Governance Matters V: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996–2005*, WB Policy Research Working Paper 4012 (September 2006).

⁸⁵⁰ Steven Levitsky ve Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: The Emergence and Dynamics of Hybrid Regimes in the Post Cold War Era*, 2006, s. 4. <https://pdfs.semanticscholar.org/4d0e/8a52905b920db841a99af2fa27035fb00fc2.pdf> Erişim: 16 Mayıs 2018.

hukukun üstünlüğü endekslerine olduğu gibi yolsuzluk değerlendirmelerine de yansımaktadır. (Baknz: Grafik 7)

2002 yılında TI tarafından gerçekleştirilen bir ankette 5666 kişi ve 1838 girişimci ile yapılan anket sonucunda Rusya’da yolsuzluk algısı ölçülmeye çalışılmıştır. Buna göre, Rusya’nın tarımsal üretimle uğraşan güney kesiminde yer alan Rostov’dan Volga bölgesine kadarki coğrafyada yolsuzluk daha yaygın görünmektedir. Buna karşılık kuzey bölgeleri olan Arhangelsk, Karelia ve Yaroslavl oblastında ise yolsuzluk algısı daha düşüktür.⁸⁵¹ Dünya sıralamasında ise Putin’in ilk dönemindeki umut verici algı yıkıldıktan sonra Rusya Federasyonu’nun 180 ülke arasından 120’den daha yukarı çıkamadığı görülmektedir.

Grafik 7: Transparency International Yolsuzluk Sıralaması: Rusya Federasyonu, 2000-2017

Kaynak: Transparency International

Putin’in ilk iki dönemi boyunca yolsuzlukla mücadele adına bazı adımlar atılsa da demokratikleşme adına önemli bir gelişme kaydedilememiştir. Zaten Rus siyasi liderliğinin böyle bir kaygısı olmadığı da görülmektedir. Bürokraside yaşanan yığılma, sosyal güvenlik sisteminin yetersiz olması ve finanse edilememesi, vergi kanununun yenilenmesine rağmen uygulanamaması gibi problemlere rağmen ekonomik büyüme

⁸⁵¹ Elena Chirkova ve Donald Bowser, “Corruption in Russian Regions,” Transparency International Global Corruption Report 2004 (London: Pluto Press, 2004), s. 296.

devam etmiştir.⁸⁵² Ancak, Putin’le birlikte istikrara kavuşan sistemde uzun dönemli stratejilerin uygulanmaya konulmasıyla liberal market reformu taraftarı olan kesim Kremlin’deki varlığını ve etkisini kaybetmiştir. Sonuçta, iktidara sadık olduğunu kanıtladığı sürece mevcut bürokrasideki yolsuzluğu engellemek mümkün olmamıştır.

Medvedev’in başkanlık koltuğuna oturduğu ara dönem ise ayrı bir vurguyu hak etmektedir. Demokratikleşme beklentisinde olduğu gibi yolsuzlukla mücadele alanında da halkta bir beklenti doğurduğu gerçektir. Yolsuzluğun halk üzerindeki olumsuz etkisinin farkında olan Medvedev, kalıcı ve kuvvetli tedbirlerin gerekliliğini ifade etmiştir.⁸⁵³ Bu doğrultuda Yolsuzluğa Karşı Ulusal Planı ve ek tedbirleri içeren üç yasa çıkarılmıştır. Bu yasalar kapsamında yasal boşlukların giderilmesi, yolsuzlukla mücadelede kurumsal iyileştirmeler yapılması, kamu çalışanlarının mal varlıklarını bildirmesi ve yolsuzlukla karşılaşıldığında tüm kamu çalışanlarının yolsuzluk vakasını bildirme zorunluluğunun getirilmesi gibi önemli adımlar atılmıştır.⁸⁵⁴ Medvedev ve Putin’in gelirleri ve mal varlıklarını bildirmeleri, kamu çalışanlarının maaşlarında artış yapılırken çalışan sayılarının azaltılması⁸⁵⁵ da yolsuzlukla mücadelede belirli bir yol kat edildiğine dair bir algı yaratmıştır. Bu algının Medvedev döneminde TI değerlerine göre yolsuzluk algısı sıralamasında Rusya’nın daha üst sıralara çıkmasına da etki ettiği görülmektedir. (Bknz: Grafik 7)

---

⁸⁵² The World Bank Open Data <https://data.worldbank.org/> Erişim: 16 Mayıs 2018.

⁸⁵³ Medvedev 2009 yılında yolsuzlukla ilgili halka seslenişinde şu ifadeleri kullanmıştır: “Yolsuzluk özellikle geçiş dönemi toplumlarında yaygındır. Açıkçası ülkemiz böyle bir geçiş döneminden geçmektedir. Yanısıra, yolsuzluk bir toplumun tarihi, kültürü ve gelenekleri gibi bir sürü diğer faktörün sonucudur. Rusya yüzyıllar süren bir yolsuzluk genelineğine sahiptir ve bugün de hayatın her alanını etkilemektedir. TI’ya göre 2008’de ülkemiz 180 ülke arasında 147. Sıradadır. Ama daha önemlisi sosyolojik araştırmalara göre nüfusumuzun dörtte biri yolsuzluğu olağandışı olarak görmemektedir. Bu da toplumumuzda yolsuzluğa ne kadar tolerans gösterildiğini ortaya koymaktadır. Toplumumuzda yolsuzluğun tanımı olmadığı ve yasal düzenlemeler olmadığına dair şikâyetler alıyordum. Ancak, şimdi tanımı da ilgili yasalar da var. Başkan dâhil herkes için geçerli...”

Kaynak: “Medvedev-On the Fight Against Corruption”, 22.05.2009 <https://www.youtube.com/watch?v=GludFKa2yCM> Erişim: 17 Mayıs 2018.

⁸⁵⁴ Ethan S. Burger ve Rosalia Gitau, “The Russian Anti-Corruption Campaign: Pyblic Relations, Politics or Substantive Change?”, (2010). *Georgetown Law Faculty Working Papers*. Paper 126, ss. 14-16.

⁸⁵⁵ Rusya Federasyonu kamu çalışanlarının belirli yıllardaki sayıları incelendiğinde 2006 öncesinde yeni kurulan federal birimlerin etkisi ve Medvedev’in ilan ettiği reform ihtiyacı görülebilmektedir. 1.14 milyon (2002); 1.25 milyon (2003); 1.46 milyon (2006). Kaynak: Alexei Barabashev and Jeffrey D. Straussman, “Public Service Reform in Russia, 1991-2006,” *Public Administration Review* (May/June 2007), ss. 373-382.

4.4.5. Protestolar

1997-2000 döneminde Rusya’da protestoları etkileyen unsurları analiz eden Robertson, örgütsel ekolojinin devlet hâkimiyetinde olduğunu, devlet mobilizasyon stratejisinin halkı mobilize etmekten yana olduğunu ve açık elit rekabetinin yüksek olduğunu tespit etmektedir. Bu dönemde geniş çaplı, elitler tarafından mobilize edilen protestolar yaşanmıştır.

Putin’in ilk döneminde (2001-2004) ise farklı olarak devlet mobilizasyon stratejisinin halkı demobilize etmek üzere tasarlandığını ve açık elit rekabetinin de düşük olduğu görülmektedir. Bu rekabetin azalmasını Putin bizzat kendisi FGS desteği ile bölgesel liderlerin yolsuzluk soruşturmaları ile üstüne giderek gerçekleştirmiştir. Henüz Putin başbakanken ve başkanlık seçimlerine hazırlanırken bölgesel liderler bu şekilde merkeze karşı örgütlenmenin tehlikesini görmüş ve Primakov’u terk ederek Putin’in yanında yer alacaklarını belirtmişlerdir.⁸⁵⁶ Putin’in karşısında yer alarak örgütlenmekten vazgeçmişler ve elitler arası çekişmeden doğan protestolar da azalmıştır.

Putin’in ikinci döneminde bundan farklı olarak devlet mobilizasyon stratejisinin halkı mobilize etme amacına yöneldiğini, açık elit rekabetinin yine düşük kaldığını ve bu şartlarda geniş kitlelerin katıldığı ancak devlet destekli toplanmaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Muhalif gösteriler ise şiddetli bir şekilde bastırılmaktadır.⁸⁵⁷ Rusya Federasyonu’nda protestolar, tavan yaptığı 2011-2012 dönemi sonrasında azalmış ve en düşük seviyelere kadar gerilemiştir. 2007-2014 döneminde Rusya’da her bölgede yılda ortalama 8,6 protesto gerçekleşmiş ve bunların sadece 3,4’ünün siyasi nitelikli olduğu tespit edilmiştir.⁸⁵⁸ (Grafik 8)

Robertson’a göre bu değişimin ana nedeni Rus siyasal rejiminin doğasındaki değişimdir. Putin iktidarında her geçen yıl güçlenen rejimin otoriter eğilimi sonucunda

---

⁸⁵⁶ Nikolai Petrov, “Federalism”, İçinde: Michael McFaul, Nikolai Petrov ve Andrei Riabov, *Between Dictatorship and Democracy: Russian Post-Communist Political Reform* (Washington: CEIP, 2004), s. 228.

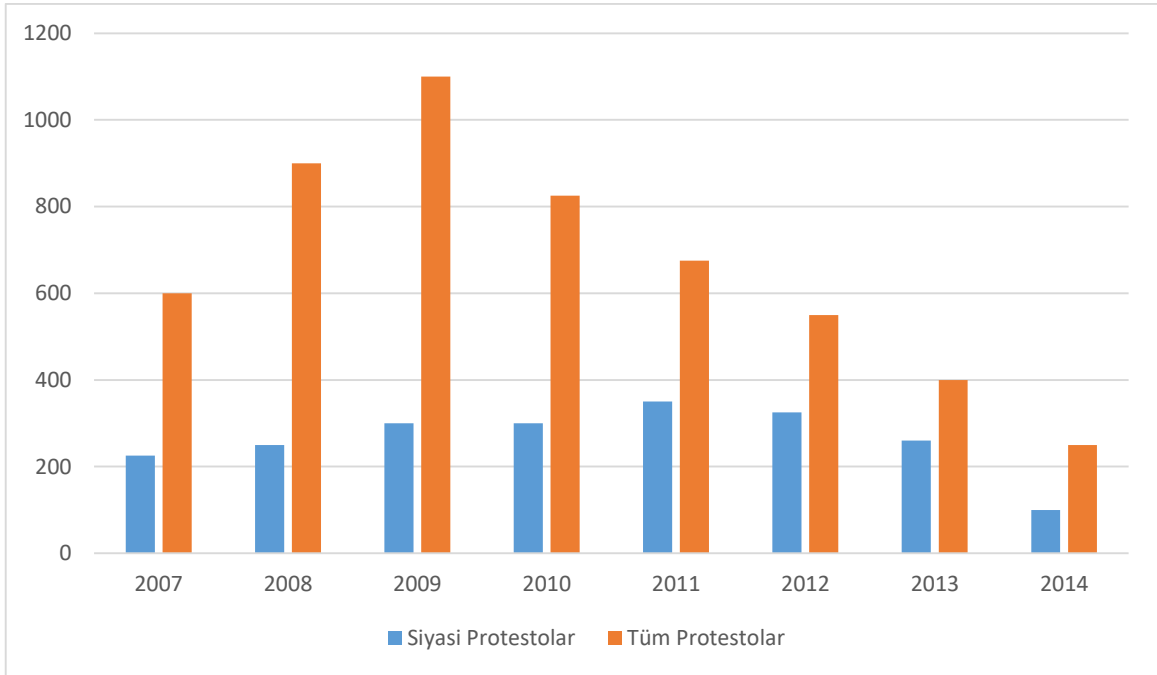
⁸⁵⁷ Graeme B. Robertson, 2011, ss. 202-204.

⁸⁵⁸ Yana Gorokhovskaia, “Testing for sources of electoral competition under authoritarianism: an analysis of Russia’s gubernatorial elections,” *Post-Soviet Affairs*, Vol. 33, No. 5 (2017), s. 365.

toplama ve ifade özgürlüğü ile ilgili yasaların şartları ağırlaştırması, bağımsız sivil toplum örgütlerinin yaşam şansının çok azalması elitler arasında da protestoların cazibesini azaltmıştır.⁸⁵⁹ Rejim otoriterleşirken rekabetçi özelliği azalmış, rekabet etmek isteyen muhalifler kendilerini sistemin dışında bulmaya başlamışlardır. Sonuçta protestolar daha çok ilgi çeken çok sayıda bisikletlinin birlikte düzenlediği etkinlikler gibi sembolik faaliyetlere yönelmiş ve dikkat çekse de rejime tehdit olmaktan çıkmıştır.

Grafik 8: Rusya'da Siyasi Protestolar, 2007-2014

Yana Gorokhovskaia ve Dr. Tomila Lankina'nın verileri ile üretilmiştir. Kaynak: Yana Gorokhovskaia, "Testing for sources of electoral competition under authoritarianism: an analysis of Russia's gubernatorial elections," *Post-Soviet Affairs*, Vol. 33, No. 5 (2017), ss. 364-365.

Kapalı otoriter rejimlerde bağımsız örgütlenme imkânının çok zayıf olması ve gerçekleşmesi halinde ise rejim tarafından sıklıkla çok ağır bir şekilde bastırılması sonucunda protesto ihtimali çok düşük kalmıştır. Örneğin Özbekistan'da 2005 yılında İslam Kerimov'un protestocuların üzerine ateş açılmasını emretmesi ile yüzlercesi öldürülmüş ve binlerce protestocu dağıtılmıştır.⁸⁶⁰ Bu sebeple Özbekistan'da kamuoyu önünde açık bir şekilde rekabet ve protestoyu görmek mümkün olmamaktadır. Melez

⁸⁵⁹ Graeme B. Robertson, 2011, ss. 190-199.

⁸⁶⁰ "Preliminary Findings On The Events In Andijan, Uzbekistan, 13 May 2005," ODIHR-OSCE, Warsaw, 20.06.2005.

rejimlerde ise elitler arası ilişki olduğu kadar elit-halk arası ilişkiler, protestoların örgütsel ekolojisi ve devletin mobilizasyon stratejisi farklılıklar yaratmaktadır.

Rekabetin yüksek olduğu, elitlerin mobilize etme görevini üstlendiği ve bağımsız örgütlenmelerin gerçekleşebildiği melez rejimlerde geniş çaplı protestolar gerçekleşebilmektedir. Venezuela, Meksika, Ekvador ve Bolivya gibi rekabet içerisindeki bir kesim iktidarı ele geçirse de protestoların dinmediği rejimlerde son onyılıda yaşanan protestolar önemli örneklerdir. Devlet mobilizasyonunun ve elitler arası rekabetin düşük olduğu melez rejimlerde ise protestoların azaldığı gözlemlenmektedir. Putin'in ilk dönemi gibi Kazakistan ve Azerbaycan da burada örnek verilebilir.⁸⁶¹ Elitler arası rekabetin az olduğu ama devletin mobilizasyon rolünü üstlendiği durumlara örnek olarak da Putin'in ikinci dönemi örnek verilebilir. Bu örneklerde, devlet tarafından mobilizasyonu sağlanan protestolar ve devlet tarafından bastırılan ya da rejim yanlısı hareketler tarafından etkileri azaltılan muhalif protestolar görülebilmektedir. Elitler arası rekabetin yüksek olduğu ve devlet mobilizasyonunun düşük olduğu rejimlerde ise çok sert ve geniş çaplı rejim karşıtı protestolar yaşanabilmektedir. Renkli devrimleri tecrübe eden Gürcistan, Ukrayna ve Sırbistan'da yaşanan olaylar bu durumun önemli örnekleridir.⁸⁶²

Rusya Federasyonu protestoların geniş çaplı bir hal almaya başladığı dönemlerde, 2011-2012 dönemi gibi, bu silahı kullanmış ve protestoların dışarıdan destekli ve rejimi devirmeye çalışan renkli devrim girişimleri olduğunu ileri sürmüştür.⁸⁶³ Bu şekilde zaman zaman devlet mobilizasyonu, protestoların şiddetle bastırılması, rejime meydan okuyan elitlerin rekabet sahnesinden silinmesi gibi yöntemlerle protestoların örgütsel gücünü kırma yolunu tercih etmiştir.

4.4.6. Güncel Demokratik Durum

Demokrasi ölçümünün kusursuz gerçekleştirilmesinin demokrasinin tanımı, ölçüm yöntemi, kullanılan kıstaslar, ülkelerin kendine özgü şartları gibi faktörler sebebiyle mümkün olmadığını belirtmek gerekir. Buna rağmen Dahl'ın poliarşi

---

⁸⁶¹ Graeme B. Robertson, 2011, ss. 203-206.

⁸⁶² A.g.e.

⁸⁶³ Nicholas Bouchet, "Russia's 'Militarization' of Color Revolutions," CSS-Policy Perspectives, Vol. 4, No. 2 (January 2016).

çalışması, Polity IV Projesi, Freedom House'un siyasi haklar ve bireysel özgürlükler ölçümü ile The EIU ve The Bertelsmann Transformation Index'lerinin gerek özgürlük kavramı üzerinden gerekse de yönetim üzerinden yaptıkları ölçümün demokrasi alanındaki belirsizlikleri gidermek adına önemli çalışmalar olduğu kabul görmektedir.⁸⁶⁴

Bu bağlamda Rusya Federasyonu mevcut endekslerin verileri ışığında incelendiğinde demokratik bir yönetimden uzak görünmektedir. Dikey iktidar anlayışının büyük oranda Putin'in ilk döneminde yasal ve anayasal değişikliklerle yerleştirilmesine rağmen özellikle Putin'in Medvedev ile gerçekleştirdiği tandem ve 2012 başkanlık seçimleri ile tekrar iktidara dönmesi ülkede demokratik değişime dair umutları boşa çıkarmıştır. Rus siyasal sistemi muhalefetin varlığına sınırlı da olsa izin veren, rekabetin var olduğu ancak anlamını yitirdiği kusurlu ve işlevsiz bir hal almıştır. Buna rağmen Rus seçmenin Putin'in başkanlığını büyük oranda desteklediği görülmektedir. Aynı zamanda Rus seçmenin demokrasiye ve onun değerlerine değer verdiği, demokratikleşmeyi istediği araştırmaların sonucunda ortaya çıkan bir gerçektir. Ancak, Rusya'da demokrasi kavramının içeriği muğlaklaşmakta ve düzen ile karşılaştırıldığında arka planda bırakılmaktadır.⁸⁶⁵ Bu çelişki Rus başkanlık sisteminin rejim üzerine etkisi, siyasal kültür unsuru, kamuoyunun yönlendirilmesi ve halkın siyaset bilimi çalışmalarında 3S olarak bilinen istikrar, güvenlik ve egemenlik (stability, security, sovereignty) arayışının karşılanması ile açıklanmaktadır.⁸⁶⁶

Rusya'da demokratik değerlerin bu şekilde arka planda bırakılması endekslere de yansımaktadır. Polity IV Projesi kapsamında değerlendirildiğinde Rusya, -10 ile +10 değerleri üzerinden -6 ve +6 değerleri arasında kalmakta ve basit demokratik değerlerden uzak, yönetimin belirli bir elit grubunun elinde bulunduğu otoriter yönetim olarak kabul edilmektedir.⁸⁶⁷ Özellikle ilk iki dönem sonunda Putin'in dikey iktidar

---

⁸⁶⁴ Manfred G. Schmidt, "Measuring Democracy and Autocracy", Universität Heidelberg – IPW, 27 February 2015, s. 1.

⁸⁶⁵ "Order or Democracy", Press Release No. 1626, WCIOM, 03.04.2014 <https://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=944> Erişim 19 Mayıs 2018.

⁸⁶⁶ Jonas Wolterstorff, "Theories of Democracy in Comparison: The Russian Case. Output-oriented Legitimacy, Defect Democracy, Political Culture, Path Dependence and Public Opinion," Munich, 2013, GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/281667>.

⁸⁶⁷ Manfred G. Schmidt, "Measuring Democracy and Autocracy", s. 5.

anlayışının kalıcı hale getirildiği ve iktidarı bırakmaya hiç de niyetli olmadığı belli olması Polity IV derecelendirmelerine ülke puanının altıdan dörde gerilemesiyle yansımıştır.⁸⁶⁸

BTI⁸⁶⁹ ise Rusya’da ülke idaresine dair tüm kararların Güvenlik Konseyini oluşturan çok küçük bir grup tarafından ve sadece bölgesel temsilcilerin çok sınırlı kontrolü sonucunda alınmasını demokrasiye ket vuran bir unsur olarak değerlendirmiştir. 2018 BTI Rusya raporu, yönetimde *siloviki* denilen kariyerini ordu ya da diğer güvenlik kuvvetlerinde yapan iktidara yakın kişilerin ayrıcalıklı olması, dikey karar alma hiyerarşisinin yatay karar alma süreçlerine hâkim olması ve son olarak hukukun sıradan vatandaşa göre iktidardakilerin lehine yorumlanmasını eleştirmiştir.⁸⁷⁰

Tablo 10: BTI Ülkelerin Demokrasi Statüleri: Rusya’nın Bölgedeki Yeri, 2018

Ülke	BTI Demokrasi Statüsü	Ülke Sıralaması
Moğolistan	7.4	28
Ukrayna	6.9	36
Gürcistan	6.8	37
Moldova	6.2	54
Kırgızistan	6.2	55
Ermenistan	5.1	72
Rusya	4.6	81
Belarus	4.3	85
Kazakistan	3.8	93
Azerbaycan	3.4	107
Özbekistan	3.2	113
Tacikistan	3.0	117
Türkmenistan	2.9	120

Kaynak: BTI Transformation Atlas, 2018 https://atlas.bti-project.org/share.php?1*2018*CV:CTC:SELRUS*CAT*RUS*REG:TAB Erişim: 19 Mayıs 2018

Sonuç olarak BTI’nın değerlendirme yapmaya başladığı 2006 yılından bugüne Rusya’nın 5.7 olan demokrasi statüsü 4.6’ya ve ülkeler arasında yer aldığı sıra da 63’ten

⁸⁶⁸ “Authority Trends, 1946-2013: Russia (and the Soveiet Union),” Systemic Peace <http://www.systemicpeace.org/polity/rus2.htm> Erişim 14 Mayıs 2018.

⁸⁶⁹ Bertelsmann Transformation Index, demokrasi ve market ekonomisine geçiş ile ilgilenmekte ve The Status Index ile demokrasi ve otokrasi ölçümüne katkıda bulunmaktadır. Deokrasi endeksi statüsü uzman araştırmaları sonucunda beş bileşen ile ölçülmektedir: devletin temel işlevlerini yerine getirme kapasitesi, siyasi katılım, hukukun üstünlüğü, istikrar ve demokratik kurumların meşruiyeti, siyasal ve sosyal bütünleşme.

⁸⁷⁰ “Russia”, Bertelsmann Transformation Index 2018 Country Report, s. 3.

81'e gerilemiştir. Bu gerilemede özellikle 2012 yılında üçüncü dönemi için koltuğa oturan Putin'in kısa sürede bir yandan uluslararası alanda Suriye, özellikle de Ukrayna gibi sorunlara dâhil olması, Kırım'ı ilhak süreci ve bu süreçte iç politika ile dış politika ayrımını muğlaklaştırması etkili olmuştur. Putin iç politikada kamuoyu desteğini artırmak için bu gelişmeleri kullanarak Rusya'yı yeniden küresel güç yapma retoriğine sarılmıştır.⁸⁷¹ Diğer yandan ise ülkenin çok zor süreçlerden geçtiği algısını yaratarak bağımsız kalan medya kuruluşları, muhalif liderler, sivil toplum örgütlerinin dış güçlerle işbirliği içerisinde olduğunu ileri sürmüştür. *Yabancı ajan* düzenlemesi, Aleksî Navalni'nin seçim kampanyası kuruluşunun kapatılması gibi iktidarının ilk on yılında görülmeyen adımlar atmıştır. Demokratik kurumların istikrarı, hukukun üstünlüğü, siyasal ve sosyal bütünleşme gibi alt başlıklarda Rusya'nın gerilemesi demokrasi statüsüne de olumsuz yansımıştır.

Geçiş dönemlerini değerlendiren BTI'ya göre en başarılı geçişleri gerçekleştiren ülkeler ise Uruguay, Estonya, Tayvan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'nın da aralarında bulunduğu on beş kadar ülkedir. Gelişmiş demokrasileri değerlendirme dışında tutan bu endekse göre başarılı geçişleri gerçekleştiren ülkelerin yanı sıra 41 ülke basit kusurlu demokrasi statüsünde (Örn. Ukrayna), 14 ülke ise ağır kusurlu demokrasi (Örn. Tunus) statüsündedir. Otokrasileri de değerlendiren BTI, Çin ve Suudi Arabistan'ı tam otokrasi statüsünde gösterirken Rusya Federasyonu'nu ise hafif otokrasi (moderate autocracy) olarak belirlemiştir.⁸⁷²

Ülke değerlendirmesini *ifade etme ve hesap verebilirlik* üzerinden yapan Voice & Accountability endeksi, Dünya Bankasının verileriyle desteklediği ve ölçüm yapan birçok endeksin verilerini tek elde toplayarak gösterge üretmektedir.⁸⁷³ 1996-2016

---

⁸⁷¹ Sophie Pinkham, "How annexing Crimea allowed Putin to claim he had made Russia great again," The Guardian, 22.03.2017.

⁸⁷² Bertelsmann Stiftung, (Eds.), *Transformation Index BTI 2014: Political Management in International Comparison*, Gütersloh, 2014.

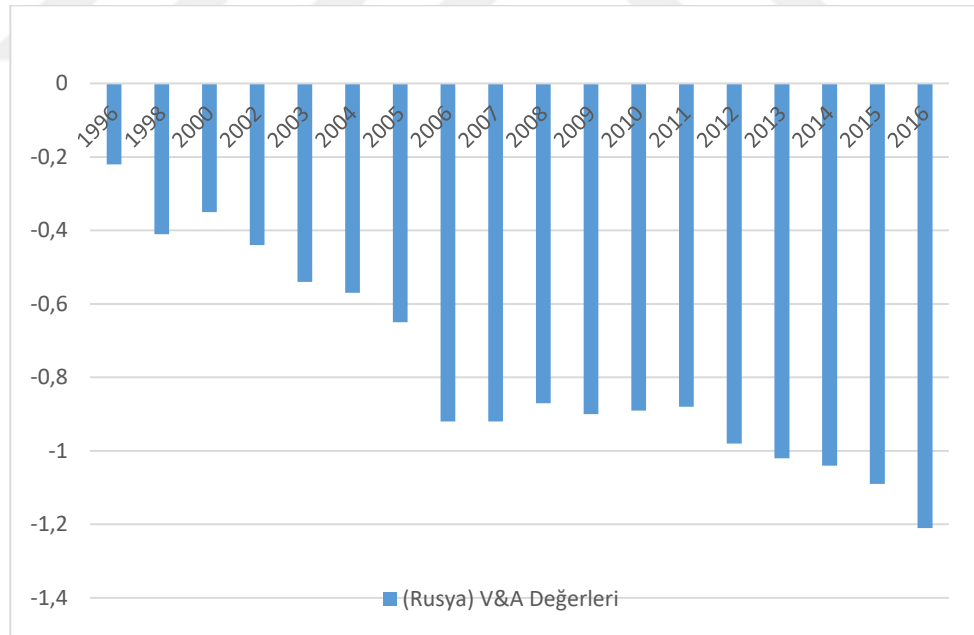
⁸⁷³ Örneğin, 2016 Voice and Accountability Rusya raporu şu kuruluşların verilerini kullanmıştır: Bertelsmann Transformation Index, Freedom House, Economist Intelligence Unit, World Economic Forum Global Competitiveness Survey, Global Integrity, Gallup World Poll, CIRI Human Rights Database, Institutional Profiles Database, IREX Media Sustainability Index, International Budget Project Open Budget Index, Political Risk Services International Country Risk Guide, Reporters Without Borders Press Freedom Index, IMD World Competitiveness Yearbook, World Justice Project, IHS Global Insight Country Risk Rating.

Kaynak: "Country Data Report for Russian Federation, 1996-2014," The World Bank.

yılları arasında veriler paylaştığı olan bu endeks -2,5 (en zayıf) ve +2,5 (en güçlü) olmak üzere değerlendirilmektedir. Belirli dönem için Rusya'nın ortalama V&A değeri - 0,77'dir. V&A değerinin en yüksek seviyesini -0,22 ile 1996 yılında, en düşük seviyesini ise -1,21 ile 2016 yılında görmesi ise tesadüf değildir.⁸⁷⁴

2012 yılı ile birlikte yaşanan kırılma Rusya ile ilgili değerlendirme yapan tüm endekslere yansdığı gibi V&A endeksine de yansmıştır. (Bknz: Grafik 9) Buna rağmen Rusya'da demokrasi derecelendirme kuruluşlarının verilerine bakıldığında görülen kırılma noktaları hiçbir zaman ülkedeki hukuk düzeninin sonlandırıldığı örnekler kadar keskin olmamıştır. Örneğin, Türkiye'de yaşanan askeri darbeler ve darbe girişimi sonucunda hem FH hem de Polity IV değerleri belirli yıllarda çok keskin bir şekilde gerilemiştir.⁸⁷⁵ Rusya'da ise kâğıt üzerinde birçok demokratik değeri sahiplenmesine rağmen uygulanmasa ve otoriter bir sistemi öngörse de 1993 anayasası ile gelen hukuk düzeni kesintiye uğramadığı için endekslere bu denli kırılmalar şeklinde yansmamıştır.

Grafik 9: Rusya Federasyonu Voice and Accountability Değerleri, 1996-2016

Kaynak: The Global Economy

⁸⁷⁴ "Russia: Voice and Accountability", The Global Economy

https://www.theglobaleconomy.com/Russia/wb_voice_accountability/ Erişim: 20 Mayıs 2018.

⁸⁷⁵ Evren Balta, "Türkiye'nin Demokrasi Grafiği", Birikim Dergisi, 15 Mayıs 2018.

Vatandaşların kendilerini ifade etme ve siyasi karar alma süreçlerinde etkili olma, yanı sıra siyasetleri kararları sebebiyle sorumlu tutma demokrasilerin önemli unsurlarıdır. Putin Rusya'sında V&A göstergesinin istikrarlı bir şekilde azaldığı gözlemlenmektedir. Bu değerler aynı zamanda Rusya Federasyonu için hukukun üstünlüğü, yolsuzluğun kontrol altına alınması gibi alt başlıklarda yaptığımız değerlendirmelerle de örtüşmektedir. Böylece Rus vatandaşlarının karar alma süreçlerinde seslerini duyurmak ve kararları etkilemekten daha çok iktidarın aldığı kararların peşinden sürüklendiği sonucu ortaya çıkmaktadır.⁸⁷⁶ Bu da Rusya Federasyonu'nun kurumsal yapısının zayıf olduğu ve yıllar içinde durumun kötüye gittiğini ortaya koymaktadır.

Bütün bu değerlendirmelerin ışığında demokrasi ölçümü yapan endekslerin tespitleri birbirine yakın da olsa hatasız olarak kabul edilmemelidir. Örneğin, Rusya Federasyonu için kullandığımız endekslerin hepsinin çalışmalarının bulunduğu 2013 yılı değerlerine bakıldığında FH'nin notunun 5.5 (1-7 aralığı), Polity IV projesi değerinin 4 (-10/+10 aralığında) olduğu, BTI Status Index'e göre de ülkenin hafif otokrasi olduğu ifade edilmektedir.⁸⁷⁷ Burada görüldüğü gibi tam otokrasi ya da liberal demokrasilerden daha çok özellikle melez rejimlerin değerlendirilmesinde farklı endeksler ve kullanılan farklı kıstaslar birbirinden farklı sonuçlara ulaşabilmektedir.

---

⁸⁷⁶ Susanne Oxenstierna, *The Challenges for Russia's Politicized Economic System* (New York: Routledge, 2015), s. 105-106.

⁸⁷⁷ Manfred G. Schmidt, "Measuring Democracy and Autocracy," s. 14.

SONUÇ

Komünizm sonrası uluslararası alanda demokratikleşme süreçlerini er ya da geç tamamlayacakları beklenen melez rejimlerin önemli bir kısmı, ne demokratikleşmiş ne de tam otoriter bir yapıya bürünmüştür. Aksine, melez rejimler iç siyasal dengeleri ellerinde tutacak ve halkı tatmin edecek sınırlı seviyede özgürlük ve rekabete imkân tanımışlardır. Yanı sıra iktidar koltuğunu elde tutmak üzere devlet kurumlarının tüm imkânlarını kullanarak siyasal hayatın her alanında kendine özgü bir yapı oluşturmuşlardır. Bu yapı, uluslararası çeşitli baskı ve çatışmalar bahane edilerek dış müdahaleye karşı önlemler dizisi olarak sunulmuş ve o toplumun siyasal kültürünün kendine özgü bir rejim çıkarabileceği iddia edilmiştir. İktidar değişimi, bir istikrarsızlık kaynağı şeklinde yorumlanmış, ekonomik çöküş ve ülke ideallerini ulaşılamayacak kadar ileri atma olumsuzluklarıyla eşleştirilmiştir. Bu sonuçlardan uzak kalmak için kurulan mekanizmalar ise ülkede demokratik değişimin önünü kapatarak sınırlı bir rekabetçi ortam ile otoriter bir yönetim bırakmıştır.

Steven Levitsky ve Lucan Way'in rekabetçi otoriter rejim olarak adlandırdığı bu rejimler, demokratik geçişin gerçekleşmeyerek anlamsızlaşması sonucunda evirildiği siyasal sistemlerdir. Bu tezin iddiasına göre tam otoriter bir yönetim sonrası iktidara gelen siyasal liderler, Batıya yakınlığın etkisinin az olması ve örgütsel güçlerinin de yeterli olması durumunda iktidarlarını kaybetmeyerek yeni bir rejim tipi yaratmışlardır. Bu rejimlerin ortaya çıkışı, organizasyonu, hangi koşullarda hayatta kaldıkları ve geleceklerinin çalışılması yeryüzündeki yaklaşık 195 siyasal rejimin elliye yakınının melez rejimlerden oluşması üzerine önem kazanmıştır.

Rusya Federasyonu da bu süreci 1990larda Yeltsin ile 2000 sonrası da Putin ile tecrübe etmiştir. Boris Yeltsin, Sovyetlerin dağılması sürecinde bir an önce liberal demokratik bir sisteme geçilmesini savunan demokrat bir lider olarak yükselmiş ve halkın desteğini alarak kendisinin ihdas ettiği başkanlık koltuğuna oturmuştur. Aralık 1991-Ekim 1993 döneminde yarı başkanlık sistemini parlamentonun komünist ve milliyetçilerin çoğunlukta olması karşısında yetersiz bulmuş ve iktidarı kaybetme riski ortaya çıktığında parlamentoyu dağıtmıştır. Kendi siyasal çevresinin öncülük ettiği 1993

anayasasının kabulü ile güçlü bir başkanlık sistemi ile rekabetçi otoriter yapının temelleri oluşturulmuştur.

Bu tezde demokratik geçiş teorilerinin anlamsızlaşması üzerine mevcut rejimlerin her birinin kendine özgü yönetim sistemlerine bakılarak oluşturulan ve sıfatlı demokrasiler olarak anılan rejim tiplerinin Rusya Federasyonu rejimini tanımlamak açısından yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Neredeyse tüm akademisyenler Rus siyasal rejiminin bir demokrasi olmadığı üzerine hemfikirken yeni rejimin adlandırılması üzerine farklı tanımlamalar yapılmıştır. Bu tezde ise Carothers, Diamond ve Schedler'in çalışmalarının ışığında Levitsky ve Way'in rekabetçi otoriter rejim teorisi açıklayıcı bulunmuştur. Yapılan literatür taraması ve okumalar sonucunda Levitsky ve Way'in Batıya yakınlık, örgütsel güç, seçimler, medya ve yargı kıstaslarına parlamentodaki durum, protestolar, elitler ve ülke siyasal kültürünün etkisi de eklenerek daha açıklayıcı bir araştırma yapısı elde edilmiştir.

Rus siyasal rejimi bu alt başlıklar üzerinden analiz edilerek hem Rusya'daki siyasal rejimin dönüşümü açıklanmış hem de diğer melez rejimlerin analiz edilmesi için kolaylaştırıcı ve yeni bir araştırma yapısı ortaya konulmuştur. Niteliksel analiz yöntemi ile Rus siyasi rejimi çok yönlü olarak iki bölüm halinde değerlendirildikten sonra hem bu analizi açıklayıcı hem de doğruluğunu sınavcı bir işleve sahip olması açısından rejim değerlendirmeleri yapan uluslararası kuruluşların indekslerinden faydalanılmıştır. Bu şekilde seçim süreçleri, basın özgürlüğü, hukukun üstünlüğü, yolsuzluk ve protestolar üzerinden niceliksel verilerden faydalanılmış ve analiz somutlaştırılmıştır. Freedom House, The Economist Intelligence Unit, World Governance Indicators ve The Bertelsmann Transformation Index (BTI), basın özgürlüğü alanında Reporters Without Borders, hukukun üstünlüğü alanında Rule of Law Index ve yolsuzluk alanında Transparency International verilerinin çalışmaya katılması ile Yeltsin ve Putin döneminin çok yönlü karşılaştırılması imkânı da elde edilmiştir.

Bu çerçevede teorik bölüme melez rejimler üst başlığı ile melez ve rejim kavramları açıklanarak başlanmıştır. Mevcut teorik çalışmaların sunduğu dar kalıpların dışına çıkılması gerekliliği görülerek liberal demokratik veya tam otoriter rejim çalışmalarının yetersizliği açıklanmıştır. Bu kapsamda melez rejimlerin de kendi içinde

birçok şekle büründüğü görülerek rekabetçi otoriter rejimlerin Rusya Federasyonu için en doğru ve açıklayıcı rejim olduğuna karar verilmiştir. Komünizmin çöküşü sonrasında barış ve refahı sağlayabilecek tek ideolojinin liberal demokrasi olarak belirmesi üzerine otoriter rejimlerin dahi varlıklarını sürdürmelerinin maliyeti artmış ve direnemeyerek birçoğu demokratik kurumları kabullenmişlerdir. Ancak bu demokratik kurumlar, örgütsel kapasitesi yüksek olan ve Batı baskısından uzak ya da ona direnebilecek derecede kendine yeterli olan iktidarlar tarafından etkisizleştirilerek sadece meşruiyetlerini sağlama amaçlı kullanılmıştır.

Bu açıdan bakıldığında Yeltsin döneminde Rusya Federasyonu'nun henüz Sovyetlerin dağılma şokunu atlamadığını, ekonomik çöküş ve siyasi açıdan zayıf devlet yapısı sebebiyle Soğuk Savaşın iki kutuplu mücadele döneminden galip çıkan Batı kurumlarını sahiplendiği görülmüştür. Bir yandan uluslararası alanda kabul görme amacıyla NATO dâhil tüm kurumlarla işbirliğine gidilirken bir yandan da iç siyasette özgür ve demokratik seçimler, çok sesli medya ve parlamento, bağımsız yargı, farklı siyasi görüşlerden elitler Rus siyasetinde yer almışlardır. Rusya Federasyonu'nun liberal demokratik rejime geçişi yorumlarına sebep olan bu gelişmeler çok uzun sürmemiştir. Parlamento ve seçimlerde güçlü komünist ve milliyetçi blok karşısında hem iç siyasette hem de uluslararası alanda aradığı desteği bulan Yeltsin, parlamentonun bombalanarak dağıtılması ve taslağını kendisinin hazırlattığı 1993 anayasasının kabul edilmesi ile liberal demokratik rejim beklentilerini boşa çıkarmıştır.

1993 sonrasında tüm bu değişime rağmen yine yeni elitlerin elindeki çok sesli medya, parlamentoda komünist ve milliyetçi kanadın etkinliği, oligarklardan bazılarının zaman zaman otoriter geri dönüşe karşı çıkması üzerine anlamlı rekabete sahne olan siyasi bir süreç yaşanmıştır. Özellikle 1996 başkanlık seçimlerinde Yeltsin'in halk desteği %5'lere kadar düşmüşken kısa bir süre içinde komünizme geri dönüş korkusu sebebiyle tüm devlet imkânlarının seferber edilmesi, Batı desteği ve oligarkların bir araya gelerek mevcut konumlarını korumak üzere Yeltsin'e destek çıkması rejime yeni bir yön vermiştir. Yeltsin'in ikinci turda kazanabildiği bu seçim ile birlikte artık siyasette oligarkların ağırlığı hissedilmiş, Yeltsin daha da etkisizleşirken 'aile'nin etkisi artmış, rekabet anlamlı fakat iktidarı koltuğundan etmekten uzak kaldığından otoriter bir yapıya geçilmiştir.

1999 yılı sonuna kadarki süreç bir anlamda Yeltsin'in varisini belirleme süreci olarak tecrübe edilmiş ve adaylar arası bir mücadele içerisinde geçmiştir. Bugüne kadar siyaset üstü kalan Yeltsin'in yerine iktidarını daha kalıcı kılmak amacıyla bir iktidar partisi ile devam etme kararı alan 'aile', Putin'in varis olarak belirlenmesi üzerine kendi geleceklerini de koruma altına almışlardır. Putin'in iktidar koltuğuna oturmasıyla birlikte zaman içerisinde rekabetin anlamı azalırken otoriter yapının güçlendirilmesi için kritik adımlar atılmıştır.

Rus halkının Sovyetlerin dağılması sonrasında yaşadıkları şok, hem ekonomik hem de kültürel ve siyasi boyutlara sahiptir. Siyasal kültürlerinin bir parçası olarak hayatlarının neredeyse her alanında tek merkezli idareyi yaklaşık yetmiş yıl boyunca tecrübe eden Rus halkı, ekonomik refah ve siyasi çatışmalardan uzaklaşmayı getirecek her adımı otoriterleşmeye sebep de olsa bir çıkış yolu olarak görmüştür. 2000li yılların petrol ve doğalgaza dayalı ekonomik kalkınma dönemini yaşayan Rusya'sında Putin'in ekonomik ve siyasi alanlarda devletin etkinliğini artırma politikası halkta olumlu karşılık bulmuştur. Özellikle enerji sektörü başta olmak üzere birçok sektörde devletleştirme, işbirliği yapmayan oligarkları sindirme ve cezalandırma yolu ile siyaset, ekonomi ve medya alanlarına yeniden yön verilmiştir. Devlet idaresinde anayasal değişikliklerle dikey iktidar yapılanmasına gidilmiş, ülke yedi bölgeye ayrılarak her birine bir vali atanmış, bölgesel liderlerin seçilmesinden önce atanması işlemine geçilmiştir. Siyasi partilerin seçimlere katılması için geniş coğrafyaya sahip Rusya'nın yarısından fazlasında örgütlenmiş olma şartı getirilerek yerel ve bölgesel siyasi partilerin siyaset yapması oldukça zorlaştırılarak iktidar partisi Birleşik Rusya'nın etki alanı genişletilmiştir.

Putin'in çok yönlü bir lider, hayatın her alanında etkin bir siyasi figür olarak sunulması onu halkın gözünde bir kült haline getirmiştir. Oligarklarla mücadele sözü vererek iktidara gelen Putin, henüz iktidarının ilk günlerinde yaptığı yuvarlak masa toplantısında oligarklara gözdağı vermiştir. Ancak bu mücadele iktidar ile işbirliği yapan oligarkların korunacağı, siyasi olarak muhalif safları tercih eden Hodorkovski, Berezovski vd. gibilerinin ise çok ağır şartlarda tasfiye edileceği bir yapıya bürünmüştür. Abramoviç gibi birçoğu işbirliğini tercih ederken diğerleri sindirilmiş, etkisizleştirilmiştir. Siyasi mücadeleye kalkışanlar ise yargının etki altına alınması ile

mal varlıklarını kaybetmiş, çeşitli cezalara çarptırılarak hapse atılmış ve ülke dışına kaçmaya zorlanmıştır. Halkın %80'den daha fazlasının haberleri televizyon kanallarından takip ettiği bu toplumda medya grupları da benzer yöntemlerle kontrol altına alınarak çok sınırlı sayıda radyo ve tv bağımsız yayın hayatına devam edebilmiştir. 2000 sonrasında çok yavaş yaygınlaşan internet medyası ve sosyal ağlar ise 2011-2012 protestoları sonrasında her yapılan yeni düzenlemeyle kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır.

Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'da yaşanan renkli devrimlerin Rusya'da da denerek siyasi bunalım, istikrarsızlık ve ekonomik çöküşe sürüklenmeye çalışıldığı iddiası ile meşrulaştırılan bu otoriterleşme adımları özellikle Medvedev ile yapılan tandem sonrası Putin'in üçüncü dönemi ile yoğunluk kazanmıştır. Atılan adımlarla yargı etki altına alınmış, elitlerin dönüşümü gerçekleştirilmiş ve muhalif yayın organları, liderler, siyasi partiler marjinalleştirilmiştir. 2011-2012 döneminde en geniş çaplı boyuta ulaşan protestolar da iktidarın rekabetin anlamını yitirmesine yönelik adımlarından nasibini almıştır. Toplantı ve gösterilere yönelik kısıtlayıcı düzenlemelerin yanı sıra *Ulusal Bolşevik Partisi (NBP)*, *Genç Yabloko*, *Putinsiz Yürüyüşler*, *Hayır De!* gibi gençlik gruplarının renkli devrimler atmosferinin Rusya'daki tezahürü olarak seslerini duyurması karşısında *Naşi* (Bizimkiler) ve buna benzer iktidar yanlı hareketler desteklenerek meydanlarda protestocuların karşısında yer almaları sağlanmıştır. Böylece muhalefet ve rekabet yok edilmemiş ancak var oldukları her platformda iktidar tarafından marjinalleştirilme politikalarına maruz kalmışlardır.

Bilinçli bir şekilde tercih edilen bu politikalar sonucunda 1990ların başlarında liberal demokratik bir rejim inşası yolunda umut vadeden Rusya Federasyonu, seçim süreçlerinde yaşanan manipülasyonlar ile seçimlerin sağlıklı gerçekleştirilmesinde, medyanın kontrol altına alınmasıyla basın özgürlüğü alanında, yargının etki altına alınması ve seçici bir şekilde cezalandırma yöntemlerinin kullanılmasıyla hukukun üstünlüğü alanında, iktidarla işbirliği yapanların kayırılması ile yolsuzlukla mücadele alanında gerilemiştir. Rusya Federasyonu'nun bu alanlarda ilerleme veya gerilemesi uluslararası kuruluşların değerlendirmelerine de yansımıştır. Freedom House dışındaki kurumların birçoğunun henüz hayata geçmemiş olmaları sebebiyle Yeltsin dönemine ait

verileri bulunmamaktadır. 90lı yılların ikinci yarısı ve 2000 sonrasında değerlendirme yapan kuruluşların verilerine ise ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir.

Bu bağlamda, Freedom House'un basın özgürlüğü değerleri ile Rusya medya yasalarının özgürlüğü çalışmaları karşılaştırılarak 1991 yılından 2015 yılına doğru otoriterleşmenin artışı tespit edilmiştir. Paralel olarak Çeçen savaşının da etkisiyle 1996 yılında *Reporters Without Borders* Cezayir'in yanı sıra Rusya'yı gazeteciler için en tehlikeli ülke ilan etmiştir. Rusya'nın diğer ülkelerle karşılaştırılmasında geniş coğrafyası ve nüfusu sebebiyle farklı değerlendirmeler yapılabilecek olsa da yaşanan olayların varlığı sabittir. Putin döneminde ise medyayı kontrol altına almaya yönelik yasama ve uygulamalar sonucunda ülke sıralamasında 120lerden 150lere kadar gerilemiştir.

Hukukun üstünlüğü alanında her dönem problemlerle uygulamalara sahne olan Rus yargısı 90larda yaşanan yargı bağımsızlığına dair olumlu gelişmeler sonrası Putin döneminde özellikle iktidar ile işbirliği yapmayan oligarkların tasfiye edilmesinde keyfi uygulamalara sahne olmuştur. Benzer uygulamalar iktidara eleştirel yayın yapan kurum ve kişilere de yöneltilmiş ve *World Justice Project* endeksine göre Rusya, 2018 yılı itibarıyla 0,47 puanla 89. sırada yer almıştır. 2006 yılı itibarıyla değerlendirmelerine başlayan Bertelman Transformation Index de Rusya'nın hukukun üstünlüğü notunu kuvvetler ayrılığı, bağımsız yargı, bireysel özgürlükler ve görevi kötüye kullanmanın cezalandırılması alt başlıklarıyla değerlendirmiş ve 0-5 aralığındaki değerlendirmelerinde Rusya'nın notu 4'ten daha aşağıya inmemiştir. Bu veriler, Rus siyasal rejiminin bir rekabetçi otoriter rejim olduğu ancak bu rejimlerin bir gerekliliği olan rekabetin anlamlı derecede var olması kıstasının da içinin boşaltılmaya yüz tuttuğunu tespit etmemize yol açmıştır. Yanı sıra, özellikle tandem sonrası Putin yönetiminin Kırım'ın ilhakı ve Suriye müdahalesinin iç siyasette kullanılarak Rusya'nın yeniden bir büyük dünya gücü olma yolunda bulunduğu dair halkı ikna etmesi kolaylaşmıştır. Bu şekilde halk desteği ve iktidarın meşruiyeti üretilmiştir.

Kapalı ekonomiden pazar ekonomisine geçilmesiyle şok terapi yıllarında yaşanan inanılmaz oranlardaki enflasyon ve bu döneme kadar plan dahilinde çalışan ve yaşayan bürokrasi ve halkın serbest piyasada yaşadığı zorluklar yolsuzluğu hayatın

ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Ekonominin toparlanmaya başladığı 90lı yılların sonu ve siyasi istikrarın sağlanmasıyla yolsuzlukla mücadele alanında olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Buna rağmen Yeltsin'in ikinci döneminin sonunda 99 ülke arasında 82. sırada yer alan Rusya, 2000 yılına gelindiğinde TI'nın değerlendirme yaptığı 102 ülke arasında 71. sıraya tırmanmıştır. Dünya Bankası ise yolsuzluk sıralamasında Rusya'yı 160 ülke arasında 142. sıraya yerleştirmiştir. Bu gerçekler hukuk kurallarının seçici bir şekilde uygulandığı rekabetin yok edilmese bile anlamsızlaştırıldığı rekabetçi otoriter rejimlerin barış ve refah hedeflerine ulaşmakta pek de başarılı olmadığını ortaya koymaktadır.

Bu tezde kullanılan veriler uluslararası kuruluşların araştırma ve değerlendirmeleri sonucunda elde edilen verilerdir. Sovyet sonrası ilk on yıla dair çok sınırlı verinin bulunması ve aynı konu başlığı üzerinde belirttiğimiz indekslerin verilerinin her zaman birbir örtüşmemesi bu tezin sınırlılıkları arasında yer almaktadır. Bu problem farklı kuruluşlarca belirlenen verilerin tespiti ve döneme dair kendi tespitlerimizle giderilmeye çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, günümüz iktidar partisi ve muhalif partilerinin yetkilileri ile birebir mülakatlar yapılmasına imkân verecek şekilde uzun bir dönem Rus siyasetinin kendi doğası içerisinde takip edilmesi ve anadilin daha etkin kullanımı da bu çalışmanın geliştirilmesine önemli derece katkıda bulunabilecektir.

Rekabet unsurunun varlığına rağmen otoriter rejimlerin genel bir özelliği olan rejimin resmi kurumlarınca paylaşılan bilgilerin doğruluğuna dair inancın tam olmaması da sınırlılıklar arasında gösterilebilecektir. Örneğin, Mart 2018 başkanlık seçimleri öncesi parlamentodaki altı partinin dördü seçimlerde mevcut başkan Putin'i destekleyeceklerini açıklamışken ülkede muhalif lider vizyonu yaratabilen tek aday Aleksî Navalni'dir. Navalni'nin yıllar önce bir kereste fabrikası işletirken aldığı kararlar sebebiyle bazı fonları zimmetine geçirme gibi bir suçla seçim yarışının dışında bırakılmasına dair mahkeme kararı ve buna dair diğer kurumların kararları kesin yargılara varılmasını engelleyerek çalışmayı zaman zaman sınırlamıştır. Bu gibi durumlarda eleştirel bir tavır benimsenmiş ve muhalif yorumlara da yer verilerek bu problem aşmaya çalışılmıştır.

Bununla birlikte, Rusya Federasyonu'nun ilk yıllarındaki siyasi değişimin yönüne dair belirsizlik Putin döneminde daha istikrarlı bir dönüşüme evirilmiştir. Buna rağmen, Batı demokrasilerinden farklılaşmayı amaç edinen, kendi siyasal kültürüne özgü bir rejim oluşturma fikri çerçevesinde egemen demokrasi anlayışını benimseyen iktidar, Çeçen Savaşı, renkli devrim tehdidi algısı, Kırım'ın ilhaki ve Suriye müdahalesi gibi olguları iç siyasetin odak noktasına oturtmuştur. Bu çerçevede önemli anayasal ve yasal değişiklikler gerçekleştirilmiş ve muhalefet, devletin ulusal çıkarlarına aykırı hareket etmekle suçlanarak marjinalleştirilmeye çalışılmıştır. İktidarın kendisinin ürettiği egemen demokrasi gibi kavramların içini zaman içerisinde değişken bir şekilde doldurma çabasına girişmesi, Rus siyasal rejiminin evrilmesinin çalışmasını zorlaştıran sınırlılıklardan biri haline dönüşmüştür. Önemli değişim dönemlerinde köklü hukuki değişikliklerin yapılması normalken iktidarın kendi ürettiği hukuka daha sonra kendisinin de uymamaya başlaması rejimin tanımlanmasını zorlaştırmıştır. Bu açıdan bu tez, ilerleyen yıllarda rejimin tecrübe edeceği dönüşüm ve belki de iktidarın değişmesi durumunda yaşanacak gelişmelerle daha objektif çalışmalara ve yorumlara ulaşılabildeğinde zenginleştirilebilecektir.

Rekabetçi otoriter rejimler birer melez rejim örnekleridir. Teorik anlamda liberal demokratik veya tam otoriter rejimler gibi kurumları ve işleyişleri net bir şekilde tespit edilemeyen oluşum ve dönüşüm sürecindeki bu rejimlerin anlaşılabilmesi için tecrübeleri izlenmelidir. Bu kapsamda Rus siyasal rejiminin önümüzdeki yıllarda tecrübe edeceği dönem takip edilerek daha kapsayıcı ve belki de daha anlaşılır çalışmalar yürütülebilecektir.

Bu tezde melez rejimlerin bir türü olan rekabetçi otoriter rejim örneği olarak Rusya Federasyonu analiz edilmiştir. Sovyet sonrası rejimlerden Doğu Avrupa'da yer alan ve demokratikleşerek Avrupa Birliği'ne de dâhil olan, ancak günümüzde siyasal liderleri Rusya ve benzeri ülkeleri örnek aldığı ifade edip rekabetçi otoriter bir rejime doğru evirilen Macaristan'ın tecrübeleri analiz edilerek özgün bir çalışma yürütülmesi de mümkün olacaktır. Benzer şekilde Batıya coğrafi olarak daha uzakta bulunan ve rekabet unsuruna da yer vermeden otoriter bir yapıya bürünen Kazakistan gibi örneklerin tecrübesini çalışmak ise öğretici olacaktır.

Yanı sıra bu iki ülkenin veya benzer başkalarının karşılaştırmalı siyaset çalışmaları çerçevesinde ele alınması da rejim çalışmaları, melez rejimler, karşılaştırmalı siyasal sistemler alanında faydalı olacaktır. Macaristan ve Rusya karşılaştırması iki rekabetçi otoriter rejim örneği olarak karşılaştırılarak ortaya çıkışları, benzer özellikleri ve farkları ile yeni bir bakış açısı katabilecektir. Buna ek olarak, Rusya ve Kazakistan gibi iki ülkenin tecrübeleri karşılaştırılarak neden Rusya'nın daha fazla rekabet unsuruna yer vermeyi tercih ettiği veya zorunda kaldığı açıklanabilecektir.

Bu doğrultuda yürütülecek çalışmalar Polonya gibi otoriter eğilimlerin tercih edilmeye başlandığı rejimlerin geleceği hakkında ve Türkiye'de 2002 yılından beri Erdoğan liderliğinde yaşanan siyasi değişimin rekabetçi ve otoriter unsurlarının tespiti konusunda yol gösterici olacaktır. Rekabetçi otoriter rejimlerin Amerika Kıtasından Afrika ve Asya'ya kadar farklı coğrafyalarda yer aldıkları düşünüldüğünde teorik anlamda çok geniş kapsamlı çalışmalar yapılabilceği gibi vaka bazında karşılaştırmalı analizler de yararlı olacaktır.

EKLER

Ek I: Rusya Federasyonu Başkanlık Seçimleri Sonuçları

A) 12 Haziran 1991 Başkanlık Seçimleri		
	Adaylar	Oy Yüzdesi
1	Boris Yeltsin	% 57,3
2	Nikolay Rizkov	% 16,85
3	Vladimir Jirinovski	% 7,81
4	Aman Tulyeev	% 6,81
5	Albert Makaşov	% 3,74
6	Vadim Bakatin	% 3,42
	Geçersiz oylar	% 4,10

Kaynak: Richard Sakwa, Russian Politics and Society, 2008.

Not: Seçime katılım oranı %74,7 olarak gerçekleşmiş ve Yeltsin ilk turda % 50 oy oranı şartını aşarak seçimi kazandığından ikinci tur düzenlenmemiştir.

B) 16 Haziran-3 Temmuz 1996 Başkanlık Seçimleri			
	Adaylar	Birinci Tur Oy Yüzdesi	İkinci Tur Oy Yüzdesi
1	Boris Yeltsin	% 35,28	% 53,82
2	Gennadi Züganov	% 32,03	% 40,31
3	Aleksandr Lebed	% 14,52	-
4	Grigori Yavlinski	% 7,34	-
5	Vladimir Jirinovski	% 5,70	-
6	Svyatoslav Federov	% 0,92	-
7	Mikhail Gorbaçov	% 0,51	-
8	Martin Şakkum	% 0,37	-
9	Yuri Vlasov	% 0,20	-
10	Vladimir Brintsalov	% 0,16	-

Kaynak: Richard Sakwa, Russian Politics and Society, 2008.

Not: İlk tur katılım oranı % 69,81, ikinci tur katılım oranı ise % 68,87 olarak gerçekleşmiştir.

C) 26 Mart 2000 Başkanlık Seçimleri		
	Adaylar	Oy Yüzdesi
1	Vladimir Putin	% 52,94
2	Gennadi Züganov	% 29,21
3	Grigori Yavlinski	% 5,80
4	Aman Tulyeev	% 2,95
5	Vladimir Jirinovski	% 2,70
6	Konstantin Titov	% 1,47
7	Ella Pamfilova	% 1,01
8	Stanislav Govorukin	% 0,44
9	Yurii Skratov	% 0,42
10	Aleksey Pokberezkin	% 0,13
11	Umar Cebrailov	% 0,10

Kaynak: Richard Sakwa, Russian Politics and Society, 2008.

Not: Katılım oranı % 68,74 olarak gerçekleşmiş ve seçim %50 aşıldığı için ilk turla sonuçlanmıştır.

D) 14 Mart 2004 Başkanlık Seçimleri		
	Adaylar	Oy Yüzdesi
1	Vladimir Putin	% 71,31
2	Nikolay Haritonov	% 13,69
3	Sergey Glazev	% 4,10
4	Irina Hakamada	% 3,84
5	Oleg Melişkin	% 2,02
6	Sergey Mironov	% 0,75
7	Hepsine Karşı	% 3,45

Kaynak: Richard Sakwa, Russian Politics and Society, 2008.

Not: Katılım oranı %64,32 olarak gerçekleşmiş ve seçim %50 aşıldığı için ilk turla sonuçlanmıştır.

E) 2 Mart 2008 Başkanlık Seçimleri		
	Adaylar	Oy Yüzdesi
1	Dimitri Medvedev	% 70,3
2	Gennadi Züganov	% 17,7
3	Vladimir Jirinovski	% 9,3
4	Andrey Bogdanov	% 1,3

Kaynak: Russiavotes.org

Not: Katılım oranı %69,7 olarak gerçekleşmiş ve seçim %50 aşıldığı için ilk turla sonuçlanmıştır.

F) 4 Mart 2012 Başkanlık Seçimleri		
	Adaylar	Oy Yüzdesi
1	Vladimir Putin	% 63,6
2	Gennadi Züganov	% 17,18
3	Mikhail Prokhorov	% 7,98
4	Vladimir Jirinovski	% 6,22
5	Sergey Mironov	% 3,85

Kaynak: Russiavotes.org

Not: Katılım oranı %65,3 olarak gerçekleşmiş ve seçim %50 aşıldığı için ilk turla sonuçlanmıştır.

E) 18 Mart 2018 Başkanlık Seçimleri		
	Adaylar	Oy Yüzdesi
1	Vladimir Putin	% 76,69
2	Pavel Grudin	% 11,77
3	Vladimir Jirinovski	% 5,65
4	Ksenia Sobçak	% 1,68
5	Grigori Yavlinski	% 1,05

Kaynak: Russiavotes.org

Not: Katılım oranı % 67,54 olarak gerçekleşmiş ve seçim %50 aşıldığı için ilk turla sonuçlanmıştır.

Ek II: Komünizm Sonrası Ülkeler: Freedom House (2014) Derecelendirmeleri

Ülke	FH Derecesi (SH & TÖ)	Ülke	FH Derecesi (SH & TÖ)
Macaristan	2-2	Karadağ	3-2
Polonya	1-1	Makedonya	4-3
Slovenya	1-1	Moldova	3-3
Estonya	1-1	Gürcistan	3-3
Slovakya	1-1	Ermenistan	5-4
Letonya	2-2	Rusya	6-6
Çek Cumh.	1-1	Ukrayna	3-3
Litvanya	1-1	Tacikistan	6-6
Bulgaristan	2-2	Kırgızistan	5-5
Hırvatistan	1-2	Azerbaycan	6-6
Moğolistan	1-2	Kazakistan	6-5
Romanya	2-2	Belarus	7-6
Arnavutluk	3-3	Özbekistan	7-7
Sırbistan	2-2	Türkmenistan	7-7

Kaynak: Freedom House, 2014

Ek III: Seçmen Karakteristikleri, 1999 [Başka bir şey belirtilmediği sürece yüzde (%)]

(a)

Karakteristik	RFKP	RLDP	Yabloko	HGB	Birlik	ABR	Tüm Seçmen
Erkek	44.2	64.9	48.1	42.0	49.2	52.6	45.6
Kadın	55.8	35.1	50.9	58.0	50.4	47.4	54.4
Ortalama Yaş	54.8	41	49.2	41.2	44.9	50.2	44.5
Emekliler(b)	50.5	20.6	21.6	23.3	28	36.8	27.8
Çeyrek I (Gelir)	19.8	12.9	10.7	4.8	13.7	12.2	13.9
Çeyrek II (Gelir)	41.1	38.3	20.6	18.4	29.6	31.8	30.8
Çeyrek III (Gelir)	25.7	30.7	37.7	29.5	34.1	29.7	30.7
Çeyrek IV (Gelir)	13.3	18.1	30.9	43.8	22.6	26.2	24.9
Yüksek Öğrenim Mezunu	7.9	3.4	20.3	19.9	12.2	12.7	12.2
Eski SBKP Üyesi	18.8	9.7	9.5	9.3	12.2	23.4	10.9
Dindar olmayan	57.1	69.6	64.7	56.2	55.3	51.4	57.2
Seçmenlerin İkamet Yerlerinin Büyüklüğü (yerleşik nüfus)							
Köy-9,999	39.2	39.4	8.2	17.1	36.2	28.4	31.6
10,000-49,999	12.1	5.4	14.3	4.5	12.1	8.7	10.1
50,000-249,999	20.7	17.1	10	15.4	18	13.2	18.3
250,000-499,999	9.3	11.9	18	10	10.8	12.6	11.2
500,000-999,999	7.1	12.1	10.7	15.6	11.6	2	10
1,000,000 ve üzeri	11.7	14.1	38.8	37.4	11.3	35.1	18.8

Kaynak: New Russia Barometer VIII, conducted by VTsIOM (All-Russian Centre for the Investigation of Public Opinion) on behalf of the Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Fieldwork 13–29 January 2000, N=1,940. İçinde: Derek S. Hutchison, Political Parties in the Russian Regions, (London: Routledge Curzon, 2003), s. 21.

Notlar:

- Ayrıca gösterilmesi haricinde verilen figürler her partinin oylarının belirtilen kategoriye düşen miktarının yüzdesini göstermektedir. Partiler ayrı birimler olarak alınmıştır. Örneğin, çalışmadaki RFKP seçmenlerinin %39.2'si köy ve 10,000'den az nüfuslu yerleşim yerlerinde yaşarken Yabloko seçmenlerinin 8,2'si bu yerlerde yaşamaktadır. Her sekmedeki toplam rakamlar rakamların yuvarlanması sebebiyle %100'den biraz az veya fazla olabilir.
- Emekliler esas meşguliyetlerini böyle ifade eden ve başka geliri olmayanlar olarak tanımlanmaktadır.
- Dindar olmayan seçmenler, dini gereklilikleri yılda bir kereden daha az gerçekleştirdiklerini belirtenlerdir.

Ek IV: Rusya'da Üst Sırada Yer Alan Oligarklar (The Economist, 2000)

The oligarchical top ten				
Name	Main holding	Activity	Gusinsky's arrest	Clout since January
1 Boris Berezovsky	Sibneft*	Oil, media	Pro	Down
2 Rem Vyakhirev	Gazprom	Gas	Anti	Up
3 Vagit Alekperov	Lukoil	Oil	No comment	Up
4 Anatoly Chubais	UES	Electricity	Anti	Down
5 Vladimir Gusinsky	Media-Most	Media	Anti	Diving
6 Yuri Luzhkov	Moscow city	Mayor	Anti	Up
7 Mikhail Khodorkovsky	Yukos	Oil, banking	Anti	Up
8 Mikhail Fridman	Alfa Group	Oil, banking	Anti	Down
9 Vladimir Potanin	Norilsk Nickel	Metal, banking	Anti	Steady
10 Alexander Smolensky	Mutual	Banking	No comment	Steady

Source: *The Economist* *Not officially acknowledged

Ek V: Sponsor Partilerine Göre Yasa Değişikliği Betimleyici İstatistikleri

	Frekans	Kendi Partisinden Ortalama Destek	Başarı Oranı	Eş sponsorlu Yasa Teklifleri	BR ile Ortak Sponsorlu Yasa Teklifleri
Altıncı Dönem (2011-2016)					
Birleşik Rusya	1670 (833)	% 98,5	% 98,9	% 23,3	
RFKP	596 (324)	% 45	% 55,4	% 43,2	% 12,9
LDPR	242 (130)	% 40,4	% 82,8	% 54,9	% 49,1
Adil Bir Rusya	818 (586)	% 52	% 33,6	% 25,1	% 2,4
Hükümet	321 (108)		% 100	% 2,1	% 2,1
Üst Kamara	449 (193)		% 96,4	% 49,8	% 49,8
Bölgesel Yürütme/Federal Mahkemeler	269 (145)		% 96,6	% 7,9	% 7,9
Toplam	3704 (2021)		% 79,5	% 15,6	
Beşinci Dönem (2007-2011)					
Birleşik Rusya	1438 (609)	% 96,4	% 97,5	% 11,3	
RFKP	504 (257)	% 64,6	% 41,9	% 21,1	% 15,5
LDPR	71 (41)	% 7,2	% 79	% 67,7	% 67,7
Adil Bir Rusya	465 (299)	% 39,8	% 66,6	% 28,7	% 22,5
Hükümet	460 (142)		% 100	% 1,7	% 1,7
Üst Kamara	136 (185)		% 96,8	% 5,9	% 5,9
Bölgesel Yürütme/Federal Mahkemeler	77 (31)		% 100	% 9,4	% 9,4
Toplam	2915 (1367)		% 84,3	% 6,6	
Dördüncü Dönem (2003-2007)					
Birleşik Rusya	2343 (615)	% 93,8	% 95,1	% 16,1	
RFKP	477 (121)	% 46,3	% 41,8	% 37,6	% 25,6
LDPR	161 (45)	% 6,3	% 94,1	% 81	% 81
Rodina/Adil Bir Rusya	602 (115)	% 18,4	% 52,9	% 54,7	% 31,8
RNVS	50 (7)	% 42,8	% 68,8	% 62,6	% 31,4
Bağımsızlar	380 (83)	% 18,6	% 57,4	% 42,2	% 15,3
Hükümet	51 (43)		% 96,1	% 19,6	% 19,6
Üst Kamara	443 (118)		% 94,4	% 20,3	% 20,3
Bölgesel Yürütme/Federal Mahkemeler	453 (75)		% 97,8	% 3,5	% 3,5
Toplam	4154 (975)		% 84,5	% 12,8	

Kaynak: Gerrit Krol, "Legislative Performance of the Russian State Duma: The Role of Parliament in an Authoritarian Regime", *East European Politics*, Vol. 33, No. 4 (2017), s. 459.

Ek VI: Rusya Federasyonu Federal Bölgeleri, 2000

RF Federal Bölgeleri: Güney Bölgesi (South District), Merkez Bölge (Central D.), Volga Bölgesi (Volga D.), Kuzey Batı Bölgesi (Northwestern D.), Ural Bölgesi (Ural D.), Sibiryա Bölgesi (Siberia D.), Uzak Doğu Bölgesi (Far Eastern D.) 2010 yılında Kuzey Kafkasya da bir federal bölge ilan edilmiştir. Kaynak: Richard Sakwa, *Russian Politics and Society* (Routledge, 2008), s. 268.

Ek VII: Rusya Federasyonu Parlamentosu Alt Kanadı (Duma) Seçim Sonuçları**A) 12 Aralık 1993 Duma Seçim Sonuçları**

		Oy Oranları (%)		Sandalye Sayıları		Toplam
		Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	
Geçerli Oylar		50.6	50.6	-	-	-
Geçersiz Oylar		3.7	4.0	-	-	-
Toplam oy (Seçmenin yüzdesi)		54.3	54.6	-	-	-
1	Liberal Demokratik Parti	21.4	2.7	59	5	14.3
2	Rusya'nın Tercihî	14.5	6.3	40	30	15.6
3	Komünist Parti	11.6	3.2	32	16	10.7
4	Rusya'nın Kadınları	7.6	0.5	21	2	5.1
5	Rusya Tarım Partisi	7.4	5.0	21	12	7.3
6	Yabloko	7.3	3.2	20	3	5.1
7	Rusya'nın Birliği ve Ahengi	6.3	2.5	18	1	4.2
8	Rusya Demokratik P	5.1	1.9	14	1	3.3
9	Demokratik Reform Hareketi	3.8	1.9	0	4	0.9
10	Sivil Birlik	1.8	2.7	0	1	0.2
11	Rusya'nın Geleceği	1.2	0.7	0	1	0.2
12	Sedir (Cedar)	0.7	0.5	0	0	0
13	Onur ve Merhamet	0.7	0.8	0	2	0.4
35	Bağımsızlar	-	45.2	-	146	32.5
36	Tüm Partilere Karşı	3.9	14.8	-	-	-
	Diğerleri	0.0	0.7	0	0	0
	Geçersiz Oylar	6.8	7.4	-	-	-
	Toplam	100	100	225	224	100

Kaynak: russiavotes.org

B) 17 Aralık 1995 Duma Seçim Sonuçları

		Oy Oranları (%)		Sandalye Sayıları		
		Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Toplam
Geçerli Oylar		64,4	62,9	-	-	-
Geçersiz Oylar		1,3	1,4	-	-	-
Toplam oy (Seçmenin yüzdesi)		65,7	64,3	-	-	-
1	Komünist Parti	22,3	12,6	99	58	34,9
2	LDP	11,2	5,4	50	1	11,3
3	Evimiz Rusya	10,1	5,5	45	10	12,2
4	Yabloko	6,9	3,2	31	14	10,0
5	Rusya'nın Kadınları	4,6	1,0	0	3	0,7
6	SSCB Komünistleri	4,5	1,8	0	1	0,2
7	Rus Halkları Kongresi	4,3	2,9	0	5	1,1
8	İşçilerin Öz Yönetimi	4,0	0,7	0	1	0,2
9	Rusya'nın Tercihi	3,9	2,6	0	9	2,0
10	Rusya Tarım Partisi	3,8	5,9	0	20	4,4
11	Büyük Güç	2,6	0,6	0	0	0
12	Rusya İleri!	1,9	1,5	0	3	0,7
13	Emek Birliği	1,6	0,9	0	1	0,2
14	Pamfilova-Gurov-Lisenko Bloğu	1,6	0,7	0	2	0,4
15	Güç Halkındır!	1,6	1,9	0	9	2,0
16	Sedir (Cedar)	1,4	0,4	0	0	0
17	İvan Rıbkin Bloğu	1,1	1,5	0	3	0,7
18	Stanislav Govorukin Bloğu	1,0	0,7	0	1	0,2
19	Rusya'nın Birliği ve Ahengi	0,4	0,4	0	1	0,2
	Bağımsızlar	-	31,2	-	77	17,1
	Tüm Partilere Karşı	2,8	9,6	-	-	-
	Diğerleri	6,6	6,6	0	6*	0
	Geçersiz Oylar	1,9	2,3	-	-	-
	Toplam	100	100	225	225	100

Kaynak: russiavotes.org

*6 küçük parti birer sandalye kazanmıştır.

C) 19 Aralık 1999 Duma Seçim Sonuçları

		Oy Oranları (%)		Sandalye Sayıları		Toplam
		Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	
Geçerli Oylar		60,5	60,3	-	-	-
Geçersiz Oylar		1,2	1,3	-	-	-
Toplam oy (Seçmenin yüzdesi)		61,7	61,6	-	-	-
1	Komünist Parti	24,3	13,4	67	46	25,1
2	Birlik	23,3	2,1	64	9	16,2
3	Anavatan-Bütün Rusya	13,3	8,6	37	31	15,1
4	Sağcı Güçler Birliği	8,5	3,0	24	5	6,4
5	LDP	6,0	1,5	17	0	3,8
6	Yabloko	5,9	5,0	16	4	4,4
7	SSCB Komünistleri	2,2	0,7	0	0	0
8	Rusya'nın Kadınları	2,0	0,5	0	0	0
9	Emeklilerin Partisi	1,9	0,7	0	1	0,2
10	Evimiz Rusya	1,2	2,6	0	7	1,6
11	Rusya Halkları Kongresi	0,6	0,7	0	1	0,2
12	Nikolaev-Fedorov Bloğu	0,6	1,0	0	1	0,2
13	Vatandaşların Onuru İçin	0,6	0,2	0	0	0
14	Orduya Destek Hareketi	0,6	0,7	0	2	0,4
15	Rusya Halkları Birliği	0,4	1,1	0	2	0,4
16	Rusya Sosyalist Partisi	0,2	1,0	0	1	0,2
17	Manevi Miras	0,1	0,9	0	1	0,2
18	Sedir (Cedar)	-	0,2	-	0	0
	Bağımsızlar	-	41,7	-	114	25,3
	Tüm Partilere Karşı	3,3	11,6	-	-	-
	Diğerleri	2,9	0,6	0	0	0
	Geçersiz Oylar	1,9	2,2	-	-	-
	Toplam	100	100	225	225	100

Kaynak: russiavotes.org

D) 7 Aralık 2003 Duma Seçim Sonuçları

		Oy Oranları (%)		Sandalye Sayıları		
		Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Toplam
Geçerli Oylar		54.8	54.3	-	-	-
Geçersiz Oylar		0.9	1.1	-	-	-
Toplam oy (Seçmenin yüzdesi)		55.7	55.4	-	-	-
1	Birleşik Rusya	37.6	23.2	120	102	49.3
2	Komünist Parti	12.6	10.8	40	12	11.6
3	LDP	11.5	3.1	36	0	8.0
4	Anavatan	9.0	2.9	29	8	8.2
5	Yabloko	4.3	2.6	0	4	0.9
6	Sağcı Güçler Birliği	4.0	2.9	0	3	0.7
7	Rusya Tarım Partisi	3.6	1.7	0	2	0.4
8	RPP-PSS: Emekliler-Adalet	3.1	0.5	0	0	0
9	PVR-RPZh: Yeniden Doğuş-Yaşam Partisi	1.9	2.6	0	3	0.7
10	Halkın Partisi	1.2	4.4	0	17	3.8
11	Kavramsal Birlik Partisi	1.2	0.0	0	0	0
12	Yeni yol: Otomobil Rusya	0.8	0.4	0	1	0
13	Yeşiller	0.4	0.1	0	0	0
14	İşletme Geliştirme	0.4	0.4	0	1	0
15	Büyük Rusya-Avrasya Birliği	0.3	0.8	0	1	0
16	Komünist İşçiler	—	0.1	—	0	0
	Diğerleri	1,7	2,1	0	0	0
	Bağımsızlar	—	26.8	—	68	15.1
	Tüm Partilere Karşı	4.7	12.9	—	3	0.7
	Geçersiz Oylar	1.6	2.1			
	Toplam	100	100	225	225	100.0

Kaynak: russiavotes.org

E) 2 Aralık 2007 Duma Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Oy Oranı	Sandalye Sayıları	Sandalye (%)
Birleşik Rusya	64,30	315	70,0
Komünist Parti	11,57	57	12,7
Liberal Demokratlar	8,14	40	8,9
Adil Rusya (Fair Russia)	7,74	38	8,4
Tarım Partisi	2,30	0	-
Yabloko	1,59	0	-
(Civic Strength)	1,05	0	-
Sağcı Güçler Birliği	0,96	0	-
Rusya Vatanseverleri	0,89	0	-
Toplumsal Adalet P.	0,22	0	-
Rusya Demokratik P.	0,13	0	-

Not: Seçmen sayısı 109,145,517 ve katılım Oranı: % 63,71 olarak gerçekleşmiştir.
Kaynak: russiavotes.org

F) 4 Aralık 2011 Duma Seçim Sonuçları

Siyasi Partiler	Oy Oranı	Sandalye Sayıları	Sandalye (%)
Birleşik Rusya	49,32	238	70,0
Komünist Parti	19,19	92	12,7
Adil Rusya (Fair Russia)	13,24	64	8,9
Liberal Demokratlar	11,67	56	8,4
Yabloko	3,43	0	-
Rusya Vatanseverleri	0,97	0	-
(Right Cause)	0,60	0	-
Geçersiz Oy	1,57	-	-

Not: Seçmen sayısı 109,237,780 katılım oranı %60,1 olarak gerçekleşmiştir. Kaynak: russiavotes.org

G) 18 Eylül 2016 Duma Seçim Sonuçları

		Oy Oranları (%)		Sandalye Sayıları		
		Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Liste Usulü	Dar Bölge Usulü	Toplam %
Geçerli Oylar		45,96	45,78	-	-	-
Geçersiz Oylar		1,86	3,40	-	-	-
Toplam oy (Seçmenin yüzdesi)		47,82	47,40	-	-	-
1	Birleşik Rusya	55,23	50,12	140	203	76,2
2	Komünist Parti	13,59	12,93	35	7	9,3
3	LDP	13,39	10,09	34	5	8,7
4	Adil Rusya	6,34	10,0	16	7	5,1
5	Rusya Komünistleri	2,31	3,68	0	0	
6	Yabloko	2,04	2,64	0	0	
7	Adalet için Emekliler P.	1,76	-	0	0	
8	Rodina	1,53	2,47	0	1	
9	Gelişme Partisi	1,31	2,33	0	0	
10	Yeşiller	0,77	1,53	0	0	
11	Halkın Özgürlüğü P.	0,74	1,06	0	0	
12	Rusya Vatandaşları	0,60	1,40	0	0	
13	Civic Platform	0,22	0,73	0	1	
14	Sivil Güç	0,14	0,16	0	0	
	Bağımsızlar	—	0,85	—	1	
	Toplam	100	100	225	225	

Kaynak: Ria.ru <https://ria.ru/infografika/20160918/1476912507.html#/summary>

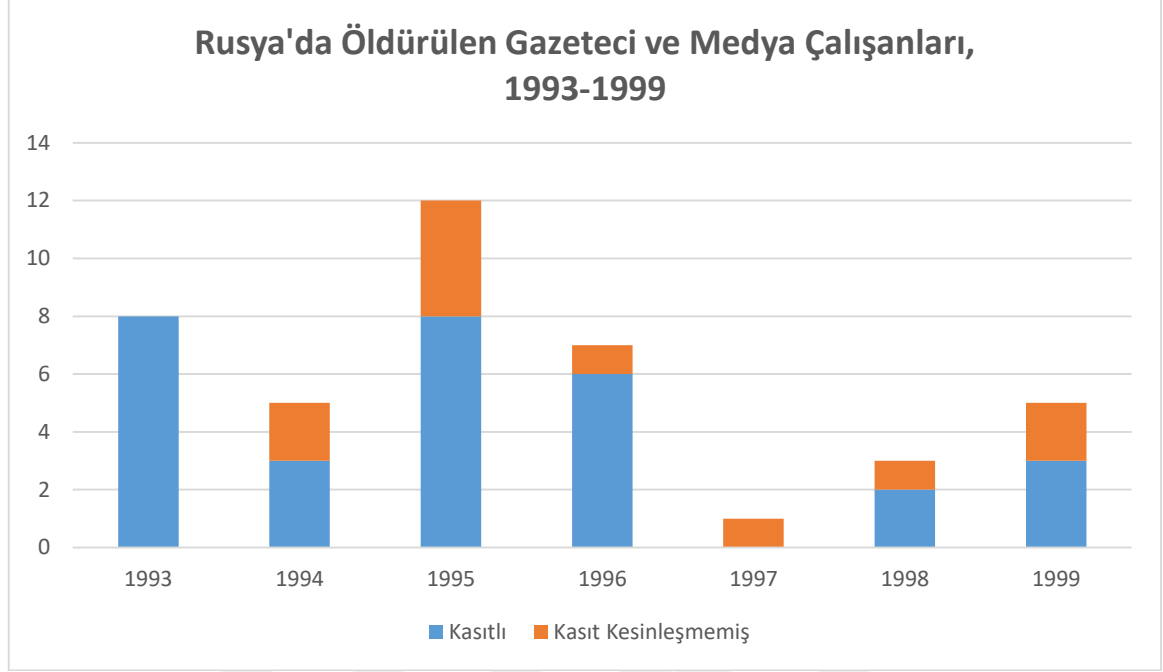
EK VIII: İdari Rüşvet Mağduru Olduğunu Beyan Eden Katılımcıların Oranı (Büyük Şehirler)

Ülke	%	Ülke	%
Arnavutluk	59,1	Slovak Cumhuriyeti	13,5
Arjantin	30,2	Paraguay	13,3
Endonezya	29,9	Macaristan	9,8
Bolivya	24,4	Hırvatistan	9,5
Hindistan (Mumbai)	22,9	Estonya	9,3
Litvanya	22,9	Kosta Rika	9,2
Moğolistan	21,3	Makedonya	7,4
Hindistan (Yeni Delhi)	21,0	Güney Afrika	6,9
Azerbaycan	20,8	Çek Cumhuriyeti	5,7
Belarus	20,6	Filipinler	4,3
Kolombiya	19,5	Botsvana	2,8
Uganda	19,5	Hollanda	0,9
Kırgız Cumhuriyeti	19,3	Kuzey İrlanda	0,8
Romanya	19,2	Danimarka	0,5
Brezilya	17,1	İskoçya	0,5
Rusya Federasyonu	16,6	Finlandiya	0,4
Gürcistan	16,6	İngiltere ve Galler	0,3
Bulgaristan	16,4	İsveç	0,2
Ukrayna	16,2	İspanya (Barselona)	0
Letonya	14,3	-	-

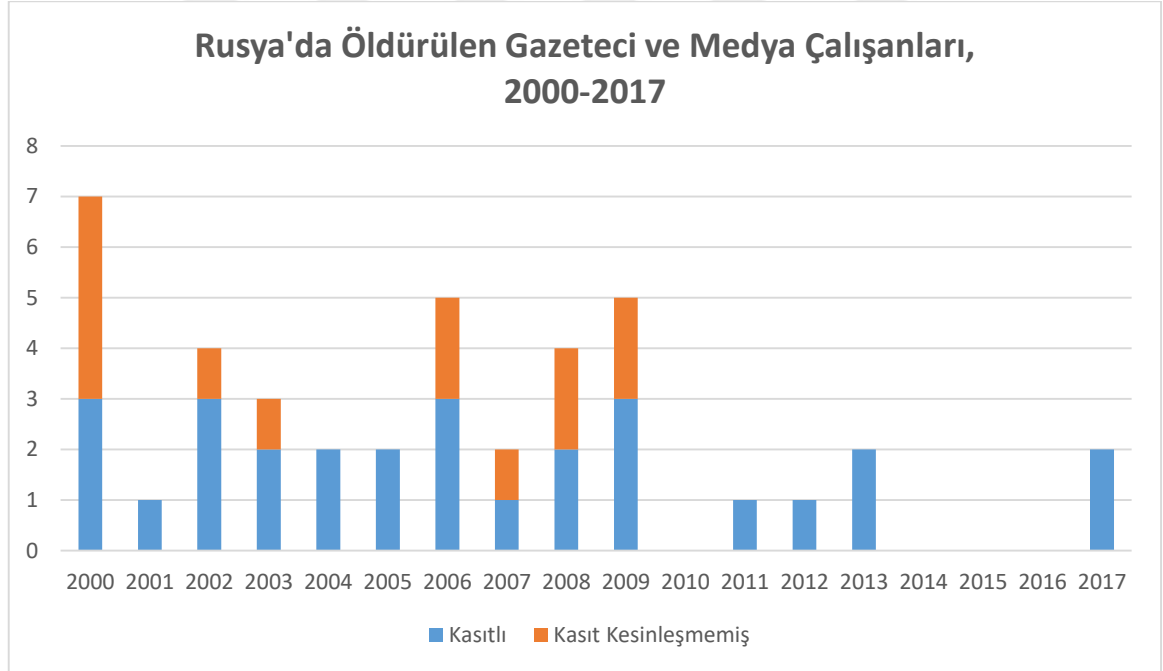
Kaynak: Andrei Shleifer and Daniel Treisman, A Normal Country: Russia After Communism, *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 19, No. 1 (Winter 2005), s. 171.

Ek IX: Rusya'da Öldürülen Gazeteci ve Medya Çalışanları, 1993-1999; 2000-2017

A)

B)

Kaynak: "82 Journalists and Media Workers Killed in Russia between 1992 and 2018", Committee to Protect Journalists (CPJ), <https://cpj.org/data/killed/europe/russia> Erişim: 29 Nisan 2018.

Ek X: Rusya'da 1992-2018 Yıllarında Öldürülen Gazeteciler

Ad Soyad	Kurum	Tarih	Ülke	Ölüm Şekli
Abdulmalik Akhmedilov	Hakikat and sogratl	Ağustos 11, 2009	Rusya	Cinayet
Adlan Khasanov	Reuters	Mayıs 9, 2004	Rusya	Dangerous Assignment
Akhmednabi Akhmednabiyev	Novoye delo	Temmuz 9, 2013	Rusya	Cinayet
Aleksandr Sidelnikov	Lennauchfilm studio	Ekim 4, 1993	Rusya	Dangerous Assignment
Aleksandr Smirnov	Molodyozhny kuryer	Ekim 4, 1993	Rusya	Dangerous Assignment
Aleksandr Yefremov	Nashe vremya	Mayıs 12, 2000	Rusya	Çatışma
Aleksei Sidorov	Tolyatinskoye obozreniye	Ekim 9, 2003	Rusya	Cinayet
Anastasiya Baburova	Novaya gazeta	Ocak 19, 2009	Rusya	Cinayet
Anatoly Levin-Utkin	Yurichichesky peterburg segodnya	Ağustos 24, 1998	Rusya	Cinayet
Anna Politkovskaya	Novaya gazeta	Ekim 7, 2006	Rusya	Cinayet
Cynthia Elbaum	Freelancer	Aralık 22, 1994	Rusya	Çatışma
Dmitry Kholodov	Mosckovski komsomolets	Ekim 17, 1994	Rusya	Cinayet
Dmitry Krikoryants	Expresskhronika	Nisan 14, 1993	Rusya	Cinayet
Dmitry Popkov	Ton-m	Mayıs 24, 2017	Rusya	Cinayet
Eduard Markevich	Novy reft	Eylül 18, 2001	Rusya	Cinayet
Farkhad Kerimov	Associated press tv	Mayıs 29, 1995	Rusya	Çatışma
Felix Solovyov	Freelance	Şubat 26, 1996	Rusya	Cinayet
Gadzhimurad Kamalov	Chernovik	Aralık 15, 2011	Rusya	Cinayet
Igor Belozyorov	Ostankino state broadcasting company	Ekim 3, 1993	Rusya	Dangerous Assignment

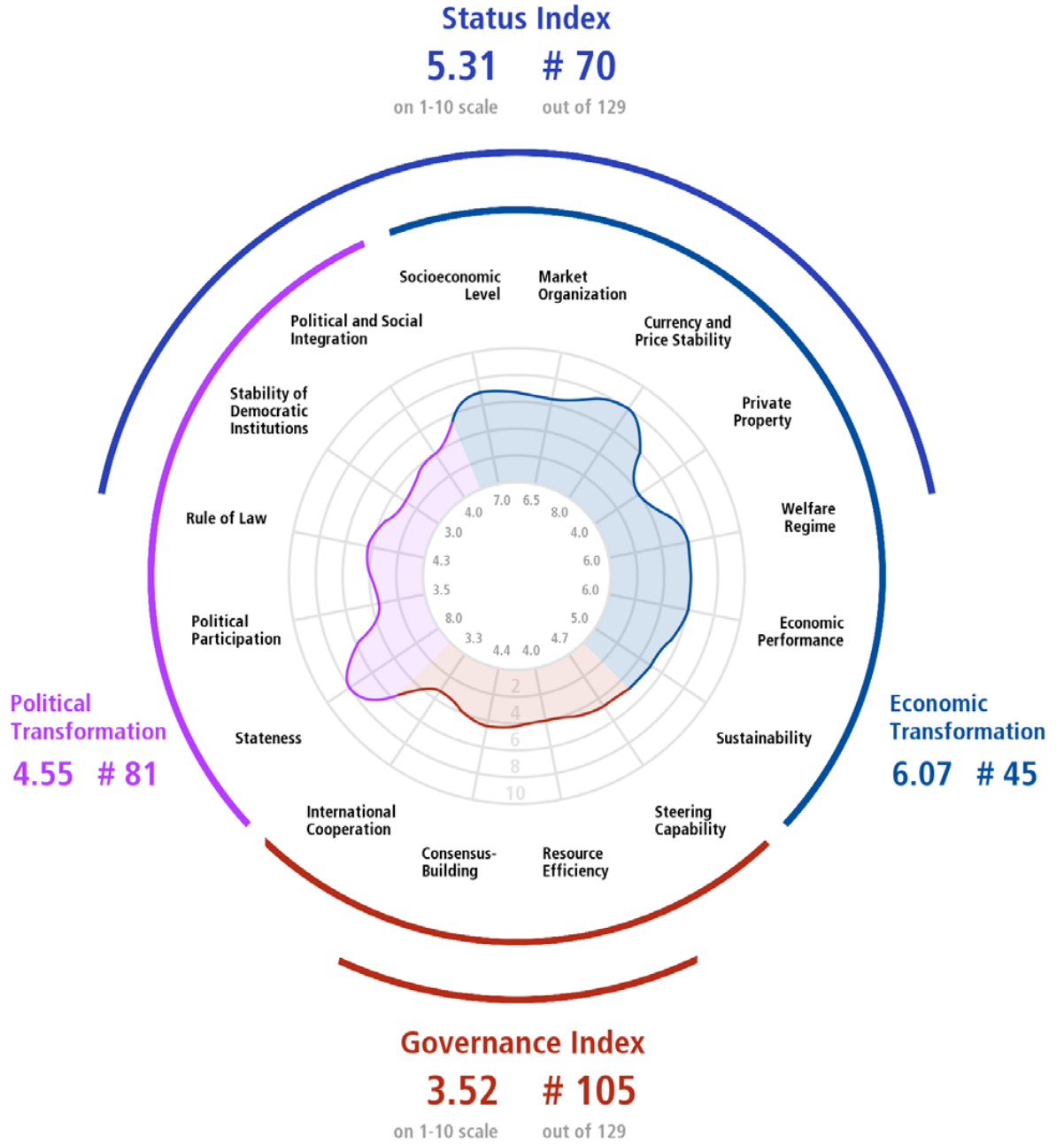

Igor Domnikov	Novaya gazeta	Temmuz 16, 2000	Rusya	Cinayet
Ivan Safronov	Kommersant	Mart 2, 2007	Rusya	Cinayet
Jochen Piest	Stern	Ocak 10, 1995	Rusya	Çatışma
Kazbek Gekkiyev	Vgtrk	Aralık 5, 2012	Rusya	Cinayet
Larisa Yudina	Sovietskaya kalmykia segodnya	Haziran 8, 1998	Rusya	Cinayet
Magomed Yevloyev	Ingushetiya	Ağustos 31, 2008	Rusya	Cinayet
Magomedzagid Varisov	Novoye delo	Haziran 28, 2005	Rusya	Cinayet
Maksim Maksimov	Gorod	Kasım 30, 2006	Rusya	Cinayet
Mikhail Beketov	Khimkinskaya pravda	Nisan 8, 2013	Rusya	Cinayet
Nadezhda Chaikova	Obshchaya gazeta	Mart 30, 1996	Rusya	Cinayet
Natalya Alyakina	Focus and rufa	Haziran 17, 1995	Rusya	Çatışma
Natalya Estemirova	Novaya gazeta, Kavkazsky uzal	Temmuz 15, 2009	Rusya	Cinayet
Natalya Skryl	Nashe vremya	Mart 9, 2002	Rusya	Cinayet
Nikolai Andrushchenko	Novy peterburg	April 19, 2017	Rusya	Cinayet
Nina Yefimova	Vozrozhdeniye	Mayıs 9, 1996	Rusya	Cinayet
Paul Klebnikov	Forbes russia	Temmuz 9, 2004	Rusya	Cinayet
Pavel Makeev	Puls	Mayıs 21, 2005	Rusya	Cinayet
Ramzan Khadzhiev	Russian public tv (ort)	Ağustos 11, 1996	Rusya	Cinayet
Ramzan Mezhidov	Tv tsentr	Ekim 29, 1999	Rusya	Çatışma
Roddy Scott	Frontline	Eylül 26, 2002	Rusya	Çatışma
Rory Peck	Ard television company	Ekim 3, 1993	Rusya	Dangerous Assignment
Sergei Krasilnikov	Ostankino television company	Ekim 3, 1993	Rusya	Dangerous Assignment
Shamil Gigayev	Nokh cho tv	Ekim 29, 1999	Rusya	Çatışma

Shamkhan Kagirov	Rossiskaya gazeta and vozrozheniye	Aralık 13, 1995	Rusya	Çatışma
Supian Ependiyev	Groznensky rabochy	Ekim 27, 1999	Rusya	Çatışma
Telman (Abdulla) Alishayev	Tv-chirkei	Eylül 2, 2008	Rusya	Cinayet
Vadim Alferyev	Segodnyashnyaya gazeta	Aralık 27, 1995	Rusya	Cinayet
Vagif Kochetkov	Trud and tulsy molodoi kommunar	Ocak 8, 2006	Rusya	Cinayet
Valery Ivanov	Tolyatinskoye obozreniye	Nisan 29, 2002	Rusya	Cinayet
Viatcheslav Rudnev	Freelancer	Şubat 17, 1995	Rusya	Cinayet
Viktor Mikhailov	Zabaikalsky rabochy	Mayıs 12, 1996	Rusya	Cinayet
Viktor Pimenov	Vaynakh television	Mart 11, 1996	Rusya	Çatışma
Vladimir Drobyshv	Nature and man	Ekim 3, 1993	Rusya	Dangerous Assignment
Vladimir Yatsina	Itar-tass	Şubat 20, 2000	Rusya	Cinayet
Vladimir Zhitarenko	Krasnaya zvezda	Ocak 1, 1995	Rusya	Çatışma
Vladislav Listyev	Russian public tv (ort)	Mart 1, 1995	Rusya	Cinayet
Yuri Shchekochikhin	Novaya gazeta	Temmuz 3, 2003	Rusya	Cinayet
Yuri Soltis	Interfax	Haziran 12, 1994	Rusya	Cinayet
Yvan Scopan	Tf-1 television company	Ekim 3, 1993	Rusya	Dangerous Assignment

Kaynak: Committee to Protect Journalists (CPJ), <https://cpj.org/data/killed/europe/russia> Erişim: 29 Nisan 2018.

EK XI: Bertelsmann Transformation Index 2018 Raporu: Rusya Federasyonu

Kaynak: BTI 2018 Country Report: Russia

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akhrarkhodjaeva, Nozima. "The Instrumentalisation of Mass Media in Electoral Authoritarian Regimes," İçinde: Andreas Umland, Eds. *Soviet and Post-Soviet Politics and Society*. Ibidem Press, 2017.
- Albats, Yevgeniya. *The State Within A State: The KGB and Its Hold on Russia-Past, Present and Future*, ev. Catherine A. Fitzpatrick. Farrar Straus & Giroux, 1994.
- Allen, Philip M. "Madagascar: Impeachment as Parliamentary Coup d'Etat" ve Jody C. Baumgartner, "Impeachment, Russian Style (1998-99), İçinde: Jody C. Baumgartner ve Naoko Kada. *Checking Executive Power: Presidential Impeachment in Comparative Perspective*. London: Praeger, 2003.
- Ashwin, Sarah and Simon Clarke. *Russian Trade Unions and Industrial Relations in Transition*. New York: Palgrave Macmillian, 2003.
- Ashwin, Sarah. *Russian Workers: The Anatomy of Patience*. Manchester: Manchester University Press, 1999.
- Aslund, Anders. *Russia's Capitalist Revolution: Why Market Reform Succeeded and Democracy Failed* Washington: Peterson Institute for International Economics, 2007.
- Avtonomov, Alexei. "The President and Parliament in Contemporary Russia," Mike Bowker ve Cameron Ross (der.), *Russia after the Cold War*. London: Routledge, 2014.
- Bacon, Edwin and Matthew Wyman. *Contemporary Russia*. New York: Palgrave Macmillan, 2005.
- Bacon, Edwin, Bettina Renz and Julian Cooper, *Securitizing Russia: The Domestic Politics of Putin* (Manchester University Press, 2006.
- Baylis, John ve Steve Smith, Eds., *The Globalization of World Politics*. 2nd ed. Oxford University Press, 2001.
- Berezovsky, V.N., N.I. Krotov & V.V. Chervyakov, (eds), *Rossiya: Partii, Assotsiatsii, Soyuzy, Kluby* (Moscow, RAU-PRESS, 1991
- Biryukoy, Nikolai ve Victor M. Sergeev. *Russia's Road to Democracy: Parliament, Communism and Transitional Culture*. Edward Elgar Publishing, 1993.
- Bjorkman, Tom. "Democracy: Russia's Unfinished Business", *Russia's Road to Deeper Democracy*. Brookings Institution Press, 2003.

- Bowring, Bill. *Law, Rights and Ideology in Russia: Landmarks in the Destiny of a Great Power*. Routledge, 2013.
- Bratton, Michael ve Nicolas van de Walle. *Democratic Experiments in Africa: Regime Transitions in Comparative Perspective*. New York: Cambridge University Press, 1997.
- Breslauer, George W. "The Stirrings of Democratization: an Introduction", Ed A. Hewett ve Victor H. Winston (der.), *Milestones in Glasnost and Perestroika: Politics and People*. Washington: The Brookings Institute, 1991.
- Brown, Archie. "Conclusions," İçinde Stephen Whitefield, Eds., *Political Culture and Post-Communism*. New York, 2005.
- Brownlee, Jason. *Authoritarianism in an Age of Democratization*. New York: Cambridge University Press, 2007.
- Brzezinski, Zbigniew K. *Ideology and Power in Soviet Politics*. New York: Praeger, 1962.
- Burret, Tina. "Television and Social Benefits Refrom." *Television and Presidential Power in Putin's Russia*. Routledge, 2011.
- Carothers, Thomas. *In The Name of Democracy: US Policy Toward Latin America in the Reagan Years*. Berkeley: University of California Press, 1991.
- Castells, Manuel and Emma Kiselyova. "Russia in the Information Age," İçinde: Victoria Bonnell and George Breslauer, eds. *Russia in the New Century: Stability or Disorder*. Boulder: Westvier Press, 2001.
- Chebankova, Elena. *Civil Society in Putin's Russia*. London: Routledge, 2013.
- Chenoy, Anuradha M. *The Making of New Russia*. New Delhi: Har-Anand Publications, 2001.
- Clover, Charles. *Black Wind, White Snow: The Rise of Russia's New Nationalism*. New Haven: Yale University Press, 2016.
- Cooley, Alexander and Barbard College. (Eds.), *Ranking The World: Grading as a Tool of Global Governance*. Cambridge University Press, 2016.
- Crowley, Stephen. "The Kuzbass: Liberals, Populists, and Labor", Timothy J. Colton ve Jerry F. Hough, *Growing Pains: Russin Democracy and the Election of 1993*. Washington: Brookings Institution Press, 1998.
- Çelnova, Olga. "Le parti de pouvoir en Russie: instrument de pouvoir onu instrument du pouvoir (Rusya'daki İktidar Partisi: İktidar aracı mı, iktidarın aracı mı)", *Transitions*, vol. 41, No. 1, Universite Libre de Bruxelles, 2000, s. 126 İçinde: Tania Rakhmanova. *Rus İktidarının Kalbinde: Putin İmparatorluğunu Sorgulama*, çev. M. ReşatUzmen. BilgeKültürSanat, 2016.
- Dahl, Robert A. *Dilemmas of Pluralist Democracy*. New Haven, Yale University Press, 1982.
- Di Palma, Guiseppe. *To Craft Democracies: An Essay in Democratic Transition*. Berkeley University of California Press, 1990.

- Eltchaninoff, Michel. *Putin'in Aklunda Ne Var?*, Çev. Melike Işık Durmaz. İstanbul: İletişim, 2015.
- Ermolin, Vladimir. "Pressa i Silovye Vedomstva: Vzaimoterpimost-Kak Forma Sodrudnichestva" İçinde: M. Pogorelyi ve I. Safranchuk, eds. *Sovremennaya Rossiiskaya Voennaya Zhurnalistika. Opyt, Problemy, Perspektivy*. Moskova: Gendalf, 2002.
- Fish, M. Steven. *Democracy Derailed in Russia The Failure of Open Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Furman, Ekaterina, "Non-governmental Actors: Public Diplomacy and Russian Policy in the Post-Soviet States"; Anastassia Obydenkova ve Alexander Libman, Eds., *Autocratic and Democratic External Influences in Post-Soviet Eurasia*, 1st ed. London: Routledge, 2015.
- Gelman, Vladimir. *Authoritarian Russia: Analyzing Post-Soviet Regime Change*. University of Pittsburgh Press, 2015.
- Gill, Graeme ve Roger D. Markwick, *Russia's Stillborn Democracy?: From Gorbachev to Yeltsin*. Oxford University Press, 2000.
- Gilley, Bruce. *The Right to Rule: How States Win and Lose Legitimacy*. New York: Columbia University Press, 2009.
- Gorbachev, Mikhail. *Perestroika: New Thinking for Our Country and the World*. London: Collins, 1987.
- Gönenç, Levent. *Prospects for Constitutionalism in Post-Communist Countries*. The Hague: Kluwer Law International, 2002.
- Handelman, Stephen. *Comrade Criminal. Russia's New Mafia*. New Haven: Yale University Press, 1995.
- Herron, Erik. *Elections and Democracy after Communism?* Palgrave Mac Millan, 2009.
- Higley, John, Oksan Bayulgen ve Julie George, "Political Elite Integration and Differentiation in Russia," İçinde: *Elites and Democratic Development in Russia*, eds. Anton Steen and Vladimir Gelman. Londra: Routledge, 2003.
- Hudson, Victoria. "Sovereign Democracy as a Discourse of Russian Identity," İçinde; Philip Casula and Veronim Perovic, eds., *Identities and Politics During the Putin Presidency*. Stuttgart: Ibidem, 2014.
- Hunt, Ben. "Conclusion", İçinde: James Frank Hollifield ve Calvin C. Jillson, Eds. *Pathways to Democracy: The Political Economy of Democratic Transitions*. London: Routledge, 2013.
- Huntington, Samuel P. *Üçüncü Dalga: Geç Yirminci Yüzyılda Demokratikleşme*. Kilit, 2007.
- Hutcheson, Derek S. *Political Parties in the Russian Regions*. London: Routledge Curzon, 2003.
- Hutchings, Stephen and Natalia Rulyova. *Television and Culture in Putin's Russia: Remote Control*. Londra: Routledge, 2009.

- Inglehart, Ronald. *Culture Shift*. Princeton: Princeton University Press, 1990.
- İvanov, Vitali. Partia Putina “İstoriia ‘edinoi rossii’”, 2008. İçinde: Steven Levitsky ve Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge University Press, 2010.
- Janos, Andrew. *East Central Europe in the Modern World: The Politics of Borderlands From Pre-to Postcommunism*. California: Stanford University Press, 2000.
- Javeline, Debra. *Protest and the Politics of Blame: The Russian Response to Unpaid Wages* (Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 2003).
- Jeffries, Ian. *Economies in Transition*. London: Routledge, 1996.
- Johnston, Michael. *Syndromes of Corruption: Wealth, Power and Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- Judah, Ben. *Fragile Empire: How Russia Fell in and out of Love with Vladimir Putin*. Yale University Press, 2013.
- Kimmagine, Daniel. “Russia-Selective Capitalism and Kleptocracy,” İçinde: *Undermining Democracy: 21st Century Authoritarians*. Washington: Freedom House, June 2009.
- Klebnikov, Paul. *Godfather of the Kremlin: Boris Berezovsky and the Looting of Russia*. NY: Harcourt, 2001.
- Klein, Naomi. *The Shock Doctrine: The Rise of Disaster Capitalism*. Picador, 2008.
- Koltsova, Olessia. *News Media and Power in Russia*. Routledge, 2006.
- Kostikov, Viacheslav. “Roman’s Prezidentom (1997),” İçinde: Steven Levitsky ve Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge University Press, 2010.
- Kotz, David M. ve Fred Weir. *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu: Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya*. İstanbul: Kalkedon, 2012.
- Kuznetsova, Tamara O., Elena A. Kremyanskaya ve Inna A. Rakitskaya, *Russian Constitutional Law*. Cambridge Scholars Publishing, 2014.
- Levitsky, Steven ve Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge University Press, 2010.
- Linz, Juan J. “An Authoritarian Regime: the Case of Spain” İçinde Erik Allardt ve Yrjo Littunen, (der.), *Cleavages, Ideologies and Party Systems*. Helsinki: Westermarck Society, 1975.
- Linz, Juan J. *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. Çev. Ergun Özbudun Ankara: Liberte, 2012.
- Lipman, Maria, and Michael McFaul. “The Media and Political Developments,” İçinde: Stephen K. Wegren and Dale R. Herspring, Eds. *After Putin’s Rusia: Past Imperfect, Future Uncertain*, 4th ed. Lanham: Rowman and Littlefield, 2010.

- Lipman, Maria. "The Media and Political Developments," İçinde: Stephen K. Wegren, Eds. *Return to Putin's Russia: Past Imperfect, Future Uncertain*, 5th ed. Plymouth: Rowman&Littlefield, 2013.
- Lonkila, Marrku. *Networks in The Russian Market Economy*. Palgrave Macmillan, 2011.
- Lukin, Alexander. *Political Culture of Russian Democracts*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Lynch, Allen C. *Vladimir Putin and Russian Statecraft*, Shapers of International History Series. Washington: Potomac Books, 2011.
- Mandel, David. "Why is there no revolt?: The Russian Working Class and Labour Movement", *The Socialist Register*, 2001. İçinde: Leo Panitch and Colin Leys, Eds., *Working Classes, Global Realities*. London: Merlin Press, 2001.
- March, Luke. *The Communist Party in Post-Soviet Russia*. Machester University Press, 2002.
- McAuley, Mary. *Russia's Politics of Uncertainty*. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1997.
- McFaul, Michael ve Sergei Markov, *The Troubled Birth of Russian Democracy: Parties, Personalities and Programs*. Stanford, Hoover Institution Press, 1993.
- McFaul, Michael. "Russian Electoral Trends," İçinde: Zoltan Barany ve Robert G. Moser, *Russian Politics: Challenges of Democratization*. Cambridge University Press, 2001.
- McFaul, Michael. *Russia's 1996 Presidential Election: The End of Polarized Politics*. Stanford: Hoover Institution Press, 1997.
- McFaul, Michael. *Understanding Russia's 1993 Parliamentary Elections*. Stanford University, 1994.
- McLean, Iain ve Alistair McMillan. *Oxford Concise Dictionary of Politics*. 3rd ed. Oxford University Press, 2009.
- Medvedev, Roy. *Post-Soviet Russia: A Journey Through The Yeltsin Era*, Çev. George Shriver. New York: Columbia University Press, 2000.
- Miller, James ve Sharon Wolchik. 'The Social Legacies and the Aftermath of Communism', İçinde: James Miller ve Sharon Wolchik, Eds., *The Social Legacy of Communism*. Washington: WWCP, 1994.
- Myagkov, Mikhail. *The Forensics of Electoral Fraud: Russia and Ukraine*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
- Myers, Steven Lee. *The New Tsar: The Rise and Reign of Vladimir Putin*. Londra: Simon&Schuster, 2015.
- Nelson, Joan ve Stephanie Eglinton. "Encouraging Democracy: What Role for Conditioned Aid?" İçinde: Steven Levitsky ve Lucan Way. *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War*. Cambridge University Press, 2010.

- Neubauer, Deane E. "Some Conditions of Democracy", s. 1007. İçinde; Robert W. Jackman. "On the Relation of Economic Development to Democratic Performance." *American Journal of Political Science*, Vol. 17, No. 3 (Ağustos 1973).
- Nichols, Thomas N. *The Russian Presidency: Society and Politics in the Second Russian Republic*. New York: Palgrave, 2001.
- Njolstad, Olav. *The Last Decade of The Cold War: From Conflict Escalation to Conflict Transformation*. New York: Routledge, 2004.
- Nogayeva, Ainur. *Orta Asya'da ABD, Rusya ve in Stratejik Denge Arayışları*. Ankara: Usak Yayınları, 2011.
- O'Donnel, Guillermo ve Philippe Schmitter, *Transitions from Authoritarian Rule: Tentative Conclusions about Uncertain Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1986.
- Oates, Sarah. *Television, Democracy and Elections in Russia*. Londra: Routledge, 2006.
- Omelchenko, Elena. "The New Russians," İçinde: Tatiyana Smorodinskaya, Karen Evans-Romaine ve Helena Goscilo, Eds., *Encyclopedia of Contemporary Russian Culture*. London: Routledge, 2007.
- Ottaway, Marina. *Democracy Challenged: The Rise of Semi-Authoritarianism*. Washington: Carnegie Endowment for International Peace, 2003.
- Oxenstierna, Susanne. *The Challenges for Russia's Politicized Economic System*. New York: Routledge, 2015.
- Özbudun, Ergun. *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016.
- Pavao Novosel, "The Iron Law of Communication," İçinde: D. J. Paletz, K. Jakubowicz ve P. Novosel, *Glasnost and After. Media and Change in Central and Eastern Europe*. Cresskill, NJ, Hampton Press, 1995.
- Pereira, Anthony. *Political (In)Justice, Authoritarianism and the Rule of Law in Brazil, Chile and Argentina* Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press, 2005.
- Petro, Nicolai N. *The Rebirth of Russian Democracy: An Interpretation of Political Culture*. Harvard University Press, 1997.
- Petrov, Nikolai. "Federalism", İçinde: Michael McFaul, Nikolai Petrov and Andrei Riabov, *Between Dictatorship and Democracy: Russian Post-Communist Political Reform* (Washington: CEfIP, 2004), ss. 213-268.
- Phillips, Anthony. "Just the rhetoric of reform? The 'new planning' in the politics of the Yeltsin era," İçinde: Vladimir M. Tikhomirov, Eds., *Russia After Yeltsin*. Routledge, 2018.
- Popova, Maria. *Politicized Justice in Emerging Democracies: A Study of Courts in Russia and Ukraine*. Cambridge University Press, 2012.

- Przeworski, Adam, Michael E. Alvarez, Jose Antonio Cheibub ve Fernando Limongi, *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World, 1950-1990*. Cambridge University Press, 2000.
- Przeworski, Adam. "Democracy and Economic Development." İçinde; Edward D. Mansfield ve Richard Sisson Eds. *The Evolution of Political Knowledge*. Columbus: Ohio State University Press, 2004.
- Przeworski, Adam. *Democracy in a Russian Mirror*. New York: Cambridge University Press, 2015.
- Rakhmanova, Tania. *Rus İktidarının Kalbinde: Putin İmparatorluğunu Sorgulama*, çev. M. Reşat Uzmen. BilgeKültürSanat, 2016.
- Remington, Thomas F. *The Russian Parliament: Institutional Evolution in a Transitional Regime, 1989-1999*. New Haven: Yale University Press, 2001.
- Riasanovsky, Nicholas V. *Russian Identities: A Historical Survey*. New York: Oxford University Press, 2005.
- Roberts, Sean P. *Putin's United Russia*. London: Routledge, 2011.
- Robertson, Graeme B. *The Politics of Protest in Hybrid Regimes: Managing Dissent in Post-Communist Russia*. New York: Cambridge University Press, 2011.
- Rutland, Peter. "Putin and the Oligarchs," Dale. R. Herspring (der.), *Putin's Russia. Past Imperfect, Future Uncertain*. Rowman & Littlefield, Lanham MD, 2003.
- Rybkin, İvan. *Gosudarstvennaia Duma: Piataia Popytka*. Moskova, 1994.
- Sakwa, Richard. *Putin Redux, Power and Contradiction in Contemporary Russia*. New York: Routledge, 2014.
- Sakwa, Richard. *Russian Politics and Society*. Londra: Routledge, 2008.
- Sartori, Giovanni. *Comparative Constitutional Engineering: An Inquiry into Structures, Incentives, and Outcomes*. New York: New York University Press, 1994.
- Schedler, Andreas. *The Politics of Uncertainty: Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford: University Press, 2013.
- Schumpeter, Joseph. *Capitalism, Socialism, and Democracy*. 5th ed. New York: Routledge, 2006.
- Service, Robert. *A History of Modern Russia*, 3rd eds. Massachusetts: Harvard University Press, 2009.
- Shenfield, Stephen D. *Russian Fascism: Traditions, Tendencies, Movements*. Londra: Routledge, 2001.
- Shevtsova, Lilia. *Postkommunisticheskaya Rossiya: Logika Transformatsii i Perspektivy* (Postcommunist Russia: The Logic of Transition and Prospects). Moscow Carnegie Centre, Moscow, 1995.
- Shevtsova, Lillia Fedorovna, *Yeltsin's Russia: Myths and Reality*. Washington: CEIP, 1999.
- Shirayev, Eric. *Russian Government and Politics*. New York: Palgrave, 2010.

- Shugart, Mathew Soberg and John M. Carey. *Presidents and Assemblies: Constitutional Designs and Electoral Dynamics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Siebert, F.S., T. Peterson ve W. Schramm, *Four Theories of the Press* (Urbana: University of Illinois Press, 1963)
- Skillen, Daphne. *Freedom of Speech in Russia: Politics and Media from Gorbachev to Putin*. Abingdon: Routledge, 2017.
- Solomon, Peter and Todd Foglesong. *Courts and Transition in Russia*. Boulder: Westview, 2000.
- Soloneviç, Ivan. *Narodnaya Monarkhiya*. Moskova: Delo, 1991.
- Steen, Anton. *Political Elites and The New Russia*. London: Routledge Curzon, 2003.
- Steve LeVine, *Putin'in Labirenti*. İstanbul: Destek Yayınevi, 2010.
- Sunny, Ronald Grigor. "The Revenge of the Past: Nationalism, Revolution and the Collapse of the SU," İçinde: Kotz, David M. ve Fred Weir. *Gorbaçov'dan Putin'e Rusya'nın Yolu: Sovyet Sisteminin Çöküşü ve Yeni Rusya*. İstanbul: Kalkedon, 2012.
- Tarusina, Inessa. "Elite Transformation and Regime Change," İçinde: Anton Steen ve Vladimir Gel'man, *Elites and Democratic Development in Russia*. London: Routledge, 2003.
- Tilly, Charles. *Contentious Performances*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Treisman, Daniel S. *After the Deluge: Regional Crises and Political Consolidation in Russia*. Ann Arbor, University of Michigan Press, 1999.
- Trogen, Paul C. ve Lon S. Felker. "Regionalization in Russia," İçinde: Ali Farazmand (der.), *Handbook of Comparative and Development Public Administration*, 2nd ed. New York, Marcel Dekker, 2001.
- Vakhtang Kipiani, Vlada T'my i Temnykiv (Kiev: Prosvita, 2005), İçinde; Levitsky and Way, 2010.
- Vicki L. Hesli, "Parliamentary and Presidential Elections in Russia: The Political Landscape in 1999 and 2000," İçinde: Vicki L. Hesli ve William M. Reisinger, *The 1999-2000 Elections in Russia: Their Impact and Legacy*. Cambridge University Press, 2003.
- Weber, Max. 'Bourgeois Democracy in Russia', in *The Russian Revolutions* (Oxford: Polity Press, 1995), İçinde: Richard Sakwa, 2008.
- Welch, Stephen. "Political Culture: Approaches and Prospects", Philip H. J. Davies ve Kristian C. Gustafson, Eds., *Intelligence Elsewhere*. Georgetown University Press, 2013.
- White, Stephen. "Political Parties," İçinde: Mike Bowker ve Cameron Ross (der.), *Russia After the Cold War* Routledge, 2000.
- White, Stephen. *Russia's New Politics: The Management of Post-Communist Society*. New York: Cambridge University Press, 2000.

- Wolfe, Thomas C. *Governing Soviet Journalism: The Press and the Socialist Person oafter Stalin*. Indianapolis: IUP, 2005.
- Yapıcı, Merve İrem. *Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etmenler*. Ankara: USAK Yayınları, 2010.
- Yeltsin, Boris. *Geceyarısı Günlükleri*, Çev. Ahmet Fethi. İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2001.
- Yeltsin, Boris. *Midnight Diaries*. London, Phoenix, 2001.
- Yeltsin, Boris. *Struggle for Russia*. New York: Times Books, 1994.
- Zassoursky, Ivan. *Media and Power in Post-Soviet Russia*. New York: M.E. Sharper, 2004.
- Zimmerman, William. *Ruling Russia: Authoritarianism from the Revolution to Putin*. Princeton: Princeton University Press, 2014.

MAKALELER

- Akkutay, Ali İbrahim. "Rusya'da Yargı Bağımsızlığı ve Hâkim Teminatı." *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XII (2008): 337-371.
- Almond, Gabriel A. "Comparative Political Systems." *Journal of Politics*, Vol. 18, No. 3 (August 1956): 391-409.
- Ambrosia, Thomas. "Beyond the Transition Paradigm: A research Agenda for Authoritarian Consolidation." *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 3 (2014): 471-494.
- Balzer, Harley. "Routinization of the New Russians?" *Russian Review*, Vol. 62, No. 1 (January 2003): 15-36.
- Barabashev, Alexei and Jeffrey D. Straussman. "Public Service Reform in Russia, 1991-2006." *Public Administration Review* (May/June 2007), ss. 373-382.
- Bardhan, Pranab. "Corruption and Development: A Review of Issues." *Journal of Economic Literature*, Vol. 35, No. 3 (September 1997), ss. 1320-1346.
- Battle, John M. "Uskorenie, Glasnost and Perestroika: the Pattern of Reform under Gorbachev." *Soviet Studies*, Vol. 40, No. 3 (July 1988): 367-384.
- Becker, Jonathan. "Lessons from Russia: A Neo-Authoritarian Media System." *European Journal of Communications*, Vol. 19, No. 2 (2004): 139-163.
- Belchior, Ana Maria, Edalina Rodrigues Sanches and Gildo Matias Jose. "Policy Congruence in a Competitive Authoritarian Regime: Learning from the Angolan Case." *Journal of Asian and African Studies*, (2016): 201-216.
- Birch, Sarah. "Electoral Systems and Electoral Misconduct." *Comparative Political Studies*, Vol. 40, No. 12 (2007), ss. 1533-1556.

- Birch, Sarah. "Post-Soviet Electoral Practices in Comparative Perspective." *Europe-Asia Studies*, Vol. 63, No. 4 (2011), ss. 703-725.
- Bova, Russell. "Political Dynamics of the Post-Communist Transition: A Comparative Perspective." *World Politics*, Cilt. 44, No. 1 (October 1991): 113-138.
- Boylan, Scott P. "The Status of Judicial Reform in Russia." *American University International Law Review*, Vol. 12, Issue 5 (1998): 1327-1344.
- Brown, Stephen. "Foreign Aid and Democracy Promotion: Lessons from Africa." *The European Journal of Development Research*, Vol. 17, Issue 2 (2005): 179-198.
- Brownlee, Jason. "Portents of Pluralism: How Hybrid Regimes Affect Democratic Transitions." *American Journal of Political Science*, Vol. 53, No. 3 (July 2009): 515-532.
- Burton, Michael G. and John Higley. "Elite Settlements." *American Sociological Review*, Vol. 52, No. 3 (Haziran 1987).
- Campana, Aurelie and Kathia Legare. "Russia's Counterterrorism Operation in Chechnya: Institutional Competition and Issue Frames." *Studies in Conflict and Terrorism*, Vol. 34, Issue 1 (2010): 47-63.
- Carothers, Thomas. "The End of The Transition Paradigm." *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 1 (2002): 5-21.
- Casula, Philipp. "Sovereign Democracy, Populism and Depoliticization in Russia." *Problems of Post-Communism*, Vol. 60, No. 3 (2013): 3-15.
- Collier, David and Steven Levitsky. "Democracy with Adjectives: Conceptual Innovation in Comparative Research." *World Politics*, Vol. 49 (April 1997): 430-451.
- Colton, Timothy and Michael McFaul. "Are Russians Undemocratic?" *Post-Soviet Affairs*, Vol. 18, No. 2 (April-June 2002): 1-24.
- Colton, Timothy J. and Cindy Skach. "A Fresh Look at Semipresidentialism: The Russian Predicament." *Journal of Democracy*, Vol. 16, No. 3 (July 2005): 113-126.
- Coppedge, Michael and John Gerring vd., "Conceptualizing and Measuring Democracy: A New Approach." *Research Articles*, Vol. 9, No. 2 (June 2011): 247-267.
- Cutright, Philips, "National Political Development: Measurement and Analysis." *American Sociological Review*, Vol. 28, No. 2 (Nisan 1963): 253-264.
- Denisova, Anastasia. "Democracy, Protest and Public Sphere in Russia After the 2011-2012 Anti-government Protests: Digital Media at Stake." *Media, Culture & Society*, Vol. 39, No. 7 (2016): 976-994.
- Depoy, Erik. "Boris Yeltsin and the 1996 Russian Presidential Election." *Presidential Studies Quarterly* Vol. 26, No. 4 (Sonbahar 1996), ss. 1140-1164.
- Diamond, Larry Jay. "Thinking About Hybrid Regimes." *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2 (Nisan 2002): 21-35.

- Diligenskii, German G. "Individualism, Old and New. The Individual in the Post-Soviet Social Organism." *Russian Politics and Law*, Vol. 38, No. 4 (2000), ss. 30-44.
- Donno, Daniela. "Elections and Democratization in Authoritarian Regimes." *American Journal of Political Science*, Vol. 57, No. 3 (Temmuz 2013): 703-716.
- Duverger, Maurice. "A New Political System Model: Semi-Presidential Government." *European Journal of Political Research*, Vol. 8, No. 1 (June 1980): 165-187.
- Enikolopov, Ruben. Maria Petrova and Ekaterina Zhuravskaya, "Media and Political Persuasion: Evidence from Russia," *American Economic Review*, Vol. 101, No. 7 (December 2011), ss. 3253-3285.
- Ezrow, Natasha and Erica Frantz, "State Institutions and the Survival of Dictatorships." *Journal of International Affairs*, Vol. 65, No. 1 (Fall-Winter 2011): 1-13.
- Finkel, Evgeny and Yitzhak M. Brudny. "Russia and the Colour Revolutions." *Democratization*, Vol. 19, Issue 1 (Feb. 2012): 15-36.
- Fleron Jr, Frederic J. "Post-Soviet Political Culture in Russia: An Assessment of Recent Empirical Investigations." *Europe-Asia Studies*, Vol. 48, No. 2 (1996): 225-260.
- Fonotov, A. "Rossiya: ot Mobilizatsionnogo obshestva k İnnovatsionnomu." İçinde: Oxana Gaman-Golutvina, "Changes in Elite Patterns." *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6 (August 2008): 1033-1050.
- Frye, Timothy. "A Politics of Institutional Choice: Post-Communist Presidencies." *Comparative Political Studies*, Vol. 30, No. 5 (October 1997): 523-552.
- Gandhi, Jennifer ve Adam Przeworski. "Cooperation, Cooptation and Rebellion under Dictatorships." *Economics and Politics*, Vol. 18, No. 1 (March 2006): 1-26.
- Gelman, Vladimir and Inessa Tarusina. "Studies of Political Elites in Russia: Issues and Alternatives." *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 33 (2000): 311-329.
- Gelman, Vladimir. "Party Politics in Russia: From Competition to Hierarchy." *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 6 (2008): 913-930.
- Gelman, Vladimir. "Political opposition in Russia: A Dying Species?" *Post-Soviet Affairs*, Vol. 21, No. 3, (2005) ss. 226–246.
- Gelman, Vladimir. "Russia's Elites in Search of Consensus: What Kind of Consolidation?" *Demokratizatsiya*, Vol. 10, No. 3 (2002): 343-361.
- Gerrits, Andre W. M. "Exploring democracy in the Russian Federation: political regime, public opinion and international assistance." *Contemporary Politics*, Vol. 16, No. 1 (March 2010): 33-48.
- Gershenson, Dmitriy and Herschel I. Grossman. "Cooptation and Repression in the Soviet Union." *Economics and Politics*, Vol. 13, No. 1 (March 2001): 31 –47.
- Gilbert, Leah and Payam Mohseni. "Beyond Authoritarianism: The Conceptualization of Hybrid Regimes." *Studies in Comparative International Development*, Vol. 46, No. 3 (Sept. 2011): 270-297.

- Goloso, Grigorii V. "Who Survives? Party Origins, Organizational Development, and Electoral Performance in Post-Communist Russia," *Political Studies*, Vol. 46, No. 3 (Eylül 1998), ss. 511-543.
- Goloso, Grigorii V. "The last resort of political regionalism: electoral blocs in Russia's regional legislative elections, 2003–2005." *East European Politics*, Vol. 30, No. 1 (2014): 71-85.
- Gorokhovskaia, Yana. "Testing for sources of electoral competition under authoritarianism: an analysis of Russia's gubernatorial elections." *Post-Soviet Affairs*, Vol. 33, No. 5 (2017): 356-369.
- Gusinsky, Vladimir. 'Vse budet zaviset' ot deistvii prezidenta v blizhaishie dve-tri nedeli, *Kommersant Daily*, 14 Temmuz 1998, İçinde: Schroder and Bell, 1999.
- Güler, Esra. "Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş Sürecinde Rusya: Nasıl Bir Kapitalizm?" *Business and Economics Research Journal*, Vol. 3, No. 3 (2012): 93-120.
- Hahn, J. W. "Continuity and Change in Russian Political Culture." *British Journal of Political Science*, Vol. 21, No. 4 (1994): 393-421.
- Hausmaninger, Herbert. "From the Soviet Committee of Constitutional Supervision to the Russian Constitutional Court." *Cornell International Law Journal*, Vol. 25, No. 2 (Spring 1992): 305-337.
- Hendley, Kathryn. "Assessing the Rule of Law in Russia." *Cardozo Journal of International and Comparative Law*, Vol. 14 (2006): 347-392.
- Hickey, Neil. "Is Fox News Fair?" *Columbia Journalism Review*, Vol. 36, No. 6 (March/April 1998).
- Howard, Marc M. and Philip Roessler. "Liberalizing Electoral Outcomes in Competitive Authoritarian Regimes." *American Journal of Political Science*, Vol. 50, No. 2 (April 2006): 365-381.
- Huskey, Eugene. "Democracy and Institutional Design in Russia." *Demokratizatsiya*, Cilt. 4, No. 4, (Autumn 1996): 453-473.
- Hutcheson, Derek S. "Party Cartels Beyond Western Europe: Evidence From Russia." *Party Politics*, Vol. 19, No. 6 (2013): 907-924.
- Hyde, Matthew. "Putin's Federal Reforms and Their Implications for Presidential Power in Russia." *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No. 5 (July 2001): 719-743.
- Jackson, Camille. "Legislation as an indicator of free press in Russia: Patterns of Change from Yeltsin to Putin." *Problems of Post-Communism*, Vol. 63, No. 5-6 (2016): 354-366.
- Karasık, Theodore. "Putin and Shoigu: Reversing Russia's Decline." *Demokratizatsiya*, Vol. 8, Issue 2 (2000): 178-185.
- Kernen, Beat. "The Russian Parliamentary Elections of 1993: A Quasi-Historical Interpretation in Light of the 1995 Elections." *East European Quarterly*, Vol. 30, No. 2 (Summer 1996).

- Kireev, Oleg. *The Media Activist's Cookbook* (Moscow: Ultra Culture, 2006), içinde; Katherine Ognyanova, 2014.
- Konitzer, Andrew and Stephen K. Wegren. "Federalism and Political Recentralization in the Russian Federation: United Russia as the Party of Power." *Publius*, Vol. 36, No. 4 (Autumn 2006): 503-522.
- Krol, Gerrit. "Legislative Performance of the Russian State Duma: The Role of Parliament in an Authoritarian Regime." *East European Politics*, Vol. 33, No. 4 (2017): 450-471.
- Krouwel, André. "Measuring presidentialism and parliamentarism: An Application to Central and Eastern European Countries." *Acta Politica*, Vol. 38, Issue 4 (December 2003): 333-364.
- Krylova, Ninel S. "The New Constitution of Russia: Main Principles and Futures." *Acron Law Review*, Vol. 27; 3,4 (Winter/Spring 1994): 397-406.
- Kubicek, Paul. "Sicil Society, Trade Unions and Post-Soviet Democratisation: Evidence from Russia and Ukraine." *Europe-Asia Studies*, Vol. 54, No. 4 (2002), ss. 603-624.
- Kumar, Vijay. "Political Culture and Democratization in Russia." *Sravitel'naya Politika*, Vol. 3, No. 17, (2014): 60-67.
- Laruelle, Marlene. "The 'Russian Idea' on the Small Screen: Staging National Identity on Russia's TV." *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 22 (2014): 313-333.
- Levitsky, Steven ve Lucan A. Way. "Elections Without Democracy: The Rise of Competitive Authoritarianism." *Journal of Democracy*, Vol. 13, No 2 (April 2002): 51-65.
- Lindberg, Steffan I. "Democratization by Elections? A Mixed Record." *Journal of Democracy*, Vol. 20, No. 3 (July 2009): 86-92.
- Linz, Juan J. "The Perils of Presidentialism." *Journal of Democracy* Vol. 1, No. 1 (1990): 51-69.
- Lipman, Maria. "Freedom of Expression Without Freedom of the Press." *Journal of International Affairs*, Vol. 63, No. 2 (Spring/Summer 2010): 153-169.
- Lipman, Maria. "Russia's Nongovernmental Media Under Assault." *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 2 (2014): 179-190.
- Lipset, Seymour Martin. "Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy." *American Political Science Review*, Vol. 53 (Mart 1959): 69-105.
- Llyod, John. "The First Second Election: Russia at the Polls." *The Political Quarterly*, Vol. 68, No. 1 (January/March 1997).
- Man, Michelle. "Political Corruption in Russia: An Evaluation of Russia's Anti-Corruption Strategies, 1991-2009", *Polis Journal*, Vol. 2 (Winter 2009), ss. 1-53.
- McAllister, Ian and Stephen White. "Voting 'Against All' in Postcommunist Russia." *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 1 (January 2008): 67-87.

- McFaul, Michael. "Lessons from Russia's Protracted Transition from Communist Rule." *Political Science Quarterly*, Cilt. 114, No. 1 (Spring 1999): 103-130.
- McFaul, Michael. "Russia under Putin: One Step Forward, Two Steps Back." *Journal of Democracy*, Vol. 11, No. 3 (July 2000): 19-33.
- McFaul, Michael. "Russia's 1999 Parliamentary Elections: Party Consolidation and Fragmentation." *Demokratizatsya*, Vol. 8, No. 1 (Winter 2000).
- McFaul, Michael. "Ukraine Imports Democracy: External Influences on the Orange Revolution." *International Security*, Vol. 32, No. 2 (Fall 2007): 45-83.
- Merkel, Wolfgang. "Is there a crisis of democracy?" *Democratic Theory*, Vol. 1, No 2 (Winter 2014): 11-25.
- Moore, Rita. "The Path to the New Russian Constitution: A Comparison of Executive-Legislative Relations in the Major Drafts." *Demokratizatsya*, Vol 3, No. 1 (Winter 1995): 44-60.
- Morozov, Viyacheslav E. "Sovereignty and Democracy in Contemporary Russia: A Modern Subject Faces the Post-Modern World." *Journal of International Relations and Development*, Vol 11, No. 2 (2008), s. 152-180.
- Moustafa, Tamir. "Law and Courts in Authoritarian Regimes." *The Annual Review of Law and Social Science*, 10, (2014), ss. 281-299.
- Moustafa, Tamir. "Law versus the State: The Judicialization of Politics in Egypt." *Law & Social Inquiry*, (2003), İçinde: Urribarri, 2011.
- Myagkov, Misha and Peter C. Ordeshook. "Changing Russia's Electoral System: Assessing Alternative Forms of Representation and Elections." *Demokratizatsya*, Vol. 7, No. 1 (Winter 1999).
- Oates, Sarah. "The Neo-Soviet Model of the Media." *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 8 (December 2007): 1279-1297.
- Ognyanova, Katherine. "Careful What You Say: Media Control in Putin's Russia – Implications for Online Content." *International Journal of E-Politics*, Vol. 1, No. 2 (June 2014): 1-15.
- Orlova, Alexandra V. "Organized Crime and the Rule of Law in the Russian Federation." *Essex Human Rights Review* Vol. 2, No. 1 (January 2005), ss. 23-37.
- Özekici, Nazlı. "The Domestic or International? Assessing the Factors in Competitive Authoritarian Regimes' Trajectories and Outcomes: A review of Levitsky and Way, Schedler and Brownlee." *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Cilt 14, Sayı 55 (2017): 125-129.
- Pasquino, Gianfranco. "Semi-Presidentialism: A Political Model at Work." *European Journal of Political Research*, Vol. 31 (January 1997): 128-137.
- Petrov, Nikolai. "Seven Faces of Putin's Russia: Federal Districts as the New Level of State-Territorial Composition." *Security Dialogue (Sage Journals)*, Vol. 33, No. 1 (2002): 73-91.

- Petrov, Nikolay, Maria Lipman & Henry E. Hale. "Three dilemmas of hybrid regime governance: Russia from Putin to Putin." *Post-Soviet Affairs*, Vol. 30, No. 1 (2014): 1-26.
- Ponomarev, Lev. "The Democratic Russia Movement: Myths and Reality." *Demokratizatsya*, Vol. 1, No: 4 (Fall 1992): 15-21.
- Pope, Ronald R. "The Rule of Law and Russian Culture: Are They Compatible." *Demokratizatsya*, Vol. 7, No. 2 (Spring 1999): 204-213.
- Porter, Brian. "The 1989 Polish Round Table Revisited: Making History." *The Journal of International Institute*, Vol. 6, Issue 3 (Summer 1999).
- Prokhorova, Elena V. "Flushing Out the Soviet: Common Places, Global Genres and Modernization in Russian Television Serial Productions." *Russian Journal of Communication*, Vol. 3, No. 3-4 (Summer/Fall 2010): 185-204.
- Remington, Thomas F. "Putin and the Duma." *Post-Soviet Affairs*, Vol. 17, No. 4 (2001): 285-308.
- Remington, Thomas F. "The Evolution of Executive-Legislative Relations in Russia since 1993." *Slavic Review*, Vol. 59, No. 3 (Autumn 2000): 499-520.
- Remington, Thomas. "Patronage and Party of Power: President-Parliament Relations under Vladimir Putin." *Europe-Asia Studies* Vol. 60, No. 6 (2008): 959-987.
- Robinson, Neil. "Gorbachev and the Place of the Party in Soviet Reform, 1985-1991." *Soviet Studies*, Vol. 44, No. 3 (1992): 423-444.
- Rod, Espen Geelmuyden and Nils B Weidmann. "Empowering Activists or Autocrats? The Internet in Authoritarian Regimes." *Journal of Peace Research* Vol. 52, No. 3 (2015): 338-351.
- Rogov, Kirill. "Public Opinion in Putin's Russia." *Norwegian Institute of International Affairs*, NUPI Working Paper 878, s. 1-14.
- Rollberg, Peter. "Media Democratization in Russia and Eurasia." *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 2 (2014): 175-177.
- Rose, Richard, Neil Munro and William Mishler. "Resigned Acceptance of an Incomplete Democracy: Russia's Political Equilibrium." *Post-Soviet Affairs*, Vol. 20, No. 3 (July-Sept. 2004): 195-218.
- Rustow, Dankwart A. "Transitions to Democracy: Toward a Dynamic Model", *Comparative Politics*, Vol. 2, No. 3 (April 1970), ss. 337-363.
- Sakwa, Richard. "The Russian Elections of December 1993." *Europe-Asia Studies*, Vol. 47, No. 2 (Mart 1995): 195-227.
- Saratov, G. "Corruption, Western and Russian." *Russia on Russia*, İçinde: Michelle Man,"Political Corruption in Russia: An Evaluation of Russia's Anti-Corruption Strategies, 1991-2009."
- Schedler, Andreas. "Elections Without Democracy: The Menu of Manipulation." *Journal of Democracy*, Vol. 13, No. 2 (2002): 36-50.

- Schedler, Andreas. "Taking Uncertainty Seriously: The Blurred Boundaries of Democratic Transition and Consolidation." *Democratization*, Vol. 8, No. 4 (Winter 2001): 1-22.
- Schimpfoss, Elisabeth and Ilya Yablokov. "Coercion or Conformism? Censorship and Self-Censorship Among Russian Media Personalities and Reporters in the 2010s." *Demokratizatsya*, Vol. 22, No. 2 (2014): 295-311.
- Schmidt, Manfred G. "Political Performance and Types of Democracy: Findings from Comparative Studies." *European Journal of Political Research*, Vol. 41 (2002): 147-163.
- Schroder, Hans-Henning and Claudia Bell. "Eltsin and the Oligarchs: The Role of Financial Groups in Russian Politics between 1993 and July 1998." *Europe-Asia Studies*, Vol. 51, No. 6 (September 1999): 957-988.
- Shakhrai, Sergey. "Basic Law as an Instrument for Legal and Socio-political Transformations (Towards the 20th Anniversary of the Constitution of the Russian Federation)." *Russian Law Journal*, Vol. 1, Issue 2 (2014): 29-40.
- Sharafutdinova, Gulnaz. "Gestalt Switch in Russian Federalism: The Decline in Regional Power under Putin." *Comparative Politics*, Vol. 45, No. 3 (April 2013): 357-376.
- Sharlet, Robert. "Constitutional Law and Politics in Russia: Surviving the First Decade." *Demokratizatsya*, Vol. 11, No. 1 (2003), ss. 122-128.
- Shevtsova, Lilia. "The Problem of Executive Power in Russia." *Journal of Democracy*, Vol. 11, No. 1 (2000): 32-39.
- Shinar, Chaim. "The Russian Oligarchs, from Yeltsin to Putin." *European Review*, Vol. 23, No. 4 (2015): 583-596.
- Shleifer, Andrei and Daniel Treisman. "A Normal Country: Russia After Communism." *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 19, No. 1 (Winter 2005): 151-174.
- Sil, Rudra and Cheng Chen, "State Legitimacy and The (In)significance of Democracy in Post-Communist Russia." *Europe-Asia Studies*, Vol. 56, No. 3 (May 2004): 347-368.
- Smaele, Hedwig De. "Mass Media and The Information Climate in Russia." *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 8 (December 2007): 1299-1313.
- Smyth, Regina and Irina Soboleva. "Looking Beyond the Economy. Pussy Riot and the Kremlin's Voting Coalition." *Post-Soviet Affairs* (December 2013), 257-275.
- Solnick, Steven L. "Russia's 'Transition': Is Democracy Delayed Democracy Denied?" *Social Research*, Vol. 66, No. 3 (Fall 1999): 789-824.
- Solomon, Peter H. "Judicial Power in Russia: Through the Prism of Administrative Justice." *Law and Society Review*, Vol. 38, No. 3 (2004): 549-582.
- Solomon, Peter H. Jr. "Assessing the Courts in Russia: Parameters of Progress under Putin." *Demokratizatsya*, Vol. 16, Issue 1 (2008): 1-7.

- Steen, Anton. "The Question of Legitimacy: Elites and Political Support in Russia." *Europe-Asia Studies*, Vol. 53, No. 5 (July 2001): 697-718.
- Supyan, Victor. "Privatization in Russia: Preliminary Results and Socioeconomic Implications." *Demokratizatsya* (January 2001): 137-149.
- Surkov, Vladislav. "Nationalization of the Future: Paragraphs pro Sovereign Democracy." *Russian Studies in Philosophy*, Vol. 47, No. 4 (Spring 2009): 8-21.
- Tien, Hung-Mao and Chyuan-Jeng Shiau, "Taiwan's Democratization: A Summary." *World Affairs*, Vol. 155, No. 2, Democracy in Taiwan: Part One (Fall 1992): 58-61.
- Tilly, Charles. "Process and Mechanisms of Democratization." *Sociological Theory*, Vol. 18, No. 1 (Mart 2000): 1-16.
- Tolz, Vera. "Conflicting 'Homeland Myths' and Nation-State Building in Postcommunist Russia." *Slavic Review*, Vol. 57, No. 2 (Summer 1998): 271-284.
- Trochev, Alexei. "Less Democracy, More Courts: A Puzzle of Judicial Review in Russia." *Law & Society Review*, Vol. 38, No. 3 (September 2004): 513-548.
- Tsygankov, Andrei P. "From International Institutionalism to Revolutionary Expansionism: the Foreign Policy Discourse of Contemporary Russia," *Mershon International Studies Review*, Vol. 41 (Kasım 1997).
- Tsygankov, Andrei P. "'Vladimir Putin's Vision of Russia as a Normal Great Power,'" *Post-Soviet Affairs*, Vol. 21, No. 2 (2005), ss. 132-58.
- Ulitsky, Inna. "Legal and Constitutional Basis for the Development of the Rule of Law in Russia." *Bulletin of the Australian Society of Legal Philosophy*, Vol. 18 (1993): 69-88.
- Urban, Michael E. "Boris Eltsin, Democratic Russia and the Campaign for the Russian Presidency." *Soviet Studies*, Cilt. 44, No. 2 (1992): 187-208.
- Urribarri, Raul A. Sanchez. "Courts between Democracy and Hybrid Authoritarianism: Evidence from the Venezuelan Supreme Court." *Law & Social Inquiry*, Vol. 36, Issue 4 (Fall 2011): 854-884.
- Voltmer, Katrin. "Constructing Political Reality in Russia: Izvestiya-Between Old and New Journalistic Practices." *European Journal of Communication*, Vol. 15, No. 4 (2000): 469-500.
- Walker, Edward W. "Politics of Blame and Presidential Powers in Russia's New Constitution." *East European Constitutional Review*, Vol. 2, No. 4 (Autumn 1993-Winter 1994): 116-120.
- Way, Lucan and Steven Levitsky. "Linkage, Leverage and the Post Communist Divide." *East European Politics and Societies*, Vol. 21, No. 1 (Winter 2007): 48-66.
- Way, Lucan. "Authoritarian State Building and the Sources of Regime Competitiveness in the Fourth Wave." *World Politics*, Vol. 57, No. 2 (2005): 231-261.

- Weigle, Marcia A. “On the Road to the Civic Forum: State and Civil Society from Yeltsin to Putin.” *Demokratizatsya*, Vol. 10, No. 2 (2004): 117-146.
- White, Stephen. “The Elections to the USSR Congress of People’s Deputies March 1989.” *Electoral Studies*, Vol. 9, No. 1, (1990): 59-66.
- Zavadskaya, Margarita and Christian Welzel. “Subverting Autocracy: Emancipative Mass Values in Competitive Authoritarian Regimes.” *Democratization*, Vol. 22, No. 6 (2014): 1105-1130.
- Zimmerman, William. “Synoptic Thinking and Political Culture in Post-Soviet Russia.” *Slavic Review*, Vol. 54, No. 3 (Autumn 1995): 630-641.

İNTERNET KAYNAKLARI

- 1993 Rus Anayasası, Önsöz, <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm> Erişim: 27 Kasım 2015.
- Allison, Graham T. and Matthew Lantz. “Assessing Russia’s Democratic Presidential Election” <https://www.belfercenter.org/publication/assessing-russias-democratic-presidential-election> Erişim: 12 Kasım 2017.
- Arapova, G. ‘The Right to Access to Information: Monitoring Experience’, Media Expert http://www.medialaw.ru/e_pages/laws/project/r2-3.htm Erişim: 6 Aralık 2016.
- Besemeres, John. “Putin’s Phoney War”, Inside Story / Swinburne University of Technology, 1 March 2012 <http://insidestory.org.au/putins-phoney-war/> Erişim: 25 Aralık 2017.
- Bryanski, Gleb. “Russia’s Putin signs anti-protest law before rally”, Reuters, 08.06.2012 <https://www.reuters.com/article/us-russia-protests/russias-putin-signs-anti-protest-law-before-rally-idUSBRE8570ZH20120608> Erişim: 26 Aralık 2017.
- Cambridge Dictionary <http://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/spin-doctor> Erişim: 8 Ekim 2017.
- Cox, Gary W. “Authoritarian Elections and Leadership Succession, 1975-2004”, APSA 2009 Toronto Meeting Paper https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1449034 Erişim: 17 Nisan 2018.
- CSCE Report, “The Russian Duma Elections, 17 December 1995“, (June 1996), 104th Congress, 1st Session <https://www.csce.gov/sites/helsinkicommission.house.gov/files/1995RussianDumaElection.pdf> Erişim: 21 Nisan 2017.
- Edinaia Rossiia, “Manifest Vserossiiskoi politicheskoi partii ‘Edinstvo i Otechestvo’— ‘Edinaia Rossiia’” (Manifesto of the Russian Political Party Unity and

- Fatherland—United Russia), 23 April 2003 www.edinros.ru/news.html?rid=42&id=3452 Erişim 1 Eylül 2008, İçinde: Philipp Casula, “Sovereign Democracy, Populism and Depoliticization in Russia.” *Problems of Post-Communism*, Vol. 60, No. 3 (2013), ss. 3-15.
- Gould, Paul. “Communists accuse pro-Yeltsin party of ‘hysteria’”, UPI, 03.12.1993 <https://www.upi.com/Archives/1993/12/03/Communists-accuse-pro-Yeltsin-party-of-hysteria/9371754894800/> Erişim: 07 Nisan 2015.
- http://sputniknews.com/voiceofrussia/elections_history/ Sputnik News, Erişim: 14 Aralık 2015.
- http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/20905/ Erişim: 31 Ekim 2017.
- http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/20907/ Erişim: 31 Ekim 2017.
- http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/20917/ Erişim: 31 Ekim 2017.
- http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/21144/ Erişim: 31 Ekim 2017.
- http://tvkultura.ru/brand/show/brand_id/28975/ Erişim: 31 Ekim 2017.
- <http://www.bbc.com/news/world-europe-11688392> Erişim: 12 Aralık 2015.
- <http://www.constitution.ru/en/10003000-01.htm> 1993 Rus Anayasası (İngilizce) Erişim: 14 Eylül 2017.
- <http://www.constitution.ru/index.htm> 1993 Rus Anayasası (Rusça) Erişim: 14 Eylül 2017.
- https://en.oxforddictionaries.com/definition/fifth_column Erişim: 28.10.2017.
- <https://en.oxforddictionaries.com/definition/kompromat> Erişim: 25 Ekim 2017.
- Huskey, Eugene. “The Presidential Power in Russia: The Making of the Russian residency”, Title VIII Program, The National Council for Soviet and East European Research <https://www.ucis.pitt.edu/nceer/1996-810-28-Huskey.pdf> Erişim: 14 Ekim 2016.
- İllarionov, Andrei. “Annexation of Crimea is a Litmus Test for Russian Opposition”, CATO Institute, 10.10.2014 <https://www.cato.org/publications/commentary/annexation-crimea-iitmus-test-russian-opposition> Erişim: 30 Ekim 2017.
- Jensen, Donald N. “How Russia is Ruled – 1998”, Conflict Studies Research Centre Russia Series (January 1999) <http://www.defac.ac.uk/colleges/csrc> Erişim: 02 Ocak 2017.
- Karlin, Anatoly. “Kazakhstan Shows Real Democracy Not a Requirement for Economic Success”, Russia Insider, <http://russia-insider.com/en/nazarbayev-greatest-president-region/6294> Erişim: 1 Haziran 2015.
- Kolesnikov, Andrei. Grehopadenye 96-go, Gazeta.ru, 14.06.2016 <https://www.gazeta.ru/comments/column/kolesnikov/8305793.shtml> Erişim: 17 Ekim 2016 .

- Krivososova, Julia. "The Dizzying Whimsy of Russia's Election Laws", Intersection, <http://intersectionproject.eu//article/politics/dizzying-whimsy-russias-election-laws> Erişim: 26 Eylöl 2017.
- Kuzina, Mila. "Vybyry Za Millard-Bir Milyona Seçimler", Moskovskii Komsomolets (Günlük Rus Gazetesi), 11 Eylöl 2007 <http://www.mk.ru/blogs?MK/2007/09/11/politic/311408> Erişim: 29 Aralık 2016.
- Levitsky, Steven and Lucan A. Way, Competitive Authoritarianism: The Emergence and Dynamics of Hybrid Regimes in the Post Cold War Era, 2006, s. 4. <https://pdfs.semanticscholar.org/4d0e/8a52905b920db841a99af2fa27035fb00fc2.pdf> Erişim: 16 Mayıs 2018.
- Mosendz, Polly. "Russian Newspaper Issues Front-Page Apology for Flight MH17", The Atlantic, 25 Temmuz 2014 <https://www.theatlantic.com/international/archive/2014/07/russian-newspaper-issues-front-page-apology-for-mh17/375039/> Erişim: 14.11.2017.
- Natalya Krasnoboka, "Russia: Media Landscapes", *European Journalism Centre* http://ejc.net/media_landscapes/russia# Erişim: 30 Ekim 2017.
- Okara, Andrey. "Sovereign Democracy: A New Russian Idea or a PR Project?", Russia in Global Affairs, 8 August 2007 http://eng.globalaffairs.ru/number/n_9123 Erişim: 09 Mart 2018.
- Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Rusya Ülke Raporu, http://www.oka.org.tr/Documents/Rusya_Ulke_Raporu.pdf Erişim: 30 Eylöl 2017.
- Özbudun, Ergun. "Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War by Levitsky and Way", Kitap İncelemesi, *Turkish Review*, 1 Kasım 2014 http://www.turkishreview.org/reviews-briefs/-competitive-authoritarianism-hybrid-regimes-after-the-cold-war-by-steven-levitsky-and-lucan-a-way_541034 Erişim: 11 Ekim 2015.
- Partlett, William. "Judicial Backsliding in Russia", Jurist - Academic Commentary, 30.09.2014 <http://www.jurist.org/forum/2014/09/william-partlett-russia-reform.php> Erişim: 04 Ocak 2018.
- Pavel Fedenko, Profile: Viktor Çernomırdin, former Russian PM, BBC Website, 3 Kasım 2010,
- Petrov, Vitaly. "The First and Only Referandum in Soviet History", Rossiyskaya Gazeta, 17.03.2011 http://in.rbth.com/articles/2011/03/17/the_first_and_only_national_referendum_in_soviet_history_12297 Erişim: 18 Ekim 2015.
- Princeton University Constitution Writing and Conflict Resolution, "Russia 1993", Country Reports <https://www.princeton.edu/~pcwcr/reports/russia1993.html> Erişim: 28 Ocak 2015.
- Putin, Vladimir. "Annual Presidential Address to the Federal Assembly of the Russian Federation", 12.12.2012 <http://eng.kremlin.ru/news/6402> Erişim: 07 Mart 2018.

- Putin, Vladimir. “Rossiya na rubeje tısyaçeletii”, Nevazisimaya Gazeta, 30 Aralık 1999
http://www.ng.ru/politics/1999-12-30/4_millenum.html Erişim: 2 Ekim 2017.
- Resnick, Danielle. “Foreign Aid and Democracy in Africa “, United Nations University, 11.03.2011
<https://unu.edu/publications/articles/foreign-aid-and-democracy-in-africa.html> Erişim: 13 Mart 2018.
- Richter, Andrei G. “The Russian Press after Perestroika.” *Canadian Journal of Communication*, Vol. 20, No. 1, (Jan. 1995). ISSN 1499-6642. Available at: <<http://cjc-online.ca/index.php/journal/article/view/842/748>>. Date accessed: 26 Feb. 2017.
- Russian Federation’s Constitution of 1993 with Amendments through 2008, Constitute Project, 06.07.2017
https://www.constituteproject.org/constitution/Russia_2008.pdf Erişim: 13.11.2017
- Schedler, Andreas. “The Logic of Electoral Authoritarianism“, http://www.ethiomeia.com/accent/ea_schedler.pdf Erişim: 29 Mart 2016.
- Schmitter, Philippe J. “Democratization and Political Elites”, European University Institute
<https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/DEMOCRATIZATION-AND-POLITICAL-ELITES.REV.pdf> Erişim: 11 Kasım 2017.
- Stepanov, Vladimir. “Medvedev gives an optimistic farewell”, Russia Beyond the Headlines, 23.12.2011
http://rbth.com/articles/2011/12/23/medvedev_gives_an_optimistic_farewell_14077.html Erişim: 9 Aralık 2016.
- Strobe Talbott, “Putin: Talk Like a Democrat, Walk like an Autocrat”, The Brookings Institution, 12.05.2004
<https://www.brookings.edu/articles/putin-talk-like-a-democrat-walk-like-an-autocrat/> Erişim: 21 Aralık 2017.
- Suslov, Dmitry. “The Russian Perception of the Post-Cold War and Relations with the West”, *Harriman Institute*, 09.11.2016
https://www.sant.ox.ac.uk/sites/default/files/university-consortium/files/suslov_harriman_lecture_on_post-cold_war_era.pdf Erişim: 15 Eylül 2016.
- Thawan, Tanutam. “The Big Three: 2018 Elections for Thailand, Malaysia and Cambodia”, Phuketgazette, 18.01.2018
<https://www.phuketgazette.net/news/big-three-2018-elections-thailand-malaysia-cambodia> Erişim: 15 Mart 2018.
- The World Bank Open Data <https://data.worldbank.org/> Erişim: 16 Mayıs 2018.
- Wallnöfer, Nadine. “Internet Media in Russia.” MappingMediaFreedom
<http://mappingmediafreedom.de/internet-media-in-russia/> Erişim: 30 Ekim 2017.
- www.forbes.com/business/billionaires Forbes, Erişim: 27 Nisan 2016.
- Yeltsin’in Kızı: Putin’in Partisini Berezovski Kurdu”, *Haberrus*, 9 Şubat 2010
<http://haberrus.com/politics/2010/02/09/yeltsinin-kizi-putinin-partisini-berezovski-kurdu.html> Erişim: 26 Ekim 2017.

- Zaitseva, Aleksandra. “Novoe kino Rossii: patriotizm za gosdengi”, *BBC Russian*, 6 November 2008, available at: http://news.bbc.co.uk/hi/russian/russia/newsid_7712000/7712514.stm Erişim: 31 Ekim 2017.
- “‘The Father of Oligarchy’ Today in 1991, Boris Yeltsin Became Russian President”, Sputnik News, 10.07.2017 <https://sputniknews.com/russia/201707101055406552-yeltsin-president-legacy-putin/> Erişim: 15 Kasım 2017.
- “82 Journalists and Media Workers Killed in Russia between 1992 and 2018”, Committee to Protect Journalists (CPJ), <https://cpj.org/data/killed/europe/russia> Erişim: 29 Nisan 2018.
- “About Polity”, Center for Systemic Peace <http://www.systemicpeace.org/polityproject.html> Erişim: 19 Mayıs 2018.
- “About the SGI”, The SGI Website <http://www.sgi-network.org/2017/About> Erişim: 02 Mart 2018.
- “Authority Trends, 1946-2013: Russia (and the Soveiet Union),” Systemic Peace <http://www.systemicpeace.org/polity/rus2.htm> Erişim 14 Mayıs 2018.
- “Average annual OPEC crude oil price from 1960 to 2017 (in U.S. dollars per barrel)”, Statista <https://www.statista.com/statistics/262858/change-in-opec-crude-oil-prices-since-1960/> Erişim: 30 Eylül 2017.
- “Country Profile: Russia”, Transparency International Website <https://www.transparency.org/country/RUS> Erişim: 16 Mayıs 2018.
- “Duma Voting Behavior: 2011”, Russia Votes, The Levada Center Moscow, http://www.russiavotes.org/duma/duma_today.php Erişim: 6 Haziran 2015.
- “Federal Law on Information, Informatization, and the Protection of Information” https://fas.org/irp/world/russia/docs/law_info.htm Erişim: 26 Şubat 2017.
- “Freedom in the World 2013: Democratic Breakthroughs in the Balance”, Freedom House, https://freedomhouse.org/sites/default/files/FIW%202013%20Charts%20and%20Graphs%20for%20Web_0.pdf Erişim: 4 Mayıs 2015.
- “How will Boris Yeltsin Be Remembered?”, Rebecca Roberts’ın ‘Talk of the Nation’ Radyo Programında Prof. Michael McFaul ile röportajı, *NPR*, 23.04.2007 <https://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=9779564> Erişim: 16 Kasım 2015.
- “Journalists Killed in the Line of Duty in the Last Ten Years”, Report of CPJ www.cpj.org/killed Erişim: 09 Kasım 2017.
- “Law of the Russian Federation on Mass Media” http://www.policy.hu/myagmar/Russian_Mass_Media_Law_I.PDF Erişim: 26 Şubat 2017.
- “Law Tightening Internet Restrictions Comes Into Force in Russia”, RFE/RL, 31.10.2017 <https://www.rferl.org/a/russia-internet-restrictive-law-comes-into-force/28826077.html?ltflags=mailer> Erişim: 1 Kasım 2017.

- “Medvedev-On the Fight Against Corruption”, 22.05.2009
<https://www.youtube.com/watch?v=GludFKa2yCM> Erişim: 17 Mayıs 2018.
- “Moscow court returns lawsuit over actions of FSB to Prominent journalist”, Rapsi (Russian Legal Information Agency), 30.10.2017
http://www.rapsinews.com/judicial_news/20171030/280743300.html Erişim: 31 Ekim 2017.
- “Most Russians Regret USSR Collapse, Dream of Its Return, Poll Shows”, Russia Today, 19 Nisan 2016.
- “Order or Democracy”, Press Release No. 1626, WCIOM, 03.04.2014
<https://www.wciom.com/index.php?id=61&uid=944> Erişim 19 Mayıs 2018.
- “Otkuda Rossiiane Uznaiut Novosti”, 08.07.2013
<https://www.levada.ru/2013/07/08/otkuda-rossiyane-uznayut-novosti/> Erişim: 29 Ekim 2017.
- “Presidential Elections in Russia”, *Sputniknews*
http://sputniknews.com/voiceofrussia/elections_history/ Erişim: 27 Kasım 2015.
- “Profiles of Russia’s 2012 Presidential Election Candidates”, BBC News 01.01.2012
<http://www.bbc.com/news/world-europe-16750990> Erişim: 05 Mart 2018.
- “Putin Speaks”, *The Globalist*, 27 Mart 2000 <http://www.theglobalist.com/putin-speaks/>
Erişim: 16 Ekim 2016.
- “Putin to run for new term as an independent”, 14.12.2017
<https://www.rt.com/politics/413110-putin-to-run-independent-presidency/> Erişim: 15 Aralık 2017.
- “Reiting populiarnosti rossiiskikh kanalov,” *Vedomosti*, 4 Şubat 2012
https://www.vedomosti.ru/library/news/2013/02/04/rejting_populyarnosti_rossijsk_ih_telekanalov Erişim: 31 Ekim 2017.
- “Results of Presidential Elections 1996-2004”, *Russiavotes*
http://www.russiavotes.org/president/presidency_96-04.php Erişim: 27 Mayıs 2016.
- “Results of Previous Elections to the Russian State Duma”,
http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php Erişim: 21 Mayıs 2016.
- “Results of the Previous Elections to the Russian State Duma”, *Russia Votes, The Levada Center Moscow* http://www.russiavotes.org/duma/duma_elections_93-03.php Erişim: 7 Mayıs 2016.
- “Russia GDP Per Capita”, *Worldbank*,
<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=RU> Erişim: 29 Eylül 2017.
- “Russia: Voice and Accountability”, *The Global Economy*
https://www.theglobaleconomy.com/Russia/wb_voice_accountability/ Erişim: 20 Mayıs 2018.

- “Russia: Yeltsin Says Primakov Dismissed For Economic Reasons”, RFERL, 9.05.1999 <http://www.rferl.org/a/1091293.html> Erişim: 4 Ocak 2017.
- “Russian Ex-governor Sentenced to 8 Years on Bribery Charges”, The Moscow Times, 02.02.2018 <https://themoscowtimes.com/news/russian-ex-governor-sentenced-to-8-years-on-bribery-charges-60361> Erişim: 09 Mart 2018.
- “Shifting atmosphere for independent journalists”, Reporters without Borders, 28.04.2018 <https://rsf.org/en/russia> Erişim: 28 Nisan 2018.
- “The EU-Russia Centre Review: The Electoral System of the Russian Federation”, *Eurussia Centre* <https://www.files.ethz.ch/isn/143427/Review17.pdf> Erişim: 16 Nisan 2018.
- “The Supreme Arbitration Court of the Russian Federation”, <http://www.arbitr.ru/eng/sac/> Erişim: 7 Mayıs 2018.
- “TSIK priznal nesostoyatel'nymi 90 protsentov zhalob na dumskiye vybory”, Lenta.ru, 04.02.2012 <https://lenta.ru/news/2012/02/04/ninety/> Erişim: 26 Aralık 2017.
- “Twenty Years After: Key Players in Russia’s October 1993 Crisis”, RFE/RL, 3.10.2013 <http://www.svoboda.org/media/video/25122513.html> Radio Svoboda, Erişim: 11 Aralık 2015.
- “Two Russian political parties decide not to contest Putin”, Euronews, 26.12.2017 <http://www.euronews.com/2017/12/26/two-russian-political-parties-decide-not-to-contest-putin> Erişim: 09 Ocak 2018.
- “Venediktov rasskazal ob otezde Larinoy iz Rossii iz-za Efirı Solovyeva ob <Ehe Moskvı>”, TV Rain, 27 Ekim 2017 https://tvrain.ru/news/venediktov_rasskazal_ob_otezde_larinoj-448757/ Erişim: 31.10.2017.
- “Web watchdog threatens to block Wikipedia in Russia over drug-related content”, Russia Today, 21.08.2015 <https://www.rt.com/politics/313010-web-watchdog-threatens-to-block/> Erişim: 30 Ekim 2017.
- “What’s New at Russia Votes” http://www.russiavotes.org/whats_new.php# Erişim: 22 Aralık 2017.
- “YouTube may be blocked in Russia over anti-Islam film”, Russia Today, 18.09.2012 <https://www.rt.com/politics/russia-ban-youtube-anti-muslim-392/> Erişim: 30 Ekim 2017.
- “Zapad-Rossiya: Upravlyayemaya Katastrofa”, Michael Kirkwood’un Aleksandr Zinoviev ile röportajı, Russia Insider (Ruskaya Versiya) 23.09.2015 <http://russia-insider.com/ru/politika/zapad-rossiya-upravlyaemaya-katastrofa/ri9902> Erişim: 27 Eylül 2016.
- “Интернет в России, СПЕЦИАЛЬНЫЙ ВЫПУСК Март 2009” (Rusya’da İnternet-Özel Sayı Mart 2009), Фонд Общественное, Moskova <http://bd.fom.ru/pdf/int0309.pdf> Erişim: 27 Ekim 2017.

- “Население высоко оценивает работу Владимира Путина на посту президента и ожидает от него преобразований в обществе”, 07.05.2018
<https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=9080> Erişim: 8 Mayıs 2018.
- “Почти 90% россиян заявили о нежелании участвовать в любых протестах”, Rbc.ru
<https://www.rbc.ru/politics/16/04/2018/5ad0ab0b9a794744815fa042?from=main>
 Erişim: 16 Nisan 2018.
- “Путин выступил за унификацию учебников истории”, Lenta, 19.02.2013
<https://lenta.ru/news/2013/02/19/history/> Erişim: 08 Mart 2018.
- “Россияне назвали основные претензии к Путину за время его правления”, RBC, 07.05.2018
<https://www.rbc.ru/politics/07/05/2018/5aec653f9a7947e37460748e> Erişim: 8 Mayıs 2018.
- ”Podpisano Belovejskoye Soglaşeniyе”, 8 Aralık 1991
<https://www.prlib.ru/history/619792> Erişim: 19 Kasım 2016.

DİĞER

- A Case of Winning the Battle and Losing the War: Yukos v. Russian Federation, *Dla Piper*, 9.06.2016.
- Albats, Yevgenia. “The Direction of Russian Politics and the Putin Factor.” Atlantic Council Issue Brief, March 2018.
- Balta, Evren. “Türkiye’nin Demokrasi Grafiği”, *Birikim Dergisi*, 15 Mayıs 2018.
- Barry, Ellen. “Before Voting, Russian Leaders Go to the Polls”, *New York Times*, 16 August 2011.
- Bertelsmann Stiftung, (Eds.), *Transformation Index BTI 2014: Political Management in International Comparison*, Gütersloh, 2014.
- Bidner, Chris. Patrick Francois and Francesco Trebbi, “A Theory of Minimalist Democracy”, NBER Working Paper No. 20552 (October 2014).
- Bigg, Claire. “Protests across Russia force Putin to double increase in pension payments”, *The Guardian*, 19.01.2005.
- Birch, Sarah. “Index of Electoral Malpractice, 1995-2006.” [data collection]. UK Data Service. (2008) SN: 5991, <http://doi.org/10.5255/UKDA-SN-5991-1>
- Bouchet, Nicholas. “Russia’s ‘Militarization’ of Color Revolutions,” *CSS-Policy Perspectives*, Vol. 4, No. 2 (January 2016).
- Burger, Ethan S. and Rosalia Gitau. “The Russian Anti-Corruption Campaign: Public Relations, Politics or Substantive Change?” (2010). *Georgetown Law Faculty Working Papers*. Paper 126.

- Burtin, Yurii and Gridorii Vodolazov, V Rossii Postroena Nomenklaturная Demokratiya (The nomenklatura democracy has been built in Russia) *Izvestiya*, 1 Haziran 1994.
- Chirkova, Elena and Donald Bowser. "Corruption in Russian Regions." Transparency International Global Corruption Report 2004. London: Pluto Press, 2004.
- Deeva, Ekaterina. "Russkaya ruletka—96. Kak delali prezidenta," Korzhakov, Sergey Lissovsky ve Sergey Zverev ile röportaj, *Moskovskiy Komsomolets*, 6 Temmuz 2001.
- Denton, Alexander. "Russian Political Culture Since 1985", The School of Russian and Asian Studies, 20.10.2006.
- Dvurechenskykh, V. "People's Control Versus Corruption", Moscow: Moscow School of Political Studies, Centre for Post-Collectivist Studies, ss. 29-47.
- European Institute for Media, "Monitoring the Media Coverage of the December 1999 Parliamentary Elections in Russia: Final Report" Düsseldorf, 2000.
- Gerber, Theodore P. "Beyond Putin? Nationalism and Xenophobia in Russian Public Opinion," The Washington Quarterly of George Washington University, 01.11.2014.
- Gleb Pavlovski interviewed by Tom Parfitt, "Putin's World Outlook," New Left Review, Vol. 88 (Temmuz-Ağustos 2014).
- Goldman, Marshall I. "Putin and the Oligarches," *Foreign Affairs*, Vol. 83, No. 6 (Nov. - Dec. 2004), ss. 33-44.
- Hacıoğlu, Nerdun. "Rusya, AİHM Kararlarına Uymayacak." *Hürriyet*, 15 Aralık 2015.
- Howard, Philip N. vd. Opening Closed Regimes: What was the Role of Social Media During the Arab Spring? Project on Information Technology & Political Islam, Working Paper 2011.1.
- Huygen, Christopher. "One Step Forward, Two Steps Back: Boris Yeltsin and the Failure of Shock Therapy", University of Alberta Constellations, 3 (1).
- International Bar Association, "Striving for judicial independence: A report into proposed changes to the judiciary in Russia", June 2005, IBA Human Rights Institute Report.
- Katzarova, Mariana and Antti Korkeakivi. "Night is falling on human rights across Yeltsin's Russia", The Christian Science Monitor, 31.03.1995.
- Kaufmann, Daniel vd. Governance Matters V: Aggregate and Individual Governance Indicators for 1996–2005, WB Policy Research Working Paper 4012 (September 2006).
- Kekic, Laza. "The Economist Intelligence Unit's Index of Democracy", The World in 2007 Report..
- Kishlovsky, Sophia. Khodorkovsky's New Civilization, *The Moscow Times*, 30 December 2003.

- Khvostunova, Olga. “Stanislav Belkovsky: The System Must Be Destroyed, Not Reformed. An Entirely New One Must Be Created.” Institute of Modern Russia, 10 Nisan 2012.
- Kryshatanovskaya, Olga. Transformatsiya Staroi Nomenklatury v Novuyu Rossiiskuyu Elitu (Sovyet Nomenklaturasının Yeni Rus Elitine Dönüşümü) Obshchestvennye Nauki i Sovremennost’ 1, (1995): 51–65.
- Lehtisaari, Katja. “Market and Political Factors and the Tussian Media”, University of Oxford, Working Paper, (October 2015).
- Linn, Johannes. “Anatomiya Semeinñ Rejimov”, *Kommersant*, 07.02.2006.
- Machleder, Josh. “Contextual and Legislative Analysis of the Russian Law on NGOs”, Indem Foundation, Moscow, 16 March 2006.
- Martynyuk, Leonid. “Dimitry Oreshkin, “In the light of Nemtsov’s murder, Putin looks like a weak and dependent politician,” Institute of Modern Russia, 6 Nisan 2015.
- Maternocsky, Denis. “List of Billionaires Swells From 17 to 25”, *The Moscow Times*, 1 Mart 2004.
- Mezey, Michael L. Comparative Legislatures. (Durham, NC: Duke University, 1979); İçinde Pedram Saeid, The Role of Parliaments in the Resilience of Non-Democratic Regimes: A Case Study of the Iranian Parliament (Majles), Doktora Tezi, The University of Hull, Haziran 2010. <https://hydra.hull.ac.uk/assets/hull:3437a/content> Erişim: 08 Nisan 2016.
- Mishina, Ekaterina. “Hostile Takeover: On Putin’s ‘Judicial Reform’”, Institute of Modern Russia, 17 October 2013.
- Morales, Javier. “The Yeltsin Presidency in Retrospect: Myths, Realities and Lessons to be Learned”, UNISCI Discussion Papers, No. 14 (Mayıs 2007).
- Morlino, Leonardo. Hybrid Regimes or Regimes in Transition?, *FRIDE*, Working Paper 70, Eylül 2008.
- New Russia Barometer VIII, conducted by VTsIOM (All-Russian Centre for the Investigation of Public Opinion) on behalf of the Centre for the Study of Public Policy, University of Strathclyde, Fieldwork 13–29 January 2000.
- Nichol, Jim. “Russia’s March 2012 Presidential Election: Outcome and Implications.” Congressional Research Service Report for Congress, 14 March 2012.
- Nikolayenko, Olena. “Life Cycle, Generational and Period Effects on Protest Potential in Yeltsin’s Russia.” *Canadian Journal of Political Science*, Vol. 41, No. 2 (June 2008), ss. 437-460.
- Özbudun, Ergun. ‘Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War by Levitsky and Way’, Kitap İncelemesi, *Turkish Review*.
- Paddock, Richard C. “In Russia, Stealing Is a Normal Part of Life.” *Los Angeles Times*, 21 September 1998.
- Peruzotti, Enrique. “Elected Authoritarianism in South America: Argentina, Venezuela and Ecuador”, *Center for Hemispheric Policy*, University of Miami, The Future of

- Democracy and Market Economies in Latin America Task Force, 2 Temmuz 2013.
- Philippov, Ivan, Russian Constitutional Court Denies Enforcement of ECHR Decision on Yukos, CIS Arbitration Forum, 25.01.2017.
- Pinkham, Sophie. "How annexing Crimea allowed Putin to claim he had made Russia great again," *The Guardian*, 22.03.2017.
- Pipes, Richard. "Flight From Freedom: What Russians think and want?," *Foreign Affairs*, Vol. 83, No. 9 (May/June 2004).
- Putin, Vladimir. "Neeffektivnoe gosudarstvo - glavnyaya prichina dlitel'nogo krizisa." *Nezavisimaya gazeta*, 11 Temmuz 2000.
- Putin, Vladimir. "Rossiya na rubeje tysyaçetii", *Nezavisimaya Gazeta*.
- RFE/RL Haber Bülteni, Cilt 4, No. 40, 25 Şubat 2000.
- RFE/RL Haber Bülteni, Cilt 4, No. 42, 29 Şubat 2000.
- Rogov, Kirill. "Public Opinion in Putin's Russia." *Norwegian Institute of International Affairs*, NUPI Working Paper 878.
- Rojanski, Matthew and Harley Balzer. "More than Moscow: Protests in Russia, 1991 and 2011-2012", Carnegie Endowment, 13 Şubat 2012.
- Roudik, Peter. "Russia: Parliamentary Elections Legal Issues", The Law Library of Congress, Global Research Center, November 2011.
- Russian Federation's Constitution of 1993 with Amendments through 2008", *Constitute Project*.
- Saeid, Pedram. *The Role of Parliaments in the Resilience of Non-Democratic Regimes: A Case Study of the Iranian Parliament (Majles)*, Doktora Tezi, The University of Hull, Haziran 2010. <https://hydra.hull.ac.uk/assets/hull:3437a/content> Erişim: 08 Nisan 2016.
- Saradzhyan, Simon. "Moscow Takes Over Probe of Slain Editor." *The Moscow Times*, 11 June 1998.
- Schmidt, Manfred G. "Measuring Democracy and Autocracy", Universität Heidelberg – IPW, 27 February 2015.
- Schwarz, Peter. *The Transfer of Power in Moscow: What It Means for Russia's Political Trajectory*, WWSW, 8 Ocak 2000.
- Schmemmann, Serge. "Riot in Moscow Amid New Calla for Compromise", *New York Times*, 03 Ekim 1993
- Shalaby, Marwa and Abdullah Aydoğan. "Parliamentary Agenda Priorities and Responsiveness Under Authoritarianism," *RU Baker Institute for Public Diplomacy Working Paper*, 2016.
- Shakirov, Mumin. "Criminalized Society Favors Cruel Punishment." *Moscow Times*, 14 January 1998.

- Shevtsova, Lilia and David J. Kramer. "Medvedev The Phony." *Foreign Policy*, 7 May 2012.
- Soobshchenie, 'Soobshchenie tsentral'noi izbiratel'noi komissii ob itogakh vyborov v verkhovnyi sovet sssr odinnadtsatnogo sozyva, Sostoyashchikhsya 4 Marta 1984 Goda', *Vedomosti Verkhovnogo Soveta SSSR*, (1984) 11.
- Starobin, Paul, "Silicon Implant: Can Dimitri Medvedev Create a Russian Silicon Valley", *New Republic*, 27 Ocak 2011.
- Tolz, Vera. *Russia*, RFE/RL Research Report, 1(39), 1992.
- Trenin, Dmitri. "Russia's Post Soviet Journey: From Europe to Eurasia." *Foreign Affairs*, 25 December 2016.
- Tyler, Patrick E. "Russian Says Kremlin Faked 'Terror Attacks'", *New York Times*, 1 Şubat 2002.
- Usul, Ali Resul. "Demokrasi, Otoriterlik, Uluslararası Politika: Entegre Bir Yaklaşım Arayışı." *SAM Papers*, No: 14 (Aralık 2014).
- Vatansver, Oktay F. "Analyzing the Duma Elections in Russia." *Insight Turkey*, Vol. 10, No. 2 (2008).
- Viktorov, Ilya. "The Legacy of Tandemocracy", Interview with Olga Kryshtanovskaya, *Baltic Worlds BW Vol VII: 2-3* (2014).
- Volkov, Denis. "National Pride in Russia." *Intersection*, 8 January 2018.
- Wallander, Celeste A. "The Economization, Rationalization, and Normalization of Russian Foreign Policy." *Ponars Policy Memo 1*, (Ağustos 1997).
- Weir, Fred. "Impeaching Russia's President", *CSMonitor*, 17 Mart 1999.
- Whitmore, Brian. *The Morning Vertical*, The RFE/RL, 14.11.2017.
- Wolterstorff, Jonas. "Theories of Democracy in Comparison: The Russian Case. Output-oriented Legitimacy, Defect Democracy, Political Culture, Path Dependence and Public Opinion," Munich, 2013, GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/281667>
- Womack, Helen. "Yeltsin battles on as move to impeach fails." *The Independent*, 15 May 1999.
- Yakovlev, Evgeny and Ekaterina Zhuravskaya, "State Capture: From Yeltsin to Putin", Paris School of Economics, November 2004.
- Zakaria, Fareed. "The Rise of Illiberal Democracy", *Foreign Affairs*, (Nov.-Dec. 1997).
- Zavadskaya, Margarita. Subversive Effects of Elections in Competitive Authoritarian Regimes: Repression and Social Spending, Conference Paper, *The XXII World Congress of Political Science*, 8-12 Temmuz 2012, Madrid.
- "12 Newsrooms in 5 Years: How the Russian Authorities Decimated a News Industry", *Meduza*, 18 May 2016.
- "Country Data Report for Russian Federation, 1996-2014," The World Bank.

- “Democracy top list of political systems preferred by Russians”, *Russia Today*, 23.03.2017.
- “How Russia’s Independent Media was dismantled piece by piece”, *The Guardian*, 25 May 2016.
- “Methodology and Checklist Questions”, The Freedom House Website.
- “Monitoring the Media Coverage of the 1996 Russian Presidential Elections”, Düsseldorf: The European Institute for the Media, 1996.
- “Nazarbayev yeniden cumhurbaşkanı”, *Haberrus*, 26 Nisan 2015.
- “Opposition candidate goes on Russian TV and says Putin should be impeached”, *Meduza*, 23.08.2016.
- “Pol'zovateley sotssetey obyazhut delat' ssylki pri ispol'zovanii materialov SMI-inoagentov”, *İnterfax.ru*, 11 Ocak 2018.
- “Preliminary Findings On The Events In Andijan, Uzbekistan, 13 May 2005,” ODIHR-OSCE, Warsaw, 20.06.2005.
- “Primakov Drive Said To Be Behind Berezovsky-Smolensky Warrants”, Jamestown Foundation, 8 April 1999.
- “Putin Warns Against Foreign 'Interference' at FSB Meeting”, *The Moscow Times*, 14 Şubat 2013.
- “Putin’in mutlak gücü”, Al Jazeera Türk Belgeseli.
- “Rooting for Russian Reform”, *New York Times*, 21 Kasım 1992.
- “Russia 1999 Country Report”, Freedom House, İçinde: “The 1999 Election to the Russian State Duma: Findings and Recommendations”, IFES Report on 1999 Elections.
- “Russia passes law to overrule European human rights court”, 04.12.2015, BBC News.
- “Russia: Four years of Putin’s ‘Foreign Agents’ law to shackle and silence NGOs”, *Amnesty International*, 18 Kasım 2016.
- “Russia’s Bombs: Who is to Blame”, *BBC News*, 30 Eylül 1999.
- “Russia”, Bertelsman Transformation Index 2018 Country Report.
- “Russia”, Freedom House Country Report, 1999 (www.freedomhouse.org)
- “Russia”, World Report, 2012: Events of 2011, *Human Rights Watch*.
- “Russia”, World Report, 2016: Events of 2015, *Human Rights Watch*.
- “Russian Federation.” Bertelsmann Transformation Index 2003.
- “Striving for Judicial Independence: A Report into Proposed Changes to the Judiciary in Russia.” International Bar Association, June 2005.
- “The 1999 Election to the Russian State Duma: Findings and Recommendations.” International Foundation for Electoral Systems Report, 31 January 2000.

- “The EU-Russia Centre Review: The Electoral System of the Russian Federation”, *Eurussia Centre*, Issue 17, (April 2011).
- “The Russian Duma Elections, December 17, 1995”, *Commission on Security and Cooperation in Europe*, Haziran 1995.
- “Twenty Years After: Key Players in Russia’s October 1993 Crisis”, *RFE/RL*, 3 Ekim 2013.
- “Two Russian political parties decide not to contest Putin”, Euronews.
- “Vplot’ do prikhoda diktatory”, *Moskovskiye Novosti*, Potanin ile R oportaj, 1998.
- ”Russia: Political Parties in a ‘managed democracy’”, European Parliament, December 2014.

